

Új Magyarország Vidékfejlesztési Program: MELLÉKLETEK

Budapest, 2007. szeptember

ÚJ MAGYARORSZÁG
VIDÉKFEJLESZTÉSI PROGRAM
2007-2013

MELLÉKLETEK

1. MELLÉKLET: TOVÁBBI INFORMÁCIÓK A MAGYARORSZÁGI GAZDASÁGOK SZERKEZETÉRŐL ÉS A VIDÉKI TERÜLETEKRŐL	4
2. MELLÉKLET: HÁTTÉRDOKUMENTUM A BERUHÁZÁSOK INTÉZKEDÉSEK INDOKLÁSÁHOZ.....	14
3. MELLÉKLET: EX ANTE ÉRTÉKELÉS	90
5. MELLÉKLET: KÖZÖSSÉGI SZABVÁNYOK.....	365
6. MELLÉKLET: „A MEZŐGAZDASÁG ÉS AZ ERDÉSZET FEJLESZTÉSÉHEZ ÉS KORSZERŰSÍTÉSÉHEZ KAPCSOLÓDÓ INFRASTRUKTÚRA” INTÉZKEDÉS KERETÉBEN A FŐ VÍZELVEZETŐ RENDSZERNEK MEGFELELŐEN FEJLESZTÉSRE KIJELÖLT, A REGIONÁLIS VÍZGAZDÁLKODÁSBA BEVONT TERÜLETEK	377
7. MELLÉKLET: A II. TENGELYRE VONATKOZÓ KIESŐ BEVÉTEL- ÉS KÖLTSÉGGKALKULÁCIÓ MÓDSZERTANA	378
8. MELLÉKLET: A NATURA 2000 HÁLÓZAT ÉS A FŐ FÖLDHASZNÁLATI KATEGÓRIÁK MAGYARORSZÁGON.....	401
9. MELLÉKLET: AGRÁR-KÖRNYEZETGAZDÁLKODÁSI CÉLPROGRAMOK...	402
10. MELLÉKLET: ÖVEZETI LEHATÁROLÁSOK AZ AGRÁR-KÖRNYEZETGAZDÁLKODÁSI KIFIZETÉSEKBEN:.....	459
11. MELLÉKLET: KULTÚRTÖRTÉNETI VAGY GENETIKAI ÉRTÉKET KÉPVISELŐ RITKA ZÖLDSÉGFAJTÁK.....	461
12. MELLÉKLET: KULTÚRTÖRTÉNETI VAGY GENETIKAI ÉRTÉKET KÉPVISELŐ RITKA SZÁNTÓFÖLDI NÖVÉNYFAJTÁK.....	463
13. MELLÉKLET: VÉDETT ŐSHONOS ÉS VESZÉLYEZTETETT MEZŐGAZDASÁGI ÁLLATFAJTÁK ÁLLOMÁNYLÉTSZÁMAI.....	466
14. MELLÉKLET: A GÉNMEGŐRZÉSBEN ÉRINTETT NÖVÉNYFAJTÁK JEGYZÉKE A 39. CIKK (5) BEKEZDÉSE ÉRTELMÉBEN	468
15. MELLÉKLET: TERMÉSZETVÉDELMI KÖRZETEK, NATURA 2000 TERÜLETEK ÉS ÉRZÉKENY TERMÉSZETI TERÜLETEK MAGYARORSZÁGON.....	476
16. MELLÉKLET: ERDÉSZETI KÖRNYEZETVÉDELMI KIFIZETÉSEK	477

17. MELLÉKLET: 5000 FŐNÉL KEVESEBB LAKOSÚ ÉS 100 FŐ/KM ² -NÉL ALACSONYABB NÉPSÚRÚSÉGŰ TELEPÜLÉSEK (KIVÉVE A BUDAPEST AGGLOMERÁCIÓJÁHOZ TARTOZÓ TELEPÜLÉSEK).....	489
18. MELLÉKLET: TÉRKÉP: A GAZDASÁGI FEJLESZTÉST CÉLZÓ INTÉZKEDÉSEK FÖLDRAJZI KITERJEDÉSE	508
19. MELLÉKLET: 5000 FŐNÉL KEVESEBB LAKOSÚ ÉS 100 FŐ/KM ² -NÉL ALACSONYABB NÉPSÚRÚSÉGŰ TELEPÜLÉSEK (KIVÉVE A BUDAPEST AGGLOMERÁCIÓJÁHOZ TARTOZÓ, ILLETVE ÖNKORMÁNYZATI, ÁLLAMI ÉS KISTÉRSÉGI KÖZPONTTAL RENDELKEZŐ TELEPÜLÉSEK).....	509
20. MELLÉKLET: AZ ÉLETMINŐSÉG JAVÍTÁSÁT CÉLZÓ INTÉZKEDÉSEK FÖLDRAJZI KITERJEDÉSE.....	527
21. MELLÉKLET: AZOK A TELEPÜLÉSEK, AMELYEK KÜLTERÜLETE TÁMOGATÁSRA JOGOSULT A III. ÉS IV. TENGELEBE TARTOZÓ INTÉZKEDÉSEK KÖRÉBEN (AZ ALÁBBI TELEPÜLÉSEKNEK A PROGRAM KERETÉBEN KIZÁRÓLAG A KÜLSŐ TERÜLETE TÁMOGATHATÓ)	528
22. MELLÉKLET A III. ÉS IV. TENGELEBE VONATKOZÓ VÉGREHAJTÁSI MECHANIZMUS.....	529
23. MELLÉKLET: 10.000 FŐNÉL KEVESEBB LAKOSÚ VAGY A 120 FŐ/KM ² -NÉL ALACSONYABB NÉPSÚRÚSÉGŰ TELEPÜLÉSEK (A BUDAPESTI AGGLOMERÁCIÓHOZ TARTOZÓ TELEPÜLÉSEK KIVÉTELÉVEL).....	547
24. MELLÉKLET: A LEADER INTÉZKEDÉS HATÁLYA ALÁ TARTOZÓ FÖLDRAJZI TERÜLET.....	566
25. MELLÉKLET: A STRATÉGIAI KÖRNYEZETI VIZSGÁLAT KERETÉBEN VÉGGZETT TÁRSADALMI EGYEZTTETÉS	567
26. MELLÉKLET: INDIKÁTOROK LISTÁJA	571
27. MELLÉKLET: A HELYES MEZŐGAZDASÁGI ÉS KÖRNYEZETI ÁLLAPOT SZABÁLYAI MAGYARORSZÁGON 2008-TÓL	582
28. MELLÉKLET: SWOT-ANALÍZIS (ÖSSZEHASONLÍTÓ TÉNYADATOKKAL)	584

1. melléklet: További információk a magyarországi gazdaságok szerkezetéről és a vidéki területekről

A földterülettel rendelkező egyéni gazdaságok és agrárvállalkozások száma és földterülete méret szerint, 2000-2005.

Megnevezés	Gazdaság		Földterülete		Egy gazdaság átlagos területe, ha
	száma	megoszlása, %	hektár	megoszlása, %	
2000					
Egyéni gazdaságok					
10 ha alatti	874040	94,5	928387	35,5	1,06
10-50 ha	43630	4,7	898187	34,4	20,59
50-100 ha	4654	0,5	317613	12,1	68,25
100-300 ha	2218	0,2	351598	13,4	158,52
300 ha felett	249	0,0	118533	4,5	476,04
Összesen	924791	100,0	2614318	100,0	2,83
Gazdasági társulások					
10 ha alatti	787	14,6	3067	0,1	3,90
10-50 ha	1356	25,1	40640	1,1	29,97
50-100 ha	593	11,0	45625	1,2	76,94
100-300 ha	1101	20,4	232724	6,1	211,38
300 ha felett	1555	28,8	3511944	91,6	2258,48
Összesen	5392	100,0	3834000	100,0	711,05
Gazdaságok összesen					
10 ha alatti	874824	94,0	893996	13,9	1,02
10-50 ha	44986	4,8	957165	14,8	21,30
50-100 ha	5246	0,6	370579	5,7	70,64
100-300 ha	3320	0,4	592952	9,2	178,60
300 ha felett	1804	0,2	3633495	56,4	2014,13
Összesen	930180	100,0	6448000	100,0	6,9
2005					
Egyéni gazdaságok					
10 ha alatti	616070	93,45	574154	25,3	0,93
10-50 ha	34149	5,18	699147	30,8	20,47
50-100 ha	5340	0,81	369990	16,3	69,29
100-300 ha	3494	0,53	556913	24,6	159,39
300 ha felett	198	0,03	68281	3,0	345,25
Összesen	659251	100,00	2268486	100,0	3,44
Gazdasági társulások					
10 ha alatti	1193	16,83	4474	0,1	3,75
10-50 ha	1784	25,17	46803	1,4	26,24
50-100 ha	918	12,96	65042	1,9	70,83

100-300 ha	1486	20,97	282194	8,2	189,91
300 ha felett	1706	24,07	3042874	88,4	1784,05
Összesen	7086	100,00	3441386	100,0	485,66
Gazdaságok összesen					
10 ha alatti	617161	92,62	578981	10,1	0,94
10-50 ha	35982	5,40	745709	13,1	20,72
50-100 ha	6264	0,94	435092	7,6	69,46
100-300 ha	4998	0,75	838780	14,7	167,84
300 ha felett	1932	0,29	3111309	54,5	1610,09
Összesen	666337	100,00	5709872	100,0	8,57

Forrás: Általános Mezőgazdasági Összeírás, 2000 – Területi Adatok, KSH 2000.; Magyarország mezőgazdasága 2003 Gazdaságszerkezeti Összeírás – I. kötet. KSH 2004., Magyarország mezőgazdasága 2005 Gazdaságszerkezeti Összeírás – I. kötet. KSH 2006.

A gazdaságok megoszlása méret (EUME) szerint

Méret- kategóriák (EUME)	Egyéni gazdaságok		Gazdasági társulások		Összes gazdaság			
	száma	mezőgaz- dasági területe, ha	száma	mezőgaz- dasági területe, ha	száma	aránya, %	mezőgaz- dasági területe, ha	aránya, %
2,0 alatt	625863	399429	2197	6720	628060	87,9	406149	9,5
2,1-3,0	24092	129146	210	2358	24302	3,4	131504	3,1
3,1-4,0	13855	114928	181	2885	14036	2,0	117813	2,8
4,1-5,0	8574	93689	134	2594	8708	1,2	96283	2,3
5,1-6,0	6406	87730	145	2437	6551	0,9	90167	2,1
6,1-8,0	7576	130704	245	5942	7820	1,1	136647	3,2
8,1-12,0	7826	193422	386	12040	8212	1,1	205462	4,8
12,1-16,0	3764	146443	354	15132	4118	0,6	161575	3,8
16,1-40,0	6995	488418	1087	83184	8082	1,1	571602	13,4
40,1-100,0	1795	303213	1195	232864	2990	0,4	536077	12,6
100,1-250,0	125	19105	841	383804	966	0,1	402909	9,4
250 felett	24	4313	963	1406048	987	0,1	1410361	33,1
Összesen	706895	2110540	7938	2156008	714832	100,0	4266549	100,0

Forrás: Magyarország mezőgazdasága, 2005. Gazdaságszerkezeti összeírás. KSH 2006.

**A mezőgazdasági tevékenységet végző gazdasági társulások és
egyéni gazdaságok méretkategóriánkénti megoszlása fő
tevékenységek szerint, 2005.**

Megnevezés	Agrár vállalkozás					Egyéni birtok				
	méretegység (EUME) szerinti megoszlása, %									
	-2	2-4	4-8	8-40	40-	-2	2-4	4-8	8-40	40-
Szántóföldi növénytermesztés	7,4	6,9	8,6	28,9	48,2	69,3	12,4	9,0	8,4	0,9
Ebből: gabonafélék, olajos magvak, fehérjenövények termesztése	7,4	6,9	8,9	29,6	47,2	67,3	12,7	9,5	9,5	1,1
Kertészet	3,4	6,3	8,7	46,4	35,3	41,1	24,2	17,2	15,7	1,8
Állandó növénykultúrák	13,8	8,0	12,1	41,5	24,6	88,7	5,7	3,4	2,1	0,1
Növénytermesztésre szakosodott összesen	9,0	7,2	9,5	33,1	41,2	77,0	9,8	6,8	5,8	0,6
Legeltetés	38,5	8,6	7,2	15,4	30,3	80,0	8,1	6,3	5,3	0,3
Ebből: tejtermelés	0,0	0,0	2,0	13,6	84,4	32,3	27,5	21,3	17,1	1,9
szarvasmarha nevelés, hizlalás	34,0	7,5	17,0	22,6	18,9	93,3	4,3	1,2	1,2	0,0
juh-, kecske és egyéb legeltetési állattartás	58,6	13,0	8,5	15,3	4,5	90,0	3,9	3,2	2,9	0,0
Abrakoltató állattartás	2,8	2,5	5,2	32,3	57,1	98,0	1,1	0,4	0,4	0,2
Ebből: sertésnevelés és hizlalás	4,4	3,3	6,6	26,2	59,4	96,5	2,0	0,7	0,6	0,2
baromfitartás	1,1	2,2	4,6	36,3	55,8	97,1	1,0	0,7	0,8	0,4
Állattenyésztésre szakosodott összesen	20,5	5,5	6,2	24,0	43,8	96,0	1,9	1,1	0,9	0,2
Vegyes növénytermesztés	4,7	5,6	5,6	25,6	58,5	87,2	7,0	3,5	2,2	0,1
Vegyes állattartás	3,2	4,8	6,5	24,2	61,3	97,4	1,8	0,6	0,2	0,0
Növénytermesztés és állattartás vegyesen	6,5	4,3	3,0	18,1	68,0	93,2	4,2	1,6	0,9	0,1
Vegyes termelési profilú gazdaságok	5,6	4,8	4,2	21,2	64,2	92,9	4,2	1,8	1,0	0,1
Összesen	11,0	6,6	8,3	29,9	44,2	88,6	5,4	3,2	2,5	0,3

A növénytermesztés kibocsátása fő ágazatok szerint, 2000-2005.

Megnevezés	Bruttó kibocsátás folyó áron (Mrd Ft)						Bruttó kibocsátás megoszlása (%)					
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Gabonafélék	272,5	284,3	286,9	278,1	450,1	399,2	44,0	41,6	42,0	39,7	46,5	47,8
Búza	102,6	112,8	97,4	94,8	160	123,9	16,6	16,5	14,2	13,5	16,5	14,8
Kukorica	131,4	128,2	147,7	144,5	221,4	221,4	21,2	18,8	21,6	20,6	22,9	26,5
Egyéb	38,5	43,3	41,8	38,8	68,7	53,9	6,2	6,3	6,1	5,5	7,1	6,4
Ipari növények	60,9	91,8	103,9	96,8	157,7	141,2	9,8	13,4	15,2	13,8	16,3	16,9
Takarmánynövények	25	31,6	31,1	29,3	40,2	34,9	4,0	4,6	4,5	4,2	4,2	4,2
Kertészeti termékek	127,8	145,4	150,4	153,7	162,1	142	20,6	21,3	22,0	21,9	16,7	17,0
Burgonya	28	29,8	27,3	25,5	28,5	20	4,5	4,4	4,0	3,6	2,9	2,4
Gyümölcsfélék	95,2	94,6	79,7	112,8	117	90,6	15,4	13,8	11,7	16,1	12,1	10,8
Egyéb növényi termékek	10	5,7	4,3	4,6	12,3	7,6	1,6	0,8	0,6	0,7	1,3	0,9
Növénytermesztés	619,5	683,1	683,8	700,8	967,9	835,8	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv 2003, 2005. KSH Központi Statisztikai Hivatal 2004, 2006.

Az állattenyésztés kibocsátása fő ágazatok szerint, 2000-2005.

Megnevezés	Bruttó kibocsátás folyó áron (Mrd Ft)						Bruttó kibocsátás megoszlása (%)					
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Állatok	354,5	447,7	436,5	369,6	362,8	371,5	65,1	67,7	66,1	62,9	67,0	66,7
Ebből: szarvasmarha	26,2	25,4	24,6	21,8	26,7	31,7	4,8	3,8	3,7	3,7	4,9	5,7
sértés	184,1	249	231,8	181	173	169,6	33,8	37,7	35,1	30,8	31,9	30,5
juh és kecske	9,7	12	9,5	10,9	13,1	13,6	1,8	1,8	1,4	1,9	2,4	2,4
baromfi	126,1	149,9	160,4	143,2	140	144,4	23,2	22,7	24,3	24,4	25,8	25,9
egyéb állatok	8,5	11,4	10,2	12,7	10	12,2	1,6	1,7	1,5	2,2	1,8	2,2
Állati termékek	190,2	213,1	223,7	217,7	178,9	185,3	34,9	32,2	33,9	37,1	33,0	33,3
Ebből: tej	128,9	142,5	147,2	144,3	117,3	127	23,7	21,6	22,3	24,6	21,7	22,8
tojás	47,6	53,4	51,1	42,2	41,8	37,3	8,7	8,1	7,7	7,2	7,7	6,7
egyéb állati termékek	13,7	17,3	25,4	28,1	19,8	21	2,5	2,6	3,8	4,8	3,7	3,8
Állattenyésztés összesen	544,7	660,9	660,2	587,3	541,7	556,9	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv 2003, 2005. KSH Központi Statisztikai Hivatal 2004, 2006.

Központi Statisztikai Hivatal adatsorok (2004)

	Működő vállalkozások száma (db)	Vállalkozássűrűség: működő vállalkozások száma (db)/ 1000 lakos	0 vagy ismeretlen számú munkavállalót foglalkoztató vállalkozások száma (db)	1-9 munkavállalót foglalkoztató működő vállalkozások száma (db)	10-19 munkavállalót foglalkoztató működő vállalkozások száma (db)	20-49 munkavállalót foglalkoztató működő vállalkozások száma (db)	50-249 munkavállalót foglalkoztató működő vállalkozások száma (db)	250 vagy több munkavállalót foglalkoztató működő vállalkozások száma (db)
Magyarország (összesen)	871 595	86	229 247	608 535	18 028	9 897	4 947	941
100 fő/km ² vagy 5000 lakos, kivéve Budapest agglomerációját	213 533	46	47 374	158 305	4 031	2 497	1 211	115
Közép-Magyarország	340199	122	103040	223620	7357	3940	1880	362
Közép-Dunántúl	89893	79	20659	65794	1829	989	495	127
Nyugat-Dunántúl	88178	85	20846	63942	1789	948	524	129
Dél-Dunántúl	78141	76	19959	55464	1421	826	415	56
Észak-Magyarország	78463	60	18671	56902	1524	849	429	88
Észak-Alföld	100614	65	24293	72455	1977	1191	606	92
Dél-Alföld	96107	73	21779	70358	2131	1154	598	87

Központi Statisztikai Hivatal adatsorok (2004)

	Működő vállalkozások száma a mezőgazdaságban, vadgazdálkodásban, erdőgazdálkodásban és halászatban	Működő vállalkozások száma a bányaiiparban, feldolgozóiparban, áramtermelésben, gáz, fűtés- és vízszolgáltatásban	Működő vállalkozások száma a kereskedelemben, karbantartásban és javításban	Működő vállalkozások száma a szálláshely-szolgáltatásban és vendéglátásban	Működő vállalkozások száma a szállításban, raktározásban, postai szolgáltatásokban és telekommunikációban	Működő vállalkozások száma az építőiparban	Működő vállalkozások száma az ingatlanügyekben és gazdasági szolgáltatásban
Magyarország (összesen)	39 143	76 292	183 630	40 060	41 872	82 291	270 137
100 fő/km ² vagy 5000 lakos, kivéve Budapest agglomerációját	26 317	20 412	47 407	14 695	12 265	26 380	38 116
Közép-Magyarország	4381	29709	67352	10831	16888	28298	131606
Közép-Dunántúl	4420	8415	17676	4612	4475	10901	25114
Nyugat-Dunántúl	5277	7662	18138	5199	4090	8948	24050
Dél-Dunántúl	5858	6504	16626	4783	3513	7849	20488
Észak-Magyarország	4364	6961	17013	4708	3616	7845	20402
Észak-Alföld	7242	8332	24823	5265	4835	9774	24105
Dél-Alföld	7601	8709	22002	4662	4455	8676	24372

Központi Statisztikai Hivatal adatsorok (2004)

	Háztartások jövedelme összesen 2000 (település)	Települések lakosság száma 2000 (település)	Háztartá- sok egy főre jutó átlagjöve- delme 2000	Háztartások jövedelme összesen 2004 (Ft)	Települések lakosság szá- ma 2004 (település)	Háztartások egy főre jutó átlagjövedel- me 2004 (Ft)
Magyarország (összesen)	3 608 933 642 589	10 328 942	349 400	5 621 998 298 460	10206405	550 830
100 fő/km ² vagy 5000 lakos, kivéve Budapest agglomerációját	949 486 342 758	4006935	236 961	1 533 545 405 609	3991136	384 238
Közép- Magyarország	1 345 772 498 931	2858750	470 756	2 077 745 520 765	2831973	733 674
Közép-Dunántúl	427 068 534 176	1128571	378 415	660 248 990 620	1123519	587 662
Nyugat-Dunántúl	383 331 717 937	1012738	378 510	589 114 128 230	1002942	587 386
Dél-Dunántúl	293 839 098 741	1014225	289 718	455 187 061 019	997591	456 286
Észak- Magyarország	371 040 452 041	1323700	280 306	580 428 970 962	1299002	446 827
Észak-Alföld	404 144 992 571	1592247	253 821	651 506 636 258	1574688	413 737
Dél-Alföld	383 736 348 192	1398711	274 350	607 766 990 606	1376690	441 470

Népszámlálási adatok (2001)

	Foglalkoztatottak száma	15-59 éves korúak száma	Foglalkoztatási ráta	Csak inaktív keresőkből álló háztartások száma (eltartottak nélkül)	Csak inaktív keresőkből álló családok száma (eltartottak nélkül)
Magyarország (összesen)	3690269	6498139	56.79	1364687	731626
100 fő/km ² vagy 5000 lakos, kivéve Budapest agglomerációját	1219975	2466180	49.47	565471	328009
Közép-Magyarország	1162651	1799786	64.60	379262	179995
Közép-Dunántúl	445215	724870	61.42	133646	74010
Nyugat-Dunántúl	416522	648243	64.25	114364	63281
Dél-Dunántúl	337778	638723	52.88	132597	77761
Észak-Magyarország	391496	817352	47.90	188396	105889
Észak-Alföld	465674	997465	46.69	213924	124962
Dél-Alföld	470933	871700	54.02	203373	106283

Központi Statisztikai Hivatal adatsorok (2005)

férfiak 2005				nők 2005			2005 összesen		
	Regisztrált munkanélküli férfi lakosok száma (2005 összesen)	15-59 éves korúak	Munkanélküliségi ráta (regisztrált munkanélküliek/ /15-59 éves korú lakosság) % 2005.	A regisztrált munkanélküli női lakosság száma (2005 összesen)	15-59 éves korúak	Munkanélküliségi ráta (regisztrált munkanélküliek/ /15-59 éves korú lakosság) % 2005.	Összes regisztrált munkanélküliek száma (2005 összesen)	15-59 éves korúak	Munkanélküliségi ráta (regisztrált munkanélküliek/ /15-59 éves korú lakosság) % 2005.
Magyarország (összesen)	213650	3237697	6.60	196999	3249603	6.06	410649	6487300	6.33
100 fő/km ² vagy 5000 lakos, kivéve Budapest agglomerációját	127373	1283259	9.93	107671	1211637	8.89	235044	2494896	9.42
Közép-Magyarország	18393	883074	2.08	22251	926478	2.40	40644	1809552	2.25
Közép-Dunántúl	18208	368585	4.94	18301	359287	5.09	36509	727872	5.02
Nyugat-Dunántúl	16286	326428	4.99	15630	320985	4.87	31916	647413	4.93
Dél-Dunántúl	29235	317073	9.22	26954	315780	8.54	56189	632853	8.88
Észak-Magyarország	48134	406145	11.85	39426	400307	9.85	87560	806452	10.86
Észak-Alföld	51551	503714	10.23	43675	495740	8.81	95226	999454	9.53
Dél-Alföld	31843	432678	7.36	30762	431026	7.14	62605	863704	7.25

Központi Statisztikai Hivatal adatsorok (2005)

	180 napon túl regisztrált munkanélküliek száma, férfiak 2005.	180 napon túl regisztrált munkanélküliek száma, nők 2005.	180 napon túl regisztrált munkanélküliek száma, összesen 2005.	Összes lakosságon belüli arány (%)	Összes regisztrált munkanélküli lakosságon belüli arány (%)
Magyarország (összesen)	96989	101906	198895	1.95	48.434308
100 fő/km ² vagy 5000 lakos, kivéve Budapest agglomerációját	57820	57031	114851	2.89073	48.863617
Közép- Magyarország			28465		45.50
Közép- Dunántúl			27893		49.70
Nyugat- Dunántúl			48890		51.25
Dél-Dunántúl			47972		54.72
Észak- Magyarország			15178		41.53
Észak-Alföld			16967		41.81
Dél-Alföld			13530		42.58

2. melléklet: Háttérdokumentum a beruházások intézkedések indoklásához

A vidékfejlesztési intézkedésekből származó támogatások felhasználásával megvalósítandó modernizációs erőfeszítések okai és indokai

A jelen dokumentum három fő részből áll.

Az első részben szereplő ágazati elemzések a magyarországi Vidékfejlesztési Programban szereplő beruházási intézkedések célterületeinek számító fő ágazatokra összpontosítanak.

A második részt a Program beavatkozásainak összefoglalása jelenti.

A dokumentum harmadik része az egyes ágazatokban végzett beavatkozások piaci alapú indoklását adja.

Ágazati tanulmányok

Szántóföldi növénytermesztés

A mezőgazdasági termékek döntő része – közvetve vagy közvetlenül (takarmány) – az élelmiszeripar számára szolgál alapanyagul, ezért a szántóföldi növénytermesztésben a speciális igényeket kielégítő alapanyag-termelés jelentősége kiemelkedő. Következésképp fontos szerepe lenne a minőség javítását célzó, piacorientált termelési programoknak, valamint a K+F eredmények eljuttatásának a vidéki közösségekhez, a gazdálkodókhoz.

A növénytermesztés költségeiben nagy arányt képviselnek a gépiüzemeltetési költségek. Ezek mérséklése megoldás lenne az optimális géprendszerek kialakításához. Az infrastrukturális háttér fejlesztésével nem csupán a minőségi termelés, és ezáltal a termékek versenyképessége javítható, hanem lehetővé válik a megfelelő környezeti állapot fenntartása is.

Magyarországon a szántóterület 4,5 millió hektár, részesedése a mezőgazdasági területből 78%. A szántóföldi növények a növénytermesztési és kertészeti termékek bruttó termelési értékének 71%-át, az összes mezőgazdasági termék bruttó termelési értékének 43%-át adják.

A szántóterületen (is) gazdálkodó üzemek száma közel 416 ezer. A gazdasági társulások száma nem éri el az 5 ezret, de ezek használják az összes szántóterület 42%-át. A növénytermesztő és vegyes profilú gazdaságok számaránya közel azonos, ugyanakkor utóbbiak 8%-kal nagyobb szántóterületen gazdálkodnak.

A gazdaságok 77%-a 1 hektárnál kisebb szántóterülettel rendelkezik, ezek az összes szántóterület 2%-án gazdálkodnak. A 10 hektár szántónál kisebb gazdaságok a teljes szántóterület alig 10%-át művelik.

Magyarországon a szántóföldi növények legnagyobb csoportja a gabonafélék; a meghatározó kultúrák és egyben a legfontosabb exporttermények a búza és a kukorica. E két növény összesített vetésterülete 2,2-2,4 millió hektár. Második helyen az olajnövények állnak, közülük a napraforgó és a repce összesített vetésterülete 550-680 ezer hektár.

1. **megállapítás:** A feldolgozók/fogyasztók minőségi, illetve speciális alapanyag-igénye jelentős költségnövelő tényező. Nemcsak a termésbiztonság hiánya, hanem a termények inhomogenitása is problémát jelent, amit alapvetően az elaprózódott birtokszerkezet, a termesztésbe vont fajták rendkívüli sokfélesége és a fémzárolt vetőmag kis aránya okoz. A betakarított termények minőség szerinti elkülönítése és tárolása sok esetben nem megoldott, a különböző paraméterekkel rendelkező tételek rendszerint keverednek.

A termények eladhatósága érdekében szükség van a megfelelő árukezelésre és nyomon-követhetőségre. A betárolt termények minősége nagymértékben függ a tárolás körülményeitől (pl. tisztaság, nedvességtartalom, mozgathatóság, szellőztetés, stb.).

- Megoldás: Minőségi szortiment fejlesztése, széleskörű alkalmazása, árukezelés javításához szükséges speciális épületek és technológiai berendezések (pl. szellőztetés), gépek (tisztító-, szárító-, mozgatógépek) beruházásának támogatása vidékfejlesztési forrásból, termelői csoportok létrehozása a homogén terményminőség biztosítása érdekében.
- Várt hatás: Minőségi árutermelés, tárolási veszteségek csökkenése, könnyebb értékesíthetőség, versenyképesség javulása.

2. **megállapítás**: A talajterhelés csökkentése, a talajszerkezet megóvása, a tápanyag-kijuttatás korszerűsítése és az energiatakarékos technológiák alkalmazása érdekében technológiafejlesztés szükséges. Ez a megállapítás elsősorban a 10 hektárnál nagyobb szántóterületen működő mintegy 20-30 ezer gazdaságra érvényes. Az 1 hektár alatti szántóterülettel rendelkezők gépesítettségének színvonala nagyon alacsony, e gazdaságok általában gépi szolgáltatásokat vesznek igénybe. A műszaki háttér folyamatos fejlesztése ellenére a beruházások messze elmaradnak a kívánatostól. A magyar szántóföldi növénytermesztés költségeiben jelentős arányt képviselnek a gépüzemeltetési költségek. A géppark összeállításánál a funkcióteljesítés, a megbízhatóság és a tartósság mellett rendkívül fontos az energiatakarékosság.

- Megoldás: Korszerű talajművelő eszközökbe, anyagtakarékos permetezőgépekbe, könnyen szabályozható műtrágyaszóró gépekbe, kis darabszámú, de megfelelő teljesítményű erőgépekbe való beruházások támogatása a vidékfejlesztési forrásokból.
- Várt hatás: Talajszerkezet megóvása, talajterhelés csökkenése, tápanyag-utánpótlás biztosítása, környezetterhelés (növényvédő szerek, műtrágyák kedvezőtlen hatásai) csökkenése, energiatakarékos gazdálkodás.

3. **megállapítás**: A célpiacok távolsága, a rendelkezésre álló szállítási infrastruktúra és a fuvardíjak alakulása Magyarországon alapjaiban befolyásolják a mezőgazdasági termények versenyképességét. A gazdaságok megközelíthetősége a bekötő utak minősége miatt gyakran nem megfelelő. A közlekedés színvonalának javításához elengedhetetlen a költségek csökkentése és a hatékony szállítmányozás biztosítása.

Még nem megoldott a növényvédő szerek és más veszélyes inputok biztonságos tárolása, a kiürült csomagolóanyagok összegyűjtése és ártalmatlanítása a Helyes Gazdálkodási Gyakorlat előírásaiban foglaltak szerint.

- Megoldás: Szilárdburkolatú, külterületi bekötőutak építése és az agrokemikáliák előírások szerinti tárolását biztosító infrastrukturális háttérbe való beruházások támogatása vidékfejlesztési forrásokból.
- Várt hatás: Értékesítési lehetőségek bővülése, versenyképesség és környezetterhelési mutatók javulása.

4. **megállapítás:** A hozamingadozás csökkentése és a kiszámíthatóbb termelés érdekében az öntözés a szántóföldi növényeknél éppolyan fontos, mint bármely más agrotechnikai művelet. A vízgazdálkodási létesítmények kialakításának és korszerűsítésének szükségességét bizonyítja, hogy a szántóföldet öntöző gazdaságok száma 10 860 (ezen belül a növénytermesztő és a vegyes profilú gazdaságok aránya közel azonos). Az évente egyszer öntözött szántóterület nagysága nem éri el a 69 ezer hektárt, ami az összes szántóterület kevesebb, mint 2%-a. Még az öntözést leginkább igénylő kultúráknál (pl. burgonya, cukorrépa stb.) is csupán a terület 15-20%-án öntöznek.

Az olyan meliorációs beavatkozások, mint a vízháztartás-szabályozás, a talajjavítás, a talajvédelem és a területrendezés nemcsak a minőségi alapanyag-termelés előfeltételét jelentik, hanem a megfelelő környezeti állapot (a talajerózió csökkentése, a talaj szervesanyag-tartalmának megőrzése és javítása, stb.) fenntartását is szolgálják. Forráshiány miatt e beavatkozások erősen lecsökkentek, 2005-ben csupán 11 ezer hektáron végeztek meliorációs munkát.

Az utóbbi években mind gyakoribb belvíz és árvíz miatt jelentős veszteségek terhelték a szántóföldi gazdálkodókat. Az őszi vetésű állománynak 3-5%-a kipusztult, az árvízzel vagy belvízzel borított mezőgazdasági terület megközelítette a 350 ezer hektárt 2006-ban.

- Megoldás: Öntözőrendszerek fejlesztésének, vízgazdálkodási létesítmények kialakításának, illetve korszerűsítésének, vízelvezető árkok építésének, továbbá a vízháztartás-szabályozás, talajjavítás, talajvédelem és területrendezés támogatása.
- Várt hatás: A hozamingadozások csökkenése, kiszámíthatóbb termelés, kiszámíthatóbb jövedelem, környezetvédő gazdálkodási gyakorlat.

5. **megállapítás:** Integrált növényvédelem, mint a környezeti terhelés csökkentésének alternatívája. Az EU átlagához képest a gazdasági társulások a kalászos növények vetésterületén 40-60%-kal kevesebb, míg az olajnövények és a kukorica vetésterületén 10-20%-kal kevesebb növényvédő szereket használnak.

- A szakszerű tápanyag-utánpótlásnak a túlzott nitrogén- és foszforterhelés elkerülése végett igazodnia kell a termőhelyi adottságokhoz. Az éves nitrogén-felhalmozódás az EU-15 átlagában 100-200 kg/hektár között alakult, míg Magyarországon 10-30 kg/hektár volt 2000 és 2004 között. A „nitrát irányelv” előírásainak betartása érdekében a környezetkímélő trágyázást célzó szaktanácsadási rendszer alkalmazása különösen indokolt. Megoldás: A gazdák részvételének támogatása a fenntartható gazdálkodás megvalósításáról szóló elméleti és gyakorlati tanfolyamokon. Az újszerű technológiák alkalmazásának és a kölcsönös megfeleltetésre vonatkozó információk terjesztésének támogatása a vidékfejlesztési forrásokból.
- Várt hatás: Környezettudatos gazdálkodás, versenyképesség javulása.

Gyümölcs- és zöldségtermesztés

A gyümölcs- és zöldségágazat a magyar mezőgazdaság egyik fontos és perspektivikus ágazatává válhat, ha az áruszerkezet megújításával és célirányos fejlesztési projektekkel képes lesz kihasználni az ökológiai lehetőségeit. Magyarországon ugyanis ma az adottságaink ellenére sincs a piaci igényeket kielégítő mennyiségű és minőségű termék. A piacorientált termelésfejlesztés kulcskérdése az, hogy képesek leszünk-e összhangot teremteni a technikai és technológiai fejlesztés, a strukturális átalakítás, az oktatás és a kultúra, valamint a szaktanácsadás között, és a szükséges források ehhez rendelkezésre állnak-e.

A gyümölcs- és zöldségfélék a növénytermesztési és kertészeti termékek bruttó termelési értékének 20%-át, az összes mezőgazdasági termék bruttó termelési értékének 11%-át adják. Exportárbevétele alapján (2005-ben 751 millió USD) az ágazat az összes agrárkivitelből 19-20%-kal részesedik. Magyarországon a gyümölcs- és zöldségtermesztés 150-200 ezer családnak jelent megélhetést, alap- és kiegészítő jövedelemforrást. Fontos szerepet játszik az ökológiai adottságok kihasználásában, valamint a vidéki népesség helyi foglalkoztatásában.

Magyarország gyümölcstermelése évi 0,7-1 millió tonna. A gyümölcsültetvények területe 103 ezer hektár, ami az utóbbi években alig változott. Meghatározó gyümölcsfaj az alma, amely az összes gyümölcstermelésből 70%-kal részesedik.

Magyarország zöldségtermelése évi 1,7-2 millió tonna. A szántóföldi zöldségfélék betakarított területe 95 ezer hektár volt a 2000 és 2005 közötti időszak átlagában, a hajtató felület 4-5 ezer hektárt tett ki. Bár a zöldségtermesztés potenciális adottságai a kelet-közép-európai térségben kedvezőek, a termelők szervezetlensége miatt nem beszélhetünk homogén, jó minőségű árukínálatról. Magyarországon az egy főre jutó gyümölcs- és zöldségfogyasztás (211 kg/fő/év 2004-ben) az európai átlag alatt van.

Subject matter 1: A magyar gyümölcstermelés fő problémáját az ültetvények szerkezete jelenti. A termő ültetvények korösszetétele és fajszerkezete kedvezőtlen: az elöregedett ültetvények aránya a legtöbb gyümölcsfajnál eléri a 30-50%-ot; a helyzet az almánál a legrosszabb. Az ültetvénykorszerűsítés üteme nem megfelelő, csak kevés versenyképes ültetvénnyel rendelkezünk (egyedül a meggyénél kedvező az ültetvény-felújítás aránya).

➤ **Megoldás:** Az ültetvénykorszerűsítés folytatása, a faj- és fajtaszerkezet javítása, évi 2-3 ezer hektár új, korszerű ültetvény létesítésének támogatása vidékfejlesztési forrásokból. Ez 10 év alatt 30 ezer hektár ültetvény cseréjét jelenti, ami az összes gyümölcssterület egyharmada. A gazdaságtalan ültetvények felszámolására ültetvény-kivágási programot kell létrehozni.

- Várt hatás: Korszerű, termelékeny, minőségi árut biztosító ültetvények, piachoz igazodó áruszerkezet, kiszámíthatóbb jövedelem, munkahelyteremtés és lehetőség a vidéki lakosság helyben tartására.

Subject matter 2: A minőségi áru előállítását innovációval, technikai és technológiai fejlesztéssel kell segíteni. Az ágazatban, de főleg a családi gazdaságokban, kritikus helyzetet teremtett a gépesítés visszaesése, a gépek használhatóságának csökkenése az elmúlt másfél évtizedben. Különösen igaz ez a növényápolás, betakarítás és hűtött tárolás gépeire. Ugyanakkor az intenzív gyümölcsstermesztésben a meglévő erőgépek teljesítménye nem használható ki, ami a költségek növekedését okozza.

- Megoldás: A drága, speciális gépek beszerzése és kihasználása termelői összefogással, közös vásárlással könnyebben megoldható. Ebben segíthetnek a társulások (termelői szervezetek, gépkörök), amelyek támogatást kaphatnak. Az egyik kiemelt fejlesztési irány az intenzív, valamint az integrált és környezetbarát technológiák (bio-stermesztés) alkalmazása. Ezek piacmegtartó eszközzé váltak, ám bevezetésükre Magyarország még nem készült fel. A legújabb információk, technológiák átadásához, azok gyakorlati alkalmazásához új szemléletű, korszerű szaktanácsadás és a gazdálkodók képzése is szükséges.

Az alap- és speciális gépek (pl. erőgépek, általános talaj-előkészítő gépek, a tápanyag-gazdálkodás gépei, permetezőgépek, a metszés gépei, a betakarítást segítő szedő-, szállító- és rakodógépek, úgymint zöldség-betakarítógépek [zöldborsó, zöldbab, paradicsom, csemegekukorica, uborka, vöröshagyma stb.], rázógépek [szilva, meggy, cseresznye, kajszi], stb.) felújítását a vidékfejlesztési források segíthetik.

- Várt hatás: Jó minőségű termés, biztonságos értékesítési árualap, magasabb hozamok, magasabb árbevétel, gazdaságosabb géphasználat, energia- és költségtakarékosság, kisebb környezetszennyezés.

Subject matter 3: Az öntözés a nagy és biztonságos terméshozam egyik feltétele. A kontinentális klímán fontos feladat az öntözés fejlesztése. Magyarországon az összes öntözésre berendezett terület 320 ezer hektár, de ebből az öntözött gyümölcsösök területe mindössze 5%. A szántóföldi zöldségfélék területének csupán 30%-a öntözött a kívánatos 60-80% helyett. Az egyes fajok vízigénye különböző. Vízigényesek az alma, a körte és a bogyógyümölcsök, kevésbé vízigényesek a csonthéjasok. A zöldségfélék közül a csemegekukorica vetésterületének 80%-a, a zöldborsó és zöldbab területének 40-60%-a, a paradicsom és zöldpaprika területének 30-40%-a öntözött.

Az elmúlt évtizedben tapasztalt szélsőséges időjárás (aszály vagy túl sok csapadék) súlyos termés kieséseket és veszteségeket okozott a gyümölcs- és zöldségtermelésben.

- Megoldás: Az öntözés fejlesztésének, az öntözőrendszerek korszerűsítésének, a mikroöntözési módszerek (csepegtető, szivárogtató és szórófejes megoldások) alkalmazásának támogatása vidékfejlesztési forrásokból.

- **Várt hatás:** Csepegtető, szivárogtató és szórófejes öntözéssel az öntözővíz-adagok 40-60%-kal mérsékelhetők az esőztető rendszerekhez képest; kedvezőbb terméseredmények, jobb áruminőség, kiszámíthatóbb termelés, ezáltal pedig javuló jövedelmezőség lesz az eredmény.

Subject matter 4: A frisspiaci kínálat arányának növelése elkerülhetetlenné teszi a korszerű árukezelési és csomagolási infrastruktúra fejlesztését és az újszerű technikák (pl. ULO¹ hűtőtárolás) alkalmazását. Nagyon kevés a tárolókapacitás, továbbá a meglévő kapacitások nagy része elavult, vagyis minőségi és gazdaságos hűtőtárolásra nem alkalmas.

- **Megoldás:** A piacok megtartásához nélkülözhetetlen a folyamatos árukínálat, ami a tárolókapacitás bővítésével és a feldolgozás (áruvá készítés) korszerűsítésével oldható meg. A meglévő tárolási kapacitások integrációjának nagyobb súlyt kell kapnia a jövőben. Javasolt a normál tárolók, hűtőházak, ezen belül ULO tárolók építésének, hűtéstechnikai beruházások bővítésének, csomagoló- és manipuláló épületek építésének, továbbá tisztító-, válogató-, osztályozó- és csomagológépek (pl. hálós csomagolás, kisebb tömegű kiszerelés, úgymint műanyagtálcás, zsugorfóliás, fóliatálcás, stb.), címkéző és nyomtató automaták, targoncák és anyagmozgató gépek, ládamosók, ládaürítők és tartályládák beszerzésének támogatása vidékfejlesztési forrásokból.

- **Várt hatás:** Az áru minőségének, esztétikai jellemzőinek hosszabb távú megőrzése, tárolás után is elfogadható áron történő értékesítés, termelékenységi növekedése, gyorsabb ütemű szállítás, árukínálat bővülése, versenyképesség javulása, kedvezőbb piaci lehetőségek.

Subject matter 5: A szabadföldi zöldségtermelés biztonsága évenként változik, ezért csak a fedett területek (fóliás hajtás) fejlesztésével lehet garantálni a pontosan időzített, szabályozott termelést. Magyarországon az 1970-es években nagy sikerű fóliafejlesztési program valósult meg. Azóta a fóliafelület mintegy felére csökkent a fóliafelület, technikai értelemben korszerűtlenné vált és ma már alkalmatlan a versenyképes termelésre.

A szabadföldi, feldolgozóipari alapanyagként termelt zöldségfélénél (pl. csemegekukorica, zöldborsó, ipari paradicsom) fontos feladat a termesztéstechnológiai és műszaki színvonal fejlesztése a magasabb hozamok elérése érdekében.

Külön programot igényel a magyar termálenergiának a hajtásban való hasznosítása. Az országban több száz, jelenleg kihasználatlan, de hasznosításra alkalmassá tehető termálkút van.

- **Megoldás:** A fóliával fedett terület növelése, a termálenergia hasznosításának elősegítése vidékfejlesztési források felhasználásával.
- **Várt hatás:** Jobban időzíthető termelés, kisebb kockázat, jó minőségű áru, anyag- és költségtakarékos inputfelhasználás, fűtési költség megtakarítása, érési előny a szabadföldhöz képest, magasabb hozamok, nagyobb árbevétel, versenyképesség javulása, foglalkoztatás, vidéki lakosság helyben tartása.

¹ Ultra Low Oxygen.

Szőlő és bor

A szőlő- és borágazat problémái elsősorban a tőkeszegénységből, az atomizált szerkezetből és a szervezettség hiányából adódnak. A szőlőterület csökkenésének megállítása fontos, hogy a negatív társadalmi és környezeti hatásokat elkerüljük. A globalizálódó borpiacon való helytálláshoz a kínálatban a jó minőségű, eredetvédett borok arányát kell növelni.

Magyarországon a szőlőterület 93,5 ezer hektár volt 2005-ben, vagyis 1,6%-kal részesedett az összes mezőgazdasági területből. A szőlőterület 90%-án borszőlő-, 1%-án csemegeszőlő-, 9%-án egyéb fajtákat termeltek. A szőlőtermés évente 500-800 ezer tonna, a bortermés pedig 3,3 és 5,4 millió hektoliter között ingadozik. Eredménytől függően a szőlő- és bortermelés a növénytermelés bruttó termelési értékéhez 9-17%-kal, a mezőgazdasági termékek bruttó termelési értékéhez 5-9%-kal járul hozzá.

Magyarország borfogyasztása évi 3,2-3,4 millió hektoliter; gyengébb évjáratokban a termés éppen fedezi a szükségletet. A magyar borexport 570 ezer hektoliter (értéke 13,7 milliárd Ft, a magyar élelmiszeripari export 1,8%-a) volt 2005-ben. A borimport a belső fogyasztáshoz képest nem jelentős, de 2006-ban határozott emelkedést mutat, főként a vörösborok behozatalában. Mivel Magyarországon a 2006/2007. borpiaci évben már másodszor hirdették meg a Közösség által finanszírozott ültetvény-kivágási programot, ezért számítani lehet – akár hosszabb távon is – a borhiány kialakulására és a jelentősebb import állandósulására.

Subject matter 1: Szőlőtermesztéssel mintegy 150 ezer gazdaság foglalkozott 2005-ben, ezek 99,6%-a egyéni gazdaság volt, amelyek a szőlőterület 86%-át használták. A gazdaságok 45%-a 1 hektárnál kisebb területet művelt, az 1-2 hektár közötti gazdaságok aránya 50%, a 2-5 hektár közöttieké 3%, míg az 5 hektárnál nagyobb szőlőterületet művelők aránya mindössze 1% volt. A szőlőtermesztő gazdaságok száma 2003 és 2005 között csaknem negyedével csökkent.

A termelőüzemi borfeldolgozás aránya alacsony: 2003-ban a létező 195,5 ezer szőlőtermelő üzemből mindössze 10,6 ezer készített bort és 465 üzem végzett borpalackozást. A borkészítő üzemek száma 2000 és 2003 között csaknem harmadára esett vissza. Az ágazatban a szervezettség alacsony fokú, a működő felvásárlói típusú integrációkra a bizonytalanság és a kiszolgáltatottság jellemző, mintsem a korrekt, hosszú távú szerződéses viszonyok.

- Megoldás: Termelői csoportok létrehozásának támogatása, a termelői csoportok technológiai fejlesztéseinek támogatása a szőlőtermesztésben és a borászatban.
- Várt hatás: A szőlő- és borminőség javulása, egységes, piacképes kínálat, hatékonyabb, versenyképesebb struktúrák, magasabb és kiszámíthatóbb jövedelem.

Subject matter 2: A magyarországi szőlőtermesztés területi hatékonysága lényegesen elmarad az európai, illetve a világviszonylatban jelentős szőlőtermelők mutatóitól. Nemcsak a hektáronkénti hozamok alacsonyabbak, de a termésingadozás évjáratok közötti mértéke is Magyarországon a legnagyobb. Magyarországon a szőlőt általában nem öntözik, 2005-ben mindössze 114 gazdaságban történt vízpótlás. A klímaváltozás hatásaival összefüggésben számítani lehet a hőmérséklet emelkedésére és a szélsőséges csapadékeloszlásra is.

- **Megoldás:** Öntözés, valamint a talajvédelem és melioráció létesítményei kialakításának és korszerűsítésének támogatása, ésszerű növényvédelmet lehetővé tevő növényvédelmi előrejelző rendszerek támogatása vidékfejlesztési forrásokból.
- **Várt hatás:** Termésbiztonság fokozása, hatékonyabb, környezetet kímélő gazdálkodási gyakorlat, stabil jövedelem.

Subject matter 3: A 2001. évi ültetvényfelmérés adatai szerint igen kedvezőtlen korstruktúra alakult ki. Nagyon alacsony volt a fiatal ültetvények aránya (13%), míg a 20 évesnél idősebb ültetvények részesedése meghaladta az 50%-ot. Az ültetvények korosodásával együtt a tőkehiány növekedését és a termőképesség csökkenését is meg lehetett figyelni. Az ültetvények átalakításához az EU szerkezetátalakítási intézkedése nyújt segítséget, ami várhatóan a borrendtartás reformja után is fennmarad. A kiemelkedő minőséget adó magas tőszámú ültetvényeket a termőhelyi kataszter I. osztályú, szőlőtermesztésre leginkább alkalmas területein kell telepíteni. A magasabb tengerszint feletti magasságú, erősen lejtős területeket művelésre való alkalmassá tételéhez teraszok, támfalak, feltáró utak, vízelvezető árkok kialakítására van szükség. A keskeny sortávú ültetvények megműveléséhez speciális erőgépek (láncfalpas traktorok, hidas traktorok) és adapterek (korszerű növényvédelmi és tápanyagellátást szolgáló gépek) használata szükséges. Az idénymunkák (pl. előmetszés, zöldmetszés, szüret) tervezhetősége megköveteli az egyes termesztéstechnológiai elemek gépesítését is.

- **Megoldás:** A termőföld rendeltetésszerű használatra való alkalmassá tételének támogatása, speciális szőlőművelő gépek beszerzésének támogatása vidékfejlesztési forrásokból
- **Várt hatás:** Kiemelkedő minőséget nyújtó ültetvények, különleges piaci igények kielégítése, fenntartható, hatékony, a környezetet is óvó szőlőtermelési gyakorlat.

Subject matter 4: Magyarországon a szőlészet mellett a borászat is atomizált. A 13 ezer borászat döntő hányada 80 hektoliter alatti mennyiséget termel. Vannak ugyan magas minőségű, a jelenlegi divatiránynak megfelelő csúcsborok a kínálatban, de ezek csak korlátozott mennyiségben állnak rendelkezésre (a termelés 5-10%-a). A nemzetközi piacok a magyar borokat a legalacsonyabb árszegmensbe pozicionálják. A magyar borászatok túlnyomó többsége technológiailag elmaradott, vannak olyan borvidékek, ahol egyáltalán

nincs musthűtő, továbbá cserére szorulnak az elavult vasbeton-tartályok és ászokhordók is.

- Megoldás: Borászati vállalkozások, termelői csoportok borászati technológiai fejlesztéseinek és épület-beruházásainak támogatása: pl. zúzó gépek, pneumatikus, zárt rendszerű sajtók, hűtőrendszerek, musttisztító berendezések, új feltárási technológiák (pl. hidegmacerációs berendezések), automatikus vörösbor-készítő rendszerek, finomított must-sűrítményt előállító gépek és berendezések, korszerű, hűthető tárolótartály-fejlesztés kis- közép- és nagyméretű saválló acéltartályokkal, hűtőkompresszorok, automatizált folyadékszállító rendszerek, szivattyúk, inertgáz-ellátó rendszerek (CO₂, N₂), barrique hordókat kezelő (pl. mosógép) és szállító eszközök, üzemi higiénia kialakításának eszközei (nagynyomású tisztítórendszerek), többfunkciós kiserelést, zárást lehetővé tevő töltőgép-rendszerek (pl. csavarzár, *bag-in-box*), kartonkészítő, palettázó, egységrakomány-képző rendszerek, klimatizált készáru-tárolóterek létrehozása, automatizált nyilvántartási rendszerek (számítógépes jövedéki nyilvántartás és azonosító felhelyezés a palackra, kapszulára), borászati üzemek víztisztítása, szelektív hulladékkezelés, kis- és közepes mennyiségű termelői pezsgő (*Vinzersekt*) előállításának gépei és berendezései, valamint a melléktermékek komplex feldolgozása.
- Várt hatás: A borminőség jelentős javulása, új, illetve piacképesebb termékek előállítása, az új EU-előírásoknak való megfelelés (pl. a borok alkoholtartalma), melléktermékek kezelése, feldolgozása (pl. színanyagok, szőlőmag-olaj előállítás), energiatakarékos működés.

Állattenyésztés

Az ÚMVP-ben megjelenő fejlesztések megoldást kínálnak az állattenyésztés alapvető problémáira, amelyek a következők: (1) az állattartó telepek technológiája, épületei és gépei korszerűtlenek és elhasználódtak; (2) az állomány genetikai színvonala fejlesztésre szorul; (3) a trágyakezelés és tartástechnológia nem felel meg a környezetvédelmi és állatjóléti előírásoknak; (4) az üzemek energiafelhasználása az elavult tartástechnológia miatt nagy.

Emellett lemaradás tapasztalható a kommunikációs és információs technológiák alkalmazásában és az automatizáltság terén is. A gazdálkodók infrastrukturális problémákkal küzdenek. Az állati eredetű termékeket előállítók versenypozíciója gyenge. A legújabb tudományos eredmények és technológiák felhasználásának, az új, jobb minőségű termékek előállításának igénye, valamint az egyre erősödő társadalmi kontroll nyomást gyakorolnak a termelőkre.

Magyarországon a mezőgazdaság bruttó kibocsátásából az állattenyésztés 37%-kal részesedik. Az élő állatok és állati termékek előállításában legnagyobb részesedéssel a sertés- (35%), a baromfi- (34%) és a szarvasmarha-ágazat (25%) bír.

A hazai sertéslétszám 4 millió körüli. A vágóállat-termelés felét a vágósertés-termelés (646 ezer tonna) adja. A szarvasmarha-állomány 708 ezer, a tehénállomány 334 ezer, a vágómarha-termelés 75 ezer tonna, a tehéntej-termelés 1 878 millió liter évente. A juhok száma 1,4 millió, a vágójuh-termelés 19 ezer tonna. A baromfiállomány 32 millió, a vágóbaromfi-termelés 551 ezer tonna.

Magyarországon az egy főre jutó fogyasztás a sertéshús (évi 29 kg), a marha- és borjúhús (évi 4 kg), valamint a tej- és tejtermékek (évi 178 kg) esetében meg sem közelíti az EU-25 átlagát. Baromfihús-fogyasztásunk (évi 37 kg) viszont annál jóval magasabb. A csatlakozás óta Magyarország sertéshúsból és tejtermékekből nettó importőrré vált, csirkehúsból és vágómarhából még nettó exportőr.

Az állati-termékek előállítóira egyre erősebb társadalmi kontroll nehezedik. Az ágazat szereplőinek már nem csak az EU jogszabályai által előírt szabványoknak kell megfelelniük, hanem a környezettudatos és az állatok tartási körülményeire odafigyelő fogyasztók igényeit is szem előtt kell tartaniuk.

Az európai fogyasztók bizalma az élelmiszerbiztonsági botrányok miatt megingott. Az élelmiszerszabályozás megújítása előtérbe helyezi a termelői felelősséget, a teljes élelmiszerlánc szemléletet, az átláthatóságot és a nyomonkövethetőséget. A versenyképesség megteremtésében meghatározó szerepet kap az önkéntes minőségbiztosítás, illetve az azt megalapozó rendszerek bevezetése.

A gazdálkodóknak, mint a termelési lánc első szereplőinek, nagy a felelősségük a környezeti erőforrások megfelelő használatában. A mezőgazdasággal szemben a fenntarthatóság alapvető gazdasági, társadalmi, ökológiai kihívás és elvárás.

Subject matter 1: A nagyobb állattartó telepek legfőbb negatív környezeti hatása a trágyakezelés (gyűjtés, tárolás, hasznosítás) elavult technológiájához köthető. A MePAR blokkszintű lehatárolása alapján Magyarországon 3,9 millió hektárra tehető a nitrát-érzékeny terület, amelyből 2,64 millió hektár mezőgazdasági terület. Az összesen 7,8 millió m³ hígtrágya 48%-a (3,6 millió m³) nitrát-érzékeny területen keletkezik, 364 üzemben. E mennyiség 89%-át (3,2 millió m³) helyezik el engedéllyel mezőgazdasági területeken. Emellett gondot jelent a szennyvíz kezelése és elhelyezése is.

Egy az Agrárgazdasági Kutató Intézet (AKI) által végzett felmérés szerint a sertéságazat esetében hígtrágyás technológiát 3 750 épületben és 1 775 ezer férőhelynél alkalmaztak, ami a sertéstartásra használt 5 880 épület 66%-t és az összes férőhely 74%-t jelenti.

A szarvasmarha-istállóknak általános gyakorlat a hagyományos trágyakezelés. Hígtrágyás technológiát az épületek 3%-nál, alig több mint száz istállóban, vagyis a teljes állomány 4%-nál alkalmaznak.

- **Megoldás:** A trágyakezeléshez (gyűjtés, tárolás, hasznosítás) szivárgásmentes, szigetelt trágyatárolók építése (fedett betonmedencék, rozsdamentes tartályok), a megfelelő trágyamozgatáshoz szükséges célgépek beszerzésének támogatása vidékfejlesztési forrásokból. A telepek energiafüggőségét enyhítheti az állattartó telepeken képződő trágya biogázként történő hasznosítása áram-, illetve hőtermelésre. Ehhez ugyancsak vidékfejlesztési forrásokra van szükség.
- **Várt hatás:** Trágyatárolás és -kezelés megfelel az EU szabványoknak.

Subject matter 2: Magyarországon az állattartó telepek technológiája, infrastruktúrája, épületei és gépei korszerűtlenek, elhasználódtak. Az állattenyésztési ágazatok legfőbb tartástechnológiai problémái a következők:

a) Az intenzív állattartó üzemek energiafelhasználása az elavult tartástechnológia miatt pazarló. A sertéstartás terén – a szigetelési, szellőztetési és fűtési rendszerek állapota alapján – az AKI felmérésébe bevont épületeknek csak alig 20%-át lehet jónak minősíteni. Ezt 1%-kal haladja meg a rossz szigetelésű épületek aránya, az épületek 8%-nál pedig semmilyen szigetelés nincs. A férőhelyek 23%-nál a szellőztetési rendszer rossz állapotú, ez az arány a sertésnevelőknél eléri a 29%-ot.

A felmérés 242 brojlercsirke-nevelő gazdaság 279 nevelőtelepére, illetve épületére is kiterjedt. A szellőztetési technológia a férőhelyek 25%-nál sürgősen rekonstrukcióra szorul. A fűtési rendszerek műszaki állapota tekintetében az épületek 29%-nál szükséges a sürgős rekonstrukció, vagy a berendezések cseréje.

Az FVM Mezőgazdasági Műszaki Intézetének (MMI) vizsgálatai azt bizonyítják, hogy a jobb komfortérzetet és kedvezőbb termelési feltételeket eredményező

tartástechnológiai rekonstrukciók az állatok egészségi állapotát is kedvezően befolyásolják. Az istállóklíma hatása a sertések testtömeg-gyarapodására alapvetően az épület konstrukciójától, szellőztetésétől, fűtési rendszerétől és padozatától függ.

b) A minőségi végtermék egyik záloga a tenyészállat-beállítás. Magyarországon az elmúlt években radikálisan visszaesett a tenyészállat-beállítás, a termelők saját állományból végzik a pótlást, ami legtöbb esetben a természetes hatékonyság csökkenéséhez vezet. Ezzel párhuzamosan késlekedik az innovatív genetikai kutatás és fejlesztés eredményeinek átültetése a gyakorlatba. A termelők döntő hányada nem képes megteremteni azon környezeti feltételeket, amelyek biztosítják, hogy egy adott fajta a genotípusának megfelelő teljesítményt nyújtsa.

c) A technológiai fejlesztéseknél döntő, hogy az adott beruházás növeli-e a gazdaság természetes- és költséghatékonyságát. A fejlesztések közül leginkább az etetés és itatás korszerűsítése terén lehet előnyre szert tenni. Az MMI kísérleti eredményei szerint a sertéságazatban száraztakarmány-etetési technológiával, illetve kombinált önetetők bevezetésével a hízók takarmányértékesítése számottevően javul; a napi testtömeg-gyarapodás 650 grammról 700-782 grammra emelkedik, a takarmányértékesítés 3,2-4,3 kg/kg-ról 2,5-3,6 kg/kg-ra csökken. A kombinált önetetőkkel mind a takarmány-, mind a vízfelhasználásban megtakarítást lehet elérni.

A sertésférőhelyek állapota igen heterogén. Az elmúlt években általában csak a legszükségesebb karbantartásokat, halaszthatatlan felújításokat végeztek el. A technológiai berendezések mindössze 23%-a mondható korszerűnek. A férőhelyek több mint 50%-nál nincs fűtési lehetőség. A kocaszállások, sertéshizlalók és az egyéb sertésszállások alig 10-20%-nál áll rendelkezésre fűtőberendezés, a sertésnevelőknél viszont ugyanilyen arányban hiányzik.

Bár a magyarországi állattenyésztési ágazatok közül a baromfitartás technológiai színvonala a legjobb, a heterogén műszaki állapot miatt a korszerűsítés és az EU követelményeknek való megfelelés ebben az ágazatban is sürgető.

A szarvasmarha-tenyésztés terén a felmérésbe bevont épületek 17%-nál a villany, 42%-nál a gáz nem volt bevezetve.

Műszaki-technológiai szempontból a juhászatban található létesítmények a leginkább elavultak. A juhférőhelyek közel 25%-nál igen rosszak a műszaki feltételek, és sürgős felújításra szorulnak.

A kommunikációs és információs technológia alkalmazásában igen nagy lemaradás tapasztalható a magyar állattartó telepeken.

- Megoldás: Magas genetikai értékű tenyészállatok beállításának, a takarmányozási- és itatási rendszerek fejlesztésének, a szellőztetés, fűtés, szigetelés átalakításának, az automatizáltság megvalósításának és a bekötőutak felújításának támogatása vidékfejlesztési forrásokból.
- Várt hatás: A genetikai alapok fejlesztése növeli a hatékonyságot, emellett hozzájárul a végtermék minőségének javulásához. A technológiai fejlesztések

elősegítik a biológia alapok optimális kihasználását. A tartástechnológiai rekonstrukciók az állatok egészségi állapotát kedvezően befolyásolják. A takarmányozási rendszerek fejlesztése hozzájárul a költséghatékony takarmányozáshoz. A szellőztetési és fűtési rendszerek korszerűsítésének köszönhetően csökkenni fog a felhasznált energia és javul majd az állatok komfortérzete. A bekötőutak felújítása hozzájárul a telepi infrastruktúra fejlesztéséhez és a termékek piaci elhelyezéséhez.

Subject matter 3: Az állattartó telepeken az EU állatjóléti/higiéniai követelményeknek való megfeleléshez szükséges beruházásokat végre kell hajtani, amihez forrásra van szükség. Ezt az ágazatok egyedül nem képesek kitermelni.

A baromfitartásban gondot okoz a ketreces tojótyúk-tartásra vonatkozó korlátozás, amely a ketreces tojótyúk-férőhelyek legalább 30%-t érinti.² A tojótyúk-létszámot ketrecenként 20%-kal csökkenteni kell, vagyis a jelenlegi tojótyúk-létszám szinten tartásához 1,5 millió új férőhelyet szükséges létesíteni.

A magyarországi tehéntartásban az állatjóléti követelmények vonatkozásában a gyenge pontok a következők: a tejelő tehenek egész éves zárt, kötött, legelő és kifutó nélküli tartása, a hő-stressz elleni védelem részleges hiánya, kötetlen istállóban gyakori a zsúfoltság, az őszi és tavaszi időszakban használhatatlan állapotú kifutók, karámok.

- Megoldás: A sertés- és tejelőtehen-férőhelyek átalakításának vagy felújításának és a tojótyúk-ketrecek átalakításának támogatása vidékfejlesztési forrásokból.
- Várt hatás: Megfelelés a kölcsönös megfeleltetési előírásoknak, ami 2009-től a közvetlen támogatások feltétele.

² ² A ketreces tojótyúk-tartásra vonatkozó minimális előírások 2003. január 1-jétől érvényesek az EU tagállamaiban. Magyarországon összesen 21 (a tojástermelő kapacitás mintegy 10%-át képviselő) üzem kapott haladékot a ketrecek átalakítására 2009. december 31-ig.

Biológiai eredetű anyagok (biomassza)

Magyarországon a mezőgazdasági eredetű motorhajtóanyagok termelése a közelmúltig szinte csak kísérleti szinten működött, piaci mennyiségben történő gyártása az elkövetkező években indul el. Az ágazat fejlesztése különös jelentőséggel bír, hiszen meg kell teremteni annak infrastrukturális, technológiai, logisztikai, szakmai és szervezeti feltételeit. A bioenergia ágazatban jelentkező problémák megoldásában az elkövetkező években meghatározó szerep jut az ÚMVP keretében folyósítható vidékfejlesztési támogatásoknak.

A biomassza és más alternatív, mezőgazdasági eredetű energiahordozók alkalmazása a növekvő környezeti problémák (üvegházhatás, klímaváltozás, fosszilis energiahordozó-készletek megcsappanása) miatt egyre inkább előtérbe kerül a világon, különösen a fejlett országokban. A környezet védelmének és a fosszilis energiaforrások helyettesítésén túl a biomassza-hasznosítás további előnyei a munkahelyteremtés, a vidéki lakosság helyben tartása, az energiaellátás biztonságosabbá tétele és értelemszerűen a nagy energiahordozó-exportőr országoktól való függőség csökkentése. A mezőgazdasági eredetű biomassza energetikai célú felhasználása megoldást kínál a gabonafélék túltermelése okozta krízisek mérséklésére is azáltal, hogy diverzifikálja a mezőgazdasági termelést, és újfajta jövedelemszerzési lehetőséget kínál a vidéki lakosságnak.

A megújuló energiaforrások jelenleg kevesebb, mint 5%-kal részesednek Magyarország összes energiafelhasználásából. A megújuló energiaforrások mintegy 75%-át a tűzifa adja. A tűzifát és az erdészeti melléktermékeket főként erőművekben tüzelik el. A mezőgazdasági fő- és melléktermékek évi 57-58 millió tonnával részesednek Magyarország megújuló biomassza-készletéből.

A meglevő bioetanol-gyártó kapacitás Magyarországon (Szabadegyháza és Győr) mintegy 190 ezer tonna. A már felépült két bioetanol-gyártó üzem (Bánhalma és Mátészalka) összes éves kapacitása mintegy 10 ezer tonna. Mezőgazdasági alapanyagot is feldolgozó biogáz-üzem Nyírbátorban és Kaposváron található. Az előbbi állati trágyát, mezőgazdasági és vágóhídi hulladékot, valamint szennyvíz-iszapot, az utóbbi a cukorgyártás melléktermékeként keletkező cukorrépa-szeletet hasznosítja.

Subject matter 1: A szilárd biomassza (lágyszárú energianövények, szántóföldi melléktermékek, stb.) begyűjtéséhez és eltüzeléséhez még nem áll rendelkezésre a megfelelő technológia. A szántóföldeken a legnagyobb mennyiségben a kukorica melléktermékei keletkeznek: a mintegy 12 millió tonna melléktermék 90%-a szár és levél, míg kb. 10%-a kukoricacsutka. A kukoricaszár-hasznosítás jelenleg legelterjedtebb módja a beszántás, ez a vetésterület közel 95%-án történik. A cellulózhatás elkerülése érdekében a talajba nagymennyiségű nitrogénműtrágyát is ki kell juttatni, ami jelentős

mértékben növeli a költségeket, emellett szennyezi a környezetet. A kukoricaszár betakarítása problematikus, mert az általánosan elterjedt bálázó gépek kalászosokhoz valók. Nincsenek Magyarországon a szár eltüzelését és elgázosítását megfelelő hatásfokkal végző berendezések.

- Megoldás: Speciális gyűjtő és aprító gépek, tüzelő berendezések fejlesztésének, beruházásának támogatása vidékfejlesztési forrásokból.
- Várt hatás: Fosszilis energiaforrások felhasználásának csökkenése, bioenergia-előállítás hatékonyságának javulása, környezetszennyezés csökkenése, mezőgazdasági termelés jövedelmezőségének javulása.

Subject matter 2: A biodízel-gyártás melléktermékei nem megfelelő takarmány-alapanyagok, hasznosítási lehetőségük korlátozott (esetükben az elégetés vagy biogáz-előállítás jöhet szóba). Amennyiben a beruházó a melléktermékek hasznosításáról nem gondoskodik, további költségekkel szembesül: gondoskodni kell az elszállításról és megsemmisítésről, ami környezetvédelmi problémákat vet fel. A bioetanol-gyártás melléktermékei – a nedves (WDGS) vagy szárított (DDGS) gabonamoslék – állati takarmánnyként jól hasznosíthatók, ezért előnyös, ha az üzemek környékén fejlett az állattenyésztés.

- Megoldás: Bioetanol-üzemek komplex fejlesztése keretében a biogáz-termelés gépei és berendezései beszerzésének, az állattenyésztő telepek fejlesztéseinek, a trágyakezelés és -kijuttatás korszerűsítésének támogatása vidékfejlesztési forrásokból.
- Várt hatás: Az állattartás környezetterhelésének és takarmányköltségeinek csökkenése, a melléktermékek biogáz-előállításban történő hasznosítása révén kedvezőbb széndioxid- és energiamérleg a bioüzemanyag-gyártásban, hulladék hő hasznosítása üvegházak és fóliasátrak fűtésében, a keletkező biotrágya felhasználása termőföldjavításra.

Subject matter 3: A végtermékek (pl. bio-üzemanyagok) és melléktermékek felhasználása sok esetben nem az előállítás helyén történik, ezért elhelyezésükről és szállításukról gondoskodni kell. A hiányos infrastruktúra (bekötő utak, tárolókapacitás, stb.) korlátozza a felvevőpiacok megközelíthetőségét és növeli a szállítási költséget. Az alapanyagok, vég- és melléktermékek kezelése és szállítása a gyártás széndioxid-mérlegére is hatással van. A megfelelő infrastrukturális háttér megteremtése elengedhetetlen feltétel az ágazat sikeressége érdekében.

- Megoldás: Szilárd burkolatú bekötő utak építésének, a vég- és melléktermékek megfelelő tárolását és rakodását biztosító berendezések létesítésének támogatása vidékfejlesztési forrásokból.
- Várt hatás: Értékesítési lehetőségek bővülése, versenyképesség javulása, környezetterhelés csökkenése.

Subject matter 4: Az állattartó telepek trágyakezelése, a hígtrágya hasznosítása komoly környezetvédelmi problémát jelent, amit az EU előírások

szerint minden állattartónak hamarosan rendeznie kell, és ami jelentős többletköltséget okoz.

- Megoldás: Biogáz-üzemek létesítésének támogatása vidékfejlesztési forrásokból.
- Várt hatás: A környezetterhelés és az állattartók környezetvédelmi beruházási költségeinek és energiaköltségeinek csökkenése, hozzájárulás az állattenyésztés és növénytermesztés optimális arányának fenntartásához.

Élelmiszeripar (élelmiszer-feldolgozás)

A feldolgozóipar versenyképességének erősítése a vidékfejlesztési támogatások keretein belül kiemelt és időben is elsődleges cél kell, hogy legyen. A hazai mezőgazdasági termelés legfontosabb és legstabilabb felvevőpiaca a hazai élelmiszeripar. Ha pedig a magyar élelmiszeripar a felhalmozódott – és esetenként a saját lehetőségeit meghaladó problémákat – nem tudja kezelni, akkor a jelentősége és hazai alapanyag felhasználása visszaeshet. Az élelmiszeripar leépülése pedig biztosan piaci zavarokhoz, volumen- és jövedelem csökkenéshez vezet a mezőgazdaságban is. A két ágazat együttes és egymásból fakadó meggyengülése már rövid- és középtávon is veszélyezteti a vidék népesség- és tájfenntartó képességét.

Az UMVP intézkedései főleg a mezőgazdasági alapanyagokat közvetlenül feldolgozó elsődleges élelmiszeripari vállalkozásoknak nyújtanak segítséget. Az intézkedések két problémát orvosolhatnak. A külső kihívásokat, amelyek a felvevőpiac átalakuló elvárásainak való megfelelés nehézségeként összegezhetőek. A belső kihívások közül pedig azokat, amelyek a költség- és energiahatékonysági, valamint a környezetvédelmi beruházások elmaradásának a következményei.

A magyar élelmiszeripar bruttó termelési értéke 2005-ben 1 829 milliárd Ft volt, amivel a feldolgozóiparon belül a harmadik helyet foglalta el. Valamelyest visszaesőben van az élelmiszeripar részesedése a nemzetgazdaság GDP-jéből is: ez az arány 2005-ben már csupán 2,6% volt. Az élelmiszeriparban foglalkoztatottak száma 140 ezer fő volt, ami a kibocsátáshoz és termelési értékhez hasonló részesedést (3,6%) és dinamikát mutat (KSH, 2005).

Az élelmiszeripar 10 ágazatra és 32 szakágazatra tagolódik. A magyar és az EU-25 országok élelmiszeriparában az árbevétel alapján csaknem ugyanazok a legnagyobb súlyúak: hús, ital, tej, amihez hazánkban a zöldség- és gyümölcsfeldolgozás is felsorakozik. A vállalkozások száma alapján pedig még a malomipar és a keveréktakarmány gyártás is jelentős. A felsoroltak – az italgyártást nem számítva (kivéve boripar) – mind a mezőgazdasági termeléshez közvetlenül kapcsolódó elsődleges feldolgozók.

Az élelmiszeripar egyes ágazatainak gazdasági helyzetét hat mutató alapján vizsgáltuk: nettó árbevétel, export árbevétel és arány, eredmény, tőkeellátottság, beruházás és termelékenység. A vizsgált szakágazatok közül a növényolaj-ipar tűnik ki jó mutatóival. A tejiparra, malomiparra és takarmánygyártásra jellemző közepes, de javuló trendek bizakodásra adnak okot. Ezek a trendek az erősödő koncentrációban, a növekvő exportrészesedésben, valamint a stabil és növekvő beruházási készségben testesülnek meg. Emellett azonban a tej- és a malomiparnak lenne mit javítani a termelékenységen és a nyereségen. 1997 és 2004 között közepes, de ingadozó és gyengülő teljesítményt nyújtott két alapágazatunk, a húsipar és a zöldség/gyümölcs-

feldolgozás. Nem jobb a teljesítménye az italiparnak és a dohánygyártásnak sem. A húságazat szerkezetének átalakulása – erősödő koncentrációval – még napjainkban is tart. A húsipar valamint a zöldség- és gyümölcsfeldolgozás negatív eredménye, alacsony termelékenység és tőkeellátottsága, visszaeső exportirányultsága és az ágazatból kivonuló külföldi tőke kevés bizakodásra ad okot (Orbánné Nagy Mária, 2006).

Összességében a feldolgozó ágazatban a feltárt fenyegetettségek külső segítség nélkül további pozícióromlást vetítenek előre. Úgy véljük, hogy célzott fejlesztések nélkül két negatív jövőkép vázolható fel:

Éppen azok az elsődleges feldolgozó ágazatok juthatnak a tömeges üzembezárások sorsára, amelyek közvetlen és stabil piacot biztosíthatnak a hazai mezőgazdasági termelőknek. Bár ezek az ágazat foglalkoztatási szerkezetében jelentős szerepet játszanak, véleményünk szerint a vidéki munkahelyek további leépülésének veszélye nem elhanyagolható.

Az élelmiszeripar számára, ha a versenyképesség-javító beruházásokat nem tudja végrehajtani, megoldást jelenthet az is, ha olcsóbb importalapanyagot szerez be, ahogy ez egyes termékek – akár az olyan hagyományos magyar áruk, mint a hagyma és gyökérzöldségek, vagy a meggy, alma, fűszerpaprika és sertés esetében – már ma is előfordul. Ez azonban nyilvánvalóan és egyértelműen visszahat az alapanyag-termelésre is, és olyan volumencsökkenést okozhat, amelynek már komoly foglalkoztatási és tájfenntartási következményei lehetnek.

Az élelmiszeripar gyenge teljesítménye csak részben tudható be az EU csatlakozás okozta megrázkódtatásnak; az okot sokkal inkább egy sok összetevőből álló, évtizedek óta halmozódó problémakör jelenti. Narayanan és Gulati (2002) alapján a vállalkozások előtti kihívásokat két csoportra lehet osztani: belső szerkezeti problémákra és külső hatásokra, amelyekre a kormányzat kétféleképp támogatást nyújthat a vállalkozásoknak.

Megerősítheti a képességeiket: a tranzakciós költségek csökkentésével, oktatással, speciális finanszírozási és hitelprogramok indításával, a versenyképesség növelésével, a vertikális koordinációs képességek javításával.

Biztosíthat külső védelmet a költségcsökkentő és biztosítási rendszerek támogatásával; a versenyjog eszközeinek alkalmazásával, a kutatás és fejlesztés finanszírozásával.

A problémacsoportok ismertetése után vázolunk néhány olyan megoldást, az UMVP élelmiszeriparral összefüggő intézkedéseit, amelyek elsősorban a 1231. számú al-intézkedés, valamint részben a 124. és a 132. intézkedések segítségével megvalósíthatók.

Javaslataink az egyes részterületeket érintő szakirodalom feldolgozásával és ágazati szakemberek véleményének felhasználásával készültek. Az energiahatékonyság növelését célzó javaslatokhoz tudtuk a legpontosabb anyagokat

használni, mivel itt az Egyesült Államokban működő IAC³ széleskörű és részletes adataira támaszkodhattunk. Az IAC élelmiszeripari felméréseinek eredményeit összevetettük a hazai szakemberek által említett súlyponti problémákkal. Mivel ágazati szinten is igen sok egyezést találtunk, ezért döntöttünk a megtakarítási javaslatok közzélé mellett. Mindazonáltal ki kell hangsúlyoznunk, hogy az IAC adatbázis csak iránymutatóul szolgálhat és semmiképpen nem alkalmas a támogatások körének teljes leszűkítésére, mivel a magyar élelmiszeripar átlagos technológiai színvonala jelentős elmaradást mutat az amerikaihoz képest.

Külső hatások:

1. Termékekkel és szolgáltatásokkal szembeni fogyasztói és kereskedelmi igények változása (downstream buyers)

Probléma: A fogyasztók a kevés adalékanyaggal, kíméletes eljárással készülő, természetes, friss termékek irányába orientálódnak, míg a kereskedelem a hosszú ideig eltartható, a tárolás körülményei iránt kevésbé érzékeny élelmiszereket részesíti előnyben (Magyarország Nemzeti Élelmiszerbiztonsági Programja, 2004). Jellemző a magyar élelmiszeriparra, különösen pedig a vidéki régiók élelmiszeripari kis- és középvállalataira, hogy innovációs tevékenységük alkalmoszerű, szemben az EU régi tagállamaival, ahol a vállalatok 60-65%-a rendelkezik saját K+F részleggel vagy legalább egy felelőssel (ÉFOSZ, 2006.). Hazánkban az élelmiszeripar 5,4 millió euróval a 2004. évi hozzáadott-érték termelésének nem egészen 0,1%-át fordította kutatásra és fejlesztésre, míg a jelentősebb élelmiszeripari kibocsátással rendelkező uniós államokban ez az arány 0,3 és 1,5% közötti volt (Eurostat, 2004). A problémát súlyosbítja, hogy a nyugat-európai kedvezőbb fizetések és munkafeltételek miatt megtörténhet az új tagállamok képzett K+F és ipari szakembereinek átcsábítása.

- **Megoldás:** A megváltozó minőségi elvárásokra megoldást nyújtó innováció a kis-és közepes vállalkozások számára túlzottan költséges, de a már meglévő eredmények alkalmazásának és a technológia transzfernek is jelentős a finanszírozási igénye (ÉFOSZ, 2006). Kiemelten tehát a termékfejlesztés és a fejlesztési eredmények adaptációjának támogatása jelenthet segítséget.
- **Hatás:** Magasabb jövedelmezőség és kedvezőbb piaci pozíció a hozzáadott-érték növelésének köszönhetően.

2. Megváltozott piaci erőviszonyok (downstream buyers)

Probléma: A piaci erő alacsony koncentrációból fakadó hatástalansága, az importnyomás növekedése és a kiskereskedelmi láncok árleszorító politikája. Az élelmiszeriparban tevékenykedő első tíz vállalkozás nettó árbevétele alapján számolt

^{3 3} Az IAC (Industrial Assessment Centers) program olyan kis- és közepes feldolgozók számára nyújt segítséget, ahol: 100 millió USD alatti a nettó árbevétel, 500-nál kevesebb munkavállalót foglalkoztatnak, nem alkalmaznak energiamérnököt, és az éves üzemi költség 100 ezer és 2 millió dollár között van. A programot 26 különböző egyetem hallgatóinak és hivatásos energiamérnököknek a közreműködésével végzik. Az élelmiszeriparra vonatkozóan az adatbázisban jelenleg 316 felmérés található, összesen 1 761 ajánlással. Az ajánlások átlagosan 23 ezer, összesen pedig mintegy 63 millió USD megtakarítást eredményeztek igen rövid, vagyis 1 év körüli megtérülési idő mellett.

kumulatív koncentrációs görbe nagyban hasonlít a kiskereskedelem esetében elkészítettre. Lényeges eltérés van azonban a legnagyobb vállalkozások nettó árbevételében (94 milliárd Ft és 272 millió Ft) és az első tíz vállalkozás koncentrációs mutatójában (22% és 89%), ami jól mutatja a három fázis közötti nagyságrendi különbségeket (Juhász et al, 2005).

- Megoldás: A piaci erőviszonyok módosítására nem, de a kereskedelem elvárásainak kezelésére választ jelenthet a vállalkozások piaci teljesítményét javító, speciális vezetői képességeket/tudást fejlesztő képzés.
- Hatás: A piac elvárásainak és a vállalkozások lehetőségeinek jobb felmérése, vagyis így kevesebb piaci kudarc és stabilabb helyzet az ágazaton belül.

3. A beszállítói kapcsolatok problémái (upstream suppliers)

Probléma: Hiányosságok a kiszámítható együttműködés, valamint a megfelelő mennyiség, minőség és ár terén a mezőgazdasági alapanyag-termelésben.

- Megoldás: A vertikális kapcsolatok erősíthetők a feldolgozóknak a termelőkkel (beszállítókkal) és kereskedőkkel meglévő kapcsolódási pontjain alkalmazott technológiák és humán erőforrások fejlesztése útján.
- Hatás: A gyakran és felváltva megjelenő kiszolgáltatottság csökkenése mind a beszállítói, mind a felvásárlói oldalon.

Belső hatások

4. Strukturális gondok

Probléma: Alacsony tőkeellátottság, állandóan változó tulajdonosi minták és a pénzügyi befektetők sokszor csődöt okozó hozzáállása. Alacsony termelékenység és – esetenként – az aránytalan kapacitáselosztás.

- Megoldás és hatás: Ennek a problémakörnek a megoldására, igen korlátozottan és közvetetten, csupán a technológiai fejlesztések költségcsökkentő hatásán keresztül lehet befolyása a fejlesztési programnak.

5. Technológiai elmaradottság az élelmiszerbiztonság területén

Probléma: Az élelmiszerekhez kapcsolódó betegségek terén az élelmiszeripar főként az állati eredetű termékek (és a takarmányok előállítása!) vonatkozásában jelent kockázati tényezőt. A növényeknél a legveszélyesebb tényezők – pl. mikrobiológiai és kémiai szennyeződések – elkerülése leghatásosabban a talajállapottal és termesztéstechnológiával, valamint a betakarítás utáni műveletek szakszerűségével biztosítható. Az állati eredetű élelmiszereknél azonban a mikrobiológiai fertőzöttség kockázata sokkal nagyobb lehet a feldolgozási fázisban. A KÉKI (2006) szervezésében végzett vizsgálatban a legnagyobb kifogásolási arányt a baromfi eredetű termékek mutatták, általában a Salmonella és a Campylobacter nemzetségbe tartozó baktériumok jelenléte miatt. A campylobacteriosis hazánkban más országokhoz hasonlóan a 2. helyen áll a bejelentett fertőző betegségek között. Egy teljes baromfi vertikális láncot (telep, vágóhíd, kiskereskedelem) vizsgálva a vágóhídra szállított

baromfiállomány 47%-a volt *Campylobacter*rel fertőzött, de ez az arány a vágóhídon végzett műveletek során folyamatosan emelkedett és a zsigerelet követően már 100%-os volt. A szalmonella fertőzöttségre végzett vizsgálatok során a napos kori állomány csak 3,7%-ban, míg a 26 napos 63,5%-ban volt fertőzött úgy, hogy gyakran a takarmány szalmonella-fertőzöttsége is kimutatható volt.

- **Megoldás:** Az élelmiszerbiztonsági problémákra válasz a technológiai megújulás támogatása. Kiemelten kell kezelni az EU higiéniai elvárásainak való megfeleléshez szükséges technológiai/építési beruházásokat. Emellett a nyomon-követhetőséget is kiemelten kell kezelni, főként a címkézéshez/csomagoláshoz, valamint az adatnyilvántartáshoz és – továbbításhoz szükséges fejlesztési programok tekintetében.
- **Hatás:** Az iparág élelmiszerbiztonsági kockázata csökken, miközben az életképessége és a jövedelmezősége nő.

6. Technológiai elmaradottság az energiafelhasználás területén

- **Probléma:** 2004-ben az ágazat az ipar energiafelhasználásnak 15%-át, míg az ország összes fogyasztásának 3%-át adta. Az élelmiszer-feldolgozás energia forrását tekintve hazánk jelentős mértékben gázfüggő, 61%-kal az ötödik volt az uniós rangsorban (EU átlag: 48%). A második helyen az elektromos áram (21%), a harmadikon pedig az olaj és származékai (10%) álltak (Eurostat, 2004). Az élelmiszer-feldolgozás megújuló energia felhasználásában az első három uniós tagállam (Görögország, Lettország, Portugália) 15% feletti, míg a negyedik-ötödik (Spanyolország, Írország) 10%-ot megközelítő részesedéssel bír. Az összes többi ország csak nagy lemaradással (2% alatti aránnyal) követi ezeket. Élelmiszeriparunk energiafelhasználásának csupán 1,4%-át fedezte megújuló forrásokból. Az ágazat energiahatékonysága meglehetősen rossz, 19. helyen áll uniós összehasonlításban, mivel 2004-ben 1 TJ energiával csak 92 ezer EUR hozzáadott értéket tudott előállítani. Az élen álló országok (Írország, Egyesült Királyság, Finnország, Németország, Svédország) ennek több mint kétszeresére voltak képesek, de még az EU-25 átlaga is jóval magasabb, mintegy 154 ezer EUR volt (Eurostat, 2004). Az Egyesült Államokban ágazatonként készített „energia-lábnyom” is rámutat arra, hogy az élelmiszeripar kifejezetten energiaigényes (5. az iparágak közül). Teljes energia felvételének pedig 31%-a már telephelyen kívüli, míg 24%-a telephelyen belüli veszteség. A legtöbb energiavesztést az energiaátalakítás (10%), a gőztermelés (7%) és az energiaelosztás (7%) okozta. A nettó energiafelhasználás⁴ megoszlása műveletek szerint: evaporáció/koncentráció (25%), szárítás (22%), hűtés/fagyasztás (11%), hőkezelés/pasztöröztés (10%), főzés (10%) (U.S. Department of Energy, 2004).

⁴ Az USA élelmiszeriparának bruttó energiafelhasználása 1685 Tbtu, ennek 31%-a a telephelyen kívüli veszteség, a fennmaradó 69%, azaz 1156 Tbtu pedig a nettó energiafelhasználás. A további számításoknál ezt a nettó értéket tekintettük 100%-nak.

➤ Megoldás: Az öko-hatékonyság⁵ növelése érdekében az IAC három nagy területen vizsgál: energiagazdálkodás, hulladék-kibocsátás és szennyezés-minimalizálás, valamint a közvetlen gyártási hatékonyság növelése. Az energiagazdálkodáson belül kilenc probléma területet állítottak fel⁶: a legnagyobb számú javaslat az épületek és az üzemi területek világításával (22%) kapcsolatban, valamint a légszűrőkkel (18%) kapcsolatban készült. Ezek viszonylag alacsony költségigényű, egy év alatt megtérülő, de kisebb éves átlagos megtakarítást eredményező intézkedések (1-15 ezer USD). A fenti két ajánláscsoportot az ágazatoknál már nem említjük, mivel gyakoriságukat és jelentőségüket tekintve nem mutatkozott különbség az egyes ágazatok között. Mivel azonban a legnagyobb átlagos megtakarítást ígérő fejlesztések meglehetősen ágazat-specifikusnak bizonyultak, így az alábbi kiemelések csak korlátozottan általánosíthatók. Az első a hatékonyságnövelő beruházások kérdése, ezen belül is az automata csomagoló gépsor üzembe helyezése és a gyártóberendezések modernizációs cseréje. Itt ugyan a bekerülési költség jóval magasabb (100-350 ezer USD), de a megtérülés igen rövid, 1 év körüli. A másik a hőrendszerekhez tartozó, a hővisszanyerést és annak felhasználását elősegítő javaslatok csoportja. 20-30 ezer USD körüli bekerülési költség mellé még jobb, kb. féléves megtérülés társul. A fent ismertetett területeken a technológiai fejlesztés mellett fellép a szakképzés igénye is, ez esetben azonban nem a vezetői szintű piaci ismereteket, hanem a munkavállalói szintű technológiai ismereteket kell fejleszteni.

Létezik olyan magyar szervezet (Környezettudatos Vállalatirányítási Egyesület, a továbbiakban: KÖVET) is, amelynek programjai⁷ a segítségével a magyar vállalkozások az amerikaiak által alkalmazott elvek szerint felmérhetik a saját öko-hatékonyságuk helyzetét. A program 48 szervezet 211 beruházását vagy beruházást nem igénylő fejlesztését gyűjtötte össze, amelyek összesen 11,3 milliárd forint megtakarítást hoztak. Az ajánlott intézkedéseket három kategóriába sorolták. „Mosott gyümölcs tálban” =nem igényel beruházást, azonnali megtérülés, 69 intézkedés, átlagosan 21,8 millió Ft megtakarítás. „Alacsonyan csüngő gyümölcs” = 3 éven belül megtérül, 90 intézkedés, átlagosan 45,1 millió Ft megtakarítás. „Magasan csüngő gyümölcs” = 3 év feletti megtérülés, 50 intézkedés, átlagosan 113 millió Ft éves megtakarítás (KÖVET, 2007). A cég évente kategóriánként választja ki az intézkedést megvalósítókat, de

⁵ Az öko-hatékonyság növeléséhez kell: a termékek és szolgáltatások anyag- és energiaigényének csökkentése; a toxikus kibocsátások csökkentése; a felhasznált anyagok újrahasznosíthatóságának növelése; a természeti erőforrások fenntartható használatának maximalizálása; a termékek tartósságának növelése; a termékek és szolgáltatások szolgáltatási követelményszintjének növelése (Verfaillie és Bidwell, 2000)

⁶ Égési-, hőtermelő-, villanyáram-, motor-rendszerek, ipari formatervezés, műveletek, épületek és elhelyezkedés, kiegészítő tevékenységek, alternatív energiahasználat.

⁷ 1. program: Ablakon bedobott pénz; 2. program: Ökotérképezés – a műhely, telephely vagy üzem alaprajza segítségével, helyszíni bejárással tárhatók fel a levegő-, víz- és talajszennyezések, a hulladékok, a kockázatok és az energiafelhasználás problémái, a lehetséges megoldásokkal együtt. Emellett a módszer felhasználható az EMAS vagy az ISO 147001 környezetközpontú irányítási rendszerek bevezetésének első lépéseként is. Az Ökotérképezés eredménye egy intézkedési lista a feltárt problémákkal és az ajánlott intézkedésekkel, amelyeket a várható gazdasági és környezeti előnyök, illetve a megvalósíthatóság szerint kell rangsorolni.

ezek között élelmiszeripari példát csak a „magasan csüngő gyümölcs”, azaz a legköltségesebb kategóriában találtunk – ez a húsipar lehetséges megoldásai között kerül ismertetésre. Az „ablakon bedobott pénz” program bizonyult a legsikeresebbnek, ennek a legfontosabb elemeit az alábbi táblázatban foglaltuk össze.

Intézkedés	Környezeti javulás	Gazdasági haszon
Szelektív hulladékgyűjtés bevezetése	A hulladék nem lerakókra kerül, hanem újrahasznosítják	Kisebb szállítási költség, az újrahasznosított hulladékért kapott összeg
Irodai papírfelhasználás csökkentése, kétoldalas nyomtatással, a papírok újrahasználatával, stb.	Kisebb papírfelhasználás, kevesebb hulladék	Kevesebb papír vásárlásán keresztül költségcsökkenés
Logisztika fejlesztése, szállítási útvonalak racionalizálása	Kisebb üzemanyag-felhasználás, kevesebb légszennyezőanyag kibocsátása	Üzemanyagköltség csökkenése
Hulladékhő hasznosítása	Kevesebb környezeti erőforrás felhasználása	Kisebb fűtési költség
Technológiai innováció, a rossz hatékonyságú régi berendezések cseréje	A tisztább technológia kisebb szennyezőanyag-kibocsátást, kisebb energiafelhasználást, stb. jelent	Kisebb energiaköltség, kisebb anyagigény, kisebb hulladék-elhelyezési költség, stb.

- **Hatás:** Az iparág energiafüggősége csökken, miközben az életképessége és a jövedelmezősége nő.

7. Technológiai elmaradottság a környezetvédelmi beruházások területén

Probléma: Környezetvédelemre 2004-ben 3,4 milliárd forintot, vagyis a teljes tőkeárfordításainak csak mintegy 3%-át költötte a magyar élelmiszeripar. A legnagyobb arányt a szennyvízkezelési (51%) fejlesztések tették ki, amit a levegőtisztaság (10%) követett. A hulladékkezelésre fordított összegek állnak a harmadik helyen, de csupán 8%-kal, pedig a többi uniós állam élelmiszeriparában többnyire ez a terület a legkiemelkedőbb beruházási terület 30 és 69% közötti részesedéssel (KSH, Eurostat, 2005).

- **Megoldás:** Az öko-hatékonyság növelésével a környezetterhelés is csökkenthető (lásd 6. pont). Az IAC adatbázisában a környezetterhelés csökkentésére irányuló javaslatokat az energiahatékonyság és nem a környezetvédelem szempontjai szerint állították össze. Mindenesetre ezek az élelmiszeripari intézkedések jól szemléltetik, hogy az ilyen jellegű beruházásoknak az általánosabb társadalmi előnyökön túl lehet közvetlen és azonnali pozitív gazdasági hatása is. A legtöbb javaslat vízkezelésre (33%) érkezett, ezen belül pedig közel azonos arányban voltak a vízhasználat csökkentésére és a zártláncú vízhasználat alkalmazására/kialakítására vonatkozó javaslatok. A második helyen az újrahasznosítás (24%), a harmadikon pedig a hulladékkezelés (14%) volt, ahol kiemelhető a tömörítés és a hulladékégetés. Ha az átlag-megtakarítás szempontját vesszük figyelembe, akkor a gyártási utáni kezelést - ezen belül is a termékszennyezés utólagos

csökkentését - tekinthetjük kiemelkedő jelentőségűnek (közel 100 ezer USD/év).

- *Hatás:* Az iparág környezetterhelése csökken, miközben az életképessége és a jövedelmezősége nő.

A legfontosabb elsődleges feldolgozó ágazatok problémái

A hazai mezőgazdasági termelők számára a legfontosabb 5 elsődleges feldolgozó ágazatra vonatkozóan emeltük ki a legnagyobb gondokat és megoldásokat. Az ágazatok és a problémák fontossági sorrendben jelennek meg.

Baromfi- és húsipar

5. Technológiai elmaradottság az élelmiszerbiztonság területén

Probléma: Az élelmiszerbiztonságot meghatározó feltételek közül az EU higiéniai előírásai jelentik a működés alapfeltételét: az élelmiszerekre vonatkozó mikrobiológiai kritériumok teljesítése, a rendelet céljának eléréséhez szükséges egyes eljárások betartása, az élelmiszerekre vonatkozó hőmérséklet-szabályozási követelmények teljesítése, a hűtési lánc fenntartása, mintavétel és laboratóriumi vizsgálatok. A higiéniai követelmények betartása és a nyomon-követhetőség biztosítása azonban a kis- és mikro-vállalkozások számára aránytalanul nagyobb terhet jelent (EGBSZ állásfoglalás, 2006).

- *Megoldás:* Azon üzemek támogatása, amelyek jó minőségű és az élelmiszerbiztonsági követelményeknek megfelelő piacképes termékek előállítására képesek, de a higiéniai szabályozás néhány elemének betartásához technológiai/építési beruházás támogatásra szorúlnak. A nyomon-követhetőség főként címkézési/csomagolási, valamint adat-nyilvántartási és -továbbítási beruházásokat igényel. A csomagolás az egyik legköltségesebb gyártás utáni technológiai fázis, az IAC adatbázisban szereplő ilyen jellegű élelmiszeripari beruházások átlagköltsége 100 USD feletti volt.
- *Hatás:* Az élelmiszerbiztonság és nyomon-követhetőség növelése abban az ipari szegmensben, ahol a szabályok szigorításával a szürkegazdaság erősödése a legfenyegetőbb. A céltámogatással tehát a foglalkoztatottság fenntartása mellett az ágazat közegészségügyi kockázatát is érdemben lehet csökkenteni.

6. és 7. Technológiai elmaradottság az energiafelhasználás és a környezetvédelmi beruházások területén

Probléma: Egy modern elsődleges és tovább-feldolgozóüzem létrehozásánál a minden területre kiterjedő környezetvédelmi beruházás értéke az alaptechnológia bekerülési költségével megegyező nagyságrendű. Külső források nélkül ez egyszerűen nem lehet gazdaságos egy vállalkozás számára. Egy meglévő üzemnél még magasabbak lehetnek a bekerülési költségek, mivel magát az alaptechnológiát is fejleszteni kell ahhoz, hogy kompatibilis legyen a modern környezetgazdálkodási rendszerrel (Pándi F., 2006). Mivel a magyar élelmiszeripar energiaszerkezete

meglehetősen hasonlít az Egyesült Államokéhoz (54%, 21%, 3%), így az energiafelhasználással ágazati szinten foglalkozó USDA elemzéseket mi is fel tudjuk használni. Ezek szerint a húsipar nem tartozik az élelmiszeripar legrosszabb energiaintenzitású ágazatai közé. 80 ezer USD hozzáadott érték jut 1000 USD energiaköltségre, és az energia részesedése az összes költségből 2%. Mindamelllett az eredménye így is jóval elmarad a tovább-feldolgozást végző ágazatoké mögött. Az IAC szerint a kiemelt ágazatok közül a húsiparban volt a második legmagasabb az egy vállalkozásra jutó költségmegtakarítás (220 ezer USD).

- **Megoldás:** Az elérhető megtakarítások legnagyobb része a hőrendszereknél (35%), ezen belül is a hővisszanyerés (20%) és a szigetelés (9%) terén keletkezett. A szigetelések az alacsonyabb átlag-megtakarítású kategóriába (25 ezer USD/év) és bekerülési költségű (10 ezer USD), míg a hővisszanyerés a magasabb kategóriába (kb. 65 ezer USD) tartoznak. A második helyen az elektromos rendszerekkel (19%) elérhető takarékoság, ezen belül is a kogeneráció⁸ (18%) alkalmazása a legjelentősebb lehetőség. Igaz ugyan, hogy a kogenerációs rendszerek kiemelkedően a legköltségesebb beruházáscsoportot alkotják (100 ezer és 1 millió USD között), de a húsiparban javasoltak közül így is volt egy olyan beruházás, amelynek a megtérülése éven belül maradt. A környezetterhelést csökkentő intézkedések közül a vízkezelés (43%) területe jelentette a legnagyobb összes megtakarítást, ezt pedig a műveleti változtatások (39%) követték. Míg azonban az első csoportban sok volt a viszonylag kis költségű és átlag-megtakarítású javaslat volt (20 ezer USD körül), addig a főként a hulladék kibocsátás csökkentését célzó műveleti változtatások kevés, de nagyobb beruházással és költségcsökkenéssel járó intézkedésből álltak (50 ezer USD körül).

A KÖVET felmérése alapján egy hazai baromfifeldolgozó intézkedései az alábbiak voltak:

Intézkedés	Környezeti javulás	Gazdasági hatás
Hő-átalakító üzembe helyezése a hűtőgépházban	Napi 6 MWh mennyiségű hőenergia megtakarítása	Beruházás: 11,9 millió Ft
		Működési költség: 0 Ft/év
		Megtakarítás: 4,4 millió Ft/év
		Megtérülési idő: 2 év 8 hónap
Közepes nyomású tisztítórendszer üzembe helyezése	Napi 56 m ³ víz megtakarítása	Beruházás: 4,5 millió Ft
		Működési költség: 1,5 millió Ft/év
		Megtakarítás: 21,2 millió Ft/év
		Megtérülési idő: 4 év 6 hónap
Saját kutak (5 db) fúrása és víztisztító berendezés telepítése	128 269 m ³ ivóvíz megtakarítása	Beruházás: 128 millió Ft
		Működési költség: 2,1 millió Ft/év
		Megtakarítás: 21,2 millió Ft/év

⁸ 3 példa a kogenerációra: hulladékhő hasznosításával gőzfejlesztés, amellyel gőzturbinás generátor üzemel; fosszilis üzemanyagú motor alkalmazásával termelt áram és hő együttes hasznosítása; hulladékhő hasznosítása zártláncú gázturbinás generátorrendszerrel, amelyben az áram és a hő együtt képződik.

		Megtérülési idő: 6 év 8 hónap
Szennyvíz mérő telepítése	Mérhető környezeti terhelés: 358 ezer m ³ ivóvíz felhasználása, 276 ezer m ³ szennyvíz kibocsátása	Beruházás: 1,9 millió Ft
		Működési költség: 0 Ft/év
		Megtakarítás: 16,2 millió Ft/év
		Megtérülési idő: 1 év 4 hónap
Újrahasznosított kazetták használata lézernyomtatókhoz	107 kg veszélyes hulladékkal kevesebb évente	Beruházás: 0 Ft
		Működési költség: 0 Ft/év
		Megtakarítás: 442 000 Ft/év
		Megtérülési idő: azonnali

- **Hatás:** A modern technológiák mindamelllett, hogy kedvezően befolyásolják a környezet állapotát és a vidéki lakosság életszínvonalát, jelentős költségcsökkentést is biztosíthatnak (+20-30%). Emellett – az ágazat jelentősége miatt – a teljes élelmiszeripar energiafüggőségét és környezetterhelését is komoly mértékben csökkenthetik.

Tejipar

5. Technológiai elmaradottság az élelmiszerbiztonság területén

Probléma: Az élelmiszerbiztonság kérdése, főként az EU higiénias követelményeinek való megfelelés szempontjából. A gondok nagyon hasonlóak a hús- és baromfiiparral összefüggésben már tárgyalt kérdésekhez.

- **Megoldás:** A megoldások szintén nagyon hasonlóak a hús- és baromfiiparral összefüggésben már tárgyalt kérdésekhez.
- **Hatás:** A húsiparhoz hasonlóan a céltámogatással csökkenthető az ágazat közegészségügyi kockázata és erősíthető a fogyasztói bizalom.

6. és 7. Technológiai elmaradottság az energiafelhasználás és a környezetvédelmi beruházások területén

Probléma: Az energiahatékonyság és a környezetterhelés kérdése nagyon hasonló a hús- és baromfiiparral összefüggésben már tárgyalt kérdésekhez. Az USDA adatai szerint a tejipar nem tartozik az élelmiszeripar legrosszabb energaintenzitású ágazatai közé. 73 ezer USD hozzáadott érték jut 1000 USD energiaköltségre, és az energia részesedése az összes költségből 2%, mindamelllett az eredménye így is jóval elmarad a tovább-feldolgozást végző ágazatoké mögött.

- **Megoldás:** Az IAC program eredményei szerint a tejiparban elérhető megtakarítások legnagyobb részét az égési és a hőrendszerek (21-21%) fejlesztése biztosította. Az égési rendszereken belül a leggyakoribb javaslatok a kazánok üzemeltetésével, karbantartásával és cseréjével voltak kapcsolatosak. Ezek alacsonyabb átlag megtakarítású és bekerülési költségűek (10 ezer USD körül), míg az alkalmazott energiahordozó cseréjére irányuló⁹ ritkábbak voltak, de magasabb költség (400 ezer USD körül) mellett nagyobb

⁹ Például hulladék energiahordozók hasznosítására alkalmas kazánok üzembe helyezése.

megtakarítást kínáltak. A hőrendszerek esetében a magasabb megtakarítási és költség kategóriájú (35 ezer USD körül) hővisszanyerés és a kisebb (5 ezer USD körüli) megtakarítást jelentő szigetelés volt a legfontosabb. A tejiparban azonban a hűtéstechológia fejlesztési igénye is előtérbe került (12 ezer USD/év megtakarítás). A környezetterhelést csökkentő intézkedések közül a vízkezelés (32%) területe volt a legnagyobb összes megtakarítást biztosító, amit a karbantartás (29%), és a hulladékgazdálkodás fejlesztése (16%) követett.

- Hatás: A húsiparhoz hasonlóan a modern technológiák mindamellett, hogy kedvezően befolyásolják a környezet állapotát és a vidéki lakosság életszínvonalát, jelentős költségmegtakarítást is biztosíthatnak (+20-30%). Emellett – az ágazat jelentősége miatt – a teljes élelmiszeripar energiafüggőségét és környezetterhelését is komoly mértékben csökkenthetik.

1. A termékekkel és szolgáltatásokkal szembeni fogyasztói igények változása

Probléma: A hazai üzemek lemaradása a magasan feldolgozott termékek színvonalát és arányát tekintve. Természetesen itt nem a non-annex termékekre, hanem a tej és a sajt termékcsoportra gondolunk. Egyedi, innovatív termékek nélkül a hazai tejipar (különösen a kis- és középvállalkozások) az alacsony költségű tömegtermékek piacán kénytelenek versenyezni, ez azonban általában nem elég jövedelmező a hosszú távú versenyképesség megőrzéséhez.

- Megoldás: Az innovációhoz (termékfejlesztéshez) és annak átalakításához nyújtott támogatás.
- Hatás: A kis- és középvállalkozások közül az értékes termékeket előállítani képesek életképességnek és jövedelmezőségnek növekedése. A fogyasztói igények jobb kielégítése, a termékválaszték speciális szegmenseinek növelésével.

1. A termékekkel és szolgáltatásokkal szembeni kereskedelmi igények változása

Probléma: A csomagolás kérdését itt a kereskedelem változó igényei között tárgyaljuk, de meg kell jegyeznünk, hogy az élelmiszerbiztonsági és környezetvédelmi technológia elmaradottságáról (5. és 7. problémakör) is beszélhetünk, mert a költségnövelő hatás szintén jelentős. A kis- és középvállalkozások számára túl nagy beruházási igényt jelentő fejlett és innovatív csomagolástechnológia hiánya már a jó minőségű, egyedi termékek esetében is veszélyezteti a piacképességét. A csomagolással szorosan összekapcsolódó nyomon-követhetőség alapkövetelménye a modern kereskedelmi környezetnek, a vevőcsalogató külső nélkül pedig a beltartalmi értékeket nem lehet megfelelő jövedelmet biztosító árakra váltani.

- Megoldás: Az innovatív/egyedi de a nyomon-követhetőséget is biztosító csomagolástechnológiák támogatása.
- Hatás: Az áruk piacképességének és nyomon-követhetőségének erősítése, ami a megtakarításokon és a nagyobb hozzáadott értéken keresztül magasabb jövedelmezőséget biztosíthat.

Zöldség- és gyümölcsfeldolgozás

6. Technológiai elmaradottság az energiafelhasználás területén

Probléma: Az energiahatékonyság kérdése, ahol a gondok nagyon hasonlóak a hús- és baromfiiparral összefüggésben már tárgyalt kérdésekhez. Az USDA adatai szerint a zöldség- és gyümölcsfeldolgozás az élelmiszeripar második legrosszabb energaintenzitású ágazata. 44 ezer USD hozzáadott érték jut 1000 USD energiaköltségre, és az energia részesedése az összes költségből eléri az 5%-ot. Az IAC szerint a kiemelt ágazatok közül a zöldség- és gyümölcsfeldolgozásban volt a legmagasabb az egy vállalkozásra jutó költség-megtakarítás (240 ezer USD).

- Megoldás: Az elérhető megtakarítások legnagyobb részét a közvetlen hatékonyságnövelő, ezen belül pedig főleg a gyártástechnológiák fejlesztését célzó intézkedések (43%) adták. Ezek a beruházások viszonylag magas bekerülési költséggel (100 ezer USD körül) igen nagy átlag-megtakarítást (200 ezer USD körül) eredményeztek. A leghatékonyabbnak a hőrendszerek módosítása, ezen belül pedig főleg a hővisszanyerés (8%) és a szigetelés (4%) fejlesztése bizonyult. A szigetelés alacsonyabb (10 ezer USD/év körüli) átlag-megtakarítású és (5 ezer USD/év körüli) bekerülési költségű kategóriába, míg a hővisszanyerés magasabb (35 ezer USD körüli) kategóriába tartozott.
- Hatás: Az energiahatékonysági fejlesztések 30% feletti költségmegtakarítást is biztosíthatnak. Emellett – az ágazat jelentősége miatt – az élelmiszeripar energiafüggőségét is jelentősen csökkenthetik.

3. A beszállítói kapcsolatok nehézségei

Probléma: A kertészeti termelők széles rétegeinek megélhetését biztosító volumenhordozó termékeknél a termelőkhez legközelebbi (betakarítás utáni) feldolgozási fázis elavultsága/hiánya jelenti a kritikus tényezőt.

- Megoldás: A betakarítás utáni műveletek közül leginkább a modern előhűtési technológiák telepítése. A beszállítói kapcsolat technológiai fejlesztése, minőségbiztosítási és nyomon-követhetőségi rendszerek összehangolt telepítése és működtetése mindkét félnél.
- Hatás: A kertészeti termelők által magas színvonalon megtermelt, kiváló áruk minőségi előnyei nem vesznek el a betakarítás utáni fázisban, hanem a végső felhasználóig megmaradva az árban és vagy piacszerzésben/megtartásban is tükröződnek.

1. A termékekkel és szolgáltatásokkal szembeni fogyasztói igények változása

Probléma: Kertészeti termelésünk számos olyan réspiaci zöldség- és gyümölcsféle magas szintű előállítására képes, amelyek feldolgozása a kis volumen és a magas munkaerőigény miatt nagyüzemi körülmények között nem gazdaságos. Az egyébként keresletfüggő réspiaci termékeknél szükséges innovációhoz és speciális technológiai fejlesztésekhez a tőkehiánnyal küzdő kisüzemekben nincs beruházási forrás.

- Megoldás: Két célpiac irányában is fejleszthetők ezek a típusú üzemek. Ha más élelmiszeripari ágazatok beszállítóivá akarnak válni, akkor a speciális ipari igényeknek megfelelő végtermék előállításához szükséges technológiai fejlesztés támogatása a leghatékonyabb eszköz. Ha viszont közvetlenül a fogyasztói piacot célozza meg a vállalkozás, akkor az innováció és a piacra jutás (marketing) támogatása a legeredményesebb.
- Hatás: Magasabb jövedelmezőség és előnyösebb piaci pozíció a nagyobb hozzáadott értéknek köszönhetően.

Takarmányipar

5. Technológiai elmaradottság az élelmiszerbiztonság területén

Probléma: A takarmányipar két szegmensében a problémák főként a tömegtakarmány előállításához kapcsolódnak, ahol a vállalati szerkezet jóval elaprózottabb és ennek megfelelően a kis- és középvállalkozások általános működési problémáiból jóval több kitapintható. Az élelmiszerbiztonság a megfelelő technológiai feltételeknél kezdődik. Ennek és a nyomon-követhetőségi rendszereknek a hiánya, illetve azok elavultsága az ágazaton túlmutató gondokhoz is vezethet. Itt kell megemlíteni a KÉKI baromfiállományon végzett vizsgálatára, ami a szalmonella-fertőzöttség tekintetében a takarmány mikrobiológiai állapotával talált párhuzamot (KÉKI, 2006). A takarmányellátás az állattenyésztés legfontosabb inputforrása. Ha a takarmány előállításban nem megfelelő a nyomon-követhetőség, akkor az esetleges biztonsági kockázatnak az egész állati termékeket előállító vertikális láncra multiplikatív hatása lehet.

- Megoldás: A technológiafejlesztések és a nyomon-követhetőségi rendszerek kialakításának és fenntartásának támogatása.
- Hatás: Az állati eredetű élelmiszerek élelmiszerbiztonsági kockázatának csökkenése.

7. Technológiai elmaradottság a környezetvédelmi beruházások területén

Probléma: Ebben az iparban is igen jelentős a környezeti terhelés, főként a légszennyezés (porképződés) vonatkozásában.

- Megoldás: Porszűrő technológiai fejlesztések támogatása
- Hatás: A környezetterhelés csökkenése és ennek köszönhetően a keverőüzemek környezetében élő vidéki népesség életszínvonalának a javulása.

4. Strukturális gondok

Probléma: A kapacitási aránytalanságok itt a legjelentősebbek.

- Megoldás: Elsősorban a közvetlen hatékonyságnövelő technológiai fejlesztések támogatása, ami a gyártástechnológiák modernizációjával valósítható meg a leghatékonyabban.
- Hatás: A kapacitás-eloszlás helyzetének javulása pozitívan hat a vidéki foglalkoztatottságra is.

Malomipar

6. Technológiai elmaradottság az energiafelhasználás területén

Probléma: Az energiahatékonyság kérdése, ahol a gondok nagyon hasonlóak a hús- és baromfiiparral összefüggésben már tárgyalt kérdésekhez. Az USDA adatai szerint ráadásul a malomipar az élelmiszeripar legrosszabb energiatenzitású ágazata. 30 ezer USD hozzáadott érték jut 1000 USD energiaköltségre, és az energia részesedése az összes költségből eléri az 5%-ot. Az IAC szerint a kiemelt ágazatok közül a malomiparban volt a harmadik legmagasabb az egy vállalkozásra jutó költségmegtakarítás (205 ezer USD).

- Megoldás: Az IAC szerint a legnagyobb megtakarítást hozó területnek a közvetlen hatékonyságnövelő változtatások (47%) és ezen belül is elsősorban a gyártástechnológiai fejlesztések bizonyultak. Más ágazatokhoz hasonlóan itt is viszonylag magas ezen a fejlesztéseknél a bekerülési költsége (138 ezer USD/év), amihez azonban nagyságrendileg azonos éves átlag-megtakarítás társul. Fontos volt még a hőrendszerek (14%) a motorrendszer (13%) fejlesztésének megtakarítási aránya is. Ezek jóval alacsonyabb, átlagosan 5-10 ezer USD bekerülési költség mellett közel kétszeres éves megtakarítást biztosítottak.
- Hatás: Az energiahatékonysági fejlesztések a hús- és tejiparban még ennél is nagyobb, (akár 30% feletti) működési költségmegtakarítást biztosítottak, így csökkentve az ágazat energiafüggőségét és növelve jövedelmezőségét.

4. Strukturális gondok

Probléma: A malomiparban jelenleg csak 2-3 olyan üzem van, amelyek minden tekintetben korszerűnek tekinthetők. A többi vállalkozás igen elavult technológia színvonallal termel és ezért a felhasználók, elsősorban a tovább-feldolgozóipar

igényeit nem tudja megfelelő minőségben kielégíteni. Ez komoly gondot okoz a malomipari termékekre épülő feldolgozó ágazatok számára. Ennél is fontosabb azonban, hogy ez a tény nem teszi lehetővé, hogy a (hazai mezőgazdaság számára talán legfontosabb ágazatnak számító) gabonatermelés a minőségi szegmens irányába tolódjon el.

- Megoldás: Nem csak az energetikai, hanem a minőségi termék-előállítás gondjaira is megoldás a gyártástechnológiák modernizációs cseréjéhez biztosított támogatás.
- Hatás: Az ilyen fejlesztések segítségével a malomipar képessé válhatna arra, hogy a jobb minőségű hazai gabonát dolgozza fel, megtartva annak értékét. Ez növelhetné a gabonatermelés jövedelmezőségét és csökkenthetné a hazai és az uniós forrásokra nehezedő intervenciós nyomást.

Az EMVA beruházási támogatás súlyponti területei

Az EMVA beruházási támogatás fő irányai (prioritásai) és azok indoklása

Prioritást élvező tevékenységek/ágazatok	Indokok	Rangsorolási módszer
Az állattartás modernizálása, az állatférőhelyek, a tartási technológia és a trágyakezelési rendszer (tisztítás, gyűjtés, hasznosítás) uniós követelmények szerinti korszerűsítése különösen a nitrát-érzékeny területeken, beruházás a preventív ellátásba az állategészségügy terén.	A nagyobb állattartó telepek közül sok esetében az elavult trágyakezelési technológia negatív hatást gyakorol a környezetre. Leginkább a sertés- és baromfitelepek érintettek. A hígtrágya 48%-a nitrát-érzékeny területeken keletkezik, csaknem 400 sertéstelepen. A javuló költséghatékonyság a takarmányozási technológiák megújítását is indokolja a főbb állattenyésztési ágazatokban (sertés, baromfi, marha, juh).	Az állattartó helyek támogatása esetén az 1698/2005/EK rendelet szerinti támogatásintenzitás maximumát alkalmazzák. Gépbeszerzés esetén a támogatásintenzitás mértéke általában 25%. Az állattartó pályázók támogatásintenzitása nagyobb (35%) és csaknem verhetetlenek a pályázati pontrendszer előnyei miatt.
A zöldség- és gyümölcstermesztés fejlesztése	A szántóföldi zöldségtermesztés technikai és technológiai hátterének korszerűsítése mellett fontos növelni az öntözött területek arányát, ami jelenleg 30% (a kívánatos 60% helyett). Különösen hatékony megoldás az öntözővíz mennyiségét 40-60%-kal csökkentő mikroöntözési rendszerek létrehozása és a geotermális energia fokozott hasznosítása. A kitűnő ízű és aromájú termékek piaci versenyképességének biztosítása, amihez létfontosságú a csomagolás, termékkezelés és piaci infrastruktúra javítása és a tároló létesítmények építése. Nem elégséges a termelők közötti együttműködés mértéke, és különösen ritkák az olyan közös fejlesztések, amelyek nyomán erősödhet a résztvevők piaci pozíciója.	- a támogatásintenzitás zöldségültetvényeknél általában 40%, fiatal mezőgazdasági termelőknél 50%, illetve legfeljebb 60% a hátrányos helyzetű vagy NATURA 2000 területeket művelő fiatal gazdálkodóknál. - a támogatás elnyerésének egyik feltétele az, hogy a termelő tagja legyen a Magyar Zöldség-Gyümölcs Szakmaközi Szervezetnek. A pontozásnál előnyt élvez az a kedvezményezett, aki biotermékeket termel, vagy tagja valamilyen termelői csoportnak, vagy megújuló vagy bioenergiát használ a termeléshez. A megvalósítás során jelentkező forráshiány esetén a kertészeti fejlesztések élveznének elsőbbséget.
A szerkezetátalakítás előmozdítása, az alternatív energiát előállító berendezések	A gabonafélék bioetanol-gyártáshoz való felhasználása csökkenti a nehezen és drágán	A gépi beruházások támogatásának mértéke a szántóföldi

fejlesztése és technikai-technológiai korszerűsítése.	elhelyezhető terméstopplett, továbbá egy új gazdasági előnyökkel járó új és környezetbarát „ipar” létrejöttét eredményezi.	növénytermesztésnél leírt feltételekkel egyezik meg. A pontozási rendszeren keresztül biztosítunk prioritást az alternatív energiacélú növénytermesztésnek.
Lágyszárú energianövény ültetvények telepítése	A szerkezetátalakítás egyik eszközeként segíti a gabonafélék túlsúlyának (a szántóföldi terület 70%-a) csökkentését.	A támogatásintenzitás azonos az ültetvények telepítésére vonatkozóval.
A zöldség- és gyümölcsültetvények korszerűsítése	Az ültetvények életkora és fajtaösszetétele nem megfelelő (az öreg gyümölcsültetvények aránya 30-50%, a szőlőültetvények 50%-a 20 évesnél idősebb). Tekintettel a piaci kilátásokra és a meglévő fajtaösszetételre, évente 2-3,000 ha szőlőt és gyümölcsöszt kell telepíteni vagy felújítani. Ennek hatásaként minőségjavulás, piacorientált termékszerkezet, bevétel-növekedés és munkahelyteremtés várható. Az erőgépek kivételével érdemes korszerűsíteni a gazdaságok, különösen pedig a családi gazdaságok technikai és technológiai hátterét (a növényápolás és a betakarítás utáni fázisok gépei). Fontos, hogy a termesztési technológia bizonyos elemi gépesítve legyenek (előmetszés, zöldmetszés, betakarítás).	A termelői társulások közös beruházásai és a bio-termelés speciális támogatásban részesülnek. A támogatásintenzitás gyümölcsültetvényeknél általában 40%, fiatal mezőgazdasági termelőknél 50%, illetve legfeljebb 60% a hátrányos helyzetű vagy NATURA 2000 területeket művelő fiatal gazdálkodóknál.
A szántóföldi növénytermesztés energiatakarékos, környezetbarát és innovatív technikai-technológiai hátterének fejlesztése, aminek eredménye a hozamingadozások csökkenése	A gépüzemeltetési költségek magas arányát különösen a kisüzemi családi gazdaságok érzik meg. Nem elegendő a korszerű talajművelő és műtrágyaszóró gépek száma, a nagy talajterhelés csökkentésének csak részben vannak meg az előfeltételei, gyenge a szállítási infrastruktúra és – a termékválogatás és anyagkezelés elmaradottsága miatt – komolyak a tárolási veszteségek. Öntözési lehetőségeinknek csak	A támogatásintenzitás mértéke általában 25%, de - a különösen támogatott gépek (lásd a külön listát) esetében 35%, - a betakarítás utáni fázisok gépei és egyéb beruházásai (termények szárítása, kezelése, tárolása) esetében akár 40% is lehet, de - a fiatal gazdálkodók által, illetve NATURA 2000 vagy hátrányos helyzetű területen végzett beruházások esetében 50%, továbbá ha a pályázó fiatal gazdálkodó és a

	töredékét használjuk ki, ami egyik oka a jelentős hozamingadozásoknak. A termelésben használt gépek és berendezések átlagos életkora 12-15 év. A géppark teljesítmény szerinti összetétele nem áll összhangban a földhasználat szerkezetével. Európai összehasonlításban a gépenkénti teljesítmény és a gépsűrűség alacsony. A kukorica nem élelmiszer és nem takarmány célú hasznosítása (alternatív energia) már elkezdődött, a piaci kilátások javultak és a kukoricából még középtávon sem várható többletmennyiség.	beruházás NATURA 2000 vagy hátrányos helyzetű területen történik, akkor 60%! - a pályázatok elbírálásánál pluszpontok járnak az energiatakarékos és környezetbarát gépek beszerzése, valamint a nagyobb hozzáadott értéket képviselő ágazatokba való beruházások esetében Az állattartó pályázók a pontozási fázis során magasabb pontszámot érhetnek el.
A mezőgazdasági termelők szakmai és számítástechnikai ismereteinek bővítése és korszerűsítése (a hozzáférés javítása mellett), a számítástechnikai berendezések vásárlásának előmozdítása hálózatokhoz való kapcsolódással (GAZDAnet Program).	Az egyéni gazdálkodók ismeretei rendszerint hiányosak (78,9%-uk nem rendelkezik szakmai képesítéssel), főleg a modern információs technológia terén.	A regisztrált termelőknek (2 EUME fölött) ösztönzést kell kapniuk számítástechnikai eszközök vásárlásához. A GAZDAnet Program keretében vásárolt számítástechnikai eszközökre 40%-os támogatás jár.

Nem támogatott tevékenységek/ágazatok	Indokok	
Erőgépek vásárlása szántóföldi növények (gabonafélék) termesztéséhez	A (SAPARD és ARDOP forrásokból történt) gépberuházások a gyors megtérülésű erőgépvásárlásokra irányultak. Ugyanakkor Magyarország erőgépekkel való ellátottsága még mindig alacsonyabb az uniós átlagnál. A versenyképesség megőrzése érdekében 25%-os támogatásintenzitás mellett 2-3 éves időtartamra pályázási lehetőséget kell biztosítani a gépvásárlásokhoz.	Ehhez az intézkedéshez kevés forrást rendeltek, ami 2-3 év alatt kerül felhasználásra. Az állattartó pályázók és a környezetbarát gépek élveznek előnyt a rangsorolásnál. A pontozás során ezek a szempontok tükröződnek.

A Program stratégiai hatóköre

A jelen összefoglalás célja annak bemutatása, hogy a magyar mezőgazdaság világos jövőképpel rendelkezik; továbbá ennek a jövőképnek, valamint az ennek megvalósítását szolgáló szerkezeti változtatásoknak az ismertetése, amelyek finanszírozása részben a vidékfejlesztési alapból történik majd.

A magyar mezőgazdaság versenyképességének javítása egy olyan szektor kialakítását célozza, amely 30%-kal nagyobb hozzáadott értéket képes létrehozni és le tudja lassítani a foglalkoztatottsági szint csökkenését, valamint képes hozzájárulni a magyar mezőgazdaság, illetve a vidéki lakosság életszínvonalának fejlesztéséhez. Bár a magyar mezőgazdaság versenyképes, mégis szükség van szerkezeti változtatásokra. Ezek egy része a vidékfejlesztési alapból finanszírozható.

A mezőgazdasági szektor és a vidék értékelése alapján a Stratégiának két, egymással összefüggő kihívásra kell választ adnia.

- 1. A hozzáadott érték létrehozásának alapja a jelenlegi helyzettől két pontban eltérő termék-portfólió kialakítása:**
 - A. egyik jelentős termék esetében sincs szerkezeti többlet,**
 - B. a mezőgazdasági növekedés a magasabb hozzáadott értékű termékek előállítására fordul**
- 2. A mezőgazdasági üzemek mikrogazdasági versenyképessége fejlesztésre szorul (üzemméret, tudás, K+F és forrásbiztosítás tekintetében).**

1. A. A szerkezeti egyensúly megteremtése a mezőgazdasági termelésben

1.A.1. A jelenlegi helyzet elemzése

1.A.1.1. Magyarországon a művelhető terület, ezen belül a szántóföld aránya nagy.

A nemzeti földhasználat az EU földhasználatával összehasonlítva¹⁾

Meghatározás	EU-15	EU-10	EU-25	Magyarország
Mezőgazdasági terület				
- összesen (1000 ha)	140987	38209	179196	5864
- a teljes terület aránya (%)	43,5	51,7	45,0	63,1
Szántó				
- összesen (1000 ha)	74125	28663	102788	4513
- a mezőgazdasági terület aránya (%)	52,6	75,0	57,4	76,9
Mezőgazdaságban foglalkoztatottak				
- létszám (1000 fő)	6610	3824	10434	205
- arány (%)	4,0	13,0	5,4	5,2
Földellátottság, ha/fő	20,7	10,2	16,7	28,6
Munkaerő-sűrűség, fő/100 ha	4,8	9,8	6,0	3,5
Területi termelékenység* (€/ha)	1074	..	..	349
Munka termelékenység** (€/fő)	22902	..	..	10125

Az Európai Unió adatai 2002-re, míg Magyarország adatai 2004–2005-re vonatkoznak.

* Bruttó hozzáadott érték/ha mezőgazdasági terület.

** Bruttó hozzáadott érték/mezőgazdaságban foglalkoztatott személy (1€ = 256 HUF).

Forrás: 15+10 From Rome to Athens Statistical Analysis, CHSO 2003; www.faostat.fao.org; Employment in Europe 2003. EUROSTAT, 2004. Magyar Statisztikai Évkönyv.

1.A.1.2. A nemzeti termesztési hagyományok és a kedvező ökológiai körülmények miatt a szántóföldi növények termesztésén belül a többletgabona előállítása dominál (lásd az 1. mellékletet).

1.A.1.3. Magyarországon a gabonatermesztés hozama a 15 EU-tagállam átlaga alatt van. (Lásd a 2., 3. és 4. mellékletet).

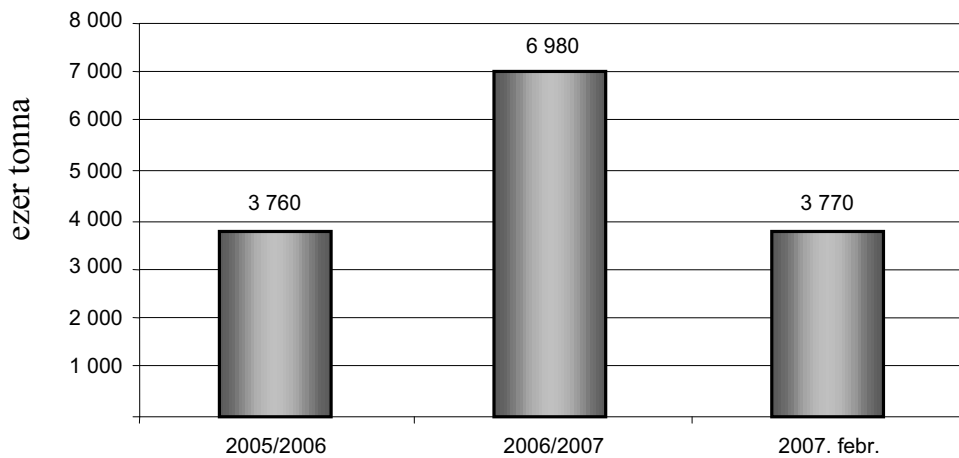
1.A.1.4. Az EU átlaga alatti hozamok annak a ténynek tudhatók be, hogy a technológiai színvonal jelentősen elmarad az EU átlagától és a technológiai fejlesztésre szánt ráfordítások összege is alacsonyabb.

A teljesítmény-ellátottsági és a gépsűrűségi mutatók a többi európai országhoz viszonyítva alacsonyok. Míg az EU-ban 1 ha-ra átlagosan 5,2 kW motorteljesítmény jut, addig Magyarországon ez a mutató csak 2,1 kW/ha. Magyarországon az egy traktorral művelt terület 48,7 ha, míg az EU-ban 19,6 ha.

1.A.1.5. Következésképpen megállapítható, hogy a gabonatermesztés jelenlegi szerkezete mellett Magyarországon rövid távú feszültség tapasztalható a gabonapiacra.

Megnevezés	2004	2005	2006
Betakarított termények	8 332	9 050	8 536
Teljes belső felhasználás	4 114	4 178	4 200
Takarmány-felhasználás	3 572	3 583	3 606
Vetőmag-felhasználás	23	36	41
Bioetanol előállítása	0	220	260
Egyéb belső felhasználás (ipari)	519	340	292
Export	1 320	1 880	2 150
Import	24	7	0
Záróleltár	4 985	5 114	6 992

Az intervenciós kukoricakészlet ingadozása

Forrás: FVM

1.A.2. A gabonatöbblet hosszú távú csökkentésének egyik módja a földhasználat szerkezetének módosítása

1.A.2.1. A földhasználat szerkezete változtatásának keretén belül:

- a) 70 ezer ha erdő
- b) 50 ezer ha rövid vágásfordulójú energiaültetvény
- c) 50 ezer ha egyéb energianövény (pl. energianád, energiafű)
- d) 25 ezer ha zöldség és gyümölcs

váltja majd fel a szántóföldet az intervenciók és a vidékfejlesztési program intézkedéseinek segítségével.

A földhasználat változása 2006 és 2013 között

Földhasználat	2006	Tervezett korrekció	2013
Érintett terület (ezer ha)			
Szántóföld	4509,6	-95¹⁾	4414,6
Kert	96,0	-	96,0
Gyümölcsös	102,8	+25	127,8
Szőlő	94,3	-	94,3
Legelő	1014,5	-	1014,5
Mezőgazdasági terület	5817,2	-	5817,2
Erdő	1776,7	+70	1846,7
Nád	61,1	-	61,1
Halastó	34,2	-	34,2
Művelhető terület	7689,2	-	7689,2
Művelésből kivont terület	1614,2	-	1614,2
Összesen	9303,4	-	9303,4
Összeshez viszonyított arány (%)			
Szántóföld	48,5	-	47,5
Kert	1,0	-	1,0
Gyümölcsös	1,1	-	1,4
Szőlő	1,0	-	1,0
Legelő	10,9	-	10,9
Mezőgazdasági terület	62,5	-	62,5
Erdő	19,1	-	19,8
Nád	0,7	-	0,7
Halastó	0,4	-	0,4
Művelhető terület	82,6	-	82,6
Művelésből kivont terület	17,4	-	17,4
Összesen	100,0	-	100,0

Forrás: Mezőgazdasági statisztikai évkönyv 2005, KSH

**A földhasználat szerkezetében bekövetkező változásokat előmozdító
intézkedések az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program keretén belül**

A változás iránya a földhasználatban	Intézkedés / cikk	Célérték (változás) 2013-ra	A művelt terület csökkenésének a többletgabona csökkenésére kifejtett hatása 2013-ra (ezer tonna)
A rövid vágásfordulójú energianövények telepítése fokozódik	A mezőgazdasági üzemek modernizációja/26. cikk	+ 50 ezer ha	1320

t/ha 4,8

év	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Összesen
ezer tonna	60	120	180	240	240	240	240	1 320
ezer ha	13	25	38	50	50	50	50	50

A mezőgazdasági területek részleges erdősítésével a fákkal borított területek aránya növekszik	Agrár-erdészeti rendszerek első létrehozása mezőgazdasági területeken/43. cikk	+ 70 ezer ha	1100

t/ha 2,857

év	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Összesen
ezer tonna	50	100	150	200	200	200	200	1 100
ezer ha	18	35	53	70	70	70	70	70

Energetikai célú megújuló növénytermesztés	A mezőgazdasági üzemek modernizációja/ 26. cikk	Ültetvény	+ 50 ezer ha	1320

t/ha 4,8

év	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Összesen
ezer tonna	60	120	180	240	240	240	240	1 320
ezer ha	13	25	38	50	50	50	50	50

A zöldségek és gyümölcsök termesztési területe növekszik	A mezőgazdasági üzemek korszerűsítése/26. cikk	Ültetvény	+25 ezer ha	880

t/ha 6,4

év	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Összesen
ezer tonna	40	80	120	160	160	160	160	880
ezer ha	6	13	19	25	25	25	25	25

A földhasználat szerkezetének megváltoztatását előmozdító intézkedések a mezőgazdasági üzemek versenyképességére is jelentős hatást fejtenek ki. A földterület méretének növeléséhez és a gyümölcs- és zöldségágazat versenyképességének javításához speciális gépek beszerzésére van szükség.

1.A.2.2. Átszervezés várható a gabonatermesztés földhasználati szerkezetében

A jelenlegi többlettermést okozó, gabonatermesztésre használható terület kis mértékben csökkenni fog. Ez teret enged a következők termesztésének:

- a) repcemag
- b) napraforgó

A változás iránya a földhasználatban	Intézkedés / cikk	Célérték (változás) 2013-ra	A művelt terület csökkenéséből adódó, gabonátöbblet-csökkentésre kifejtett hatás 2013-ra (ezer tonna)
A repcemag termesztési területe növekszik	A mezőgazdasági üzemek korszerűsítése/26. cikk	+ 100 ezer ha	3.300

t/ha 6

év	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Összesen
ezer tonna	150	300	450	600	600	600	600	3 300
ezer ha	25	50	75	100	100	100	100	100

A napraforgó termesztési területe növekszik	A mezőgazdasági üzemek korszerűsítése/26. cikk	+100 ezer ha	3.300

t/ha 6

év	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Össze n
ezer tonna	150	300	450	600	600	600	600	3 300
ezer ha	25	50	75	100	100	100	100	100

Piaci háttér, külső piaci trendek, exportlehetőségek

Magyarország a 25 EU-tagállam közül a második legnagyobb napraforgó-termesztő, az európai piacon a részesedése 30%-os. A többi kultúrától eltérően a termelt napraforgó és repcemag teljes egészében felhasználható a hazai feldolgozó-kapacitással, vagy exportálható. Magyarország olajosmag-exportja 2010-re 620–640 ezer tonnával nő. Ez az egyik olyan terület, ahol Magyarország hosszú távon versenyképes tud maradni, ha a termesztés során speciális gépeket használ.

Az éves gázolajfogyasztás Magyarországon 2,2–2,3 millió tonna. Feltételezve, hogy a hazai fogyasztás változatlan marad, és hogy megfelelünk az uniós elvárásoknak (miszerint az üzemanyagokon belül a megújuló forrásból származó biodízel előírt aránya 5,75%), akkor a biodízel iránti hazai kereslet eléri a 130 ezer tonnát és így Magyarország teljes repcemagtermelésének piacot biztosít.¹⁰

1.A.3. A többletgabona-termesztéssel okozott problémák nem oldhatók meg csupán a földhasználat megváltoztatásával, a megtermelt gabona felhasználásának megváltoztatására is szükség van.

1.A.3.1. A bioetanol-előállítást fokozni kell

A 2233/2004 (IX.22.) Korm. határozat 2005-re 0,4–0,6%, míg 2010-re 2% bioüzemanyag-arányt irányoz elő. Ezt a célt a 2058/2006 (III.27.) Korm. határozat úgy módosította, hogy a teljes előállításon belül a bio-üzemanyag arányát 2010-re 5,75%-ra növelte.

¹⁰ Forrás: Nemzetközi agromarketing kilátások, Mezőgazdasági Kutatóintézet, 2006

Intervenció	Intézkedés/cikk	Cél (változás)	A gabonatöbblet-csökkentés hatása 2013-ra (ezer tonna)
Az előállított bioetanol mennyisége növekszik	A mezőgazdasági és erdészeti termékek értéknövelése /28. cikk a vidékfejlesztési programon belül	+ 400 ezer ha	13.950
	(KEOP)		

Év	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Össz.
ezer tonna	450	1050	1650	2250	2550	2850	3150	13950

Az OECD-hez kötődő Nemzetközi Energiaügynökség (IEA) „Bio-üzemanyagok a közlekedésben” című jelentése számos forrásra hivatkozik és 1 kg etanol előállításához 3,1–3,4 kg kukoricát javasol. <http://www.iea.org/>

A bioetanol- és biodízel-feldolgozó kapacitásokat az alábbi táblázatok foglalják össze.

Tervezett kapacitás (t/év), bioetanol	
Gyár	Kapacitás
Győr	35000
Gönyű	125000
Almásfűzitő	167000
Dunaalmás	117000
Szabadegyháza	150000
Gyöngyös	37000
Vásárosnamény	167000
Hajdúsámson	333000
Kaba	100000
Martfű	100000
Szeghalom	100000
Csabacsüd	117000
Orosháza	100000
Battonya	100000
Kecskemét	167000
Bácsalmás	117000
Fadd	100000
Mohács	225000
Csurgó	100000
Marcali	167000
Összesen:	2624000

Tervezett kapacitás (t/év), biodízel	
Gyár	Kapacitás
Pacsa	11000
Mosonmagyaróvár	12000
Gönyű	50000
Komárom	150000
Bábolna	18000
Gyöngyösesorosi	20000
Gyöngyös	40000
Szerencs	11000
Mátészalka	5000
Polgár	50000
Bánhalma	5000
Baja	30000
Tab	11000
Összesen:	413000

Piaci háttér

a. A hazai fogyasztás növelése

A fent hivatkozott kormányhatározatok szerint a bioetanol számára jelentős belső piac biztosított.

Etanol

Magyarország	2006	2008	2010	2015	2020
Benzinfogyasztás, ezer tonna	1500	1560	1608	1745	1877
Keverési arány, %	0.95	3.75	5.75	7	10
Bioetanol iránti igény, ezer tonna	17	71	144	190	291
Nyersanyag iránti igény, ezer tonna	54.4	227.2	460.8	608.0	931.2

Forrás: Energia Központ Kht. és Mol Kht. Adatokra épülő trendkalkuláció

EU-célkitűzés

Az Agrárgazdasági Kutatóintézet (AKI) energiatartalom-számítása

A nemzetközi exportindex (OECD) alapján

b. A külpiaci trendek, exportlehetőségek

A gazdasági előrejelzések szerint a bioetanol iránti potenciális igény jelentős: a bioenergia irányelvben kitűzött cél eléréséhez 2010-re az EU-ban a bioetanol iránti potenciális igény 22 millió tonna. Ez alapján nem jósolható csökkenés a magyarországi növénytermesztésben, bár a megtermelt növények felhasználási szerkezetében jelentős változás történik majd. Jelenleg Magyarországon a bioetanol-előállítási kapacitás már 3 millió tonna.¹¹

¹¹ Forrás: Nemzetközi mezőgazdasági kilátások, Mezőgazdasági Kutatóintézet, 2006

A világ bioetanol-termelése 2005-ben elérte a 45 milliárd litert, ebből 18 milliárd litert Brazília, 15 milliárdot az USA, 3,1 milliárdot az EU és további 10 milliárdot más országok állítottak elő.

A részletes termelési szerkezet és a világpiaci előrejelzés az 5. mellékletben található.

A bio-üzemanyagok használata az EU-25-ben
(az energiatartalom arányában, %)

Tagállam	A bio-üzemanyagok aránya			Nemzeti céllelőirányzat		2020
	2003	2004	2005	2005	2010	
Ausztria	0,06	0,06	0,93	2,5	5,75	
Belgium	0	0	0	2	5,75	
Ciprus	0	0	0	1		
Cseh Köztársaság	1,09	1	0,05	3,7	3,27	
Dánia	0	0	nincs adat	0,1		
Észtország	0	0	0	2	5,75	
Finnország	0,11	0,11	nincs adat	0,1		
Franciaország	0,67	0,67	0,97	2	7	
Németország	1,21	1,72	3,75	2	5,75	
Görögország	0	0	nincs adat	0,7	5,75	
Magyarország	0	0	0,07	0,6	5,75	
Írország	0	0	0,05	0,06		
Olaszország	0,5	0,5	0,51	1	5	
Lettország	0,22	0,07	0,33	2	5,75	
Litvánia	0	0,02	0,72	2	5,75	
Luxemburg	0	0,02	0,02	0	5,75	
Málta	0,02	0,1	0,52	0,3		
Hollandia	0,03	0,01	0,02	2	5,75	
Lengyelország	0,49	0,3	0,48	0,5	5,75	
Portugália	0	0	0	2	5,75	
Szlovákia	0,14	0,15	nincs adat	2	5,75	
Szlovénia	0	0,06	0,35	0,65	5	
Spanyolország	0,35	0,38	0,44	2		
Svédország	1,32	2,28	2,23	3	5,75	
Egyesült Királyság	0,026	0,04	0,18	0,19	3,5	
EU-25	0,5	0,7	1,0	1,4	5,45	10

Forrás: Európai Bizottság

A bioetanol- és biodízel-előállítás növelésének főbb indokai a következők:

1. Biodízel esetében a belföldi előállítás csak a hazai igényeket elégíti ki a fent említett keverési arányok mellett.
2. Magyarországon a biodízel-kapacitások külföldi befektetések segítségével valósulnak meg, ezáltal a külföldi piacra jutás biztosított.
3. Bioetanol esetében a következő évek várható hazai termelése a keverési arányok alapján meghaladja a hazai igényeket. Mivel számos EU-tagország a keverési arányok által támasztott igényeket nem tudja teljesíteni belföldi termelésből, ezért a belföldi termelőknek stabil piaci pozíció garantált.
4. A belföldi bioetanol-kapacitás esetében a svéd és finn termelők (beruházásaik révén) – akik az előállított bioetanolt saját országukban kívánják felhasználni – közvetlenül érdekeltek.

1.A.3.2. Az állattenyésztés helyzetét javítani kell

Az állatállomány létszámának növelése fokozott takarmány-felhasználást eredményez, aminek hatására csökken a megtermelt gabonatöbblet.

1.A.3.2.1. Sertés

A sertésállomány várható fejlesztése 2013-ig

Sertésállomány (ezer állat)	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	3842	3850	3950	4079	4214	4439	4539	4846

Forrás: az Agrárgazdasági Kutatóintézet (AKI) Agrárpolitikai Kutatások Osztályának számításai

Év	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Össz.
ezer tonna	5	30	55	80	105	125	175	575*

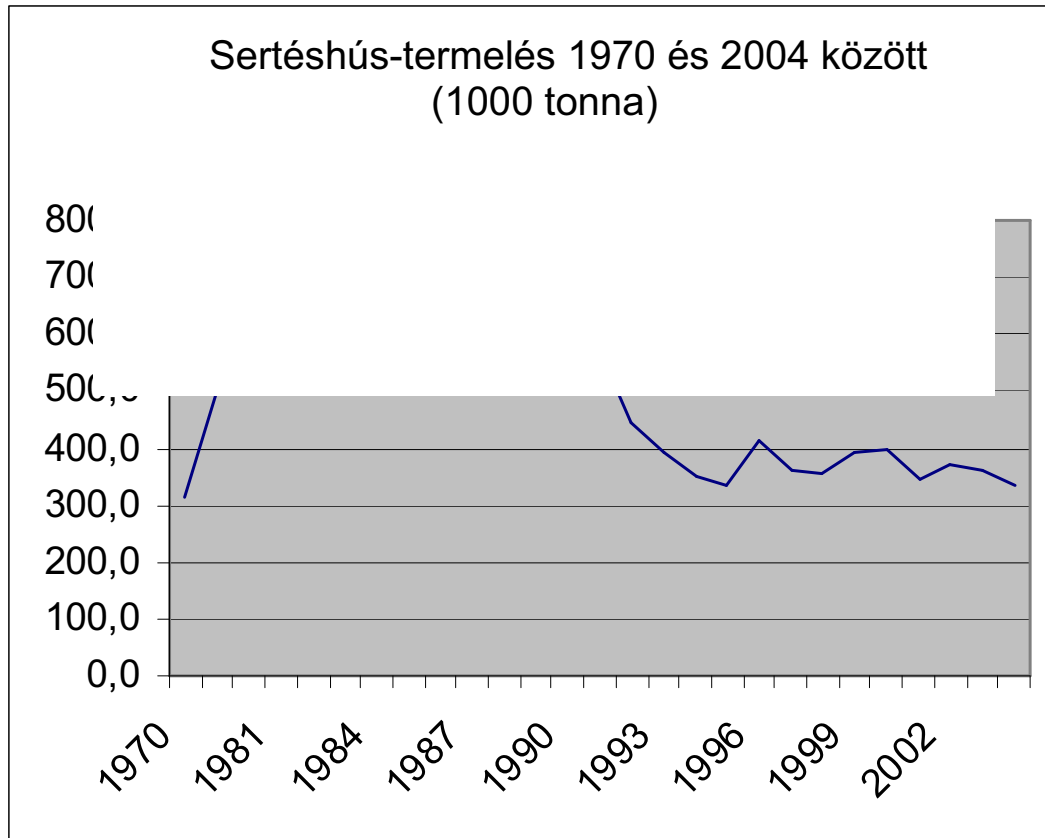
* A számítások alapja a Danske Slagterier felmérések [2006]. <http://www.danskeslagterier.dk/>

A sertésállomány növelésének főbb indokai a következők:

1. 2000-ben Magyarországon a sertésállomány kb. 5 millió sertésből állt.
2. Az elmúlt 3 évben az állatállomány több mint 1 millió sertéssel csökkent.
3. Mióta Magyarország csatlakozott az EU-hoz, az import drámaian megnőtt (élőállat és sertéshús formájában is).
4. A vágóhidak és a feldolgozóüzemek az importra alapozva növelik beszerzéseiket.
5. Magyarország nettó importőrré vált.
6. A következő években az import csökkenése és a hazai alapanyagok iránti kereslet növekedése várható.
7. A magyarországi sertéshúsfogyasztás csak 28,8 kg/év/fő, ez az arány több mint 10 kg-mal alacsonyabb az EU-átlagnál (42 kg).
8. A fogyasztás növekedése várható.

9. Magyarország exportpozíciója Románia csatlakozása, illetve a lengyel sertéshús orosz piacra való nehézkes bejutása miatt fellendülőben van.

Összességében a fenti tények indokolják, hogy az elkövetkező években növekedjen a sertésállomány.

Jelenleg nincs elegendő vágósertés a sertéspiacon, mert az egyéni gazdálkodók állatállománya a csatlakozás után 1 millióval csökkent, ugyanakkor ezt a hiányzó mennyiséget a jogi személyiséggel bíró mezőgazdasági üzemek nem képesek biztosítani. Ezért növelte meg jelentősen a feldolgozóipar az élő sertések és a sertéshús importját az elmúlt 3 évben. Az élő sertések és a sertéshús jelenleg nagy mennyiségű importja a növekvő hazai sertésállománnyal kiváltható. A sertésállomány 2007 és 2013 között 2 millió állattal gyarapítható, bár ez erősen megnöveli a szükséges technológiai beruházások (takarmányozási technológia, fűtés, a szellőztetés korszerűsítése, a férőhely-kapacitás javítása) megvalósítása iránti igényt.

Intervenció	Intézkedés/cikk	Cél (változás) 2013-ra	A takarmányhasznosítás növekedésének köszönhető gabonatöbblet-csökkentő hatás 2013-ra (ezer tonna)
A sertésállomány növekedése	A mezőgazdasági üzemek korszerűsítése/26. cikk	+1 millió állat	575
	Az EU előírásoknak való megfelelés/31. cikk		

1.A.3.2.2. Baromfihús

A baromfiállomány várható fejlesztése 2013-ig

Broilercsirke termelés (ezer tonna)	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	442	450	455	460	465	470	475	480

Forrás: az Agrárgazdasági Kutatóintézet (AKI) Agrárpolitikai Kutatások Osztályának számításai

Év	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Össz.
ezer tonna	5	10	15	20	25	30	35	140*

* A számítások alapja az ITAVI (Institut Technique de l'AVIculture) [2005] felmérése.

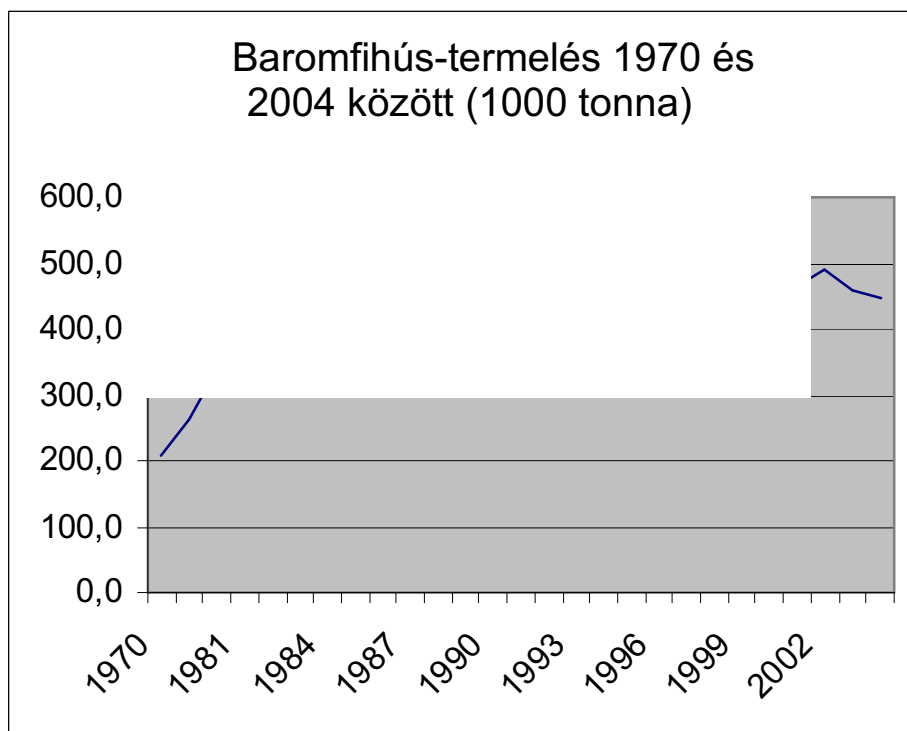
<http://www.itavi.asso.fr/>

A baromfihús-termelés növelésének főbb indokai a következők:

1. A baromfihús-termelés növekedésén belül a következő években az egyéb szárnyas fajok (pulyka, kacska, liba) termelésének növekedése várható.
2. Ezen fajok kukoricaigénye nagyobb, mint a broilercsirkék kukoricaforgasztása.
3. Ezen fajok piaci pozíciója az összes tagországot figyelembe véve kedvező (a verseny nem olyan éles, mint a broilercsirkék esetében).

Összességében 8%-os termelésnövekedés várható.

2007 és 2013 között a broilercsirke termelés enyhe növekedése várható. A termelés várhatóan kielégíti a hazai keresletet, de a további termeléseszköken és importfüggőség megakadályozásához a szektorban további beruházásokra lesz szükség.

Intervenció	Intézkedés/cikk	Cél (változás) 2013-ra	A takarmányhasznosítás növekedésének köszönhető gabonatöbblet-csökkentő hatás 2013-ra (ezer tonna)
A broilercsirke- állomány növekedése	A mezőgazdasági üzemek korszerűsítése/26. cikk	+38 ezer tonna	140
	Az EU előírásoknak való megfelelés/31. cikk		

1.A.3.2.2. Szarvasmarha

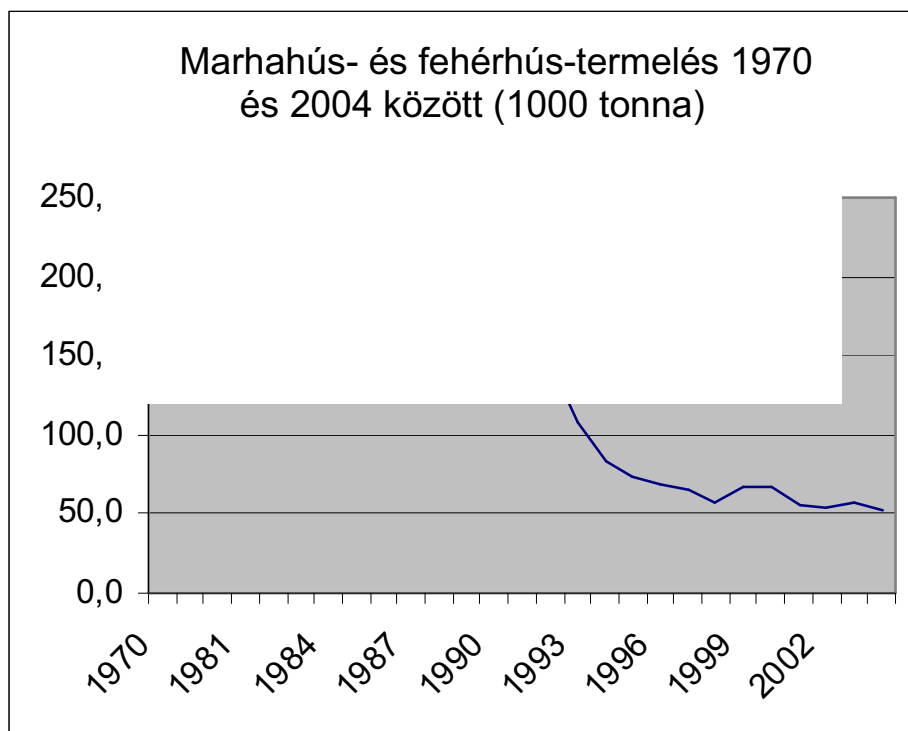
A szarvasmarha-állomány várható fejlesztése 2013-ig

Szarvasmarha- állomány (ezer állat)	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	702	705	715	730	745	760	780	800

Forrás: az Agrárgazdasági Kutatóintézet (AKI) Agrárpolitikai Kutatások Osztályának számításai

Év	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Össze- se n
További gabonaszükség- let (ezer tonna)	5	5	10	20	30	45	60	175

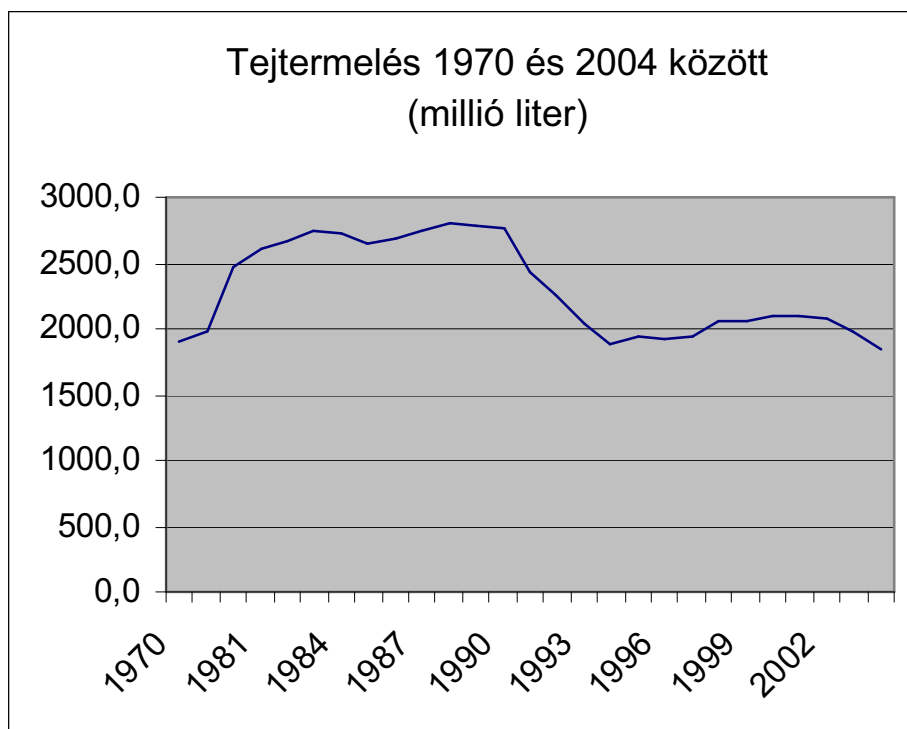
A számítás alapja az Agrárgazdasági Kutatóintézet (AKI) kutatása.

Az MVH adatai alapján a tejkvótára vonatkozó alapadatok a következők.

- Kvóta: 1.947.280 tonna + 42.780 (100%)
- Kiosztott kvóta: 1.855.244 tonna (93%)
- Elért kvóta: 1.600.194 tonna (80%)

A rendelkezésre álló tejkvóta tehát lehetőséget nyújt a tejtermelés további fokozására és a szarvasmarha-állomány további növelésére.

A szarvasmarha-állomány növelésének főbb indokai a következők:

1. A szarvasmarha-állomány az elmúlt tíz évben folyamatosan csökkent.
2. Magyarország uniós csatlakozása óta folyamatosan nő az import.
3. A hazai fogyasztás az EU-25 viszonylatában nálunk a legalacsonyabb, kevesebb, mint 4 kg/év/fő, míg ugyanez az EU-15-ben 19 kg/év/fő.
4. Mivel az EU az elmúlt években nettó marhahúsimportőr lett, Magyarországon egyértelmű piaci lehetőség nyílt minőségi marhahús előállítására.
5. Magyarország uniós csatlakozása óta folyamatosan nő a húshasznú marhák aránya.
6. Az állattenyésztési szektorban a húsmarhatenyésztés a legjövődélmezőbb.

A húsmarha-szektorban egészében véve termelésnövekedés várható, ez esetben az uniós piaci lehetőségek valóra válthatják ezt a trendet.

Megnevezés	A változás aránya: 2004 1980-hoz képest
Sertéshústermelés ²	59,2
Marhahús- és fehérhús ¹ -termelés ²	27,0
Ló- és juhhús ¹ -termelés ²	44,4
Baromfihús ³ -termelés ²	131,1
Tojástermelés ⁴	75,9
Tejtermelés ⁵	74,8
¹ Csontozott húsból kifejezve	
² Előállatexporthoz	
³ Hasított húsból kifejezve, állati zsiradék nélkül	
⁴ Az adatok 1996-ig csak a tyúktojásra vonatkoznak, de 1997-től az egyéb baromfifajtákat is magukban foglalják	
⁵ Tej vajjal	

Állati eredetű élelmiszerek előállítása (kg/fő), 2003

Ország	Összes hús	Ebből:			Hal	Tej (liter)	Tojás (darab)
		Marhahús és fehérhús	Sertéshús	Baromfihús			
Ausztria	105	27	63	14	0	427	198
Belgium	168	26	101	39	3	337	306
Dánia	394	27	327	38	290	867	270
Franciaország	109	28	39	35	14	412	270
Hollandia	149	29	87	32	36	668	720
Írország	246	142	54	33	108	1328	144
Magyarország	115	6	60	47	2	207	270
Németország	80	15	51	12	3	343	180
Olaszország	74	20	28	20	9	192	216
Portugália	69	9	32	24	19	201	180
Forrás: Nemzetközi Statisztikai Évkönyv, KSH							

Intervenció	Intézkedés/cikk	Cél (változás) 2013-ra	A takarmányhasznosítás növekedésének köszönhető gabonatöbblet-csökkentő hatás 2013-ra (ezer tonna)
A szarvasmarha-állomány növekedése	A mezőgazdasági üzemek korszerűsítése/26. cikk	+100 ezer állat	175
	Az EU előírásoknak való megfelelés/31. cikk		

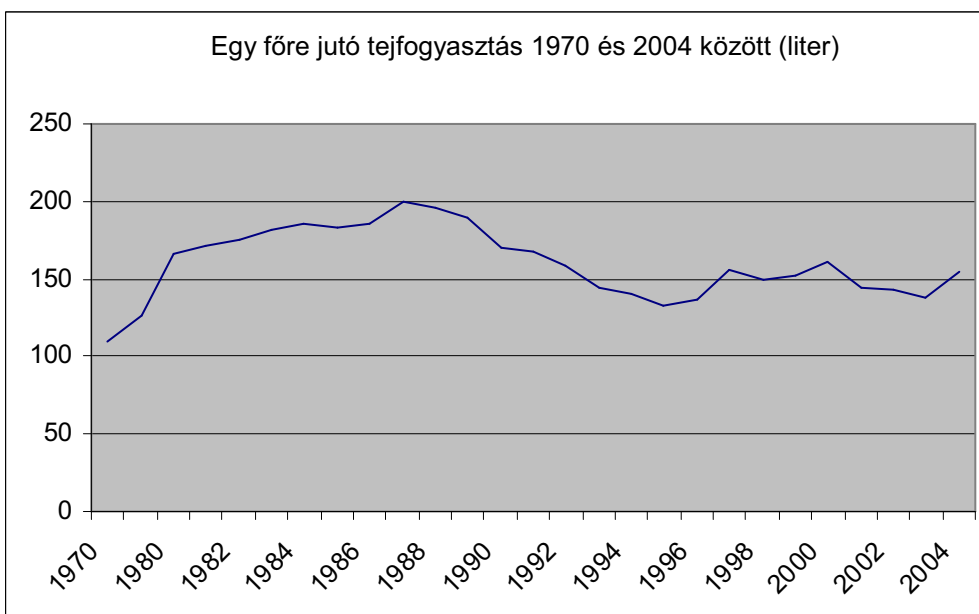
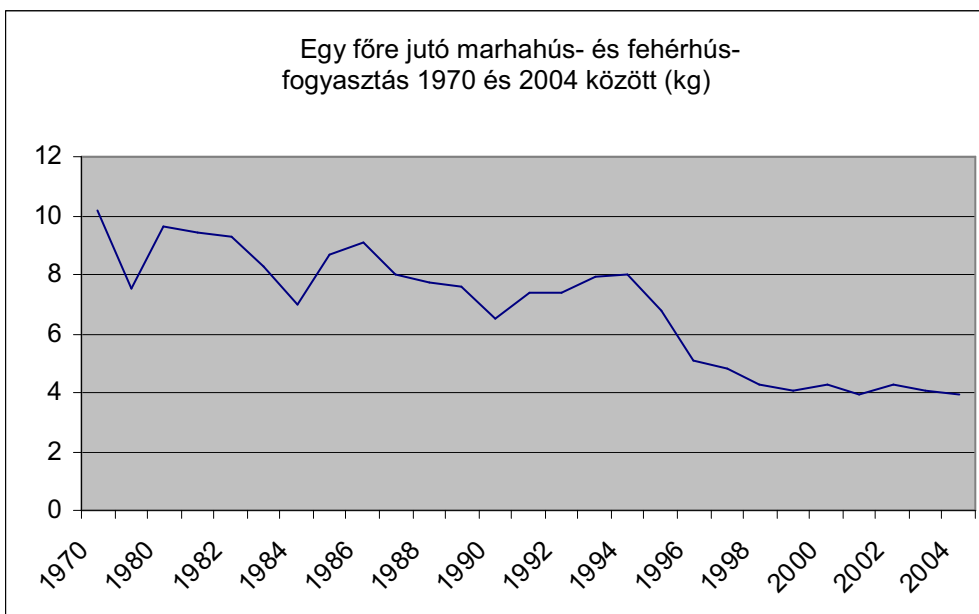
A megtermelt növények felhasználási szerkezetének megváltoztatását előmozdító intézkedések komolyan hozzájárulnak a nagyobb hozzáadott érték létrehozásához a termelési láncban (állattenyésztés és bioetanol-előállítás).

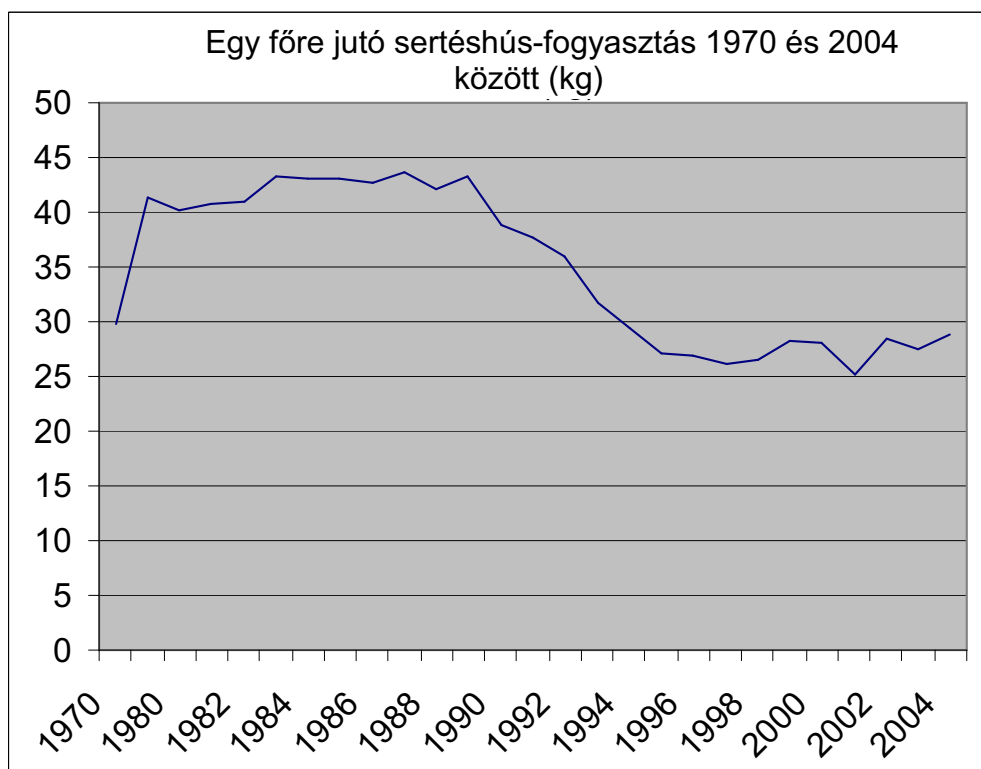
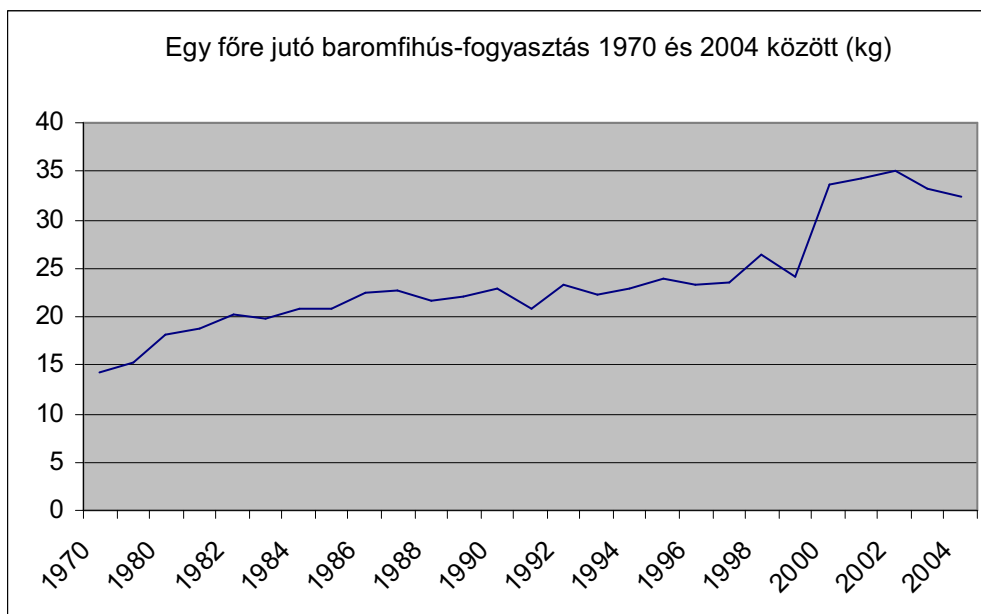
Piaci háttér

a. A hazai fogyasztás növelése

A legtöbb élelmiszer hazai fogyasztása enyhén nő (hús 70 kg/fő, ebből sertéshús és broiler 30-30 kg/fő, liszt 90 kg/fő, tej 150 kg/fő, zöldség-gyümölcs 210 kg/fő). A gyümölcsök és zöldségek fogyasztásának fokozása általános egészségügyi szempontok miatt nemzeti érdek és ennek megfelelően a szektor fejlesztése (ami a termelők és a fogyasztók oldaláról is indokolt) megjelenik a nemzeti stratégiában is. A gyümölcs- és zöldségtermesztés hazai helyzete és a bővülési trend ennek a termékvonalnak a hazai fokozását reális célkitűzéssé teszi. Az összetétel és a szerkezet, valamint az élelmiszerek fogyasztási szintje elég stabil és magas ahhoz, hogy Magyarországon megvalósuljon egy enyhe fogyasztásnövekedés, és hogy biztosítsuk, hogy a hazai piac **stabil maradjon, de mérsékelt növekedésével képes legyen felszívni** a magyar termékeket.

A magyar Központi Statisztikai Hivatal felmérései szerint a jövedelmek növekedésének köszönhetően növekszik a tejfogyasztás. Ez a növekedés főként a magas hozzáadott értékű termékeket (sajtok, joghurt, tejdesszertek) érinti.

b. A külföldi trendek, exportlehetőségek

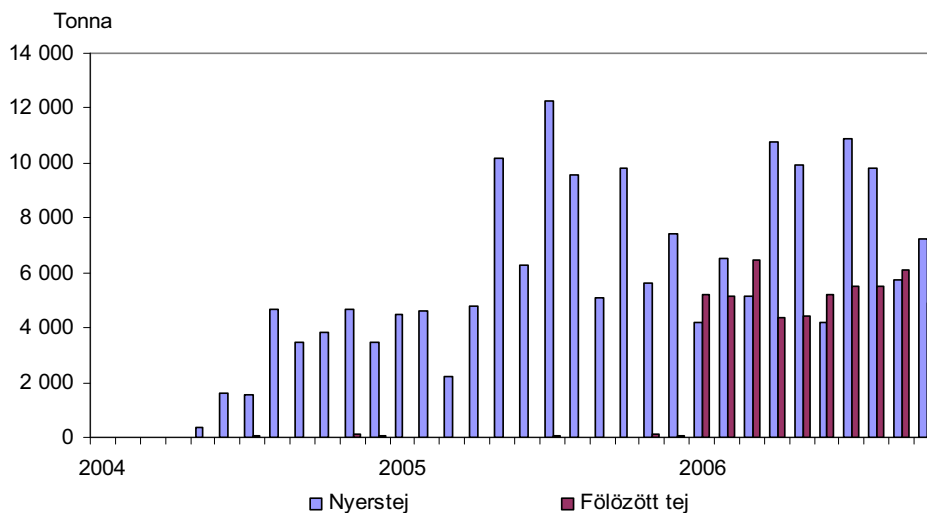
2005-ben Magyarország élelmiszeripari exportja 3,3 milliárd euró, importja pedig 2,4 milliárd euró értékű volt, tehát a szektor külkereskedelmi mérlege első alkalommal süllyedt **1 millió euró alá (0,9 millió euró)**. Magyarország élelmiszeripari exportja az exportárualap bővülésének és az exportszerkezet kedvező változásának köszönhetően 2008-ra elérheti a 3,9 milliárd eurót és 2013-ra a 4,5 milliárd eurót. Az exporttermékek megfelelő minőségben és mennyiségben való

biztosításához azonban az előállítás során használt technológiákat még mindig fejleszteni kell. Az import növekedése 2001 óta meghaladta az export növekedését, és úgy tűnik, hogy ez a tendencia mérsékelt ütemben, de a jövőben is megmarad. Évi 2%-os növekedést feltételezve importunk 2008-ra elérheti a 2,7 milliárd eurót és 2013-ra a 2,85 milliárd eurót. Várható tehát, hogy élelmiszeripari külkereskedelmi mérlegünk 2008-ra kb. 1,2 milliárd euró, 2013-ra pedig kb. 1,5 milliárd euró lesz.

A tejtermelés növekedése az exportlehetőségekre épülhet.

- **Az Olaszországba irányuló nyerstej export gyorsan nő: Magyarország 2004-ben 23.837 tonna, 2005-ben 82.562 tonna, 2006-ban pedig 157.793 tonna tejet exportált.**

Nyerstej export Olaszországba

Forrás: CLAL

* Tonna > tons

* Nyerstej > Raw milk

* Fölözött tej > Skimmed milk

A tejtermékek világpiaca: A tejtermékek és a tej ára 2006 végén megemelkedett, ami az uniós és az ausztrál termelés csökkenésének volt köszönhető. 2016-ra várhatóan az összes tejtermék ára meghaladja a 2006. évi árszintet. A viszonteladói hálózat és a multinacionális tejipari vállalatok egyre nagyobb befolyása, a termékek hosszabb szavatossági ideje, a jobb hűtő- és tárolóberendezések, a növekvő jövedelmek és a fejlődő országok (pl. Kína vagy Brazília, ahol a tejfogyasztás növelése a kormányprogramok része) tejtermékek iránti növekvő kereslete mind pozitív változásként tekinthető. Középtávon a vaj és a sajt ára emelkedhet. A tejtermelés világszerte nő; a termelés egyre emelkedik az OECD-n kívüli, alacsony termelési költségű országokban (Kína, India, Argentína, Új-Zéland és Ukrajna). A tej- és tejtermék-kereskedelmi mérleg az EU esetében 10%-kal, az USA esetében pedig 30%-kal eshet vissza. Ugyanez viszont Ukrajna esetében 14%-kal, Argentína esetében pedig 60%-kal emelkedik. Argentína 2016-ra vezető szereplővé válhat a tejpor és a sajt piacán. Az orosz tejipari import (főként sajt és vaj) középtávon 50%-nál is nagyobb mértékben nőhet. [OECD-FAO, 2007]

1.A.4. A logisztikai kapacitás fejlesztése, a termékek piacra juttatásának elősegítése és az agromarketing

A magyar mezőgazdaság és élelmiszergazdaság versenyképessége az export terén agromarketinggel is javítható. Nemzetközi példák mutatják, hogy a jelentős exportnövekedést produkáló országok komoly élelmiszergazdasági marketing munkát végeznek. Közismert tény a mezőgazdasági marketing és az exportsikerek közötti szoros kapcsolat. A jól átgondolt általános funkciókkal rendelkező külpiaci szervezetek, a mezőgazdasági diplomácia és marketing, valamint a jól finanszírozott és megfelelő működés egymást erősítő hatást gyakorolnak az élelmiszerexport sikeres bővítésére. Ha a különböző szerepeket játszó külpiaci résztvevők kompetenciája világos, tevékenységük harmonikus, és ha a mezőgazdasági marketing megfelelő erőforrásokat kap (együttműködés a termelőkkel) akkor a magyar mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek számára **új piaci szegmensek megnyílása várható.**

A logisztikai kapacitások fejlődése a mezőgazdasági termékek könnyebb piacra jutását biztosíthatja, és hozzájárulhat a versenyképességhez azáltal, hogy csökken a szállítás, az animáció és a termékkezelés költsége. A logisztikai kapacitások biztosítják a távoli exportpiacokhoz (Indiához, Kínához) való hozzáférést, mivel ezek az országok egyre fontosabb szerepet töltenek be a mezőgazdasági kereskedelemben, és jelentős a mezőgazdasági termékek iránti igényük is.

Magyarország tenger nélküli ország, ez további szállítási költségekkel terheli a mezőgazdasági árucikkeket, ami pedig hátrányt jelent a versenyképességben és a piaci pozíciókban. Ennek a hátránynak a leküzdéséhez, valamint – a termelés további technológiai fejlesztésén túl – az exportpiacokon való megfelelő mennyiség és a jó

minőség hosszú távú biztosításához egy olyan fejlett logisztikai rendszerre van szükség, amely kiaknázza a vízi és a vasúti szállítás lehetőségeit. A főként a Strukturális Alapok pénzügyi forrásaira támaszkodó integrált logisztikai koncepcióval és beruházásokkal a mezőgazdasági termékek az elkövetkező időszakban jobb piaci helyzetbe kerülhetnek.

Az 1.A. pont összefoglalása

Az alábbiakban leírt intervenciók és intézkedések eredményeként a szerkezeti egyensúly Magyarországon a növénytermesztés jelenlegi szintjén is biztosítható. Másrészt viszont az egyensúly fenntartásához és a mezőgazdasági terményeket felhasználó szektorok (állattenyésztés, bioetanol ipar) versenyelőnyének biztosításához a magyarországi növénytermesztésben jobb költségstruktúrát kell kialakítani. Ez a kérdés mikroszinten (a gazdaságok szintjén) is megvizsgálható. Ez szükségessé teszi a növénytermesztés versenyképességének javítását, ami a fejlettebb (költséghatékony és környezetbarát) technológiák használatával érhető el.

1.B. A hazai mezőgazdasági termelés a nagyobb hozzáadott értékű áruk termelése felé fog elmozdulni.

1.B.1. A jelenlegi helyzet elemzése

1.B.1.1. A mezőgazdasági termékek exportmennyisége a lehetőségekhez képest alacsony

A mezőgazdasági export területintenzitása

A magyar mezőgazdasági export területintenzitása – vagyis az egy hektár művelt területre jutó mezőgazdasági export értékének nemzetközi összehasonlítása – is azt sugallja, hogy Magyarországon ebben a szektorban a hozzáadott érték viszonylag alacsony. Az egy hektár művelt területről származó mezőgazdasági export értéke 2005-ben Magyarországon 704 USD volt. A viszonylag kis alapterületű Benelux-államok és Dánia nagy mennyiségű állati terméket és feldolgozott élelmiszert exportál, és így sokkal nagyobb területintenzitást mutat, mint bármelyik másik ország: Hollandia 24.537 USD/ha, Belgium 17.317 USD/ha és Dánia 4945 USD/ha. Ugyanakkor ebből a szempontból Magyarország jóval Németország (2313), Olaszország és Franciaország (sorrendben 1582 és 1578) mögött marad, de Ausztria és Szlovénia is megelőzi. Ezt a mutatót figyelembe véve Magyarország nemzetközi helyzete 1999 és 2005 között még rosszabb lett.

1.B.1.2. A magyar élelmiszerexportban viszonylag alacsony a feldolgozott termékek aránya

2005-ben az EU-ban a feldolgozott termékek átlagos aránya 78% volt, ami alapanyagban kifejezve a teljes élelmiszerexport 22%-át jelentette. Magyarországon ez a szint még mélyebbre süllyedt, 2005-ben a feldolgozott termékek aránya 69% volt. Ugyanakkor Lengyelországban ez az érték a nemrégiben elért jelentős exportsikerek után 80%, de Dánia értéke is meghaladja az EU-s átlagot.

Feldolgozottsági arány	EU-25	Magyarorszá g	Hollandia	Dánia	Lengyelorszá g
Feldolgozott (%)	78	69	78	79	80
Alapanyag (%)	22	31	22	21	20

1.B.1.3. A magas feldolgozottságú magyar exportárúk erős versennyel szembesülnek

A 37 legjelentősebb magyar élelmiszeripari exporttermék nemzetközi piaci helyzetének az egymással versengő 36 országgal való összehasonlítása azt bizonyítja, hogy a verseny kockázatának kitett számos termék a magas hozzáadott értékű termékek közé tartozik: élelmiszeradalékok, sütőipari termékek, csokoládé, sajt, bor,

édességek, tartósítószeres, zöldség- és gyümölcslevek, alkoholmentes üdítők, kolbászok és kávé. Ez arra is rámutat, hogy az egyre koncentráltabb kereskedelmi környezetben a piacra való belépés, illetve bentmaradás feltételei a másodlagos élelmiszeripari termékeket előállító szektorok esetében nagyon komoly pénzügyi és emberi beruházásokat teszik szükségessé.

1.B.1.4. Nemzetközi összehasonlításban a magyar élelmiszeripar K+F tevékenysége nem kielégítő

A magyar élelmiszeripar – különösen a vidéki területek élelmiszeripari kis- és közép vállalkozásai – alkalmankénti innovációs tevékenységgel jellemezhetők, szemben az EU-tagállamokkal, ahol a vállalatok 60-65%-a saját K+F részleggel vagy legalább egy felelős személlyel rendelkezik. Míg Magyarországon az élelmiszeriparban előállított 5,4 millió euró hozzáadott értékből 1,0%-nál kevesebbet költenek kutatásra és fejlesztésre, addig ez az arány a jelentősebb élelmiszeripari teljesítményű EU tagállamokban 0,3 és 1,5% között mozog, sokkal jelentősebb élelmiszeripari részvétellel. A problémát tovább súlyosbítja az a tény, hogy a nyugat-európai országok magasabb fizetései és jobb munkakörülményei az új tagállamok jól képzett K+F szakembereinek és ipari szakértőinek agyelszívásával fenyeget.

1.B.1.5. A jelenlegi helyzet összefoglalása

2004-ben Magyarországon 1 hektáron átlagosan 366 euró hozzáadott értéket állítottak elő. Ez az érték az EU-25 átlagában 818 euró. **A különbség több mint kétszeres.** Ha erre a mutatóra alapozva a tagállamokat sorrendbe állítjuk, Magyarország az utolsó harmadban található, és az új tagállamok közül Szlovénia és Lengyelország is jobb helyzetben van, mint Magyarország.

A magyar növénytermesztők 303 euró hozzáadott értéket állítanak elő 1 hektár mezőgazdasági területen, míg az EU-25 esetében ez az érték 540 euró. A különbség még a legkevésbé kedvezőtlen helyzetben lévő növénytermesztési szektorokban is szembeötlő.

1.B.2. A megoldás a mezőgazdasági termékek hozzáadott értékének növelése

1.B.2.1. A növénytermesztési többlet csökkentésének hatásai

1.B.2.1.1. Az állatállomány növelése

Az állattenyésztésnek sokkal erősebb hozzáadottérték-teremtő szerepe van.

Országok	Állóeszközök értéke (euró/ha)	Állóeszközök értéke (euró/élőállat)	Nettó hozzáadott érték (euró/ha)	Nettó hozzáadott érték (euró/élőállat)	Nettó hozzáadott érték/állóeszközök értéke
Magyarország	1769	4125	366	854	0,21
EU-25 átlag	6731	7968	818	968	0,12

A növénytermesztés és állattenyésztés bruttó termelési érték szerinti jelenlegi aránya 55/36. Magyarország célja a két ágazat között meglévő egyensúlytalanság mérséklése.

A bruttó termelési volumen a fő tevékenységekre (szektorokra) lebontva.

Tevékenység/szektor	Bruttó termelési volumen jelenlegi árakon (milliárd Ft)			A bruttó termelési volumen aránya (%)		
	2003	2004	2005	2003	2004	2005
Növénytermesztés	700,8	967,9	835,8	49,5	58,4	55,0
Állattenyésztés	587,3	541,7	556,9	41,5	32,7	36,6
Nem mezőgazdasági tevékenység	51,9	50,5	39,9	3,7	3,0	2,6
Mezőgazdasági szolgáltatások	76,7	96,4	87,8	5,4	5,8	5,8
Összes mezőgazdasági termelés	1416,8	1656,6	1520,3	100,0	100,0	100,0

Forrás: Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv 2005, KSH, 2006

Megjegyzés: ha a két fő szektornak csak a teljes termelési volumenét hasonlítjuk össze, akkor az látható, hogy a növénytermesztés aránya a teljes volumenből 60%, míg az állattenyésztésé 40%. (2005).

1.B.2.1.2. A kertészeti célra használt terület növelése, a kertészeti ágazat fejlesztése

1.B.2.2. A mezőgazdasági termékek feldolgozottsági szintjének növelése

1.B.2.3: Minőségi termelést célzó beruházások

A mezőgazdasági termékek hozzáadott értékének növelését célzó intézkedések összefoglalása

Célkitűzés	Intézkedés	Indoklás
A mezőgazdasági termékek hozzáadott értékének növelése	A mezőgazdasági és erdészeti termékek értéknövelése	A nagyobb hozzáadott érték létrehozása a versenyképesség, a piaci orientáció és az innováció növelésének kulcstényezője.
A feldolgozottsági szint növelése		
Minőségi termelést célzó beruházások		

2. Támogató vállalkozói környezet mikroszinten

2.1: A jelenlegi helyzet elemzése

Magyarországon az üzemek (föld) méretének növekedése tapasztalható, és ez a tendencia vélhetően folytatódik.

Az egyéni gazdaságok és gazdasági szervezetek száma, illetve az általuk művelt terület méret szerinti bontásban 2000 és 2005 között

A gazdaság mérete	Gazdaságok		Művelt terület		A gazdaság átlagos mérete, ha
	száma	százaléka (%)	hektár	%	
2000					
Egyéni gazdaságok					
10 ha alatt	874040	94,5	928387	35,5	1,06
10-50 ha	43630	4,7	898187	34,4	20,59
50-100 ha	4654	0,5	317613	12,1	68,25
100-300 ha	2218	0,2	351598	13,4	158,52
300 ha felett	249	0,0	118533	4,5	476,04
Összesen	924791	100,0	2614318	100,0	2,83
Gazdasági szervezetek					
10 ha alatt	787	14,6	3067	0,1	3,90
10-50 ha	1356	25,1	40640	1,1	29,97
50-100 ha	593	11,0	45625	1,2	76,94
100-300 ha	1101	20,4	232724	6,1	211,38
300 ha felett	1555	28,8	3511944	91,6	2258,48
Összesen	5392	100,0	3834000	100,0	711,05
Gazdaságok száma összesen					
10 ha alatt	874824	94,0	893996	13,9	1,02
10-50 ha	44986	4,8	957165	14,8	21,30
50-100 ha	5246	0,6	370579	5,7	70,64
100-300 ha	3320	0,4	592952	9,2	178,60
300 ha felett	1804	0,2	3633495	56,4	2014,13
Összesen	930180	100,0	6448000	100,0	6,9
2003					
Egyéni gazdaságok					
10 ha alatt	662856	93,6	669752	28,4	1,01
10-50 ha	37132	5,2	763578	32,4	20,56
50-100 ha	5130	0,7	354326	15,0	69,07
100-300 ha	3062	0,4	509682	21,6	166,45

300 ha felett	153	0,0	60351	2,6	394,455
Összesen	708333	100,0	2357689	100,0	3,33
Gazdasági szervezetek					
10 ha alatt	1190	17,3	4514	0,1	3,79
10-50 ha	1764	25,6	46526	1,3	26,38
50-100 ha	836	12,1	60414	1,7	72,27
100-300 ha	1567	22,7	307975	8,9	196,54
300 ha felett	1534	22,3	3052663	87,9	1990,00
Összesen	6891	100,0	3472092	100,0	503,86
Gazdaságok száma összesen					
10 ha alatt	664046	92,8	673922	11,6	1,01
10-50 ha	38896	5,4	810340	13,9	20,83
50-100 ha	5966	0,8	414497	7,1	69,48
100-300 ha	4629	0,6	817918	14,0	176,69
300 ha felett	1687	0,2	3113103	53,4	1845,35
Összesen	715224	100,0	5829781	100,0	8,15
2005					
Egyéni gazdaságok					
10 ha alatt	616070	93,45	574154	25,3	0,93
10-50 ha	34149	5,18	699147	30,8	20,47
50-100 ha	5340	0,81	369990	16,3	69,29
100-300 ha	3494	0,53	556913	24,6	159,39
300 ha felett	198	0,03	68281	3,0	345,25
Összesen	659251	100,00	2268486	100,0	3,44
Gazdasági szervezetek					
10 ha alatt	1193	16,83	4474	0,1	3,75
10-50 ha	1784	25,17	46803	1,4	26,24
50-100 ha	918	12,96	65042	1,9	70,83
100-300 ha	1486	20,97	282194	8,2	189,91
300 ha felett	1706	24,07	3042874	88,4	1784,05
Összesen	7086	100,00	3441386	100,0	485,66
Gazdaságok száma összesen					
10 ha alatt	617161	92,62	578981	10,1	0,94
10-50 ha	35982	5,40	745709	13,1	20,72
50-100 ha	6264	0,94	435092	7,6	69,46
100-300 ha	4998	0,75	838780	14,7	167,84
300 ha felett	1932	0,29	3111309	54,5	1610,09
Összesen	666337	100,00	5709872	100,0	8,57

Forrás: Általános Mezőgazdasági Adatgyűjtemény, 2000, Területi Adatok, KSH, 2000.

Magyarország mezőgazdasága, KSH, 2004.

Magyarország mezőgazdasága, KSH, 2006.

Levonható az a következtetés, hogy a magánszférában a föld koncentrációját és a gazdaságok növekedését a piaci mechanizmusok elősegítik.

A félig önellátó gazdaságokhoz (2-4 EUME) és a fiatal gazdálkodókhöz kialakított speciális program kerül majd elindításra.

A gazdaságok száma méret szerinti bontásban

A gazdaságok mérete (EUME)	Egyéni gazdaságok		Gazdasági szervezetek		Összesen	
	száma	mezőgazdasági területe (ha)	száma	mezőgazdasági területe (ha)	száma	mezőgazdasági területe (ha)
2,0 alatt	625863	399429	2197	6720	628060	406149
2,1-3,0	24092	129146	210	2358	24302	131504
3,1-4,0	13855	114928	181	2885	14036	117813
4,1-5,0	8574	93689	134	2594	8708	96283
5,1-6,0	6406	87730	145	2437	6551	90167
6,1-8,0	7576	130704	245	5942	7820	136647
8,1-12,0	7826	193422	386	12040	8212	205462
12,1-16,0	3764	146443	354	15132	4118	161575
16,1-40,0	6995	488418	1087	83184	8082	571602
40,1-100,0	1795	303213	1195	232864	2990	536077
100,1-250,0	125	19105	841	383804	966	402909
250 felett	24	4313	963	1406048	987	1410361
Összesen	706895	2110540	7938	2156008	714832	4266549

Forrás: Magyarország mezőgazdasága, 2005, KSH, 2006

A magyar mezőgazdaság főbb ágazatai (a kertészeti ágazatok kivételével) strukturális szempontból alapvetően kétpólusúak. A termelés meghatározó, nagyobb részét (ágazattól függően 55-90%-át) néhány száz nagygazdaság állítja elő. Ezek az üzemek nyugat-európai léptékkal mérve (az ott jellemző gazdálkodási méretekhez hasonlítva) is kifejezetten nagynak, a méretgazdaságosság szempontjából hatékonyak tekinthető üzemek. A hazai mezőgazdasági árutermelést (vagyis a feldolgozónak, kereskedőnek értékesített mezőgazdasági termékeket, és nem a fogyasztónak közvetlenül eladott terméket figyelembe véve) még az össztermelésnél is meghatározóbb arányban (néhány ágazatban szinte teljesen) ezek az üzemek végzik.

A másik oldalon találhatjuk (az elmúlt évtizedekben fontos, de jelenleg drasztikusan csökkenő számú és szerepű) néhány tízezer gazdálkodót, akiknek a termelése, illetve kibocsátása jellemzően az adott ágazat teljes termelésének csak kisebb részét adja. Ráadásul ezen gazdálkodók közül sokan (de nem mindenki) közvetlen értékesítésre termel, így klasszikus árutermelési tevékenységet nem végez. Ezen gazdaságok jövőjét szinte lehetetlen prognosztizálni, hiszen döntéseiket sokszor nem a gazdasági racionalitások motiválják, sokkal inkább kulturális és egyéb társadalmi ingerek. (Például a sertésárak az elmúlt években viszonylag magasak voltak, mégis 1 millióval kevesebb sertést tartanak háznál, mint 5 évvel ezelőtt, mert már a vidéki népesség is egyre kevésbé veszi magára az állattartás terheit és mellékhatásait.)

2.1.: A mezőgazdaságban alkalmazott technológia fejlesztése

Ha megvizsgáljuk az elmúlt években a mezőgazdasági beruházásokra elkülönített támogatásokat, fokozatosan csökkenő tendencia tapasztalható. A csúcs 2000-2003-ban volt, a mezőgazdasági üzemek modernizációjára fordított nemzeti források felhasználásával. A Sapard és az AVOP keretén belül az ilyen célú összeg még mindig viszonylag jelentős volt. Ebben a folyamatban az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program lesz a záró szakasz.

A magyar mezőgazdasági termelők és üzemek alacsonyabb összegű közvetlen kifizetést kapnak, mint az EU-15 országban levő társaik. Ez az alacsonyabb szintű bevétel csak alacsonyabb szintű tőkefelhalmozást eredményezhet, ezért a technológiai fejlesztések lehetősége is kisebb. Ennek kompenzálására a magyar gazdáknak – további technológiai beruházások formájában – támogatás kell kapniuk, amely elv az EU-15 országokban nem kerül bevezetésre 2007 és 2013 között. A technológiai támogatás a kifizetések egyenlőtlenségét hivatott mérsékelni. Ez a fajta támogatás addig lesz érvényben, amíg a közvetlen kifizetésekben mutatkozó különbségek fennállnak.

A fenti két bekezdés szerinti két trend az időszak elején egy viszonylag erős technológiai modernizációs intézkedés elindítását teszi szükségessé, amit a programidőszak végéig egy „elnyújtott csökkentési” tendencia követ.

2.2.: A szakismeretek és ismeretek szintjének növelése

A mikro (üzemi) szint versenyképességének növelését célzó intézkedések összefoglalása

Célkitűzés	Intézkedés	Indoklás
A versenyképes gazdasági szerkezet fenntartása	A mezőgazdasági üzemek korszerűsítése	A méretgazdaságosság a versenyképesség egyik kulcsfontosságú tényezője
A félig önálló gazdaságokra és fiatal gazdákra szabott megoldások	Fiatal gazdák induló támogatása A szerkezetátalakítás alatt álló félig önálló gazdaságok támogatása	Fejlesztési lehetőség biztosítása beruházási támogatáson keresztül az olyan mezőgazdasági üzemek számára, amelyek egyébként nem tudnának a piacon maradni
A mezőgazdaságban alkalmazott technológia fejlesztése	A mezőgazdasági üzemek korszerűsítése	Szükség van az EU-átlaghoz képest meglévő technológiai szakadék megszüntetésére, ezért növelni kell a versenyképességet A környezetvédelmi követelmények teljesítése A szerepvállalás fokozatos csökkentése a mezőgazdasági

		politikában, a záró szakaszban Az elmúlt években alacsony szintű beruházásai miatt komoly a fejlesztési szándék Jó felvevőképesség
A szakismeretek és ismeretek szintjének növelése	Szakképzési és tájékoztatási tevékenységek Szaktanácsadói szolgáltatások igénybevétele	A versenyképesség fokozása humántőkébe való befektetés és szaktanácsadói szolgálat biztosítása révén

Főbb gazdasági növények, művelésbe vont földterület 2000-2005.

Megnevezés	2000		2001		2002		2003		2004		2005*		Változás (%)
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	2000=100%
Összesen	2818000	63.7	3080000	68.4	2953596	66.5	2885811	65.0	2994000	67.7	2929104	66.2	103.9
Ebből: búza	1047505	23.3	1208708	26.8	1110152	25.0	1113755	25.1	1176435	26.6	1129732	25.5	107.8
rozs	44445	1.0	50578	1.1	48389	1.1	45790	1.0	46764	1.1	46587	1.1	104.8
rizs	3088	0.1	2567	0.1	2099	0.0	2541	0.1	2855	0.1	2665	0.1	86.3
tritikálé	87360	1.9	117589	2.6	130989	2.9	138544	3.1	158941	3.6	158123	3.6	181.0
meszlin	250	0.0	244	0.0	398	0.0	15	0.0	31	0.0	25	0.0	10.0
őszi árpa	153072	3.4	202238	4.5	201953	4.5	175507	4.0	187642	4.2	173008	3.9	113.0
tavaszi árpa	177600	3.9	168045	3.7	168507	3.8	165279	3.7	148781	3.4	147785	3.3	83.2
zab	63278	1.4	61985	1.4	63132	1.4	67768	1.5	70617	1.6	66964	1.5	105.8
kukorica	1244857	27.7	1285349	28.5	1205817	27.1	1144735	25.8	1207809	27.3	1204215	27.2	96.7
Zöldborsó	29117	0.6	29970	0.7	22202	0.5	22308	0.5	19500	0.4	21141	0.5	72.6
Cukorrépa	60318	1.3	66876	1.5	55307	1.2	51353	1.2	61824	1.4	62179	1.4	103.1
Dohány	5849	0.1	5311	0.1	5411	0.1	5298	0.1	6029	0.1	6716	0.2	114.8
Napraforgó	320269	7.1	320638	7.1	418020	9.4	511191	11.5	481415	10.9	518623	11.7	161.9
Rostkender	69	0.0	342	0.0	0	0.0	0	0.0	629	0.0	585	0.0	847.8
Burgonya	46277	1.0	36653	0.8	33763	0.8	31138	0.7	31162	0.7	25902	0.6	56.0
Silókukorica	98699	2.2	103294	2.3	119459	2.7	131765	3.0	101635	2.3	93195	2.1	94.4
Konzervnövények	1878	0.0	1745	0.0	1049	0.0	885	0.0	1347	0.0	1115	0.0	59.4
Lucerna	165351	3.7	157683	3.5	155481	3.5	157150	3.5	154460	3.5	156519	3.5	94.7
Lóhere	9746	0.2	9970	0.2	7370	0.2	5983	0.1	7179	0.2	8335	0.2	85.5
Zöldségek összesen	89016	2.0	90569	2.0	114719	2.6	116342	2.6	99028	2.2	86959	2.0	97.7
Egyéb növények					134566	1.7	161881	2.4	193544	4.4	177946	4.0	132.2
Ebből: repcemag	121838	2.7	110936	2.5	126606	2.9	70629	1.6	103779	2.3	122723	2.8	100.7
szójabab	22317	0.5	20266	0.4	25045	0.6	30340	0.7	27390	0.6	33800	0.8	151.5

Művelésbe vont terület összesen	4301516	95.6	4399160	97.7	4183173	94.2	4182074	94.3	4288796	97.0	4245670	95.9	98.7
Műveletlen terület	198284	4.4	105292	2.3	258222	5.8	255027	5.7	134108	3.0	181033	4.1	91.3
Szántóföld összesen*	4499800	100.0	4516100	100.0	4515500	100.0	4515500	100.0	4422904	100.0	4426703	100.0	98.4

Forrás: Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv; A főbb gazdasági növények termőterülete, 2005. május 31.

A tagállamok összehasonlítása 2004. évi vizsgálatok adatai alapján

Tagállam	Állóeszközök értéke (euró/ha)	Állóeszközök értéke (euró/élőállat)	Nettó hozzáadott érték (euró/ha)	Nettó hozzáadott érték (euró/élőállat)	Nettó hozzáadott érték/állóeszköz ök értéke	(Anyagi jellegű ráfordítások+ értékcsökkenés) / Termelési érték	Közvetlen támogatás/ Nettó hozzáadott érték
Belgium	8 673	3 232	1 708	637	0.20	0.69	0.23
Ciprus	12 445	9 802	969	763	0.08	0.84	0.50
Cseh Köztársaság	1 930	3 442	359	640	0.19	0.80	0.42
Dánia	13 659	8 181	922	552	0.07	0.79	0.41
Németország	8 257	7 801	837	791	0.10	0.79	0.46
Görögország	10 405	16 089	1 920	2 969	0.18	0.51	0.33
Spanyolország	4 587	8 826	981	1 887	0.21	0.46	0.22
Észtország	893	2 643	190	564	0.21	0.82	0.52
Franciaország	2 584	3 143	668	812	0.26	0.79	0.53
Magyarország	1 769	4 125	366	854	0.21	0.82	0.49
Írország	12 420	10 445	540	455	0.04	0.83	0.69
Olaszország	17 038	20 098	1 831	2 160	0.11	0.56	0.20
Litvánia	819	2 339	255	730	0.31	0.69	0.44
Luxemburg	9 872	7 977	757	612	0.08	0.90	0.68
Lettország	589	1 925	168	548	0.28	0.89	0.72
Hollandia	42 013	13 144	2 846	890	0.07	0.70	0.11
Ausztria	10 516	10 757	1 132	1 158	0.11	0.83	0.62
Lengyelország	3 653	4 521	436	539	0.12	0.74	0.29
Portugália	3 397	6 444	479	909	0.14	0.75	0.50
Finnország	4 941	8 547	637	1 103	0.13	1.18	1.39
Svédország	4 327	7 477	305	528	0.07	1.01	1.03
Szlovákia	2 258	6 211	256	703	0.11	0.79	0.38
Szlovénia	15 772	14 779	387	363	0.02	1.00	1.13
Egyesült Királyság	5 783	6 828	470	555	0.08	0.84	0.59
EU-25 átlag	6 731	7 968	818	968	0.12	0.71	0.38

Forrás: FADN nyilvános adatbázis (http://ec.europa.eu/agriculture/rica/dwh/index_en.cfm)

A főbb gazdasági növények mennyisége és átlaghozama (2000-2005)

Megnevezés	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Változás (%) 2000-2005
A főbb gazdasági növények mennyisége (tonna)							
Gabonafélék (összesen)	9677730	13514730	10410270	8768768	16779333	16212463	167.5
Ebből: búza	3624973	5153951	3909482	2941248	6006825	5088219	140.4
rozs	86346	120580	95155	66832	125095	107308	124.3
rizs	10600	7696	9759	11170	9595	9441	89.1
tritikálé	234984	391938	354645	277829	622296	567738	241.6
meszlin	764	279	995	1165	135	29	3.8
őszi árpa	529643	821146	596404	437076	820776	681048	128.6
tavaszi árpa	340352	464791	449468	373109	592589	509399	149.7
zab	96752	148116	136409	101028	217376	157354	162.6
kukorica	4980148	7841747	6112937	4532147	8332448	9050004	181.7
Zöldborsó	47268	63828	48868	30069	64424	50235	106.3
Cukorrépa	1968619	2894391	2271806	1806419	3527105	3515865	178.6
Dohány	10473	8595	11221	11432	11413	11385	108.7
Napraforgó	482415	627950	776875	992013	1186180	1107907	229.7
Rostkender	395	..	3779	1958	3643	3814	965.6
Burgonya	848639	902908	720820	577284	783686	656721	77.4
Silókukorica	2352390	2931054	2641826	2268045	3124315	2843762	118.9
Konzervnövények	39673	44205	13041	9525			
Lucerna (széna)	679224	836857	700793	548159	941617	805718	118.6
Lóhere (széna)	20932	27345	19976	13153	21194	17061	81.5
Repcemag	177909	203549	203970	107789	290551	282713	158.9
Lenmag	880	778	463	701	1783	2818	320.2
Szójabab	30683	41442	56231	50127	64804	77963	254.1
Átlaghozam (tonna/ha)							
Búza	3.6	4.3	3.5	2.6	5.1	4.5	125.0
Rozs	2.1	2.4	2	1.5	2.8	2.6	123.8
Rizs	3.3	3.3	4.7	4.3	3.4	3.5	106.1
Tritikálé	2.2	3.3	2.7	2	4	3.6	163.6

Őszi árpa	3.5	4.1	3	2.5	4.5	4	114.3
Tavaszi árpa	1.7	2.8	2.7	2.3	4	3.5	205.9
Zab	1.3	2.5	2.2	1.5	3.1	2.5	192.3
Kukorica	4.3	6.2	5.1	4	7	7.6	176.7
Zöldborsó	1.5	2.4	2.2	1.3	3	2.5	166.7
Cukorrépa	34.8	43.8	41.1	35.1	56.7	57	163.8
Dohány		1.6	2	2.1	1.9	1.7	106.3
Napraforgó	1.6	2	1.9	1.9	2.5	2.2	137.5
Rostkender	-	8.1	4.1	5.9	7.4	8.2	101.2
Burgonya	16.3	21.3	18.3	15.7	22.8	23	141.1
Silókukorica	22.8	28.4	22.1	17.2	28.8	30.6	134.2
Konzervnövények	-	25.3	12.4	10.8			
Lucerna (széna)	-	5.4	4.5	3.5	6.1	5.2	96.3
Lóhere (széna)	-	3.2	2.7	2.2	3.2	3.3	103.1
Repcemag	1.5	1.9	1.6	1.5	2.8	2.3	153.3
Lenmag	..	1	1.2	0.9	1.5	1.4	140.0
Szójabab	1.6	2	2.2	1.7	2.4	2.3	143.8

Forrás: KSH

Magyarország és az EU földhasználatának összehasonlítása¹⁾

Meghatározás	EU-15	EU-10	EU-25	Magyarország
Mezőgazdasági terület				
- összesen (1000 ha)	140 987	38 209	179 196	5 864
- az összes földterülethez viszonyított arány (%)	43.5	51.7	45.0	63.1
Szántó				
- összesen (1000 ha)	74 125	28 663	102 788	4 513
- az összes mezőgazdasági területhez viszonyított arány (%)	52.6	75.0	57.4	76.9
Mezőgazdaságban foglalkoztatottak				
- létszám (1000 fő)	6 610	3 824	10 434	205
- arány (%)	4.0	13.0	5.4	5.2
Földellátottság (ha/fő)	20.7	10.2	16.7	28.6
Munkaerő-sűrűség (fő/100ha)	4.8	9.8	6.0	3.5
Területi termelékenység* (€/ha)	1 074	..	..	349
Munkaerő termelékenység** (€/fő)	22 902	..	..	10 125

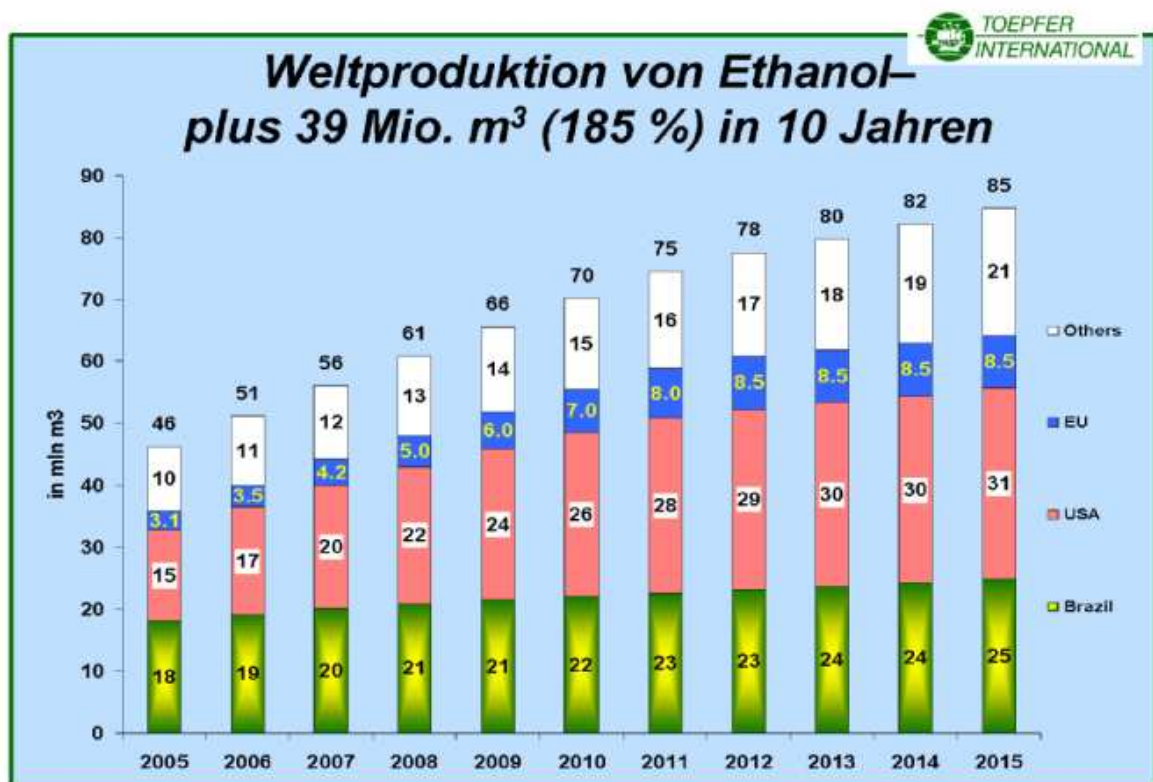
¹⁾ Az EU adatok 2002-re, a magyar adatok a 2004 és 2005 közötti időszakra vonatkoznak

* Bruttó hozzáadott érték/ha mezőgazdasági terület

** Bruttó hozzáadott érték/mezőgazdasági foglalkoztatott (1€ =256 HUF)

Forrás: 15+10 Rómától Athénig Statisztikai Elemzés, KSH 2003; www.faostat.fao.org; Foglalkoztatás Európában 2003. EUROSTAT, 2004. Magyar Statisztikai Évkönyv

A világ bioetanol-termelése:
10 év alatt 39 millió m³ (185%) növekedés

3. melléklet: Ex ante értékelés

Bevezető

Az ex ante értékelés háttere

A jelen dokumentum a 2007-2013 időszakra szóló Új Magyarország Vidékfejlesztési Program **ex ante értékelésének zárójelentése**. Az ex ante értékelés tárgyát az EU Bizottságnak hivatalosan benyújtandó vidékfejlesztési program legújabb változata képezte. A jelentés részletesen bemutatja a PricewaterhouseCoopers Könyvvizsgáló és Gazdasági Tanácsadó Kft. és alvállalkozói (CEDEC Közép-európai Fejlesztési és Gazdasági Tanácsadó Kft., Agrár-Európa Kft. és Fitzpatrick Associates Economic Consultants Ltd.) által közösen elvégzett ex ante értékelési tevékenységek hátterét, folyamatait és korlátozó körülményeit.

Az ex ante értékelést elvégző szakértői csoport a megbízást a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium által kiírt közbeszerzési eljárás keretén belül nyerte el. A munka már 2006 májusában elkezdődött. Az „Új Magyarország” Vidékfejlesztési Terv ex ante értékelésének első időközi jelentése 2007. november 27-re készült el. Ez a dokumentum a jelenlegi helyzet elemzésének és a SWOT-elemzés helyességének a kiértékelésére összpontosított. Az értékelés megállapításokat és ajánlásokat fogalmazott meg a helyzetelemzés struktúrájával, tartalmával és számszerűsíthetőségével kapcsolatban. Az ex ante értékelési folyamat során azonban az értékelők az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Tervet is követték és véleményezték. Ez a dokumentum képezi a program alapját, és a két dokumentumnak összhangban kell lennie egymással. Az értékelés következő állomása a Program 2007. január 18-án elkészült értékelése volt. Ezzel kezdetét vette a programalkotók és az értékelők között egy nagyon intenzív közös munka, ami egészen a program és az ex ante értékelés februári 19-i brüsszeli benyújtásáig tartott. A programalkotók és az értékelők új kereteket határoztak meg a SWOT-elemzéshez. Megteremtették az összhangot a SWOT és a stratégia között, ami azután a programban különböző grafikonok formájában került bemutatásra. Keményen dolgoztak az indikátor rendszer véglegesítésén, különös tekintettel a célkitűzések számszerűsítésére. A hivatalos benyújtás után az értékelők is részt vettek a Program brüsszeli tárgyalásain, majd a bizottsági vélemények alapján és az ÚMVP változásainak követése érdekében megtörtént az ex ante értékelési jelentés aktualizálása. Az értékelés akkor tekinthető lezártnak, amikor az EU Bizottság elfogadja a Programot. Az 1698/2005/EK tanácsi rendelet 85. cikke értelmében az ex ante értékelés elkészítése kötelező, és az a vidékfejlesztési program kidolgozásának a részét képezi. Célja a Programhoz rendelt források felhasználásának optimalizálása és a programkészítés minőségének általános javítása. A Rendelet szerint az értékelés az alábbiak azonosítására és értékelésére terjed ki:

- közép- és hosszú távú szükségletek;

- elérendő célok;
- várt eredmények;
- számszerűsített célok (célértékek), különösen a kiindulási helyzethez viszonyított hatás tekintetében;
- közösségi hozzáadott érték;
- a közösségi prioritások figyelembevételének mértéke;
- a korábbi programkészítések tanulságai; valamint
- a végrehajtásra, monitoringra, értékelésre és pénzügyi menedzsmentre vonatkozó eljárások minősége.

Az értékelők figyelembe vették a vonatkozó jogszabályokat, a módszertani iránymutatásokat (elsősorban a „Vidékfejlesztés 2007–2013, közös monitoring és értékelési keret, általános iránymutatások ex ante értékeléshez” című munkaanyagot), a Községi Stratégiai Iránymutatások ajánlásait, a magyar politika iránymutatásait, a vonatkozó tanulmányok stratégiáit, a korábbi értékeléseket, a partnerek véleményét és az egyéb programokat. A munka alapját azonban lényegében az FVM, az AKI és a VÁTI szakembereivel és tervezőivel lebonyolított rendszeres és ad hoc találkozók, a külső szakértők megjegyzései és a végrehajtás szintjén megfogalmazott vélemények (MVH) képezték.

Az ex ante értékelés folyamata alapvetően a tervkészítők és az értékelők közötti együttműködésre épült. Az értékelési zárójelentés folyamatos kapcsolattartás, rendszeres egyeztetések és véleménycserék alapján került megfogalmazásra. Ezen egyeztetések és találkozók során elismert magyar és ír mezőgazdasági és vidékfejlesztési szakemberek, a magyar egyetemek és kutatóintézetek képviselői is hozzászóltak a vitához.

Az egyeztetések során az ex ante értékelők egyes gyakorlati tervezési kérdésekben is segítettek a tervkészítőket. Ez többek között az intézkedés leírások szerkezetének és a tartalmukat érintő követelmények tisztázását, a Program megvalósítási szabályainak kidolgozását, de elsősorban a Stratégiai Terv és a Program indikátorrendszerének a véglegesítését érintette. Az output célok, valamint a várható eredmények és hatások egy kétnapos workshop során kerültek meghatározásra és újraszámolásra.

A jelzett és megvitatott szakértői véleményeket az FVM figyelembe vette, és azok túlnyomórészt beépítésre is kerültek a programtervezetbe.

Az ex ante értékelés ezenkívül kielégítette a környezeti vizsgálatra vonatkozóan a 2001/42/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvben rögzített követelményeket is. A stratégiai környezeti vizsgálat elkészítésének felelőse az Env-in-Cent Kft. volt, a természetvédelmi nem kormányzati szervezetek szakértőivel együttműködve.

Módszertani megközelítés

A közép- és hosszútávú igények felmérése

A magyar mezőgazdasági és erdőgazdálkodási szektor, a vidéki környezet, valamint általánosságban a vidéki gazdaság és társadalom közép- és hosszú távú igényeinek felmérése alapvetően a programtervezet helyzetelemzésére és SWOT-elemzésére épült. Az ex ante értékelők áttekintették a szöveget, összehasonlítva azt a korábbi hosszabb változatokkal (az AKI, VÁTI és Minisztérium tisztviselői által készített 2006. tavaszi-őszi tervezetekkel) és az érintett szektorok egyéb elemzéseivel (az értékelő csapat ágazatai szakértői által előterjesztett és átnézett háttéranyagokkal). Az összehasonlítás célja az volt, hogy feltárja az információs hiányokat vagy ellentmondásokat, továbbá hogy javaslatot tegyen az elemzést még átfogóbbá tevő leíró vagy analitikus részek beillesztésére. Az értékelők kidolgoztak egy javasolt struktúrát a helyzetelemzéshez, majd ez alapján vizsgálták a szövegtervezet megfelelőségét a teljesség és a logikusság vonatkozásában. Ennek a struktúrának a főbb címei lettek a „főtémák” és így kerültek bele az ex ante értékelési jelentésbe.

Emellett megtörtént a SWOT-elemzés összevetése a helyzetelemzéssel is, külön hangsúlyt helyezve annak a számszerűsített bázisindikátorok szerint történő felmérésére. A helyzetelemzéssel és a SWOT-elemzéssel egy külön kétnapos workshop foglalkozott. A workshop során az értékelői csapat és a programkészítésért felelős tisztviselők közösen tekintették át a helyzetelemzés és a SWOT-elemzés struktúráját és tartalmát, meghatározva a hiányzó vagy hiányos területeket. Az ex ante értékelők javasolták a helyzetelemzés kiegészítését a főbb mezőgazdasági szektorok fejlesztési kilátásainak bemutatásával.

Az ex ante értékelők részt vettek a Program végleges verziójának kidolgozásában workshop foglalkozások sorozatán keresztül, ahol - a tervezőkkel együtt - a szöveget a javasolt elemzési struktúra alapján tekintették át, majd további módosításokat javasoltak és tárgyaltak meg.

Célkitűzések, a választott stratégia értékelése

Az ex ante értékelők kevésbé foglalkoztak a meghozott átfogó stratégiai döntések – beleértve a tengelyek közti forráselosztást is – értékelésével, de nagy hangsúlyt helyeztek az egyes tengelyek szintjén alkalmazott stratégiákra. A mezőgazdasági és vidékfejlesztési politika tervezésével és programozásával kapcsolatos tapasztalatok korlátozottsága és értékelési eredmények hiánya miatt az értékelők nem tartották kivitelezhetőnek, hogy az értékelési folyamatba bevonják, kiterjesszék a magyar mezőgazdasági és vidékfejlesztési politika alapkérdéseit, vagyis a tengelyek közötti forráselosztás kérdését a Magyarország és az Európai Bizottság közötti tárgyalásokra hagyták.

A tengelyek alatt meghatározott konkrét stratégiák belső koherenciáját úgy mérték fel az ex ante értékelők, hogy rekonstruálták és áttekintették a Program és a konkrét intézkedések általános beavatkozási logikáját. Egy 2007 januárjában megtartott

workshop sorozat kiemelte a tisztázatlan elemeket és a tervezőkkel megvitatta azok alapját és konkrét célkitűzéseit, valamint az ezek eléréséhez szükséges lépéseket. Külön hangsúly helyeződött az I. tengely szerinti mezőgazdasági ágazatok középtávú kilátásaiból levont következtetések integrálására és a III. tengely szerinti vidékfejlesztési munkatervék hatékonyságának növelésére az intézkedések közötti szinergia megteremtésével és annak biztosításával, hogy a vidéki szolgáltatások és a falumegújítási tevékenységek megvalósítása gazdaságilag fenntartható módon történjen. Javaslatok születtek a IV. tengely szerinti helyi szereplők felelősségének és kompetenciáinak erősítésére is.

Emellett az értékelők valamennyi intézkedés leírását áttekintették, összevetve azokat a Bizottság által kiadott követelményekkel (beleértve a szövegtervezet felépítését – alfejezetek – és az általános tartalmát is). Ezek kiegészítésére jelentős számban érkeztek részletes javaslatok.

Várt eredmények és számszerűsített célok

Az előírt indikátorokat illetően az ex ante értékelők a „Videkfejlesztés 2007–2013, közös monitoring és értékelési keret” című iránymutatási dokumentum 7. fejezete szerinti alulról felfelé történő megközelítést követték.

A bázisindikátorok (kontextus, általános és horizontális) előrejelzéseit az ex ante értékelők vizsgálták felül vagy – több esetben – készítették. Az előrejelzéseket a magyar mezőgazdaságban bekövetkező vagy azt érintő jövőbeni változások reális szcenáriójára alapozták (foglalkoztatás, termelés megoszlása, földhasználat, demográfiai és környezetvédelmi trendek, stb.) az értékelői csapat szakértőjének jóváhagyásával. A bevitt adatokat a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) adatállományából kapták.

Az egyes intézkedésekre vonatkozóan számszerűsített célok kerültek meghatározásra az előző (SAPARD és EMOGA) programkészítési időszak (korlátozott) monitoring adataiból és időközi értékelési eredményeiből nyert információk és (értelemszerűen) az intézkedések aktuális meghatározásai alapján. Az indikátorok (bázis és cél) egy háromnapos találkozó során rotációs alapon kerültek megvitatásra, kiegészítésre és felülvizsgálatra a tervezési szakemberekkel. A szakembereket – szükség szerint – alapstatisztikák bemutatására (pl. a falusi turizmus létesítményeinek kihasználtsági adatai) és az értékelőkkel közösen végzett számításokra kérték, arra is ügyelve, hogy a számítási módszerek megfeleljenek az adott intézkedés beavatkozási logikájának és a korábbi, hasonló beavatkozások eredményeinek.

A konkrét célkitűzéshez kapcsolódó bázis indikátorok (és hatás indikátorok) meghatározásához ezután összegezték az intézkedés-specifikus adatokat és azokat a makrogazdasági hatásokra vonatkozóan meglevő (kevés) ismeret alapján tesztelték (nemzetközi tapasztalatokra és az ÚMFT modellezésére támaszkodva).

A vonatkozó iránymutatásokkal és más programkészítési dokumentumokkal fennálló koherencia értékelése

A Program vonatkozó iránymutatásokkal és más programkészítési dokumentumokkal fennálló koherenciájának megítélése céljából kvalitatív értékelés

történt. Az értékelők konkrét értékelési sablonokat készítettek, a Vidékfejlesztési Program intézkedési struktúráját véve alapul, a fejlesztéspolitikai dokumentumok tartalmi struktúrájával összehasonlítva.

Figyelembe vették a vonatkozó közösségi politikákat (különösen a KAP-ot), a Halászati Operatív Programot, a 2007-2013 időszakra vonatkozó operatív programokat (amit a Strukturális Alapok és a Kohéziós Alap közösen finanszíroznak), és a Közösség Stratégiai Vidékfejlesztési Irányutatásait.

A sablonokban kiemelték minden olyan területet, ahol lehatároló vonalakat kellett húzni, illetve ahol potenciális szinergiáknak kellett megjelenniük vagy megerősödniük. A kapott eredmények alapján az értékelők intézkedésenkénti bontásban részletes javaslatokat adtak át a tervezői csoportnak.

Az eljárások minőségének értékelése

A végrehajtási folyamatok minőségének ex ante értékelése céljából elvégzett munka főleg dokumentumok feldolgozására épült. Az értékelők az AVOP időközi értékeléséből származó ténymegállapításokat és ajánlásokat tekintettek át, majd ezeket hasonlították össze a megvalósítási struktúrával és célprogramokkal. Ezután a meglevő információk kiegészítése céljából további interjúkra került sor a Minisztérium és az MVH felelős személyeivel. Mivel az intézkedések és támogatási programok adminisztrálása és kezelése kielégítőnek bizonyult (bár az időfelhasználás tekintetében volna még mit javítani), így a felmérés hangsúlya az eljárások és kapacitások monitoringjára és értékelésére helyeződött.

A közép- és hosszú távú szükségletek felmérése

SWOT-elemzés és az adott helyzet kiértékelése

A Rendelet értelmében a Programnak tartalmaznia kell az általa lefedett területeken a szektorok „helyzetelemzését az erősségek és gyengeségek vonatkozásában”. A helyzetelemzés és SWOT-elemzés együttes célja végső soron a Programban rögzített stratégiai döntések megalapozása. A tervekészítők által végzett munkára vonatkozó követelményeket és az ex ante értékelők által megvizsgált területek bemutatását az alábbiak tartalmazzák. A jelentés részletes kiértékelést tartalmaz a korábbi SWOT-változatokról a tengelyek szintjén és a végleges programra vonatkozó SWOT-táblázatról. A SWOT-táblázat a tervekészítők és az értékelők között lefolytatott több szakértői találkozó eredménye. A végleges SWOT-táblázat és a stratégiai célok beépítésre kerültek a programba.

Általános észrevételek

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program helyzetelemzési fejezete a mezőgazdasági főágazatok, a környezeti állapot és a vidéki gazdaság és életminőség helyzetének általános jellegű leírását tartalmazza. Az anyag jobbára az SGRD-ben (stratégiai iránymutatásokban) vázolt tematikus struktúrát követi. A korábbi változatok inkább egy hagyományos, ágazat-orientált struktúrát követtek (főleg az I. tengely kapcsán). Az értékelők ezért javasolták azt, hogy érdemes lenne egy stratégiaibb jellegű struktúra felé elmozdulni és előbb az SGRD tematikáján belüli elmaradásokra vagy előnyökre, majd azután a saját elemzésükre koncentrálni. A helyzetelemzés az értékelők véleményét figyelembe véve többszöri felülvizsgálatra került.

A helyzetleírás adatokkal meglehetősen széles körűen alátámasztott az I. és II. tengely alatt, de ezek az adatok jellemzően csak a legalapvetőbb jelenségeket vagy trendeket jellemzik, és nem mindig alkalmasak az erősségek, gyengeségek, fejlődési potenciál jellemzésére, vagy a tényleges fejlesztési szükségletek megalapozására. A vidékfejlesztés terén azonban kevés számszerűsítés szerepel.

A Program korábbi változataiban bemutatott adatok zömmel már nem voltak naprakészek, így frissítésük és kiegészítésük szükségessé vált.

A helyzetelemzés általában nem vagy alig tartalmaz nemzetközi összehasonlítást. Ennek hiányában nem világos, hogy az adott fő témák terén elmaradásról van-e szó, ennek mi a mértéke, és így ennek elemzése során az értékelők nem tudnak tárgyilagos képet alkotni arról, hogy a feltárt okok és mozgatórugók erősséget vagy gyengeséget jelentenek-e inkább. Ennek korrigálása érdekében az értékelők javaslatára a SWOT-elemzés kiegészült egy nemzetközi összehasonlítást tartalmazó statisztikai táblázattal.

A helyzetleírás korábbi változataiban – a fenti okok miatt – véleményünk szerint alig voltak következtetések a fejlődési potenciálra és a fejlődés mozgatórugóira vonatkozóan. A fejlesztési kulcsterületek meghatározásait korlátozottan vagy egyáltalán nem támasztotta alá a helyzetleírás (elsősorban a mezőgazdasági kérdéskörökben).

A helyzetleírásra általánosan jellemző volt, hogy még a számszerűsíthető és kutatott, elemzett területekkel kapcsolatban sem voltak a tervkészítők által hozzáférhető háttéranyagokra, kimutatásokra és további adatokra való hivatkozások (pl. növénytermesztés gépesítettségének állapota). A program utolsó változata ágazati háttéranyagokkal egészült ki. Ezek főbb megállapításai beépítésre kerültek a helyzetelemzésbe.

A szövegben egyébként bennefoglalt erősségeket, gyengeségeket, lehetőségeket és veszélyeket akár megfelelőnek és fontosnak is lehetne minősíteni, de azok nem mutattak teljes összhangot a SWOT-táblázat tételeivel. Emiatt felülvizsgálatra volt szükség.

A helyzetleírás a szükségesnél jóval rövidebben tartalmazta a korábbi, EU által támogatott agrár- és vidékfejlesztési programok leírását, beleértve a külön alfejezetként bemutatott LEADER-programot. A jelen állapot szerinti bemutatástól eltérően és azt kiegészítve a fejlesztési stratégia kialakításához hozzájárulnak az előző programokból származó hatások, tapasztalatok és tanulságok. Ebben a tekintetben a Program jelen változata sem hozott jelentős előrelépést. Az értékelők ezért azt javasolják, hogy a majdani értékelések (így pl. a tervezett folyamatos értékelés) során erre oda kell figyelni.

A helyzetelemzés egyes kérdéseiben (jellegzetesen a 3. és 4. prioritási körben) véleményünk szerint is általános konszenzus van. A megállapításokat egyes megfigyelések igazolják ugyan, de a folyamatokat alátámasztó kutatás nem történt, illetve a helyzetleírás nem hivatkozik ilyen jellegű elemzésre. Az értékelők ezekkel a megállapításokkal egyetértenek, de azzal a kiegészítéssel, hogy az ilyen helyzetek esetleges kutatási eredményei megemlíthetők. E területek fejlesztési stratégiában nyert súlyának meghatározását jelentősen nehezíti az igazolható megfigyelések hiánya.

Egyes esetekben országos adatok alapján, de ágazattól függetlenül történik meg olyan jelenségek bemutatása, amelyek egyrészt nem bonthatók le agrár-vidékfejlesztési elemre (pl. eltartottak-eltartók aránya, nyugellátás, egészségbiztosítás), másrészt pedig nem vesznek figyelembe egyéb befolyásoló tényezőket (vidéken több az idős nő, mint az idős férfi).

A helyzetleírásban kismértékben jelenik meg a prioritások közötti átjárhatóság lehetősége iránti igény. A vidéki foglalkoztatottság növelése esetén megemlítik a tervkészítők az agrárfoglalkoztatás csökkenését, mint egy kezelendő probléma alaphelyzetét.

A helyzetelemzés korábban nem tartalmazta sem a Közös Agrárpolitika piaci háttérének bemutatását, sem a megjósolható vagy várható reformok vidékfejlesztési hatásait. A Program ezen része kiegészítésre került.

A helyzetelemzés statisztikai régiókra vonatkozó regionális hivatkozásokat tartalmaz. Ezek a régiók fejlesztési szempontból jelentős heterogenitást mutatnak, a korábbi állapot szerinti bemutatás sem tartalmában, sem területi lebontásban kevésbé, illetve nem alkalmas a fejlesztési kérdések területi alapú megközelítésére. Erre vonatkozóan pótlólagos információk kerültek be a Program új változatába.

Az anyagban egyes szakaszok nem megfelelő helyen szerepeltek (pl. energetikai célú mezőgazdasági termelés a II. tengely alatt, míg a bemutatás a mezőgazdasági termékek diverzifikálására teszi a hangsúlyt, ami az I. tengely része).

A mezőgazdasági és erdőgazdálkodási ágazat versenyképességének javítása (I. tengely)

Lehatárolás, struktúra, fő stratégiai területek

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program I. tengelye alatt nyújtandó vidékfejlesztési támogatások a mezőgazdasági és erdőgazdálkodási ágazat versenyképességének javítását célozzák. Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program helyzetelemzése ezzel összhangban az első tengely kapcsán a főágazatok – mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat, vadgazdálkodás – valamint az élelmiszerfeldolgozás leíró jellemzéséből indul ki: elsősorban a legfontosabb gazdaságszerkezeti, kibocsátási és foglalkoztatási mutatókat és azok trendjeit mutatja be.

A megcélozandó fejlesztési követelmények azonosításához, majd rangsorba állításához szükséges, a Községi Vidékfejlesztési Stratégiai Iránymutatások (SGRD) által felvázolt stratégiai területek (fő témák) kijelölésére, jellemzésére és a mozgatórugók egyenkénti elemzésére azonban csak kevésbé törekszik. Ennek hiányában jóval nehezebb világos és átlátható módon összefoglalni a magyar agrár-vidékfejlesztés helyzetét, a stratégiát megalapozó erősségeket és gyengeségeket, valamint a fejlődési potenciált (általában kevésbé látható a SWOT-elemzéssel való összhang). A helyzetelemzés aktualizálása során ezért érdemes megfontolni az SGRD-ben megjelenített stratégiai területek határozottabb megjelenítését a szöveg struktúrájában, majd az egyes stratégiai területek alatt a releváns erősségek, gyengeségek és fejlődési potenciál jellemzését, és ezek mozgatórugóinak elemzését.

A helyzetelemzés ugyan – legalábbis a mezőgazdaság és az élelmiszergazdaság helyzetét leíró részekben – figyelembe veszi az EMVA-rendelet struktúráját, azonban e nagy területek elemzése nem teljes (pl. nem tér ki kellőképpen az agrár-innováció helyzetére).

Mind az EMVA-rendelet tengelyei, mind az SGRD-ben foglalt prioritások a mezőgazdaság multifunkciós modelljének alapelemeire épülnek, ezek:

- a mezőgazdaság, mint termelő szektor
- a mezőgazdaság környezetvédelmi felelőssége
- a mezőgazdaság, mint szociális funkcióval és elemekkel rendelkező tevékenység

Ezt a struktúrát egészíti ki a negyedik prioritás, illetve tengely, amely keretén belül egy speciális megvalósítási rendszer áll rendelkezésre annak érdekében, hogy a helyi érdekek szélesebb alapokon állva érvényesülhessenek.

A következőkben e területek sajátosságos problémáit, fejlesztési szükségleteit, lehetőségeit mutatjuk be az előzetes értékelő szemével.

A mezőgazdaság, mint termelő szektor fejlesztése terén a piaci szereplés és az arra való alkalmasság erősítése a cél. Ennek természetesen vannak a termelést érintő versenyképességi követelményei, de a megfelelő humán háttér is fontos. Az átalakuló piacsabályozás miatt a mezőgazdasági termelés egyre inkább kitett a nemzetközi versenynek. Ez a helyzet a gazdálkodóktól más viselkedési sémákat kíván a korábbi, a nemzetközi versenytől többé-kevésbé elzárt, magas piaci biztonságot adó agrártermeléshez képest. A jelenlegi és az előrelátható termelési körülmények között a gazdálkodók hozzáállásának a mindenkori piaci versennyel összhangban kell változnia a rugalmasság, az alkalmazkodás és a döntéshozatali képesség terén. Erre jelenleg Magyarországon a gazdálkodók kisebb része képes, aminek egyrészt hosszú távra visszamutató társadalmi okai vannak (pl. felsőbb utasítások várása, de ugyanakkor azok állandó megkérdőjelezése), másrészt a magyar mezőgazdaság utóbbi időben bekövetkezett változásai (privatizáció, a mezőgazdasági termelőeszközök tulajdonba adása, stabil gabonaintervenció, mint a szántóföldi tömegtermékek biztos piaca) jelentik a hátteret. A mezőgazdasági szektor alkalmazkodóképességét nagyban befolyásolja – de egyben jelentős fejlődési potenciál is – a gazdálkodók alkalmazkodóképességének fejlesztése – a képzések és megfelelő tanácsadó rendszerek terén – valamint a folyamatos és megbízható piacelemzési és információs struktúrák létrehozása. Hosszú távon az alkalmazkodóképesség ezzel egy időben megteremti a gazdálkodók és az ágazat piaci tevékenységre való alkalmasságát.

A helyzetleírás értelemszerűen úgy említi a versenyképességet, mint az EMVA-rendelet I. tengelyével összefüggésben fejlesztendő területet. Annak pontos fogalmát azonban nem adja meg, csak általánosságban jelzi a versenyképesség javítását. Mivel ez egy meglehetősen összetett témakör, az alábbiakban a versenyképesség egy lehetséges, kutatásokon alapuló, bonyolult számításokat a jelen formájában nélkülöző, de gyakorlati alkalmazásra megfelelő értelmezését mutatjuk be, amely alapja lehet a versenyképesség erősítésére szolgáló stratégia strukturált kialakításának. A versenyképesség jelen meghatározása statikus, vagyis egy termékre (termékkörre, gazdálkodó egységre, ágazatra, stb.) vonatkozik. Ezt a sémát a fent említett gazdálkodói alkalmazkodóképesség dinamizálja és egészíti ki az idősíkkal.

Előzetes értékelőként egy terméket, gazdálkodót, feldolgozót vagy ágazatot az alábbi ismérvek alapján tekintünk versenyképesnek:

- maga a termék jó; vagyis magas szakmai színvonalon, élenjáró technológiával, jó minőségben állították elő, a fogyasztó elfogadja és bizalmat érez iránta;
- a termék eladási ára – az adott minőségi kategóriában – azonos vagy alacsonyabb, mint a piacot meghatározó szereplők esetében;
- az ágazat (termék) mögött hatékony szervezetek állnak, a támogató szervezettség kiemelkedő (forgalmazó szervezetek és hálózatok, finanszírozó

bankok, marketing és logisztikai rendszer) – vagyis a termék fogyasztóhoz való eljuttatása biztonságos.

Amennyiben e feltételek közül akár csak egy nem teljesül, hiábavaló a másik kettő magas színvonala. Ezek alapján beazonosíthatók a versenyképesség problémái, valamint annak javítási lehetőségei.

Az ex ante értékelők a helyzetelemzés és SWOT-elemzés véleményezését egy olyan saját tematikus struktúra alapján végezték el, amely nagyban támaszkodik az SGRD-ben és az EMVA-rendeletben lehatárolt stratégiai területekre (nem beszélve az egyes specifikus magyar és nemzeti vagy közösségi definíció szerinti horizontális témákról: pl. az agrárágazat helyzete és kitörési pontjai a leghátrányosabb kistérségekben, vagy a nemek közti esélyegyenlőség kérdései a munkaerőpiac vonatkozásában). Az elemzés kiindulópontjaként rögzített struktúra a következő:

- A termelés szerkezeti megfelelése, szerkezetváltás
- Piacra jutás
- Termékminőség
- Termékfeldolgozás
- Integráció
- Foglalkoztatottság (eltartó képesség), a humán erőforrások helyzete
- A mezőgazdaság környezetvédelmi teljesítménye
- Termelési infrastruktúra, technikai ellátottság
- Regionalitás

Ezen témákhoz kapcsolódóan a következő alfejezetben részletes értékelői észrevételek találhatók.

Részletes észrevételek

Szerkezeti megfelelés, szerkezetváltás

A szerkezetátalakítás az EMVA-rendelet szerint az alábbiakra terjed ki

- A mezőgazdasági üzemek korszerűsítése,
- Az erdők gazdasági értékének növelése,
- A mezőgazdasági és erdészeti termékek értéknövelése,
- Az élelmiszeriparon belüli együttműködés javítása,
- A mezőgazdaság és erdőgazdálkodás fejlesztésével összefüggő infrastruktúra javítása, és
- A természeti katasztrófák okozta károk helyreállítását célzó akciók.

Bár a jelenlegi magyar mezőgazdasági termelésben nagy strukturális hibák vannak, az ÚMVP ennek széleskörű kezelésére nem tud kiterjedni, mert a 1698/2005/EK rendelet a versenyképesség javítására szolgáló szerkezetátalakítást nem ágazati szinten, hanem vállalkozási szinten kívánja előmozdítani. Ettől függetlenül, a nemzeti lehetőségek kihasználásával, a specifikus magyar szerkezeti problémákra tekintettel a szükséges prioritások meghatározásra kerülhetnek.

A tervkészítők foglalkoznak a növénytermesztés és az állattenyésztés közötti egyensúly hiányával és az egyensúly helyreállításával. Tény, hogy az abrakfogyasztó fajok nagyobb állománya megkönnyíti a gabonafélék piaci elhelyezését, míg ezen állatok hiánya növeli a gabonapiaci problémákat, Magyarország pedig egyértelműen Európa gabonatermesztő övezetében található. A jelen gabonapiaci helyzethez hozzájárul a 2004. és 2005. évi kiemelkedően magas terméshozama, ami a csökkenő állatlétszám mellett komoly „gabonafelesleget” eredményezett. Véleményünk szerint a két fő ágazat közötti egyensúlyról ebben a formában nem lehet beszélni. A két fő ágazat nem egymáshoz képest lehet egyensúlyban, hanem inkább az ágazati termelés és a piaci lehetőségek egyensúlyáról lehet beszélni. Ebből a szempontból bizonyos áruk esetén egyensúlytalanság érzékelhető, ami szorosan összefügg a versenyképességnek a bevezetőben említett hármasszempontjával (pl. 2005-ben először fordult elő, hogy Magyarország nettó importőr volt vágósertésből). Tehát nem a fő ágazatok közötti egyensúlyt kell helyreállítani, hanem az egyes fő ágazatokon belül kell a piaci lehetőségekhez igazítani a termelést vagy a piaci magatartást úgy alakítani, hogy a termelési kapacitások felhasználása gazdaságos legyen. Ehhez a támogatási rendszernek egyrészt a versenyképesség részelemeinek a fejlesztését kell megcéloznia, másrészt a piaci lehetőségek bővítését kell szolgálnia, ami után következhet a termelés növelése.

Ezzel párhuzamosan az is megjegyzendő, hogy a jelenlegi lecsökkent vagy továbbra is csökkenő állatlétszám okát nem a vidékfejlesztési intézkedések korábbi hiánya, hanem szektortól független szabályozók és körülmények megváltozása jelenti. Az állattenyésztés a szakmai közvélemény szerint elfogadottan nagy élőmunka-igényű fő ágazat volt, és a munkaerőhöz kapcsolódó terhek (adó, társadalombiztosítás) növekedése magával hozta a foglalkoztatottak számának csökkentését. A tőkeszegénység miatt – ami részben annak köszönhető, hogy a rendszerváltás után a magyarországi bankok nem voltak érdekeltek a mezőgazdasági termelés fejlesztésében (nem volt jelentős mezőgazdasági tulajdon a portfóliókban) – a gazdálkodók nem tudták a foglalkoztatottak csökkenő létszámát ellensúlyozó technológiai fejlesztéseket végrehajtani.

Az állatlétszám csökkenésének további oka a kereslet beszűkülése, ami a rendszerváltás utáni időszak jövedelem-csökkenésének, ebből következően az élelmiszerfogyasztás csökkenésének, valamint a korábbi keleti felvevőpiacok beszűkülésének a következménye. Manapság Magyarországon az állati termékek fogyasztáscsökkenése kezd megállni, illetve egyes termékeknél már a növekvő tendencia látható, de ennek a keresletnek csak egy részét tudják a hazai termelők

kielégíteni, tekintettel az import áruk árbeli versenyképességére és a magyar fogyasztók különösen erős árérzékenységére. A versenyképességi meghatározásunk alapján ebben a vonatkozásban a termékeknek a fogyasztókhoz való eljuttatása, ennek elsősorban a marketing vonalon történő erősítése az, ami stratégiaileg fejlődési potenciált rejt magában. A megfelelő ár – tekintettel a kiskereskedelmi hálózatok beszerzési, illetve árképzési politikájára – rövidtávú eszköz és stratégiaileg pontosan nem határozható meg.

Természetesen a versenyképességre törekvő gazdálkodóknak áraikat a piacot meghatározó szereplők árai alatt vagy közelében kell tartaniuk, és stratégiai lehetőségeket ebben a vonatkozásban a fogyasztók „befolyásolása” rejthet.

A külpiacon fejlesztése tekintetében a fejlődési lehetőség a piacok feltárásában, azok reális értékelésében és az ezen piacok igényeinek megfelelő termékek kialakításában rejlik.

A termelési szerkezet kapcsán a fő kérdést a gazdaságok mérete és az általuk megtermelt mezőgazdasági termény/termékek jellemzői jelentik. Erre vonatkozóan különösen a növénytermesztésben nagy probléma, hogy minden üzemméret esetében azonosak a megtermelt termények; ezek pedig azok, amelyek a SAPS vagy a nemzeti kiegészítés alapján területalapú támogatásra jogosultak, intervencióban értékesíthetőek, illetve a gépesítettség jelenlegi helyzete miatt a gazdálkodók nagy része csak ezek termelésére alkalmas gépsorral rendelkezik. Ezek pedig azok a szántóföldi gabonafélék, amelyek jövedelmezőségét alapvetően a méretgazdaságosság határozza meg. Ezt nem csak a talajművelés és a növényápolás technikai tennivalói, illetve az utóbbi években a terményoldalon az egységes fajtaazonos tételek iránt megmutatkozó piaci kereslet erősíti meg, hanem a gépesítési háttér technikai/technológiai fejlesztése is ezt a célt szolgálja (nagyobb és drágább kombájnok, nagyobb és drágább talajművelő eszközök, stb.). Nagyobb és drágább gépekkel csak nagyobb területeken lehet eredményesen gazdálkodni; a technikai fejlődéssel párhuzamosan tehát emelkedik a gazdaságosan megművelhető terület alsó határa is. Mindez gyengíti a kisebb méretű gazdaságok versenyképességét ezen kultúrák tekintetében és fennáll annak a lehetősége, hogy a növénytermesztés termelési szerkezete az üzemméretet tekintve egyoldalúvá válik (túlzott méretkoncentráció), ami a szektor eltartó képességét jelentősen gyengíti. Mivel az eltartó képesség gyengítése nem lehet cél, így a spontán gazdasági (koncentrációs) folyamatok mellett a támogatási rendszernek biztosítania és ösztönöznie kell a gazdaságszintű termékszerkezet-váltást, amivel a különböző üzemméretek fenntarthatók, a piaci igényeknek és a gazdaságok méretének megfelelő változatos termékszerkezet kialakítása mellett. Ezáltal a magyar vidék mezőgazdasági termelési szerkezete – ami szerves része az európai kultúrának – fenntartható marad. A cél nem a rosszul működő, problémákkal terhes termelési szerkezet konzerválása, hanem az üzemszerkezet fenntartásával, de a gazdaságok méretének megfelelő termékszerkezet kialakításával a mezőgazdaság eltartó képességének fenntartása és a mindenkor helyi jellemzők kiaknázásán alapuló, szükség esetén dinamikusan változtatható termékszerkezet kialakítása. Stratégiaileg a fejlődési potenciál ezen üzemek részére az általuk megtermelt növények piaci elhelyezésének teljes körű megszervezése, az ezen növények termeléséhez kapcsolódó képzési, tanácsadói és

értékesítői hálózat megszervezése, valamint a vállalkozói és kockázatvállalási képesség és a kezdeményezőkészség kialakítása.

A termelési szerkezet és a gazdaságok mérete az állattenyésztésben is hasonló fontossággal bír. Ebben az ágazatban a tartási/takarmányozási technológiák és a fajtahasználat jelentik az alapvető kérdéseket. Mint az közismert, a magas genetikai teljesítményű fajták a jelentősen az igényeik alatti termelési feltételek között nem csupán arányosan csökkenő termeléssel reagálnak, hanem azt meghaladóan csökken a termelésük és növekszik a takarmány-felhasználásuk, egészségügyi problémák jelentkezése mellett. A fejlődési potenciált ebben a vonatkozásban a gazdaság méretének megfelelő és gazdaságosan üzemeltethető tartástechnológiai rendszerek kialakítása, valamint az ezeknek megfelelő fajtahasználat jelenti.

A termékszerkezet stratégiai kialakításában kiemelt szerepet kell kapnia a piaci lehetőségek értékelésének, mivel a termékszerkezet – nyereségességi követelmények miatt – visszahat az üzemméretre. A piaci lehetőségek vonatkozásában fontos kérdés a termelés-feldolgozás-piac egymástól való földrajzi távolsága, hiszen a termékek árát jelentősen befolyásolja azok szállítási igénye és költsége. A fejlődési lehetőséget ebben a vonatkozásban a feldolgozóhoz/piacokhoz megfelelően közeli gazdálkodói szerkezet kialakítása és a termelés/feldolgozás jelenlegi helyéhez közeli piaci lehetőségek feltárása és mobilizálása jelenti.

A szerkezetváltás kapcsán fontos jelenség a földtulajdon és a földhasználat elkülönülése, bár erre vonatkozóan a 1698/2005/EK rendelet nem tartalmaz intézkedést. Az ex ante értékelők előzetes megállapítást tehetnek a birtokszerkezet koncentrációjáról. A koncentráció a kisebb méretű üzemek eltűnését, ugyanakkor pedig a nagyobb méretű üzemek térnyerését eredményezi. Ennek megfelelően a növénytermesztési fő ágazat termékszerkezete tovább egyszerűsödik és a termékdiverzifikációt szolgáló lépések nem járnak együtt az élőmunka mértékének, vagyis az ágazat eltartó képességének a növekedésével. Fejlődési lehetőséget jelent a jelenlegi birtokszerkezethez illő termékek termelésének az ösztönzése, a gazdálkodók azon képességének kialakítása, hogy üzemméretük alapján határozzák meg piaci lehetőségeiket, valamint a más termelőkkel való együttműködés.

A termelési szerkezetre vonatkozó megállapításaink megfelelően adaptálva a feldolgozásra is érvényesek.

Piacra jutás

A piacra jutás a versenyképesség további fontos tényezője, ami a megtermelt áruk elhelyezhetőségét határozza meg.

A piacra jutást tekintve az értékelők egyetértenek a kiskereskedelmi láncok árletörő politikájának negatív hatásaival. Ez annál inkább jelentős, mert az élelmiszerforgalom

több mint 50%-a ezeken a láncokon keresztül bonyolódik. A piacra jutás egyik fő problémájaként az e láncoknak való beszállítás hiányát szokták megjelölni. Ez bizonyos termelői kör (termék vagy méret) esetén igaz, de az értékelők megkérdőjelezzik ezt a kizárólagos megközelítést. A fő probléma ebben az esetben a piaci igények felmérésének hiányából adódó nem megfelelő termelői hozzáállás és a piaci lehetőségeknek a fogyasztói igények nem megfelelő kiszolgálásából adódó elvesztése (pl. a hagyományos falusi értékesítési lehetőségek megszűnése; ezen fogyasztók áttérődése a kiskereskedelmi láncokba, ami azok további térnyerését szolgálva tovább szűkíti az egyrészt a láncokba be nem kerülő, másrészt az onnan kiszoruló magyarországi termelők piaci lehetőségeit). A problémát természetesen nem önmagában a láncok térnyerése, hanem a láncok árubeszerzési politikájának negatív hatásai és a fogyasztói szokásoknak a termelőkre gyakorolt hátrányos megváltozásai jelentik. Ezek miatt rejlik fejlődési potenciál a láncoktól eltérő kereskedelmi csatornákhöz való alkalmazkodás megteremtésében. Ezt befolyásolják a vidékfejlesztésen kívüli intézkedések is (pl. az élelmiszerüzletekre vonatkozó higiéniai előírások), amelyek komplex kezelést igényelhetnek és a problémát a termelők oldaláról csak részben kezelik.

A piacra jutás, vagyis a termékeknek a felhasználókhoz történő eljuttatása terén további problémát jelent az infrastrukturális háttér és annak hiányosságai, valamint a termékek értékesíthetőségét befolyásoló marketing hiánya.

Termékminőség

A mezőgazdasági, erdészeti és feldolgozott termékek minősége elsőrendű fontosságú a termelő gazdálkodók és feldolgozók versenyképessége szempontjából. A minőség minden termékkör esetében kiemelkedő fontosságú szempont és befolyásolja az áruk értékesíthetőségét.

Általánosságban megállapítható, hogy a magyar mezőgazdasági termékek minősége nem marad el a nemzetközi versenytársakétól, sőt, azok termékeinél jobb minőségű. A magyar mezőgazdasági termelésben és az élelmiszeriparban nem ismertek a nyugat-európai országokban jelentkező problémák. Termékeink jó minőségének éghajlati és termelési okai vannak.

A minőségi termékek értékesítése terén az egyik fő probléma az Európai Unió standardizált megközelítésébe nem illeszkedő magyar szemlélet figyelembe vételének hiánya, elsősorban szabályozási szempontból. Példaként lehet említeni az EU zöldség-gyümölcs termékekre vonatkozó minőségi előírásait. Ezek alapján a – szabvány szerinti méretű és egyéb tulajdonságú – termékek nem elégítik ki a hagyományos magyar fogyasztói igényeket, amelyek a termékek fizikai megjelenésén túl legalább annyira igénylik az ízhatásban megnyilvánuló (nem számszerűsíthető) tulajdonságokat is. A kereskedelem természetesen minden téren a hatályos előírásoknak és az egyéb gyakorlati érdekeknek (p. eltarthatóság, külső megjelenés) megfelelően vásárol. A sajátos ízhatású zöldség-gyümölcs olyan beltartalmi értékekkel rendelkezik, amelyek a

hosszabb tárolást és szállítást nem teszik lehetővé. A kiskereskedelmi láncok forgalmának növekedésével párhuzamosan a hagyományos magyar fogyasztói igényeknek megfelelő magyar termékekkel foglalkozó egyéb értékesítési csatornák forgalomcsökkenése nyomán csökkennek a különleges minőségű termékek értékesítési lehetőségei. A minőség vonatkozásában ez a fő probléma. A minőség terén a termékek marketingjében rejlik fejlődési potenciál.

A minőséggel kapcsolatos másik probléma az egyes termelők által előállított termékek minőségének az összehangolatlansága. Ez nem teszi lehetővé a fogyasztók (legyen az végfogyasztó vagy feldolgozó üzem) egységes áruval történő ellátását. A feldolgozás vonatkozásában ez különösen fontos kérdés, mert egységes alapanyag biztosítása esetén a feldolgozás standardizálható és hatékonyan állítható elő belőle egységes termék, aminek jövedelmi vonatkozásai vannak. Fejlődési lehetőség ebben a vonatkozásban a gazdálkodók együttműködésének fejlesztése és a termékpálya különböző fázisainak érdekegyeztetése.

Termékfeldolgozás

A stratégiai szempontú helyzetelemzés célja a stratégiai döntések megalapozása. Mint ilyennek, tükröznie kell az adott szektor – jelen esetben a magyarországi élelmiszer-feldolgozás – állapotát és kilátásait, aktuális piaci helyzetét és fejlődésének irányát. Ennek ugyanis döntő hatása van a rendelkezésre álló források optimális kiosztására.

A tervezési időszak meghatározó tendenciáját a kereskedelmi láncok egyre nagyobb befolyása jelenti. Ez annyit tesz, hogy csak a megfelelő termelési mérettel, teljesítménnyel és márkanévvel rendelkező beszállítók tudnak talpon maradni. Mivel az élelmiszerforgalom egyre nagyobb hányada ezen a csatornán keresztül jut el a fogyasztóhoz, a néhány tucat (véleményünk szerint 60-70) vállalkozás szerepe tovább fog növekedni. Az összes többi vállalkozás a helyi piacokon, független kis üzletekben, piacokon és vendéglátáson keresztül fogja eladni áruját, miközben piaci részaránya tovább marginalizálódik.

A vidékfejlesztési célú feldolgozás támogatási arányának meghatározása szempontjából tehát fontos, hogy tisztában legyünk a kisüzemi feldolgozás valódi lehetőségeivel. Nagyon fontos tényező ebben, hogy míg az (adatokkal lefedett) 2003-2004-es években a kereskedelmi láncok vidéki terjeszkedése csak a nagyobb számú városokra terjedt ki, addig ma és főként az elkövetkező években már csaknem minden tízezer lakosú településen lesz ún. hard discount áruház. Hatásuk a helyi kiskereskedőkre jelentős lesz, ami azok beszállítóinak a lehetőségeit is érinti.

A program egy másik nem kiemelt témája az árualap rendelkezésre állása. Az elmúlt, de különösen az előttünk álló években egyes feldolgozó tevékenységek jelentős visszaszorulásával vagy földrajzi átrendeződésével is számolnunk kell a gazdaságtalan árualap-termelés miatt. Ilyen a konzervgyártás, ami a drága és kevés hazai árualap miatt és a versenyképesség hiánya miatt fog visszaszorulni. Ez elérheti a baromfifeldolgozást is.

A külkereskedelem szintén olyan téma, amely döntő hatással lehet a tervezésre. Ezen az oldalon is tartós tendencia figyelhető meg. A külföldi áruk jelenléte tovább fog erősödni a magyar piacon. Ez összefüggésben van a német diszkontáruházak terjeszkedésével, a vásárlói tudatosság hiányával és a hazai ipar fent említett versenyképességi korlátaival. A végeredmény szintén a hazai ipar életterének szűkülése, ami a kis- és középvállalkozásokat fogja legfájdalmasabban érinteni.

Integráció

A magyar mezőgazdaságban a termelői együttműködést nehéz megítélni. A szakmai köztudatban az él, hogy a korábban véghezvitt erőszakos szövetkezetesítés kiölte a magyar gazdálkodókból az együttműködési hajlandóságot. Vannak ugyan számok mind a termelői csoportokra (TCs), mind a TÉSZ-ekre vonatkozóan, de a TCs-k egy része nem valódi, hanem a gazdálkodók által felismert igény miatt közösen végzik magánalapítású cégek fejlesztését, a TÉSZ-ek pedig a zöldség-gyümölcs közös piaci szervezet egységei, ezért véleményünk szerint ezen formájukban nem jelentenek vidékfejlesztési kategóriát.

Az előzetes értékelők szerint a jól működő és teljes körűen a gazdálkodók érdekeit szolgáló TCs-k fontos szerepet játszanak a gazdálkodók jövedelembiztonságának megteremtésében.

A magyar élelmiszeripar egyik fő problémája a termékpálya szerinti vertikális integráció hiánya. Ennek része a szűk körben létező termelői tulajdon a feldolgozóban (ennek egyik sokat emlegetett példája a Parmalat termelői tulajdonba kerülése). Ez komoly problémát teremt: nagy a földrajzi távolság a tulajdonos termelő és annak feldolgozó üzeme között. További fontos tényező a termelő és a feldolgozó közötti együttműködés hiánya, ami a termelők elkerülhetetlen kiszolgáltatottságához vezet. Ennek a helyzetnek a rendezésében, a feldolgozók és a termelők együttműködésre való ösztönzésében jelentős fejlődési lehetőség rejlik a termelők számára. A feldolgozók egy ilyen koordinált helyzetben nehezebben tudják a beszerzési árakat optimalizálni; a kisméretű feldolgozók számára viszont a termelőkkel kialakított vertikális integráció optimális piaci lehetőségek kialakulásához vezethet.

A termelők oldaláról az integrációt még ma is az input anyagok és termékek kereskedői jelentik. Szerepük a gabonakereskedelemben fontos és bár nyereségérdekeltek, de nem a gazdálkodók közvetlen pénzügyi hasznát keresik elsősorban, változó piaci körülmények között jelentős szerepük van az információk gazdálkodók felé történő továbbításában és a gazdálkodási kultúra fejlesztésében. Emellett a szántóföldi tömegtermékekkel országos méretekben foglalkozó felvásárlóknak optimalizáló szerepük van, tekintettel pl. a gabonátároló-kapacitás regionális felosztására, az új fejlesztésekre és esetenként a tárolóépítések értékesítési

nehézségek miatti feladására. Ehhez természetesen komoly elkötelezettség szükséges a fejlesztésben részt vevők részéről, mert a gabonafélék esetében a jelenlegi intervenciók rendszer jelentős anyagi előnnyel jár a gabonát tárolók részére és ezért van szükség a támogatási programokon keresztül állami beavatkozásra, a célterületek és célcsoportok pontos beazonosításán keresztül. A termelői integrációt tekintve egyrészt a piacfejlesztés, másrészt az ágazati területek optimalizálása jelent fejlődési potenciált.

Az erdőgazdálkodás vonatkozásában az értékelők egyetértenek a magánerdő-tulajdonosok nagy számával, és a közöttük lévő integráció alacsony fokát sem vitatják.

Foglalkoztatottság (eltartó képesség), humán erőforrások

A vidékfejlesztés szempontjából a mezőgazdasági termelés a foglalkoztatásban is jelentős tényező.

A mezőgazdasági foglalkoztatás csökkenése tény és egyes szektorok (főleg az állati termékek és a kertészeti termékek) kibocsátási csökkenésének okai között szerepel. A mezőgazdasági foglalkoztatás terén a fő probléma a termékszerkezet-váltás és a koncentráció miatti élők munkaeő-igény csökkenése és a mezőgazdasági tevékenység társadalmi elismertségének hiánya. További probléma vidékfejlesztési szempontból, hogy az áru (élelmiszer) előállítását minden gazdasági méretnél ugyanazokkal a mutatószámokkal értékelik az érintettek (kizárólag pénzügyi alapon, beleértve minden más – élelmiszerbiztonság, jövedelem/költség viszony, biodiverzitás, területhasználat, kultúrtáj, stb. -, beleértve a „nagyüzemi” gabonatermesztést és a saját fogyasztásra termelő, a felesleget esetleg piacon értékesítő üzemméretet is, holott ezek a különböző méretű üzemek teljesen más szerepet játszanak vidékfejlesztési szempontból, így nem értékelhetők azonos módon. Az eltartó képesség javítása szempontjából nagy fejlődési lehetőség rejlik ennek a szemléletnek a megváltoztatásában, bár megjegyzendő, hogy a mai magyar társadalmi köztudat a rövidtávú pénzügyi nyereséget helyezi a középpontba, ami ezt a szemléletváltást erősen megnehezíti.

Az értékelők egyetértenek a gazdálkodók képzettségi adataival, mivel azok statisztikai elemzésen alapulnak. Ex ante értékelőként véleményünk az, hogy képzéseken keresztül fejleszteni kell a gazdálkodók alkalmazkodóképességét, amiben nagy fejlődési lehetőségeket látunk. Emellett a konkrét termék termelésére vonatkozó mindenkor friss ismereteket is szükséges részükre átadni. Nagy problémának látjuk a kutatás-fejlesztés és a termelési gyakorlat egymástól való elkülönülését. Ez megnehezíti a gazdálkodók részére a piaci környezethez történő alkalmazkodást, illetve a gyakorlatnak szánt kutatások is esetenként olyan témákkal foglalkoznak, amelyek gyakorlati alkalmazhatósága kérdéses. Nagy fejlődési potenciál van a gazdálkodók kutatás-fejlesztésbe való bekapcsolásában.

Magyarországon problémák vannak az ismeretek továbbítására szolgáló szaktanácsadási rendszerrel. Ugyanazzal a célcsoporttal több rendszer is működik

egymás mellett, amelyek sokszor politikai nyomásra változnak, ezzel bizonytalanságban tartva a gazdálkodókat. A szaktanácsadás a gazdálkodók alkalmazkodóképességének erősítése terén kiemelt fontosságú.

A humán erőforrásoknál komoly probléma, hogy még napjainkban is olyan szemlélet uralkodik a gazdálkodók körében, miszerint Magyarország kiváló természeti adottságai miatt nagyon jók a mezőgazdaság versenyképességei, és sokan nem veszik figyelembe, hogy a természeti adottságok mellett a versenyképességet számos egyéb tényező befolyásolja.

Környezetvédelem

A mezőgazdaság környezetvédelmi teljesítménye terén jelentős probléma az állattenyésztésben a trágyaelhelyezés. Ezen a téren Magyarország ugyan átmeneti mentességet élvez az uniós szabályok alkalmazása alól, de ez ebben a vonatkozásban kevésbé megnyugtató, hiszen a környezetünk szennyeződik. A környezetvédelem terén komoly fejlődési potenciál van a trágyaelhelyezés fejlesztése vonatkozásában. A környezetvédelem terén jelentős fejlődési potenciál van a trágyaelhelyezés fejlesztése vonatkozásában.

A környezetvédelem terén fontos probléma a vidéki települések utóbbi években megfigyelhető jelensége, miszerint a más településről beköltözők nem hajlandók elviselni a vidéki állattartással együtt járó szaghatásokat, és a településhez szervesen nem kapcsolódó lakosság igényeit kiszolgáló települési önkormányzatok a hagyományos állattartási módokat lehetetlenné tevő szabályokat hoznak. A települési állattartás szaghatásainak kivédését szolgáló rendszerek kialakításában, azok fejlesztésében ex ante értékelőként nagy lehetőségeket látunk, hiszen a ház körüli állattartás Magyarországon hosszú évek hagyományain alapul, vidékfejlesztési szempontból kívánatos és több előnnyel jár, mint hátránnyal.

Termelési infrastruktúra, technikai ellátottság

A technikai ellátottság vonatkozásában nagy problémát jelent a gazdaságméret és az erőgépek teljesítménye. Egyes kutatások szerint a „kisüzemek” túlgépesítettek. A korábbi időszakok támogatási rendszereinek tapasztalata szerint a pályázatok értékelése során nem vették figyelembe a gazdaságméretet és a géppark méretét.

A támogatásokra vonatkozó szemlélet kapcsán probléma, hogy a gazdálkodók beruházásaikat kizárólag beruházási támogatásokra alapozzák, hiszen ezt szokták meg a korábbi – még az uniós csatlakozás előtti – támogatási rendszerek miatt. Ezt jól mutatja az, hogy az utóbbi években megvalósult mezőgazdasági beruházások értéke megegyezik a támogatással megvalósult mezőgazdasági beruházások értékével. Ez egyrészt a gazdálkodók tőkeszegénységét mutatja, de arra is utal, hogy a gazdálkodók

a területalapú uniós támogatásokat nem tekintik a gazdálkodásuk fejlesztését segítő forrásnak.

A technikai állapot elavultsága főleg a gyengébb költségviselő képességű állattenyésztési ágazatokban, illetve gazdálkodási méreteknél jelentkezik, amelyek foglalkoztatási és környezetvédelmi szempontból fontos szerepet tölthetnek be. Ezek fejlesztése nem csak a teljesítmény szempontjából lényeges, hanem a multifunkcionális mezőgazdasági modell minden elemére tekintettel is.

A termelési infrastruktúra fejlesztése szintén hordoz magában lehetőségeket, ezek egy része közösségi beruházás, amelyek támogatása megkönnyíti a fejlesztést, mert az infrastrukturális eszköz fejlesztéséhez külső forrás társul, ami Magyarországon a gazdálkodók körében mindig is erős motiváló erő.

A termelési infrastruktúra terén alacsony a megújuló energiaforrások alkalmazása.

Regionalitás

Az értékelők nem véleményezik a statisztikai régiókat. Vannak adatok ezekre a területi egységekre, de a magyarországi régiókon belül olyan jelentős a területi inhomogenitás, hogy vidékfejlesztési szempontból nem lehet egységes régiókról beszélni, a megadott adatok ebben a vonatkozásban nem értékelhetőek, így ezekre területi megközelítésű stratégiát nem lehet alapozni. Fontosnak tartjuk viszont a ténylegesen homogén régiók elkülönített kezelését, amelyek egyrészt földrajzi szempontból egységesek, másrészt egyéb jellemzőik teszik ezeket a területeket egységesen kezelhetővé. Szerkezeti oldalról, a gabonatermelést tekintve, ilyen egység a Tiszántúl déli része. Itt a mezőgazdasági termelésre kiemelkedően jók a természeti adottságok, de a vasútvonalak állapota és a kikötők nagy távolsága miatt a gabonatermelés kevésbé nyereséges, mint a kedvezőbb elhelyezkedésű vagy jobb közlekedésű területeken (pl. Kisalföld). Stratégiai szempontból emiatt az Alföld déli részén ösztönözni kell a gazdálkodókat a termékszerkezet-váltásra, nem pedig olyan további gabonaraktárak építését kell elősegíteni, amelyek csak a nehezen eladható további készletek tárolását szolgálják.

A regionális vonatkozások kapcsán kiemelt problémakör Románia uniós csatlakozása, illetve a határ megnyitásának a mezőgazdasági alapanyagok értékesíthetőségére való hatása. Piaci elemzések szerint Romániának jelentős mezőgazdasági alapanyag-kibocsátási potenciálja van, ennek kihasználásának jelenlegi akadálya a tőkehiány, az elaprózott üzemméret, a képzetlen termelői réteg, az együttműködés hiánya és az agrotechnikai hiányosságok. Földrajzi és klimatikus adottságai viszont kitűnőek, és Románia hagyományosan beengedő a külföldi befektetőkkel szemben. Ezt mutatja például, hogy a legnagyobb amerikai sertésfeldolgozó jelentős vágókapacitást épít ki, a vállalkozás 200 sertéstelepet alakít ki Partium és Erdély területén, továbbá mindennek a takarmányhátterét is saját

termelésből vagy termeltetésből kívánja fedezni. Ennek a feldolgozónak a hatása kettős, egyrészt beszállítói cél lehet a magyar termelőknek, de a piaci elemzések és előrejelzések szerint jelentősebb hatás, hogy az áruk szabad áramlása miatt a termékek eljutnak majd Magyarországra, és a termelési rendszer mérethatékonyasága miatt előreláthatóan a Tisza vonaláig el fogja látni a vágóhíd termékeivel a magyar fogyasztókat is. Mivel a hazai fogyasztók erősen árérzékenyek, előnyben fogják részesíteni az olcsóbb termékeket, ez pedig jelentősen gyengíti majd a magyar termelők versenyképességét.

A magyarországi élelmiszeripar helyzete

A magyarországi élelmiszeripar termelése és belföldi piaca folyamatosan szűkül. Az ÉFOSZ 2006. évi adatai szerint miközben az élelmiszerpiac 4,4 százalékkal nőtt, az élelmiszeripar belföldi értékesítése 1,6 százalékkal tovább esett. Nem volt ez másképp a 2006-ot megelőző két évben sem. Ez azt jelenti, hogy a növekedést egyértelműen külföldi termékek fedik le. Arányokra lefordítva, a magyar áru belföldi részesedése a két-három éve még 90 százalék feletti szintről 2006-ban 80 százalék alá esett. A szektor bruttó termelésének értéke a 2000. évi kibocsátásának felel meg.

Az élelmiszeripar külföldi értékesítése 2001 óta egészen a tavalyi évig emelkedett, 2006-ban azonban ez a tendencia is megtört, 2,4 százalékkal csökkent. Az export 92 százaléka marad Európában. Másrészről az EU 24 tagállama 65 százalékot képviselt tavaly. Ennek háromnegyede a régi 15 és egyharmada az új 9 tagállam piacára került. Ez utóbbi egyre erősebben negatív egyenlegű reláció.

Az élelmiszeripar helyzete a termelés hozzáadott érték arányát tekintve továbbra is kedvező. Ezt bizonyítja az a tény, hogy míg a termelési adatok alapján a 16. helyen vagyunk az EU-25 rangsorában, addig a mutató alapján 6. vagy 7. helyen állunk. Az egyre nagyobb magyarországi importot felmutató országok többsége ennél sokkal rosszabb helyezést tudnak felmutatni.

A romló versenyképesség spiráljából sajnos egyre kevesebb termelő számára van kitörési lehetőség. Beruházások és innovációk megvalósítására évről-évre egyre kevesebb cég képes. Pedig nem az innovációs készséggel van probléma.

A képhez tartozik, hogy az alapanyag oldali versenyképesség-romlás egyértelmű gátja a fejlődésnek néhány olyan jelentős szakágazatban, mint a húsipar, a baromfiipar és a zöldség-gyümölcs feldolgozás.

Tekintettel arra, hogy a belföldi élelmiszerforgalom háromnegyede kereskedelmi láncokon keresztül jut el a fogyasztóhoz, a láncok igényeinek való megfelelés az élelmiszeripar versenyképességének meghatározó eleme. Aki nem tud megfelelő

menyiségben, alacsony áron, rugalmasan és magas visszatérítések mellett szállítani, annak kevés esélye van a fennmaradásra. E fő hajtóerő miatt a magyarországi élelmiszer-feldolgozók száma folyamatosan csökken. Ez önmagában nem kedvezőtlen tendencia, de hozzájárul az élelmiszerkínálat hagyományos termékeken nyugvó szerkezetének felborulásához.

Annak érdekében, hogy a hagyományos hazai élelmiszerek gyártása fenn tudjon maradni, elengedhetetlen a még meglevő kis és közepes méretű feldolgozó üzemek támogatása. Ezek a letéteményesei ugyanis a bio- és hagyományos termékek iránti egyre növekvő igény kielégítésének. Magas termelési kultúrájuknak, termelői hátterüknek és innovációs készségüknek köszönhetően mindössze tökeszegénységük az akadálya, hogy igen fontos küldetésüket betöltsék.

A kihívásoknak való megfelelés érdekében a magyarországi élelmiszeriparnak előre kell lépnie a beszállítókkal való kapcsolatok terén. Ez a nyomkövethetőség elengedhetetlen a K+F eredmények közös fejlesztése és közös hasznosítása terén. Ez utóbbiak szintje ugyanis sok kívánni valót hagy maga után.

Versenyképességének romló tendenciáját a magyarországi élelmiszeripar nehezen tudja megállítani az Európai Unió hathatós segítsége nélkül. Ez pedig folyamatosan bizonytalanítja el a mezőgazdaság legnagyobb, legjelentősebb piacát, amely termékeinek 60 százalékát vásárolja fel.

A SWOT-elemzés megfelelősége és összhangja a helyzetelemzéssel

A Programban közölt SWOT-tábla feldolgozásával, illetve a 2006. június 8-án tartott SWOT-műhelynapon született módosító javaslatokkal való kiegészítésével (drapp háttérrel jelölve az új tételeket) az értékelők az alábbi táblázat szerinti észrevételeket fogalmazzák meg a SWOT-tételekkel kapcsolatban.

2. táblázat: Az I. tengelyhez kapcsolódó SWOT-tételek véleményezése

	SWOT-tétel	Észrevételek
	Erősségek	
E	Kiemelkedően jó ökológiai, termőhelyi adottságok	A tétel nincs alátámasztva megfelelően; a tétellel egyetértenek az értékelők, de az a Helyzetelemzésben kiegészítésre szorul, mert a mezőgazdasági termelés versenyképességét ugyan növeli, de az értékesítési lehetőségek hiánya akadályozhatja a kedvező természeti adottságok kihasználását. A jó termőhelyi adottságok hozzájárulnak a szerkezetváltáshoz.
E	A felszíni és felszín alatti vízkészletek gazdagsága	A vízkészletek gazdagsága nincs alátámasztva; a tétellel egyetértünk, az öntözhetőség fejlesztését könnyíti, ezáltal a szerkezetváltáshoz hozzájárul.
E	Egyedi minőségű, táj-specifikus termékek előállítására alkalmas termőhelyek	A tétel nincs megfelelően alátámasztva. A tétel külön szerepeltetésével nem értünk egyet, az első tétellel való összevonását javasoljuk.

	SWOT-tétel	Észrevételek
E	Korszerű biológiai háttér, nagy teljesítőképességű biológiai alapok	A tétellel egyetértünk. A tétel nincs megfelelően alátámasztva. A tétellel kapcsolatban további elemzést igényelnek az utóbbi évek a biológiai alapok fenntartására hatással levő fejleményei (pl. kutatóintézetek összevonása, a biológiai alapok fenntartásának állami támogatási rendszerében mutatkozó nehézségek).
E	Magas színvonalú elméleti és kutatási tudásbázis, kiépített szakképzési hálózat	A tétellel egyetértünk. A tétel nincs megfelelően alátámasztva. A tétel pontosításra szorul az elméleti és kutatási tudásbázis vonatkozásában, illetve az elméleti tudás és a gyakorlati alkalmazás tekintetében. A tétel pontosításra szorul a szakképzési hálózatból kikerülő tanulók tudásának minősége tekintetében. Maga a szakképzési hálózat megléte is érdem, de fontosabb annak megfelelő működése, mert egy kevésbé használható tudást biztosító szakképzési rendszer eredménytelen.
E	A nagy élelmiszer-feldolgozó vállalkozások hatékonyan működnek	A tétel túl általános, pontosításra szorul. A tétel nincs alátámasztva, sőt, az anyagban a tétel ellenkezője szerepel.
E	A feldolgozóipar nagyobb része a nemzetközi piacba integrálódva működik	A tétel ebben a formában nem releváns, a tétel szerepeltetésével nem értünk egyet.
E	Szakképzett és még mindig olcsó munkaerő az élelmiszeriparban	A tétel ebben a formában nem elég részletes (pl. üzemméreti kérdések). A tétel nincs megfelelően alátámasztva. Az olcsó munkaerő múlandó versenyelőny, szerepeltetésével nem értünk egyet.
E	A szántóföldi termelésben a megújult technikai eszközállomány	A tétel nincs megfelelően alátámasztva. A tétel szerepeltetésével egyetértünk.
E	Elindult a földhasználat koncentrációja	A tétel megfogalmazása nem eléggé részletes. A tétel nagyrészt alátámasztott. A tétel szerepeltetésével egyetértünk és javasoljuk annak pontosítását, illetve a földhasználat-koncentráció vonatkozásban a tényleges erősség megfogalmazását.
E	Erős az agrárvállalkozások felszívó képessége a fejlesztési támogatások terén	A tétel szerepeltetésével nem értünk egyet. A tétel egy szűk rétegre vonatkozik, mind a célcsoport, mind a fejlesztési támogatás tárgya szerint.
E	Bizonyos speciális helyi termékekkel egyes KKV-k jó eredményeket tudtak elérni (megjelentek jó KKV törekvések a piacra jutás területén, bár a volumen még mindig nem meghatározó)	A tétel szerepeltetésével egyetértünk. A tétel nincs alátámasztva.
E	Alacsony környezeti terhelés	A tétel szerepeltetését a II. tengelynél javasoljuk. A tétel részben alátámasztott (trágyázási adatok vannak, növényvédő szer és referencia-időszak nincs).
E	A korábbi vidékfejlesztési programokból származó kedvező hatások	A tétel szerepeltetésével egyetértünk. A tétel alátámasztása hiányzik.
E	Hozamszabályozáson alapuló hosszú távú erdőterv szerinti gazdálkodás megléte	A tétel szerepeltetésével egyetértünk. A tétel alátámasztott.
	Gyengeségek	

	SWOT-tétel	Észrevételek
Gy	Szélsőséges csapadékviszonyok, ebből következő kedvezőtlen vízháztartási helyzet	A tétel nincs alátámasztva. A tétel pontosításra szorul. Pontosítás után a szerepeltetéssel egyetértünk.
Gy	Az ágazat alacsony jövedelmezősége, tökehiány	A tétel szerepeltetésével egyetértünk. A jövedelmezőség alátámasztott, a tökehiány, bár közismert tény, és említésre kerül az anyagban, nincs adatokkal alátámasztva.
Gy	A gazdaságok mérete, formája, termelőkapacitása közötti összhang nem megfelelő, egyes tevékenységekben a technikai színvonal alacsony	A tétel ebben a formában pontosításra szorul. Szerepeltetésével egyetértünk. A gazdaságok formája véleményünk szerint irreleváns a tételre vonatkozóan. A tétel korlátozottan alátámasztott.
Gy	Az épületek, építmények, állattartó telepek jelentős hányada nem felel meg az uniós előírásoknak	A tétel szerepeltetésével egyetértünk. A tétel alátámasztása hiányzik.
Gy	A termelői infrastruktúra hiányos, korszerűtlen	A tétel szerepeltetésével egyetértünk. A tétel alátámasztása hiányos.
Gy	A gazdálkodók és általában a mezőgazdaságban foglalkoztatottak korösszetétele kedvezőtlen	A tétel szerepeltetésével egyetértünk. A tétel alátámasztott.
Gy	Hiányosak a gazdálkodók szakmai, vállalkozói, piaci és marketing ismeretei	A tétel szerepeltetésével egyetértünk. A tétel részben alátámasztott, a szakmai ismeretek minőségére és az említett speciális ismeretek hiányára vonatkozó elemzés nem jelenik meg az anyagban.
Gy	A szakképzés nem kellően gyakorlatorientált, a szaktanácsadási rendszer működése nem kielégítő	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, kiterjesztve a teljes mezőgazdasági képzésre (közép- és felsőfokú). A tétel nincs alátámasztva. A tétel megosztását javasoljuk, a képzés (kiolvashatóan az iskolarendszerű) és a szaktanácsadás elválik egymástól. A szaktanácsadásra vonatkozó megállapítások alátámasztása hiányzik az anyagból.
Gy	A termékpályák egészét segítő szolgáltatások, kereskedelmi, logisztikai rendszerek (raktározás, szállítás) fejletlenek	A tétel szerepeltetésével egyetértünk. A tétel alátámasztása hiányzik az anyagból, az utóbbi években megvalósított raktárfejlesztéseket a tétel és a helyzetelemzés nem veszi figyelembe. A tétel különösen fontos eleme a szállítás kérdésköre.
Gy	Az egyéni gazdálkodók piaci szervezettsége alacsony szintű	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, a tétel részben alátámasztott, a szervezettség alacsony szintjének okai és az utóbbi évek támogatási rendszereinek hatásai nem szerepelnek az anyagban. Az erdőgazdasági integráció mértékére vonatkozóan az anyag nem tartalmaz adatot.
Gy	Az élelmiszer-feldolgozó kis- és középvállalkozások strukturális gyengeségei, elavult műszaki színvonala, gyenge marketing tevékenysége	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, de szétválasztását javasoljuk, mert az elemei eltérő tevékenységeket kívánnak.

	SWOT-tétel	Észrevételek
Gy	Az élelmiszer-feldolgozás és az alapanyag-termelés jelentős elkülönülése, a minőségkövetés nem kielégítő	A tétel az anyaggal ellentétes megállapítást tartalmaz, illetve attól eltérő síkon jelenik meg. (A helyzetelemzés egyrészt beszél az élelmiszeripari alapanyag-termelés koncentrációs fokának különbségeiről, másrészt a feldolgozó kapacitások optimális területi elhelyezkedéséről). A tétel első fele pontosításra szorul. A tétel szerepeltetésével egyetértünk. A tétel nincs alátámasztva.
Gy	Nincs elfogadott nemzeti agrárstratégia.	A tétel nagyon fontos kérdést jelöl meg, a SWOT-elemzésben történő szerepeltetésével egyetértünk. Alátámasztása hiányzik. Javasoljuk átfogalmazását és a Kockázatok közé illesztését.
Gy	Az erdészetben nem alakultak széles körben hatékonyan működő termelői csoportok (magán-erdőgazdálkodók: eszközök, tőke és ismeretek hiánya)	A tétel szerepeltetésével egyetértünk. A tétel nagyrészt alátámasztott.
Gy	Az (élelmiszeripari és mezőgazdasági) KKV-k gyenge innovációs tevékenysége és képessége	A tételt fontosnak tartjuk, szerepeltetésével egyetértünk. Alátámasztása hiányzik.
Gy	Gyenge vagy hiányzó integráció és együttműködés	A tétel beépítését javasoljuk az „Egyéni gazdálkodók piaci szervezettsége alacsony” tételbe.
Gy	Ágazati problémák területi vonzatokkal	A tétel a stratégia kialakítása szempontjából különösen fontos. Alátámasztása hiányzik. Megfontolásra javasoljuk a Kockázatok közé történő áthelyezését, újraértelmezés után.
	Lehetőségek	
L	Fokozódó bel- és külpiazi igény a jó minőségű hazai alapanyagok, a hagyományos, különleges, eredetcímkével ellátott élelmiszeripari termékek iránt	A tétel nincs alátámasztva, relatív, javasoljuk a valódi igény bemutatását, minden említett kategóriára. A tétel szerepeltetésével egyetértünk.
L	Biztonságosabb, kiegyenlítettebb mezőgazdasági termelés	A tétel nem felel meg a SWOT-elemzés „Lehetőségek” kategóriájának, mert nem külső, pozitív hatásra utal. A tétel szerepeltetésével nem értünk egyet, túl általános és stratégia megalapozására nem alkalmas.
L	Az élelmiszerbiztonsági, minőségi, környezetvédelmi és higiéniai feltételek javulása, korszerűsödése	A tétel nem felel meg a SWOT-elemzés „Lehetőségek” kategóriájának, mert nem külső, pozitív hatásra utal. A tétel tartalma önmagában teher a vállalkozások számára, csak akkor fizetődik ki, ha a fogyasztó elismeri ezeket az előnyöket a termékek árában. A tétel szerepeltetésével újraértelmezés után értünk egyet. A tétel nincs alátámasztva.
L	A piacra jutási esélyek, a gazdálkodás biztonságának növekedése	A tétel nem felel meg a SWOT-elemzés „Lehetőségek” kategóriájának, mert nem külső, pozitív hatásra utal. A tétel nincs alátámasztva. A tétel szerepeltetésével nem értünk egyet, ha a tervezők mégis megtartják, szétválasztását javasoljuk. A piacra jutás kapcsán az új megoldásokban rejlő lehetőséget javasoljuk hangsúlyozni, míg a gazdálkodás biztonságára vonatkozóan a jelenlegi és az alternatív termékek piacaiban rejlő lehetőségeket. Ezek alátámasztása különösen fontos.

	SWOT-tétel	Észrevételek
L	A gazdálkodók szakmai ismereteinek és korösszetételének javulása	A tétel nem felel meg a SWOT-elemzés „Lehetőségek” kategóriájának, mert nem külső, pozitív hatásra utal. Az ágazat szempontjából hasznos dologra utal a tétel. A tétel szerepeltetésével újraértelmezés után értünk egyet. A tétel nincs alátámasztva. A tétel ebben a formában (korösszetétel és az ismeretek javítása, mint kiugrási lehetőség) nincs alátámasztva.
L	Termelői szerveződések fokozódó térnyerése	A tétel nem felel meg a SWOT-elemzés „Lehetőségek” kategóriájának, mert nem külső, pozitív hatásra utal. A tétel a piacra jutást erősítő körülmény. Ebben a formában nincs alátámasztva. A tétel szerepeltetését nem javasoljuk, az utolsó tétellel való összevonását viszont igen.
L	A fogyasztói igényeknek megfelelő, hazai alapanyagok felhasználása, a minőségi termékek készítése és értékesítése marketinggel fokozható.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk. A tétel nincs alátámasztva.
L	Összehangolt, jól működő termékpályák (termelés, feldolgozás, marketing) kialakulása, az érdekek összehangolása	A tétel megfogalmazása passzív, a termékpályák maguktól nem fognak kialakulni, azokat kialakítani lehet, ekkor viszont a tétel már nem felel meg a SWOT-analízis „Lehetőségek” kategóriájának, mert nem külső, pozitív hatásra utal. A tételt fontosnak tartjuk és javasoljuk átfogalmazását, illetve megfelelő alátámasztását.
L	Alternatív energia-előállítás	A tétel nem felel meg a SWOT-elemzés „Lehetőségek” kategóriájának, mert nem külső, pozitív hatásra utal. Újraértelmezés után javasoljuk szerepeltetését. A tétel nincs alátámasztva.
L	A mezőgazdasági és erdészeti termékek hozzáadott értékének növelése	A tétel nem felel meg a SWOT-elemzés „Lehetőségek” kategóriájának, mert nem külső, pozitív hatásra utal. Átfogalmazás után javasoljuk szerepeltetését.
L	Nő az erdei melléktermékek iránti kereslet	A tétel szerepeltetésével egyetértünk. Alátámasztása hiányzik.
L	Az erdei melléktermékek feldolgozásnak újjáélesztése	A tétel nem felel meg a SWOT-elemzés „Lehetőségek” kategóriájának, mert nem külső, pozitív hatásra utal. Szerepeltetésével nem értünk egyet, az előző SWOT-tételbe történő beépítését javasoljuk.
	Veszélyek	
V	Az agrárágazat versenyhátrányának növekedése	A tétel nem felel meg a SWOT-analízis „Kockázatok” kategóriájának, mert nem külső, negatív hatásra utal. A tétel az ágazat szempontjából fontos, újraértelmezés és átfogalmazás után értünk egyet a szerepeltetésével. A tétel konkrétan nem jelenik meg, habár a versenyképesség egyes elemei leírás jelleggel szerepelnek az anyagban. A versenyképesség gyengeségeinek és illetve erősségeinek okai nem kerültek feltárássra.
V	Az érdekérvényesítés gyengülése	A tétel nem felel meg a SWOT-analízis „Kockázatok” kategóriájának, mert nem külső, negatív hatásra utal. A tétel nincs alátámasztva. A tétel túl általános, ebben a formában nem értünk egyet a szerepeltetésével, újraértelmezését javasoljuk.

	SWOT-tétel	Észrevételek
V	A termelők piacvesztése, a termelés visszaszorulása, foglalkoztatási és megélhetési feszültségek	A tétel nem felel meg a SWOT-analízis „Kockázatok” kategóriájának, mert nem külső, negatív hatásra utal. A tétel fontos kérdéseket említ, ezért megtartását javasoljuk, viszont újraértelmezése szükséges, a SWOT-on alapuló stratégia megfelelő kialakítása érdekében. Ha a tétel mezőgazdasági termelőkre vonatkozik, alátámasztása hiányzik.
V	A regionális különbségek növekedése	A tétel szerepeltetésével ebben a formában nem értünk egyet, pontosítás szükséges. A tétel nincs alátámasztva.
V	Az elmaradó fejlesztések konzerválják a környezetkárosító termelési eljárásokat	A tétel szerepeltetésével egyetértünk. A tétel nincs alátámasztva.
V	A multinacionális cégek és kiskereskedelmi hálózatok árcsökkentő törekvései és importbeszerzései	A tétel szerepeltetésével nem értünk egyet, a piacvesztési kategória átfogalmazása során javasoljuk abba beépíteni. A tétel alátámasztott, adatok nélkül. Amennyiben az csak az élelmiszer-feldolgozókra vonatkozik, a tétel kibővítését javasoljuk a feldolgozók piacvesztésével kapcsolatosan, és javasoljuk szerepeltetését.
V	Az ár-érzékeny fogyasztói kereslet előnyben részesíti az olcsó, sokszor gyenge minőségű és beltartalmi értékű importárak vásárlását	A tétel szerepeltetésével egyetértünk. A tétel nincs alátámasztva.
V	A természeti és tájértékek biológiai hanyatlása, a biológiai sokféleség csökkenése	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, alátámasztása hiányzik.
V	A Közös Agrárpolitika esetleges reformja	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, alátámasztása hiányzik.
V	Az egyébként is gyenge érdekérvényesítő-képesség további gyengülése	A tétel szerepeltetésével nem értünk egyet, javasoljuk „az érdekérvényesítés gyengülése” tétellel összevonni.
V	A versenyképesség javítása során nem veszik figyelembe a fenntarthatóságot és a környezetvédelmi elvárásokat	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, alátámasztása hiányzik.

A fejlesztési kulcsterületek meghatározása

Az alfejezet az I. és II. tengely SWOT-jával található egy egységben, de a fejlesztési kulcsterületek között a II. tengelyre vonatkozó megállapításokat erősen korlátozottan tartalmazza. Észrevételeinket az alábbi táblázat tartalmazza:

3. táblázat: Az I. tengelyhez kapcsolódó fejlesztési kulcsterületek véleményezése

Fejlesztési kulcsterületek	Észrevételek
(1.) A tőkehiány általános jelenléte mellett az agrárgazdaságban a fejlesztési források szűkössége és egyes termelési kapacitások indokolatlan fejlesztése, kapacitástöbblete egyszerre van jelen.	A megállapítással részben értünk egyet, a tőkehiány nem minden gazdálkodási kategóriára valós megállapítás. A kapacitásösszhang hiánya adatokkal nem kerül alátámasztásra az anyagban. A fejlesztés iránya nem kerül meghatározásra.

Fejlesztési kulcsterületek	Észrevételek
(2.) A tulajdoni és a szervezeti változások miatt a gazdálkodás mérete (formája) és a termelés kapacitásai közötti (ökonómiai, technológiai) összhang megteremtése, kialakulása igen lassan halad, a fejlesztési források allokálása nem kellően átgondolt és egyenetlen.	A megállapítással egyetértünk, bár annak megalapozása nem teljes az anyagban. A fejlesztési források allokálására vonatkozó megállapítással egyetértünk, az nem nyer alátámasztást az anyagban, illetve nem fejlesztési kulcsterület.
(2.) Az agrárium – méretét és formáját tekintve – változatos gazdálkodási rendszerére igen leegyszerűsödött termelési- és tevékenységszerkezet jellemző.	A megállapítással egyetértünk, a fejlesztési kulcsterület megfogalmazása nem történik meg.
(3.) Az agráriumra túlzott – sok esetben a termelési adottságokhoz sem igazodó – termelés-centrikusság jellemző, és ennél lényegesen szerényebben érvényesül a gazdaságosság növelésében, a környezeti potenciál hasznosításában, a vidéki életforma megőrzésében, az életminőség javításában rejlő lehetőségek kihasználása.	A megállapítással egyetértünk, fejlesztési kulcsterület, nincs megfelelően alátámasztva az anyagban.
(4.) A piaci versenynek kitehető (versenyképes mezőgazdaság) és a szociális célú mezőgazdaság elkülönült kezeléséhez nincs jól működő szabályozási rendszer, fejlesztési (kezelési) stratégia.	A megállapítással egyetértünk.
(5.) A túlzottan tagolt üzemstruktúra változásai igen mérsékeltek, lassú a közepes méretű, gazdaságilag életképes, piaci versenynek kitehető gazdaságok kialakulása.	A megállapítással részben értünk egyet, a tagolt üzemstruktúra megfelelő termszkezet mellett lehet egészséges is.
(6.) A lassú birtokoncentráció ellenére a földtulajdon struktúrája még mindig rendkívül elaprózott, ezért változatlanul aktuális a birtokrendezés mielőbbi végrehajtása, ösztönzése. A földhasználatban az uniós csatlakozást követően – a földbérlet viszonylag magas aránya miatt – változatlanul gondot jelent a földhasználat bizonytalansága, a bérleti díjnak a jövedelmezőséghez viszonyított igen jelentős növekedése.	A megállapítással részben értünk egyet, a földtulajdon és a földhasználat elkülönülése véleményünk szerint nem akadály a gazdaságos üzemméret kialakulásának. A bérleti díjak kérdése nem a fejlesztési szakpolitika tárgykörébe tartozik, hanem piaci kategória.
(7.) A mezőgazdasági tevékenységet végző népesség az utóbbi években jelentősen csökkent, az egyéni gazdaságok családi munkaerejének korösszetétele erőteljesen romlik.	A megállapítással egyetértünk.
(8.) Az egyéni gazdálkodók képzettségi színvonala, különösen a gazdálkodás megváltozott körülményeihez mérten, nem megfelelő. Különösen hiányosak a komplex gazdálkodási (üzemgazdasági, üzemviteli, pénzügyi és marketing), valamint az EU-val kapcsolatos (támogatási lehetőségek, követelmények, pályázatírás) ismereteik. Egyre erőteljesebben mutatkozik a gyakorlati tudás, gyakorlati képzés hiánya, és nem kellően kiépített a szolgáltató, szaktanácsadási rendszer sem.	A megállapítással egyetértünk, bár annak megalapozása nem teljes az anyagban.
(9.) Az agráriumra a termékpiályák (termelés-feldolgozás-értékesítés) gazdaságtalan és érdekellentétet szító elkülönülése jellemző. Az integrációk szervezetségi szintje ágazatonként differenciált, inkább az együttműködések hiánya érzékelhető. Igen vontatott a termelői szerveződések térnyerése.	A megállapítással egyetértünk.

Fejlesztési kulcsterületek	Észrevételek
(10.) Az elsődleges élelmiszer-feldolgozásra a kis- és középvállalkozások túlsúlya jellemző, amelyeknél a tőkehiány fokozza a versenyhátrányt és erőteljesen korlátozza az EU előírásoknak megfelelő minőségi, élelmiszerbiztonsági és környezetvédelmi fejlesztéseket.	A megállapítás pontatlan (a túlsúly jellege), illetve nem jelöl meg fejlesztési irányt a feldolgozó KKV-k tekintetében.
(11.) Az erdőgazdálkodás színvonalát változatlanul fékezi a szakismerettel nem rendelkező, elaprózott területtel rendelkező erdőtulajdonosok nagy száma. Nem kielégítő az erdőgazdálkodási társulások szervezése sem. Az erdőtelepítések nagyobb hányada viszont a magántulajdonú erdőterületeken történik, amely biztató kiinduló pontja lehet a következő tervezési időszak erdészeti célú fejlesztéseinek.	A megállapítás ellentétben áll a helyzetelemzés vonatkozó fejezetével, illetve a releváns SWOT-tétellel (hosszú távú erdőgazdálkodási ütemtervek megléte). Az erdőgazdálkodók szervezettségére vonatkozó megállapítással egyetértünk, habár az adatokkal nincs alátámasztva.

A környezet és a vidék fejlesztése (II. tengely)

Lehatárolás és fő témák

A mezőgazdaság, beleértve az erdőgazdálkodást is – manapság már egyre inkább elismert – multifunkcionális jellegéből adódóan döntő szerepet játszik a természeti erőforrások védelmében, de ugyanakkor a környezet terhelésében is meghatározó tényező lehet.

Az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapnak (EMVA) ezen a területen a következő alszakaszai vannak:

- a mezőgazdasági területek fenntartható használata
- az erdőgazdálkodási területek fenntartható használata
- a területek kijelölése

Az EMVA Rendelet II. tengely alszakaszai közül az első kettő tartalmaz támogatható intézkedéseket, míg „a területek kijelölése” kiegészítő előírásokat tartalmaz a támogatható területek meghatározását illetően.

A II. tengely az I. tengelytől eltérő megközelítést igényel, mivel itt alapvetően nem projekt megközelítést igényel a kérdéskör, hanem egy bizonyos állapot elérését. Ennek megfelelően a helyzetelemzés során – a SWOT-elemzés mellett – nem az I. tengely szerinti húzóerőket keressük, hanem a természeti környezet fenntartására vonatkozó elemek megjelenítését, mint fejlődési lehetőségeket a vidéki környezet számára.

A fő témák a fentiekre tekintettel kerültek meghatározásra:

- Természeti és környezeti adottságok és állapot
- A mezőgazdaság szerepe a természeti környezet megőrzésében és a tájfenntartásban
- Tájfenntartás
- Állatjólét
- Környezeti fenntarthatóság – eszköz és akadály

A fő témák kezelése az elemzésben

Természeti és környezeti adottságok és állapot

Magyarország természeti környezete adott, annak leírásával egyetértünk.

A 2 tengely intézkedései nagyban ráirányulnak a multifunkcionális mezőgazdasági modellnek a mezőgazdaság, mint környezeti felelősséggel rendelkező ágazat kérdéseire.

Ezek alapján ex ante értékelőként lényegesnek tartjuk a biodiverzitás megfelelő súllyal való szerepeltetését.

A biodiverzitás magas fokának fenntartása szükséges egy adott terület életközössége túlélési esélyeinek maximalizálásához. A biodiverzitást illetően Magyarországon olyan monitoring rendszer működik, amely alkalmassá tehető a mezőgazdasági tevékenységek biodiverzitásra gyakorolt hatásának értékelésére.

A mezőgazdaság szerepe a természeti környezet megőrzésében és a tájfenntartásban

A mezőgazdaság egyre inkább az intenzív gazdálkodás irányába mozdul, egyre több kemikália használatával biztosítva magát a termelési kockázatok ellen. Ez a folyamat a biodiverzitás csökkenéséhez vezet.

Tulajdonképpen a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv keretén belül jelentős számú gazdálkodó nyert támogatást (részben a mezőgazdaság fejlesztésre irányuló programok alapján), és ezek között szép számmal található úgynevezett nagyüzemi gazdálkodó is. Másrészt viszont az agrár-környezetgazdálkodási tevékenységek terén a pályázatok többségét a minimális adminisztrációt igénylő legegyszerűbb modellek alkották.

Ezek az első lépések nagyon fontosak az agrár-környezetgazdálkodás terén, de ez még nem a környezeti tudatosság jele, hanem a jelentős többlet-támogatási források mobilizálására szolgál.

A csak 2004-ben elindított agrár-környezetgazdálkodási programok késése vezetett a mezőgazdaság környezetvédelmi szerepével kapcsolatban jelentkező problémák keletkezéséhez. A Natura 2000 kifizetések még mindig nem kezdődtek el Magyarországon, ami jelentősen hátráltatja azt, hogy a mezőgazdasági termelés potenciálisan meghatározó szerepet töltsön be a természeti környezet megőrzésében és a tájfenntartásban.

Állatjólét

Egyes állatjóléti intézkedések bevezetésére vonatkozóan új uniós tagállamként Magyarország átmeneti mentességet kapott. Ez az időszak nem járt még le, és ezen intézkedések kapcsán az ország még jelentős kihívások előtt áll. Az EMVA rendelet szerint csak az adott előírásokon túlmutató állatjóléti többletmegoldások támogathatóak a II. tengely alatt. Ennek megvalósítása egyelőre széleskörű igény. Ez a

megállapítás mindenképpen felülvizsgálandó az ÚMVP majdani időközi értékelése során. Az állatjóléti előírásoknak történő megfelelést az I. tengely támogatja.

Környezeti fenntarthatóság – eszköz és akadály

A környezeti fenntarthatóság különösen fontos része mind a fejlesztéseknek, mind a fenntartó jellegű tevékenységeknek, lásd az EMVA Rendelet II. tengelye szerinti intézkedéseket. A fenntarthatóság, a környezeti szempontok azonban sokszor akadályai a gazdaságilag indokolható fejlesztéseknek, illetve bizonyos előírások eltérő értelmezése bizonyos helyzetekben jelentős negatív hatásokkal járó eszköz (pl. a HACCP rendszer kialakításának költsége a vidéki kisboltokat tönkretelheti). A szabályozók kialakítása nem tartozik a vidékfejlesztés feladatköréhez, de ex ante értékelőként itt jelezzük, hogy azok jelentős kihatással vannak a vidékfejlesztési célok elérésére.

A SWOT-elemzés megfelelése és összhangja a helyzetelemzéssel

A Programban közölt SWOT-táblázat feldolgozása után és a 2006. június 8-án tartott SWOT-műhelynapon javasolt módosítások alapján (drapp háttérrel jelölve az új tételeket) az értékelők a következő táblában található észrevételeket fogalmazzák meg a SWOT-tételekkel kapcsolatban. (lásd a táblázatot)

4. táblázat A II. tengelyhez kapcsolódó SWOT-tételek véleményezése

	SWOT-tétel	Észrevételek
	Erősségek	
E	Az erdőterületeken több célú, hosszú távú erdőterv szerinti gazdálkodás folyik	A tétel szerepeltetésével az I. tengelynél egyetértünk, itt nem.
E	A vadgazdálkodás adottságai kedvezőek	A tétel általános megállapítás, különösebb tartalommal nem rendelkezik, átfogalmazását javasoljuk. Ebben a formában szerepeltetésével nem értünk egyet (a SWOT-műhelynap során a tétel kikerült a SWOT-elemzésből).
E	Alacsony környezeti terhelés	A tétel megfogalmazása túl általános. A tételt fontosnak tartjuk, ezért pontosítása szükséges. A tétel nagyrészt alátámasztott.
E	Gazdag biodiverzitás	A tétel különösen fontos, de nincs megfelelően alátámasztva. A tétel szerepeltetésével egyetértünk.
E	Gazdag természeti értékek	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, az részben alátámasztott.
E	Az extenzív gazdálkodási módok jelenléte.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, megalapozása példálózó, a Helyzetelemzés gyakorlati kritériumainak ebben a vonatkozásban megfelel.
E	A gazdálkodók felismerték a mezőgazdasággal szemben támasztott környezetvédelmi/megőrzési igényeket, valamint a benne rejlő lehetőségeket.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, megalapozása hiányzik.

	SWOT-tétel	Észrevételek
E	A közjóléti erdőgazdálkodás több évtizedes múltja.	A tétel szerepeltetésével a jelen formájában nem értünk egyet, az erdő használati módjai közül egynek a kiemelése, a többi említése nélkül nem jelent külön erősségi kategóriát a közvetlen természeti környezet szempontjából. Szemléletformálásra alkalmas, más előnyei is vannak, de az a tétel átfogalmazását kívánja meg. Alátámasztása hiányos az anyagban.
E	Az őshonos állatfajták tartásával kapcsolatban rendelkezünk megfelelő gyakorlattal, illetve a genetikai alapok fenntartására irányuló rendszerekkel és többnyire a bázissal is.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, fontosnak tartjuk. Alátámasztása hiányos az anyagban.
E	Folyamatos, kiegyensúlyozott erdőtelepítési program.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, megalapozottsága adatokkal alátámasztva részben megfelelő.
	Gyengeségek	
Gy	Kevéssé elterjedtek a környezetbarát technológiák, a természeti erőforrások védelme és fenntartása nem megfelelő	A tételt különösen fontosnak tartjuk, alátámasztása nem megfelelő. A tétel szerepeltetésével egyetértünk.
Gy	A természeti értékekkel bíró területek megfelelő kezelése nem megoldott	A tételt különösen fontosnak tartjuk, szerepeltetésével egyetértünk. A tétel ellentmond az anyagnak, alátámasztása nem megfelelő. Javasoljuk a tételnek a Helyzetelemzéssel történő összehangolását és pontosítását.
Gy	Szaktudás hiánya a környezetgazdálkodásban	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, megalapozása hiányzik.
Gy	A környezetgazdálkodással kapcsolatos intézkedések alulfinanszírozottak	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, megalapozottsága és a következmények feltárása hiányzik.
Gy	A valódi mérhető környezet- és természetvédelmi javító eljárások arányai nem elégségesek (a környezetvédelmi szempontok nem jelennek meg a mg-i termelésben)	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, megalapozása hiányzik. A tételt különösen fontosnak tartjuk.
Gy	A helyben megtermelődő bioenergia/biomassza felhasználási aránya elenyésző	A tétel szerepeltetésével ebben a formában nem értünk egyet, habár nagyon fontos kérdéskört érint.
Gy	A kisgazdaságokban helyi piacra előállított termékek helyi értékesítése nehéz	A tétel közvetlenül nem releváns a természetvédelem tárgykörben.
	Lehetőségek	
L	Alternatív energia-előállítás, agrár-környezetgazdálkodási eljárások elterjedése	A tétel nem felel meg a SWOT-elemzés „Lehetőségek” kategóriájának, mert nem külső, pozitív hatásra utal. A tétel felosztását javasoljuk. A tétel első része – az EMVA-rendelet szerint – közelebb áll a szerkezetváltáshoz. A biomassza energetikai célú termelése a parlagterületek vagy az ugarolt területek alternatív tevékenysége lehet, bár az energetikai célú biomassza-termeléshez a kimondottan rossz adottságú területek nem megfelelőek. A tétel pontosítását javasoljuk. A tétel egyik része sincs alátámasztva.

	SWOT-tétel	Észrevételek
L	Az erdőgazdálkodás során a hozzáadott érték növelése és az erdei melléktermékek szélesebb körű előállítás	A tétel nem felel meg a SWOT-elemzés „Lehetőségek” kategóriájának, mert nem külső, pozitív hatásra utal. A tétel nem környezeti, hanem piaci megközelítésű, és ebben a vonatkozásban inkább a versenyképességet szolgálja az I. tengely szerint. A tétel szerepeltetésével nem értünk egyet. A tétel nincs alátámasztva.
L	A környezeti állapot javítása az extenzív mezőgazdasági termelés és a természetközeli erdőgazdálkodás feltételeinek fejlesztésével.	A tétel nem felel meg a SWOT-elemzés „Lehetőségek” kategóriájának, mert nem külső, pozitív hatásra utal. A tétel különösen fontos, szerepeltetésével egyetértünk. A tétel átfogalmazását javasoljuk, „Lehetőség” típusú SWOT-tétellé. A tétel nincs megfelelően alátámasztva.
L	Vizek visszatartásával, kormányzásával a helyi hasznosítható vízkészletek növelése	A tétel nem felel meg a SWOT-elemzés „Lehetőségek” kategóriájának, mert nem külső, pozitív hatásra utal. A tétel részben piaci kategória, nem pontos a természeti/környezeti tartalma. Átfogalmazását javasoljuk, ami után szerepeltetésével egyetértünk. A jelen formájában elutasítjuk. A tétel nincs alátámasztva. (kikerült)
L	A vadvédelmi célprogram alkalmazásával a gazdálkodás növelése	A tétel nem felel meg a SWOT-elemzés „Lehetőségek” kategóriájának, mert nem külső, pozitív hatásra utal. Az EMVA-rendelet szerint vadvédelmi célprogram nincs, az anyagban nem található a tétel alátámasztása. (kikerült)
L	A földhasználat további ésszerűsítése	A tétel nem felel meg a SWOT-elemzés „Lehetőségek” kategóriájának, mert nem külső, pozitív hatásra utal. A tétel nincs megfelelően alátámasztva. A tétel túl általános, ebben a formájában nem javasoljuk szerepeltetését. (kikerült)
L	A nagy élőmunka-igényű és a hagyományos gazdálkodási formák elterjedése	A tétel nem felel meg a SWOT-elemzés „Lehetőségek” kategóriájának, mert nem külső, pozitív hatásra utal. A tétel átfogalmazását javasoljuk, az élőmunka-igény mértéke nem természeti környezeti kategória ebben a formában, a hagyományos gazdálkodási módok viszont az. A tétel megalapozása példálózó, a Helyzetelemzés gyakorlati kritériumainak ebben a vonatkozásban megfelel.
L	A talaj termőképességének megőrzése és ezzel a talaj-degradáció lehetőségének csökkentése	A tétel nem felel meg a SWOT-elemzés „Lehetőségek” kategóriájának, mert nem külső, pozitív hatásra utal. A tétel szerepeltetésével egyetértünk, de olyan módosítással, amely közvetlenül utal a talaj termőképességének lehetséges megőrzési módjai közül a természeti környezet szempontjából előnyös megoldásokra (a jelen megfogalmazásba beleérhető a műtrágyázás is). A tétel alátámasztott.
	Veszélyek	
V	A talaj-degradáció visszafordíthatatlan károkat okoz a nemzeti örökségben.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, a tétel alátámasztott.
V	Az egyéni erdőtulajdonosok gazdálkodási feltételei és piaci esélyei romlanak	A tétel nem felel meg a SWOT-elemzés „Veszélyek” kategóriájának, mert nem külső, negatív hatásra utal. A tétel nem közvetlenül környezeti veszélyt céloz meg, piaci kategórián keresztül közelíti meg a kérdéskört, átfogalmazását javasoljuk. Módosítás után, a környezeti hatások középpontba helyezésével, szerepeltetésével egyetértünk.
V	Szélsőséges vízháztartási viszonyok (árvíz, belvíz, aszály) csökkentik a mezőgazdasági termelés biztonságát	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, a tétel alátámasztott.
V	A természeti és tájértékek biológiai hanyatlása, a biológiai sokféleség csökkenése	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, megalapozása hiányzik.

A fejlesztési kulcsterületek meghatározása

A környezet és a vidék fejlesztésére vonatkozóan az anyag az agrárágazat fejlesztési kulcsterületei között 1 tételt említ, az alábbi táblázat szerint. A téma kibővítése és további részletezése fontos feladatnak minősül.

5. táblázat: A II. tengelyhez kapcsolódó SWOT-tételek véleményezése

Fejlesztési kulcsterületek	Észrevételek
(12.) A mezőgazdasághoz köthető vagy csak lazán kapcsolódó tevékenységek diverzifikálása, a tevékenységek társítása, a környezettudatos gazdálkodás megteremtése a vidéken élők körében alapvető – minden lehetséges eszközzel ösztönzött – szemléletváltást igényel.	A megállapítással egyetértünk.

A fenntartható vidékfejlesztés húzóerői

Értékelőként húzóerőnek azokat az elemeket tekintjük, amelyek megléte alkalmassá teszi vagy kényszeríti az adott tevékenységeket a potenciális erőforrások minél magasabb szintű kihasználására.

A húzóerők tényleges realizálásának a program és az egyes projektek szintjén is együtt kell járni a foglalkoztatottsági és környezeti kérdések figyelembe vételével.

A vidékfejlesztési program helyzetleírása alapján a következő elemek tekinthetők húzóerőnek. Ezeket azonban a program nem húzóerőként jelöli meg:

Húzóerő Mezőgazdaság

- Az ország területének magas aránya, 89%-a alkalmas mezőgazdasági/erdőgazdálkodási tevékenységre

Vidék

- A 10 fő alatti foglalkoztatottal rendelkező vállalkozások száma jelentős
- Az egyéni gazdaságok viszonylag nagy részének van mezőgazdaságon kívüli bevétele
- Gyönyörű táj, természetes körülmények, kulturális örökség
- A tanyák környezete gyönyörű, a talaj/tájfenntartásban komoly szerepet játszanak
- A tanyák a modern mezőgazdaság színterei is lehetnek
- Sok olyan épület van vidéken, amelyeknek új funkciót kellene adni
- Harmóniában a helyi közösség igényeivel

- Sok nem kormányzati szervezet van vidéken
- A kézművesség még most is jelen van vidéken
- Létező tájképmegőrző gazdálkodási formák
- Vannak helyi élelmiszertermékek
- A magyar specialitások egy része a vidékhez kapcsolódik
- Létező, életben tartott kulturális hagyományok

A mai világpiaci környezetben a jó természetes körülmények erőforrásnak számítanak. Ez azonban nem a fő meghatározó tényező egy gazdaság mezőgazdasági tevékenységének sikerében. Értékelői véleményünk szerint a húzóerőt a piac jelenti. Olyan termékek előállítását érdemes támogatni, amelyek jövőbeni piaci lehetőséget jelentenek.

Magyarországi sajátosság, hogy a mezőgazdaság jelentős foglalkoztatási tényező. Emiatt értékelőként a vidéki életkörülmények javítása szempontjából húzóerőnek tekintjük a mezőgazdaságot, mint foglalkoztatási tényezőt és potenciális munkalehetőséget. Ezek alapján a mezőgazdasági fejlesztések egyértelműen foglalkoztatási szempontból értékelhetők.

A környezetvédelem szempontja is húzóerőnek számít. Ebből a szempontból a mezőgazdasági fejlesztések eszközként vehetőek számításba.

A vidéki életkörülmények javítása szempontjából fontos húzóerőnek tartjuk a meglévő – gazdasági és szokásbeli – hagyományokat és az azok megőrzése iránti igényt. Húzóerőnek tekintjük a nem kormányzati szervezeteket és a helyi fejlesztések iránti érdeklődést, habár az egyes projektek között a kapcsolatok és az egymásra épülés nem általános.

A vidéki gazdaságok diverzifikálása és a jövedelemszerzési lehetőségek erősítése szempontjából a meglévő természeti adottságokat húzóerőként értékeljük. Ezek kiaknázása egymást kiegészítő tevékenységek folytatására teremt lehetőséget.

A vidéki életminőséget és gazdasági lehetőségeket befolyásoló egyenlőtlenségek és prioritások rangsorolása

Értékelőként, az EMVA által kezelt területeket komplexen tekintve, az egyik legnagyobb problémának a vidéki munkalehetőségekkel kapcsolatos nehézségeket tartjuk. A munkalehetőségek, pontosabban a jövedelemszerzési lehetőségek hiánya a forrása, illetve eredete sok más problémának (pl. elvándorlás, egészségi állapot, közbiztonság) is.

Ezen belül kiemelten fontos a mezőgazdaság foglalkoztatási szerepének csökkenése. Véleményünk szerint a mezőgazdaságban dolgozók szakképzettsége nagy jelentőségű probléma. Magyarországon jelenleg nincs szükség mezőgazdasági végzettségre ennek a tevékenységnek a folytatásához. Ennél is nagyobb problémának látjuk azonban azon képességek hiányát, amelyek az egyéni gazdálkodókat alkalmassá teszik az adott piaci környezet változásainak észlelésére és a változásoknak megfelelő reagálásra. A gazdasági társaságoknál ez a kérdés kisebb jelentőségű, mivel azok nagy

számban rendelkeznek felkészült vezetőkkel. Ehhez jön a szaktanácsadási rendszer piaci irányultságának gyengesége abban az értelemben, hogy a szaktanácsadás elsősorban nem a piaci lehetőségekhez való alkalmazkodáshoz járul hozzá.

Igen nagy probléma a termelési szerkezet egyszerűsödése. Emiatt csökken az eltartó képesség csökkenése, a kézimunkaigény mérséklésének motivációja pedig a lehető legalacsonyabb. Ezt a folyamatot a növénytermesztésben elősegíti a birtokkoncentráció. A termelési szerkezet egyszerűsödése környezeti szempontból is nyugtalanító jelenség; csökkenti a biodiverzitást és a talaj monokultúrás kizsárolásával jár. A termesztett növényfajok kisebb száma piaci szempontból is hátrányokat jelent, mivel erősebben kiszolgáltatottá teszi a növénytermesztési szektort egy-egy piaci hatásnak. A tömegtermelésben rejlő lehetőségeket Magyarországon csak korlátozottan használják ki a gazdálkodók; elsősorban az egyéni gazdálkodók nem tudnak ezekhez kapcsolódni (pl. búza esetében egy fajtából nagy tömegű áru előállítás). Ennek egyik oka a gazdálkodók a termelői csoportokkal szembeni idegenkedése, aminek részben történelmi, részben egyéni okai vannak.

A mezőgazdaság munkaadói szerepének csökkenésével egyenlő mértékű probléma a vidéki vállalkozások tárgyköre. A képzettség itt nem tartozik a legfontosabb tárgyalandó kérdések közé, mivel a mezőgazdaságon kívüli vállalkozások nagy része csak megfelelő végzettség birtokában indítható. Az ilyen vállalkozások esetén a helyi fizetőképes kereslet korlátozottsága mellett a legnagyobb probléma az ismeretek hiánya (elsősorban a marketing terén, ami itt nem a meglévő áru eladását, hanem a piaci igények felmérését és az áruk ezek szerinti kialakítását jelenti), ami a piac hiányát eredményezi.

Nagyon jelentős probléma, hogy a mezőgazdaság munkaadói szerepének csökkenésével párhuzamosan nem erősödött a mezőgazdaságon kívüli tevékenységek munkaadói szerepe. Ez is hozzájárult a vidéki munkanélküliség növekedéséhez.

Értékelői véleményünk szerint a tőkehiány csak másodlagos gond a vidéki jövedelemszerzési lehetőségek problémáihoz képest. Természetesen fontos a piaci változásokhoz való alkalmazkodást elősegítő beruházások támogatása, de értékelői véleményünk szerint ezeknek úgy kellene szolgálniuk a fentiek szerinti szerkezetváltást, hogy az ne járjon a jelenlegi foglalkoztatási mutatók romlásával. Kapcsolódó probléma, hogy a mezőgazdasági szektoron belül nincs konszenzuson alapuló meghatározása sem a versenyképességnek, sem a szerkezetváltásnak.

A szakképzésre vonatkozóan probléma a képzési szerkezet piaci irányultságának gyengesége és a folyamatos monitoring korlátozott volta vagy – sok esetben – hiánya.

Életkörülményeikkel és lakókörnyezetükkel a romák bizonyos vidékeken jelentős társadalmi problémát okoznak. A legfőbb gondnak értékelőként azt tartjuk, hogy a romákkal kapcsolatos problémákat nem a népcsoport szemléleti tulajdonságait figyelembe vevő programokon, akciókon, projekteken keresztül szándékoztak eddig megoldani. Ezért eddig a vártnál gyengébb eredmények születtek, vagyis egyrészt nem haladt előre a megoldás, másrészt a romákat úgy könyvelték el, mint akik elutasítják a megoldásokat.

A vidéki életkörülményeket tekintve jelentős probléma egyrészt a szolgáltatások hiánya, másrészt az egyes falvakban és városokban nem meglévő szolgáltatásokhoz

való hozzáférés nehézsége. A szolgáltatások hiányára vonatkozóan kiemelt probléma, hogy Magyarországon nincs konszenzuson alapuló meghatározás a vidéki szolgáltatásokra, azok szükségességére és – ha mégis vannak – az ilyen meghatározások olyan jogszabályok hatálya alá tartoznak, amelyek a komplex vidékpolitika hiánya miatt egymástól függetlenül, a vidékfejlesztési hatásokat nem elemezve működnek. A vidékfejlesztési hatások elemzésének hiánya általánosan megfigyelhető tendencia Magyarországon.

Életminőség és a vidéki gazdaság diverzifikálása (III. tengely)

Lehatárolás és fő témák

Az EMVA-rendelet szerinti alszakaszok a III. tengely alatt a következők:

- a vidéki gazdaság diverzifikálása
- az életminőség javítása
- tanulási ismeretek oktatása

Az életminőség részben gazdasági kérdés, de – hosszú távon egyértelműen – legalább akkora súllyal esnek latba az olyan gazdaságon kívüli kérdések, amelyek közvetetten gyakorolnak pozitív hatást a gazdasági fejlődésre (hagyományok, a helyi közösségek ereje, helyi identitás, stb.). Mindezeket körbe fogja a releváns tudás átadása, közvetítése és fenntartása.

A fentiek alapján a fő témák meghatározása a következő:

- Lakosság
- Helyi közösségek
- Képzés és szakma
- Szolgáltatások és infrastruktúra
- Munkalehetőségek

A fő témák bizonyos esetekben nem számszerűsíthetők, illetve nincs rájuk hivatalos statisztikai adat. Ilyen esetekben javasolt a szélesebb körben végzett elemzésekre való hivatkozás – ami egyébként egyes helyeken meg is jelenik az anyagban -, amennyiben történtek ilyen kutatások vagy értékelések.

A fő témák kezelése a Helyzetelemzésben

Lakosság

A vidéki lakosságra vonatkozó megállapításokkal egyetértünk. Kiegészítésként megjegyzendő, amit nyilván a tervkészítők is tudnak, hogy a lakosságmegtartó-képesség a vidékfejlesztésen kívül olyan egyéb tényezőktől is függ (pl. a bankok hajlandósága a falusi építkezés finanszírozására), amelyekhez a programnak nincsenek eszközei, viszont a program megvalósulását jelentősen befolyásolják.

Helyi közösségek, örökség

A helyi közösségek megerősítése olyan hozzáadott értéke a vidékfejlesztési intézkedéseknek, amelynek multiplikátor hatása mind a gazdaságfejlesztést, mind az anyagi boldogulástól független életminőséget érintheti. A Helyzetértékelés megemlíti a helyi közösségek problémáit, beleértve az elvándorlásból adódó gondokat és a romák bevándorlásából származó előnytelen folyamatokat. A helyi közösségek fejlesztése ezeket a társadalmi problémákat célozza meg, és egyrészt a közösségi tereken, másrészt komplex programokon keresztül erősíti a helyi társadalom egységét. A megállapításokkal egyetértünk.

Ex ante értékelőként a helyi örökség alatt nem csak az épített örökséget és a néphagyományokat értjük, hanem a vidéki élet minden elemét és az értékrend minden részegységét, beleértve az önállóságot, az önálló felelősségvállalási hajlandóságot, valamint az önálló döntések igényét és lehetőségét is. A III. tengely intézkedéseinek kapcsán ezek eltűnését tartjuk a legfontosabb, minden hatékony fejlesztés fenntarthatóságát megalapozó tényezőnek. Ezek nélkül nem lesz Magyarországon hosszú távon fenntartható vidéki lét. Az önálló felelősségvállalás képessége nélkül nem fogja a vidéki lakosság túlélni a közigazgatási és egyéb ésszerűsítések címén végrehajtott vidéki szolgáltatás-elvonás hatásait. Emellett a program eredményes megvalósulását alapvetően befolyásolják majd – az EMVA vidékfejlesztési intézkedésein kívül – a szabályozórendszerek 2007 és 2013 közötti változásai is. A helyi közösségek fejlesztése, azok megerősítése segít kiváltani a szolgáltatások lecsökkenését, ezzel pedig segíti a vidékiek túlélését.

A helyi örökség és a helyi közösségek problémáit illetően az anyag megfogalmazza ezeket és felsorolja a fő szükségleteket is, ezekkel egyetértünk.

A helyi közösségek vonatkozásában nincs megjelölve célcsoport, mert a helyi közösségek megerősítése Magyarország minden térségében, településén és közösségben különösen fontos, tekintettel a témakör multiplikátor hatására.

Képzés és szakma

A vidéki népesség képzettségi szintje, annak problémáival és okaival együtt, valamint a fő fejlesztendő területek meg vannak határozva, ezekkel egyetértünk. A szakma/készségek területén kiemelten fontosnak tartjuk a vállalkozóvá válás segítségét, a vállalkozói gondolkodásmód megismertetést és ezzel a gazdasági diverzifikációra való alkalmasság kialakítását. Enélkül a termelésközpontú gondolkodásból nem lesz piacközpontú gondolkodás, vagyis a humán erőforrások oldaláról nem teremődik meg az eredményes gazdasági diverzifikáció alapja. Jelenleg a vidéki vállalkozók nagy része nem az értékesíthetőség útjait keresi, hanem beletörődik, hogy nem lehet terméket váltani, mert nincs stabil fizetőképes kereslet. Nincs meg az egészséges piaci szemlélet azokban a vidéki vállalkozókban, akik jelenleg nem területi monopóliumban dolgoznak, vagyis esetlegesen diverzifikációra van szükségük. A mezőgazdaságban dolgozók képzettsége és készségei csak szűk területen teszik lehetővé a gazdaságon

belüli vagy kívüli diverzifikációt. A szakmára vonatkozó megállapításokkal egyetértünk.

Szolgáltatások és infrastruktúra

A vidéki alapszolgáltatások és infrastruktúra fejlesztése csak részben célozható meg az EMVA intézkedéseivel. A szolgáltatások terén – nem a vidékfejlesztési szabályozók miatt – Magyarországon jelentős a vidéki területek hátránya, a Kormány jelenlegi rövidtávú, gazdasági szemléletű regionalizációja felborítja az amúgy is hátrányos helyzetű vidéki térségek szolgáltatásokkal való ellátottságát, elég csak a postákat és az iskolákat említeni, és még csak most jön az egészségügy és az önkormányzati rendszer reformja. Ezek olyan változások, amelyek negatív hatásai (a lakosságmegtartó-képesség csökkentése) jelentősebbek, mint az EMVA vidékfejlesztési intézkedéseivel esetlegesen elérhető általános pozitív hatások. Itt említhető meg az a tény, miszerint egyes pénzintézetek nem finanszírozzák a magáncélú házvásárlást, ezáltal pedig a vidéki területeken szűkül a szolgáltatási verseny, ami gazdasági szempontból hátrányos a vidéki lakosságra nézve.

A gazdasági szolgáltatások elterjedtségével kapcsolatosan a probléma máshogy merül fel, mert azt gazdasági törvényszerűségek szabályozzák, vagyis szükség esetén gyorsan és egymással versenyezve megjelennek a gazdasági szolgáltatások. Az ilyen területeken regionális problémát jelent a gazdasági szolgáltatások hiánya miatt meg nem induló gazdasági fejlődés. Az ilyen szolgáltatások többnyire követő jellegűek, vagyis először a keresletnek kell meglennie irántuk, és ezek önmagukban nem teremtenek vidéken piacot. Ennek magyarázata a nagyobb városokban működő vállalkozások nagyobb sűrűsége, ami a szolgáltatók oldaláról gazdaságosabban működtethető csatlakozási rendszert jelent. További probléma a szolgáltatókkal, hogy vidéken is hasonló szolgáltatási árakat kínálnak, mint a nagyobb gazdasági potenciálú városokban. Természetesen nem várható, hogy adott szolgáltatásért vidéken kevesebbet keressenek, de mégis tény, hogy a magas árak akadályozzák a gazdasági szolgáltatások szélesebb körű kiépülését.

Ha nem is a legnagyobb, de továbbra is probléma a vidéki gazdasági szereplők naprakész információkkal való ellátottsága. Ez a tényező nem is az adott gazdasági körülményekre vonatkozik, hanem a piaci előrejelzésekre és a hosszú távú tervezésre, az esetleges termék- vagy tevékenységdiverzifikáció szükségességének felmérése szempontjából.

Az infrastruktúra terén kiemelkedő fontosságú, hogy a vidéki településeket nehéz fizikailag és információs csatornákon elérni; ez nagy probléma. Ebbe beleértendő az úthálózat gyenge minősége, a tömegközlekedés racionalizálás címén történő visszafejlesztése, a vidéki családok anyagi nehézségei a saját gépjármű fenntartása terén, egyes térségek mobiltelefonos lefedettségének hiánya, valamint a korszerű Internet kapcsolat lehetőségének hiánya.

Infrastrukturális vonatkozásban további probléma a megújuló energiaforrás-használat elterjedtségének hiánya.

Munkalehetőségek

Vidéken a munkalehetőségek vonatkozásában két nagy probléma van, az egyik a munkahelyek kis száma, a másik a dolgozni nem akaró munkanélküliek viszonylag nagy száma.

A munkahelyteremtés szempontjából a vidéki területek nem vonzóak, így a nagyobb munkáltatók a regionális központokban telepednek le. Ennek telephelyválasztási okai vannak, valamint a kilépési korlátok minimalizálása és a majdani eladhatóság fenntartása. Ezek gazdasági szabályzó mechanizmusok, ez ellen vidékfejlesztési intézkedésekkel nem lehet mit tenni. A munkahelyek vonatkozásában a következő probléma a megfelelően képzett munkaerő megléte, ami viszont vidéken komoly probléma. Ezzel kapcsolatban a vidéken történő képzéseknek a munkaerő alkalmazkodóképességét erősítő jellege hatékony segítséget jelent a foglalkoztatottsági viszonyok javításában.

A munkalehetőségek növelésével kapcsolatos jelentős probléma Magyarországon az önfoglalkoztatás alacsony társadalmi elismertsége és az önfoglalkoztatás képességének hiánya a vidéki lakosság körében. A munkaképes korú vidéki lakosság jelentős része nagyobb hajlandóságot mutat alkalmazásba elmenni, ott ledolgozni a szükséges munkaidőt és azután nem végezni semmi olyan gazdasági tevékenységet, amely hozzájárulna életkörülményeinek a javításához. Ez a tendencia egyre erősebben mutatkozik a fiatalok körében. Ez kiszolgáltatottá teszi a munkaképes korú vidéki lakosokat, ami korlátozza alkalmasságukat egy későbbi munkatevékenység-váltásra és a jelen gazdasági helyzetben nem lesznek képesek az elbocsátás után új munkát vállalni, ami viszont hozzájárul a vidéki munkanélküliség növekedéséhez. A vidéki lakosság felelősségvállalási képességének erősítése nagyban hozzájárul a munkalehetőségek növeléséhez, ezen keresztül pedig a foglalkoztatottság helyzetének javításához. Ex ante értékelőként ennek fejlesztésében nagy lehetőséget látunk.

Vidéken nincs meg az a társadalmi hálózat, amely felkarolná – akár saját gazdasági érdekei miatt – a munkanélküliek ügyét és, helyi társadalmi felelősséget vállalva és felismerve a munkanélküli létből adódó devianciák társadalmi veszélyét, megszervezné a falusi foglalkoztatási hálózatot. A helyi közösségek megerősítése ennek a problémának a megoldásához is segítséget ad, ebben jelentős fejlődési potenciált látunk.

Ex ante értékelőként a vidéki élet minőségének problémáit a hátrányos helyzetű célcsoportok, különösen a romák esetében is hasonlóan látjuk. Az említett célcsoportok vonatkozásában a legfőbb probléma, hogy az aktuális megoldások nem vagy csak kevésbé veszik figyelembe ezen társadalmi csoportok eltérő kulturális jellemzőit és a testreszabottnak szánt megoldások kivitelezése során ugyanazzal a mércével mérnek, mint a „mainstream” programoknál.

2.5.3. A SWOT-elemzés megfeleltetése és összhangja a helyzetelemzéssel

A programban közölt SWOT-tábla feldolgozásával és a 2006. június 8-án tartott SWOT-műhelynapon született módosító javaslatokkal való kiegészítésével (drapp

hátterrel) az értékelők az alábbi táblázat szerinti észrevételeket fogalmazzák meg a SWOT-tételekkel kapcsolatban.

6. táblázat: A III. tengelyhez kapcsolódó SWOT-tételek véleményezése

	SWOT-tétel	Észrevételek
	Erősségek	
E	Gazdag kulturális örökség, természeti értékek és változatos táji adottságok	Kiterjesztve
E	Egészséges, nyugodt lakókörnyezet	Szerepeltetésével egyetértünk, de a megfogalmazás módosítását javasoljuk, hogy jobban kifejezze az erősség lényegét. A tétel érveléssel nem alátámasztott.
E	A tanyasi, aprófalvas és periférikus térségek kivételével a vidéki települések alpinfrastruktúra ellátottsága megfelelő.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, érveléssel részben alátámasztva.
E	A vidéki térségek gazdasági és kulturális öröksége, természeti és termőhelyi adottságai megfelelő alapot nyújtanak a mezőgazdaságon kívüli és azt kiegészítő gazdasági tevékenységek fejlődéséhez (világörökségi helyszínek, építészeti örökség, régészeti értékek, folklór, hagyományok)	A tétel szerepeltetésével egyetértünk.
E	Képzett kézműves társadalom, a népi iparművészet szakmailag megalapozott zsűrizési rendszere.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, érveléssel nincs alátámasztva.
	Gyengeségek	
Gy	A vidéki térségek kulturális értékei szinte soha nincsenek megfelelően kiaknázva és a természeti értékek fenntartható hasznosítása is alacsony szintű.	A tétel ebben a formában kikerült; egyes részei átkerültek más tételekbe.
Gy	Az aprófalvas régiók összességében romló képet mutatnak magukról.	Kikerült.
Gy	Jellemző, hogy a közüzemi szolgáltatások elérhetősége nem mindig könnyű minden lakos számára.	
Gy	A nem mezőgazdaságra alapozott megélhetési formák elterjedése lassú.	Kiterjesztve.
Gy	A gazdasági szolgáltatások és a kapcsolódó infrastruktúra (értékesítési, logisztikai és kommunikációs hálózatok) szegényes.	Módosított megfogalmazás.
Gy	A vidéki településeken alacsony és egyre csökkenő gazdasági aktivitás, rengeteg kényszervállalkozó.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, jól alátámasztott.
Gy	A vidéki térségekben az alacsony jövedelmezőségű, hagyományos termelő ágazatok súlya jelentős; a nem mezőgazdaságra alapozott megélhetési formák elterjedése lassú	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, érveléssel részben alátámasztva.
Gy	A vidéki településeken erősíteni kellene a tőkevonzó képességet és a tudás-intenzív foglalkoztatás mértékét.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk; érveléssel jól alátámasztott, de nem tartalmaz elegendő adatot.
Gy	A vidéki lakosság vállalkozási lehetősége és innovációs készsége alacsony; a szükséges készségek és saját erő hiányában vélhetően kevésbé tudják kihasználni a fejlesztési programokat.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk; a jelenleg uralkodó viszonyok értékelése nincs jól alátámasztva.

	SWOT-tétel	Észrevételek
Gy	Hiányoznak bizonyos gyakorlatok, pl. partnerség, jól működő hálózatok.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, de a jelenleg uralkodó viszonyok értékelése nincs jól alátámasztva.
Gy	A hagyományos kézműipari termékek gyenge promóciója, a társadalmi elismertség hiánya, értékesítési bizonytalanságok.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, de a jelenleg uralkodó viszonyok értékelése nincs jól alátámasztva.
Gy	A megújuló energiaforrások használata az állami és magánszektorban még nem terjedt el.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, de a jelenleg uralkodó viszonyok értékelése nincs jól alátámasztva.
Gy	Egyenlőtlenségek a falusi turizmus minőségét és területi heterogenitását illetően; az integráció hiánya.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, de a jelenleg uralkodó viszonyok értékelése nincs jól alátámasztva.
Gy	A kistermelői termékek turizmuson keresztüli közvetlen értékesítését biztosító átfogó jogszabályi háttér hiányzik.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, de a jelenleg uralkodó viszonyok értékelése nincs jól alátámasztva.
Gy	A vállalkozásokat kiszolgáló szolgáltatói szektor és infrastruktúra fejlesztésre szorul.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, de a jelenleg uralkodó viszonyok értékelése nincs jól alátámasztva.
	Lehetőségek	
L	Felértékelődnek a természeti és kulturális értékek; az egészséges környezet fontossága kiemelendő.	A tétel ebben a formában kikerült; egyes részei átkerültek más tételekbe.
L	Egyre nagyobb társadalmi igény a megújuló energiaforrások iránt.	Módosított megfogalmazás.
L	Növekvő és fizetőképes kereslet a mérsékelt környezetterheléssel termelt élelmiszerek iránt	Beépítve más tételekbe.
L	A kulturális örökség világszerte tapasztalható előtérbe kerülése.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, de a jelenleg uralkodó viszonyok értékelése nincs jól alátámasztva.
L	Növekvő igény a biztonságos, egészséges és az egyes térségek jellemzőit magukban hordozó termékek iránt, úgyelve a munkaerőpiac szempontjaira és biztosítva az értékmegőrzést.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, de a jelenleg uralkodó viszonyok értékelése nincs jól alátámasztva.
L	Az információs és kommunikációs technológiák fejlődésével növekszik majd a periférikus térségek tökevvonzó képessége és csökken az elszigeteltség.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, de a jelenleg uralkodó viszonyok értékelése nincs jól alátámasztva.
L	Az európai trendeknek megfelelően felértékelődnek a vidéki térségekben rendelkezésre álló energiaforrások (pl. biomassza); meg kell becsülni az egészséges környezetet és a természeti értékeket.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, de a jelenleg uralkodó viszonyok értékelése nincs jól alátámasztva.
L	A turizmus multiplikátor hatásának fokozódó érvényesülése a falusi turizmusban felhasznált mezőgazdasági termékek és szolgáltatások terén.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, de a jelenleg uralkodó viszonyok értékelése nincs jól alátámasztva.
L	Az infrastrukturális hátrányok csökkentése a környezetkímélő megoldások hangsúlyozásával az EU kohéziós politikájában.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, de a jelenleg uralkodó viszonyok értékelése nincs jól alátámasztva.
	Veszélyek	
V	Folytatódik az aktív, jól képzett munkaerő elvándorlása, csakúgy, mint a vidéki lakosság elöregedése és csökkenése az aprófalvas térségekben.	Módosított megfogalmazás.
V	A vidéki térségek funkcióváltása (agglomeráció, üdülőfalvak) következtében a meglévő értékek és egyedi sajátosságok el fognak tűnni.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, de a jelenleg uralkodó viszonyok értékelése nincs jól alátámasztva.

	SWOT-tétel	Észrevételek
V	A természetes népszaporulat csökkenése és az aktív, jól képzett munkaerő elvándorlása következtében elnéptelenedés és a korstruktúra romlása várható.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, jól alátámasztott.
V	Folyamatosan csökken a mezőgazdaság súlya a foglalkoztatásban; ezt azonban nem kíséri majd a mezőgazdaságon kívüli gazdasági tevékenységek fejlődése.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, de a jelenleg uralkodó viszonyok értékelése nincs jól alátámasztva.
V	A városi régiókba történő bevándorlás fokozódásával komoly regionális koncentráció várható.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, jól alátámasztott.
V	A kereskedelem és a közfelfogásban erősödni fog a kommercializálódás és az általános értékválság.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, de a jelenleg uralkodó viszonyok értékelése nincs jól alátámasztva.
V	Forráshiány következtében a kultúra és hagyományörzés területén a hagyományok megőrzése veszélybe kerül.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, de a jelenleg uralkodó viszonyok értékelése nincs jól alátámasztva.
V	Romlik majd a vagyon- és közbiztonság szintje.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, de a jelenleg uralkodó viszonyok értékelése nincs jól alátámasztva.

A fejlesztési kulcsterületek meghatározása

A leginkább elmaradott térségek felzárkóztatásával kapcsolatos fejlesztési kulcsterületeket illetően az alábbi észrevételeket tesszük. Lásd a táblázatot.

7. táblázat: A III. tengelyhez kapcsolódó fejlesztési kulcsterületek véleményezése

Fejlesztési prioritások	Észrevételek
(1.) Gyenge vállalkozási képesség; a mikrovállalkozások túlsúlya; az integráció hiánya; a szolgáltatási szektor alacsony aránya azt mutatja, hogy a gazdaság dinamizmusa elmarad az urbanizált térségektől, főleg az ország déli és keleti térségeiben és persze az aprófalvas vidékeken. A vidéki térségekben a mezőgazdaság gyengülő gazdasági szerepét az alternatív és/vagy kiegészítő, mezőgazdaságon kívüli gazdasági tevékenységek nem ellensúlyozzák a szükséges mértékben.	A megállapítással egyetértünk, a problémakör érveléssel jól alátámasztott, de viszonylag hiányos az adatok és az elemzésen alapuló utalások köre.
(2.) A gazdaság szerkezetén belül többségben vannak a kevésbé nyereséges ágazatok és tevékenységek, ezért a vállalkozások és a foglalkoztatottak jövedelme elmarad az országos és a városi átlagtól. A fizikai foglalkozásúak és az alacsonyabb iskolai végzettségűek nagyobb száma, valamint a munkaképes népesség csökkenő aránya is a jövedelmi elmaradást erősíti.	A megállapítással egyetértünk, ami adatokkal nem, de érveléssel jól alátámasztott.
(3.) A munkanélküliségi ráta több mint duplája az országos átlagnak, főleg a kistélepüléseken, aminek oka a kritikus a munkaerőpiaci helyzet. A magasabb képzettséggel rendelkezők nehezen találnak megfelelő munkát; másrészt az alacsonyan képzett társadalmi csoportok, pl. a roma népesség foglalkoztatása szintén nagyon problémás. Az előbbieknél ez elvándorláshoz, az utóbbiak esetében pedig munkanélküliséghez, devianciákhoz és a munkaerőpiacról való tartós kiszoruláshoz vezet. A magasabb iskolai végzettségűek elvándorlása következtében vidéken hiányzik az erős tudásbázis.	A megállapítást elfogadjuk, trendekre vonatkozó információval nem kellően alátámasztott, érveléssel igen.
(4.) A gazdaság szerkezetátalakulását és a helyi vállalkozások megerősödését segítő gazdasági szolgáltatások a városokba koncentrálnak, így a periférikus vidéki településeken ezek elérhetősége nehezebb. A hatékony értékesítéshez és marketinghez szükséges logisztikai és információs rendszerek, és a szervezetek és hálózatok száma, kapacitása alacsony. Az alapvető szolgáltatások tekintetében a kistelepülések és a tanyai területek még mindig nagyon problémásak.	A megállapítást elfogadjuk, részben alátámasztott az elemzésben.
(5.) Az alpinfrastruktúra ellátottság a vidéki térségekben sokat javult, de az aprófalvak, tanyák és külterületek esetében a közszolgáltatások (szennyvízhálózat, külterületi utak, villanyhálózat, ivóvíz, stb.) további javításra szorulnak. A vállalkozási szektor fejlesztéséhez szükséges alpinfrastruktúra hiányos; az infokommunikációs lehetőségek hasznosítása (eszközök és képzettség egyaránt) nem számottevő. A megújuló energiaforrások területe szinte teljesen kiaknázatlan.	A megállapítással egyetértünk, adatokkal részben alátámasztott.
(6.) Az erősödő falusi turizmus a gazdasági diverzifikáció egyik kulcsterülete. A jelenség felerősödéséhez a régiók együttműködésével támogatott gazdag agroturisztikai kínálat szükséges; a helyi vállalkozások közvetlen értékesítését elősegítő szolgáltatási és marketing hálózatot szintén ki kell alakítani. A fentiekén kívül a turizmus és a vendéglátás terén nem kielégítő a képzés.	A megállapítást összességében elfogadjuk; a lehetőségeken belül a kereslet kérdése további elemzést igényel.
(7.) A vidéki térségek sajátos, karakteres és rendkívül sokszínű kulturális örökséggel rendelkeznek, ami egyszerre jelent kulturális és gazdasági erőforrást. Ezért nagyon fontos biztosítani ezen értékek védelmét és fenntartható kezelését. Mindennek valójában a térségfejlesztés, a turizmus, a gazdasági diverzifikáció, a kultúra és a helyi közösségek szempontjából van nagy jelentősége. Az értékmegőrzés mellett fontos az értékteremtés is, különösen az építészeti értékekkel vagy különösebb faluképpel nem rendelkező településeken.	A megállapítással nagyrészt egyetértünk, az részben alátámasztott.

Fejlesztési prioritások	Észrevételek
(8.) A helyi fejlesztések közötti szinergikus kapcsolat nem számottevő.	A megállapítással egyetértünk, további elemzését javasoljuk, részben alátámasztott.

LEADER (IV. tengely)

Lehatárolás és fő témák

Mivel a IV. tengely (LEADER) nem rendelkezik alszakaszokkal és mivel a megközelítés egységes, nem különböztetünk meg fő témákat.

Magyarországon a LEADER attól függetlenül számít még mindig újdonságnak, hogy uniós csatlakozásunk előtt volt már egy LEADER-programunk, jelenleg pedig egy másik LEADER-program zajlik, amit a Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztérium indított útjára az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP) keretén belül. A megközelítés gyakorlati alkalmazásáról és az ezzel kapcsolatos problémákról egyelőre sokat nem lehet tudni, viszont az AVOP LEADER-programjának előrehaladása alapján láthatók bizonyos nehézségek.

A program kivitelezése jelentősen csúszik, ami valójában gátolja a LEADER lényegének és fontosságának széleskörű megértését. Javítani kell a készségeken; tisztázni kell a helyi tervezési és operatív mechanizmusokat.

A rendszer bonyolultságához képest a pályázatonként nyerhető pénzek összege viszonylag kicsi. A LEADER a kisebb projekteket támogatja és az elnyerhető pénzösszeg az elszámolható költségek felénél is kisebb, ha a pályázatot cég nyújtja be. Ezzel önmagában nincs probléma, hiszen minél alacsonyabb a támogatási összeg, annál valószínűbb a projekt magasabb szintű bebiztosítása. A problémát a pályázati rendszer és a döntési mechanizmusok bonyolultsága jelenti. A pályázati adatlap túlságosan összetett; ráadásul sem a potenciális pályázók jogi személyisége, sem az adott pénzügyi kötelezettségvállalások típusa szerint nem differenciál. A standardizálás miatt a pályázati adatlap bizonyos rovatai egyszerűen nem értelmezhetők a LEADER-elveknek egyébként megfelelő projektek esetében, aminek eredményeként viszont pontok vesznek el a végső értékelésnél.

A helyi döntéseken alapuló eredeti LEADER-elvekkel szemben a pályázati eljárások során olyan új értékelésekre kerül sor, amelyek pontozásos módszere kevésbé alkalmas a pályázatok helyi körülmények közötti elbírálásához. Másrésről – az új módszer szerint – a végső döntést egy régióktól független központi adminisztratív hatóság hozza meg, eltérően a korábbi gyakorlattól, amikor a döntéshozatal a Helyi Akciócsoport feladata volt.

A végső döntés fő felelőse az irányító hatóság vezetője, és a döntéssel kapcsolatban későbbi fellebbezésnek nincs helye. Ez a megközelítés teljesen ellentétes a LEADER-elvekkel.

A SWOT-elemzés megfelelősége és összhangja a helyzetelemzéssel

A programban közölt SWOT-tábla feldolgozásával és a 2006. június 8-án tartott SWOT-műhelynapon született módosító javaslatokkal való kiegészítésével (drapp háttérrel) az értékelők az alábbi táblázat szerinti észrevételeket fogalmazzák meg a SWOT-tételekkel kapcsolatban. (lásd a táblázatot)

8. táblázat A IV. tengelyhez kapcsolódó SWOT-tételek véleményezése

	SWOT-tétel	Észrevételek
	Erősségek	
E	Jelentős helyi tapasztalat és hajlandóság a kistérségi szintű integrált fejlesztési programok készítésére és megvalósítására. Egyes térségekben növekszik a gazdasági aktivitás	Módosított megfogalmazás.
E	Jelentős helyi tapasztalat és hajlandóság a kistérségi szintű integrált fejlesztési programok készítésére és megvalósítására. Egyes térségekben növekszik a helyi közösségek aktivitása.	A tétellel egyetértünk, megalapozottsága nem jelenik meg az anyagban.
	Gyengeségek	
Gy	A vidéki lakosság vállalkozási képessége, innovációs készsége és gazdasági aktivitása alacsony.	Eltávolítva.
Gy	A helyi fejlesztések közötti gyenge szinergia, gyenge integráció.	Módosított megfogalmazás.
Gy	A kezdeményezések és a bizalom hiánya.	A tétellel egyetértünk, de érveléssel nincs eléggé alátámasztva.
Gy	A helyi fejlesztések között gyenge a szinergikus kapcsolat.	A tétellel egyetértünk, de érveléssel nincs eléggé alátámasztva.
Gy	Nem mindig vannak közüzemi szolgáltatások; hiányoznak a non-profit megoldások; a meglévő szolgáltatások minőségében nagyok a regionális különbségek.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, de érveléssel részben és hiányosan van alátámasztva.
Gy	Gyenge vagyonbiztonság az aprófalvas és tanyasi térségekben.	A tétellel egyetértünk, de érveléssel nincs eléggé alátámasztva.
	Lehetőségek	
L	Növekvő igény a régiók és a vidéki-városi térségek közötti kapcsolatok felerősítése iránt.	Módosított megfogalmazás.
L	A vidéki lakosság többsége fogékony a partnerség kialakítására és a helyi erőforrásokon és megoldásokon alapuló projektek megvalósítására.	Módosított megfogalmazás.
L	Az információs és kommunikációs technológiák fejlődésével a periférikus térségek tökevonzó képessége növekszik és elérhetősége javul.	Eltávolítva.

	SWOT-tétel	Észrevételek
L	Növekvő regionális és vidéki-városi integráció; nagyobb számú fejlesztés megvalósítása helyi forrásokra és megoldásokra alapozva.	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, megalapozása hiányzik.
	Veszélyek	
V	Erősödő szegregáció, egyes térségek további gettósodása, romló vagyonbiztonság.	Eltávolítva.
V	A mezőgazdaság további térvesztése, amit nem ellensúlyoznak új gazdasági vagy egyéb tevékenységek.	Eltávolítva.
V	Tovább romlik a vidéki térségek elérhetősége (utak, tömegközlekedés).	Eltávolítva.
V	Tovább romlik a vagyon- és közbiztonság	A tétel szerepeltetésével egyetértünk, megalapozása hiányzik.

A fejlesztési kulcsterületek meghatározása

A LEADER kapcsán fejlesztési kulcsterület nem került meghatározásra.

SWOT-táblázat

A Program 2007. január 18-i változatának elkészültét követően az ex ante értékelők és a tervkészítők újabb kétnapos stratégiai műhelynapot szerveztek, amelynek fő célja a helyzetértékelés és a stratégia koherenciájának megerősítése volt. A SWOT műhelymunka keretében egy összefoglaló SWOT-táblázatot készítettek, ami a programszintű erősségeket és gyengeségeket határozta meg. Előre összegyűjtött nemzetközi és hazai trendek alapján fogalmazták meg a veszélyeket és a lehetőségeket. Az erősségek és a lehetőségek összevetésével offenzív stratégiákat, a gyengeségek és a veszélyek összevetésével pedig defenzív stratégiákat alakítottak ki.

Definíció szerint az offenzív stratégia a létező erősségekre épülő olyan beavatkozások összessége, amelyeket előrelátható kedvező trendek (vagy lehetőségek) támogatnak. Az offenzív stratégia viszonylag könnyen mérhető és a lehetőségek megléte is egyenes úton tesztelhető. Ezzel szemben a defenzív stratégia azokat a gyengeségeket célozza meg, amelyeket előre látható kedvezőtlen trendek súlyosbítanak. A helyzet romlásának vagy a lehetséges válság elkerülését célzó defenzív stratégiát sokkal nehezebb mérni (a válság elmaradása egyaránt lehet a hatékony beavatkozás vagy a rossz előrejelzés következménye). A beavatkozás menetének grafikus ábrázolása a következő fejezetben látható, ahol a szögletes kapcsolóelemekkel ellátott függőleges vonalak az egyes beavatkozási láncokat mutatják (a függőleges vonalaknak legalább a két végükön láthatók szögletes kapcsolóelemek – ezek az adott lánchoz tartozó SWOT-tételeknél vannak elhelyezve).

Az alábbiakban a végleges SWOT-táblázat látható:

Stratégiai célok:	Erősségek:	Gyengeségek
Mezőgazdaság és élelmiszer-feldolgozás termelési szerkezetváltás, minőségi termelés, termékpályák működtetése, a versenyképesség javítása Környezeti viszonyok a vízgazdálkodási rendszerek javítása, a mezőgazdasági földek fenntartható használata, a biodiverzitás megőrzése, az éghajlatváltozás hatásainak helyreállítása Vidéki gazdaság a vidéki életminőség javítása, fenntartható életszínvonal elérhetősége	Kiváló ökológiai és élőhelyi adottságok Egyedi minőségű, tájjellegű termékek előállítására alkalmas élőhelyek. Elindult a földhasználat koncentrációja A modern technológiát alkalmazó nagy élelmiszer-feldolgozó vállalkozások működési hatékonysága kedvező A magyar mezőgazdaság kiváló minőségű és biztonságos élelmiszereket termel Tradicionális és speciális minőségi termékek Hozamszabályozáson alapuló hosszú távú erdőterv szerinti gazdálkodás megléte Erősödő szövetkezetalapítási célkitűzés Gazdag környezeti és természeti adottságok Korszerű biológiai háttér, nagy teljesítőképességű biológiai alapok Magas szintű biodiverzitás és alacsony szintű környezeti terhelés Egészséges életkörülmények A helyi közösségek együttműködése	Elaprózódott birtokszerkezet: a gazdaságok mérete, formája, termelőkapacitása közötti összhang nem megfelelő, és egyes tevékenységeknél a műszaki színvonal alacsony A két fő ágazat, a növénytermesztés és az állattenyésztés közötti egyensúly eltolódott Az ágazat alacsony nyereségessége, tőkehiány A beruházások a tőkehiány és az elavult termelési eszközök miatt maradnak el Főtevékenységként folytatva a mezőgazdaság csak korlátozott számú gazdálkodónak biztosít megélhetést Nem megfelelő a gazdaságok mérete és termelőkapacitása közötti kapcsolat, bizonyos tevékenységeknél a technikai és technológiai színvonal alacsony Az állattenyésztés elavult technológiákat használ Az állat-elhelyezési és állatjóléti követelmények betartása nem megfelelő – környezeti terhelés A gazdálkodók és általában a mezőgazdaságban foglalkoztatottak korösszetétele kedvezőtlen Hiányosak a gazdálkodók vállalkozási, piaci és marketing ismeretei A szakképzés nem kellően gyakorlatorientált, a szaktanácsadási rendszer működése nem kielégítő Az egyes gazdálkodók piaci szervezetségi szintje jóval az EU-átlag alatt van Az élelmiszer-feldolgozó kis- és középvállalkozások strukturális gyengeségei, elavult műszaki színvonala, tökeszegénysége, gyenge marketing tevékenysége Az élelmiszer-feldolgozás és az alapanyag-termelés jelentős

		elkülönülése, és a minőségkövetés nem kielégítő volta A termékpályák egészét segítő szolgáltatások, kereskedelmi, logisztikai rendszerek (raktározás, szállítás) fejletlenek; A gyenge minőségű mezőgazdasági területek alternatív hasznosítása A természeti értékekkel bíró területek megfelelő kezelése nem megoldott Tökéletlen vidéki infrastruktúra (civil, vállalkozói, termelési, pl. közlekedés, szállítás, munkahely) A termékláncot, kereskedelmet és logisztikai rendszereket támogató szolgáltatások fejletlenek Szétzilált vidéki közösségek Munkalehetőségek hiánya a vidéki térségekben Eltérő falufejlesztési dinamika, az elmaradott térségben levő falvak kritikus helyzete, fokozódó elnéptelenedés A közösségi terek hiánya
Trendek A két fő ágazat (növénytermesztés és állattenyésztés) közötti arány és egyensúly kedvezőtlen következményei Veszélybe kerülnek és nem fejlődnek a genetikai erőforrások A táplálkozási szokások megváltozása, a minőségi elvárások fokozódása, a kereslet enyhe növekedése Az oktatás strukturális problémái miatt a munkaerő képzettségi szintje nem felel meg a piaci elvárásoknak Növekvő hazai és nemzetközi kereslet a	Lehetőségek A versenyképes gazdaságok aránya nő Veszélyek Olyan földhasználati módszerek előmozdítása, melyek megfelelnek a természeti adottságoknak Az erdészeti és faipari szektor kihasználtsága növelhető Növekvő kereslet a tradicionális és speciális minőségi termékek iránt A biotermelés térnyerése A környezeti állapot javítása az extenzív mezőgazdasági termelés és a	Veszélyek A regionális különbségek növekedése A mezőgazdasági termelés költségeinek aránytalan növekedése A nem megfelelő szaporítóanyagok használata veszélyezteti a kereslet-kínálat egyensúlyát és a termékek minőségét Terméktöbblet elérése a mezőgazdasági termelésből A naprakész tudás hiánya veszélyezteti a magas termelési értékű területek hasznosítását A talaj-degradáció visszafordíthatatlan károkat okozhat a nemzeti örökségben. Szélsőséges vízháztartási viszonyok (árvíz, belvíz, aszály) Globális felmelegedés

biotermékek iránt Az EU környezetvédelmi, állatjóléti, minőségbiztosítási normáinak és követelményeinek bővülése és szigorodása Elvándorlás a vidéki térségekből Növekvő igény alternatív szabadidős tevékenységekre A mezőgazdasághoz kapcsolódó degradációs folyamatok enyhe erősödése Fokozódik a hozzáértésből eredő piacválasztás Módosul a KAP Az elaprózott, gondozatlan magánerdők csökkenése	természetbarát erdőgazdálkodás feltételeinek fejlesztésével A talaj termőképességének megőrzése és ezzel a talaj-degradáció lehetőségének csökkentése Növekvő kereslet a megújuló energiaforrások iránt A vidéki lakosság tevékenységi körének szélesedése biztosabb megélhetést nyújt; A vidéki munkaerő helyhez kötése – a tevékenységek diverzifikációja Fokozódó érdeklődés a gasztronómiai, öko- és rekreációs turizmus iránt	A kiváló mezőgazdasági területek minőségi és mennyiségi csökkenése A művelés feladása veszélyezteti a mezőgazdasági állapot fenntarthatóságát, különösen a hátrányos helyzetű térségekben. Az elavult tudás és az alkalmazkodási képesség alacsony foka hosszú távon a vidéki lakosság fejlődésének gátja lehet Az aprófalvas térségek szociális elmaradottságra hajlamosak

Stratégia	Offenzív stratégia (intézkedések)	Defenzív stratégia (intézkedések)
A versenyképesség fejlesztése	112. Fiatal gazdák induló támogatása	111. Képzés, tájékoztatás és ismeretterjesztés
A termelői csoportok támogatása	122. Az erdők gazdasági értékének növelése	113. A gazdálkodók és mezőgazdasági dolgozók gazdaságátadási támogatása (korai nyugdíjba vonulás)
Kompetencia-központok, terjesztés,	123. A mezőgazdasági és erdészeti termékek értéknövelése	114. Tanácsadói szolgáltatások igénybevétele
Megújuló energiaüzemek	125. A mezőgazdaság és erdőgazdálkodás fejlesztéséhez és korszerűsítéséhez kapcsolódó infrastruktúra	121. A mezőgazdasági üzemek korszerűsítése
Natura 2000 fenntartási terv, KAT, AKG,	142. Termelői csoportok létrehozása	141. Félig önellátó gazdálkodás
A normák betartása	226. Az erdőgazdálkodási potenciál helyreállítása és megelőző tevékenységek	212. Kifizetés kedvezőtlen adottságú területen gazdálkodók részére (kivéve hegyvidéki területek)
A vállalkozói kedv ösztönzése	313. A turisztikai tevékenységek ösztönzése	214 (A). Agrár-környezetgazdálkodási kifizetések
Nem mezőgazdasági célú vállalkozások (pl. falusi turizmus)	341. Készségek elsajátítása, ösztönzés és végrehajtás	214 (B). A genetikai erőforrások megőrzése
Esélyegyenlőség		216. Nem termelő beruházásoknak nyújtott támogatás
		221. A mezőgazdasági földterület első erdősítése
		222. Agrár-erdészeti rendszerek első létrehozása
		223. Nem mezőgazdasági földterület első erdősítése
		225. Erdő-környezetvédelmi kifizetések
		227. Nem termelő beruházások
		311. Nem mezőgazdasági tevékenységgé történő diverzifikálás
		312. Vállalkozások létrehozásának és fejlesztésének támogatása
		322. A gazdaság és a vidéki lakosság számára nyújtott alapszolgáltatások
		323. Falumegújítás és -fejlesztés
		331. Képzés és tájékoztatás
		411. A helyi fejlesztési stratégiák megvalósítása
		421. Nemzetközi és országok közötti együttműködés
		431. Működési költségek, készségek elsajátítása és animáció

Célkitűzések, a választott stratégia értékelése

A Program belső koherenciája¹²

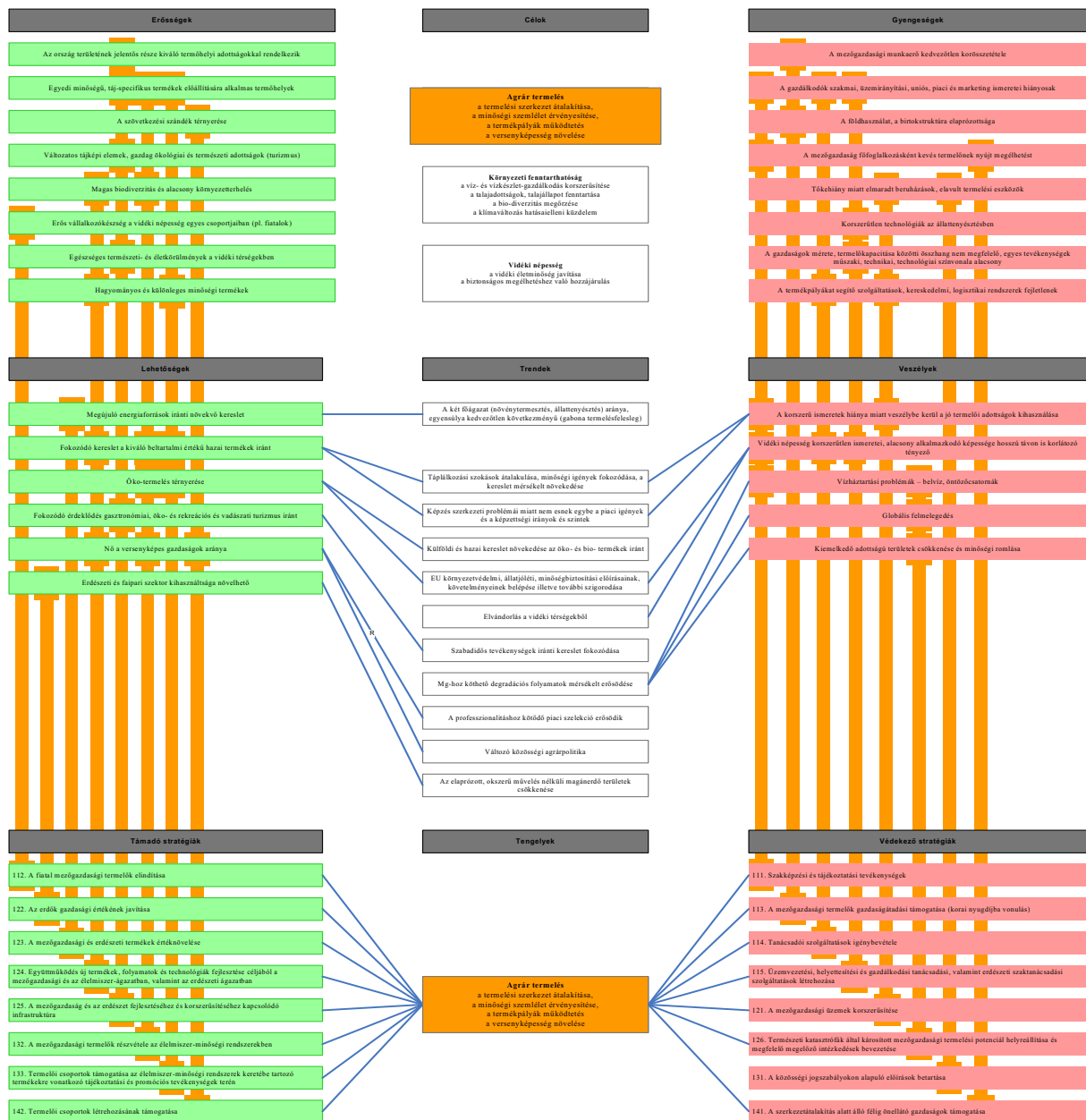
A tengelyek alatt meghatározott konkrét stratégiák belső koherenciáját úgy mérték fel az ex ante értékelők, hogy rekonstruálták és áttekintették a Program és a konkrét intézkedések általános beavatkozási logikáját. Egy 2007 januárjában megtartott workshop sorozat kiemelte a tisztázatlan elemeket és a tervezőkkel megvitatta azok alapját és konkrét célkitűzéseit, valamint az ezek eléréséhez szükséges lépéseket. Külön hangsúly helyeződött az I. tengely szerinti mezőgazdasági ágazatok középtávú kilátásaiból levont következtetések integrálására és a III. tengely szerinti vidékfejlesztési munkatervek hatékonyságának növelésére az intézkedések közötti szinergia megteremtésével és annak biztosításával, hogy a vidéki szolgáltatások és a falumegújítási tevékenységek megvalósítása gazdaságilag fenntartható módon történjen. Javaslatok születtek a IV. tengely szerinti helyi szereplők felelősségének és kompetenciáinak erősítésére is.

Emellett az értékelők valamennyi intézkedés leírását áttekintették, összevetve azokat a Bizottság által kiadott követelményekkel (beleértve a szövegtervezet felépítését – alfejezetek – és az általános tartalmát is). Ezek kiegészítésére jelentős számban érkeztek részletes javaslatok.

Az alábbiak azt mutatják, hogy miként kerültek a konkrét intézkedések meghatározásra. Két intézkedéscsoport (offenzív és defenzív stratégiák) került meghatározásra. Mindkét esetben függőleges vonalak jelölik a kapcsolatot, ami a SWOT-elemzés adott elemeihez fűződő kapcsolatok jelzését szolgálja. A SWOT-elemzésen kívüli trendtáblázat a konkrét intézkedés szerint mutatja a megcélzott lehetőségek vagy veszélyek közötti korrelációt.

¹²

A Program februári változatának 1.1.5, 1.2.4, 1.3.1, 1.3.2, 2.1.5, 2.2.4 intézkedéseit a végleges ÚMVP már nem tartalmazza.

Az átfogó stratégia véleményezése

A stratégia három intézkedéscsoportot azonosít az I–III. tengely mentén, míg a LEADER a három intézkedéscsoport megvalósítási módszereként szolgál.

A beavatkozások a mezőgazdaság, a környezetvédelem és a vidéki területek szükségleteire terjednek ki. A tengelyek súlya a beavatkozások számának viszonylatában az EMVA-intézkedések lehetőségeit tükrözi. A vidékfejlesztésnek a mezőgazdasághoz kapcsolódó intézkedések (I–II. tengely) nélkül kisebb számú lehetősége van a beavatkozások tekintetében. Emellett vannak olyan körülmények, amelyek jelen stratégia eredményét befolyásolják elsősorban a szolgáltatások és a vállalkozásfejlesztés területén, ami a jelen stratégia III. tengelyéhez tartozó beavatkozások két fő területe.

A forráselosztás jelzi azokat a strukturális és foglalkoztatási problémákat, amelyeket a mezőgazdaságon és erdőgazdálkodáson belül meg kell oldani.

A horizontális kérdéseket, valamint a lisszaboni és göteborgi alapelveknek való megfelelés szükségességét annak ellenére jól kezeli a stratégia, hogy egyes esetekben - elméletben - a versenyképesség javítása nem járul hozzá a foglalkoztatottság növeléséhez.

I. tengely – A mezőgazdasági és erdőgazdálkodási ágazat versenyképességének javítása

Az I. tengely esetében a kiválasztott stratégia indokoltsága nem támasztható alá a versenyképesség egyetlen, széles körben elfogadott definíciójával, miközben a nemzeti prioritások a versenyképesség egyes elemeire hivatkoznak. Javasoljuk részletesebben elemezni a piaci helyzetet és a javasolt intézkedéseknek a különböző árupiacokra gyakorolt hatását. A tengely stratégiája különböző, valóban fontos intézkedéseket tartalmaz, de nem teljesen világos, hogy ez miként járul majd hozzá az agrárágazat versenyképességéhez. Ez további magyarázatra és elemzésre szorul.

A célok a következők (a beavatkozások szerint):

- Információk és tudás terjesztése: a tudás növelése, a testre szabott tanácsadás lehetőségének biztosítása
 - A korstruktúra javítása: a fiatal gazdálkodók indulási ösztönzése, ezáltal pedig az átlagéletkor csökkentése a mezőgazdasági termelésben
 - A termelési szerkezet megváltoztatása: a gabonatermelés korrekciója, a szerkezet módosítása a változó piaci lehetőségek szerint, a mezőgazdaság és erdőgazdálkodás szerepének előmozdítása a megújuló energiaforrások nyersanyagainak előállításában, a földhasználati szerkezet átalakítása a nagyobb hozzáadott értékű termékek irányába
 - Megújuló energia használata és előállítása
 - Az állattenyésztés életképességének erősítése
 - Nagyobb hozzáadott érték a kertészetben
 - Erdőgazdálkodás
 - A minőség támogatása: a mezőgazdasági termékek hozzáadott értékének növelése élelmiszerré való feldolgozás útján; a termelői csoportok megerősítése
 - Infrastrukturális fejlesztések: az öntözött földterület nagyságának növelése, továbbá a gazdaságok infrastrukturális fejlesztése

A beavatkozások a nemzeti prioritásokra terjednek ki, miközben a vonatkozó EMVA-intézkedéseket is magukban foglalják. A megvalósítás során figyelembe kell venni a beruházások környezeti hatásait is. Úgy véljük, hogy ennek jobb helye lehet az I. tengelyben.

Az eredmények között várakozásaink szerint megjelenik majd a gépfejlesztések iránti élénk érdeklődés, mivel ez az intézkedés csaknem két éve "lezárásra" került. Ugyanez vonatkozik az épületeket és technológiát érintő beruházásokra is. Éppen ezért a pályáztatás során fontos az erős piaci orientáció és a ballaszt kiszűrése. Ugyanez a helyzet várható az erdőgazdálkodási intézkedéssel kapcsolatban is.

A képzések komoly pro-aktív lépéseket igényelnek, mert nélkül az intézkedés sok gazdálkodnak nem lesz vonzó. A tanácsadási szolgáltatások népszerűek lesznek, mert a kötelezően létrehozott mezőgazdasági szaktanácsadási rendszeren alapulnak.

A fiatal gazdálkodók induló támogatása szintén népszerű lesz; főleg ha a gazdaságátadási intézkedés is elindul. Nagy az érdeklődés a gazdaságok átadása iránt. Végeredményben tehát több lesz a fiatal gazdálkodó.

Mivel a feldolgozás korlátozott, a nagyobb gyártók nem pályázhatnak; az élelmiszerek terén több, de sokkal kisebb projekt lesz. A nem élelmiszerekre vonatkozó alintézkedéseket piaci elemzés nem támasztja alá, bár potenciálisan jó módszerek lehetnének a gabonapiaci zavarok mérséklésére, már bizonyított piaci lehetőségek megléte esetén.

Az infrastrukturális beruházásoknál az öntözés várhatóan viszonylag sok érdeklődőt vonz majd csakúgy, mint a talajjavítás. Mindkét esetben a magánberuházások lesznek népszerűbbek. Mivel azonban a közös fejlesztés legalább ilyen fontos, ezek előmozdításához határozott pro-aktív lépésekre van szükség.

A szabványoknak való megfelelés rendkívül népszerűnek tűnik, várhatóan az összes érintett gazdálkodó csatlakozik.

Az élelmiszerminőségi rendszerek tekintetében nem számítunk túl nagy érdeklődésre, bár az erre szánt finanszírozás felhasználásra kerülhet. A termelői csoportok marketing támogatása nem lesz nagyon vonzó intézkedés, csak ha a támogatáshoz külső hozzájárulás is társul (pro-aktív lépés).

A félig önellátó gazdaságokra vonatkozó intézkedések iránt sokan fognak érdeklődni, ha a megvalósítás elég egyszerű lesz. Amint már említettük, ehhez komoly kapacitásfejlesztési támogatás szükséges.

A termelői csoportokat érintő intézkedés valóban fontos, mert nagy lehetőség van a költségeknek – elsősorban a beszerzési oldalon – a gazdálkodók együttműködése révén való csökkentésében.

Az intézkedések indikátorai között az I. tengelynél nincs utalás a (megőrzött vagy létrehozott) munkahelyekre. Mivel Magyarország versenyképességének erősítése szorosan összefügg a munkanélküliség növekedésével, javasoljuk, hogy az intézkedések leírása utaljon a munkanélküliség várható növekedésére, vagy legalább arra, hogy a beruházások révén mely intézkedések mozdítják elő a munkanélküliség növekedését.

A Program nem azonosít célcsoportokat a szerkezeti jellemzők alapján, csak jogi formákat és a tevékenységek statisztikai kódszámaikat közli. A strukturális változás így nem mérhető. Amennyiben a Program szerkezeti változást céloz, javasoljuk, hogy az intézkedéseket egészítsék ki az ilyen célcsoportokkal.

Az EMVA segítségével Magyarország természeti potenciálja továbbra is erőforrás marad a vidéki területeken a munkahelyek fenntartása és létrehozása szempontjából, segít a vidék fenntartásában és minőségi alapanyagot biztosít a potenciális piacok számára. Ha a megvalósítás során a vezetés részéről felmerül a szándék, hogy szélesebb értelemben vett vidékfejlesztési célkitűzéseket is figyelembe vegyenek (pl.

foglalkoztatás, vidéki szolgáltatások, környezet, helyi termékek), az agrárágazatnak szánt EMVA-támogatás nagyban segítheti a vidéki térségeket.

Az előző programalkotási időszakban az I. prioritás (beruházás mezőgazdasági gazdaságokba) volt a legnépszerűbb az intézkedések és alintézkedések között. A pályázatok benyújtásának lehetőségét viszonylag korán, már 2004 tavaszán/nyarán fel kellett függeszteni, ami a rendkívüli érdeklődés jele. A pályázatok több mint fele támogatást kapott, ami a szántóföldi alapgépek számottevő javulását eredményezte, továbbá jelentősen bővült a gabonátárolási kapacitás is.

Az AVOP során juttatott támogatások segítségével megvalósult mezőgazdasági beruházások megközelítették az összes mezőgazdasági beruházás értékét. Ez az EU források iránti fokozott érdeklődést tükrözi.

II. tengely – A környezet és a vidék javítása

A II. tengelynél a stratégia speciális nemzeti szükségleteket céloz meg, továbbá hozzájárul a mezőgazdasági termelés alacsony környezeti terhelésének fenntartásához. Az agrár-környezeti beavatkozás túllép a talajvédelem körén, ami egyébként a vonatkozó nemzeti prioritás. A beavatkozással egyetértünk. A stratégiában kereszthivatkozások vannak az I. tengely intézkedéseivel a környezetvédelmi követelmények betartását célzó beruházások esetén, amivel egyetértünk. Kifejezetten helyeseljük a vízvédelmi stratégiát.

A KAT célok reálisak, 2004–2005-ben a támogatott igények száma 5137 volt és a tervben megjelölt területnagyság szintén reális. Az agrár-környezeti intézkedések számadatai szintén reálisak, megfelelnek a 2004–2006-os igénylések számának. Megjegyzendő viszont, hogy a 2004–2006-os adatok egy viszonylag alacsony követelményszintű rendszeren alapulnak, míg a 2007–2013-as rendszer már szigorúbb elvárásokat fog támasztani.

Az állatjóléti kötelezettségvállalások kapcsán nem rendelkezünk tapasztalatokkal. A 3000 gazdálkodó reális célkitűzés, bár hatékony monitoring rendszerre van szükség az ezen a téren elért előrelépések értékeléséhez.

A nem termelő beruházásoknál cél az agrár-környezeti igénylők száma egyharmadának az elérése, de ennél nagyobb igény esetén ezt a számot felül kell vizsgálni.

A mezőgazdasági területek erdősítésére vonatkozó célok szintén az előző időszak eredményeit tükrözik, reális az évi 1000 igénylő támogatása 10 000 ha erdősített mezőgazdasági terület mellett, illetve az agrár-erdészeti rendszereknél a 300 igénylő 3000 ha mellett. A cél szintén reális, ez új intézkedésnek számít Magyarországon, viszont jó lehetőséget jelent egyes célcsoportoknak. A nem mezőgazdasági területek erdősítése esetén a cél alacsonynak tűnik, mivel a támogatási ráta viszonylag magas, a költségek zömét fedezi majd ez az intézkedés, és várhatóan vonzóbb is lesz az erdőgazdálkodási ágazat számára. Felülvizsgálata javasolt. A tevékenység, a termelés és a jövedelmek diverzifikálása, valamint a környezetvédelem szempontjából ez egy valóban fontos intézkedés.

Natura 2000 területek kijelölve. Mivel a követelmények kötelezőek lesznek, a gazdálkodók/erdőgazdálkodók többsége igényelni fogja a lehetséges támogatást. A célértékek megadhatóak területi alapon, de az igénylők száma a területi és tulajdonosi struktúrától függ. Várhatóan az erdő-környezetvédelmi rendszerek is népszerűek lesznek, sok igénylő és kiterjedt területek jelezhetőek előre. A nem termelő beruházások az erdőgazdálkodásban 10 000 igénylőt céloznak meg, ami jóval kevesebb az erdő-környezetvédelmi intézkedésben támogatott erdőgazdálkodók számánál, bár ez a nem termelő beruházás túllép az erdő-környezetvédelmi beruházásokon. Javasoljuk a célérték felülvizsgálatát.

Természeti erőforrások tekintetében Magyarország nagy mezőgazdasági potenciállal rendelkezik. Ezt hasznosítanunk kell és – a piaci lehetőségek alapján – ezt is fogjuk tenni. Mindez környezetbarát módon végezhető, a II. tengely intézkedéseinek bevezetésével. Egészségesebb élelmiszerek, fenntartott vidék és védett környezet jelentik az eredményeket. A birtokrendezés megvalósításakor a környezetvédelmi szempontokat szigorúan figyelembe kell venni. A vidék fenntartása több vidéki munkahelyet jelent, miközben a magasabb szintű állatjólét támogatása jobb minőségű élelmiszereket is jelent.

A tengely figyelembe veszi a Közösség prioritásait. A stratégia viszont nem tartalmaz tervet az agrár–környezeti intézkedések esetén a kölcsönös megfeleltetési szabályoknál szigorúbb normák bevezetésére. A biogazdálkodás nem kellő súllyal szerepel a stratégiában. A későbbiekben az intézkedés leírása tartalmazza ezeket a kérdéseket.

Magyarországon az agrár–környezeti alapprogramok vonatkozásában rendkívül nagy érdeklődést tapasztaltunk. A támogatás egyetlen akadályát az intézkedéshez rendelt finanszírozás mértéke jelentette; számos jó igényt kellett emiatt visszautasítani. A biotermelés Magyarországon felemelkedőben van.

A pályázókkal szemben szembeni szigorú követelmények miatt (pl. gabonatermesztés kizárva) a KAT intézkedés Magyarországon nem volt igazi siker.

Nincsenek tapasztalataink a Natura 2000-rel kapcsolatban, bár a Natura 2000 területeket kijelölték. Ezekhez a területekhez nincsenek Natura 2000 kezelési tervek, kivéve a természetvédelmi területeken levő helyszíneket, bár ezek a kezelési tervek nem a Natura 2000-re vonatkoznak.

A mezőgazdasági területek erdősítése szintén népszerű intézkedésnek bizonyult.

III. tengely – A vidéki élet minősége és a vidéki gazdaság diverzifikálása

A III. tengelynél a nemzeti prioritások részben a vidéki területek szükségleteit veszik figyelembe, és bizonyos mértékig kezelik a társadalmi és részben az infrastrukturális kérdéseket. A három intézkedés nem fedi le a nemzeti prioritásokat, bár az intézkedések jól közelítik a szükségleteket. A mikrovállalkozások esetében az egyik legfontosabb tény, hogy a piac figyelembe vétele nem stratégiai jelentőségűként történik. A szolgáltatások tekintetében a stratégia nem tartalmazza a szolgáltatásokhoz való hozzáférést azokon a területeken, ahol ezen szolgáltatások biztosítása nem ésszerű (apró falvak, külterületek, tanyák) a szolgáltatások jellegét tekintve (pl. foglalkoztatási tanácsadás, postahivatal, egészségügy, oktatás). A III. tengelyhez az EMVA 17% -a áll rendelkezésre, ami a LEADER részesedése ($5,5\% \times 65\%$) nélkül 13,425%.

A szolgáltatási központok számottevő módon javíthatják a vidéki élet minőségét.

A diverzifikáció itt eltér az AVOP-féle diverzifikációs intézkedéstől; a Programban ismertetett eljárás komoly pro-aktív lépéseket igényel.

A statisztikai területekre alapozó képzések célja ezen területek felkészítése a LEADER-re. A LEADER követelményeinek tekintetében ezek a területek nem homogének, ezért nem alkalmasak ehhez a célkitűzéshez.

A diverzifikáció és a vidéki vállalkozásfejlesztés majdnem ugyanaz az intézkedés, csak a célcsoport más. A támogatott tevékenységek körét illetően vannak kizárások, de magyarázat nélkül.

Az idegenforgalom várhatóan népszerű intézkedés lesz.

A vidéki szolgáltatások fejlesztése valóban fontos, itt nagy érdeklődés várható.

A foglalkoztatás fenntartására és a munkahelyteremtés tengelyszintű célértéke 16000, ami számottevő előrelépés a vidéki munkanélküliség területén; 4500 mikrovállalkozás és 400–500 gazdálkodó támogatása vállalkozásonként 3–4 munkahelyet jelent.

A falusi turizmusnál 7 évre vonatkozóan 600000 vendégéjszaka a cél. Nagyobb számú turistát vonzó komplex projektek megvalósítása esetén ez elérhető lesz.

300–400 vidéki szolgáltatási központ kap majd támogatást. Ez jelentős hatással lesz a vidéki szolgáltatásokra. A legutóbbi intézménybezárások (pl. vidéki postahivatalok) nyomán vannak olyan épületek, amelyekre ezt a fejlesztést alapozni lehet.

A Község pénzügyi hozzájárulása 437,6 millió euró, ami az EMVA 11,5%-át jelenti.

Ezek az intézkedések segítik az életminőség és a jövedelemtermelő lehetőségek javítását a vidéki térségekben, ami aztán hozzájárul a vidéki örökség fenntartásához, továbbá segíti a vidéki térségek életkori és oktatási helyzetének jobbítását. Egyes intézkedések helyi fejlesztési tervek elkészítését teszik szükségessé, ami biztosítja az eszközök koordinált módon való kezelését.

A tengely szinte teljes mértékben figyelembe veszi a Közösség prioritásait. Hiányzik viszont az IT és kommunikációs eszközök megjelenése és terjesztése, valamint a helyi infrastruktúra javítása, ami előmozdítja a szolgáltatások és a "külvilág" elérhetőségét.

Ezen intézkedések problémáit rendszerint a helyi termékek piaca és egyes célcsoportok felvevőképessége jelenti. Bizonyos esetekben ezek a gondok az alacsony képzettségből erednek, ami kisebb rugalmasságot és piaci orientációt eredményez.

A falusi turizmus esetében a projektek egy része a családi házak fejlesztését célozta meg valós idegenforgalmi tevékenység nélkül. Más esetekben az idegenforgalmi (főleg infrastrukturális) projektek úgy kaptak támogatást, hogy az adott kistérségnek nincs valós idegenforgalmi potenciálja. A jövőben nagyobb figyelmet kell fordítani a komplex fejlesztési programokra.

A vidéki utak, a helyi épített örökség és a helyi piacok fejlesztése tekintetében nagyfokú érdeklődés volt megfigyelhető.

Nem volt lehetőség az AVOP támogatását igénybe venni a városi külterületekhez, bár ezek a területek tipikusan vidéki jellegűek, a vidéki térségek összes problémájával (munkalehetőségek, szolgáltatások, infrastruktúra, stb.) együtt.

Az AVOP nem tartalmazott intézkedést sem a helyi szolgáltatásokra, sem a külterületekre.

IV. tengely – LEADER

A LEADER tekintetében elmondható, hogy a stratégia elég gyengén veszi figyelembe, nem képez külön "tengelyt", hanem csupán a III. tengely része. A fő cél a mostani LEADER rendszer megerősítése, ami jelenleg megvalósítási gondokkal küzd. A LEADER esetében a stratégia csupán gyenge szándékot mutat az I–II–III. tengely célkitűzéseire való hozzájárulásra. Egy erősebb LEADER-típusú stratégiával összevetve így az eredmények várhatóan gyengébbek lesznek. Magyarországon vannak olyan típusú vidéki (gazdasági, környezetvédelmi és társadalmi) kérdések, amelyek a LEADER segítségével hatékonyan kezelhetők, de a jelenlegi rendszer ennek nem teljesen felel meg. A LEADER finanszírozási mértéke 5,5%, ami az I–II–III. tengelyek között oszlik meg.

A HACS jóváhagyási eljárása a fejlesztési terv 59. cikkén alapul, aminek van egy LEADER "alterve".

A leírás szerint mintegy 200 olyan helyi fejlesztési csoport létezik, amelyek közül a HACS-k jóváhagyásra kerülnek, ami ennél kevesebb tényleges HACS-t jelent. Ezzel szemben az indikátortáblázatban 200 jóváhagyott HACS szerepel. A 200 jóváhagyott HACS reális terv (az AVOP keretei között 187 HACS pályázott, 70 került jóváhagyásra), ez Magyarország területének 60–70%-át fedi le. A HACS-k kiterjedését a helyi fejlesztési tervek tárgyát képező kulcsterületek jellemzői alapján módosítani kellene.

A projektek száma tekintetében a 7 évre szóló célérték 15-20 projekt/HACS, ami évente 2-3 projekt. Ez nem igazán ambiciózus célkitűzés és nincs jelentős hatása. Ugyanez vonatkozik a munkahelyekre: 2 munkahely/HACS 7 év alatt.

A LEADER esetében a közösségi hozzáadott érték a helyi problémákra adott helyi válaszokban azonosítható. Az allokált finanszírozási forrás egy évre kétszer akkora, mint az AVOP teljes időszakában volt. Amennyiben helyi szinten születnek a döntések, az valós előrelépés lehet a helyi erőforrásokra alapozott problémamegoldásban. Ehhez komoly kapacitásfejlesztés szükséges. Mivel a vidékfejlesztési kérdések egy-egy területre jellemzőek és egyedi, minél több forráshoz jut a LEADER-típusú megközelítés, annál megfelelőbb válaszok születnek a helyi problémákra. Ezért javasoljuk megvizsgálni a LEADER-féle megközelítés szélesebb körű alkalmazását a helyi foglalkoztatást és életminőséget befolyásoló intézkedéseknél, főleg a szolgáltatások esetében.

A tengely célkitűzései megfelelnek a LEADER alkalmazásával szemben támasztott uniós követelményeknek. A Program nem tartalmaz információt a HACS-k vezetéséről és a döntéshozatali eljárásról, ami pedig alapvető módon befolyásolja a Közösség prioritásainak a megvalósítását. A Programnak jobban kellene részleteznie a HACS jóváhagyási eljárását.

Az AVOP LEADER erős központi vezetést feltételez a helyi vezetés mellett. Ez az eljárásokat nehezkesebbé, bürokratikusabbá teszi. Ez a helyzet annak az eredménye,

hogy a LEADER az AVOP részét képezte; ugyanazt az eljárást kellett alkalmazni. A kisebb pályázatokhoz ugyanarra a dokumentációra volt szükség, mint a nagyobb beruházások esetében. Kezdetben voltak humánkapacitási problémák is a központi vezetés adminisztratív szervén (MVH) belül. Bizonytalanságok merültek fel a helyi pályáztatással kapcsolatban, túlságosan rövidek voltak a pályázatbenyújtásra és dokumentummódosításra adott időszakok. Nem létezett hivatalos útmutató, támogató dokumentáció, iránymutatás.

A pályázó HACS-k az ország jelentős részét lefedik, ami azt mutatja, hogy nagy az érdeklődés az ilyen alulról jövő kezdeményezés iránt, míg a támogatott pályázatok száma az AVOP-nak juttatott finanszírozási forrás eredménye.

A kései bevezetés miatt a 2004–2006-os időszakra vonatkozóan nincsenek tapasztalatok a LEADER projektek megvalósítását illetően.

A HACS-k további és részletesebb képzést igényelnek. Vidéki hálózat szükséges a jó ötletek, gyakorlatok, stb. cseréjéhez.

Az ŰMVP intézkedéseinek értékelése

I. intézkedéscsoport: A mezőgazdasági és erdőgazdálkodási termékek értéknövelése

A versenyképességgel kapcsolatban az alábbi definíciót adjuk és alkalmazzuk:

- jó termékminőség,
- versenyképes ár, az adott áru fő termelőivel való összehasonlításban,
- piacra jutási képesség.

Ezen elemek fejlesztése növelheti a mezőgazdasági és erdőgazdálkodási termelők, illetve ágazatok versenyképességét.

Értékelőként, az egyes ágazatoktól függetlenül az alábbi célcsoportokat tudtuk azonosítani:

- nagytermelők, ugyanazt a tevékenységet kívánják folytatni
- nagytermelők, készek változtatni
- kistermelők, ugyanazt a tevékenységet kívánják folytatni
- kistermelők, készek változtatni

A fenti csoportok jellemzői és fejlesztési szükségletei:

- főtevékenységű mezőgazdasági termelők (nagytermelők), ugyanazt a tevékenységet kívánják folytatni: egyértelmű piaci orientáció, fő tevékenysége a mezőgazdasági termelés, méretgazdaságosan dolgozik, kész a növekedésre, elsősorban tömegterméket termel, fő cél a nyereség maximalizálása; fő fejlesztési cél: felkészülés nehezebb piaci helyzetekre az ilyen időszakok túlélése érdekében, a versenyképesség javítása a vevők felé történő termékszállítások fejlesztése révén (elsősorban logisztika), valamint a költségsökkentő beruházások.
- főtevékenységű mezőgazdasági termelők (nagytermelők), készek változtatni: fő tevékenysége a mezőgazdasági termelés, kész az együttműködésre, nagyobb környezeti érzékenység, rugalmas gondolkodásmód a diverzifikáció tekintetében; fő cél: talán az összes lehetséges jövedelemkompenzáció kihasználása (agrár-környezeti, nagyobb állatjóléti kötelezettségvállalások, stb.), ez a csoport képes energianövények termelésére (energiaültetvények, RVÜ); ők legyenek a beruházások fő célcsoportja.
- Mezőgazdasági tevékenységet kiegészítő jelleggel végzők (kistermelők), ugyanazt a tevékenységet kívánják folytatni: részmunkaidős gazdálkodók, az előállított terméknek minőségi és mennyiségi puffer szerepe van, a piaci változásokat kompenzálni kell; cél: termelésben való megtartásuk jövedelemkompenzációval, a vidéki térségek fenntartása, közjavak termelése és a termelők javadalmazása, erős együttműködés a költségek csökkentése érdekében, a mezőgazdasági termelés hagyományos módjainak a fenntartása,

ősi fajok, helyi piacokra termelés.

- Mezőgazdasági tevékenységet kiegészítő jelleggel végzők (kistermelők), képesek változtatni: részmunkaidős gazdálkodók, szabadidejében termel saját fogyasztásra és részben piacra; cél: a jelenlegi szinten maradni, ha fejlesztés történik, a tevékenységet diverzifikálni, a termékeket diverzifikálni, kisebb mértékű feldolgozás, a piaci rések feltárása, helyi piacok. Vagy elhagyni készül a mezőgazdasági termelést.

1.1.1. Szakképzés, tájékoztatási tevékenységek és innováció;

A problémák meghatározása

A jelenlegi helyzet elemzése

2003-ban az egyéni gazdaságok vezetőinek 4,8%-a (2005-ben 4,9%-a) rendelkezett alapfokú, míg 7,6%-a (2005-ben 7,4%-a) közép-, vagy felsőfokú mezőgazdasági végzettséggel. 2005-ben a mezőgazdaságban foglalkoztatottaknak csupán 9,2%-a rendelkezett főiskolai vagy egyetemi végzettséggel, 57,4%-uk, illetve 33,4%-uk legmagasabb iskolai végzettsége a középiskola, illetve általános iskola volt.

Az egyéni gazdálkodóknál főként az Európai Unióval kapcsolatos ismeretek (piac- és termelés-szabályozás, támogatási rendszer, a termékek minőségi előírásai, az állatelhelyezés követelményei, környezetvédelmi előírások), valamint a gazdaságvezetéssel összefüggő szakismeretek hiányosak.

Az erdőgazdálkodásban az erdészeti végzettséggel nem rendelkező erdőtulajdonos köteles erdőgazdálkodási szolgáltatást igénybe venni. A mezőgazdasági termelés terén hasonló kötelezettség csak részterületek vonatkozásában áll fenn (pl. bizonyos növényvédő szerek használata esetén).

A megcélzandó problémák

A magyar gazdálkodók jelentős része nem rendelkezik mezőgazdasági szakképesítéssel, ami a versenyképes gazdálkodásnak megfelelő ismeretek hiányát is jelenti egyben. Az ismeretek hiánya elsősorban az egyéni gazdaságokban jelentkezik. Az ismeretek hiánya a gazdálkodók változó piaci viszonyokhoz való rugalmas alkalmazkodását gátolja.

A célcsoport beazonosítása

A mezőgazdaságra és erdőgazdálkodásra vonatkozó beavatkozásoknál az intézkedés a képzéseken és tájékoztatókon résztvevő mezőgazdasági termelőket és erdőgazdálkodókat célozza meg. A Program részletesebben nem határozza meg a célcsoportot. Ennek ellenére a gyakorlati tapasztalatok alapján várható, hogy a rendezvényeken azok jelennek meg, akiknek ténylegesen szükségük van az átadandó információra.

Az intézkedések céljai

Átfogó célok

Az intézkedés átfogó célja a mezőgazdaságban és erdőgazdálkodásban dolgozók versenyképességének javítása, a tudatosság növelése és a piaci változásokhoz való alkalmazkodó-képesség javítása.

Specifikus célok

Az intézkedés célja az agrárágazatban dolgozók szaktudásának növelése, valamint a vidéki lakosok részére a nem mezőgazdasági, alternatív jövedelemforrást biztosító tevékenységek végzéséhez szükséges ismeretek nyújtása megélhetési lehetőségeik javítása érdekében.

A specifikus célok közül a nem mezőgazdasági alternatív jövedelemforrások mobilizálására irányuló cél nem az I., hanem a III. intézkedéscsoport céljai közé tartozik, az uniós előírásokkal összhangban.

Koherencia a Stratégiai Tervvel

Az intézkedés agrárágazatra vonatkozó célja megfelel az I. intézkedéscsoport Stratégiai Tervébe foglalt versenyképességi céljának, habár a képzésben, szaktanácsadásban nem jeleníti meg határozottan a Stratégiai Terv állattenyésztési, feldolgozó-ágazati, energianövény-termelési és kertészeti irányultságát, a szántóföldi növénytermelés mellett.

Az intézkedésben/alintézkedésben javasolt akciók

A javasolt akciók

Az intézkedés keretében a Program 4 alterületre tesz javaslatot:

1.1.1.1 Innovatív technológiák megismertetése üzemi bemutató-tájékoztató programokon keresztül

1.1.1.2 Az ÚMVP I., II. és III. intézkedéscsoportjához kapcsolódó képzések

1.1.1.3. Az ÚMVP III. intézkedéscsoportjának intézkedéseire kapcsolódó bemutató és tájékoztató programok

1.1.1.4. Általános agrárpolitikai ügyfélszolgálati tájékoztatás

Az 1.1.1.2 és az 1.1.1.3 alterületnek a II. és III. intézkedéscsoportra vonatkozó elemei nem kapcsolódnak az I. intézkedéscsoport céljaihoz, azok a III. intézkedéscsoport megvalósulását szolgálják, és arra a 1698/2005/EK rendeletben a III. tengely alatt megfelelő intézkedés található.

A korábbi időszak tapasztalatai

A 2004 és 2006 közötti időszakban a képzési intézkedés a kevésbé népszerű beavatkozások közé tartozott. Ennek oka elsősorban a pályázati feltételrendszerben található meg (20, később 10 képzés projektenként). Az időszak második felében negatív jelzések érkeztek a gazdálkodók tanulási hajlandóságára vonatkozóan.

A bemutató-tájékoztató programok, illetve az általános agrárpolitikai ügyfélszolgálati tájékoztatás új akciók.

Az intézkedések közötti koherencia

Az intézkedés a Program több más intézkedésének hatását erősíti, mivel egyes intézkedések feltételként tartalmazzák a kötelező tanfolyami részvételt, illetve a képzés és az informáltság növelése általánosságban javítja az új technológiák alkalmazási hatékonyságát.

Az intézkedés leírásában az intézkedések közötti kapcsolódások megjelölése között több esetben nem található kereszthivatkozás a megjelölt intézkedésekre (pl. a 26. cikkre vonatkozó intézkedés leírásában nincs megemlítve a kötelező képzés).

Az intézkedés várt hatásai

Az 1.1.1.1 alterület esetén értékelőként jelentős népszerűséget várunk, mivel ez a tevékenység az elmúlt években támogatás nélkül is eredményesen működött.

Az 1.1.1.2 alterület által támogatott képzések, tanfolyamok sikere az elmúlt időszak tapasztalataira alapozva a pályázati feltételrendszer kialakításától függ, az csak a Program alapján nem ítéltető meg.

Az 1.1.1.4 alterület esetén nem kerül bemutatásra, hogy a Magyar Agrárkamara milyen célcsoport számára, milyen módszerekkel, milyen körülmények között szolgáltatja az általános információkat, illetve hogy a célcsoport tagjai az általános információkat hogyan tudják rövid-, közép- és hosszú távon hasznosítani. Ezek hiányában nem adható becslés az alterület várt hatásáról.

Közösségi hozzáadott érték

A Közösség céljainak való megfelelés (relevancia)

Az intézkedés megfelel a Közösség céljainak. Az informáltság növelésén keresztül a gazdálkodók és az ágazat versenyképessége erősödik.

Az intézkedés költséghatékonysága

A pénzügyi terv realitása

A Program tervezete a képzési és informálási programokra 86 529 809,03 eurót irányoz elő, ami 100.000 fő információval való ellátását fedezi a 7 év alatt. A forrás az I. intézkedéscsoport közkiadásainak 3%-a. Az összeg fejenként mintegy 22.000 forint támogatást jelent.

A közkiadás nincs alterületekre lebontva, így a költséghatékonyság pontosan nem mérhető. Összehasonlításképpen 2004 és 2006 között az AVOP mintegy 6,4 millió eurót tervezett 24.000 gazdálkodó képzésére a gazdálkodási ismeretek terén. Az output indikátorokat és a költségvetést arányosítva, a jelen intézkedés mintegy 61 millió euróval tervez többet, ami 7 év alatt 73.500 fő ügyfélszolgálati ellátását és 1500 üzleti

rendezvény megszervezését fedezi. Értékelői véleményünk szerint a tervezett közkiadás a Programban szereplő, reálisan elérhető célértékekkel nem harmonizál.

A célok elérésének esetleges kisebb költségű módja

Az 1.1.1.4 alterület keretében átadható ismeretek költséghatékonyabban átadhatóak a mezőgazdasági szaktanácsadási rendszeren keresztül. Ennek igénybevétele szintén támogatható, és szerződések alapján az információ átadása nyomon követhető és a szaktanácsadó ellenőrizhető, így ezek a kétoldalú megállapodások nyomon követhetők, míg az ügyfélszolgálat hatékonysága nehezebben és valószínűleg csak további költségek árán becsülhető.

Az intézkedés költséghatékonyágát szolgálja a Magyar Agrárkamara felhatalmazása a képzési projektek pályázataihoz.

Következtetések, javaslatok

Az intézkedés céljai között szereplő informáltság növelés hatékonyan járul hozzá a gazdálkodók versenyképességének növeléséhez.

Javasoljuk az intézkedés leírásában pontosítani a képzési projektekben való kötelező részvételt előíró intézkedések megjelölését.

Értékelőként javasoljuk az intézkedés alterületeinek uniós szabályokon alapuló meghatározását és a III. intézkedéscsoportra vonatkozó képzések áthelyezését a III. intézkedéscsoportba.

Az intézkedés várt hatásainak és költséghatékonyágának pontosabb becslése érdekében javasoljuk az 1.1.1.4 alterület további részletezését.

Értékelőként az általános ügyfélszolgálati tanácsadás keretében átadott ismeretek átadhatóságának vizsgálatát javasoljuk a kötelezően működtetendő szaktanácsadási hálózat keretei között.

1.1.2. A fiatal mezőgazdasági termelők tevékenységének megkezdése

A problémák meghatározása

A jelenlegi helyzet elemzése

A jelen helyzet Programban bemutatott elemzésével egyetértünk, azok statisztikákon alapulnak.

A megcélzandó problémák

A gazdálkodók viszonylag magas átlagéletkora a magyar mezőgazdaság számára strukturális problémát jelent. Az előregedő gazdálkodói csoport jellemzője a rugalmasság és a piaci körülményekhez való alkalmazkodóképesség gyenge volta. A magas életkor az új információk befogadása szempontjából sem kedvező. Az idősödő gazdálkodói kör az együttműködésre, ezáltal a piaci előnyök kihasználására is kevésbé alkalmas. A Közös Agrárpolitika előre látható változásai, amelyek a mezőgazdasági termelés piaci irányultságát erősítik, a gazdálkodók részéről nagyfokú rugalmasságot igényelnek.

A célcsoport beazonosítása

A Program célcsoportja a 20-40 év közötti, mezőgazdasági végzettséggel rendelkező mezőgazdasági termelő, aki első gazdaságát hozza létre, vagy gazdaságátadási támogatásban részesülő gazdálkodótól vesz át gazdaságot.

Az intézkedések céljai

Átfogó célok

Az intézkedés átfogó célja a mezőgazdasági szektor versenyképességének növelése, a humán erőforrások tanulóképességének javításán keresztül, illetve a gazdálkodás fennmaradásának biztosítása fiatal gazdálkodók termelésbe vonásával és termelésben tartásával. További célt jelent a vidéki régiók népességmegtartó képességének növelése.

Specifikus célok

Az intézkedés specifikus céljai a fiatal gazdálkodók első gazdaságának a beindítása és a birtokstruktúra átalakításának előmozdítása, a mezőgazdasági munkaerő fiatalítása mellett.

Koherencia a Stratégiai Tervvel

Az intézkedés teljesen megfelel a Stratégiai Terv céljainak, ami hangsúlyt fektet a szerkezetátalakításra és a versenyképesség növelésére, valamint Magyarország természeti adottságainak hosszú távú hasznosítására. A célcsoport által készítendő üzleti terv a piaci megalapozottságot erősíti, ami aktív módon járul hozzá a hosszú távú fenntarthatósághoz.

Az intézkedésben/alintézkedésben javasolt akciók

A javasolt akciók

Az intézkedésnek nincsenek alterületei.

A korábbi időszak tapasztalatai

A 2004 és 2006 közötti időszakban a fiatal gazdálkodók induló támogatása nehézkesen indult, az informáltság hiánya miatt. Időközben, felismerve a problémát, a Közreműködő Szervezet proaktív lépéseket tett a pályázati informáltság növelésére, ami hatékonynak bizonyult és így a teljes forrás lekötésre került.

Az intézkedések közötti koherencia

Az intézkedés szoros kapcsolatban van a gazdaságátadási támogatási intézkedéssel, mivel abban csak olyan átadó részesülhet, aki 40 év alatti gazdálkodónak adja át a gazdaságát. A lehetősége ugyan megvan annak, hogy az átvevő ne legyen fiatal gazdálkodói támogatásban részesülő gazdálkodó, de mivel az intézkedéscsoport meghatározása kiterjed a nem első gazdaságot alapító gazdálkodókra is, így 40 év alatti gazdálkodók általi átvétel esetén fiatal gazdálkodók is bekapcsolódhatnak ebbe a támogatásba.

Az intézkedés szoros kapcsolatban van a képzésre irányuló intézkedéssel a Program keretein belül, a támogatás feltétele egy tanfolyamon való részvétel, a támogatás elnyeréstől számított legfeljebb 2 éven belül.

Az intézkedés kapcsolatban van a mezőgazdasági üzemek korszerűsítésével és a Program többi, mezőgazdasági termeléshez kapcsolódó intézkedésével, mivel a fiatal gazdálkodóknak lehetőségük van az üzleti terv keretei között további intézkedések alapján pályázni. Így ezen intézkedésekben a fiatal és képzett, a piaci viszonyokat értő és azokhoz alkalmazkodni képes gazdálkodói kör kapja meg a támogatást.

Az intézkedés várt hatásai

Amennyiben az intézkedés a gazdaságátadási támogatással együtt kerül indításra, értékelőként jelentős népszerűsége számíthatunk.

Közösségi hozzáadott érték

A Közösség céljainak való megfelelés (relevancia)

Az intézkedés céljaiban és tartalmában megfelel a Közösség céljainak, különösen az I. intézkedéscsoport versenyképességi céljának és a vidék lakosságmegtartó ereje növelésének. Az intézkedés pozitívan hat a vidéki régiók foglalkoztatására.

Az intézkedés költséghatékonysága

A pénzügyi terv realitása

A Program az intézkedésre 7 éven át mintegy 4,6 millió euró összeget szán. A támogatás maximális összege 40.000, illetve 55.000 euró gazdálkodónként, ez a

tervekben megjelölt 800 fiatal gazdálkodótól majdan beérkező pályázati kérelmekkel arányos összeg.

Következtetések, javaslatok

Az intézkedés a fiatalok mezőgazdasági termelésbe való bekapcsolását célozza. A fiatalabb nemzedék gondolkodása, üzleti megközelítése erősíti a versenyképességet és fokozza az alkalmazkodóképességet. Az intézkedés erős pontja a képzési kötelezettség. Ha az intézkedés a gazdaságátadási támogatással együttesen kerül meghirdetésre, fokozott érdeklődés várható, ami a mezőgazdaság szerkezetátalakítását is gyorsíthatja.

1.1.3. A mezőgazdasági termelők gazdaságátadási támogatása

A problémák meghatározása

A jelenlegi helyzet elemzése

A jelen helyzet Programban bemutatott elemzésével egyetértünk, azok statisztikákon alapulnak.

A megcélzandó problémák

A gazdálkodók viszonylag magas átlagéletkora a magyar mezőgazdaság számára strukturális problémát jelent. Az előregedő gazdálkodói csoport jellemzője a rugalmasság és a piaci körülményekhez való alkalmazkodóképesség gyenge volta. A magas életkor az új információk befogadása szempontjából sem kedvező. Az idősödő gazdálkodói kör az együttműködésre, ezáltal a piaci előnyök kihasználására is kevésbé alkalmas. A Közös Agrárpolitika előre látható változásai, amelyek a mezőgazdasági termelés piaci irányultságát erősítik, a gazdálkodók részéről nagyfokú rugalmasságot igényelnek.

A célcsoport beazonosítása

Az intézkedés célcsoportja az 55. évét betöltött, legalább 10 éve mezőgazdasággal foglalkozó mezőgazdasági főtevékenységű egyéni vállalkozó, aki legalább 3 hektár földterületet művel és saját jogon nem részesül nyugdíjban. Emellett az átadandó gazdaság olyan 55 év fölötti munkavállalója, aki legalább az átadást megelőző 5 évben a munkaidejének több mint felét mezőgazdasági munkavállalóként töltötte és saját jogon szintén nem részesül nyugdíjban.

Az intézkedések céljai

Átfogó célok

Az intézkedés átfogó célja a mezőgazdasági szektor versenyképességének növelése, a humán erőforrások tanulóképességének javításán keresztül.

Specifikus célok

Az intézkedés specifikus céljai között szerepel a korszerkezet javítása, a mezőgazdasági termelői kör fiatalítása. Emellett az intézkedés megcélozza a birtokszerkezet növelését, a gazdaságok életképességének és versenyképességének javítását.

Koherencia a Stratégiai Tervvel

Az intézkedés teljesen megfelel a Stratégiai Terv céljainak, ami hangsúlyt fektet a szerkezetátalakításra és a versenyképesség növelésére, ezen belül pedig a gazdálkodók korszerkezetének javítására.

Az intézkedésben/alintézkedésben javasolt akciók

A javasolt akciók

Az intézkedésnek nincsenek alterületei.

A korábbi időszak tapasztalatai

A gazdaságátadási támogatás terén Magyarországon nincsenek tapasztalatok, az intézkedés újszerű.

Az intézkedések közötti koherencia

Az intézkedés szoros kapcsolatban van a fiatal mezőgazdasági termelők elindítása intézkedéssel, mivel az átadandó gazdaságban gazdálkodók csak a fiatal gazdálkodóval egyszerre kaphatják meg az ezen intézkedés értelmében járó támogatást.

Az intézkedés várt hatásai

Bár csak 2006-ban került kihirdetésre, az intézkedés az előző tervezési időszakokban előkészítés alatt volt és emiatt a szakmai közösség már tudott ennek a támogatási típusnak a lehetőségéről. Értékelőként, gyakorlati tapasztalatainkra alapozva kijelenthetjük, hogy a gazdálkodók várják az intézkedést és tervezik gazdaságaik átadását.

Közösségi hozzáadott érték

A Közösség céljainak való megfelelés (relevancia)

Az intézkedés céljaiban és tartalmában is megfelel a Közösség céljainak és aktív módon járul hozzá a korszerkezet javításához.

Az intézkedés költséghatékonysága

A pénzügyi terv realitása

A Program az intézkedésre mintegy 26,9 millió euró összeget szán.

A Program abból a feltevésből indul ki, hogy 3500 gazdálkodó adja át gazdaságát, összesen 60.000 hektár területtel. Ez átlagosan mintegy 17 hektárt jelent gazdaságonként. A 17 hektár közönséges búza esetén közel 3,6 EUME-nak felel meg.

Az átlagos támogatás közel 7.700 euró a 7 év alatt, ez évente 1.100 euró összegű támogatás, ami mintegy évi 280.000 Ft-nak felel meg. Ez nem éri el az 1 EUME méretet (306.000 Ft SFH).

Ezek alapján a közkiadások mértéke elmarad az átadandó gazdaságokra és az azok területére meghatározott célértékektől.

Következtetések, javaslatok

Az intézkedésre vonatkozóan hazai tapasztalatok nem állnak rendelkezésre, de a hatásaiban jelentős beavatkozás előnyösen alakíthatja a gazdálkodói korstruktúrát.

Amennyiben a gazdaságátadási célcsoport főtevékenységű egyéni vállalkozókra korlátozódik, úgy a jogosult személyek köre jelentősen korlátozva lesz.

Javasoljuk a közkiadások és a számszerűsített célok harmonizálását.

1.1.4. Szaktanácsadói szolgáltatások igénybevétele

A problémák meghatározása

A jelenlegi helyzet elemzése

A magyar mezőgazdaság termelési szerkezete duális jellegű, vagyis egyszerre vannak benne jelen a jól felkészült gazdaságok és az ismerethiánnyal, illetve az ismerethiány miatt nagyobb kiszolgáltatottsággal küszködő termelők.

Magyarországon működik mezőgazdasági szaktanácsadói rendszer, azt a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium koordinálja a Szaktanácsadói Névjegyzéken keresztül. Emellett működik az FVM falugazdász hálózata, valamint az FVM Képzési és Szaktanácsadási Intézete (KSZI) által koordinált NVT-tanácsadói hálózat.

A Község előírásaival összhangban minden tagállamban szaktanácsadói hálózatot kell kiépíteni. Magyarországon ezt a KSZI, új nevén Vidékfejlesztési Képzési és Szaktanácsadási Intézet koordinálja.

A megcélzandó problémák

Mivel értékelői véleményünk szerint a termelési szerkezet fenntartása a cél, így olyan szolgáltatások kiépítése szükséges, amelyeken keresztül a kevésbé felkészült, a szakmai információk gyűjtéséhez kevesebb idővel rendelkező gazdálkodókat jól felkészült, koordináltan tevékenykedő szaktanácsadók segítik.

A célcsoport beazonosítása

A kedvezményezettek köre alterületenként változhat, de a végső kedvezményezettek minden esetben a gazdálkodók. A közvetlen mező- és erdőgazdálkodókra vonatkozó alterület a célcsoportot tovább nem szűkíti, a támogatás mértékében jelenik meg a kisebb méretű termelőknek adott viszonylagos preferencia. A 2 millió Ft alatti bevétellel rendelkező mezőgazdasági termelők, az 1 millió Ft alatti kertészek és az 1 hektár alatti erdőgazdálkodók nem jogosultak szaktanácsadás igénybevitelével kapcsolatos támogatásra.

Az intézkedések céljai

Átfogó célok

Az intézkedés általános célja az agrárvállalkozók versenyképességének növelése és a vidéki régiók alkalmazkodási képességének és népességmegtartásának az elősegítése.

Specifikus célok

Az intézkedés specifikus céljait a fenntartható mezőgazdasági fejlesztési projektek előmozdítása és a mezőgazdasági termelők teljesítményének növelése jelenti.

Koherencia a Stratégiai Tervvel

Céljait tekintve az intézkedés megegyezik a Stratégiai Tervvel. A versenyképesség erősítésére helyezi a hangsúlyt, továbbá a részben közpénzekből finanszírozott mezőgazdasági fejlesztési projektek fenntarthatóságát is erősíti.

Az intézkedésben/alintézkedésben javasolt akciók

A javasolt akciók

Az intézkedés keretében támogatás adható:

- mező- és erdőgazdálkodók részére
- termelői csoportok számára, hogy tagjaik szaktanácsadási szolgáltatást vehessenek igénybe, és

- települési önkormányzatok részére, hogy a területükön szociális földprogramban résztvevők szaktanácsadási szolgáltatást vehessenek igénybe.

A korábbi időszak tapasztalatai

Magyarországon a Közösség által finanszírozott szaktanácsadási támogatással kapcsolatos korábbi tapasztalatok nem állnak rendelkezésre.

Az intézkedések közötti koherencia

Az intézkedés nincs közvetlen kapcsolatban a Program más intézkedéseivel, de hatásaiban hozzájárul a versenyképességi és a környezeti kérdésekre irányuló intézkedések eredményességéhez.

Az intézkedés várt hatásai

Az intézkedés hatása a kisebb méretű gazdálkodók ismereteinek bővülése és ezen ismeretek gazdálkodás során való felhasználása, amikor ezek számukra idő hiányában vagy az ismeretek speciális jellege miatt nem mobilizálhatók vagy alkalmazhatók. Ez hozzásegíti egyrészt a gazdálkodókat termelésük optimalizálásához, másrészt a szociális földprogramban résztvevőket a termelési ismeretek megszerzéséhez vagy aktualizálásához. A tanácsadói tevékenységnek innovatív hatása is jelentkezik, mivel a tanácsadók képesek és hajlandók az új ismeretek közvetítésére, illetve a közöttük kialakuló verseny ezt szükségessé is teszi.

Közösségi hozzáadott érték

Adminisztráció és szubszidiaritás

A szaktanácsadási szolgáltatások lebonyolítása során az igényléseket nem közvetlenül a gazdálkodók küldik meg a közreműködő szervezethez, hanem az igényléseket – koncentrált módon – egyrészt a Területi Szaktanácsadó Központok, másrészt a termelői csoportok vagy a szociális földprogramban résztvevő települési önkormányzatok nyújtják be. Így az adminisztráció a gazdálkodók számára jelentősen leegyszerűsödik.

A Közösség céljainak való megfelelés (relevancia)

Az intézkedés a Közösség céljainak megfelel, erősíti a jelentős versenyhátránnyal küszködő mező- és erdőgazdálkodók versenyképességét és innovációs képességét, továbbá környezetvédelmi előnyöket foglal magában. Hozzájárul a vidéki régiók lakosságmegtartó képességének fokozásához, foglalkoztatási hatása pozitív és erősíti a környezeti erőforrások fenntartható használatát. A szociális földprogramon keresztül erős a kapcsolata a III. intézkedéscsoport céljaival, és nem csupán gazdasági, de társadalmi hatása is van.

Az intézkedés költséghatékonysága

A pénzügyi terv realitása

A Program az intézkedésre közel 38 millió eurót tervez, 60.000 gazdálkodó támogatására, 7 év alatt. Ez évente és gazdálkodónként 90 euró, ami közel 23.000 forint. Ezek alapján az intézkedés nagyszámú kistermelőt céloz meg. Valószínűsíthető, hogy a közkiadások nagy része a mező- és erdőgazdálkodókat fogja közvetlenül segíteni tevékenységükben, a források kisebb része szolgál majd a termelői csoportok és a szociális földprogramban résztvevők tanácsadásának céljára. Ezzel értékelőként egyetértünk.

Következtetések, javaslatok

A szaktanácsadási intézkedés célja azon mező- és erdőgazdálkodók ismeretekkel való ellátása, akik vagy az információhoz jutásra szánható időbeli vagy speciális szaktudásbeli korlátok miatt nem tudják a korszerű ismereteket gazdaságukban alkalmazni. A lefedett területek és a költségvetése alapján az intézkedés eléri ezen gazdálkodói köröket. A gazdálkodók számára nem jelent terhet az intézkedés alapján a támogatáshoz történő hozzájutás, mert annak adminisztrációjában nem vesznek részt. A szaktanácsadási tevékenység nem csak a legfrissebb, általánosan hasznosítható információkat, hanem újszerű megoldásokat is közvetíthet a gazdálkodóknak, ezzel is erősítve versenyképességüket, alkalmazkodási lehetőségeiket.

1.2.1. A mezőgazdasági üzemek korszerűsítése

A problémák meghatározása

A jelenlegi helyzet elemzése

A tervkészítők foglalkoznak a növénytermesztés és állattenyésztés közötti egyensúly felbomlásával és annak helyreállításával. Tény, hogy az abrakfogyasztó fajok nagyobb állománya megkönnyíti a gabona piaci elhelyezését, míg ezen állatok hiánya növeli a gabonapiaci problémákat. Magyarország egyértelműen Európa gabonatermesztő övezetében található. A jelen gabonapiaci helyzethez (különösen magas intervenciós készletek) hozzájárul a 2004. és 2005. év kiemelkedően magas termése, ami a csökkenő állatlétszám miatt „gabonafelesleget” eredményezett. Véleményünk szerint a két fő ágazat között egyensúlyról ebben a formában nem lehet beszélni. A két fő ágazat nem egymáshoz képest lehet egyensúlyban, hanem az ágazati termelés és a piaci lehetőségek balanszáról beszélhetünk. Ebből a szempontból bizonyos alapanyagok esetén egyensúlytalanság érzékelhető, ami szorosan összefügg a versenyképességnek a bevezetőben említett hármasszempontrendszerével (pl. 2005-ben először fordult elő, hogy Magyarország nettó importőr volt vágósertésből). Tehát nem a fő ágazatok közötti egyensúlyt kell helyreállítani, hanem az egyes fő ágazatokon belül kell a piaci lehetőségekhez igazítani a termelést vagy a piaci magatartást úgy alakítani, hogy a termelési kapacitások felhasználása gazdaságos legyen. A támogatási rendszer feladata egyrészt a versenyképesség részelemeinek fejlesztése, másrészt pedig a piaci lehetőségek bővülésének a szolgálata. A termelés növelése csak ezután következhet.

Ezzel párhuzamosan azt is tudnunk kell, hogy a jelenlegi lecsökkent, illetve továbbra is csökkenő állatlétszám további esését nem a vidékfejlesztési intézkedések korábbi hiánya okozta, hanem szektortól független szabályozók és a körülmények megváltozása. Az állattenyésztés a szakmai közvélemény szerint elfogadottan nagy élőmunka-igényű fő ágazat volt, és a munkaerőhöz kapcsolódó terhek (adó, társadalombiztosítás) növekedése magával hozta a foglalkoztatottak létszámának csökkentését. A tőkeszegénység miatt (ami részben annak köszönhető, hogy a magyarországi bankok nem voltak a rendszerváltás után a mezőgazdasági termelés fejlesztése terén érdekeltek – nem volt jelentős mezőgazdasági tulajdon a portfólióikban) a gazdálkodók nem tudták a csökkenő foglalkoztatotti létszámot ellensúlyozó technológiai fejlesztéseket végrehajtani, ezáltal csökkent az állatlétszám.

Az állatlétszám csökkenésének további oka a kereslet beszűkülése, ami a rendszerváltás utáni időszak jövedelem-csökkenésének és ebből következően az élelmiszerfogyasztás csökkenésének, valamint a korábbi keleti felvevőpiacok beszűkülésének volt a következménye. Magyarországon az állati termékek fogyasztásának csökkenése kezd megállni, illetve egyes termékeknél növekvő tendenciába fordult, de ennek csak egy kisebb részét tudják a hazai termelők kielégíteni, tekintettel az import áruk árverseny-képességére, illetve a magyar fogyasztók különösen erős árérzékenységére. A versenyképességi meghatározásunk alapján ebben a vonatkozásban a termékeknek a fogyasztókhoz való eljuttatása és

ennek elsősorban a marketing vonalon történő erősítése az, ami stratégiai fejlődési potenciált rejt magában. A megfelelő ár – tekintettel a kiskereskedelmi hálózatok beszerzési és árképzési politikájára – rövid távú eszköz és stratégiai értelemben az pontosan nem beazonosítható. Természetesen a versenyképességre törekvő gazdálkodóknak áraikat a piacmeghatározó szereplők árai alatt vagy azok közelében kell tartaniuk, de stratégiai lehetőségeket ebben a vonatkozásban a fogyasztók „befolyásolása” rejt. A külpiacon fejlesztésre vonatkozóan a piacok feltárásában, azok reális értékelésében és az ezeknek megfelelő termékek kialakításában vannak fejlődési lehetőségek.

A termelési szerkezet kapcsán a fő kérdést a gazdaságok mérete és az általuk megtermelt mezőgazdasági termények/termékek jellegzetességei jelentik. Erre vonatkozóan különösen a növénytermesztésben az a fő probléma, hogy nagyrészt minden üzemméretben azonosak a termelt termények, ezek pedig azok, amelyek a SAPS és illetve a nemzeti kiegészítés alapján területalapú támogatásra jogosultak, intervencióban értékesíthetőek, illetve a gépesítettség jelenlegi helyzete alapján a gazdálkodók nagy része ezek termelésére alkalmas gépsorral rendelkezik. Ezek pedig azok a szántóföldi gabonafélék, amelyek jövedelmezőségét alapvetően a méretgazdaságosság határozza meg. Ezt nem csak a talajművelés és a növényápolás technikai tennivalói, illetve az utóbbi években a termények oldalán az egységes fajtaazonos tételek iránt mutatkozó piaci kereslet erősíti meg, hanem a gépesítési háttér technikai/technológiai fejlesztése is ezt a célt szolgálja (nagyobb és drágább kombájnok, nagyobb és drágább talajművelő eszközök, stb.). Nagyobb és drágább gépekkel csak nagyobb területeken lehet eredményesen gazdálkodni, és a technikai fejlődéssel párhuzamosan emelkedik a gazdaságosan megművelhető terület alsó határa. Ez gyengíti a kisebb méretű gazdaságok versenyképességét ezekben a terményekben, és fennáll annak a lehetősége, hogy a növénytermesztés termelési szerkezete az üzemméretet tekintve egyoldalúvá válik (szélsőséges gazdaságkoncentráció), ami a szektor eltartó képességét jelentősen gyengíti. Az eltartó képesség gyengítése nem lehet cél, tehát a spontán gazdasági (koncentrációs) folyamatok mellett a támogatási rendszernek lehetőséget és ösztönzést kell biztosítania a gazdaságszintű termékszerkezet-váltáshoz, amivel a változatos üzemméret fenntartható, változatos, a piaci igényeknek, illetve a gazdaságok méretének megfelelő termékszerkezet kialakításával. Ezáltal a magyar vidéki régiók mezőgazdaságának termelési szerkezete, amely az európai kultúrának szerves része, fenntartható. A cél nem a rosszul működő, problémákkal terhes termelési szerkezet konzerválása, hanem az üzemszerkezet fenntartásával, de a gazdaságok méretének megfelelő termékszerkezet kialakításával a mezőgazdaság eltartó képességének fenntartása, a mindenkori helyi jellemzők kihasználásán alapuló, szükség esetén dinamikusan változtatható termékszerkezet kialakítása. Stratégiaileg a fejlődési potenciál ezen üzemek részére az általuk termelhető növények piaci elhelyezésének teljes körű megszervezése, illetve az e növények termeléséhez szükséges képzések, tanácsadó hálózat megszervezése, értékesítő szervezetek, illetve a vállalkozói, kockázatvállalási képesség és kezdeményezőkézség kialakítása.

A termelési szerkezet és gazdaságméret az állattenyésztésben is hasonló fontossággal bír. Ebben az ágazatban a tartás/takarmányozástechnológia és a fajtahasználat az alapvető kérdés. Mint az közismert, a magas genetikai teljesítményű fajták az igényeiket jelentősen el nem érő termelési feltételek között nem csak az ennek megfelelően csökkentett termeléssel reagálnak, hanem azt meghaladóan csökken a termelésük és növekszik a takarmány-felhasználásuk, egészségügyi problémák jelentkezése mellett. A fejlődési potenciál ebben a vonatkozásban a gazdaságméret szerinti, gazdaságosan üzemeltethető tartástechnológiai rendszerek kialakítása, illetve az ezeknek megfelelő fajtahasználat.

A termékszerkezet stratégiai kialakításában kiemelt szerepet kell a piaci lehetőségek értékelésének kapnia, mivel a termékszerkezet – gazdaságossági követelmények miatt – visszahat az üzemméretre. A piaci lehetőségek vonatkozásában fontos kérdés a termelés/feldolgozás/piac egymástól való földrajzi távolsága, hiszen a termékek árát jelentősen befolyásolja azok szállítási igénye és költsége. A fejlődési lehetőség ebben a vonatkozásban egyrészt a feldolgozókhöz/piachoz megfelelően közeli gazdálkodói szerkezet kialakítása, illetve a termelés/feldolgozás jelenlegi helyéhez közeli piaci lehetőségek feltárása, azok mobilizálása.

A szerkezetváltás kapcsán fontos jelenség a földtulajdon és a földhasználat elkülönülése, bár erre vonatkozóan a 1698/2005/EK rendelet nem tartalmaz intézkedést. A birtokszerkezet koncentrációját előzetes értékelőként is megállapítjuk. A koncentráció a kisebb méretű üzemek eltűnését, ezzel együtt a nagyobb méretű üzemek térnyerését eredményezi. Ennek megfelelően a növénytermesztési fő ágazat termékszerkezete tovább egyszerűsödik és a termékdiverzifikációt szolgáló lépések nem járnak együtt az élőmunka-lekötöttség, vagyis az ágazat eltartó képességének növekedésével. Fejlődési lehetőség a jelenlegi birtokszerkezetnek megfelelő termékek termelésére történő ösztönzés, a gazdálkodók azon képességének kialakítása, hogy üzemméretük alapján beazonosítsák piaci lehetőségeiket, és annak megfelelően alakítsák termékszerkezetüket, illetve a más termelőkkel történő együttműködéseiket.

A megcélzandó problémák

Az utóbbi évek legnagyobb problémája a relatív gabonatúltermelés, az egyértelműen export-, illetve az utóbbi években intervenció-orientált gabonatermelés. Az intervenció felvásárlás rendszere most van átalakítás alatt, míg az exportpiacaink erősen időjárásfüggőek. Ez a helyzet, hosszú távon, az ország természeti adottságainak kihasználása és a hosszú távú piaci biztonság megteremtése érdekében változtatást igényel. Az ilyen változtatások, a felhasználási és termelési irányok megváltoztatása alapos piacelemzést igényel.

Az állattenyésztés terén az alacsony jövedelmezőség miatt a versenyképesség fenntartását közvetlenül nem szolgáló beruházásokkal szemben, az utóbbi években a termelő beruházások kaptak a beruházási döntéseknél prioritást.

A csökkenő állatlétszám és a szántóföldi termelés intenzitásnövekedés fokozott munkaerő-kibocsátást jelent. A kiáramló mezőgazdasági munkaerőt részben a kertészeti ágazat tudja alkalmazni, piaci lehetőségek esetén.

A célcsoport beazonosítása

Az intézkedés célcsoportjába tartoznak a mezőgazdasági termelők, illetve az általuk létrehozott TÉSZ-ek, termelői csoportok, tangazdaságok, tanüzemek, Regionális Szaktanácsadási Központok.

A Programban nem kerül bemutatásra, hogy a TÉSZ milyen módon határolja le a saját működési programjához tartozó és az EMVA által finanszírozott beruházásokat. A Program alapján pontosan nem beazonosítható, hogy a Regionális Szaktanácsadási Központok miért szerepelnek kedvezményezettként abban az intézkedésben, amely a mezőgazdasági üzemek versenyképességének fejlesztésére szolgál.

Az intézkedés nem szűkíti tovább a célcsoportot sem méret, sem tevékenység alapján. Ennek ellenére várható, hogy a pályázatot igénybe vevő gazdálkodók a tőkeerősebb, nagyobb méretű gazdasági egységek lesznek.

Az intézkedések céljai

Átfogó célok

Az intézkedések átfogó célja a mezőgazdasági üzemek versenyképességének erősítése.

Specifikus célok

Az intézkedés célja a mezőgazdaság termelési szerkezetének korszerűsítése, ezen belül a növénytermesztés és az állattenyésztés egymáshoz viszonyított felborult arányának helyreállítása. A genetikai háttér és a tartástechnológia korszerűsítése, valamint az uniós előírásoknak való megfelelést biztosító létesítmények és megoldások kialakítása. Az állattenyésztés, a növénytermesztés (beleértve a betakarítás utáni fázist is) és a kertészeti ágazatok hatékonyságának, versenyképességének javítása, a termékek minőségét javító új technológiák, a termelést és az értékesítést elősegítő információs rendszerek bevezetése, az információs és kommunikációs technológiák használatának elősegítése. Új lehetőségként jelentkezik az alternatív energiatermelés berendezéseinek megvalósítása és fejlesztése. Fontos cél, hogy a hazai mezőgazdasági üzemek megfeleljenek a fokozott fogyasztói, társadalmi és uniós jogszabályokon alapuló elvárásoknak a környezetvédelem, állatjólét és élelmiszerhigiénia területén is.

Az intézkedés első specifikus célja nem jelenik meg markánsan az intézkedés bemutatásában, a termelési szerkezet korszerűsítése nem jelenik meg igényként egyik részterület esetében sem, kivéve az ültetvények felújítása terén. Amint azt korábban megállapítottuk, értékelői véleményünk, hogy a mezőgazdasági termelést a valós piaci lehetőségekhez kell igazítani, és ennek figyelembe vételével meghatározott termelési irányban erősíthető a gazdálkodók versenyképessége.

Koherencia a Stratégiai Tervvel

Az intézkedés hozzájárul a Stratégiai Tervben megfogalmazott versenyképesség-fejlesztési célhoz.

Az intézkedésben/alintézkedésben javasolt akciók

A javasolt akciók

A Program az intézkedés keretében 5 területen tervez beavatkozást, amelyek a következők:

1.2.1.1. Növénytermesztést és kertészetet szolgáló beruházások

1.2.1.2. Állattenyésztést szolgáló beruházások

1.2.1.3. A növénytermesztésben, kertészetben, állattenyésztésben és erdészetben alkalmazott – önálló, építéssel nem járó – gépek és technológiai berendezések beszerzésének támogatása

1.2.1.4. GAZDANet Program

1.2.1.5. Gyümölcsös ültetvények telepítése

A különböző területek tartalma nem egyezik meg az értékelőként legfontosabbnak tartott ágazati problémákra adható racionális válaszokkal. A Program nem tartalmazza a problémamegoldás és a lehetőségek kihasználásának piaci szemléletű megközelítését.

A GAZDANet program nem tartalmaz feltételrendszert a számítógépek használatára.

A korábbi időszak tapasztalatai

Az intézkedés területei tartalmukban nagyrészt a mezőgazdasági üzemek 2004 és 2006 közötti beruházásait érintő intézkedések folytatásai.

A növénytermesztési beruházások keretében az AVOP időszakában nagyarányú volt a gabonátároló létesítmények építése. Ezen a téren az elmúlt 3 évben jelentős előrelépés történt Magyarországon, a korszerű gabonátároló kapacitás nagyrészt fedezi az ország termelési kapacitását.

Az állattenyésztési beruházások szempontját tekintve viszont jelentős az elmaradás. Ennek oka az állattenyésztésben tapasztalható alacsony nyereségesség. Az AVOP során a fejlesztések nagyrészt a jövedelem-termelő beruházásokra, elsősorban az állati férőhelyek felújítására, bővítésére, technológiai korszerűsítésére irányultak, a nem termelő beruházások háttérbe szorultak.

Az építéssel nem járó gépek és technológiai berendezések intézkedés keretében a beérkezett pályázatok nagy része a szántóföldi növénytermesztés gépeinek fejlesztésére irányult. A szántóföldi alapgépek vonatkozásában jelentős előrelépés figyelhető meg, míg a betakarítás utáni fázisban alacsonyabb volt a fejlesztési igény.

A gyümölcsös ültetvények terén az AVOP az alma, körte és őszibarack ültetvények pótlását, fajtaszerkezet-váltását és illetve bővítését támogatta, hasonlóan a jelen

Programhoz. A korábbi pályázat meglehetősen népszerű volt, az alintézkedés forrása az AVOP időszakához képest hamar kimerült.

A GAZDANET program a mezőgazdasági üzemek korszerűsítésén belül új intézkedés.

Az intézkedések közötti koherencia

Az intézkedés hatással van a fiatal mezőgazdasági termelők elindítása intézkedésre, a párhuzamos pályázati lehetőség megteremtése miatt, valamint az uniós előírásokon alapuló megfelelésre.

A termszkezet-váltás eredményességét javítaná, ha a mezőgazdasági üzemek beruházásaihoz kötelező tanfolyam elvégzését kapcsolná a Program.

Az intézkedés várt hatásai

Az eredmények között várakozásaink szerint megjelenik majd a gépfejlesztések iránti élénk érdeklődés, mivel az intézkedés két évvel ezelőtt „lezárásra” került. Ugyanez vonatkozik az épületeket és technológiát érintő beruházásokra is. Éppen ezért a végrehajtási fázis során fontos az erős piaci szemlélet, valamint a nem megalapozott fejlesztések kiszűrése. Ugyanez a helyzet várható az erdészeti intézkedéssel kapcsolatban is.

Közösségi hozzáadott érték

A Közösség céljainak való megfelelés (relevancia)

Az intézkedés deklarált céljai a Közösség céljainak részben megfelelnek. A Program megfelelőségét a projekt-mix teszi értékelhetővé, azt pedig elsősorban a pályázati és értékelési feltételek határozzák meg.

Az intézkedés költséghatékonysága

A pénzügyi terv realitása

Az intézkedés tervezett közkiadása 1 616 885 538 euró, ami az I. intézkedéscsoport közkiadásainak mintegy 65%-a.

Költséghatékonyság

A mintegy 1,6 milliárd euró a 7 év alatt, közel 2,4 milliárd euró összegű vállalkozói tőkét mozgat meg. Az értékelés során kell biztosítani, hogy a közforrás hatékonyan kerüljön felhasználásra, mert ekkor lesz költséghatékony a Program megvalósítása.

A Program költséghatékonyságát a mezőgazdasági üzemek életben maradási esélyei is befolyásolják, a piaci lehetőségek helytelen felméréséből adódó esetleges

sorozatos csődök a korábban pályázatnyertes cégek esetében a közforrások elvesztését jelentik.

A Program költséghatékonyságára a holtteher-veszteség is hatással van, vagyis az az eset, amikor a gazdálkodó támogatástól függetlenül is meg tudná valósítani beruházását.

Következtetések, javaslatok

A jogosult TÉSZ-ek esetén a Program adjon útmutatást a TÉSZ működési program és az EMVA-támogatásból megvalósuló beruházások megfelelő elkülönítésére.

A Program mutassa be, hogy a Regionális Szaktanácsadó Központok beruházásai miként járulnak hozzá a mezőgazdasági üzemek versenyképességéhez.

Javasoljuk, hogy a Program állapítson meg olyan módszereket, amivel a fejlesztések piaci lehetőségeket figyelembe vevő értékelése lehetővé válik.

A források hatásának fenntarthatósága miatt javasoljuk, hogy a Program foglalmazzon meg elvárásokat a gazdálkodók számítástechnikai fejlesztéseinek használatára vonatkozóan.

A beruházások értékelésére vonatkozóan javasoljuk, hogy a Program teremtsen meg a gépméret és a pályázó gazdálkodási méretének, illetve reális piaci lehetőségeinek az összhangját.

Az intézkedéscsoportok hatásainak erősítése érdekében javasoljuk, hogy a Program alapozza meg a beruházások környezetvédelmi szempontú kiemelt értékelési rendszerét.

1.2.3. A mezőgazdasági és erdészeti termékek értéknövelése

A problémák meghatározása

A jelenlegi helyzet elemzése

Az import aránya a magyarországi élelmiszerpiacon meghaladja a 25 százalékot. A feldolgozó üzemek száma folyamatosan csökken és a még piacon lévők egyre határozottabban válnak ketté – tőkeerejük és méretük alapján – életképes és leszakadó csoportra. Az utóbbi csoportba tartozók jelentős része támogatások segítségével az előbbibe tudna átkerülni.

A nagy cégek, melyek jelentős része nemzetközi vállalkozások kezében van, könnyebben alkalmazkodnak a piaci kihívásokhoz, megfelelő tőkével, fejlesztési és

marketing képességgel rendelkeznek a piacon maradáshoz. A kis- és középvállalkozások viszont éppen ezeknek vannak híján. Ahhoz, hogy fenntartható fejlődési pályára kerüljenek, és ott maradhassanak, az elhalasztott beruházások pótlása nélkülözhetetlen. Az előrelépéshez szükséges innovációs készség, szakmai felkészültség és piaci tájékozottság a legtöbb esetben döntő meghatározói az életképességnek. A hazai és a nemzetközi tapasztalatok egyaránt azt mutatják, hogy az élelmiszertermelésben a kis- és középvállalkozásoknak is fontos szerep jut. A globalizáció egyik fontos eleme, hogy a speciális fogyasztói igényeket (biotermékek, helyi specialitások, szűk piaci szegmensek, stb.) ilyen vállalkozások állítsák elő.

A megnyíló piaci lehetőségekre reagálva számos kezdeményezés indult bioetanol és biodízel üzemek létesítésére. Ezen beruházások indulása a megnyitandó pályázati lehetőségek függvénye.

A megcélzandó problémák

A magyarországi élelmiszerpiacon az ország Európai Unióhoz történt csatlakozása óta gyorsuló ütemben nő a külföldi élelmiszerek jelenléte. Ez egyértelműen utal a hazai feldolgozószektor versenyképességi problémáira. A hazai élelmiszer-feldolgozó üzemek jelentős részében a feldolgozás műszaki és technológiai színvonala nem megfelelő, túlságosan alacsony. A technológiai homogenitás hiánya, valamint a korszerűtlen, elöregedett épületek majdnem minden kis-, és közepes méretű üzemre, de számos nagyüzemre is jellemzőek. A beruházások elhalasztása a kapcsolódó logisztikai és tárolókapacitásokat, az informatikát is érintik. Ezek hátráltatják a piaci igényeknek jobban megfelelni tudó termékek kifejlesztését és az ilyen termékek piaci bevezetését, de emellett rontják a piacon maradás esélyeit is.

Az erdészeti termékek feldolgozása hasonló problémákkal küszködik.

A mezőgazdasági termelési adottságok, az értékesítési nehézségek, valamint az újonnan felmerült piaci lehetőségek az energetikai célú hasznosítás felé terelik a figyelmet.

A fent említett hiányosságok mindegyike beavatkozási terület a mezőgazdasági termékek értéknövelése érdekében. A minél magasabb hozzáadott érték elérését az új termékek, feldolgozási módok révén kell motiválni.

A célcsoport beazonosítása

A kis- és középvállalkozások támogatására irányuló bizottsági elképzelés maradéktalanul tükröződik a programban. A célcsoportot azok a feldolgozó üzemek alkotják, melyek valamilyen oldalról már fel tudnak mutatni életképességet. Ez lehet az elmúlt évek sikeres működése, egy új termék ötlete vagy egy új piac elérhetősége. A magyarországi élelmiszeriparban ez mintegy 1000 vállalkozást érint.

A biodízel és bioteanol primertermék előállítása mintegy 40 üzemet érinthet.

Az intézkedések céljai

Átfogó célok

Összefüggésben a feltárt problémákkal, az intézkedés a versenyképesebb piaci termékek előállítását célozza meg. Az ehhez szükséges kutatások és fejlesztések, minőségbiztosítási nyomon követhetőségi feltételek, a korszerű csomagolások és a magas minőség, a higiénia fokozása a cél. Az átfogó megközelítésnek köszönhetően a pályázók a maguk adottságaikhoz illesztve juthatnak forráshoz.

A mezőgazdasági termékpiacok diverzifikálódásához való alkalmazkodás az erdősítés és az üzemanyag alapanyagkénti felhasználás révén is célként jelenik meg.

Az erdészeti tevékenységet végzők jövedelemi viszonyainak javítása, technológiai előrehaladás is kiemelt cél.

Specifikus célok

Ahhoz, hogy fenti célokat elérhessék, a pályázók versenyképességét minél több oldalról kell javítani. Ilyen a feldolgozás fajlagos költségeinek mérséklése, a termékskála optimalizálása és rugalmas karbantartása, a termelés méretének optimalizálása, az élőmunkával való gazdálkodás. De ide tartoznak a környezetvédelmi, hulladékgazdálkodási, higiéniai, munkavédelmi, szociális kérdések is.

Ahhoz, hogy a kis- és középvállalkozások megtalálják a nekik megfelelő piaci szegmenseket, és érzékeljék azok változásának irányát, elengedhetetlen a rugalmas termelési szerkezet, a megfelelő piaci ismeret.

Koherencia a Stratégiai Tervvel

A mezőgazdasági tevékenység nyereségessége nem fog növekedni, ha a feldolgozó szektor versenyképessége nem megfelelő. Ezért a stratégiában foglalt célok megvalósulásához nélkülözhetetlen az értéknövelés támogatása. Ebből a szempontból a program ezen intézkedése koherens a Stratégiai Tervvel.

Baseline és impact indikátorok

Az intézkedés által kifejtett hatás mérésére az érintett gazdasági egységek számát, az általuk realizált beruházások értékét, az új termékek, technológiák számát célszerű használni.

Tekintettel az előző programok tapasztalataira, a három alintézkedés által támogatásra megcélzott 900 gazdasági egység és 730 millió eurós beruházás elérhető cél. Az ennek mintegy felét érintő új termék vagy technológia szintje szintén

tapasztalati arány, illetve szám. A hatás mérésére a nettó hozzáadott érték és a munkaegységre vetített bruttó hozzáadott érték alkalmazható.

Az intézkedésben/alintézkedésben javasolt akciók

A javasolt akciók

Az intézkedés alterületei:

- A mezőgazdasági termékek értéknövelése
- Az erdészeti termékek értéknövelése
- A mezőgazdasági termékek értéknövelése félkész termék előállításával bioetanol előállítás céljára
- A mezőgazdasági termékek értéknövelése félkész termék előállításával biodízel előállítás céljára

A korábbi időszak tapasztalatai

Az előző programok során a legtöbb pályázat a korszerűsítésre irányult. Az operatív célok közül a környezetterhelés csökkentése kerül elő még gyakran. A fenti piaci nehézségeknek és a versenyképességi problémáknak tudjuk azt be, hogy az új termékek fejlesztését, az innovációkat célzó pályázatok kevésbé jellemzőek. Ez azt jelzi, hogy a vállalkozások például az AVOP adta lehetőségek közül elsősorban a technológiai lemaradások leküzdésére koncentráltak. Erre kell az ÚMVP esetében is számítani.

Az intézkedés szükségletei és céljai

Minden esély megvan arra, hogy az intézkedés elérje célját és felhasználásra kerüljön a megcélzott körben. Az előző programok során a vállalkozások megfelelő pályázati készségről és kedvről adtak tanúbizonyságot. A szükséges forrásmennyiség nehezen becsülhető, de az bizonyos, hogy a programban szereplő szintet probléma nélkül le fogják fedni a pályázatok.

Az intézkedések közötti koherencia

Más intézkedésekből az élelmiszeripar fejlesztései csak kiegészítő jelleggel támogathatók. Ez az élelmiszeripar, a nyersolaj és nyersszesz előállítás, valamint a faipar központi támogatási forrása.

Az intézkedés várt hatásai

Az intézkedés támogatásai révén várhatóan bővül az élelmiszeripari vállalkozások köre, amelyek piaci életképessége középtávon biztosított. Lelassul az ebben az iparágban foglalkoztatottak számának csökkenése. Több hazai feldolgozású élelmiszer kerül az értékesítési csatornába. Csökken a mezőgazdaság értékesítési gondja. Emelkedik az erdősített területek nagysága. Kialakul a biodízel és bioetanol gyártás feldolgozói háttere. Javul a fafeldolgozás technológiája. Növekszik ezen iparágak

jövedelmezősége, ami hozzájárul a vidéki népesség megtartásához és életkörülményeinek javulásához.

Közösségi hozzáadott érték

Átlagosan mintegy 35 százalékos támogatási intenzitásával a közösség olyan vállalkozások számára teszi lehetővé a fejlesztést, beruházást, akik saját erőből, illetve banki partnereik révén azt megtenni nem képesek. A hatás végiggyűrűzik az egész élelmiszer termékpályán, illetve a társadalmon. Ennek hiányában olyan tevékenységek, illetve vállalkozások tűnhetnek el a piacról, melyek máshonnan nem támogathatóak.

A Község céljainak való megfelelés (relevancia)

A mezőgazdasági termelés többcélúvá válásához, versenyképességének fokozásához, a vidéki népesség megtartásához, életfeltételeinek javításához, a környezet és a vidék minőségének javításához az intézkedés közvetlenül vagy közvetve, de hozzájárul.

Kiegészítés más intézkedésekkel

A mezőgazdasági termékek értéknövelését célzó intézkedés két további intézkedéshez kapcsolódik: a termékpályán belüli együttműködések támogatásához (1698/2005 tanácsi rendelet 29. cikke) és a minőségbiztosítási rendszert működtető mezőgazdasági termelők termékeinek feldolgozásához szükséges fejlesztések támogatása (1698/2005 tanácsi rendelet 32. cikke). Előbbi a vertikális együttműködések, utóbbi a minőségbiztosítás támogatásával egészíti ki az értéknövelést.

Az intézkedés költséghatékonysága

Átlagosan 35 százalékos támogatási intenzitásával az intézkedés éppen az optimális számú fejlesztést tudja támogatni. Ennél magasabb intenzitás mellett jelentősen szűkülne a támogatható projektek száma, ami mérsékelné a mérhető hatásokat. Ennél alacsonyabb szint mellett pedig nem nyújtana megfelelő motivációt az igénybeviteléhez.

A pénzügyi terv realitása

A pénzügyi keret méretét jelentősen meghaladó igényre lehet számítani.

Monitoring és értékelés

A monitoring során súlyt kell helyezni arra, hogy a források várhatóan korai kimerülése esetén a lehetséges további források átcsoportosítására kezdeményezést

kell tenni. Az értékelés öt kijelölt mutató segítségével elvégezhető. Az igények eloszlása földrajzi és szakágazati bontásban vizsgálható. A hangsúlyokat ennek megfelelően lehet a pályázatok értékelése során elmozdítani.

Következtetések, javaslatok

Mivel az élelmiszeripar versenyképességének növelése erős korlátokba ütközik, nélkülözhetetlen olyan uniós források nyújtása, melyek közvetve illetve közvetlenül a közösség által sugallt célok felé terelik a vállalkozásokat. A mezőgazdasági termékek értéknövelése során az élelmiszeripar nem csak biztos piacot nyújt a primer szektor számára, hanem a fogyasztói igények idejében való közvetítésében és a termelés előfinanszírozásában is nélkülözhetetlen. A piaci kihívásoknak azonban nem ágazati, hanem vállalkozási szinten kell megfelelni. Ezért helyes a lehetőségek minél kisebb korlátozása. Az élelmiszeripari cégek vezetősége alkalmas annak eldöntésére, hogy az intézkedés nyújtotta lehetőségekkel milyen módon él. Ennél fogva az intézkedés megfelelő nyitottságot mutat a legkülönbözőbb piaci stratégiák megvalósításához.

A stratégia nyitottsága jobban szolgálja az élelmiszeripar érdekeit, mint egy esetleges célszerűtlen lehatárolás, például egyes szakágazatok vagy tevékenységek kiemelt támogatása. Mivel a versenyképesség javítása vállalati szinten értelmezhető valójában, csak az általános célokat érdemes megfogalmazni. Ezeket az intézkedés meg is teszi az értéknövelés, a szerkezetátalakítás, a fejlesztés, a speciális fogyasztói igények kielégítése, a minőség javítása, a biztonság és higiénia révén az élelmiszeriparban, a faiparban a jövedelmezőség javítása és a technológia színvonal emelése révén.

Az intézkedés által kitűzött célok a projektek számával, a hozzáadott érték növelésével könnyen nyomon követhetők és értékelhetők. Számszerűsíthető hatásai ugyanezek alapján mérhetők.

Az intézkedésre igen nagy szüksége van az agrárgazdaságnak. Ezt az előző programokban elért sikerei is bizonyítják. Nyilvánvaló, hogy a teljes igényt lefedő forrás biztosítása illúzió, de látva az élelmiszer-feldolgozás közvetett és közvetlen kedvező befolyását a közösségi célok eléréséhez, célszerűnek tartjuk további források átcsoportosítást akár az alintézkedésekből, akár más intézkedésekből.

A kis- és középvállalkozások pályázati lehetősége – helyesen – nem sugall konkrét stratégiai irányokat. Ez a piac és az adott vállalkozás feladata, amit nem lehet egységes mederbe terelni a különböző termékek és szolgáltatások között.

1.2.5. A mezőgazdaság és erdészet fejlesztésével és korszerűsítésével összefüggő infrastruktúra javítása és

fejlesztése

A problémák meghatározása

A jelenlegi helyzet elemzése

A mezőgazdasági és erdészeti termeléshez kapcsolódó meglévő infrastrukturális beruházások egyrészt nem termelő beruházások, így az utóbbi években a karbantartásra kevesebb forrást fordítottak a gazdálkodók, másrészt mezőgazdasághoz kapcsolódó termelő infrastruktúra. Ezek jó állapota egyrészt költségcsökkentő a gazdálkodók számára, másrészt a termésbiztonságot segítik elő.

A Programban szereplő helyzetleírással egyetértünk.

A megcélzandó problémák

A nem termelő infrastrukturális beruházások alacsonyabb prioritást élveznek a termelő beruházásoknál a gazdálkodók döntéseiben.

A célcsoport beazonosítása

Az intézkedés keretében a mezőgazdasági termelők, a TÉSZ-ek, termelői csoportok, a gazdálkodó szervezetek társulásai, a vízgazdálkodási társulatok, erdőgazdálkodók és önkormányzatok alkotják a célcsoportot. A célcsoport meghatározásával egyetértünk, ezen intézkedés keretében nem indokolt szűkíteni és specifikálni a kedvezményezetteket.

Az intézkedések céljai

Átfogó célok

A mező- és erdőgazdasági termelést kiszolgáló infrastruktúra fejlesztése, a költségcsökkentő tényezők fejlesztése.

Specifikus célok

Az intézkedés specifikus céljai a következők: 1) a termőföld meliorációs védelme, a helyi vízkárelhárítás hatékonyságának, a vízkészletek helyben tartásának és a tározási lehetőségeinek javítása, 2) a mezőgazdasági üzemekben történő biomassza energetikai felhasználásának elősegítése, a telepek víz- és energia-ellátása, az úthálózat fejlesztése, az erdészeti infrastruktúra javítása, 3) a széttagolt termőföldek birtokösszevonása.

Koherencia a Stratégiai Tervvel

Az intézkedésben/alintézkedésben javasolt akciók

A javasolt akciók

1.2.5.1. alintézkedés: Öntözés, a mezőgazdasági üzemek és közösségi létesítmények fejlesztése

1.2.5.2. alintézkedés: Melioráció, a mezőgazdasági üzemek és közösségi létesítmények fejlesztése

1.2.5.3. alintézkedés: A vízrendezés kollektív beruházásai, a vízkárok elhárítása, a belvizek szabályozása

1.2.5.4. alintézkedés: Az erdészeti infrastruktúra fejlesztése

1.2.5.5. alintézkedés: A mezőgazdasági bekötő és feltáró utak fejlesztése

1.2.5.6. alintézkedés: A mezőgazdasági üzemek víz- és energia-ellátása

1.2.5.7. alintézkedés: Birtokrendezés

1.2.5.8. alintézkedés: Telephelyen belüli energia-ellátás megújuló energiaforrások felhasználásával

Az intézkedés alterületei lefedik a mező- és erdőgazdasági egységek, illetve ezek közösségi infrastrukturális fejlesztési igényeit.

Az intézkedés tartalma nem teljes mértékben jelenik meg az alterületeken (pl. a kisvasutak építése, felújítása, erdei iskolák, magán erdészeti információs központok jellegű fejlesztéseket nem tartalmazza az erdészeti infrastruktúra fejlesztése alintézkedés).

A korábbi időszak tapasztalatai

A 2004 és 2006 közötti időszak tapasztalatai eltérőek az egyes infrastrukturális fejlesztések esetén. Az önkormányzatok a pályázatok kihirdetésétől számítva viszonylag hamar lefedték projektekkal a mezőgazdasági utak felújítását célzó alintézkedés forrását, míg a közösségi célú és részvételű fejlesztések kevésbé voltak népszerűek ugyanebben az időszakban. A birtokrendezés történelmi okok miatt kevésbé kedvelt beavatkozás Magyarországon.

Az intézkedések közötti koherencia

Az intézkedés alterületei csak áttételesen kapcsolódnak a Mezőgazdasági üzemek korszerűsítése és az Erdők gazdasági értékének javítása intézkedésekhez.

Az intézkedés várt hatásai

A korábbi, 2004 és 2006 közötti időszakra alapozva értékelőként a mezőgazdasági utak fejlesztését várjuk legnépszerűbb intézkedésnek.

A telepi alternatív energia-ellátási módok támogatása az AVOP-hoz képest kissé megváltoztatott intézkedés, magyarországi tapasztalatunk nincs ezzel a típusú

beavatkozással, de az energiaárak várható emelkedése miatt ezt a részterületet is népszerűnek gondoljuk.

Közösségi hozzáadott érték

A Közösség céljainak való megfelelés (relevancia)

Az intézkedés megfelel a Tanács 1698/2005/EK rendeletének.

Az intézkedés költséghatékonysága

A pénzügyi terv realitása

A Program az intézkedésre mintegy 226,7 millió euró közkiadást tervez. A támogatási intenzitások 60-70-80%-osak, illetve a mezőgazdasági utak és a birtokrendezés esetében 40%-os, de a birtokrendezési tevékenység véglegesítése a Program szerint csak a megfelelő törvény hatálybalépése után várható, és a tervezett összberuházás alapján, amely közel kétszerese a közkiadásnak, a Program kiemelt jelentőségűként a mezőgazdasági bekötő és feltáró utak fejlesztését célozza. Ez megfelel a 2004 és 2006 közötti időszak AVOP-tapasztalatainak.

Összehasonlításként, az AVOP a hasonló intézkedésekre a 2004 és 2006 közötti időszakra közel 53 millió eurót tervezett, 560 nyertes projekttel. A jelenlegi pénzügyi és output célérték (2.500 nyertes projekt) arányosítva megfelel az AVOP szerinti becslésnek. 2004 és 2006 között sikeresen lefedték a pályázatok a forrásokat, így a jelen intézkedés pénzügyi terve reális.

1.4.1. A szerkezetátalakítás alatt álló félig önellátó gazdaságok támogatása

A problémák meghatározása

A megcélzandó problémák

A mezőgazdasági termelők sokfélesége miatt van egy olyan réteg, amely önerejéből nem képes részben árutermelő gazdaságból teljes mértékben árutermelő gazdasággá válni.

A célcsoport beazonosítása

Az intézkedés célcsoportját azok a mezőgazdasági termelők adják, akik a támogatás megpályázásakor 2-4 EUME közötti gazdaságmérettel rendelkeznek, és termékük egy részt piacon értékesítik, valamint teljes mértékben árutermelő gazdasággá akarnak válni.

Az intézkedések céljai

Átfogó célok

Az intézkedés átfogó célja a mezőgazdasági termelési szerkezet átalakítása, az üzemméretek növelése, a piaci helyzet ezen keresztül történő stabilizálása és javítása, a félig önellátó gazdálkodók számának csökkentése, részben azáltal, hogy piaci szereplővé válnak.

Specifikus célok

(1) A kisk gazdaságok segítése, (2) az általuk végzett mezőgazdasági tevékenységek fenntartása és fejlesztése, (2) jövedelemszerzési lehetőségeik javítása, 4) a gazdaságok árutermelésre való átállásának segítése.

Koherencia a Stratégiai Tervvel

Az intézkedés céljai megfelelnek a Stratégiai Tervnek, átfogóan a versenyképesség fejlesztéséhez, szűkebben véve a birtokrendezéshez járul hozzá.

Az intézkedésben/alintézkedésben javasolt akciók

A javasolt akciók

Az intézkedés nem tartalmaz alterületeket.

A korábbi időszak tapasztalatai

A félig önellátó gazdaságok támogatására az NVT keretén belül került sor. Az intézkedés népszerű volt, a teljes forrást lekötötték az igényléseken keresztül.

Az intézkedések közötti koherencia

Félig önellátó gazdaságok támogatásában csak olyan gazdálkodó részesülhet, akinek megfelelő mezőgazdasági végzettsége van. Ez a feltétel ugyan gyengíti a koherenciát a képzési és a tanácsadásra irányuló intézkedésekkel, de azzal egyetértünk, hogy a piaci körülmények új helyzet elé állítják a korábban nem elsősorban árutermelő gazdálkodókat.

Az intézkedés várt hatásai

Értékelőként az intézkedés jelentős népszerűségét várjuk még úgy is, hogy a kötelezően előírt mezőgazdasági végzettséget jelentős korlátozó tényezőként kell értékelni.

Következtetések, javaslatok

Javasoljuk a mezőgazdasági végzettséget az életképessé válás időpontjára meghatározni.

1.4.2. Termelői csoportok létrehozásának támogatása

A problémák meghatározása

A jelen helyzet elemzése, a megcélzandó problémák

A jelen helyzet elemzésével és a termelői csoportokra vonatkozó problémák beazonosításával egyetértünk.

A célcsoport beazonosítása

Az intézkedés célcsoportját az állami elismeréssel rendelkező termelői csoportok alkotják.

Az intézkedések céljai

Átfogó célok

Az intézkedés átfogó célja a mezőgazdasági termelők piaci biztonságának megerősítése, jövedelmi helyzetük stabilizálása és költségeik csökkentése.

Specifikus célok

Az intézkedés specifikus céljai a termelői csoportok 1) létrehozásának, 2) működtetésének és 3) növekedésének támogatása.

Koherencia a Stratégiai Tervvel

Az intézkedés céljai megfelelnek a Stratégiai Tervnek, mert hozzájárulnak a mezőgazdasági termelők versenyképességének javításához, piaci helyzetük stabilizálásához, ezáltal pozitív foglalkoztatási hatással járnak, illetve, amennyiben a termelői csoport által megalkotott szabályok kiterjednek környezetvédelmi kérdésekre, környezeti előnyökkel is járnak.

Az intézkedésben/alintézkedésben javasolt akciók

A javasolt akciók

Az intézkedés nem tartalmaz alterületeket.

A korábbi időszak tapasztalatai

A termelői csoportok a jogi lehetőség megteremtése óta fokozatosan alakultak meg.

A termelői csoportok elsősorban alacsony hozzáadott értékű, együttesen, elsősorban már a termelés során homogénezhető, vagy arra előkészíthető (azonos fajták termelése) minőségben tömegtermény értékesítésére alakultak.

Kutatások alapján a termelői csoportok nagyon fontosak az értékesítési oldalon, ármeghatározó szerepükben, de Magyarországon lényegesen nagyobb a jelentőségük a beszerzési árak csökkentésében. A termelői csoportok előnyei főleg ezen a vonalon érvényesülnek.

Közösségi hozzáadott érték

A Közösség céljainak való megfelelés (relevancia)

Az intézkedés hozzájárul az uniós célok rendszeréhez, elősegíti a termelők versenyképességét, továbbá hozzájárul a mezőgazdasági termelés fenntartásához.

Az intézkedés költséghatékonysága

A pénzügyi terv realitása

A Program az intézkedésre 76,8 millió euró közkiadást tervez, illetve 300 termelői csoport támogatását. Ez átlagosan és évente 36 500 euró termelői csoportonként. Ez a legalsó kategóriának megfelelő átlagos támogatás.

II. tengely – A környezet és a vidék fejlesztése

A hegyvidéki területeken kívüli hátrányos helyzetű területek mezőgazdasági termelőinek nyújtott kifizetések

A problémák meghatározása

A jelenlegi helyzet elemzése

Az Európai Unió által meghatározott jellemzők alapján kedvezőtlen adottságú területeken (a magyarországi hasznosított mezőgazdasági területek 14%-a) folyó mezőgazdasági tevékenység hazai viszonylatban is alacsonyabb terméseredményekkel jár. A mezőgazdasági termelési szerkezet leegyszerűsödése miatt ezen területek egy részén élelmiszcélú szántóföldi termelés folyik. Az NVT tapasztalatok megmutatták, hogy a gazdálkodók egy része inkább nem veszi igénybe a KAT-támogatást, de nem változtat a termékszerkezetén. A KAT területeken az alacsony jövedelmezőség ellenére nem hagynak fel teljes mértékben a termeléssel, aminek történelmi és érzelmi okai is vannak. Mindezek mellett a földhasználónak vagy a tulajdonosnak művelési kötelezettsége is van, ami alapján köteles a tulajdonában/használatában lévő földet legalább gyommentesen tartani.

A megcélzandó problémák

A hátrányos (akár természeti, akár gazdasági okok alapján hátrányos) helyzetű területeken a helyi gazdaság jövedelmezősége a nagyfokú mezőgazdasági függőség miatt alacsonyabb az országos átlagnál. A hátrányos helyzetű területek egy részén a környezeti állapot megóvása miatt a hagyományos területhasználati módot, a mezőgazdasági művelést fent kell tartani, akkor is, ha az gazdaságilag, rövidtávon nem fenntartható.

A célcsoport beazonosítása

A jogszabály alapján meghatározott területeken gazdálkodó azon mezőgazdasági termelők, akik 0,3 hektárnál nagyobb parcellákon, legalább 1 hektár összterületet művelnek, szántóföldi takarmánytermelést folytatnak, és nem termelnek búzát, kukoricát, napraforgót, cukorrépát, burgonyát, ipari növényeket, zöldséget és rizst. A célcsoport lehatárolása lényegében megegyezik az NVT KAT intézkedésében foglaltakkal.

Az intézkedések céljai

Átfogó célok

Az intézkedés fő céljai a következők: (1) a termőhelyi adottságoknak megfelelő termelési szerkezet, környezettudatos gazdálkodás és fenntartható tájhasználat kialakítása; (2) a vidéki foglalkoztatási és jövedelemszerzési lehetőségek bővítése és javítása, új, alternatív, a környezetvédelem követelményeinek megfelelő vidéki gazdasági környezet kialakítása; valamint 3) a kedvezőtlen adottságú területeken a mezőgazdasági tevékenység folytatásának és a mezőgazdasági célú földhasználat fenntartásának biztosítása, továbbá hozzájárulás az életképes vidéki közösségek fenntartásához.

Specifikus célok

A KAT területeken gazdálkodók jövedelempótló támogatása.

Koherencia a Stratégiai Tervvel

Az intézkedés a Stratégia Terv célrendszerébe illeszthető, hozzájárul a környezeti elemek védelméhez, hosszú távú fenntartásához, közjavakat termel, pozitív foglalkoztatási hatása van, erősíti a vidék népességmegtartó erejét, és jövedelemdiverzifikációra ösztönöz. Ezzel egyidejűleg enyhíti a magyar mezőgazdaság termelési szerkezeti problémáit.

Az intézkedésben/alintézkedésben javasolt akciók

A javasolt akciók

Az intézkedésen belül nincsenek alterületek.

A korábbi időszak tapasztalatai

A KAT támogatás 2004 és 2006 között az NVT keretében került programozásra és meghirdetésre. Az intézkedés népszerűsége a vártnál kisebb volt. Ennek fő oka a termelési korlátozás volt, legfőképpen a búzatermelés vonatkozásában. A gabona viszonylagos biztonságos piaci elhelyezése – szemben az alacsonyabb takarmányigénnyel – okozta a korábbi KAT-támogatás alacsony népszerűségét. Ezen növények termesztése most is kizáró okként szerepel az intézkedés feltételrendszerében, elsősorban az NVT alapján kötött 5 éves KAT-szerződésekre tekintettel. Erre vonatkozóan tartalmazza a mostani Program azt, hogy a Program KAT intézkedése az NVT KAT intézkedésének folytatása, legalább 2009. december 31. napjáig.

Az intézkedések közötti koherencia

Az intézkedésnek nincs közvetlen kapcsolata más intézkedésekkel, azok csak hatásaikban erősítik ugyanazt a célrendszert.

Az intézkedés várt hatásai

A jelenlegi feltételrendszer mellett nem várjuk a KAT-intézkedéstől a népszerűség jelentős emelkedését. Habár a Közös Agrárpolitika piaci szabályozásai reformok tárgyai, beleértve a termékszerkezetre közvetlenül ható intervenciót is, a gazdálkodók tökeellátottsága nem fog jelentősen erősödni középtávon és ezért nem fogják nagy tömegben (a mezőgazdasági termőterület 14%-a fölötti mértékben) termelési szerkezetüket megváltoztatni a takarmánytermelés irányába. Ennek előfeltétele az állattenyésztés fejlesztése, amire ugyan a Program nagy hangsúlyt fektet, de a nagyobb mennyiségű kibocsátott állati termék piaci elhelyezhetősége piacelemzésekkel nincs alátámasztva.

Közösségi hozzáadott érték

A Közösség céljainak való megfelelés (relevancia)

Az intézkedés a közösségi célok elérését több szempontból is segíti, környezeti, gazdasági és társadalmi viszonylatokban is. Pozitív a hatása a tájkép megőrzésére, a gazdálkodás fenntartása a talaj termőképességének megtartását segíti elő, erősíti a vidéki foglalkoztatottságot, jövedelempótló támogatást nyújt, javítja a vidéki életkörülményeket, jövedelmet generál a gazdaságilag hátrányos helyzetű területeken.

Az intézkedés költséghatékonysága

A pénzügyi terv realitása

A Program az intézkedésre mintegy 24,6 millió euró összeget szán. A támogatandó terület 350.000 hektár, ez hektáronként átlagosan és évente 10 euró támogatást jelent. Ez az összeg alacsonyabb a legalacsonyabb előírányzott támogatási mértéknél (25 euró), és maximális degresszivitással számolva sincs harmóniában az output-indikátor és az elkülönített közkiadás. Az intézkedés 7.800 kedvezményezettel számol, ez átlagosan közel 45 hektár földterületet jelent gazdálkodónként, ez pedig a degresszivitási táblázat adatai szerint a támogatás teljes összegére jogosít.

Következtetések, javaslatok

Javasoljuk az output célértékeket, az elkülönített közkiadásokat harmonizálni a támogatási összeg megszabott kiszámítási módjával.

Agrár-környezetvédelmi kifizetések

A genetikai erőforrások megőrzése

A problémák meghatározása

A megcélzandó problémák

A környezetvédelmi intézkedések esetében a fő probléma a rövidtávú gazdasági érdekek előtérbe helyezése a hosszú távú környezetvédelmi érdekekkel szemben, a génmegőrzési tevékenység esetében pedig a biodiverzitás csökkenése és egyes fajok eltűnésének veszélye.

A célcsoport beazonosítása

Az intézkedések célcsoportját azok a mezőgazdasági termelők alkotják, akik horizontális programok esetén megfelelnek a célprogramok előírásainak, zonális programok esetében pedig a programhoz kijelölt fizikai blokkon folytatnak gazdálkodói tevékenységeket. Kedvezményezettek lehetnek természetes és jogi személyek, erdészet esetében magánszemélyek, önkormányzatok és társulásaik, illetve génmegőrző tevékenységet folytató mezőgazdasági termelők és szervezetek.

Az erdészet esetében a Program szerinti célcsoportba nem tartoznak bele a jogi személyek.

Az intézkedések céljai

Átfogó célok

Az intézkedés fő céljai a következők: a vidéki területek fenntartható fejlődésének támogatása, a környezet állapotának megőrzése és javítása, a mező- és erdőgazdasági eredetű környezeti terhelés csökkentése, környezetvédelmi szolgáltatások biztosítása, a természeti erőforrások fenntartható használatán alapuló mező- és erdőgazdasági gyakorlat erősítése.

Specifikus célok

Az intézkedés kiemelten kívánja támogatni a mező- és erdőgazdálkodásban 1) a genetikai sokféleség megőrzését, 2) a természet, a víz, és a talaj védelmét a termőhelyi adottságoknak megfelelő termelési szerkezet kialakításával, a környezettudatos gazdálkodás és fenntartható tájhasználat kialakításával, 3) a mezőgazdasági genetikai erőforrások ex situ és in situ megőrzését, 4) a genetikai források és ex situ gyűjtemények (génbankok) internetes alapú nyilvántartását, továbbá a 5) tájékoztatást, ismeretterjesztést és tanácsadói tevékenységeket is.

Koherencia a Stratégiai Tervvel

Az intézkedés elősegíti a Stratégiai Terv környezetvédelmi céljainak elérését, azokkal harmonizál.

Az intézkedésben/alintézkedésben javasolt akciók

A javasolt akciók

Az intézkedések az alábbi alterületeket támogatják:

Agrár-környezetgazdálkodásban horizontális, illetve zonális megközelítésben szántóföldi növénytermesztést, gyepgazdálkodást, ültetvényeket és vízparti élőhelyeket.

Az erdő-környezetgazdálkodási intézkedés alterületeiként célprogramok kerültek meghatározásra.

A genetikai erőforrások megőrzésére vonatkozó intézkedés alterületei a következők: a gyűjteményes és a mezőgazdasági üzemekben történő megőrzés, harmadrészt pedig egy őshonos vadon élő madár, a fogoly újra elterjedésének elősegítése.

A korábbi időszak tapasztalatai

A génmegőrzési intézkedés és az erdő-környezetgazdálkodási intézkedés tekintetében az Európai Unió által finanszírozott tervekkel összefüggő vagy valamilyen fejlesztési programon alapuló hazai tapasztalatok nincsenek.

Az agrár-környezetgazdálkodási célprogramokat az NVT tartalmazta 2004 és 2006 között. Ennek alapszintű programjai (amelyek nem szerepelnek a 2007 és 2013 közötti Program részterületei, illetve célprogramjai között) kiemelkedően népszerűek voltak. Ez abból adódott, hogy a nemzeti szinten megalkotott szabályrendszer valóban alapszintű volt, nem kívánt olyan lényeges beavatkozást a mindennapi okszerű gazdálkodási gyakorlatba, amely visszatartó erő lett volna a támogatás igénybevételére nézve. Ezért abban a programban jelentős számú gazdálkodó és mezőgazdasági termőterület vett/vesz részt. Ezek az ötéves szerződések 2009-ben járnak le. A gazdálkodók számára a körülményes dokumentáció jelent nehézséget, de az időközben kialakított NVT tanácsadói hálózat ezt a gondot átvállalja.

Az intézkedések közötti koherencia

Az intézkedéseknek a nem termelő beruházások intézkedéssel szoros a kapcsolata, mert abban az intézkedésben a jogosultsági feltételek között lehetőségként szerepel az agrár-környezetgazdálkodási programokban való részvétel. Az egyéb intézkedésekkel hatásaikban érintkeznek, míg a tanácsadási szolgáltatások igénybe vételének támogatási intézkedése kiterjed az agrár-környezetgazdálkodási tanácsadásra is. Emellett az I. intézkedéscsoport képzési intézkedése szintén témakörként tartalmazza az agrár-környezetgazdálkodási témakört, mint támogatható témát.

Az intézkedés várt hatásai

Az emelt szintű célprogramok kevésbé lesznek vonzóak a korábbi időszak alapszintű célprogramjaihoz képest. Azok a célprogramok lesznek szélesebb körben pályázottak, amelyek az általános gazdálkodási gyakorlattól a legkevésbé térnek el, illetve a szűkebb szakmai szabályok és a fogyasztói igények önmaguktól is elmozdítják a gyakorlatot a célprogramokban támogatott irányba.

Közösségi hozzáadott érték

A Közösség céljainak való megfelelés (relevancia)

Az intézkedések céljai megfelelnek a Közösség célrendszerének.

Az intézkedés költséghatékonysága

A pénzügyi terv realitása

A II. intézkedéscsoport legnagyobb közkiadással járó intézkedése az agrár-környetgazdálkodási intézkedés, ami az intézkedéscsoport forrásainak 39%-át köti le: mintegy 656 millió eurót. A genetikai erőforrások megőrzésére a Program 12 millió eurót, míg az erdő-környetgazdálkodási intézkedésre a Program közel 18 millió euró közkiadást tervez.

Az agrár-környetgazdálkodásban a támogatott terület 2,1 millió hektár, ez hektáronként és évente átlagosan 45 euró támogatást jelent. Ez jelentősen elmarad a 1698/2005/EK rendeletben megállapított felső határoktól. A génmegőrzésben 150 akcióval számol a Program, ez akciónként 80,000 euró közkiadást jelent, ez mintegy 20 millió forint átlagosan. Véleményünk szerint ez a Programban szereplő információk alapján túl nagy összeg.

Az erdők vonatkozásában a 18 millió euró támogatást 160 ezer hektár területre tervezi a Program, ami hektáronként átlagosan 16 euró összegű támogatást jelent évente. Ez az összeg is jelentősen elmarad a Program tervezett támogatási értékeitől.

Nem termelő beruházásoknak nyújtott támogatás

A problémák meghatározása

A jelenlegi helyzet elemzése

A nem termelő beruházásokra vonatkozó helyzetképpel egyetértünk.

A megcélzandó problémák

Az intézkedés által megcélzott alapvető probléma a termelés elsőrendűsége akár a biodiverzitás kárára is, értve ez alatt a gazdálkodók forrásfelhasználását. Ebben a

viszonylatban a nem termelő beruházások nem hoznak közvetlen, rövidtávon olyan hasznot, amit a gazdálkodó egyenértékűnek tart a termelésbővítésbe fektetett pénzzel. Emiatt ezekre a fejlesztésekre kevés vagy semennyi forrás nem jut, viszont hosszú távon fontos közjavakat állítanak elő.

A célcsoport beazonosítása

Az intézkedések célcsoportjai a mezőgazdaságot érintő nem termelő beruházások esetén az agrár-környezetgazdálkodási programban részt vevő mezőgazdasági termelők, az erdészeti nem termelő beruházások esetén pedig erdőgazdálkodók, települési önkormányzatok, kistérségi társulások és civil szervezetek.

Az intézkedések céljai

Átfogó célok

Az intézkedések fő célja a vidéki táj megőrzése és a biodiverzitás fenntartása.

Specifikus célok

Az intézkedés specifikus céljai a mezőgazdasági termelés területén a következők: (1) az egyedi tájértékek fennmaradásának elősegítése, (2) a növény- és állatvilág fajgazdagságának emelése, (3) a környezeti állapot javítása, (4) az önként vállalt agrár-környezetgazdálkodási előírások betartásának lehetővé tétele, és (5) az előírások teljesítésének segítése és a NATURA 2000 és egyéb magas természeti értékű területek közjóléti értékének növelése.

Az intézkedés célja az erdőgazdálkodás terén (1) a megfelelő szintű elegyesség, többszintes állományszerkezet kialakítása az erdőkben, (2) az erdők természetességének, biodiverzitásának és egészségi állapotának javítása, (3) a leromlott szerkezetű vagy idegenhonos fajokból álló erdőtársulások őshonos erdőtársulásokká történő átalakításának ösztönzése és támogatása.

Koherencia a Stratégiai Tervvel

Az intézkedések megfelelnek a Stratégiai Terv II. intézkedéscsoportra irányuló részletes stratégiájának, hozzájárulnak a biodiverzitás növeléséhez, a vízkészlet megtartásához és a tájkép fenntartásához.

Az intézkedésben/alintézkedésben javasolt akciók

A javasolt akciók

A mezőgazdasági érintettségű nem termelő beruházások esetében az intézkedés az alábbi alterületeket tartalmazza:

Önként vállalt agrár-környezetgazdálkodási előíráshoz, továbbá a Natura 2000 területeken kötelezően előírt intézkedéshez kapcsolódó kötelezettségek és azok teljesítéséhez szükséges nem termelő beruházások.

A gazdaságok területén megvalósított nem termelő beruházások, melyek növelik a Natura 2000 területek vagy egyéb magas természeti értékű terület közjóléti értékét. A gazdaság gyep és szántó művelési ágba tartozó részterületén a tájképi örökséghez tartozó kis léptékű építmények, látványelemek és tájképi elemek helyreállítása.

Az erdészeti nem termelő beruházások alterületei a következők:

- Szerkezetátalakítás állomány alatti erdősítéssel
 - Szerkezetátalakítás tarvágást követően
 - Szerkezetátalakítás állománykiegészítéssel
 - Erdőszerkezet javítása csoportos jellegű állományneveléssel őshonos, lombos erdőkben
 - Erdőszegélyek kialakítása
 - Erdei közjóléti létesítmények létrehozása, felújítása

Az alterületek felölelik a nem termelő beruházások körét. Az alterületek beazonosításának alapvető problémája, hogy azokhoz sem forrás, sem indikátor pontosan nem társul, ami a későbbi értékeléseket jelentősen nehezíteni fogja.

A korábbi időszak tapasztalatai

Az NVT agrár-környezetgazdálkodási intézkedései tartalmaztak hasonló célprogramokat, elsősorban füves mezsgye kialakítására vonatkozóan. Ezek kiegészítő intézkedések voltak, kombinálhatóak az alapprogramokkal. Az intézkedések népszerűsége nem volt jelentős. A támogatás a jelenlegi Programhoz képest eltérő volt, normatív, nem a beruházások tényleges költségeihez alkalmazkodott.

Az intézkedések közötti koherencia

Az intézkedések szoros kapcsolatban állnak az agrár- és erdő-környezetgazdálkodási, illetve a Natura 2000 intézkedésekkel, azok pozitív környezeti hatását erősítik, továbbá a mezőgazdasági nem termelő beruházások jogosultja csak az lehet, aki részt vesz valamilyen környezetgazdálkodási intézkedésben.

Az intézkedés várt hatásai

Ezen intézkedések esetében a támogatásintenzitás eléri a 100%-ot, ami vonzó lehet a gazdálkodók számára, főként, hogy ez beruházási jellegű támogatás, nem pedig a költségnövekedés kompenzálását célzó jövedelempótló támogatás. A gazdálkodókat az

is ösztönözheti, hogy a beruházás eredménye közvetlen gazdasági előnnyel is járhat számukra.

Közösségi hozzáadott érték

A Közösség céljainak való megfelelés (relevancia)

A nem termelő beruházások a Közösségi céljaihoz a biodiverzitás növelésével járulnak hozzá. Ezt az intézkedés hatékonyan segíti, mert vonzó támogatásintenzitással ösztönzi a gazdálkodókat a beruházásokra.

Az intézkedés költséghatékonysága

A pénzügyi terv realitása

A mezőgazdaságot érintő nem termelő beruházásokra a pénzügyi terv a II. intézkedéscsoport közforrásainak 26%-át, közel 437 millió eurót különít el, míg az erdészeti beruházásokra mintegy 45 millió eurót. A mezőgazdasági beruházások esetében az egy támogatott gazdálkodóra átlagosan 43.700 euró beruházási támogatás jut, ami az erdészet esetében lényegesen alacsonyabb, 4.500 euró. Ha a nemzeti forrás rendelkezésre áll, ekkora mértékű forrásból érezhető előrelépés érhető el.

A Programban nem szerepel a támogatás mértékének megállapítási módja, csak arra utal, hogy minden egyes projektnél szakmai értékelés alapján dől el a támogatás mértéke. Emellett a támogatásintenzitásra 100%-os értéket tartalmaz a mezőgazdasági beruházások esetén, de az erdészeti témakörben ez is hiányzik.

Következtetések, javaslatok

Javasoljuk, hogy a Program egészüljön ki a támogatás mértékének kiszámítási módja bemutatásával.

III. tengely: A vidéki élet minősége és a vidéki gazdaság diverzifikálása

A megcélzandó problémák

A tervnek mindenekelőtt a foglalkoztatás bővítésére kellene (a halmozottan hátrányos helyzetű csoportok számára is) fókuszálnia és csak kevésbé a vidéki élet minőségére. A vidéki életminőséget javító intézkedéseknél is fontos keresni a szinergiákat – pl. falufejlesztés lehet a helyi termékeket forgalmazó piac és környékének a fejlesztése, ami egyúttal az életminőséget is javítja, és esetleg turisztikai hatása is lehet. A foglalkoztatást a más célból is fontos területeken lehet megteremteni: pl. a környezeti állapot és a természeti-kulturális örökség megóvása érdekében. A foglalkoztatást egyéb programok (GOP, ROP, EMEROP, HIOP, stb.) fogják előmozdítani.

A vidéki turizmus lehetősége túlhangsúlyozott.

Célok

Átfogó célok

Értékelői véleményünk szerint ebből a szempontból a Program nem fedi le teljesen a vidéki térségekkel kapcsolatos problémákat. A III. tengelynél a mezőgazdasági jövedelmezőséget és a mezőgazdaságból élők mellékjövedelmeit hangsúlyozza, pedig ennek a tengelynek a célja a gazdasági diverzifikáció elősegítése. Ez a Program egyéb részeinek is ellentmond.

Specifikus célok

A Program nem nevez meg specifikus célokat.

Koherencia a Stratégiai Tervvel

A Program megnevezi a Stratégiai Tervhez és a regionális fejlesztési tervekhez történő kapcsolódás egyes pontjait, jóllehet a koherencia megítéléshez ez nem elegendő. Szükség lenne a kapcsolódások pontos megnevezésére és a harmonizáció megvalósulásának és nehézségeinek a bemutatására.

Az intézkedésben/alintézkedésben javasolt akciók

Javasolt akciók

A 4.6.6.2 esetén - A vidéki örökség megőrzése és korszerűsítése – Natura 2000 fenntartási/fejlesztési tervek készítése és 4.3.7 szerinti Készségek elsajátítása, ösztönzés és a helyi fejlesztési stratégiák kidolgozása és végrehajtása, alprogramok esetében a javasolt akciók meghatározását és a szereplők megnevezését bővíteni és részletezni kellene.

Az intézkedések közötti koherencia

Nincs részletezve a Programban, további pontosításra van szükség.

Közösségi hozzáadott érték

A közösségi hozzáadott érték nincs részletezve a tervben. A tervezési folyamat legalsó szinteken történő egyeztetése nem ismert. A kommunikációs stratégia és a gazdasági és szociális partnerek kijelölésére vonatkozó stratégia csak kis részben tükrözi az uniós elveket. A terv inkább formálisan illeszti be kereteibe az unió demokratikus tervezésre, kisebbségekre, a nők hátrányos megkülönböztetésére, kiküszöbölésére vonatkozó elveit, amelyek tényleges betartására tényleges intézkedéseket és garanciákat nem közöl. Mindezeket pótolni szükséges.

A közösségi céloknak való megfelelés (relevancia)

Formailag megfelelő, tartalmilag az elvek betartásának nincs garanciája, jelentős elvekhez tartozó intézkedések hiányoznak.

Kiegészítés más intézkedésekkel

Hiányzik a tervből.

Az intézkedés költséghatékonysága

A III. tengely alintézkedéseinek pénzügyi bontása hiányzik a pénzügyi tervből, amit valószínűleg pótolni kell.

Következtetések, javaslatok

Javasolt az intézkedéscsoport módosítása, az alábbi értékelői megállapítások alapján:

1. A Program meghatározza a vidéki térségeket és a vidéki kistérségeket.
2. A Programnak tartalmaznia kellene a különböző településtípusok sajátos problémáit és elemeznie kell a gazdasági szektorok problémáit.

3. A ki- és bevándorlás okait és következményeit a Programnak részletesen kell tárgyalnia.
4. A Programnak pontosabban kell azonosítania a célcsoportokat és az érintettek körét, továbbá felmérnie és elemeznie ezek értékeit és érdeklődési körét.
5. A Programnak garantálnia kell a beavatkozás értékelési lehetőségeinek a kialakítását, a foglalkoztatás és jövedelemnövelés szempontjából, ugyanakkor pedig biztosítania kell az erősítő hatást más intézkedéscsoportokkal együtt.
6. A falusi turizmus fejlesztését célzó intézkedésre vonatkozóan a Programnak részletesebb információt kell tartalmaznia.
7. A Programnak pontosítania kell a vidéki lakosságot érintő átfogó célokat, határozza meg a specifikus célokat és mutassa be a kapcsolódásokat a Stratégiai Tervvel.
8. A Program tartalmazzon több részletet az intézkedések vonatkozásában, felhasználva az előző időszakok vidékfejlesztési intézkedéseinek tapasztalatait, beleértve a sikertelen beavatkozásokat is.
9. A többszörösen hátrányos helyzetű csoportok speciális kezelése érdekében a Programnak intézkedéseket és garanciákat kell tartalmaznia.
10. Az adott intézkedéscsoportra vonatkozóan a Programnak be kell mutatnia a pénzügyi különválást.

IV. tengely – LEADER

Általános észrevételek

A fő célok megfogalmazása összhangban van a LEADER alapelvekkel és az uniós gyakorlattal. A stratégia határozott; rendelkezik világos célokkal és prioritásokkal. Ezért a szöveg tág teret ad a megvalósítás során történő 'utólagos értelmezésnek', ami lehetőséget adhat a szöveg és a program központi módosítására, a dinamikus mezőgazdasági igények szerint.

A LEADER-t nem lehet eléggé hangsúlyozni a program költségvetése és kidolgozása vonatkozásában, mivel LEADER megközelítés a nemzetközi tapasztalatok szerint tudná kezelni a magyar vidéki problémák jelentős részét. Az előkészítés során felmerült az a gondolat, hogy a III. tengelyt részben vagy egészben a LEADER-szabályok mentén, a HACS-ok bevonásával kellene felhasználni ott, ahol vannak HACS-k.

A LEADER-program a magyar tervben nem külön tengelyként, hanem mint az I-III. tengelyek „származéka” szerepel, vagyis ugyanazon intézkedéseknek a LEADER-módszeren keresztül (bottom-up) alkalmazására ad lehetőséget. Fontos kérdés, hogy a megvalósítási és számviteli szabályok, valamint a megvalósítást ellenőrző bürokratikus szervezet a megvalósítás folyamán elválnak-e majd az ÚMVP többi részétől vagy nem. (A jelenlegi AVOP LEADER megvalósítása során éppen az okozza a legnagyobb nehézséget, hogy bár jellege erősen különböző, adminisztrációja nem válik el markánsan a program többi részétől. Így az alkalmazás során a Kifizető Ügynökség regionális részlegeire túl sok többletmunka hárul és ezzel egyidejűleg túlságosan szoros bürokratikus kontrollt is gyakorolnak a HACS-ok felett, ami – legalábbis egyes régiókban – komolyan akadályozza a program megvalósítását.)

A jelenlegi programban a LEADER HACS-ok implicit módon több ponton is függenek a Helyi Vidékfejlesztési Közösségektől (HVK) (a statisztikai kistérségek mentén központilag, 'top-down' módon létrehozott térségek és az általuk létrehozott partnerségek). Ez azzal járhat, hogy a HACS-k összekapcsolják a statisztikai kistérségek rendszerével. Arra is lehetőséget ad, hogy a HVK-kat felkészítik a LEADER-módszer megvalósítására, és a leginkább innovatív HVK-k a fejlesztés eredményeként LEADER akciócsoportokká válnak. Képzéseken és a kistérség általános tervének kidolgozásán keresztül a HVK-k felkészítik a vidéki szereplőket az ÚMVP három tengelyének és a LEADER-módszernek a megvalósítására. A Helyi Fejlesztési Stratégiák keretként szolgálnak a LEADER akciótervek kidolgozásához, és az akciótervek értékelése során a hangsúly a HVK-k által kialakított stratégiákhoz való kapcsolódásokra helyeződik. Ez lehetőséget biztosít majd a HVK-k meglévő tapasztalatainak és fejlesztéseinek a javításához. A LEADER meghirdetése előtt a

HVI-k képzést és tanácsadási szolgáltatást biztosítanak az ÚMVP meglevő intézkedéseivel kapcsolatban, ami a LEADER indításakor befolyásolja majd a tudásbázist. (Javasoljuk az egyértelmű és méltányos kapcsolat kialakítását a helyi akciócsoportokkal (HACS) és a Helyi Vidékfejlesztési Közösségekkel (HVK)). Szintén mérlegelendő, hogy a HACS-ok és a HVK-k párhuzamos munkája nem duplázza-e meg feleslegesen az intézményi hálózatot, oktatást, stb.

Talán érdemes lenne a néhány EU országban (pl. Finnország, Spanyolország) már jól működő rendszert megvizsgálni, és a rendelkezésre álló pluszforrásokból egyrészt a már meglevő HACS-oknak biztosítani pluszforrásokat, másrészt LEADER-elveken működő, hazai (vagy átkonvertált uniós) forrásokon alapuló új programokat indítani a LEADER által le nem fedett területeken.

Az ÚMVP szerint a LEADER-pályázatok következő fordulóját a program elfogadása után egy éven belül kell kiírni. Az értékelők kockázatot látnak a késői pályázati kiírásban, mivel a LEADER sikeres megvalósításához idő kell. Az időben csúszó pályáztatás, a szerződéskötés és a központi követelmények késedelmes meghatározása miatt kevés idő maradt a helyi pályáztatásra és a projektek végrehajtására (az AVOP LEADER-ben sok helyen még mindig nem sikerült kiválasztani a kedvezményezetteket). Így a majdani HACS-ok is jobban elő tudják majd készíteni a pályázatokat (pontosan fogják tudni, hogy milyen feltételeket kell teljesíteniük) és a Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztérium (FVM) valamint a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (MVH) illetékes osztályai is jobban fel tudnak készülni a pályázatok fogadására (ugyaneből az okból). Ha végső határidőként egy évet adunk a pályázat kiírására, a „dolgok rendes menete” szerint az nem is lesz meg hamarabb, mivel a feladat mindig kitölti a rendelkezésre álló időt.

Helyzetelemzés és a korábbi tapasztalatok elemzése

A jelen helyzet LEADER-hez kapcsolódó elemzése nem tekinthető teljes körűnek. Hiányzik annak a megfelelő indoklása, hogy a magyar vidéki területek komplex társadalmi-gazdasági problémáinak megoldására, illetve a vidéken levő természeti, kulturális és közösségi értékek megőrzésére és a fejlesztési folyamatba való bevonására csakis a LEADER-módszerrel van esély.

A LEADER-re vonatkozó hazai tapasztalatok részletesebben kerültek elemzésre. Az ÚMVP észrevételeket tartalmaz mind a kísérleti, mind az AVOP-LEADER tekintetében. Ugyanakkor a jelenleg zajló AVOP-LEADER program megvalósításának egyik legfőbb haszna a következő pályázati forduló jobb előkészítése lehetne.

A támogatás összege és a finanszírozási rendszer

A Programban a LEADER nem alkot külön tengelyt, erőforrásai a többi három tengelyből származnak majd. Nem világos a Programból, hogy ennek megfelelően a HACS-ok valamilyen előre megadott arány szerint költhetnek majd az egyes tengelyekhez illő projektekre, és hogy mekkorák lehetnek az adminisztrációs költségek, illetve hogy az egyik tengelyhez sem illő, de egyébként legitim projektek

támogatása milyen arányban oszlik meg az I-III. tengely között. Összefoglalásként, bármilyen hasonló korlátozás nagymértékben akadályozhatja a LEADER megvalósítását, továbbá fontos, hogy a Programban egyértelműen szerepeljen a LEADER-re szánt források „függetlensége” a másik három tengelytől és azok megvalósításától. Másfelől lehetőséget biztosít arra, hogy a LEADER-típusú módszertan kerüljön megvalósításra mind a három másik tengely esetében.

Nem világos a Programból, hogy a különböző méretű csoportok között a rendelkezésre álló források milyen algoritmus szerint lesznek elosztva, valamint azt is tisztázni kell, hogy a „nagyobb HACS-k” kialakításához milyen ösztönzők állnak majd rendelkezésre.

Az ÚMVP részletebben is tartalmazhatná a LEADER finanszírozási és ellenőrzési rendszerét, a programdokumentum szerint a részletes rendelkezéseket a későbbiekben kidolgozásra kerülő „eljárásrend” tartalmazza majd. A Program alkalmazhatóságát ez az eljárásrend alapvetően meghatározza majd, így annak kidolgozása során az FVM és az MVH szakemberei mellett külső szakértők (nemzetközi is!), a Magyarországi Leader Központ és a HACS-k jelenlegi munkatársainak aktív közreműködésére is szükség van. Erre vonatkozóan a Programban garanciát kellene adni, hiszen a LEADER hazai sikere nagymértékben függ majd az „eljárásrend” minőségétől és felhasználóbarát jellegétől.

Az EU szabályozás (a III. tengely intézkedések általános jogosultsági szabályai) megengedi a saját munka, szolgáltatás, termékek, stb. költségként való elszámolását (természetbeni hozzájárulás). Ez az engedmény nem része a mai magyar vidékfejlesztési gyakorlatnak; ugyanakkor a forráshiányos magyar vidéki területeken nagymértékben elősegíthetné a LEADER sikeres megvalósítását. Fontosnak tartjuk, hogy ez a lehetőség ne csak a majdani eljárásrendben, hanem már a program szintjén is kifejezett módon megjelenjen.

A Program szerint csak az önkormányzati beruházások „köz célúak”, ami véleményünk szerint nem a megfelelő megközelítés. A helyi akciócsoport-szintű kooperációs projekteknél – amennyiben azok nem profitorientáltak, a köz javát, illetve a helyi gazdasági és társadalmi fejlődést, vagy a helyi értékek megóvását szolgálják – javasoljuk a 85%-os támogatást. Ugyancsak javasoljuk, hogy ne legyen előfeltétel mindhárom szektor (önkormányzati, civil, vállalkozói) részvétele.

A támogatható tevékenységek

A támogatható tevékenységek körét a másik három tengely intézkedései határozzák meg, illetve lehetőség van az ezek által nem támogatott, de egyébként a helyi vidékfejlesztési stratégiába beleillő projektek támogatására. Kíváncsunk lenne azonban kifejezett módon kihangsúlyozni néhány, általában nem támogatott tevékenységet:

- Szinte teljesen hiányzik a szociális gazdaság, a non-profit tevékenységek és a közösségfejlesztés fontosságának hangsúlyozása;

- A kapacitásépítés szerepel a programban, de kizárólag tréningekkel, képzéssel és fizikai fejlesztésekkel kapcsolatban. A LEADER-filozófiában a helyi részvétel, a civil élet erősítése, és végső soron egy új kormányzási (governance) szint kialakítása legalább ilyen fontos eleme a programnak, és ez a magyar anyagokból hiányzik.

A végrehajtási rendszer, illetve HACS-k kiválasztására, működésére, ellenőrzésére vonatkozó kritériumok

A legfőbb előrelépés az AVOP-LEADER-hez képest az, hogy a jövőben a HACS-k jogi személyiségű egyesületként fognak működni. Ez nagyban hozzájárulhat munkájuk hatékonyságához, további erőforrások bevonásához, stb. Ugyanakkor a HACS-k kiválasztásával, ellenőrzésével és működésével kapcsolatban számos olyan pont található, amelyek megkérdőjelezzik a program bottom-up jellegét, valamint a HACS-k függetlenségét és működőképességét.

A támogatandó HACS-k kiválasztásával kapcsolatban az alábbi észrevételeket tesszük:

- A Program jelenlegi változatában még mindig szerepel a korábban már kritizált mondat: „A helyi fejlesztési stratégiák formai jogosultságának és teljességének vizsgálatát, valamint tartalmi előértékelését a Kifizető Ügynökség végzi”. Ezt mindenképpen aggályosnak tartjuk, és javasoljuk az ÚMVP január 29. változatában szereplő bekezdés visszaállítását: „A helyi fejlesztési stratégiák formai jogosultságának és teljességének vizsgálatát, valamint tartalmi előértékelését az FVM illetékes regionális kirendeltségei végzik. A stratégiák tartalmi értékelése az IH által az érintett társtárca bevonása mellett történik. A kiválasztott helyi akciócsoportok listáját az IH vezetője hagyja jóvá.”
- Javasoljuk a HACS-k indikatív számának az eredetileg tervezett maximum 100 csoportban (de a jelenlegi HACS-k számánál mindenképpen nagyobb számban) való megállapítását. Ugyanakkor ésszerű (de a kicsiket nem kizáró!) ösztönzőkre van szükség a csoportok számának a növelése érdekében.
- Az „innovativitás” központi fogalom a LEADER-módszerben, és a Programban is az egyik fő kiválasztási kritériumként szerepel. Fontos azonban tisztázni, hogy az innováció a vidékfejlesztésben relatív fogalom: ami az egyik térségben már „lejárt”, az egy másikban még lehet innovatív. A hivatkozott bekezdést az alábbiak szerint javasoljuk módosítani: „a helyi vidékfejlesztési stratégiában szereplő fejlesztések tartalmi és/vagy módszertani újszerűsége, innovativitása az adott földrajzi keretek között.”
- Nemzetközi tapasztalatok szerint a LEADER egyik fő célja és lehetséges eredménye éppen ennek a menedzsment kapacitásnak a létrehozása. „Normál esetben” egy HACS munkája általában úgy indult, hogy a LEADER forrásból felállítottak egy irodát és alkalmazásba vettek 2-4 munkatársat (projektmenedzser, adminisztrátor, könyvelő, stb.) akiknek semmi más dolguk nem volt, mint a

LEADER megvalósítása. Ezek az irodák mára többnyire sokszorosukra duzzadtak, és a helyi vidékfejlesztési kapacitások építésének legjelentősebb eredményeivé váltak. Mindez jól megfigyelhető a jelenlegi AVOP-LEADER programban is, ahol a gesztorszervezetek túlnyomórészt önkormányzatok részeként működnek. Így fennáll annak a kockázata, hogy az önkormányzatok túlságosan erős szerepet kapnak.

- Fontos a HACS-k és a HVK-k viszonyának, függetlenségének és koordinálásának tisztázása. Mivel a HVK-k a LEADER következő fordulójának kiírása előtt kerülnek felállításra, ezeket várhatóan az önkormányzatok dominálják majd és viszonylag jó pénzügyi és menedzsment bázissal fognak rendelkezni, fennáll annak a kockázata, hogy kiszorítják a valóban alulról építkező HACS-kat, és a HVK-k a LEADER-térségeket erőteljesen a statisztikai kistérségekhez közelítik majd. Ez a jövőre nézve aggályokat vethet fel a LEADER méltányosságát illetően.

Hazai és nemzetközi tapasztalatcsere

A hazai és nemzetközi együttműködési projektekből való részvétel esetén nagyon hasznos a HACS-k ösztönzése azért, hogy a projektek finanszírozása egy másik költségvetésből történjen. Ily módon remélhetően a hazai és nemzetközi együttműködések száma növekedni fog, és a HACS-k külön is képesek lesznek menedzselni az együttműködési projekteket, ami lehetőséget ad azok kidolgozásának megfelelő hangsúlyozására.

Várt eredmények és számszerűsített célok

A Program várt hatásai

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Programtól várt eredmények értékelése az 1698/2005/EK tanácsi rendelet 85. cikkével, valamint a CMEF (KMÉK) vonatkozó útmutatásaival összhangban történt. Az előírt feladatok a következők voltak:

- Az indikátorrendszer megfelelőségének értékelése
- A célkitűzések számszerűsítésének értékelése

Az értékelők – mint a tervkészítők – az intézkedésszintű (output, eredmény és impact) indikátorokból indultak ki. Ezen indikátorok használata kapcsán egyeztetés történt a tervkészítőkkel, és a célok egyenként kerültek ellenőrzésre. Ebből az intézkedésszintű bázisból történt meg azután a programszintű indikátorok létrehozása, a megfelelő célok összevonásával. Más programszintű célok kialakítása a nemzeti statisztikákból származó trendadatok segítségével történt. Az értékelők ezen feladatokat a tervkészítőkkel (az FVM tervkészítőivel és az AKI/VÁTI szakértőivel) közösen, több műhelymunka keretén belül végezték.

A közös indikátorok használatának megfelelősége

A Bizottság előírása szerint a Közös Monitoring és Értékelési Keret (KMÉK) „F” útmutatójában felsorolt közös indikátorokat minden vidékfejlesztési programnak kötelező módon használnia kell. A KMÉK meghatározza az output, eredmény és impact indikátorokat, valamint a context és baseline indikátorokat, amelyeket a Program társadalmi-gazdasági és környezetvédelmi kontextusának méréséhez használnak. Ezen indikátorok pontos definíciója, az alkalmazandó módszertan és a mértékegység a KMÉK részét képező indikátor fájlokban („G”-„J”) található.

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program tervkészítői betartották a közös indikátorokra vonatkozó kötelezettségeket, és a számszerűsített célokat ezek mentén fogalmazták meg.

A Program tervezetének kiértékelt változatában csak a külön prioritásokhoz kapcsolódó indikátorok szerepelnek. A programkészítő hatóság azonban már csatolta (a Stratégiai Tervben szereplő) programszintű impact és baseline indikátorokat is. Ennek megfelelően az indikátorokat – és a hozzájuk tartozó célokat – az értékelők csak később értékelték, és az eredményeket nem szerepeltették az eredeti ex ante értékelésben.

A Bizottság előírásának megfelelően a munkahelyteremtés indikátort lecserélték a teljes munkaidősnek megfelelő (FTE) állások jelzéséhez, a biodiverzitás indikátort lecserélték a “házi szárnyasok” méréséhez, míg a vízminőséget mérő indikátorok a “bruttó” tápanyagegyenleget jelzik a Program legutóbbi, frissített változatában.

A közös indikátorok értelmezését és használatát a tervkészítők főleg a KMÉK útmutatása alapján végezték. Az ex ante értékelők és a tervkészítők sok közös erőfeszítése ellenére még mindig vannak olyan indikátorok, ahol az adatgyűjtés definíciója vagy módszertana (pl. vállalati szinten hozzáadott érték, az adatgyűjtés ideje, a referenciaév meghatározása, a munkahelyteremtés részletes definíciója) további erőfeszítéseket igényel. Ezeknél az eseteknél a KMÉK önmagában nem ad kellő mélységű iránymutatást. Az ex ante értékelők ezért a további egyeztetéseket javasoltak a Bizottsággal és lehetőség szerint munkacsoporti szinten az egyes tagállamok között.

További teendők meghatározására kerülhet sor az adatgyűjtési módszerek terén: az értékelők szerint az MVH számára pontosan jelezni kell, hogy projektszinten az egyes intézkedéseknél milyen adatszolgáltatási kötelezettség van (a projektmenedzserek részéről), továbbá az indikátorok gyakorlatban használatos monitoring módszereit.

A kiegészítő nemzeti indikátorok alkalmassága

A programkészítő hatóság a Stratégiai Terv készítése során a base indikátorokhoz kapcsolódó további indikátorokat határozott meg. Az egyes indikátorok tartalmát az értékelők átnézték, és azt általában igen világosnak, jól definiáltnak találták.

A közös és kiegészítő indikátorok együttesen megfelelően lefedik a Programot és relevánsnak is tekinthetők az elérendő általános és specifikus célok szempontjából. Minden cél számszerűsítése helyesen megtörtént, és minden intézkedéshez output és eredmény értékek – valamint néha – impact indikátorok tartoznak. Az intézkedések szintjén a Program csak igen korlátozott számban használ kiegészítő indikátorokat – amivel az értékelők teljes mértékben egyetértenek, hiszen ezek túlbonyolítanák a monitoring és értékelési rendszert. A túl sok adat szolgáltatása miatt fölösleges nyomás nehezedne mind a kedvezményezettek, mind a programvégrehajtó rendszerre. Ez egyben azt is jelenti, hogy ezzel nem borult fel a KMÉK-ban meghatározott helyes arány az output, eredmény és impact indikátorok között.

A célkitűzések számszerűsítésének értékelése

A számszerűsítés értékelését az értékelők több belső és a tervezőkkel folytatott műhelymunka során végezték. Ez magában foglalta annak vizsgálatát, hogy a intézkedésszintű eredmény- és impact indikátorok célértékeinek tervezése ésszerűen és ellenőrizhető módon történt-e. Továbbá, hogy a felmérések megfelelőek-e, illetve, hogy a végrehajtás során az indikátorokra vonatkozó adatok megbízhatóan és időben beszerezhetőek-e.

A munka során az értékelők ellenőrizték a beavatkozások és indikátorok kimutatható okági kapcsolatait, és az indikátorszintek közötti számszerű összefüggéseket. Áttekintették és megvitatták a célértékek becsléseihez használt módszereket és kiinduló adatokat (pl. egységköltségek, korábbi időszak projektméretei, illetve pályázói érdeklődés).

A munka eredményeképpen számos hiányzó célérték kialakításra, a meglévők pedig helyesbítésre kerültek. A célértékek rendszere jelen állapotában az ex ante értékelők véleménye szerint sokat javult, többnyire reális és igazolható. Az egyes célértékek rendszere konzisztens, csak a különböző típusú mérések és adatgyűjtések okozhatnak inkonzisztenciát.

Az indikátorok jól írják le az agrárgazdaság szerepének várható változását a vidéki társadalomban és gazdaságban és az agrár-vidékfejlesztési beavatkozások várható hatásait. A Program vélhetően csak enyhén érinti majd a foglalkoztatottság csökkenését, mivel növekedés csak a nem mezőgazdasági szektorban várható. A mezőgazdaság, élelmiszer-feldolgozás és erdőgazdálkodás kibocsátása a nemzeti gazdaság átlagához képest lassabb fejlődést mutat, de mutat fejlődést. A növénytermesztés, állattenyésztés és élelmiszer-feldolgozás közötti egyensúly elmozdult, a termékpályák és a termelés a nagyobb hozzáadott értékű tevékenységek irányába haladnak.

A csökkenő inaktivitás és a növekvő jövedelmezőség javítja a vidéki népesség jövedelemszintjét, amit a tevékenységek diverzifikálása tovább stabilizál. A mezőgazdaság környezeti hatása mérséklődik, ami a többi ágazat felé növekvő környezetvédelmi szolgáltatást biztosít.

A program várt hatásai

Az általános hatások szintjén a programozó hatóság konzervatív becslést használt a célkitűzések megfogalmazási során.

A 393,5 millió eurós (Vásárlóerő-paritásban) tervezett nettó értéknövekedés egy óvatos célkitűzés a Program pénzügyi tervében szereplő 737 millió eurós évente átlagosan kifizetésre kerülő közkiadásokhoz képest (a beavatkozások teljes költsége, beleértve a magán tőkét megközelítőleg évente 1,163 millió eurót ér el). Bár a kiadásoknak csak korlátozott összege fog a bevételt termelő tevékenységekhez kapcsolódni, és a társasági szintű hozzáadott érték számos egyéb tényezőtől függ majd, a becslés meglehetősen óvatos.

A nettó teljesidő-egyenértékű (FTE) munkahelyek teremtésének célkitűzése a 11.500 munkahelyet tekintve ugyanakkor meglehetősen ambiciózus. Különösen a III. tengely becslései nagyratörőek – a vidékfejlesztés 8600 FTE munkahellyel járulna az összes célkitűzéshez. Tekintve, hogy a becsült éves kiadás a III. tengely esetében megközelítőleg 164 millió euró lesz, és néhány intézkedés számottevően nem járul hozzá a munkahelyteremtéshez (pl. falufejlesztés), az FTE munkahelyekre vonatkozó projekt kiadás megközelítőleg 10-15.000 euró lesz azokra az intézkedésekre, melyek a vidéki foglalkoztatottságra fókuszálnak.

A munkatermelékenységi indikátor (4,940 Euró GVA változás FTE alkalmazottanként) statisztikai trendekből származik, és nem tűnik túlzottan ambiciózusnak. Ebben az esetben a beavatkozások közötti szoros kapcsolat igazolása és az indikátor értéke okozhat problémát a későbbiekben (az ex post elemzés során).

A biológiai sokféleség csökkenése trendjének változása, ahogy azt a mezőgazdasági területek madárfajaival mértek, szintén a hozzáférhető nemzeti statisztikákból származnak. Ez az érték 2003-ra 108% volt (2000=100%), és további 4%-os növekedés lehetséges, tekintve a II. tengely intézkedései által érintet területek nagyságát, miközben a várható káros fejleményeket (a nem-mezőgazdasági hasznosítás terjedése, stb.) is figyelembe vételre kerülnek.

A magas természeti értékű területek (517 ezer ha) változásának célja egyszerűen, a sajátosan jellemző intézkedés-output célok összekapcsolásával került megállapításra. A módszert ex ante értékelők ellenőrizték.

A megcélzott bruttó tápanyagmérleg változás 17,5. Ez egy megfontolt megközelítésnek tekinthető, számításba véve a viszonylag alacsony magyarországi műtrágya-felhasználást (néhány egyéb EU tagállamhoz viszonyítottan) és a növekvő mezőgazdasági igényeket. A magyar hatóságok a foszfor többletre is javasolnak célkitűzést, ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy általában a magyarországi talajok foszforhiányosak, azért a többlet negatív számokban van kifejezve.

Várt hatások tengelyenként

I. Mezőgazdasági és erdőgazdálkodási ágazat versenyképességének javítása

A pénzügyi allokációnak és a fejlesztési támogatások nélküli két évnek köszönhetően nagy befektetési szándéokra számítunk a gépbeszerzések terén. Ez nem kizárólag a teljesen indokolt strukturális gépfejlesztést fogja jelenteni. A Programnak gyenge hatása van a vidéki területeken lévő munkahelyek számának növekedésére. Továbbra is várható a munkahelyek számának csökkenése, ami nem a Program közvetlen hatásának tudható be, hanem inkább a gazdasági szektorok általános átrendeződésének köszönhető. Az állattartó telepek trágyakezelési rendszerei javulni fognak az általános technológiai helyzettel egyetemben. A termelés további koncentrációjára, a farmok - főleg családi farmok - számának csökkenésére számítunk. A Programnak van némi hatása a strukturális termelés változására, de nem hasznosítja megfelelően az intézkedések által nyújtott lehetőségeket.

II. Környezet és vidék fejlesztése

A mezőgazdasági területek erdősítése hozzájárul a rövid vágásfordulójú, ültetvények területeinek növekedéséhez az erdők helyett, aminek hosszú távú pozitív környezeti hatása van. Csökkenő érdeklődésre számítunk az agrár-környezetgazdálkodási programok iránt, az intézkedés struktúrájából fakadóan, az alacsony elvárású alapprogramok lezárásával és az integrált biotermelés bevezetésével. A II. tengely erdőgazdálkodással kapcsolatos intézkedései nagy érdeklődésre tartanak számot. A kedvezőtlen adottságú területeket támogató intézkedés kevésbé lesz népszerű, hiszen a jelenlegi termelési struktúrának azok a termények a fő termékei, amik itt nem termesztethők. A takarmánytermelés népszerűségéhez szükség lenne egy erősebb piaci igényre az állattenyésztés, majd az állati eredetű termékek oldaláról. Bár II. tengely alapvető szabályainak környezeti hatásai egyértelműen pozitívak, a valós hatás nagyban függ a végrehajtás részletes szabályozásától.

III. Vidéki élet minősége és a vidéki gazdaság diverzifikálása

Nem várható a munkalehetőségek jelentős bővülése a vidéki térségekben. Nagy érdeklődés fogja övezni a vidéki térségek vállalkozásainak technológiai korszerűsítését, de a vállalkozások alacsony tőkével fognak küszködni. A vidéki szolgáltatások terén nem számítunk látványos javulásra. A vidéki épített örökség megőrzése területén nagy előrelépések várhatók. Nem számítunk jelentős előrelépésre a vidéki nők, romák és más hátrányos helyzetű csoportok helyzetében.

IV. LEADER

A LEADER megközelítésnek hatalmas lehetőségei vannak a magyar vidékfejlesztés terén, mindazonáltal a megközelítés nincs túl hangsúlyosan megjelenítve a Programban. A pénzügyi források némi bizonytalansága, a nemzeti vidékfejlesztési intézetekkel lévő kapcsolat és a néha nem megfelelő (túl szigorú) központi adminisztráció és irányítás csökkentheti az átfogó pozitív hatásokat. A bemutatott LEADER rendszer nem támogatja megfelelően azt a fejlesztési rendszert mely a helyi erőforrásokra építve a helyi problémákat hivatott integráltan megoldani.

A vidéki gazdaság és társadalom, ideértve a mezőgazdaságot, nem határozza meg túl alaposan a tiszta irányokat, ezért a vidéki területek rendezett fejlődése gazdasági, környezeti és a vidéki életminőség szempontjából sem tűnik biztosítottnak. Ezt támasztja alá az a tény, hogy más nemzeti szabályozások olyan mértékben gyakorolhatnak hatást a vidéki életre, aminek az ellensúlyozására jelen Program intézkedései nem elegendők.

Kapcsolódás a vonatkozó irányelvekhez és egyéb programokhoz

Kapcsolódás egyéb programokhoz

Az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap (EMVA) felhasználását célzó Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv (ÚMVST), valamint az erre épülő Program (ÚMVP) kialakításánál az integrált megközelítés követelmény és módszer. Ez egyrészt az ÚMVP EU stratégiákhoz, akció programokhoz, nemzeti operatív programokhoz való kapcsolódását, másrészt pedig a program belső konzisztenciájának megteremtését jelenti. A különböző programok, tervek és tervezési szintek közötti szinergia megteremtésének követelménye, az ellentmondások kiszűrése a tervekészítés valamennyi fázisában érvényesül.

Kapcsolat a közösségi politikákkal és prioritásokkal

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program messzemenően figyelembe veszi az új Közös Agrárpolitika piacsabályozási és vidékfejlesztési célkitűzéseit, a fejlesztések arányainak, céljainak módosulását. A Közös Agrárpolitika 2003-ban induló reformja a termeléstől független támogatási rendszer érvényesítését, valamint a direkt támogatások helyett a vidék népesség-megtartó képességének növelését, a vidékfejlesztés (II. pillér) erősítését tűzte ki célul. Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program továbbra is kiemelt jelentőségűnek tekinti a mezőgazdasági termelés, az élelmiszergazdaság (főként minőségi) feltételeinek korszerűsítését, a műszaki-technológiai hátrányok mérséklését. Ezzel párhuzamosan, széles körűen érvényesülnek és kerülnek alkalmazásra a vidék fejlesztését, a fenntartható fejlődést, a vidéki népesség megőrzését, és az életminőség javítását szolgáló intézkedések.

Kapcsolat a Közös Agrárpolitikával

A magyar mezőgazdaság egyik legnagyobb strukturális gondja a növénytermelés és az állattenyésztés közötti diszharmónia (a növényi termékek többlete, az állattenyésztés erőteljes csökkenése). A KAP-reform tervezett változása – a változatosság, a tájjelleg erősítése révén – kedvező hatással lehet a növénytermelés szerkezetére, de a strukturális feszültségeken – egyéb források és fejlesztési célok nélkül – érdemben nem fog enyhíteni. A termelés adottságai alapján a GOFR-növények (gabona, olaj, fehérje, rost) termelése vélhetően meghatározó marad, az állattenyésztés pedig, még inkább veszít súlyából, még kisebb keresletet támaszt a takarmánynövények iránt.

A Vidékfejlesztési Program összhangban van az EMGA-ból, finanszírozott intézkedésekkel.

A Bizottság 1974/2006/EK rendeletének I. Mellékletében felsorolt területek közül az alábbi szektorok esetében nem áll fenn a kettős támogatás veszélye:

- **Bor:** a közös piaci rendtartás (CMO) szerkezetátalakítási intézkedései működnek, azonban a Vidékfejlesztési Programban nincs ezzel átfedő intézkedés
- **Dohány:** Magyarország 2007 során a termeléshez kötött kiegészítő támogatást tervez a dohánytermelők számára, azonban Vidékfejlesztési Program agrár-környezetgazdálkodási intézkedéseit nem vehetik igénybe
- **Komló:** Magyarország 2007 során a termeléshez kötött nemzeti kiegészítő támogatást nem tervez (egyetlen komlótermelő van, 40ha területen)
- **Közvetlen kifizetések:** Magyarország a SAPS-ot alkalmazza

- **Olíva olaj és Egyedi intézkedések:** nem relevánsak

A következő területeken szükséges a kettős támogatás lehetőségének kiküszöbölése:

- **Gyümölcs és zöldség:** a kiegészítő jelleg biztosítása az intézkedések mentén történik. A termelői szervezetek által benyújtott Működési Programok tartalmazzák a Működési Alap felhasználására vonatkozó információkat.

Nem részesülhet támogatásban:

- a (2200/1996/EK rendelet 14. cikke alapján) előzetesen elismert termelői szervezet elismerési tervében szereplő (a 1432/2003/EK rendelet 16. cikk c pontjának megfelelő) beruházás,
- a (2200/1996/EK rendelet 11. cikke alapján) elismert termelői szervezet (1433/2003/EK rendelet 5. cikkében meghatározott) Működési Alapból finanszírozott beruházása.

Az elismerési tervek és a Működési Alapból finanszírozható intézkedéseket tartalmazó Működési Programok az MVH-nál megtalálhatóak, a Kifizető Ügynökség kiszűri az esetleges kettős igényléseket.

- **Cukor:** A cukor közös piaci rendtartási reformja okán létrehozott Cukor Szerkezetátalakítási Alapnak (SZA) van egy mezőgazdasági tevékenységek diverzifikációjára adható összetevője, amely az EMVA diverzifikációs intézkedésével ütközhet. A két alap felhasználásának időbeli elhatárolása az alábbiak szerint valósítható meg: a jelentkező az EMVA diverzifikációs intézkedését csak abban az esetben veheti igénybe, amennyiben a SZA-ból részére finanszírozott projekt befejeződött. Az EMVA diverzifikációs intézkedés pályázati felhívása tartalmazni fogja, hogy a SZA-ból sikeresen pályázó addig nem pályázhat, ameddig a SZA-ból történő kifizetések le nem zárultak.
- **Méhészet:** A Tanács 797/2004 rendeletének 2. cikk (c) bekezdése szerinti intézkedésre beadott pályázat tartalmazhat olyan beruházást, amely az EMVA-ból is támogatható lehetne. A kettős támogatás kizárása érdekében a 81/2006 FVM rendelet nyilatkozat tételére kötelezi a pályázókat, miszerint más forrásból nem vesznek igénybe támogatást.

Termeléshez kötött nemzeti kiegészítő támogatások (top-up): Magyarország megvizsgálta a Bizottság 1974/2006 rendelete I. Mellékletében foglalt hivatkozásokat a szarvasmarhafélék, valamint a juh és kecske támogatására vonatkozóan (a Tanács 1782/2003 rendeletének 114., 119. és 132. cikke) A 2007 évre tervezett nemzeti kiegészítő támogatások a 132. és a 114. cikkben foglalt intézkedésekre a termeléstől elválasztottan, történelmi bázis alapján kerülnek elosztásra. A 119. cikkben foglalt

támogatási formára Magyarország nem tervezi nemzeti kiegészítő támogatás nyújtását. A fentiek alapján elválasztás nem szükséges.

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program fejlesztési forrásainak ésszerű felhasználása több lehetőséget kínál strukturális feszültségek mérséklésére. A növénytermelés termékfeleslegének energetikai célú felhasználása, energia növények termelésbe vonása elősegíti a termelési szerkezet átalakulását, korszerű technológiák alkalmazását, valamint a vidéki munkahelyteremtést. A növénytermelés szerkezetének átalakítását a gabonaintervenciós rendszer kedvezőtlen változása is indokolja. A program struktúra-átalakító szerepet szán a kertészeti ágazatok fejlesztésének, valamint kiemelt jelentőségűnek tekinti állattenyésztés EU előírásoknak megfelelő fejlesztését, a minőségi termelés feltételeinek megteremtését, a termelési potenciál teljes kihasználását. A környezetvédelem, a környezetgazdálkodás, a tájgazdálkodás ösztönzése ugyancsak alapvető fontosságú terület.

Kapcsolat a Halászati Operatív Programmal

Az Európai Halászati Alap (EHA) által társfinanszírozott Halászati Operatív Program (HOP) intézkedései az alábbiak:

- A meglévő haltermelő és tározó kapacitás modernizációja, és újak kialakítása
- Halászati eszközök beszerzése és cseréje
- Halfeldolgozó létesítmények építése és modernizációja
- Kutatás és minőség-ellenőrzés
- Kampányok és akciók támogatása
- Kutatási célú kísérleti programok

Az I. és III. tengelyek elhatárolása nem szükséges, mivel a HOP és ÚMFP intézkedései között nem valószínűsíthető átfedés. A két program hasonló intézkedései azonban erősíthetik egymást, a HOP intézkedések hozzájárulhatnak a vidékfejlesztés célkitűzéseéhez.

A Tanács 1698/2005/EK rendelete 38. cikke alapján megengedhető a Natura 2000 irányelv betartásának támogatása – a vonatkozó előírásokon túlmutató kötelezettségek betartása eredményeként elszenvedett költségek és jövedelem kiesés – a kizárólag mezőgazdaságilag művelt terület (MMT) esetében. Ezért holtágak és halastavak ÚMVP-ből történő Natura 2000 kártalanítása nem lehetséges.

A HOP nem tartalmaz intézkedéseket sem Natura 2000 kártalanításra, sem pedig a környezettudatos terület/halastó használatra vonatkozóan.

Az ÚMVP II. tengelyének intézkedése – a 2004-2006-os Vidékfejlesztési Tervhez hasonlóan – az agrár-környezetvédelmi kifizetésekre vonatkozó 39. cikk értelmében extenzív halastavak támogatására alkalmas. Támogatás igényelhető a halastavak

környezettudatos használatával kapcsolatos előírásokon túlmutató követelmények betartására.

Kapcsolódás az uniós politikákhoz

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program megvalósításában további lehetőséget, egyes esetekben pedig a támogatások igénybevételének feltételét jelenti a különféle uniós stratégiákhoz való kapcsolódás. A versenyképes mezőgazdasági termelés megvalósítása, a szerkezetátalakítás, az élelmiszerbiztonság megteremtése konzisztensen illeszkedik a Biogazdálkodás Cselekvési Programjához (COM (2004 – 415), a megújuló energiaforrások fokozódó felhasználását ösztönző kötelezettségvállaláshoz (COM 2004 – 366). A racionális földhasznosítást, a mezőgazdasági- és erdészeti rendszerek kialakítását szolgáló fejlesztések forrásai a Natura 2000 és a Víz keretirányelv programjaiban való részvétellel növelhetők. Az éghajlatváltozás hatásainak tudatos kompenzálása érdekében további lehetőséget nyújt az EU erdészeti stratégiai és cselekvési terve (COM 2005 – 84), amely igen fontos a fenntarthatósággal és a munkahelyteremtéssel kapcsolatos intézkedések megvalósításában. Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program valamennyi prioritása közvetett, vagy közvetlen kapcsolatban van az EU környezetvédelmi cselekvési programjával (1600/2002/EK határozat). A valamennyi intézkedéscsoportot érintő technikai segítségnyújtás eszközei már a programkészítés során jelentős segítséget nyújthatnak az érintettek felkészítésében, naprakész tájékoztatásában.

A hazai és az európai koncepcionális dokumentumokkal és a Közösségi Stratégiai Iránymutatással összhangban az ÚMVP kiemelkedő figyelmet fordít a horizontális politikák érvényesítésére és a programszintű megvalósításra (fenntarthatóság, esélyegyenlőség, társadalmi/gazdasági/környezeti biztonság, területiség). Ezeket a politikákat a stratégia tervezésekor, a programkészítés, a megvalósítás, az értékelés és az ellenőrzés folyamatában egyaránt figyelembe kell venni.

Kapcsolódás a hazai operatív programokhoz

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program szervesen kapcsolódik a nemzetgazdaság más területeit érintő tervezési folyamatokhoz, koncepciókhoz. A Kormány az 1076/2004. (VII. 22.) számú Korm. határozat elfogadásával döntött az Európa Terv (2007-2013) kidolgozásának tartalmi és szervezeti kereteiről. A határozat értelmében készültek el a hosszú távú (2005-2020) fejlesztéspolitikai dokumentumok – Országos Fejlesztéspolitikai Koncepció (OFK), illetve az Országos Területfejlesztési Koncepció (OTK) – amelyek meghatározzák az EU strukturális alapjainak, és Kohéziós Alapjának felhasználási területeit és céljait. Az Európai Unió Kohéziós Alapjából és strukturális alapjaiból a 2007-2013 közötti időszakra előirányzott források eredményes és hatékony felhasználását megalapozó stratégiai keret az Új Magyarország Fejlesztési Terv (ÚMFT) tartalmazza, amely megfelel az Európai Unió által előírt Nemzeti Stratégiai Referencia Keretnek (NSRK). Az ÚMFT és az NSRK által körvonalazott fejlesztési stratégia konkrét megvalósítását operatív programok tartalmazzák, részletezik. A kiemelt fejlesztési területekhez hét, a fejlesztési régiókhoz ugyancsak hét operatív program kapcsolódik. Ezekkel a Kohéziós Alapot és strukturális alapokat felhasználó operatív programokkal párhuzamosan készült az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv, amelynek végrehajtása az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program alapján történik. Az ÚMVP finanszírozását döntően az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap (EMVA) teremti meg, amely különböző komplex fejlesztési projektek révén a strukturális alapok és a Kohéziós Alap elérhető forrásaival, valamint nemzeti támogatásokkal, kedvezményes hitelekkel is kiegészülve integrált fejlesztéseket finanszíroz.

Az országos koncepciók és a vidékfejlesztési intézkedéscsoportok célkitűzései egyrészt kapcsolódnak egymáshoz, másrészt pedig, egymás folytatását, kiegészítését jelentik. Ebből eredően a megvalósítás alapvető követelménye a fejlesztések koherenciájának megteremtése, illetve – a kettős támogatás elkerülése érdekében – a területek egyértelmű elkülönítése, lehatárolása.

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program operatív programokhoz való kapcsolódásának, a fejlesztések lehatárolásának fontosabb jellemzői a következőkben összegezhetők:

- Az ÚMVP környezet és vidékfejlesztésre irányuló tengelye (II. tengely) több ponton is kötődik a Környezet és Energia Operatív Programhoz (KEOP). Az EMVA-ból finanszírozható tevékenységek jelentős része a természet- és környezetvédelemhez, a földhasználatához, a megújuló energiatermeléshez, a biomassza hasznosításához, az infrastruktúra fejlesztéshez kapcsolódik. Az EMVA felhasználási lehetőségei azonban a támogatható tevékenységek és kedvezményezettek tekintetében korlátozottak, ezért alapvető fontosságú az ÚMVP és a KEOP céljainak és intézkedéseinek összehangolása, összekapcsolása. A két program között a

forrást kiegészítő, és az intézkedés hatékonyságát növelő koordináció szükséges:

- az agrár- és erdő-környezetvédelmi intézkedések, a Natura 2000 hálózat, a vízgazdálkodás finanszírozásához,
- a védett természeti területek értékeinek megőrzéséhez, a VTT-hez kapcsolódó új típusú ártéri gazdálkodáshoz,
- az állattartó telepek elmaradt környezetvédelmi beruházásaihoz,
- a biomassa elsődleges feldolgozásához,
- az infrastruktúra-fejlesztéshez.
- Az ÚMVP kedvezményezettjei a mezőgazdasági termelők, a fejlesztések a mezőgazdasági hasznosítású külterületeken valósulhatnak meg. A KEOP forrásai a nem mezőgazdasági tevékenységet végző vállalkozások környezeti és energiagazdálkodási fejlesztésére irányulnak. A megújuló energiatermelés fejlesztései csak a kisméretű, a termelők tulajdonában levő feldolgozók esetében támogathatók az EMVA-ból. Az értékesítési célú és volumenű energiatermelést a KEOP támogatja. A két terület közötti szinergia a források hasznosulásának alapvető feltétele. Az állami kezelésű védett területek természeti értékeinek megőrzését, infrastrukturális beruházásait a KEOP finanszírozza.
- Az ÚMVP fontos célkitűzése a vidéki népesség helyben tartása, a megélhetés, az alternatív jövedelemszerzés lehetőségének megteremtése. A vidéki infrastruktúra, úthálózat kiépítésére, korszerűsítésére irányuló intézkedések finanszírozása a Közlekedés Operatív Program (KEOP) forrásaiból történik. Ezek a beruházások a vidéki térségekben is gazdasági fejlődést indíthatnak el részben, termékértékesítés lehetőségeinek (piacok), részben a munkahelyek „közelebb” hozásával, a vállalkozói környezet minőségének javításával. A mezőgazdasági bekötő- és feltáró utak, erdőgazdasági utak, műtárgyak építése, korszerűsítése az EMVA-ból történik.
- A programokban kiemelt fontosságú a mikro-vállalkozások tevékenységének fejlesztése, különös tekintettel a vidéki térségekre. A mezőgazdasági tevékenységet, illetve élelmiszer-feldolgozást végző mikro-vállalkozások fejlesztésére az EMVA forrásai szolgálnak. Más nemzetgazdasági ághoz tartozó vállalkozások támogatása a Gazdaságfejlesztési és a regionális operatív programokból történik.
- A kutatás-fejlesztés és az innovációs tevékenységek eredményein alapuló korszerű technológiák és know-how alkalmazásával jelentős minőségi fejlődés érhető el. A programok közötti szinergia az ágazatok közötti technológia-átadás elősegítésével erősíthető, amelyben a Gazdasági Versenyképesség Operatív Program K+F Intézkedései és a regionális operatív programok egyaránt fontos szerepet játszhatnak.

- A Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP) és a Társadalmi Infrastruktúra (TIOP) forrásai az oktatás, a kultúra, a foglalkoztatás, a szociális szféra, a vidéki életminőség javítása, a helyi közösségek fejlesztése, a turisztikai tevékenységek ösztönzése terén kapcsolódik az EMVA I. és III. tengelyéhez. Az operatív programok forrása bővítik a kedvezményezettek körét, illetve magasabb tudásszintű, igényesebb környezetet teremtenek a vidéki, és ezen belül a mezőgazdasági tevékenységet végző népesség számára.
- Az Elektronikus Közigazgatás és Államreform Operatív Programok (EKOP, ÁROP) társadalmi, közigazgatási szolgáltatások megújításával kapcsolatos intézkedései közvetlen, közvetett hatást gyakorolnak a mezőgazdasági beruházások, vállalkozások hatékonyabb, gördülékenyebb működésére.
- A III. Tengely (A vidéki élet minősége és a vidéki gazdaság) és a IV. tengely (LEADER) intézkedései sok szálon kötődnek a regionális operatív programokhoz (ROP). A vidékfejlesztési célokat szolgáló intézkedések, különös tekintettel a helyi kapacitásfejlesztést, a helyi partnerség megerősítését szolgáló intézkedésekre, a 28 leghátrányosabb helyzetű kistérség fejlesztését szolgáló komplex kormányzati programhoz illeszkedve kerülnek lebonyolításra. A LEADER program megvalósítása a komplex programmal szoros koordinációban zajlik, melynek során a leghátrányosabb helyzetű kistérségek speciális szempontjai kiemelt figyelmet kapnak a programban.
- A tárcaközi egyeztetések feladatlehatárolása szerint az EMVA III. és IV. tengelyének forrásai a mezőgazdasági, illetve a mezőgazdasághoz kötődő fejlesztéseket részesítik előnyben. A vidéki lakossági infrastruktúra, út- és közműfejlesztések EMVA forrásokból nem támogathatók.
- A turizmus terén a nem kereskedelmi célú és méretű szálláshelyek és szolgáltatásaik infrastruktúrájához – a horizontális integráció elvének érvényesítésével – EMVA források vehetők igénybe. Egyéb, az előző fejlesztésekkel összehangolt turisztikai beruházások támogatása a regionális operatív programok feladata.
- A falvak megújulását célzó intézkedések, a jelentős kulturális értéket képviselő, műemlékvédelem alatt álló épületekkel rendelkező településekre összpontosítanak. A támogatások igénybevételénél a támogatásra kijelölt települések listáját, illetve a fejlesztés méretét, komplexitását tekintik a lehatárolás kritériumának. A vidéki városokat és falvakat, továbbá az egyszerű projektet az EMVA-ból támogatják.
- A falvak infrastrukturális fejlesztése kívül esik a támogatható projekteken. A vidék alapvető szolgáltatásainak fejlesztési forrásai eredetük szerint a városok vagy falvak méretétől függően vehetők igénybe. A kistérségek központjait a regionális programokból, a kis lélekszámú falvak szolgáltatásainak fejlesztését a Vidékfejlesztési Programból támogatják. A szinergikus fejlesztések előnyt élveznek.

[illegible]

No.			Prioritás	Közhatalmi feladat																																		
			Intézkedés	KM OP					NYD OP					DD OP					KD OP					ÉM OP					ÉA OP					DA OP				
				1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5					
1	A mezőgazdasági és erdészeti ágazat versenyképességének javítása																																					
	1,1	Az információk és tudás elterjesztése																																				
	1,2	A kor-szerkezetváltás																																				
	1,3	Gazdasági és termelési szerkezetváltás		S	S																																	
	1,4	A befektetések és a minőség támogatása													D																							
	1,5	Infrastrukturális támogatások			D				D					D										S									D					
2	A környezet és a vidék fejlesztése																																					
	2,1	Agrár-környezetgazdálkodási, Natura 2000 és erdő-környezetgazdálkodási támogatás												D																								
	2,2	A Kedvezőtlen Adottságú Területek és a hagyományos mezőgazdasági táj megőrzése												D																								
	2,3	Beruházási támogatás a környezeti előírások betartása és a vízgazdálkodás érdekében												D																								
	2,4	Az erdőtelepítés és -gazdálkodás támogatása												D																								
	2,5	A jó minőségű víz egyensúlyi mennyiségének biztosítása												D																								
	2,6	A talajvédelem erősítése												D																								
	2,7	Az állatjóléti kifizetések biztosítása																																				
3	A vidéki élet minősége és a vidéki gazdaság diverzifikálása																																					
	3,1	A diverzifikáció, mikro-vállalkozások és turizmus természeti és kulturális örökségre épülő támogatása					D				D					D																D						
	3,2	Az alapszolgáltatásokhoz való hozzáférés javítása és falumegújítás												D				D								D								D				
	3,3	A helyi kapacitásépítés támogatása																																				

"S" mint Szinergia: Az UMVP intézkedések támogatják vagy alátámasztja őket az UMFT prioritásai (kiegészítő vagy multiplikátor hatás)
 "D" mint Demarkáció: Hasonlóan az UMVP intézkedéseket alátámasztják az UMFT prioritásai, a demarkáció tisztázott

Koherencia a Községi Stratégiai Iránymutatásokkal

A vidékfejlesztésre vonatkozó Községi Stratégiai Iránymutatásoknak megfelelően, a Tanács 1698/2005 Rendelete alapján kiosztható támogatásoknak igazodniuk kell az EU fő prioritásaihoz, a közösség kohéziós és környezeti politikájának fő irányvonalaihoz, valamint a KAP reformokhoz. Ezért az Új Magyarország Vidékfejlesztési Programban meghatározott intézkedések nagyban koherensek a fent említett dokumentumokkal.

A Községi Stratégiai Iránymutatás (angol rövidítése CSG) három beavatkozási terület alatt foglalja össze a Község céljait, a vidékfejlesztési akciók javasolt módjait és eszközeit, megfigyeltetve azokat a 1698/2005. évi szabályozás három előírt intézkedéscsoportjának. A negyedik tengely a helyi foglalkoztatási és szerkezet-korszerűsítési kapacitás-építésre vonatkozik a Leader program tapasztalataira építve. Ezen felül két horizontális iránymutatás biztosítja a programozás következetességét (beleértve a technikai segítségnyújtást is) és a közösségi eszközök kiegészítését.

A Program a Stratégiai Tervhez hasonlóan magas szintű összhangot mutat a közösségi prioritásokkal a vidékfejlesztési politika vonatkozásában és annak keretén belül.

A CSG kiemelten kezeli a növekedést és a munkahelyeket (Lisszaboni munkaterv), továbbá a fenntarthatóságot (Göteborgi célok). Ez a 2007. előtti helyzethez képest a vidékfejlesztési támogatások kismértékű újrafókuszálását vonta maga után. Az ÚMVP ezt – ha nem is mindenütt explicit módon – figyelembe veszi, a stratégia leírásában és számos intézkedésnél kapcsolatot teremtve az EU prioritásaival, a megfelelő hivatkozással a „beavatkozás indoklása” részben. Az értékelők azt javasolják, hogy ezeket a kapcsolatokat alaposabban ki kell dolgozni a végrehajtás során (ezzel elsősorban annak eldöntésére utalnak, hogy a projekt képessége a fenntartható munkahelyek kialakítására mennyire fontos tényező, illetve a megfelelő módszerek kialakítására a munkahely-teremtési vállalatok hitelességének vizsgálata során).

A program tiszteletben tartja a környezeti fenntarthatóság céljait, viszonylag ambiciózus terveket tartalmazva az újraerdősítés és a környezetbarát gazdálkodási módok vonatkozásában. A Program szintén kellő mértékben veszi figyelembe az üvegházhatást okozó gázok kibocsátására vonatkozó közösségi szabályozást.

A Program igazodik a területi kohéziót támogató EU politikához is. Egyes vidékfejlesztési intézkedések a hátrányos helyzetű régiókban és mikrorégiókban kedvező elbánásban részesülnek, azaz magasabb támogatási rátát élveznek – a szabályozásban megengedett mértékig.

A Községi Eszközök és a Program kapcsolódása az a terület, ahol az előző programozási időszakhoz és a Program korábbi tervezeteihez képest jelentős előrelépés történt, de ugyanakkor további munkára is szükség lehet. A vidékfejlesztési

program valamennyi tengely és intézkedés vonatkozásában átfogó kapcsolatot létesített a Strukturális Alapokkal és a Kohéziós Alappal.

Néhány konkrét kapcsolat esetében ugyanakkor (legfőképpen az agrár-logisztika, de ugyanígy a hátrányos helyzetű kistérségek komplex gazdasági és társadalmi támogatása területén) még nem lehetett kimunkálni az összes részletet, mivel a kapcsolódó Operatív Programok (közlekedés, társadalmi infrastruktúra, regionális programok) még nem véglegesek és folynak róluk a bizottsági tárgyalások.

A CSG kiemeli azt az igényt, hogy a programok része legyen az Európai Unió vidékfejlesztési politikájának eszközei által nyújtott támogatás, amely a jövőben felhasználható a mezőgazdaságban az új, piacorientált KAP által erősített vagy létrehozott átalakításokra. Ezt az igényt a Program alkotói maximálisan figyelembe vették, a Program hangsúlyt fektet az energianövényekkel, hatékonyabb kertészeti szektorral és a biotermékek piaci potenciáljának felismerésével kapcsolatos lehetőségek jobb kiaknázására. A Program magában foglalja azokat a megújult és megerősített törekvéseket is, amelyek a mezőgazdaságon kívüli területek irányába történő diverzifikáció irányába hatnak. Ez utóbbival kapcsolatban egy rugalmas megközelítés került követésre, amely támogatja az alulról jövő kezdeményezéseket. Ezt a törekvést az értékelők is üdvözlökték, sőt, elképzeléseik szerint ezeket hatékonyan lehetne csatolni a megalapozott helyi gazdaságfejlesztési stratégiákhoz (lásd IV. tengely, valamint a III. tengely kapcsolódó 3.3 és 3.4 intézkedései), így elkerülhető lenne a töredékes, ad-hoc, időszerűtlen és gazdaságilag kevésbé életképes projektek támogatása.

A piaci lehetőségekkel, valamint az állattenyésztéssel illetve kisebb mértékben a gabonatermesztés lehetőségeivel kapcsolatos strukturális problémák egy részét nem sikerült teljes körűen megoldani, így a Program továbbra is homályosan fogalmaz a jövőbeli átstrukturálási igények vonatkozásában. Ezen a területen további kiegészítésre van szükség a nemzeti agrárpolitika részéről.

A Program hét közös hatásindikátort is tartalmaz. Ezek a CSG azon céljaihoz kapcsolódnak, melyeket a 1698/2005. rendelet végrehajtási utasítása irányzott elő annak érdekében, hogy az intézkedések hatásai nyomon követhetőek legyenek (mérve a Program hatásait a növekedésre, a munkahelyteremtésre, a termelékenységére, a biodiverzitásra, a magas természeti értékekre, a vizekre és a klímaváltozásra vonatkozóan).

A következő táblázat bemutatja a különböző intézkedések koherenciáját az 1698/2005/EK rendelettel, a Közösségi Stratégiai Iránymutatásokkal, valamint az ÚMFT-vel. A (+) az erős, a (o) a gyenge koherenciát jelenti.

1. táblázat: Koherencia a KSI-vel

Kód	Az intézkedés megnevezése	1698/2005 EMVA rendelet	Közösségi Stratégiai Iránymutatások	ÚMFT
1. intézkedéscsoport: A mezőgazdasági és erdészeti ágazat versenyképességének javítása, 20. cikk				
111	Szakképzési és tájékoztatási tevékenységek	+	+	+

Kód	Az intézkedés megnevezése	1698/2005 EMVA rendelet	Közösségi Stratégiai Iránymutatók	ÚMFT
112	A fiatal mezőgazdasági termelők támogatása	+	+	+
113	A mezőgazdasági termelők gazdaságátadási támogatása (korai nyugdíjba vonulás)	+	o	+
114	Tanácsadói szolgáltatások igénybevétele a mezőgazdaságban	+	+	+
121	Mezőgazdasági üzemek korszerűsítése	+	+	+
122	Az erdők gazdasági értékének növelése	+	+	+
123	A mezőgazdasági és erdészeti termékek értéknövelése	+	+	+
125	A mezőgazdaság és az erdészet fejlesztéséhez és korszerűsítéséhez kapcsolódó infrastruktúra	+	o	+
141	A szerkezetátalakítás alatt álló félig önellátó gazdaságok támogatása	+	+	+
142	Termelői csoportok létrehozása	+	+	+
2. intézkedéscsoport: A környezet és a vidék fejlesztése				
212	A hátrányos helyzetű területek mezőgazdasági termelőinek nyújtott kifizetések (a hegyvidéki területeken kívül)	+	+	+
213	Natura 2000 kifizetések és a 2000/60/EK Vízkeret irányelvhez kapcsolódó kifizetések	+	+	+
214 (A)	Agrár-környezetvédelmi kifizetések	+	+	+
214 (B)	Genetikai erőforrások megőrzése	+	+	+
216	Nem termelő beruházásoknak nyújtott támogatás	+	+	+
221	Mezőgazdasági földterület első erdősítése	+	+	+
222	Agrár-erdészeti rendszerek első létrehozása mezőgazdasági földterületeken	+	+	+
223	Nem mezőgazdasági földterület első erdősítése	+	+	+
225	Erdő-környezetvédelmi kifizetések	+	+	+
226	Erdészeti potenciál helyreállítása és megelőző intézkedések bevezetése	+	+	+
227	Nem termelő beruházások	+	+	+
3. intézkedéscsoport: A vidéki élet minősége és a vidéki gazdaság diverzifikálása				
311	Nem mezőgazdasági tevékenységgé történő diverzifikálás	+	+	+
312	Vállalkozások létrehozásának és fejlesztésének támogatása	+	+	+
313	Turisztikai tevékenységek ösztönzése	+	+	+
321	A vidéki gazdaság és lakosság számára nyújtott alapszolgáltatások	+	+	+
322	Falumegújítás és -fejlesztés	+	+	+
323	(323.1) A vidéki örökség megőrzése és fenntartható fejlesztése (323.2) Natura 2000 fenntartási/fejlesztési tervek készítése	+	+	+
331	Képzés és tájékoztatás	+	+	+
341	Készségek elsajátítása, ösztönzés, végrehajtás	+	+	+

Kód	Az intézkedés megnevezése	1698/2005 EMVA rendelet	Közösségi Stratégiai Iránymutatók	ÚMFT
4. Intézkedéscsoport: LEADER				
411 412 413	Helyi fejlesztési stratégiák végrehajtása	+	+	+
421	Nemzetközi és határon átnyúló térségek közötti együttműködések	+	+	+
431	Működési költségek, készségek elsajátítása és ösztönzése	+	+	+

Közösségi hozzáadott érték

A közösségi hozzáadott érték tekintetében fontos látni a különbséget, mi történne, ha a programban szereplő problémákat és azok megoldásait csak nemzeti szinten néznénk, vagy látnánk a közösségi szint hozzáadott értékét is. Magyarország számára a felzárkózás során döntő fontosságú, hogy más tagállamok tapasztalataira is támaszkodhasson, részt vehessen a közösségi akciókban és a közös problémákat a többi tagállammal együttműködésben oldhassa meg.

Magyarország jelenlegi helyzetében a program pénzbeli hozzáadott értéket is jelent, kizárólag nemzeti forrásokból – az Európai Unió támogatása nélkül – nem valósulhatnának meg ilyen mértékű agrár- és vidékfejlesztési beruházások.

A programozásban is megjelenik hozzáadott érték. Az EU alapok és az azokhoz köthető programozási kötelezettség nélkül valószínűtlen, hogy a magyar hatóságok önállóan felvállaljanak többéves beruházási kötelezettségeket a szektorban egy hétéves időszakra. Ehhez kapcsolódóan, egy pusztán nemzeti beruházás nem írna elő ilyen szintű monitoringot, beleértve az indikátorokat, formális értékeléseket, vagy partnerséget a tervezésben és a végrehajtásban.

A harmadik típusú hozzáadott érték a fejlesztéspolitikához kapcsolódik. EU-s pénzalapok és jogszabályi kötelezettségek hiányában sok prioritás, vagy intézkedés nem, vagy nem ugyanolyan mértékben élvezne hazai támogatást. Ez különösen igaz néhány új, vagy innovatívabb beavatkozás esetében, mint például a környezetvédelem, a falusi turizmus, vagy az alternatív mezőgazdasági tevékenységek és az IKT.

Egy további hozzáadott érték rejlik a hálózatosodásban. Ezt erősíti a részvétel a közösségi vidékfejlesztési programozás területén is, mivel ez lehetőséget teremt közös tanulási folyamatokban való részvételre, a releváns bizottsági szolgálatok, a tagországok megfelelő nemzeti szintű intézményeinek illetve nemzetközi szakértők bevonásával.

Szintén hozzáadott érték a horizontális szempontok és közösségi célok érvényesítése. A Program keretében kiemelt figyelmet kell fordítani a horizontális elvek – különösen az esélyegyenlőség és környezeti fenntarthatóság – érvényesítésére. „Külső kényszer” (jogszabályi előírások, a környezeti fenntarthatóságot kiemelten vizsgáló SKV) nélkül ezen elvek valódi gyakorlati érvényesülésére sokkal kisebb lenne az esély. Fontos azonban annak a mechanizmusnak a megteremtése, amely az intézkedések szintjén is biztosítja a horizontális elvek tényleges érvényesülését.

A közösségi hozzáadott értéket az értékelők intézkedés szinten is megvizsgálták, mely a korábbi, az intézkedéseket tárgyaló fejezetekben került bemutatásra.

Az eljárások minősége

Bevezetés

A 2007-2013 közötti tervezési időszakban jelentős változások következtek be az agrár- és vidékfejlesztési támogatások rendszerében, amelyek az intézményi keretekben is változtatási igényeket eredményeztek. E munkának fontos célja volt, hogy egységes szemléletmód alkalmazásával felszámolják az intézményi struktúrában a párhuzamosságokat, egyszerűsítsék az eljárásokat, és javítsák a rendszer hatékonyságát. A munka során építettek a már meglévő – az előző tervezési időszakban kiépült – intézményekre, az azokban felhalmozódott tudásra és a megszerzett tapasztalatokra.

Az új intézményi struktúra kialakításakor mód és lehetőség teremtődött a jó megoldások megőrzésére vagy továbbfejlesztésére, illetve a korábbi problémák kiküszöbölésére.

Az értékelés célja annak megítélése, hogy a tervezett intézményi struktúra és szabályozási mechanizmusok alkalmasak-e a program megbízható, hatékony és szabályszerű megvalósítására, biztosított-e a rendszer átláthatósága, a partnerség, valamint az agrár- és vidékfejlesztési politika közösségi és hazai alapelveinek érvényesülése.

Az értékelés a programdokumentum kritikai elemzésére épül. Párhuzamot vonunk az egyes intézkedések és a megvalósításukért felelős szervezetek között. Értékeljük a szervezetek feladat- és felelősségrendjét, szabályozott működési dokumentumaik meglétét, valamint kapacitásait.

A programon kívül felhasználtuk az FVM szakértőitől nyert információkat, és az intézménystruktúra még fejlesztés alatt álló elemeinek megítéléséhez az FVM által készített elemzéseket és tervezeteket. A kapacitás értékelésénél a korábbi és a jelenlegi program hasonló intézkedéseinek teljesítmény-mutatóit vettük alapul. Az értékelést négy fő szempont köré csoportosítottuk: jogi megfelelés, szervezeti kiépítettség, eljárásrendek, szabályzatok megléte és minősége, valamint a végrehajtás informatikai megalapozottsága.

A 2004-2006-os vidékfejlesztési programok intézményi felépítésével kapcsolatos tapasztalatok, felkészülés a 2007-2013-as programra

A 2004-2006-os időszakban Magyarországon két vidékfejlesztési program működött, két, alapvetően különböző intézményi struktúrában. Az AVOP a többi strukturális alaphoz hasonlóan a koordinációt tekintve a Nemzeti Fejlesztési Hivatalhoz tartozott, míg az NVT felelőssége teljes mértékben a földművelésügyi tárcát illette. Ennek ellenére a tényleges irányítást mindkét program esetében az agrártárca végezte, 2005-től ráadásul egy főosztályon belül. A főosztály az AVOP esetében irányító hatóságként, az NVT esetében program koordinációs egységként működött, de a két szervezet nem vált külön. A konkrét lebonyolítás mindkét program tekintetében az MVH-ban történt, külön igazgatóságokon. Az AVOP esetében az MVH közreműködő szervezatként működött, a SAPARD végrehajtására felépített intézményrendszerben (vidékfejlesztési igazgatóság, regionális irodák), informatikai rendszere az EMIR volt. Az NVT-t ezzel ellentétben egyetlen osztály koordinálta a közvetlen kifizetések igazgatóságán belül. Informatikai rendszere az IIER volt, amely alapvetően nem monitoring program, hanem a KAP első pilléréhez tartozó kifizetések nyilvántartására és ellenőrzésére szolgál, nyomon követésre csak igen korlátozottan alkalmas. Az MVH a csatlakozást követő 1-2 évben – miután a közvélemény számára a leglátványosabb eredmény a kifizetések végrehajtása – minden erejét arra összpontosította, hogy a KAP-pal kapcsolatos kifizetéseket határidőre és ellenőrizhetően lebonyolítsa. Ez rendkívül feszített munkát igényelt, és miután az NVT-re történő kifizetések nem voltak a közfigyelem középpontjában, a programmal kapcsolatos erőforrások biztosítása mindig alacsonyabb prioritással bírt.

Az AVOP irányítása, miután a mindenkor vezető részéről nagyobb figyelem irányult rá, már a kezdetektől sokkal olajozottabban működött, mint az NVT-é. Az irányító hatóságok megszervezéséről a tárcák keretein belül kormányhatározatok rendelkeztek, az NFH állandó egyeztetéseket tartott, a monitoring és információs rendszer fejlesztése központilag zajlott. A programokkal kapcsolatos problémák (pl. akadózó kifizetés) esetén rögtön kormányzati beavatkozásra került sor (pl. előlegfizetés lehetővé tétele), az illetékes minisztereknek hosszú időn keresztül hetente be kellett számolnia az elért eredményekről (ami első helyen a pénzügyi teljesítés eredményeit jelentette). Az AVOP teljesítéséről, a napi problémákról így természetesen az IH-nak is be kellett számolnia a vezetés felé, és amennyiben a problémák indokolták, a pótlólagos erőforrásokat mind az MVH-nál, mind az IH-nál biztosították.

Az NVT esetében azonban a kapacitások fejlesztése elmaradt, nemcsak humán, hanem például informatikai összefüggésben is. A kifizetések ugyan a legnagyobb

összeget jelentő agrár-környezetgazdálkodási intézkedés esetében többnyire megtörténtek, a kedvezményezettek nyomonkövethetősége és az adatok visszakereshetősége csak részben volt biztosított. Ehhez hozzájárult, hogy az NVT gyakorlatilag folyamatosan módosítás alatt állt, a módosítások gyors átvezetésére az IIER szintén nem volt felkészítve, így az egyes intézkedések meghirdetése, a kifizetések teljesítése elhúzódott.

Az NVT ezen hátrányos kezelése megmutatkozott a helyszíni ellenőrzések gyakorlatán is: az AVOP esetében a helyszíni ellenőrzések SAPARD tapasztalatokon alapuló kiterjedt rendszere működött, az NVT esetében csak a távérzékeléssel elvégezhető ellenőrzéseket végezték.

Az éves előrehaladási jelentések elkészítése az IIER elmaradt fejlesztésének következtében szinte teljesíthetetlen feladatok elé állította mind az IH, mind az MVH munkatársait.

A 2007-2013-as időszakra vonatkozó uniós jogszabályok az intézményrendszer működését lényegesen érintik. Azzal, hogy az MVH a vidékfejlesztési források tekintetében is kifizető ügynökséggé vált, az IH szerepe némileg csökkent, még akkor is, ha az uniós jogszabályok ugyanolyan kötelezettségekkel és jogokkal ruházzák fel, mint az előző programidőszakban. Az MVH az intézkedések menedzselése tekintetében alapvetően a közvetlen kifizetések terén szerzett tapasztalataira épít, így kerültek előtérbe az eddig a normatív alapú kifizetésekre jellemző jogcím-rendeletek, kérelmek, határozatok, a normák és szabványok alapján való projektértékelés, és ezért kell az IH-nak a jogszabályokban biztosított, MVH feletti felügyeleti jogait újra és újra rögzítenie, a Garancia Alapnál ugyanis nincs IH.

Ugyanez a helyzet látszik tükröződni az IIER olyan irányú fejlesztésében, hogy az a vidékfejlesztési programokkal kapcsolatos követelményeket is képes legyen kielégíteni. Az MVH ugyanis jelentős források bevonásával fejleszti az IIER-t, de ez leginkább azt a célt szolgálja, hogy a program a vidékfejlesztési intézkedésekre beadott kérelmeket is szinte automatikusan kezelni tudja, összekapcsolja azokat a kérelmezők közvetlen támogatásaival, a kintlévőségek adók módjára behajthatóak legyenek stb. Arra azonban, hogy a vidékfejlesztés és általában a fejlesztési programok végrehajtásának egyik legfontosabb elemét jelentő monitoring tevékenységet is támogassa a program, már jóval kisebb figyelem összpontosul.

Az mindenesetre egyszerűsíti az intézményi felépítést, hogy egy IH és egy Kifizető Ügynökség lesz, bár az MVH a közvetlen kifizetés-típusú támogatásokat továbbra is külön igazgatóság keretében kívánja kezelni, úgyhogy valószínűsíthető, hogy a koordinációs tevékenységre fordított munkamennyiség nem fog csökkenni.

Az ÚMVP végrehajtásának intézményi keretei

A program „11. Az ÚMVP végrehajtása tekintetében hatáskörrel rendelkező hatóságok és szervek kijelölése” címet viselő végrehajtási fejezete rögzíti az Igazoló Szerv, az Irányító Hatóság és Kifizető Ügynökség feladatait ellátó szerveket, ismerteti fő feladataikat. Kitér a delegált feladatokra is és az azokat ellátó szerveket is megnevezi. A program irányítását és végrehajtását végző intézmények tükrözik a közös agrárpolitika azon törekvését, hogy az agrár- és vidékfejlesztési intézkedések összhangban, egymást kiegészítve, de a speciális eltérésekre is tekintettel lévő módon kerüljenek megvalósításra. Ugyanazon intézmények látják el mind a KAP első pillérének, mind az ÚMVP (KAP 2 pillér) intézkedéseinek végrehajtását. A Program ugyancsak rögzíti a végrehajtáshoz kapcsolódó monitoringgal és értékeléssel (ÚMVP 12. fejezet), valamint a nyilvánosság tájékoztatásával (ÚMVP 13. fejezet) és a partnerség elvének való megfeleléssel (ÚMVP 14. fejezet) kapcsolatos feladatokat és felelősségeket.

A végrehajtási rendszer leírásának jogszabályi megfelelése

Az értékelés során megvizsgáltuk, hogy a **végrehajtási intézmények és feladataik megfogalmazása** a program dokumentum leírása alapján **megfelel-e a jogszabályi feltételeknek**. A vizsgálat alapján megállapítható, hogy az ÚMVP végrehajtást leíró fejezetei (a végrehajtási intézmények, a monitoring, a kifizetési rendszer, az értékelés) megfelelnek a hatályos EU szabályozásnak (1698/2005/EK rendelet, 1290/2005/EK rendelet). A megfelelést igazoló összefoglalót mellékletben csatoljuk.

Illetékes hatóságok és felelős szervek kijelölése, együttműködésük

A program **irányító hatósági** feladatait az FVM Községi Ügyekért Felelős Szakállamtitkárságán belül elhelyezkedő **Agrár- és Vidékfejlesztési Főosztály** végzi. A főosztály felel az AVOP és az NVT irányításáért is. A szervezeten belül világosan elkülönülnek a feladatok. A programozás, a pénzügyi és monitoring tevékenység, valamint a vidéki hálózat irányítása elkülönült szervezeti egységben kerülnek ellátásra.

A program **Kifizető Ügynöksége** a **Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal** (MVH). A hivatal akkreditációjának kiterjesztése az EMVA kifizetésekre megtörtént. Az akkreditáció során feltárt alacsony kockázatú hiányosságok felszámolására intézkedési terv készült.

A program **Igazoló Szerve** a **KPMG Hungária Kft**, amely teljes mértékben független az Irányító Hatóságtól és Kifizető Ügynökségtől.

Az értékelés idején a helyi intézményrendszerre vonatkozó javaslatok valamint a programban szereplő információk alapján a következők állapíthatók meg az épülő rendszerről:

A III. és IV. tengely intézményi rendszeréhez tartozó (a 1698/2005/EK Rendelet 66. és 68. cikkében leírt) **Magyar Nemzeti Vidékfejlesztési Hálózat** (MNVH) bemutatása a Technikai segítségnyújtás fejezetben szerepel. A végrehajtás jelentősen épít a helyi közösségek (meglévő és új intézmények) részvételére. A javaslat szerint kialakítandó struktúra kistérségi szinten egységes **Helyi Vidékfejlesztési Közösségek** (HVK) és ezek operatív szerveinek - **Helyi Vidékfejlesztési Irodák** (HVI) - hálózatát hozza létre a III. tengely három intézkedésének megvalósítására. A IV. tengely intézkedéseit megvalósító **Helyi Akciócsoportok** (LEADER) létrehozása tovább növeli a helyi struktúrában résztvevő, nevesített intézmények számát.

A két intézmény hasonló elvek alapján szerveződik. Mindkettő erőteljes helyi kezdeményezésre és a partnerség elvére épül. Területi hatókörük azonban különböző lehet, mivel a HVK statisztikai kistérségekként szerveződik az akciócsoport pedig gazdasági szempontból egységként kezelendő kistérségben végzi feladatait. A javaslat megpróbálja rendezni a köztük lévő hierarchiát, az akciócsoportot a HVK fölé helyezi.

A helyi struktúra képét színesíti, hogy az MVH ugyancsak rendelkezik helyi, illetve regionális hálózattal.

A vidéki hálózat nem előzmény nélküli a magyar intézményi struktúrában. Ma is több, részben hasonló feladattal működő kistérségi szervezet létezik az országban. Kistérségi szintű fejlesztéspolitikai koncepciót kidolgozó területfejlesztési hálózat működik, kistérségi megbízottak tevékenykednek, és kistérségi szinten lát el tájékoztatási, projektgenerálási feladatokat az „NFT Házhoz Jön” hálózata is. A vidéki hálózat kialakításának egyik nehézsége tehát éppen a már meglévő intézmények tevékenységének összehangolása, az új feladathoz legadekvátabb szervezet

létrehozása. A vidékfejlesztési hálózat kialakítása során építeni lehet a korábbi program intézményi tapasztalataira, de figyelemmel kell lenni a többi, helyi intézménnyel való hatékony együttműködésre is.

A kialakult, felkészült, szabályozott helyi intézményrendszer a program végrehajtásának feltétele. Az MNVH rendszerének kialakításakor tehát egyszerre kell megteremteni a program feladataira koncentráló, világos feladatmegosztással rendelkező ÚMVP intézményeket, és rendezni a köztük lévő kívánatos, valamint a kistérségben működő, hasonló feladatokat ellátó más intézmények közötti lehetséges együttműködést.

Az értékelők álláspontja szerint a kétféle hálózat működése akkor lehet hatékony, ha mindkettő végzi a pontosan definiált saját feladatát, s együttműködik a szintén definiált közös feladatok megvalósításában. A hangsúly a pontos és világos feladat-elhatároláson és az együttműködési kötelezettségen van. A hálózat ugyanis csak akkor lehet eredményes, ha a résztvevő szervezetek jól definiált eljárásokkal és feladathierarchiával rendelkeznek, és rendezettek a köztük lévő együttműködések is.

A HVK és az Akciócsoportok kapcsolatát illetően az értékelők nem látják feltétlenül szükségesnek a kétféle hálózat közötti hierarchikus kapcsolatot deklarálni, mert feladataik, tevékenységük elkülöníthető, területi hatókörük különböző, és kialakításuk időbeli ütemezése is eltérő. A partneri viszony az, ami viszont megkövetelhető a szervezetek részéről. Ez megnyilvánulhat együttműködési megállapodásokban, közös akciókban, együttes fellépésben, pl. a kommunikáció terén. Az erre való kötelezettséget mindkét szervezettől meg kell követelni.

Mivel a hálózatok a szereplők alulról szerveződő partneri kapcsolataira épülnek, a szerveződések adminisztratív eszközökkel számottevően nem gyorsíthatók. A rendszer véglegesítése tehát sürgető feladat, mert a késedelem kockázati tényező lehet. A Programban leírt tervezethez képest már némi késésben van a rendszer elindulása is.

Eljárásrendek

Az irányítás és végrehajtás hatékony, megbízható, szabályszerű működésének az intézményrendszer jogi megfelelésén túl fontos feltétele, hogy rendelkezésre álljanak a szabályozott működést biztosító belső eljárásrendek, a támogatások igénybevétele lehetővé tevő egyértelmű szabályok, valamint a felkészült humán erőforrás.

Intézményi eljárásrendek

A helyi intézmények kivételével a program irányítását végző szervezetek rendelkeznek a szükséges eljárásrendekkel.

Tekintettel arra, hogy már meglévő intézmények látják el a 2007-2013. közötti program irányítását és végrehajtását, az eljárásrendek kidolgozásánál az elsődleges feladat az új támogatási rendszerhez való igazodás volt. A Kifizető Ügynökség feladatát ellátó Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (MVH) akkreditációja során megtörtént az eljárások felülvizsgálata. Vizsgálat tárgyát képezte a belső környezet, az ellenőrzési tevékenységek, tájékoztatás és kommunikáció, illetve monitoring tevékenység ellátásának belső eljárásrendi, informatikai, adminisztrációs és humán erőforrás oldali megalapozottsága. A vizsgálatot végző külső szakértő cég az akkreditáció EMVÁ-ra való kiterjesztését javasolta, mivel felkészültségét megfelelőnek találta. Az informatikai rendszer biztonságával kapcsolatban foglalmaztak meg kisebb problémákat, ezek azonban nem voltak olyan mértékűek, amelyek akadályát jelentenék a rendszerszerű működésnek. Az ellenőrzési tevékenységgel és a szabálytalanságok kezelésével kapcsolatos dokumentumok megfelelőek. A valamennyi intézkedésre vonatkozó akkreditáció folyamata még nem zárult le.

Támogatási eljárásrendek

A támogatási rendszer átalakítása rendkívüli mennyiségű kodifikációs munkát jelentett, amit részben elvégeztek, részben folyamatban van. Az irányítás és végrehajtás jellemzője a folyamatok jogi szabályozása, ami azt jelenti, hogy a támogatások igénybevételenek szinte minden eleme jogi formát ölt. A pályázatok is miniszteri rendeletként jelennek meg, jogilag szabályozott a benyújtás, értékelés, döntés, szerződéskötés, kifizetés és adatszolgáltatás. Viszonylag csekély tere van az intézményi mérlegelésnek.

A jogi szabályozás előnye, hogy a kedvezményezettek korábban is ilyen típusú rendszert ismertek, uniformizálja az eljárásokat, ami a végrehajtó intézmények számára egyszerűsíti az elbírálást, döntést. Hátránya, hogy kevés teret enged a szakmai szempontból még indokolható kivételek alkalmazásának, bürokratikus, a változások követésében rugalmatlanabb. A jogalkotás elvéből adódóan, a jogszabályok hierarchiájából, a jogi nyelvezetből következően az eligazodás a szabályokban nehezkesebb, ezért kevésbé „pályázóbarát”. Az értékelők álláspontja szerint a nehézkes szabályozás kompenzálását jelentheti a hatékony kommunikáció, illetve egy jól működő projektgenerálást és projekt-végrehajtást segítő helyi támogató rendszer.

A jogi előkészítés első lépéseként 2007. március 30-án megjelent a mezőgazdasági, agrár-vidékfejlesztési, valamint halászati támogatásokhoz és egyéb intézkedésekhez kapcsolódó eljárás egyes kérdéseiről szóló 2007. évi XVII. törvény, mely egységes keretet biztosít a hazai, az EMGA, EMVA és EHA támogatások nemzeti végrehajtásához kapcsolódó intézményi, információs és eljárási szabályoknak. Meghatározza az irányítás és végrehajtás hazai intézményeit, az adatkezelési, nyilvántartási szabályokat, valamint a támogatások igénybevételéhez szükséges eljárások legalapvetőbb szabályait. Kedvező, hogy egységes keretben jelenik meg valamennyi agrár- és vidékfejlesztési támogatás. Az egységes szabályozási és végrehajtási intézményrendszer javítja a rendszer átláthatóságát, kiszámíthatóságát, elősegíti a közös szabályozásban rejlő kölcsönös szinergiák kihasználását.

A törvény végrehajtására született 82/2007.(IV.25.) Kormányrendelet a támogatások pénzügyi, számviteli és ellenőrzési rendszerének további szabályait, míg a 23/2007.(IV.17.) FVM rendelet az EMVA támogatások jogcímeit és az igénybevétel részletszabályait határozza meg, valamennyi pályázatra vonatkozóan. Ezen a szinten jelennek meg a támogatási konstrukciók jellegének eltéréséből fakadó speciális szabályok (terület- és állatlétszám alapú támogatás, beruházási támogatás, stb.).

Az egyes támogatási konstrukciók szabályai

Folyamatosan jelennek meg az egyes jogcímek keretében adható támogatási konstrukciókról szóló miniszteri rendeletek. Az értékelés időpontjáig az ÚMVP három pályázata jelent meg, ami az 58 intézkedésnek csak töredéke. Az értékelők nem találtak a konstrukciók ütemezésére vonatkozó tervet.

Az eddig megjelent konstrukciók, eltekintve a jogi forma kötöttségeiből adódó nehezkesebb kezeléstől, minden részletre kiterjedően tartalmazzák a szükséges információkat. A nem területalapú támogatásoknál is alkalmazott kétlépcsős kérelem benyújtás eltér a Strukturális Alapok programjainál alkalmazott eljárásrendtől. A

támogatási konstrukciók részletesebb tartalmi értékelését a kidolgozásukat követően lehet megtenni. Megállapítható, hogy jelentősen javítaná a program megvalósítását, ha felgyorsulna a rendeletalkotás.

Az ÚMVP végrehajtását biztosító adminisztratív kapacitás

Az FVM-en belül az Irányító Hatósági feladatot ellátó Agrár- és Vidékfejlesztési Főosztályon a humán erőforrás kapacitás rendelkezésre áll. Kisebb szervezeti módosítások még elképzelhetők, de ezek jelentősen nem módosítják a feladat és felelősségi rendet.

A kifizető ügynökség, a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (MVH) központi szervre és 19 megyei kirendeltségre tagolódik. A központi hivatalon belül több igazgatóság működik, melyek közül az ÚMVP intézkedések végrehajtásának szakmai irányításáért a Közvetlen Támogatások Igazgatósága és a Vidékfejlesztési Támogatások Igazgatósága felel. A hivatalban elkülönült szervezetben található a támogatásokat kezelő részlegek a pénzügyi, jogi, informatikai és ellenőrzési feladatok. A támogatásokat kezelő részlegek csoportosítása az ÚMVP tengelyeit és a KAP kifizetési jogcímeit tükrözi. A hivatal összlétszáma 1630 fő, és ennek majdnem 20%-a már ma is ÚMVP feladatokkal foglalkozik.

A 19 megyei kirendeltség elsősorban a kérelmek fogadásával és az ellenőrzés ellátásával kapcsolatos feladatokat végzi, kirendeltségenként eltérő létszámmal. Általában 10 és 50 fő közötti létszámot foglalkoztatnak az új feladatokkal, a létszám a megye lakosságszámával korrelál.

Számos jogcím tekintetében, elsősorban a speciális szakismeretet igénylő helyszíni ellenőrzések kivitelezéséhez, illetve a szükséges igazolások és egyéb dokumentumok előállításához, az MVH más szakhatóságokkal is együttműködik (Állategészségügyi és Élelmiszer-ellenőrző Állomások, Növény- és Talajvédelmi Szolgálatok, Nemzeti Park Igazgatóságok). Ezeket az együttműködéseket a szervezetek közötti delegálási megállapodások szabályozzák. Egyetlen intézkedés, a mezőgazdasági területek erdősítése esetében az MVH csaknem a teljes engedélyezési folyamatot egy külső szervezethez, az Állami Erdészeti Szolgálatához delegálta.

A gazdálkodók felkészítését és a szakmai tanácsadási tevékenységet a minisztérium elsősorban az NVT tanácsadói hálózatán keresztül (a falugazdászok segítségével) végzi.

A hivatal rendelkezik humán erőforrás fejlesztési tervvel. Eszerint a növekvő feladatok miatt mind a központban, mind a kirendeltségeken létszámbővítés szükséges. A felvételek megkezdődtek és 2008-ban is tartanak. Évente 100 fős bővítést terveznek, melynek negyede a központban realizálódik.

Tekintettel arra, hogy a rendszer a korábbi programok intézményeire épül, elmondható, hogy a SAPARD, az AVOP és a NVT lebonyolító szerveként az MVH megszerezte azt a szükséges szakértelmet, szervezeti tudást és alapképességet, amely feltétele a Program hatékony lebonyolításának. Ez azonban nem jelenti azt, hogy

nincsenek tennivalók a munkatársak felkészítése terén. Fel kell készíteni őket az új programra, a változások követésére. A vidékfejlesztési hálózatban résztvevő civil és társadalmi szervezetek, partnerek felkészítése pedig új feladatként jelentkezik.

A kapacitások becslése elsősorban a korábbi programok (intézkedés-szám, forrás, kedvezményezettek szám) kapacitásigénye és az ÚMVP releváns adatai tekintetben értékelhető. Ennek alapján álláspontunk szerint – elsősorban az újonnan kialakításra kerülő intézmények esetében – szükséges a kapacitások növelése és mindenképpen szükségesnek látjuk az új és a korábbi munkaerő (tovább)képzését és készségfejlesztését is. Az eredményes és hatékony, ügynökségen belüli és – tekintettel a fent jelzett sok szereplő indukálta kockázati tényezőkre – ügynökségek közötti folyamat- és információáramlás kialakítása külön figyelmet érdemel, mivel ezeket a korábbi programok megvalósítása során súlyos intézményi szűk keresztmetszetként lehetett értékelni.

Monitoring rendszer, informatikai háttér

A monitoring feladatok célja a program egészének, és azon belül az egyes intézkedések, valamint egyes projektek a pénzügyi és fizikai előrehaladásának nyomon követése, a tervezettel való összevetése, az esetleges eltérések kimutatása, a forrás-felhasználási problémák korai előrejelzése. A monitoring feladatokhoz kapcsolódik még a problémák okainak lehetőség szerinti feltárása, elemzése, a program megfelelő előrehaladásának biztosításához szükséges beavatkozások információs megalapozása, beavatkozási javaslatok megfogalmazása, valamint a döntéshozatal a beavatkozásokról.

Elviekben a következő monitoring tevékenységek azonosíthatók:

- adat- és információgyűjtés
- adatok és információk feldolgozása, elemzése
- javaslatétel beavatkozásokra
- döntéshozatal a beavatkozásokról

Az **adat- és információgyűjtés** egyrészt a pályázók és támogatást igénybevevők által szolgáltatott adatokra és információkra épül, másrészt külső forrásokból származó (statisztikai) adatokra.

A monitoring feladatok egy részét tehát a Kifizető Ügynökség (adatgyűjtés, információk feldolgozása), más részét az Irányító Hatóság végzi, vagy irányítja. A program Monitoring Bizottságának feladatai a projektkiválasztás szempontjainak jóváhagyása, a jelentések elfogadása, és javaslatétel a források átcsoportosítására.

A program monitoringja tehát, a fent említett szervek monitoring feladatainak ellátásával lesz teljes körű.

Véleményünk szerint a monitoring tevékenység eredményességében kulcsszerepe van az információs rendszernek. Az IIER rendszerben a kérelmezőktől származó adatgyűjtés, tárolás és továbbítás megoldott. A továbbfejlesztés során kell gondoskodni a monitoring és értékelés céljainak megfelelő adatgyűjtés és feldolgozás rendjének, a monitoring modulnak a rendszerbe építéséről. Ez idáig a monitoring mutatók képzéséhez szükséges alapadatok azonosítása történt meg. A továbblépéshez nélkülözhetetlen a pontos szakmai elvárások megfogalmazása, a technikai követelmények meghatározása.

A Monitoring Bizottság összetételében leképezi a programban érintett területeket, érdekképviseltek, területi szervezeteket, társadalmi, szociális partnereket, és az esélyegyenlőség szempontjainak képviseletét ellátó szervezeteket. Létszáma közelíti a 80 főt, ami a működőképesség határát súrolja. Érdemes lenne megfontolni a speciális intézkedési tengelyek szerinti albizottságok létrehozását.

Információs és tájékoztatási tevékenység

Az IH által koordinált tájékoztatási tevékenység jelentős fejlődést mutat, rendszerezettebbé és folyamatosabbá vált. A fő információs csatornák: az FVM és az MVH honlapja, NVT tanácsadói hálózat, szakmai rendezvények, fórumok. Az ÚMVP Kommunikációs terve véglegesítés előtt áll. A tájékoztatás kiemelkedően fontos a program megismertetésében, a potenciális igénybevevők számára nyújtott ismeret átadásban. E téren jól működő, bejáratott információs csatornák működnek, melyek tevékenységét folyamatosan magas színvonalon, naprakészen kell tartani.

Partnerség

Partnerségi konzultáció

Széleskörű **partnerségi konzultációk** folytak a fejlesztési terv előkészítésének ideje alatt. Témakörönként folyt munkacsoporti egyeztetés. A közvetlen szakmai konzultációkon kívül tematikus vitakörök keretében nyilváníthattak véleményt civil szervezetek, tanácsadó testületek, érdekképviselői szervek, kamarák, tudományos műhelyek.

A legjelentősebb társadalmi és gazdasági partnerek listáját a Program Függeléke tartalmazza. Ezek a szervek az érintettek széles spektrumát jelentik, magukban foglalva olyan kapcsolódó szervezeteket is, melyek érdeklődésüket fejezték ki, ezt megelőzően azonban még nem vettek részt a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztériummal való tárgyalásokon.

A partnerek elsősorban a Stratégiai Tervvel és Vidékfejlesztési Programmal kapcsolatos megjegyzéseiknek adtak hangot, mintsem hogy a tervezet kidolgozásának fázisában proaktív részvétellel éltek volna. Megjegyzéseiket jegyzékbe vette és megvizsgálta a Minisztérium, mely azok elfogadása, illetve elvetése mellett döntött saját belső ellenőrzési eljárása során (a végső felelősség a Programért felelős államtitkáré volt).

A partnerségi folyamat hatékonyságával és a visszacsatolások megfelelőségével kapcsolatos néhány aggodalom jelenleg is értékelés alatt áll. Bár a Minisztérium nagyszámú megjegyzést, kérdést és javaslatot dolgozott fel, valamint gondoskodott arról, hogy a partnerek választ és visszajelzést kapjanak kérdéseikre, miszerint ajánlataik elfogadhatóak-e a tárgyalások során, van még mit tenni a jövőben a partnerségi viszony javításának érdekében.

Az ex ante értékelők javaslata alapján a legfontosabb társadalmi-gazdasági partnerekkel közösen el kell jutni a partnerségi egyeztetések céljainak, eszközeinek és folyamatának értelmezéséig (szemináriumok, képzési programok és brosúrák segítségével). A konzultáció napirendjét kiegészíthetnék a közérthető formában megírt háttéranyagok ismertetésével a nemzeti agrár- és vidékfejlesztési politika vonatkozásában, valamint a releváns EU szabályrendszerre vonatkozóan, mint a KAP I és II. pillér, a fenntartható fejlődés és esélyegyenlőség, valamint a programkészítés módszertana. Néhány partner esetében megfigyelhető volt az eszközök használatának, valamint a kapcsolódó vidékfejlesztési szabályozásnak a meg nem értése, bár a legtöbb esetben a Minisztérium hagyományos társadalmi-gazdasági partnerei megfelelően informálva voltak. Ezeket a dokumentumokat minden esetben könnyen megérthető formátumban kellene elkészíteni.

Az értékelők a partnerek hatékonyabb bevonását sürgetik a tervezés különböző szakaszaiba (pl. a korai szakaszban), mely magában foglalja a minél korábbi napirend-meghatározást és ütemezést, valamint konkrét határidők megállapítását a partnerek számára. A fentiek mellett szükség lenne a tervezés szakaszainak egyértelmű időbeni beosztására, elkerülendő, hogy a partnerek a terv korábbi változatait véleményezzék – mint például a tervek és programok alapvető célkitűzései –, miközben ezek már

korábban véglegesítésre kerültek. Amennyiben ezt nem sikerül elérni, a jövőbeni partnerségi konzultációk nem lesznek kellően hatékonyak. A jelenlegi partnerségi konzultációk folyamatáról elmondható, hogy bár a partnerek megfelelő mennyiségű és minőségű anyagot kaptak kézhez a Programmal kapcsolatosan, a tervezés különböző szakaszaiban mégsem tudtak új, érdemi véleményt mondani a tervre vonatkozóan.

A társadalmi-gazdasági partnerekkel való személyes konzultációk mellett, az ország több pontján került sor nyilvános meghallgatásokra a Stratégiai Terv- és a Programtervezettel kapcsolatosan, melyek az Interneten keresztül is hozzáférhetőek voltak. Írásos véleménykérés szintén szerepelt az eszköztárban. Ez a hozzáállás az értékelő véleménye szerint nagyban elősegítette a fejlesztések kedvező fogadtatását és azok nyilvánossá tételét, valamint általánosságban átláthatóbbakká tették azokat.

Ez az előzmények ismeretében jelentős eredményként könyvelhető el: Az ex ante értékelők 2006. június 20-án kezdeményezték a Projekt Irányító Bizottság összehívását és felhívták a PIB figyelmét arra, hogy az akkori tervezési gyakorlat nem biztosította a partnerség elvének betartását. Ezt követően az értékelők folyamatos javulást tapasztaltak, a partnerek bevonása rendszeressé és intenzívvé vált. A partnerség kezelése így vált a Program egyik gyengeségéből valódi erősséggé, és ha ez a megvalósítás során is így marad, nagyban hozzájárulhat majd a Program sikerességéhez.

Összefoglaló megállapítások

Az értékelés alapján álláspontunk szerint megállapítható, hogy az ÚMVP irányítási és végrehajtási intézményrendszere összességében alkalmas, illetve alkalmas lesz a program eredményes, és hatékony megvalósítására.

A programban bemutatott intézményi struktúra megfelel a keretszabályokban felállított követelményeknek. A végrehajtás központi szervei koncentráltan, a korábbi programozási tapasztalatokat is felhasználva kerültek kijelölésre. Az Irányító Hatóság rendelkezik a megfelelő szakmai kompetenciákkal és tapasztalatokkal.

Egy akkreditált Kifizető Ügynökség látja el a végrehajtás feladatainak jó részét. Az MVH helyi szervezetein keresztül és MNVH intézményei által biztosított a támogatási rendszerhez való területileg egyenletes hozzáférés lehetősége és valamennyi térségben hasonló szintű szolgáltatás biztosítása. A munkába bevont szakmai szervezetek rendelkeznek a delegált feladatok ellátásához szükséges dokumentumokkal és tapasztalatokkal.

A rendszer jól kezeli a helyi kezdeményezéseket és partnerekkel való kapcsolattartást. Erősség a végrehajtásban a projektek helyben történő támogatása, generálása. Annak ellenére, hogy sokszereplős, bonyolult vidéki hálózat kiépítése folyik, a HVK-k, HVI-k, akciócsoportok és egyéb partneri szervezetek hálózattá szervezése jelentősen hozzájárul a hatékony, gyors és ügyfélbarát végrehajtáshoz. Ugyancsak lehetővé teszi a – potenciális kedvezményezettek számára az egyik legfőbb hiányossággént jelentkező – támogatásközvetítési információk megfelelő áramlását.

A 2007. évtől hatályos új közösségi szabályoknak megfelelő hazai jogszabályok és eljárások nagyrészt megszülettek.

A humán kapacitás bővítése, a szakmai ismeretek átadása programozottan történik.

Az intézményrendszer kiépítettségében, a szabályozás terén azonban még számos tennivaló van hátra.

Az MVH akkreditációja nem zárult le, sőt az intézkedések zöménél még hátravan.

A pályázatok közül eddig mindössze három jelent meg, ami azt jelenti, hogy a pályázatok kiírásának feladata szinte teljes egészében hátravan. A feladatok ütemezésére nem találtunk menetrendet. A késedelem a feladatok torlódását, kielégítetlen várakozásokat, kiegyenlítetlen forrásfelhasználást, végső soron a program kedvezőtlen megítélését vonja maga után.

Az új intézmények létrehozása és részletes szabályozásuk a programban leírt ütemtervhez képest késésben van. A vidéki hálózati rendszer – a programvégrehajtás potenciális erőssége – kiépültsége és viszonyrendszereik szabályozása még nem elégséges.

A lefolytatott vizsgálat alapján – tekintettel a megnövekedett forrásra és feladatra – ugyancsak javasolt a humán kapacitások fejlesztésének gyorsítása, és a képzési tevékenység erősítése.

Az informatikai fejlesztés az egyik legsürgetőbb feladat. A monitoring és értékelés informatikai hátterének kialakítása a kezdeteknél tart, ami komoly nehézségeket jelenthet a program nyomon követésében, az intézkedések hatásainak mérésében, valamint a program értékelhetőségében.

Javasoljuk, hogy a hátralévő intézményfejlesztési feladatok számbavétele teljes körűen történjen meg, készüljön ütemterv a késedelmek ledolgozására és a tennivalók lehető legrövidebb határidőn belüli befejezésére.

Mellékletek

Az értékelési folyamat technikai mérföldkövei

Technikai projektindító megbeszélés

2006. május 8.

A technikai projektindító megbeszélésen az FVM Stratégiai Tervezési Főosztályának és az Irányító Hatóság munkatársai, valamint a tanácsadók vettek részt. A megbeszélés fő témái az egyes projektszervezeti egységek résztvevőinek összeállítása, a találkozók helyszíneinek és technikai feltételeinek megteremtése, a találkozók rendjének tisztázása, valamint a projekt előkészítésével kapcsolatos további teendők megvitatása voltak.

Szakmai Irányító Munkacsoport (SzIM) ülés

2006. május 24.

Az 1. SzIM ülés témája egyrészt a Projektindító Jelentés (PIJ) elkészítésével kapcsolatos kérdések megvitatása volt. Az értékelés tervezett munkafázisait, a leadandó jelentések ütemezését, továbbá az értékeléshez használt alapidokumentumokat az összes jelenlevő fél elfogadta.

Projektindító Jelentés

2006. május 29.

A Projektindító Jelentés az ÚMVP ex ante értékelését megalapozó, a megbízó és a tanácsadók által közösen elfogadott dokumentum. A PIJ a projekt általános bemutatása mellett kitér a részletes értékelési módszertanra és munkatervre, ismerteti a projektmenedzsmenttel kapcsolatos megfontolásokat, valamint leírja a projekttel kapcsolatos kommunikációs tervet. A PIJ első változata 2006. május 22-én került átadásra, hogy a felek elfogadhassák azt. A dokumentumot végül 2006. május 29-én véglegesítették és fogadták el.

1. SWOT műhelymunka

2006. június 7.

A partnerségi megbeszélés keretében a Programban található SWOT-analízissel kapcsolatos észrevételek kerültek megvitatásra a partnerek egy szűkebb körének bevonásával.

A megbeszélés résztvevői:

- FVM Irányító Hatóság munkatársai
- FVM AVKF

- FVM ÉLIP FŐO.
- FVM Erdészeti Főosztály
- FVM Mp. Főosztály
- FVM HP
- Agrárgazdasági Kutatóintézet (AKI)
- Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Közhasznú Társaság (VÁTI)
- Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (MVH VTI)
- Magyar Természetvédők Szövetsége
- NYME-MÉK Mosonmagyaróvár
- Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézet
- Fiatal Gazdák Magyarországi Szövetsége (AGRYA)
- Szent István Egyetem Kutató Intézet (SZIE-KTI)
- Agrár Európa Kft.
- PricewaterhouseCoopers Kft.

2. SWOT műhelymunka

2006. június 12.

A 3. és 4. pillérek megvitatására a VÁTI megrendezésében. A megbeszélésen a rendező szervezeten kívül az Agrár Európa Kft és a PwC Kft képviselői vettek részt. Ezzel a megbeszéléssel lezárult a SWOT-analízis megvitatása.

Projekt Irányító Bizottság (PIB)

2006. június 20.

A Projekt Indító Jelentés 2. verziójának elfogadása mellett a szükséges változtatások kerültek a napirendre. A konzorcium vezető képviselője tájékoztatta az ügyfelet a műhelymunkák tapasztalatairól és felhívta a figyelmet a SWOT vizsgálat integrálásának jelentőségére az „Új Magyarország” Vidékfejlesztési Stratégiai Tervbe.

Az értékelők jelezték a Partnerség markánsabb hangsúlyozásának szükségét. Ennek részeként a regionális Partnerség kérdése is a megbeszélés tárgyát képezte.

Fontos technikai kérdések tisztázása is megtörtént a megbeszélésen: a Monitoring Bizottság összetétele, a Stratégiai Környezeti Vizsgálat (SKV) elindításának körülményei, a kapcsolattartó személye és hozzáférhetősége a Bizottság felé.

Ex ante műhelymunka

2006. szeptember 14-15.

Az első napon a résztvevők megvitatották az „Új Magyarország” Vidékfejlesztési Stratégiai Terv jelenlegi változatát és az értékelés előrehaladását. A nap során az értékelők megbeszélték a Közösségi és Nemzeti célokat, az intervenció fennmaradását és a forrásallokációt. A második nap az indikátorrendszert érintő témakörök és a célok

kitűzésének módszertana került megvitatásra. A nap zárásaként megtörtént a stratégiai célok kitűzése, és megvitatásra kerültek a várható hatások az intézkedések hatékonyságának tükrében.

Bizottsági megbeszélés

2006, szeptember 18-19.

Bizottsági képviselők:

- José M. Sousa Uva
- Anikó Németh
- Giulia Medico
- Eva Viestova

A Bizottsági képviselők tájékoztatták a minisztérium képviselőit a stratégiával kapcsolatos megállapításaikról, és javasolták, hogy a dokumentum továbbfejlesztésre kerüljön. Egy szervezett vitanap keretében a releváns szervezetek és társadalmi partnerek beszámoltak a Programmal kapcsolatos elvárásaikról a Bizottsági képviselőknek. A vita után az értékelők bemutatták az értékelés jelenlegi állapotát és a stratégiával szemben felállított elvárásaikat.

Indikátor megbeszélés

2006. szeptember 27.

A megbeszélés első részében a Stratégia Tervben bemutatott baseline indikátor rendszerrel kapcsolatban felmerült kérdések kerültek megvitatásra. A megbeszélés az intézkedés-szintű indikátorok vizsgálatával folytatódott. Ennek keretében a közösségi, módszertani és az elérendő célokhoz szükséges elvárásoknak történő megfeleltetést beszélték át a résztvevők.

Szakértői egyeztetések a tervezett tengelyekhez

2006. október 10.: I. Tengely

2006. október 18.: II. Tengely

2006. október 18.: III-IV. Tengely

A megbeszélések követték a Program tervezett intézkedéseinek struktúráját. A megbeszélés célja a prioritásoknak és az elérendő céloknak a Közösségi Stratégiai Irányelvekhez és a Nemzeti Stratégiai Tervhez történő igazítása volt.

Műhelymunka a végrehajtási rendszerről

2006. november 9.

A műhelymunka négy külön csoportban zajlott, ahol különböző témakörök kerültek megvitatásra a szakértők, tervezők és értékelők által. A műhelymunka témái a

következők voltak: tervezett végrehajtási rendszer a monitoringra, értékelésre és a pénzügyi lebonyolításra vonatkozóan.

Közbenső jelentés

2006. november 27.

A dokumentum az „Új Magyarország” Vidékfejlesztési Terv ex ante értékelésének első közbenső jelentése.

A dokumentum megvizsgálja a helyzetelemzés és a SWOT vizsgálat helytállóságát és áttekinti a Program helyzetelemzését. Az értékelés általános megállapításokat fogalmaz meg a helyzetelemzés struktúrájával, tartalmával és számszerűsíthetőségével kapcsolatban. Megállapításai kiterjednek a dokumentum szerkezetére és más egyéb technikai kérdésekre.

Megbeszélés a horizontális szempontokról

2007. január 8.

A Bizottsági elvárásoknak megfelelően a Programozás során elengedhetetlen a horizontális szempontok figyelembevétele. A megbeszélés fő témái a következők voltak: nők és férfiak egyenrangúsága, a roma lakosság helyzete, és az egyes intézkedésekhez kapcsolódó környezetvédelmi szempontok.

A Program véglegesítése és hivatalos benyújtása

Január 8. és február 17. között az értékelők a Program véglegesítésére és az ex-ante értékelési jelentésre koncentráltak. Az értékelők és a tervezők egy több napos műhelymunka során folyamatosan együtt dolgozva értékelték a SWOT analízist, a stratégia következetességét és koherenciáját; elvégezték a célkitűzések számszerűsítését és az indikátorrendszer revízióját.

Megbeszélések a Bizottság munkatársaival

A Program hivatalos benyújtása óta számos technikai jellegű megbeszélésre került sor a DG AGRI és a MoARD között az értékelők részvételével. Az értékelők reagáltak a Bizottság észrevételeire, és ezekhez kapcsolódóan módosították és véglegesítették jelentésüket.

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program intézményi értékelése

Vizsgálati szempontok:

- I. Jogszabályi megfelelés az EU szabályoknak
- II. Intézmények (HR funkciók, pályázatkezelés, kommunikáció, ellenőrzés, háttér, felkészültség)
- III. Eljárásrendek (szabályzatok, érthető szabályok)
- IV. Informatikai háttér (beleértve az ellenőrzést)

I. Az ÚMVP végrehajtási intézményrendszerének jogszabályi megfelelése:

Az 1698/2005/EK rendelet alapján					
Rendelet Cikk	Rendelet előírás	UMV P Fejezet	UMVP tartalom		Minősítés
74. cikk (2)	A tagállamok minden vidékfejlesztési programra vonatkozóan az alábbi hatóságokat jelölik ki:	11.	Hatáskörrel rendelkező hatóságok és felelős szervek kijelölése	√	Megfelel.
a)	Irányító Hatóság , amely nemzeti vagy regionális szinten működő közjogi vagy magánjogi szerv, illetve maga a tagállam, amennyiben az látja el az említett feladatot, az érintett program irányításának felelőseként;	11.2.	A magyar Kormány az irányító hatósági feladatokat a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Miniszter hatáskörébe utalta. A miniszter a feladat konkrét végrehajtását a minisztériumon belül a Közösségi Ügyekért Felelős Szakállamtitkára delegálta. Az szakállamtitkárt az Agrár-vidékfejlesztési Főosztály (AVF) segíti az irányító hatóságként végzendő feladatok teljesítésében.	√	Megfelel.
b)	Akkreditált kifizető ügynökség , az 1290/2005/EK rendelet 6. cikke értelmében;	11.3.	A 1290/2005/EK rendelettel összhangban, az EMVA tekintetében a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (MVH) fogja ellátni az akkreditált Kifizető Ügynökségi feladatokat. Az MVH akkreditációjának megadásáról a 885/2006/EK rendelet 1. cikk (2)-(3) bekezdéseinek megfelelően illetékes hatósági jogkörében eljárva a Földművelésügyi és	√	Megfelel.

			Vidékfejlesztési Miniszter dönt.		
c)	igazoló szerv , az 1290/2005/EK rendelet 7. cikke értelmében.	11.1.	Az Igazoló Szervet a 885/2006/EK rendelet 5. cikkével összhangban a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Miniszter illetékes hatósági jogkörében eljárva nevezte ki egy közbeszerzési eljárás lefolytatását követően. Az Igazoló Szerv – a KPMG Hungária Kft. – egy Magyarországon bejegyzett korlátolt felelősségű társaság , amely a svájci KPMG International leányvállalataiból álló KPMG-hálózat tagvállalata. Az Igazoló Szerv teljes mértékben független a Kifizető Ügynökségtől és az Illetékes Hatóságtól. Könyvvizsgáló cégeként rendelkezik a 885/2006/EK rendelet 5. cikke által megkövetelt technikai szakértelemmel. Az Igazoló Szervvel kötött szerződés biztosítja, hogy a Kifizető Ügynökséggel kapcsolatos vizsgálatát – az informatikai rendszervizsgálatot is beleértve - és az éves jelentés, valamint tanúsítvány kiállítását a nemzetközileg elfogadott könyvvizsgálati szabványoknak megfelelően, a Bizottság által megállapított iránymutatásokat figyelembe véve végezze el.	√	Megfelel.
(3)	A tagállamok minden vidékfejlesztési program vonatkozásában biztosítják a vonatkozó irányítási és ellenőrző rendszerek létrehozását, biztosítva az Irányító Hatóság és az egyéb szervek között a funkciók egyértelmű megosztását és elválasztását. A tagállamok felelősek annak biztosításáért, hogy a rendszerek hatékonyan működjenek a program teljes időtartama alatt.	11.2.	Az Irányító Hatóság az EMVA intézkedései esetén jóváhagyja a mezőgazdasági és vidékfejlesztési támogatási szerv által alkalmazott igazgatási és ellenőrzési rendszereket, valamint a törvény alapján kötött megállapodásokat.	√	Megfelel.
(4)	A tagállamok ellenőrzéseket végeznek a 90. cikk (2) bekezdésében említett eljárással összhangban megállapított részletes — különösen az ellenőrzések típusára és intenzitására vonatkozó, a különféle vidékfejlesztési intézkedések természetéhez igazított — végrehajtási szabályokkal összhangban.	11.2.	Az Irányító Hatóság felügyeli és ellenőrzi az ÚMVP megvalósulását, a programot Monitoring Bizottság határozatainak, a vonatkozó törvényeknek, a programban meghatározott feltételeknek és a célcsoportok igényeinek megfelelően.	√	Megfelel.
75. cikk (1)	Az Irányító Hatóság felelős a program hatékony, eredményes és szabályszerű módon történő irányításáért és végrehajtásáért és különösen:	11.2	Az 1698/2005/EK tanácsi rendelet 75. cikke szerint az ÚMVP Irányító Hatósága felel a program hatékony, sikeres és rendszeres ellenőrzéséért és irányításáért, és felhatalmazással rendelkezik arra, hogy elvégezze mindazokat a feladatokat,	√	Megfelel.

			amelyeket a fent említett rendelet az Irányító Hatóság számára előír.		
a)	annak biztosításáért, hogy a műveletek finanszírozásra történő kiválasztása a vidékfejlesztési programra vonatkozó szempontokkal összhangban történjen;	11.2.	Gondoskodik arról, hogy az egyes projekteket az ÚMVP-ben meghatározott feltételeknek és a közösségi, valamint nemzeti jogszabályoknak megfelelően válasszák ki.	√	Megfelel.
b)	annak biztosításáért, hogy rendelkezésre áll a monitoring és az értékelés céljainak megfelelő, a végrehajtásra vonatkozó statisztikai információkat számítógépes formában nyilvántartó és tároló rendszer;	11.2.	Gondoskodik arról, hogy legyen egy, a monitoring és az értékelés céljainak megfelelő, a végrehajtásra vonatkozó statisztikai információkat számítógépes formában nyilvántartó és tároló rendszer.	√	Megfelel.
c)	annak biztosításáért, hogy kedvezményezettek és a tevékenységek végrehajtásában érintett egyéb szervek: i. tájékoztatást kapjanak a kapott támogatásból eredő kötelezettségeikről, és vagy egy elkülönült elszámolási rendszert vagy egy megfelelő elszámolási kódot tartsanak fenn a művelettel kapcsolatos összes ügyletre vonatkozóan; ii. ismerjék az Irányító Hatóság részére történő adatszolgáltatásra, valamint a teljesítmény és az eredmények nyilvántartására vonatkozó követelményeket;	11.2.	Gondoskodik arról, hogy a kedvezményezettek és más, a tevékenységek végrehajtásában érintett testületek tájékoztatást kapjanak a kapott támogatásból eredő kötelezettségeikről, tisztában legyenek az Irányító Hatóság részére történő adatszolgáltatásra, valamint a teljesítmény és az eredmények nyilvántartására vonatkozó követelményekkel. Ennek érdekében végrehajtja a programban található kommunikációs tervet.	√	Megfelel.
d)	annak biztosításáért, hogy a programértékelések lefolytatására az ebben a rendeletben meghatározott határidőkön belül sor kerüljön, és azok megfeleljenek a közös monitoring és értékelési keretszabályozásnak, valamint a végrehajtott értékeléseknek a hatáskörrel rendelkező nemzeti hatóságokhoz és a Bizottsághoz történő benyújtásáért;	11.2.	Gondoskodik arról, hogy a program értékeléseit az 1698/2005/EK rendeletben megállapított határidőkön belül végezzék el. Ennek érdekében az AVF irányító hatósági feladatairól részletes ügyrendben rendelkezik.	√	Megfelel.
e)	a monitoring bizottság vezetéséért, valamint azoknak a dokumentumoknak a bizottság számára történő megküldéséért, amelyek a program végrehajtásának — a program konkrét célkitűzései fényében történő — felügyeletéhez szükségesek;	11.2.	Vezeti a Monitoring Bizottságot, és annak megküldi azokat a dokumentumokat, amelyek az ÚMVP megvalósításának ellenőrzéséhez szükségesek, különös tekintettel annak konkrét célkitűzéseire. Gondoskodik az agrár-vidékfejlesztésben érdekelt társadalmi szereplők érdekeinek a program végrehajtási folyamataiba történő becsatolásáról.	√	Megfelel.

f)	a nyilvánosságra vonatkozó, a 76. cikkben említett kötelezettségek teljesítésének biztosításáért;	11.2.	Gondoskodik arról, hogy a 1698/2005/EK rendelet 76. cikkében említett, a nyilvánossággal kapcsolatos kötelezettségeket betartsák. Ennek érdekében végrehajtja a programban található kommunikációs tervet.	√	Megfelel.
g)	Az éves időközi jelentés elkészítéséért és a monitoring bizottság jóváhagyását követően annak a Bizottsághoz történő benyújtásáért;	11.2.	Éves előrehaladási jelentést készít, majd a Monitoring Bizottság jóváhagyását követően, azt a Bizottságnak benyújtja.	√	Megfelel.
h)	annak biztosításáért, hogy a kifizető ügynökség a kifizetések engedélyezése előtt minden szükséges információt megkapjon, különösen a finanszírozásra kiválasztott műveletekkel kapcsolatban működtetett eljárásokról és bármely végrehajtott ellenőrzésről.	11.2	Gondoskodik arról, hogy a kifizető ügynökség minden szükséges információt megkapjon, különösen azokról az eljárásokról és esetleges ellenőrzésekről, amelyekre a finanszírozásra kiválasztott tevékenységek kapcsán kerül sor, még mielőtt a kifizetéseket engedélyeznék.	√	Megfelel.
76. cikk	Tájékoztatás és nyilvánosság	13	A program nyilvánosságát biztosító rendelkezések	√	Megfelel.
(1)	A tagállamok tájékoztatást nyújtanak a nemzeti stratégiai tervekről, a vidékfejlesztési programokról és a közösségi hozzájárulásról, és nyilvánosságra hozzák azokat. E tájékoztatás a nyilvánosságnak szól. Feladata, hogy a figyelmet a Közösség szerepére irányítsa és biztosítsa az EMVA-ból származó segítségnyújtás átláthatóságát.		A 1698/2005/EK rendelet 76. cikke alapján az Irányító Hatóság tájékoztatást nyújt az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Tervről (ÚMVST), az Új Magyarország Vidékfejlesztési Programról (ÚMVP), ezen belül a közösségi hozzájárulásról, és nyilvánosságra hozza azokat. Ez az információ a nyilvánosságot célozza meg. Felhívja a figyelmet a Közösség szerepére és biztosítja az EMVA-ból származó segítségnyújtás igénybe vételére való mozgósítást és a segítségnyújtás átláthatóságát.	√	Megfelel
(2)	A program irányító hatósága felelős a program nyilvánosságáért, az alábbiak szerint:	13.	Az Irányító Hatóság felelős a program nyilvánosságáért, az alábbiak szerint:	√	Megfelel
a)	tájékoztatja a potenciális kedvezményezetteket, a szakmai szervezeteket, a gazdasági és szociális partnereket, a férfiak és nők közötti egyenlőség előmozdításában közreműködő testületeket és az érintett nem kormányzati szervezeteket, beleértve a környezetvédelmi szervezeteket is, a program által kínált lehetőségekről és a programfinanszírozáshoz való hozzáférés szabályairól;		- tájékoztatja a potenciális kedvezményezetteket (különösen a vidéki népességet), a szakmai szervezeteket, a gazdasági és szociális partnereket, az egyenlő bánásmód előmozdításában közreműködő testületeket és az érintett, nem kormányzati szervezeteket, beleértve a környezetvédelmi szervezeteket is, a program által kínált lehetőségekről és a programfinanszírozáshoz való hozzáférés szabályairól;	√	Megfelel
b)	tájékoztatja a kedvezményezetteket a közösségi		- tájékoztatja a kedvezményezetteket a közösségi támogatásról;	√	Megfelel

	támogatásról;				
c)	tájékoztatja a nyilvánosságot a Közösségnek a programokban és azok eredményeiben betöltött szerepéről.		- táájékoztatja a nyilvánosságot a Közösségnek a programokban és azok eredményeiben betöltött szerepéről.	√	Megfelel
77. cikk	MONITORING	12.	A monitoring- és értékelési rendszerek leírása, valamint a Monitoring Bizottság tervezett összetétele	√	Megfelel
(1)	Minden vidékfejlesztési programra vonatkozóan Monitoring Bizottságot kell létrehozni a programot jóváhagyó határozatot követő legfeljebb három hónapon belül. Minden Monitoring Bizottság az érintett tagállam intézményi, jogi és pénzügyi keretein belül meghatározza eljárási szabályzatát, és az irányító hatósággal egyetértésben elfogadja azokat kötelezettségeinek e rendelettel összhangban történő teljesítése érdekében.	12.1.1	Az ÚMVP jóváhagyásáról szóló döntéstől számítva legkésőbb három hónapon belül létre kell hozni egy monitoring bizottságot, hogy nyomon kövesse az ÚMVP megvalósítását és meggyőződjön annak eredményességéről.	√	Megfelel
(2)	A Monitoring Bizottság elnöke a tagállam vagy az Irányító Hatóság képviselője. A bizottság összetételéről a tagállam határoz, és a bizottságban részt vesznek a 6. cikk (1) bekezdésében említett partnerek. A Bizottság képviselői saját kezdeményezésre tanácsadói minőségben részt vehetnek a Monitoring Bizottság munkájában.	12.2. 12.1.1.	ÚMVP Monitoring Bizottság Elnök – IH vezető (szakállamtitkár) Elnökhelyettes – FVM Agrár-vidékfejlesztési Főosztály vezetője Az Irányító Hatóság biztosítja a 1698/2005/EK Rendelet 6. cikk (1) bekezdésének megfelelően a regionális, helyi és más hatóságok, gazdasági és társadalmi partnerek, a civil társadalmat képviselő szervezetek, a nem-kormányzati testületek, a környezetvédelmi testületek, és a férfiak és nők közötti esélyegyenlőség elősegítéséért felelős testületek széles körű bevonását és részvételét az ÚMVP Monitoring Bizottságában.	√	Megfelel
78. cikk	A Monitoring Bizottság feladatai: A Monitoring Bizottság meggyőződik a vidékfejlesztési program végrehajtásának eredményességéről. E célból a Monitoring Bizottság:	12.1.1.	Az ÚMVP jóváhagyásáról szóló döntéstől számítva legkésőbb három hónapon belül létre kell hozni a monitoring bizottságot, hogy az nyomon kövesse az ÚMVP megvalósítását és meggyőződjön annak eredményességéről.	√	Megfelel
a)	konzultációt folytat a finanszírozott műveletek kiválasztási szempontjairól a program jóváhagyására	12.1.1.	konzultációt folytat a finanszírozásra kerülő projektek kiválasztási szempontjairól az ÚMVP jóváhagyására vonatkozó	√	Megfelel

	vonatkozó döntést követő négy hónapon belül. A kiválasztási szempontokat a programozás szükségleteinek megfelelően felülvizsgálja;		döntést követő négy hónapon belül. A kiválasztási szempontokat a programozás szükségleteinek megfelelően felülvizsgálja		
b)	az Irányító Hatóság által benyújtott dokumentumok alapján időközönként felülvizsgálja a program konkrét céljainak elérése irányában történt előrehaladást;	12.1.1.	az Irányító Hatóság által benyújtott dokumentumok alapján, eljárási szabályzatában meghatározott időközönként felülvizsgálja az ÚMVP konkrét céljainak elérése irányában történt előrehaladást;	√	Megfelel
c)	megvizsgálja a végrehajtás eredményeit, különösen az egyes tengelyek esetében kitűzött célok elérését és a folyamatos értékeléseket;	12.1.1.	megvizsgálja az ÚMVP végrehajtásának eredményeit, különösen az egyes tengelyek esetében kitűzött célok elérését és a folyamatos értékeléseket;	√	Megfelel
d)	megfontolja és jóváhagyja az éves időközi jelentést és a zárójelentést, mielőtt az Irányító Hatóság azokat a Bizottság részére megküldené;	12.1.1.	megfontolja és jóváhagyja az éves időközi jelentést és a zárójelentést, mielőtt az Irányító Hatóság azokat az Európai Bizottság részére megküldené;	√	Megfelel
e)	javaslatot tehet az Irányító Hatóság számára a program minden olyan kiigazítására vagy felülvizsgálatára vonatkozóan, amelynek célja az EMVA 4. cikkben meghatározott célkitűzéseinek elérése vagy a program irányításának javítása, beleértve a pénzgazdálkodást is;	12.1.1.	javaslatokat tesz az Irányító Hatóság számára az ÚMVP minden olyan kiigazítására vagy felülvizsgálatára vonatkozóan, amelynek célja az 1698/2005/EK rendelet 4. cikkében meghatározott EMVA-célkitűzések elérése vagy az ÚMVP irányításának javítása, beleértve a pénzgazdálkodást is;	√	Megfelel
f)	megfontolja és jóváhagyja az EMVA-ból származó hozzájárulásról szóló bizottsági határozat tartalmának módosítására vonatkozó javaslatokat.	12.1.1.	megfontolja és jóváhagyja az 1698/2005/EK Rendelet 69. cikkének (4) bekezdése alapján az EMVA-ból származó hozzájárulásról meghozandó európai bizottsági határozat tartalmának módosítására vonatkozó javaslatokat.	√	Megfelel
79. cikk	Monitoring-eljárások	12.	---	√	Megfelel 1
(1)	Az Irányító Hatóság és a Monitoring Bizottság felügyeli a program végrehajtásának minőségét.	12.	Az ÚMVP jóváhagyásáról szóló döntéstől számítva legkésőbb három hónapon belül létre kell hozni a monitoring bizottságot, hogy nyomon kövesse az ÚMVP megvalósítását és meggyőződjön annak eredményességéről.	√	Megfelel
(2)	Az Irányító Hatóság és a Monitoring Bizottság az egyes vidékfejlesztési programok ellenőrzését pénzügyi, teljesítmény- és eredményindikátorok alkalmazásával végzi.	12.1.1.	Az Irányító Hatóság és a Monitoring Bizottság az ÚMVP-hez kapcsolódó monitoring tevékenységet pénzügyi, teljesítmény-, és eredményindikátorok alapján végzi.	√	Megfelel

80. cikk	Közös monitoring és értékelési keretszabályozás. A közös monitoring- és értékelési keretszabályozás kidolgozása a Bizottság és a tagállamok közötti együttműködéssel, elfogadása a 90. cikk (2) bekezdésében említett eljárással összhangban történik. A keretszabályozás korlátozott számú, valamennyi programra alkalmazandó közös indikátorokat határoz meg.	12.	Az ÚMVP monitoring és értékelési tevékenységét a Közös Monitoring és Értékelési Keretszabályozás (Common Monitoring and Evaluation Framework, CMEF) rendelkezéseinek alapján kell kialakítani. Az ÚMVP-ben használt indikátorok a lehető legnagyobb mértékben támaszkodnak a CMEF specifikációira, kiegészítve az ÚMVP-re jellemző további specifikus indikátorokkal.	√	Megfelel
81. cikk	Indikátorok			?	
(1)	A vidékfejlesztési programoknak a célkitűzéseikhez viszonyított előrehaladásának, hatékonyságának és eredményességének a mérése a kiindulási helyzetre, valamint a programok pénzügyi végrehajtására, teljesítményére, eredményeire és hatására vonatkozó indikátorokkal történik.			?	
(2)	Minden vidékfejlesztési program korlátozott számban az adott programra jellemző további indikátorokat határoz meg.			?	
(3)	Amennyiben a támogatás természete lehetővé teszi, az indikátorokra vonatkozó adatok a kedvezményezettek neve és kora szerint bontásra kerülnek.			?	
82. cikk	Éves időközi jelentés	12.1 .1.	Éves előrehaladási jelentés	√	Megfelel
(1)	Az Irányító Hatóság első alkalommal 2008-ban és minden évben június 30-ig a program végrehajtásáról szóló éves időközi jelentést küld a Bizottságnak. Az Irányító Hatóság 2016. június 30-ig a program megvalósításáról szóló záró jelentést küld a Bizottságnak.	12.1.1.	Az Irányító Hatóság először 2008. június 30-ig, majd ezután minden évben június 30-ig az ÚMVP megelőző évi végrehajtásáról szóló éves előrehaladási jelentést küld az Európai Bizottságnak. 2016-ban a jelentést az ÚMVP megvalósításáról szóló záró jelentés formájában kell megküldeni.	√	Megfelel
(2)	Valamennyi éves időközi jelentés tartalmazza az alábbi	12.1.1.	Az éves előrehaladási jelentés főbb elemei:	√	Megfelel

a)	elemeket: az általános feltételekben bekövetkező bármely olyan változás, amely közvetlen hatással bír a program végrehajtásának feltételeire, valamint a közösségi és nemzeti politikák bármely olyan változása, amely befolyásolja az EMVA és a többi pénzügyi eszköz közötti összhangot;		- az ÚMVP általános feltételeiben bekövetkezett bármely olyan változás, amely befolyásolja az EMVA és a többi pénzügyi eszköz közötti összhangot;		
b)	a programmal elért előrehaladás a meghatározott célkitűzésekhez viszonyítva, a teljesítmény és az eredményindikátorok alapján;	12.1.1.	az ÚMVP-vel elért előrehaladás a meghatározott célkitűzésekhez viszonyítva, a teljesítmény- és eredményindikátorok alapján;	√	Megfelel
c)	a program pénzügyi végrehajtása, minden intézkedés esetében kimutatást nyújtva a kedvezményezettek számára megfizetett kiadásokról; amennyiben a program a konvergencia-célkitűzés keretében jogosult régiókra vonatkozik, a kiadásokat külön kell megállapítani;	12.1.1.	- az ÚMVP pénzügyi végrehajtása, különös tekintettel a kedvezményezetteknek kifizetett kiadásokra;	√	Megfelel
d)	a folyamatos értékelési tevékenység összegzése a 86. cikk (3) bekezdésével összhangban;		- a folyamatos értékelési tevékenység összegzése;	√	Megfelel
e)	az Irányító Hatóság és a Monitoring Bizottság lépései a program végrehajtásának minősége és eredményessége biztosítása céljából, különösen: i. a monitoring és értékelési intézkedések; ii. a program irányítása során felmerült fő problémák és a meghozott intézkedések összegzése, beleértve a 83. cikk szerint tett megállapításokra válaszul hozott intézkedéseket; iii. a technikai segítségnyújtás igénybevétele; iv. a program nyilvánosságának biztosítására tett lépések a 76. cikkel összhangban;	12.1.1.	az Irányító Hatóság és a Monitoring Bizottság lépései az ÚMVP végrehajtásának minősége és eredményessége biztosítása céljából, különös tekintettel a következőkre: - monitoring és értékelési intézkedések, - az ÚMVP irányítása során felmerült fő problémák és a meghozott intézkedések összegzése, beleértve az 1698/2005/EK Rendelet 83. cikk szerint az Európai Bizottság által tett megállapításokra válaszul hozott intézkedéseket; - a technikai segítségnyújtás igénybevétele; - az ÚMVP nyilvánosságának biztosítására tett lépések;	√	Megfelel
f)	nyilatkozat a közösségi politikákkal meglévő összhangról a támogatás összefüggésében, beleértve a felmerült problémák azonosítását és a kezelésükre elfogadott			?	

	intézkedéseket;				
g)	adott esetben, az 1290/2005/EK rendelet 33. cikke szerint visszatérített támogatás ismételt felhasználása.			?	
(3)	A jelentés az 1290/2005/EK rendelet 26. cikkének alkalmazása céljából elfogadhatónak tekintendő, ha tartalmazza a (2) bekezdésben felsorolt összes elemet, és lehetővé teszi a program végrehajtásának értékelését. A Bizottságnak két hónap áll rendelkezésére, hogy az éves időközi jelentésre vonatkozó észrevételeit megtegye, miután az Irányító Hatóság megküldte azt számára. A program záró jelentésének esetében ez a határidő öt hónapra emelkedik. Amennyiben a Bizottság a meghatározott határidőn belül nem válaszol, a jelentést elfogadottnak kell tekinteni.	12.1.1.	Az Európai Bizottságnak két hónap áll rendelkezésére, hogy az Irányító Hatóság által küldött éves előrehaladási jelentésre vonatkozó észrevételeit megtegye.	√	Megfelel
83. cikk	A programok éves vizsgálata	12.1 .1.	---	√	Megfelel 1
(1)	Minden évben az éves időközi jelentés benyújtását követően a Bizottság és az Irányító Hatóság az érintett tagállammal és Irányító Hatósággal egyetértésben megállapítandó eljárásokkal összhangban megvizsgálja az előző év főbb eredményeit.	12.1.1.	A fenti észrevételeken felül – összhangban az 1698/2005/EK Rendelet 83. cikkével – az éves előrehaladási jelentés benyújtása után az Európai Bizottság az Irányító Hatósággal közösen – kétoldalú konzultáció keretében – megvizsgálja az előző év főbb eredményeit.	√	Megfelel
(2)	E vizsgálatot követően a Bizottság észrevételeket tehet a tagállam és az Irányító Hatóság felé, ez utóbbi tájékoztatja erről a Monitoring Bizottságot. A tagállam tájékoztatja a Bizottságot az észrevételekre válaszul hozott intézkedésről.	12.1.1.	E vizsgálatot követően a Bizottság észrevételeket tehet a tagállam és az Irányító Hatóság felé, ez utóbbi tájékoztatja erről a Monitoring Bizottságot. A tagállam tájékoztatja a Bizottságot az észrevételekre válaszul hozott intézkedésről.	√	Megfelel
II. FEJEZET	ÉRTÉKELÉS	12.1 .2.	Értékelés	√	Megfelel 1
84. cikk (1)	A vidékfejlesztési programok a 85., 86. és 87. cikkel összhangban előzetes, félidős és utólagos értékelés tárgyát képezik.	12.1.2.	Az értékelés formái: előzetes (ex ante), félidős (mid-term) és utólagos (ex post) értékelés. A félidős és utólagos értékelés egy folyamatos értékelési rendszer részét képezik.	√	Megfelel

(2)	Az értékelések célja, hogy javítsa a vidékfejlesztési programok végrehajtásának a minőségét, hatékonyságát és eredményességét. Az értékelések a 9. cikkben előírt közösségi stratégiai iránymutatásokra való tekintettel felméri a programok hatását, valamint az érintett tagállamokra és régiókra jellemző vidékfejlesztési problémákat, figyelembe véve a fenntartható fejlődés követelményeit és a környezeti hatást, a vonatkozó közösségi jogszabályok követelményeinek betartásával.	12.1.2.	Az értékelés célja, hogy javítsa az ÚMVP végrehajtásának minőségét, hatékonyságát és eredményességét.	√	Megfelel
(3)	Az értékelés megszervezése — célszerűség szerint — a tagállamok vagy a Bizottság felelőssége.	-	---	-	-
(4)	Az (1) bekezdésben említett értékeléseket független értékelők végzik. Az eredményeket az Európai Parlament, a Tanács és a Bizottság dokumentumaihoz való nyilvános hozzáférésről szóló 2001. május 30-i 1049/2001/EK európai parlamenti és tanácsi rendeletre (1) is figyelemmel kell hozzáférhetővé tenni.	12.1.2.	Az értékelést független értékelők végzik	√	Megfelel
(5)	A tagállamok biztosítják az értékelések elvégzéséhez szükséges emberi és pénzügyi forrásokat, megszervezik a szükséges adatok előállítását és gyűjtését, és felhasználják a monitoringrendszer által nyújtott különböző információkat.	12.1.2.	Az Irányító Hatóság biztosítja az értékelések elvégzéséhez szükséges emberi és pénzügyi erőforrásokat, megszervezi a szükséges adatok előállítását és gyűjtését, valamint felhasználja a monitoring rendszer által nyújtott különböző kiegészítő információkat.	√	Megfelel
(6)	A Bizottság kezdeményezésére és a 80. cikkben meghatározott keretszabályozáson belül, a tagállamok és a Bizottság megállapodnak az alkalmazandó értékelési módszerekről és szabályokról.	-	---	-	-
85. cikk	Előzetes értékelés	12.1 .2.	Előzetes (ex ante) értékelés	√	Megfelel 1
(1)	Az előzetes értékelés része a vidékfejlesztési program kidolgozásának, célja a költségvetési források elosztásának optimalizálása és a programozás minőségének javítása. Megállapítja és értékeli a közép- és hosszú távú	12.1.2.	Az előzetes értékelés része az ÚMVP kidolgozásának, célja a költségvetési források elosztásának optimalizálása és a programozás minőségének javítása. Megállapítja és értékeli:	√	Megfelel

	szükségeket, az elérendő célokat, a várt eredményeket, a mennyiségileg kifejezett célokat, különösen a kiindulási helyzethez viszonyított hatás tekintetében, a közösségi hozzáadott értéket, a közösségi prioritások figyelembevételének mértékét, a korábbi programozásokból levont tanulságokat és a végrehajtásra, a monitoringra, az értékelésre és a pénzgazdálkodásra vonatkozó eljárások minőségét.		_a közép- és hosszú távú szükségleteket, _az elérendő célokat, _a várt eredményeket, _a mennyiségileg kifejezett célokat, különösen a kiindulási helyzethez viszonyított hatás tekintetében, _a közösségi prioritások figyelembe vételének mértékét, _a korábbi programozásokból levont tanulságokat és _a végrehajtásra, a monitoringra, az értékelésre és a pénzgazdálkodásra vonatkozó eljárások minőségét.		
(2)	Az előzetes értékelés végrehajtásáért a tagállam felelős.			?	
86. cikk	Féldős és utólagos értékelés	12.1 .2.	Féldős (mid-term) és utólagos (ex post) értékelés	√	Megfelel 1
(1)	A tagállamok valamennyi vidékfejlesztési programhoz létrehozhatnak egy folyamatos értékelési rendszert.	12.1.2.	Magyarország az ÚMVP-hez létrehoz egy folyamatos értékelési rendszert.	√	Megfelel
(2)	A program Irányító Hatósága és a Monitoring Bizottság a folyamatos értékeléssel:	12.1.2.		√	Megfelel
a)	megvizsgálja a programnak a célokhoz viszonyított előrehaladását eredmény- és hatásindikátorok (ahol alkalmazhatók) révén;	12.1.2.	A folyamatos értékelés megvizsgálja az ÚMVP-nek a célokhoz viszonyított előrehaladását eredmény- és hatásindikátorok (ahol alkalmazhatók) révén.	√	Megfelel
b)	javítja a programok és végrehajtásuk minőségét;	12.1.2.	A féldős és az utólagos értékelések megvizsgálják a források felhasználásának mértékét, az EMVA hazai programozásának eredményességét és hatékonyságát, társadalmi-gazdasági hatását	√	Megfelel
c)	megvizsgálja a programok lényeges módosításaira vonatkozó javaslatokat;	12.1.2.	Tartalmazzák az ÚMVP céljait és levonják a Közösség vidékfejlesztési politikára vonatkozó tanulságokat.	√	Megfelel
d)	felkészül a féldős és utólagos értékelésre.	12.1.2.		?	
(3)	Az Irányító Hatóság 2008-tól minden évben jelentést tesz a Monitoring Bizottságnak a folyamatos értékelési tevékenységekről. A tevékenységek összegzését csatolni kell a 82. cikkben előírt éves időközi jelentéshez.	12.1.2.	Az Irányító Hatóság 2008-tól minden évben jelentést tesz a Monitoring Bizottságnak a folyamatos értékelési tevékenységekről. Ezen tevékenységek összegzése részét képezi az éves időközi jelentésnek.	√	Megfelel

(4)	2010-ben a folyamatos értékelés különálló, félidős értékelő jelentés formájában készül el. Ez a félidős értékelés javaslatokat tesz a programok és megvalósításuk minőségének javítására. A Bizottság kezdeményezésére el kell készíteni a félidős értékelő jelentések összegzését.	12.1.2.	2010-ben a folyamatos értékelés félidős jelentés, 2015-ben pedig utólagos értékelés formájában készül el. A félidős és az utólagos értékelések megvizsgálják a források felhasználásának mértékét, az EMVA hazai programozásának eredményességét és hatékonyságát, valamint társadalmi-gazdasági hatását	√	Megfelel
(5)	2015-ben a folyamatos értékelés különálló, utólagos értékelő jelentés formájában készül el.	12.1.2.	2010-ben a folyamatos értékelés félidős jelentés, 2015-ben pedig utólagos értékelés formájában készül el.	√	Megfelel
(6)	A félidős és az utólagos értékelések megvizsgálják a források felhasználásának mértékét, az EMVA programozásának eredményességét és hatékonyságát, társadalmi-gazdasági hatását, és a közösségi prioritásokra gyakorolt hatását. Tartalmazzák a program céljait, és törekednek arra, hogy levonják a vidékfejlesztési politikára vonatkozó tanulságokat. Azonosítják azokat a tényezőket, amelyek hozzájárultak a programok megvalósításának sikeréhez vagy kudarcához, beleértve a fenntarthatóságra vonatkozó tényezőket, és azonosítják a legjobb gyakorlatokat (best practices).	12.1.2.	A félidős és az utólagos értékelések megvizsgálják a források felhasználásának mértékét, az EMVA hazai programozásának eredményességét és hatékonyságát, valamint társadalmi-gazdasági hatását. Tartalmazzák az ÚMVP céljait és levonják a közösségi vidékfejlesztési politikára vonatkozó tanulságokat.	√	Megfelel
(7)	A folyamatos értékelést az Irányító Hatóságok kezdeményezésére, a Bizottsággal együttműködésben kell megszervezni. Az értékelést többéves alapon kell megszervezni, és az a 2007—2015 közötti időszakra vonatkozik.	.		?	
(8)	A Bizottság saját kezdeményezésére intézkedéseket szervez a folyamatos értékelés végrehajtói, a tagállamok szakértői és a Monitoring Bizottság tagjai számára képzés, a legjobb gyakorlatok cseréje, a tájékoztatás, valamint tematikus és összegző értékelések nyújtása céljából.	-	---	-	-
87. cikk	Az utólagos értékelések összegzése	12.1.2.		√	Megfelel
(1)	Az utólagos értékelések összegzése a Bizottság felelőssége mellett kerül sor, az értékelés elkészítéséhez szükséges adatokat összegyűjtő Irányító Hatósággal és a	12.1.2.	Az Európai Bizottság a tagállamok utólagos értékeléseit összegzi és legkésőbb 2016. december 31-ig összefoglaló jelentést készít az Irányító Hatóság együttműködésével	√	Megfelel

	tagállammal történő együttműködésben.		amely utóbbi az értékeléshez szükséges adatokat összegyűjti		
(2)	Az utólagos értékelések összegzését legkésőbb 2016. december 31-ig be kell fejezni.	12.1.2.	Az Európai Bizottság a tagállamok utólagos értékeléseit összegzi és legkésőbb 2016. december 31-ig összefoglaló jelentést készít az Irányító Hatóság együttműködésével amely utóbbi az értékeléshez szükséges adatokat összegyűjti.	√	Megfelel
6. cikk	A kifizető ügynökségek és a koordináló szervek jóváhagyása és a jóváhagyás visszavonása	11.3.		√	Megfelel
(1)	A kifizető ügynökségek a tagállamok azon hatóságai vagy szervei, amelyek az általuk végrehajtott kifizetések, a tájékoztatás és az információk megőrzése terén elegendő garanciát nyújtanak ahhoz, hogy:	11.3.	A Kifizető Ügynökség biztosítja, hogy:	√	Megfelel
a)	a kifizetés engedélyezése előtt megtörténjen az igények elfogadhatóságának, a vidékfejlesztés keretében a támogatások odaítélési eljárásának, valamint az igények közösségi szabályoknak való megfelelésének ellenőrzése;	11.3.	a kérelmek jogosultságát és a támogatás elosztásához kapcsolódó eljárást, valamint a közösségi szabályoknak való megfelelést a kifizetés engedélyezése előtt ellenőrzik;	√	Megfelel
b)	a teljesített kifizetések könyvelése pontosan és teljes körűen történik;	11.3.	a teljesített kifizetésekről pontos és teljes körű nyilvántartások legyenek;	√	Megfelel
c)	végrehajtják a közösségi jogszabályokban meghatározott ellenőrzéseket;	11.3.	a közösségi jogszabályok által előírt ellenőrzéseket végezzék el;	√	Megfelel
d)	a szükséges dokumentumok benyújtására a közösségi szabályokban megállapított határidőn belül és formában kerül sor;	11.3.	a szükséges dokumentumokat a megadott határidőkön belül és a közösségi szabályok által megkövetelt formában mutassák be;	√	Megfelel
e)	biztosítani kell a hozzáférést a dokumentumokhoz (beleértve a közösségi szabályok értelmében vett elektronikus dokumentumokat is), és azokat olyan formában kell megőrizni, hogy teljességük, érvényességük és olvashatóságuk biztosított legyen az idő múlásával. A közösségi támogatások kifizetésének kivételével e feladatok végrehajtása átruházható.	11.3.	biztosítani kell a hozzáférést a dokumentumokhoz (beleértve a közösségi szabályok értelmében vett elektronikus dokumentumokat is), és azokat olyan formában kell megőrizni, hogy teljességük, érvényességük és olvashatóságuk biztosított legyen az idő múlásával.	√	Megfelel
(2)	A tagállamok olyan hatóságokat és szerveket akkreditálhatnak kifizető ügynökségként, amelyek megfelelnek az (1) bekezdésben meghatározott feltételeknek. Minden tagállam - alkotmányos rendelkezésének és intézményi struktúrájának	11.3.	Az MVH akkreditációjának megadásáról a 885/2006/EK rendelet 1. cikk (2)-(3) bekezdéseinek megfelelően illetékes hatósági jogkörében eljárva a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Miniszter dönt. Az akkreditációt megelőző ellenőrzést független könyvvizsgáló cég folytatja le. A Miniszter	√	Megfelel

	figyelembevételével - a jóváhagyott kifizető ügynökségek számát arra a szükséges minimumra korlátozza, amely szükséges ahhoz, hogy a 3. cikk (1) bekezdésében és a 4. cikkben említett kiadások összegeinek kifizetésére megfelelő igazgatási és számviteli feltételek mellett kerüljön sor.		illetékes hatóságként eljárva _ jogosult a Kifizető Ügynökség akkreditációjának megadására és szükség esetén annak visszavonására, _ az Igazoló Szerv és a Minisztérium Agrár-vidékfejlesztési Főosztálya segítségével folyamatosan ellenőrzi, hogy a Kifizető Ügynökség teljesíti-e az akkreditációs kritériumokat, _ jogosult utasításokat adni a Kifizető Ügynökségnek, ha úgy találja, hogy az nem tartja be az akkreditációs feltételeket.		
(3)	Amennyiben egynél több kifizető ügynökség akkreditálására kerül sor, a tagállamnak tájékoztatnia kell a Bizottságot annak a hatóságnak vagy ügynökségnek az adatairól, amely a következő feladatok ellátásáért felelős:	-	----	-	-
a)	a Bizottságnak szolgáltatandó információk összegyűjtése és a Bizottság részére történő megküldése;	-	----	-	-
b)	a közösségi szabályok összehangolt alkalmazásának elősegítése. Ezt a hatóságot vagy ügynökséget (a továbbiakban: „koordináló szerv”) a tagállamok különleges akkreditációjának kell alávetni az a) pontban meghatározott pénzügyi információk kezelése tekintetében.	-	----	-	-
(4)	Amennyiben egy akkreditált kifizető ügynökség az (1) bekezdésben meghatározott egy vagy több feltételt nem teljesít, úgy a tagállamnak az akkreditációt vissza kell vonnia, kivéve, ha a kifizető ügynökség a probléma súlyának megfelelően meghatározott határidőn belül elvégzi a szükséges kiigazításokat.	-	----	-	-
7. cikk Igazoló szervek	Az igazoló szerv a tagállam által megbízott jogi személyiséggel rendelkező köz- vagy magánjogi jogalany, amely az akkreditált kifizető ügynökségek számláit a valódiság, teljesség és pontosság szempontjából, valamint az általuk bevezetett irányítási és ellenőrzési rendszer figyelembevételével igazolja.	11.1.	Az Igazoló Szervet a 885/2006/EK rendelet 5. cikkével összhangban a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Miniszter illetékes hatósági jogkörében eljárva nevezte ki egy közbeszerzési eljárás lefolytatását követően. Az Igazoló Szerv – a KPMG Hungária Kft. – egy Magyarországon bejegyzett korlátozott felelősségű társaság, amely a svájci KPMG International leányvállalataiból álló KPMG-hálózat tagvállalata.	√	Megfelel

**4. számú melléklet: Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai
Terv és Program Stratégiai Környezeti Vizsgálata - 2007.
szeptember**

Új Magyarország
Vidékfejlesztési Stratégiai Terv és Program
STRATÉGIAI KÖRNYEZETI VIZSGÁLATA

Kidolgoztató:
Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium

2007. szeptember

**Környezeti értékelés
az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv és Program Stratégiai Környezeti
Vizsgálatához**

Kidolgoztató:

Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium

Megbízó:

PricewaterhouseCoopers Könyvvizsgáló és Gazdasági Tanácsadó Kft

Szakmai koordinátor:

Env-in-Cent Környezetvédelmi Tanácsadó Iroda Kft.

Szerzők:

Czira Tamás

Dr. Farkas István

Hortobágyi Anna

Máyer Zoltán

Dr. Pálvölgyi Tamás

Péti Márton

Szabó Éva Enikő

Szenci Krisztina

Dr. Vajna Tamásné

Lektorok:

Figeczky Gábor

Dr. Ligetvári Ferenc

Dr. Szlávik János

Fényképek:

Sallai R. Benedek

Partnerségi egyeztetések koordinátorai:

Dönsz Teodóra

Éger Ákos

Tartalomjegyzék

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	271
BEVEZETÉS	272
1. A KÖRNYEZETI JELENTÉS KIDOLGOZÁSI FOLYAMATA	273
1.1 A környezeti jelentés kidolgozásának körülményei	273
1.1.1. Az SKV kidolgozásának és egyeztetésének szervezése	273
1.1.2. Kapcsolódás az ÚMVP tervezési folyamatához	275
1.2. A kidolgozás során tett javaslatok hatása az ÚMVP-re	275
1.3. Az érintettek bevonása a környezeti jelentés kidolgozásába	275
1.3.1. A szakmai-társadalmi egyeztetés koncepciója	275
1.3.2. A környezetvédelemért felelős szervek bevonása	277
1.3.3. Az érintett nyilvánosság bevonása	279
1.3.4. Vélemények és figyelembevételük módja	280
1.4. A felhasznált adatok és információk megbízhatósága	282
1.5. Az alkalmazott módszertan bemutatása	283
1.5.1. A módszertannal szemben támasztott követelmények	283
1.5.2. Az alkalmazott módszertan bemutatása	284
2. A PROGRAM ÉS A TERV ÁTTEKINTŐ BEMUTATÁSA.....	287
2.1. A Terv és a Program céljai és tartalmának vázlatos ismertetése	287
2.1.1. Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv	287
2.1.2. Új Magyarország Vidékfejlesztési Program	288
2.2. Kapcsolódás más stratégiai dokumentumokhoz	289
2.2.1. Kapcsolódás fejlesztéspolitikai dokumentumokhoz	289
2.2.2. Kapcsolódás az Új Magyarország Fejlesztési Tervhez és az Operatív Programokhoz	290
2.2.3. Kapcsolódás környezetpolitikai dokumentumokhoz	292
2.2.4. Kapcsolódás Nemzeti Agrárkörnyezetvédelmi Programhoz	295
2.3. A Program és a Terv összefüggései egyes kiemelt jelentőségű környezetvédelmi jogszabályok végrehajtásával	296
2.3.1. Egységes környezethasználati engedélyezési eljárás	296
2.3.2. 2006/32/EK irányelv az energia-végfelhasználás hatékonyságáról és az energetikai szolgáltatásokról	297
2.3.3. NATURA 2000 irányelvek	298
2.3.4. Víz keretirányelv	299
3. A PROGRAM ÉS A TERV KÖRNYEZETI HATÁSAINAK FELTÁRÁSA	301
3.1. Fenntarthatósági megfelelés: az ÚMVST fenntarthatósági értékelése	301
3.1.1. A Terv prioritásainak fenntarthatósági vizsgálata	301
3.1.2. A Terv céljainak fenntarthatósági vizsgálata	303
3.2. Környezetpolitikai megfelelés: az ÚMVP környezeti teljesítménye	304
3.2.1. „A mezőgazdaság környezeti helyzete” fejezet értékelése	304
3.2.2. Az ÚMVP tengelyeinek és intézkedéseinek környezeti értékelése	305
3.2.3. A kiemelkedő fontosságú és a bizonytalan hatású intézkedések azonosítása	312
3.3. Az ÚMVP célok környezeti szempontú összefüggései	313
3.4. Az ÚMVP végrehajtása során valószínűsíthető környezeti hatások	314
3.4.1. Levegőt érő hatások	314
3.4.2. A felszíni vizeket érő hatások	314
3.4.3. A felszín alatti vizeket érő hatások	315
3.4.4. A talajt és földtani közeget érő hatások	316
3.4.5. A biológiai sokféleséget érő hatások	318

3.4.6. Az éghajlatváltozás következményeivel, környezeti katasztrófa-kockázattal kapcsolatos hatások	318
3.4.7. Természetvédelmi oltalom alatt álló és a Natura-2000 területeket érintő hatások	319
3.4.8. Az erdőket érő hatások	320
3.4.9. Az emberi egészséget és életminőséget érő hatások	321
3.4.10. A környezettudatosság várható alakulása	322
3.4.11. Az ökológiai gazdálkodás és fenntartható regionális gazdálkodás, komplex környezetgazdálkodási rendszerek kialakítására gyakorolt hatások	323
3.4.12. A területhasználatra, térszerkezetre gyakorolt hatások azonosítása	323
3.4.13. A tájgazdálkodásra, a táji eltartó képességre gyakorolt hatások	325
3.4.14. A természeti erőforrások megújulására, térbeli hasznosítására gyakorolt hatások	326
3.4.15. A települési környezetminőségre gyakorolt hatások	327
3.5. Az ÚMVP intézkedések átfogó hatása	327
3.5.1. A végrehajtás kumulatív hatása	328
3.5.2. Valószínűsíthető környezeti konfliktusok a terv végrehajtásának elmaradása esetén	332
4. JAVASLATOK AZ ÚMVP NEGATÍV KÖRNYEZETI HATÁSAINAK KEZELÉSÉRE	333
4.1. A Terv és a Program fenntarthatóbbá tételét szolgáló javaslatok	333
4.1.1. A Tervhez fűzött javaslatok	333
4.1.2. A Programhoz fűzött javaslatok	334
4.2. A fellépő hatások mérséklését célzó „kompenzáló” intézkedések	337
5. TOVÁBBI JAVASOLT INTÉZKEDÉSEK	339
5.1. Más stratégiai dokumentumokba illeszthető intézkedések	339
5.1.1. Környezet és Energia Operatív Program	339
5.1.2. Regionális Operatív Programok	339
5.2. ÚMVP-hez kapcsolódó dokumentumokba illeszthető intézkedések	339
6. AZ ÚMVP INDIKÁTORAINAK ÉRTÉKELÉSE.....	340
6.1. A Terv indikátorai	340
6.2. A Program indikátorai	340
6.3. Javasolt környezeti mutatók a Programhoz	341
6.3.1. A környezeti mutatók szükségessége és kialakításuk lehetőségei	341
6.3.2. Konkrét javasolt környezeti mutatók	342
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	344
KÖZÉRTHETŐ ÖSSZEFOGLALÓ	345
A Tervhez fűzött javaslatok	350
A Programhoz fűzött javaslatok	350

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AVOP	Agrár- és vidékfejlesztési Operatív Program
BAT	Best Available Technics (Elérhető Legjobb Technika)
EEA	European Environmental Agency (Európai Környezetvédelmi Ügynökség)
EiC	Env-in-Cent Környezetvédelmi Tanácsadó Iroda
EMVA	Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap
FVM	Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium
KEOP	Környezet és Energia Operatív Program
KvVM	Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium
MB	Monitoring Bizottság
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
MTvSz	Magyar Természetvédők Szövetsége
NAKP	Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program
NFT-1	Első Nemzeti Fejlesztési Terv
NFÜ	Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
NKP-II	Második Nemzeti Környezetvédelmi Program
NVT	Nemzeti Vidékfejlesztési Terv
OFK	Országos Fejlesztéspolitikai Konceptió
OHT	Országos Hulladékgazdálkodási Terv
OKT	Országos Környezetvédelmi Tanács
OKTVF	Országos Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Főigazgatóság
OTK	Országos Területfejlesztési Konceptió
PWC	PricewaterhouseCoopers Könyvvizsgáló és Gazdasági Tanácsadó Kft.
ROP	Regionális Operatív Program
SA	Strukturális Alapok
SKV	Stratégiai Környezeti Vizsgálat
TÁMOP	Társadalmi Megújulás Operatív Program
TIOP	Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program
ÚMFT	Új Magyarország Fejlesztési Terv
ÚMVP	Új Magyarország Vidékfejlesztési Program
ÚMVST	Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv
VKI	Víz keretirányelv

BEVEZETÉS

A stratégiai környezeti vizsgálat előzményei és jogi háttere

A Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium (FVM) - mint az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv és az arra épülő Új Magyarország Vidékfejlesztési Program felelős kidolgozója - 2006. október 13-án az Országos Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Főigazgatóság (OKTVF) felé hivatalosan kezdeményezte a 2/2005. (I.11.) Korm. rendelet (továbbiakban: SKV Rendelet) szerinti környezeti értékelés elkészítését és a stratégiai környezeti vizsgálat (SKV) lefolytatását. Az FVM az SKV Rendelet 7 § (1) - (6) bekezdéseiben foglaltak szerint benyújtotta az OKTVF-nek véleményezésre az SKV tervezet tematikáját, melyet az OKTVF kisebb módosításokkal elfogadott. **A jelen környezeti jelentés a Főigazgatóság szempontjainak és javaslatainak figyelembevételével készült.**

A stratégiai környezeti vizsgálat tárgya

A Tanács 1698/2005/EK (2005. szeptember 20.) rendelete az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról (továbbiakban: 1698/2005/EK rendelet) alapján az FVM megkezdte az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv és Program (továbbiakban ÚMVFSZT és ÚMVPSZT, illetve Terv és Program) kidolgozását. A 1698/2005/EK rendelet 12. cikk 2. bekezdésének megfelelően a tervezést és programozást két lépésben kell elvégezni:

1. Ki kell dolgozni a **vidékfejlesztés nemzeti stratégiai tervét**, és azt meg kell küldeni a Bizottságnak véleményezésre. Ez a dokumentum az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv, mely elkészült, és az Európai Bizottsággal történő egyeztetése folyamatban van a környezeti jelentés készítésének idején.
2. A Bizottság véleményének, továbbá az 1698/2005/EK rendelet 6. cikk 3. bekezdése szerinti partnerségi vélemények figyelembevételével ki kell dolgozni a **vidékfejlesztési programot**. Ez a dokumentum az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program, melynek partnerségi egyeztetése a környezeti jelentés készítésének idején folyamatban van, és az SKV javaslatok beépítésére a lehetőség nyitva áll.

Megközelítésünkben az SKV tárgya az EMVA forrású vidékfejlesztési politika, azaz az SKV-t **a Tervre és a Programra integráltan, azonos szemlélettel, és egységes módszertannal, közös társadalmi egyeztetéssel** készítettük el. A kétlépéses vidékfejlesztési tervezés megfelelő alapot teremt ahhoz, hogy az **SKV által feltárt javaslatokról az FVM részéről érdemi döntések szülessenek**, ugyanis az integrált SKV megközelítéssel mód nyílik a Bizottsági véleménnyel párhuzamos észrevételek (így az SKV javaslatok) kidolgozására és a programozásban történő figyelembevételére.

A stratégiai környezeti vizsgálat jellege, küldetése és célkitűzése

A 2007-től induló programozási periódusra az Európai Bizottság a korábbinál erőteljesebben kívánja figyelembe venni mind a Lisszaboni, mind a Göteborgi Stratégia követelményeit, azaz a programoknak hangsúlyosan támogatniuk kell **a versenyképesség és társadalmi kohézió környezeti**

szempontból is fenntartható javítását. Az új programozási megközelítés egy fontos eleme annak biztosítása, hogy - többek között - az EU mezőgazdasági és vidékfejlesztési politikája, és annak a tagállamok szintjén történő végrehajtása járuljon hozzá az EU Fenntartható Fejlődési Stratégiájának megvalósításához; közösségi, tagállami, regionális és helyi szinteken egyaránt. Az EU fenntarthatósági politikája szerint **a stratégiai környezeti vizsgálat (SKV) a proaktív környezetvédelem eszköze:** kiszűri a környezetre potenciálisan kockázatot jelentő beavatkozásokat, intézkedéseket már a programozás stratégiai fázisában.

Az SKV kidolgozásának kiindulópontja az, hogy a közösségi forrásokból támogatott **vidékfejlesztési intézkedések környezeti szempontból lehetőség szerint hasznosak legyenek**, és az egyes környezeti elemekre, rendszerekre gyakorolt negatív hatások a legkisebb mértékűre csökkenjenek. Ily módon a Tervhez és a Programhoz készült SKV küldetése a „korai riasztó” szerep, mely lehetővé teszi, hogy az érintettek (ideértve a tervezőket, döntéshozókat, és a végrehajtás szereplőit is) javítsák a vidékfejlesztési politika környezeti teljesítményét, elősegítsék a környezetpolitikai célkitűzések végrehajtását, illetve, hogy megfontolt döntések által segítsék elkerülni a későbbi, általában költséges korrekciókat.

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Tervhez és Programhoz készült SKV végső célja egy olyan környezeti jelentés összeállítása, amely végrehajtható javaslatokat tesz a vidékfejlesztési intézkedések környezeti teljesítményének javítására és a fenntartható fejlődés mezőgazdasági és vidékfejlesztési érvényesítésére.

Az FVM az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program végső, Kormány elé kerülő változata kialakításakor figyelembe vette az SKV környezeti jelentés eredményeit és vállalta, hogy a Programot a környezeti jelentés és a partnerségi észrevételek összegzésével együtt nyújtja be a Kormány elé.

1. A KÖRNYEZETI JELENTÉS KIDOLGOZÁSI FOLYAMATA

1.1 A környezeti jelentés kidolgozásának körülményei

1.1.1. Az SKV kidolgozásának és egyeztetésének szervezése

Az FVM - a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztériummal egyetértésben - az SKV kidolgozását és a folyamat lefolytatását független, az SKV és a vidékfejlesztés témakörében járatos szakértőkre bízta (**SKV munkacsoport**), a munkacsoport tevékenységét az Env-in-Cent Környezetvédelmi Tanácsadó Iroda (EiC) koordinálja. Az SKV kidolgozásának megbízója az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv és Program ex-ante értékelését is végző PricewaterhouseCoopers Könyvvizsgáló és Gazdasági Tanácsadó Kft. (PWC). A társadalmi egyeztetési folyamatot a **Magyar Természetvédők Szövetsége (MTvSz)** szervezi. A folyamat tervezése és lebonyolítása során az MTvSz a kulcskérdésekben a Stratégia és a Program tervezésért felelős FVM-mel együtt jár el, a PWC

és az EiC elvi egyetértésével.¹³ A munkacsoport összetételét ld. alább, a társadalmi egyeztetés részleteit az 1.3. fejezetben mutatjuk be.

1. táblázat. SKV munkacsoport tagjai

Tervezési, programozási szakértő, (FVM képviselő)	Hortobágyi Anna (FVM, EMVA Társadalmi Kapcsolatok Referens)
Agrár-környezetvédelmi szakértő (KvVM képviselő)	Vajna Tamásné (KvVM, főosztályvezető-helyettes)
Vízgazdálkodás szakértő	Czira Tamás (geográfus, Envigraph Bt.)
Társadalmi egyeztetés koordinátora	Farkas István (MTVSZ ügyvezető elnöke)
Környezetértékelési szakértő	Mayer Zoltán (okleveles környezetmérnök, Env-in-Cent Kft.)
SKV szakmai koordinátor	Pálvölgyi Tamás (Env-in-Cent Kft. ügyvezető igazgatója)
Fenntartható területhasználati tervezési szakértő	Péti Márton (geográfus, térinformatikus, Envigraph Bt.)
Szervezés, egyeztetési szakértő	Szabó Éva Enikő (biológus, Env-in-Cent Kft.)
Ex-ante értékelés szakértő	Szenci Krisztina (elemző, PriceWaterhouseCoopers Kft.)
Szakmai lektor	Szlávik János (BME Környezetgazdaságtan Tanszék vezetője)
Szakmai lektor	Figeczky Gábor (WWF mb. természetvédelmi igazgatója)
Szakmai lektor	Ligetvári Ferenc (Szent István Egyetem, Talajtani és Vízgazdálkodási Tanszék, egyetemi tanár)

(A szakmai lektorok nem vettek részt a környezeti jelentés kidolgozásában, feladatuk a társadalmi egyeztetésre bocsátott változat szakmai értékelése és véleményezése volt.)

Az SKV kidolgozásának folyamata - a koncepció és a munkaterv FVM általi jóváhagyását követően - október első napjaiban vette kezdetét; az alkalmazott módszertan és az SKV előzetes eredményei október hónap folyamán, többek között az **SKV Fórumon** és az Országos Környezetvédelmi Tanács előtt kerültek egyeztetésre. A Program alintézkedésekre lebontott, első változatát az SKV munkacsoport szakértői október 31-én kapták meg¹⁴.

¹³ A társadalmi egyeztetés szakértői és szervezési költségeit az MTvSz saját maga fedezte. A környezeti értékelésben való részvétel, illetve a társadalmi részvételi folyamat lebonyolítása nem érintette az MTvSz, mint nem kormányzati szervezetnek a jogát arra nézve, hogy a nyilvánosság előtt kifejtse az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Tervvel és a Programmal, illetve a tervezési folyamattal kapcsolatos szakmai véleményét.

¹⁴ Az SKV tárgyat a Tanácshoz 2007. február 19-én hivatalosan benyújtott Program képezi. Az SKV jelentés figyelembe veszi a szöveggel kapcsolatban azóta felmerült javaslatokat, különösen a társadalmi partnerek és az SKV munkacsoport által indítványozott változtatásokat. A hatósági és partnerségi egyeztetések során felmerült észrevételek figyelembe vételéről az 1.3.4. fejezetben számolunk be.

1.1.2. Kapcsolódás az ÚMVP tervezési folyamatához

A Terv és a Program kidolgozásának, egyeztetésének és módosításának folyamata lényegesen befolyásolta az SKV munkatervét. A környezeti jelentés kidolgozását meghatározó fontosabb tényezők az alábbiakban foglalhatók össze:

1. A Program és a Terv kidolgozásának feszített ütemterve, továbbá az a tény, hogy a vidékfejlesztési politikára készítendő SKV-ról jóval később született döntés, mint az ÚMFT Operatív Programok esetében, **jelentősen leszűkítette a jelen környezeti jelentés kidolgozására fordítható időt**. Számos kérdés (ezeket a jelen környezeti jelentésben külön jelezzük) tudományos, mélyrehatóbb elemzést igényelt volna, de idő hiányában ezek kivitelezésére nem volt mód.
2. Mind az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv és Program kidolgozását, mind az ahhoz készült ex-ante és **SKV értékeléseket jelentősen megnehezíti, hogy alapvető stratégiai dokumentumok hiányoznak**¹⁵. (Pl. Magyarországnak jelenleg nincs társadalmilag egyeztetett, elfogadott agrárstratégiája, megújuló energia-hasznosítási koncepciója, de nem készült el a Nemzeti Fenntartható Fejlődés Stratégia és a biológiai sokféleség védelmét célzó stratégia sem.) E koncepcionális dokumentumok híján a környezeti jelentés egyes megállapításai (ezeket a jelen környezeti jelentés vonatkozó részeiben külön jelezzük) előzetes becsléseknek tekinthetők.
3. A jelen környezeti jelentés kidolgozása idején az FVM szakértői és SKV Munkacsoport között **egyres területeken (pl. vízgazdálkodás, megújuló energia, állattenyésztés) intenzív konzultációk és konstruktív szakmai viták folytak**. Az SKV társadalmi egyeztetésének 30 napos időszakában ezek a konzultációk várhatóan olyan - körültekintő vizsgálaton alapuló - konszenzusra vezetnek majd, amelyek **érdemben befolyásolhatják mind a Program, mind az SKV végső változatát**.

1.2. A kidolgozás során tett javaslatok hatása az ÚMVP-re

A rövid időre szabott SKV folyamatban az FVM szerepe fontossá vált a környezeti értékelés eredményes kidolgozásához szükséges információk biztosítása terén. **Az FVM mind vezetői, mind szakértői szinten nyílt és konstruktív hozzáállással segítette az SKV munkacsoport tevékenységét** és a - jogszabályi kötelezettségeken messze túlnyúló - pozitív hivatali magatartás számottevően hozzájárult ahhoz, hogy a környezeti jelentés elkészült.

1.3. Az érintettek bevonása a környezeti jelentés kidolgozásába

1.3.1. A szakmai-társadalmi egyeztetés koncepciója

A társadalmi egyeztetés szempontjából meghatározó jogi kereteket az Aarhusi Egyezmény és az Espoo-i Egyezmény, illetve több magyar jogszabály, leginkább az SKV Rendelet adja meg. A tematika ezeknek a jogforrásoknak a követelményeire, illetve elveire épül. Az SKV rendelet meghatározza a nyilvánosság definícióját. Ezt értelmezve, mivel az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv és Program országos hatású és jelentőségű tervnek számít, az **érintett nyilvánosság**

¹⁵ Esetenként - például a vízgazdálkodás területén - az ágazati stratégiák szakmai-tudományos kidolgozása befejeződött, a stratégiák elkészültek, végső jóváhagyásuk azonban ezidáig még nem történt meg.

fogalmába tartoznak általában a környezet- és természetvédő szakmai, érdekképviselői és társadalmi szervezetek, a környezeti, agrár- és vidékfejlesztési ügyekkel foglalkozó más szervezetek, és a széles nyilvánosság is. A társadalmi egyeztetésnek ezek a csoportok az alanyai. A társadalmi egyeztetési folyamatról terv készült, amit az érintett nyilvánosság képviselői véleményezhettek.

Információhoz való hozzáférés

Honlap: a vizsgálat alatt keletkező, a munkacsoport által egyeztetett anyagok nyilvánosak, beleértve a Stratégia és a Program nyilvános munkaverzióit, a nyilvánosság hozzászólásait, a fórumok jegyzőkönyveit stb. A nyilvános dokumentumok az MTVSZ honlapján (www.mtvsz.hu/skv) érhetők el, amelyre el lehet jutni az FVM (rendelet 8. §. 5. bekezdés) (www.program.fvm.hu), illetve a PWC és EIC (www.env-in-cent.hu) honlapjairól. A honlapot az MTvSz kezeli.

Papír alapú hozzáférés: Külön kérésre a kulcsdokumentumokat papíron, vagy CD-n sokszorosítva, postán is elküldtük az Internet hozzáféréssel nem rendelkezőknek.

A nyilvánosság tájékoztatása

Sajtó: Az SKV tervezésének kulcsszakaszaiban a társadalmi egyeztetést szervező MTvSz az FVM-mel együttműködve a honlapon kívül is aktívan tájékoztatja az érintett nyilvánosságot. A tervezés megkezdésénél az FVM egy sajtónyilatkozaton keresztül az országos napilapok, és más média segítségével tájékoztatta a legszélesebb nyilvánosságot a stratégiai vizsgálat elindításáról, a részvétel lehetőségeiről. Emellett a Minisztérium a környezeti jelentés elkészülte után egy sajtónyilatkozatot tett közzé, illetve egy országos napilapban fizetett hirdetést adott fel.

Közvetlen megkeresések: A 100 legfontosabb szakmai és érdekképviselői nem kormányzati környezetvédő szervezeteket közvetlen elektronikus levélben kerestük meg a környezeti vizsgálat indulásánál, valamint a szakmai és érdekképviselői nem kormányzati környezetvédő szervezeti email listák által is terjesztettük a hírt.

Rendszeres értesítések: A honlapra bejelentkezőknek külön értesítést küldünk, amikor új dokumentum kerül fel a honlapra, illetve a bejelentkeztetteket külön is értesítjük a környezeti jelentés elkészültéről és a 30 napos véleményezési szakasz megkezdéséről.

Konzultáció az érintett nyilvánossággal és az államigazgatási szereplőkkel, illetve a közvetlen társadalmi részvétel lehetőségei

Általános véleményadási lehetőség: A honlapon az aktuális munkaanyagok elérhetőek voltak, a dokumentumokról bárki, bármilyen szakaszban véleményt küldhetett a honlapon keresztül, amelyet a vizsgálatban résztvevő szakértők megkaptak és figyelembe vettek.

SKV Fórum kialakítása: Az érintett államigazgatási szereplők és a nem kormányzati szervezetek képviselőiből egy 20 fős munkacsoport alakult, amely a vizsgálat folyamán kétszer találkozott az SKV szakértőkkel. Erre a Fórumra meghívtuk az NVT és AVOP Monitoring Bizottságainak környezetvédő nem kormányzati tagjait.

SKV környezeti jelentés társadalmi vitája – Partnerségi Konferencia és vidéki fórumok: A stratégiai környezeti értékelési dokumentumot (rendelet szerinti egyeztetési dokumentum szabályai szerint) a vizsgálatot végzők egy partnerségi konferencián egyeztették. A meghívott fél - az email listákon

és közvetlen leveleken keresztül - kb. 100 szervezet és intézmény volt. A résztvevők száma 29 fő volt. Emellett Debrecenben is szerveztünk egy fórumot. Az egyeztetési dokumentum véleményezésére 30 nap állt rendelkezésre. A találkozókön szóban is véleményt lehetett nyilvánítani, illetve honlapon és levélen keresztül írásban is lehetett reagálni a dokumentumokra. A szóbeli hozzászólásokat jegyzőkönyvben rögzítettük.

Országos Környezetvédelmi Tanács: Kezdeményeztük, hogy az Országos Környezetvédelmi Tanács tárgyalja meg a környezeti értékelési dokumentumot és a Vidékfejlesztési Programot. A Tanács egy plenáris ülésen és egy munkacsoport ülésen foglalkozott az anyaggal, illetve írásbeli hozzászólást is készített.

A beérkezett véleményeket feldolgoztuk és ezeket a vizsgálat résztvevői figyelembe vették a dokumentumok véglegesítésekor. Minden egyes – mind szóban közölt, mind pedig az írásban benyújtott – észrevételre írásos formában történik a válaszadás, és a véleményező tájékoztatást kap arról is, hogy hogyan lett az figyelembe véve. Az FVM - az SKV Rendelet szerint eljárva - a Vidékfejlesztési Program végső, kormány elé kerülő változata kialakításakor figyelembe veszi környezeti jelentés eredményeit.

2. táblázat. A társadalmi egyeztetés ütemezése

Egyeztetési feladatok	időpont
Társadalmi egyeztetési tematika egyeztetése FVM/SKV munkacsoport	okt. 6.
Honlap indítása	okt. 10.
SKV Fórum 1. találkozó	okt. 18.
OKT ülés	nov. 2.
Környezeti jelentés befejezése, nyilvánosságra hozatala	nov. 20.
Interjúk	nov. 25.
SKV Fórum 2. találkozó	dec. 4.
Partnerségi fórum (SKV Konferencia)	dec. 6.
Vidéki fórumok	nov. 29.
A társadalmi vélemények átadása az FVM-nek	dec. 27.
A végleges környezeti jelentés átadása az FVM-nek	jan. 25.
Visszajelzés a társadalmi egyeztetésben résztvevőknek	feb.25.

1.3.2. A környezetvédelemért felelős szervek bevonása

A környezetvédelemért felelős szervek azonosítása

A 2/2005. (I. 11.) kormányrendelet szerint a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, az Országos Tisztai főorvosi Hivatal, a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, valamint az SKV Rendelet 3. mellékletében felsorolt egyéb országos hatáskörű szervek vonandók be a vizsgálati folyamatba.

Az SKV munkacsoport személyesen egyeztetette a vizsgálati folyamat lebonyolítását a KvVM illetékes főosztályával, amely az OKTF-t jelölte ki, mint környezetvédelmi hatóságot a vizsgálattal kapcsolatos ügyek intézésére. Az FVM értesítette a hatóságot a vizsgálat megkezdéséről, illetve hivatalosan is megküldte a hatóságnak véleményezésre. A hatóság véleményét az SKV csoport beépítette a végleges tematikába. Emellett az említett három hatóság képviselőit meghívtuk az SKV Fórum munkájába is. A vizsgálat befejezése után a hatóságok megkapták a környezeti értékelési

dokumentumot, amelyről véleményt mondtak. E vélemények figyelembe vételével készült el a környezeti jelentés végső változata.

Szakmai szervezetek bevonása

A szakmai szervezetek bevonására egy **SKV Fórumot hoztunk létre**, amely kétszer találkozott a vizsgálati folyamat során. A Fórum tagjai a környezeti hatóságok, az FVM tervezői, az egyetemi és tudományos élet képviselői és az érintett társadalmi szervezetek képviselői voltak. Az első találkozót október 18-án tartották és témája az SKV tematikája volt. A Fórum ülésén 24 szakember vett részt. A Fórum tagjai alapvetően jónak tartották a tematikát. Felhívták a figyelmet arra a tényre, hogy egyes nemzetközi kötelezettségeink miatt nem elfogadható, ha bizonyos intézkedések csak 2009-től indulnak el (pl. NATURA 2000, IPPC); aláhúzták a környezeti szempontok integrációjának jelentőségét; rámutatta annak fontosságára, hogy az FVM érdemben megvizsgálja az SKV javaslatai beépíthetőségének lehetőségét, közte például a tengelyek közötti forrásmegosztást. A Fórum következő találkozóját december 4-én rendezték, melynek témája a környezeti értékelési dokumentum volt. A résztvevők több konkrét javaslatot tettek az SKV szövegét illetően, behatóbban foglalkoztak az agrár-környezetgazdálkodás, vízgazdálkodás, NATURA 2000 témákkal.

3. táblázat. Az SKV Fórum tagjai

név	beosztás	szervezet
Bondor István	elemző	FVM
Csatári Bálint	Igazgató	MTA RKK Alföldi Tudományos Intézet
Csóka Péter	főosztályvezető	FVM
Fehér Ferenc	elnök	Vízgazdálkodási Társulatok Országos Szövetsége
Figezky Gábor	NVT MB	WWF
Filotás Ildikó	főigazgató	Országos Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Főigazgatóság
Gyulai Iván	igazgató	Ökológiai Intézet
Horkay Erzsébet	III. tengelyfelelős	FVM Agrár-vidékfejlesztési főosztály
Horváth Katalin	IV. tengelyfelelős	FVM Agrár-vidékfejlesztési főosztály
Kajner Péter	titkár	Élő Tiszáért Program
Kenyeres Kinga	osztályvezető	Nemzeti Fejlesztési Hivatal Elemző, Értékelő, Modellező Főosztálya
Kovács Attila	főosztályvezető-helyettes	FVM Agrár-vidékfejlesztési főosztály
Kőváriné Bartha Ágnes	titkár	Bács-Kiskun Megyei Agrárkamara
Magócs Kriszta	vezető tervező	Váti Kht. Stratégiai Tervezési Igazgatóság, Vidékfejlesztési Iroda
Makovényi Anna	II. tengelyfelelős	FVM Agrár-vidékfejlesztési főosztály
Ócsainé dr. Tomocz Éva	főosztályvezető	Országos Tisztai főorvosi Hivatal
Pallagi Ferenc	Projekt menedzser	Magán Erdőtulajdonosok és Gazdálkodók Országos Szövetsége
Podmaniczky László	Egyetemi docens	SZIE-KTI
Roszik Péter	elnök	Biokultúra Szövetség
Sánta Anna	I. tengelyfelelős	FVM Agrár-vidékfejlesztési főosztály
Schmuck Erzsébet	NVT MB	Magyar Természetvédők Szövetsége
Szilvácsku Zsolt	AVOP MB	MME
Szlávik János	tanszékvezető	BME Környezetgazdaságtan tanszék

Országos Környezetvédelmi Tanács bevonása

Az SKV Munkacsoport az OKT november 2-i ülésén mutatta be a tematikát és az értékelés előzetes eredményeit. **Az OKT elfogadta a tematikát és megjegyzéseket tett a vízgazdálkodás és talajerő-gazdálkodás témakörökben.** Az OKT tagok megjegyzései, illetve személyes konzultációk nagymértékben segítettek a környezeti vizsgálat szakmaiságát az előbb említett témákban. Az OKT 2006. december 11-én hivatalos álláspontot alakított ki az SKV egyeztetési munkaanyagáról, melyet - a vízgazdálkodást érintő részek kivételével - jóváhagyólag tudomásul vett. A mezőgazdasági vízgazdálkodást érintő OKT megállapítások alapján az SKV Munkacsoport december 15-én a mezőgazdasági vízgazdálkodás szakértőivel¹⁶ kibővített konzultációt tartott, ahol teljes körűen újraértékelésre kerültek az érintett munkarészek, mind az SKV, mind a Program vonatkozásában.

1.3.3. Az érintett nyilvánosság bevonása

Ahogy az alapelvekben szerepel, a környezetvédő nem kormányzati szervezetek képviselőit közvetlenül bevontuk az SKV Fórum munkájába. Emellett mindenkinek lehetősége volt részt venni a folyamatban a honlapon és a fórumokon keresztül.

Az SKV honlapja

Az SKV honlapja az SKV készítésének kezdete óta elérhető a www.mtvsh.hu/skv címen. A honlap és az SKV készítésének megindulásáról az FVM sajtóközleményt adott ki, az MTvSz pedig közvetlen megkeresésekkel és levelezőlistákon keresztül értesítette erről a potenciális érintetteket. A honlapon elérhetőek:

Aktuális információk az SKV készítésének folyamatáról.

Az SKV társadalmi egyeztetési tematikája, melyben megtalálható az SKV készítésének folyamata, ütemezése, illetve hogyan lehet az SKV készítésébe bekapcsolódni, azt véleményezni.

Az SKV munkadokumentumai, előzetes eredményei.

Az SKV-hoz érkezett összes vélemény teljes terjedelemben.

Az SKV-hoz kapcsolódó FVM által készített dokumentumok.

Aki kéri, azt folyamatosan értesítjük e-mail-ben, ha új dokumentum kerül fel a honlapra, a véleményeket és kérdéseket folyamatosan várjuk az skv@mtvsh.hu címen.

Fórum - SKV Konferencia

Az FVM-ben a környezeti értékelés dokumentumról egy nyílt partnerségi fórumot szerveztünk (időpontja december 6.), amelyre a környezetvédelmi illetve az agrár- és vidékfejlesztési partnerek kaptak meghívást, de azon bárki részt vehetett. A rendezvényen 29-en jelentek meg. Emellett Debrecenben is szerveztünk fórumot a regionális nem kormányzati szervezeti egyeztető fórummal együttműködve.

¹⁶ Dobos György, Figezky Gábor, Kajner Péter, Ligetvári Ferenc, Szabó Gyula, Szalai Sándor, Varga Árpád, valamint az SKV Munkacsoport részéről: Czira Tamás és Pálvölgyi Tamás

1.3.4. Vélemények és figyelembevételük módja

A dokumentumhoz beérkezett véleményeket a csoport feldolgozta, és az SKV honlapon elhelyezte. A folyamat lezárása után minden véleményező megkapja a csoport részletes válaszát a felvetésekre. A dokumentumhoz összesen 116 javaslat és 42 megjegyzés érkezett, amelyek többségét az SKV csoport elfogadta és feldolgozta.

A környezeti értékelési dokumentumhoz beérkezett hatósági javaslatok és figyelembevételük módja

A megkeresett hatóságok közül az Országos Környezetvédelmi Tanács, az Országos Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Főigazgatóság, az Oktatási és Kulturális Minisztérium és az FVM Természeti Erőforrások Főosztálya küldött írásos véleményt, összesen 48 konkrét javaslatot a dokumentumhoz. Az SKV munkacsoport a 48 javaslatból 46-ot elfogadott és beépített a dokumentumba.

Az Országos Környezetvédelmi Tanács a vízgazdálkodási témával foglalkozott legbehatóbban. Az OKT véleménye pontosította az öntözéssel, belvízvédelemmel, talajvédelemmel, meliorációval kapcsolatos SKV javaslatokat.

Az Országos Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Főigazgatóság számos konkrét javaslatot tett a hulladék- és szennyvízkezelés, az IPPC és BAT, növényvédő szerek, tájvédelem témákban. A javaslatokat az SKV munkacsoport beépítette.

Az Oktatási és Kulturális Minisztérium a tájképvédelem, a vidéki kulturális örökség témákban javította a dokumentum szövegét és megállapításait.

Az FVM Természeti Erőforrások Főosztálya javaslatai a vízgazdálkodásra és tájvédelemre vonatkoztak.

A környezeti értékelési dokumentumhoz beérkezett nem kormányzati szervezetek javaslatai és figyelembevételük módja

A dokumentumhoz 8 társadalmi szervezet 68 írásos javaslatot küldött, ezen kívül a fórumokon és a honlapon 13 szervezet fűzött összesen 42 megjegyzést.

Az SKV munkacsoport a javaslatok döntő többségét elfogadta – a 68 írásos javaslatból 57-et teljesen vagy részben elfogadott, és a szóbeli megjegyzések is figyelembe lettek véve.

A javaslatok elutasításának oka némely esetben az volt, hogy a munkacsoport véleménye szerint a téma nem az SKV hatáskörébe tartozott. A kimaradt javaslatok másik fajtája azok, melyek a metodikával kapcsolatosak. A munkacsoport az SKV folyamat záró fázisában, a folyamat előrehaladta miatt már nem tudta módosítani a metodikát.

Az egyik legaktívabb szervezet a Szövetség az Élő Tiszáért volt. Javaslataik többek között az agrár-környezetgazdálkodási és környezetbarát intézkedések támogatási arányának növelésére, a biomassza és más nagyüzemi módszerek ellentmondásosságának hangsúlyozására, a NATURA 2000 és a VKI fontosságának növelésére, a vízgazdálkodás környezetbarát jellegének fokozására irányultak. Néhány, vízgazdálkodást érintő javaslat tartalmában ellentétes volt az Országos Környezetvédelmi Tanács véleményével. Ezekben az esetekben az SKV munkacsoport az utóbbit fogadta el. Az SKV

munkacsoport részben elfogadta a tengelyek közötti forrásmegosztás hatásának vizsgálatát: mely a tendenciák hatásaival foglalkozott, de más forráselosztásra nem tett számszerű javaslatot a vizsgálat metodikai korlátai miatt.

A Magán Erdőtulajdonosok és Gazdálkodók Országos Szövetsége és a FAGOSZ főleg az erdővel és tájgazdálkodással kapcsolatos javaslatokat fogalmazott meg.

A Magyar Biokultúra Szövetség az agrár-környezetgazdálkodás szerepére és az ökológiai gazdálkodás fontosságára hívta fel a figyelmet.

Az Alapítvány a Vidrákért több javaslata a Halászati Operatív Program illetékességébe tartozik, ezért ezekkel az SKV nem tudott foglalkozni.

A Reflex Egyesület a tengelyek közötti forrásmegosztásra, illetve a genetikailag módosított növények támogatásának tilalmára tett javaslatot.

Az SKV folyamatába bevont partnerek¹⁷ áttekintése

1. Hivatalok:

Oktatási és Kulturális Minisztérium
Országos Környezetvédelmi Tanács
Országos Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi
Főigazgatóság

2. Társadalmi partnerek:

Agrárkutató Intézmények Országos Szövetsége
Alapítvány a Vidrákért
Biokultúra Szövetség
Bokartisz Kht., Élő Tiszáért Program
Fagazdasági Országos Szakmai Szövetség
Környezettudományi Központ Alapítvány
Levegő Munkacsoport
Magán Erdőtulajdonosok és Gazdálkodók Országos Szövetsége
Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület
Magyar Természetvédők Szövetsége
Magyar Tudományos Akadémia
Reflex Egyesület
Vízgazdálkodási Társulatok Országos Szövetsége
Zöld Akció Egyesület

¹⁷ Azok a szervezetek, amelyek írásban észrevételt, javaslatot tettek, kérdést intéztek

Az SKV munkacsoport általános benyomása az volt, hogy az FVM az SKV munkacsoport által felvetett javaslatokat messzemenően figyelembe vette és az SKV teljes folyamata során konstruktív, segítő hozzáállást tanúsított.

1.4. A felhasznált adatok és információk megbízhatósága

A környezeti értékelés legfőbb információs bázisa az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv és a Program volt, így az ebben foglalt adatok használata alapvetően meghatározza az SKV megbízhatóságát is. A Tervhez és a Programhoz készülő ex-ante értékelés vizsgálja a Terv és a Program által felhasznált információk bizonytalanságait, így erre a környezeti jelentésben nem térünk ki.

Azt azonban lényegesnek tartjuk megjegyezni, hogy - mind a Terv és a Program, mind a környezeti értékelés egyes részleteinek (megállapításainak) bizonytalansága számottevően csökkenthető, ha egyes kulcskérdésekben (pl. éghajlatváltozás, állattenyésztésre történő áttérés környezeti vonatkozásai, a regionális tervezés összehangolásának módszertani kérdései) **kutató-elemző munkák készülnek - autentikus tudományos műhelyek kivitelezésében.** A tudományos elemzési igényeket a környezeti jelentésben külön jelezzük. Különösen fontosnak tartjuk, hogy olyan tudományos alapokon nyugvó módszertani fejlesztések induljanak, amelyek lehetővé tennék, hogy **a vidékfejlesztési törekvések fenntarthatóságát indikátorokkal** - a szubjektív, szakértői értékelésnél kisebb bizonytalansággal - **vizsgálhassuk.**

Javasoltuk, hogy az SKV társadalmi egyeztetésének időszakában az **MTA illetékes Tudományos Bizottságai** vitassák meg, és lehetőség szerint alakítsanak ki álláspontot az alábbi kulcskérdésekben:

- az éghajlatváltozás figyelembevételének szempontjai,
- az állattenyésztésre történő áttérés környezet- és természetvédelmi vonatkozásai,
- a fenntartható mezőgazdasági vízgazdálkodás szempontjai¹⁸,
- az energiaültetvények életciklus szemléletű, fenntarthatósági előny-hátrány elemzése.

Az információk megbízhatóságát az is befolyásolja, hogy **bizonyos területeken hiányoznak a szektori vagy tematikus stratégiák.** A tudományosan megalapozott, széleskörű szakmai és társadalmi konszenzuson nyugvó - de jelenleg sajnos Magyarországon még nem létező - koncepcionális dokumentumok (pl. Nemzeti Fenntartható Fejlődési Stratégia, Nemzeti Biodiverzitási Stratégia, megújuló energiahordozók hasznosításának koncepciója, Agrárstratégia stb.) egyfajta információs kosárként is támogathatnák a Program és a Terv kidolgozását, valamint az ex-ante értékelést és a környezeti vizsgálatot is. E stratégiák adatainak és információinak megbízhatósága nagyban javíthatná a Program és a Terv adat-megbízhatóságát is.

Információforrások, az adatok megbízhatósága – általános áttekintés

	Elsődleges adatforrás	Megbízhatóság, az adatok minősége	Akadályok, a bizonytalanság forrásai
Mezőgazdasági szektorra	Új Magyarország	<i>jó</i>	Az SKV folyamat

¹⁸ A Magyar Tudományos Akadémia illetékes tudományos bizottságai 2007. január 18-i együttes ülésükön – 63 fő jelenlétében - megvitatták a környezeti jelentés mezőgazdasági vízgazdálkodást érintő munkarészeit. Az MTA vonatkozó álláspontja teljes körűen figyelembevételre kerül az SKV végső változatában.

és földhasználatra vonatkozó adatok és információk	Vidékfejlesztési Stratégiai Terv és Vidékfejlesztési Program, Mezőgazdasági statisztikák		általánosságban nem terjed ki a Terv és a Program adatainak felülvizsgálatára, ezek az ex-ante értékelésben kerültek bemutatásra
Általános társadalmi-gazdasági adatok	Központi Statisztikai Hivatal, Országos Fejlesztéspolitikai Konceptió, Országos Területfejlesztési Konceptió, Új Magyarország Fejlesztési Terv és Operatív Programjai	<i>kiváló</i>	Kiváló (Hitelesített adatok és ellenőrzött információk)
Környezeti adatok és információk	Nemzeti Környezetvédelmi Program, Környezet-állapot jelentések, Országos Területfejlesztési Konceptió	<i>jó / közepes</i>	Korlátok: 1) Nincsenek környezeti információk a kistérségek szintjén 2) Nincs egységes agrár-környezeti adatbázis

1.5. Az alkalmazott módszertan bemutatása

1.5.1. A módszertannal szemben támasztott követelmények

Megközelítésünkben az SKV nemcsak „zöld tükör” (azaz nemcsak a program környezeti, fenntarthatósági szempontú értékelésének, átvilágításának eszköze), hanem egyben „zöld motor” is (azaz a program kidolgozását, végrehajtását és nyomon követését környezeti irányba befolyásoló erő). Ez akkor teljesíthető, ha az alkalmazott módszertan megvizsgálja, hogy a **releváns fenntarthatósági és környezeti célok milyen mértékben integrálódnak a közösségi forrásokból támogatott vidékfejlesztési politikákba**. A vonatkozó jogszabályok¹⁹ figyelembevételére alapján a - környezeti integrációt is lehetővé tevő - SKV módszertannak az alábbiakat kell biztosítania:

nyújtson elemzési támogatást ahhoz, hogy a Terv és a Program lehetővé tegye a megelőzés elvének következetes érvényesítését, és a nem megelőzhető környezeti hatások mérséklését, befolyásolja a környezeti, fenntarthatósági szempontú tervezési folyamatot, alternatívák, javaslatok kidolgozását és az életciklus szemléletű elemzését, határozza meg a magyar vidékre és mezőgazdaságra jellemző környezeti problémákat és értékeket, fenntarthatósági értékrendjét, ezek jelentőségének elemzését a vidékfejlesztési törekvések szempontjából.

¹⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2001/42/EK irányelve egyes tervek és programok környezetre gyakorolt hatásainak vizsgálatáról; 2/2005. (I. 11.) Korm. rendelet egyes tervek, illetve programok környezeti vizsgálatáról; 148/1999. (X. 13.) Korm. rendelet az országhatáron áttérő környezeti hatások vizsgálatáról szóló Espoo-i egyezmény kihirdetéséről

1.5.2. Az alkalmazott módszertan bemutatása

Az alkalmazott SKV módszertan a GRDP kézikönyv²⁰ alapján olyan elemzési-értékelési keretet alkot, amely feltárja a tervnek a környezetre gyakorolt közvetlen, vagy közvetett hatásait, a hatások következtében várható környezeti változásokat, a bekövetkező hatások természetét és kiterjedését, illetve azt, hogy van-e lehetőség megelőzni, vagy csökkenteni a várható jelentős károkat. Az elemzési-értékelési módszertan arra a korábban kidolgozott²¹ és alkalmazott²² - megközelítésre épít, hogy a **vidékfejlesztési politika stratégiai szintjét (céljait és prioritásait) egy fenntarthatósági értékrendhez viszonyítjuk, miközben a program konkrétabb eszközeit és beavatkozásait egy környezeti teljesítményértékelési rendszerben vizsgáljuk.**

Módszertan a Terv fenntarthatósági értékeléséhez

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv tartalmazza a közösségi forrásokból megvalósuló **vidékfejlesztési politika prioritásait és célrendszerét**. A prioritások és a célok fenntarthatóságát a következő módszerrel vizsgáltuk:

1. Meghatároztuk és szakértői körben megvitattuk a hazai viszonyokra adaptált mezőgazdasággal és vidékfejlesztéssel kapcsolatos fenntarthatósági értékrendet. A **fenntarthatósági értékrend** (ld. 1. melléklet) a fenntartható mezőgazdasággal és vidékfejlesztéssel kapcsolatos szemléletmódot, ellenőrzési kritériumokat, viszonyítási alapot kívánja rögzíteni. A vidékfejlesztés fenntarthatósági értékrendje - melynek meghatározása során számos korábbi tanulmányra, publikációra támaszkodtunk²³ - arra a megközelítésre épít, hogy a fenntarthatóság 3+1 pilléren nyugszik:

²⁰ Handbook on SEA for Cohesion Policy 2007-2013, Greening Regional Development Programmes Network February 2006, Exeter, UK

²¹ Pálvölgyi T., Tombácz E. (2004) Módszertan a regionális fejlesztések stratégiai környezeti vizsgálatára. In: Strukturális alapok és fenntarthatóság. Magyar Természetvédők Szövetsége, 2004, Budapest

²² Fleischer T., Szilávik J., Baranyi R., Branner F., Nagypál N., Füle M., Kósi K. Pálvölgyi T., Princz-Jakovits T., Szilávik P. (2005) A magyar közlekedéspolitika stratégiai környezeti vizsgálata. Közlekedéstudományi Szemle LV. évfolyam 2. szám, 47-55

²³ Fenntarthatósági értékrendhez felhasznált irodalom:

Ángyán József, 2005. A vidékfejlesztés és az agrárium jövője - stratégiatervezet és civil program. In: Az uniós környezetpolitika aktuális kérdései, Magyar Természetvédők Szövetsége

CORASON Report, 2006. A fenntartható vidékfejlesztés tudásalapú megközelítése - a szakértői és helyi tudásformák dinamikája. Kutatási Beszámoló, Magyar Tudományos Akadémia, Politikai Tudományok Intézete

Csatári Bálint, 2005. Merre haladjon a magyar vidék? Lehetőségek és korlátok MTA RKK Alföldi Tudományos Intézet

Gyulai Iván Vágvölgyi Gusztáv, Szilvácsku Zsolt, 2005. Az Országos Fejlesztéspolitikai Konceptió fenntarthatósági és természetvédelmi szempontú vizsgálata. Magyar Természetvédők Szövetsége

Krolopp András, Marticsek József, Francia Rita, 2005. A vidékfejlesztés európai jelene és jövője. Várható változások az uniós vidékfejlesztési szabályozási rendszerben, és ezek valószínű következményei, CEEWEB, Miskolc

Nemes Gusztáv, 2000. A vidékfejlesztés szereplői Magyarországon. Intézmények, megközelítések, erőforrások. MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont; Budapest

Tombácz Endre, Pálvölgyi Tamás, Gyulai Iván, Szilvácsku Zsolt, Fleischer Tamás, Mozsgai Katalin, Magyar Emőke, 2003. Stratégiai Környezeti Vizsgálat a Regionális Operatív Program környezeti szempontú ex-ante értékelésének megalapozásához. VÁTI Kht.

- környezeti fenntarthatóság
- gazdasági fenntarthatóság
- társadalmi fenntarthatóság

Ezt egészítettük ki a természeti, társadalmi-gazdasági lét egészét átfogó holisztikus szempontokkal. A 3+1 pillér keretei között fogalmaztuk meg a hazai vidékfejlesztési politika 32 kritériumból álló értékrendjét. A fenntarthatósági értékrend természetesen nem tekinthető abszolút fenntarthatósági kinyilatkoztatásnak, és ennek alapján nem lehet „ítéletet” alkotni a Terv és a Program fenntarthatósága fölött. Arra tekintjük alkalmasnak csupán, hogy mintegy relatív etalonhoz, ehhez „mérjük” a prioritásokat és célokat.

2. A Terv prioritásainak és céljainak a fenntarthatósági értékrendnek való megfelelését külön-külön egy-egy standard input/output hatásmátrixban vizsgáljuk, oly módon, hogy az SKV munkacsoport **kollektív szakértői értékelésének segítségével a fenntarthatósági megfelelést minden egyes értékrend elemre -2 és +2 közötti értékekkel jellemeztük** (az input/output hatásmátrixokat ld. a 2. és 3. mellékletben)
3. Megjegyezzük, hogy a „pontozásos” értékelés nem a prioritások és célok általános megítélésére szolgál, hanem - az SKV javaslattevő jellegének eleget téve - a negatív értékekkel azokra fenntarthatósági szempontokra (értékrend elemekre) hívja fel a figyelmet, ahol a prioritások és célok megfogalmazásában a fenntarthatóság szempontjait határozottabban kellene megjeleníteni. **Azaz a módszertannak nem célja, hogy a prioritásokat és a célokat egy „fenntartható - nem fenntartható” dimenzióban helyezze el, hanem, hogy egy analitikus döntéshozó eszköz legyen,** amely konkrét útmutatást kíván nyújtani arra vonatkozóan, hogy mely prioritásokat/célokat, milyen vonatkozásban javasoljuk módosítani.

Módszertan a Program környezeti teljesítményének értékeléséhez

Mint arra korábban utaltunk, a program konkrétabb eszközeit és beavatkozásait egy környezeti teljesítményértékelési rendszerben vizsgáljuk, azért, hogy képet nyerhessünk arról, hogy az intézkedések hogyan felelnek meg - a Nemzeti Környezetvédelmi Programon, és más környezetvédelmi stratégiai dokumentumokon alapuló - környezeti, környezetpolitikai szempontoknak. Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program környezeti teljesítményét a következő módszerrel vizsgáljuk:

1. A releváns környezetpolitikai dokumentumok alapján²⁴ meghatároztuk - a vidékfejlesztési intézkedések értékelésére alkalmas - környezeti célok csoportját. A célrendszer figyelembe veszi a megelőzés, újrahasznosítás (újrahasználat), ártalmatlanítás környezetpolitikai prioritásait.
2. A Program intézkedéseit - kollektív szakértői értékelést használva - összevetettük a környezeti szempontokkal és a környezeti teljesítményt minden egyes intézkedésre -2 és +2 közötti értékekkel jellemeztük.

²⁴ Nemzeti Stratégiai Referencia Keret, EU 6. Környezetvédelmi Akcióprogramja, Nemzeti Környezetvédelmi Program, Országos Területfejlesztési Konceptió, Országos Hulladékgazdálkodási Terv, Nemzeti Agrárkörnyezetvédelmi Program, Nemzeti Környezetegészségügyi Akcióprogram

3. Hasonlatosan a fenntarthatósági értékelésnél említettekhez, itt is megjegyezzük, hogy a „pontozásos” értékelés nem az egyes intézkedések környezeti teljesítményének általános megítélésére szolgál, hanem - az SKV javaslattevő jellegének eleget téve - a negatív értékekkel azokra környezeti szempontokra hívja fel a figyelmet, ahol az intézkedések részleteinek meghatározásánál a környezeti szempontokat határozottabban kellene megjeleníteni. Azaz **a módszertannak nem célja, hogy az intézkedéseket egy „környezetbarát - környezetkárosító” dimenzióban helyezze el, hanem, hogy egy analitikus döntéshozó eszköz legyen,** amely konkrét útmutatást kíván nyújtani, arra vonatkozóan, hogy mely intézkedéseket, milyen vonatkozásban javasoljuk módosítani.

A környezeti teljesítmény értékelés során alkalmazott szempontok az alábbiak:

4. táblázat. Környezeti teljesítmény értékelés szempontjai

E1	A légszennyezés csökkentése
E2	A globális légszennyező hatások csökkentése
E3	Felszíni vizek védelme, integrált vízgyűjtő gazdálkodás
E4	Felszín alatti vizek védelme
E5	Talaj és földtani értékek védelme
E6	Szélsőséges éghajlati helyzetek és környezeti katasztrófák következményei elleni védelem
E7	Országos és helyi jelentőségű természetvédelmi területek oltalma
E8	Natura 2000 és érzékeny természeti területek védelme, fenntartható hasznosítása
E9	Erdők természetvédelme
E10	Az ökológiai gazdálkodás elterjesztése
E11	Fenntartható térségi gazdálkodási, komplex környezetgazdálkodási rendszerek kialakítása
E12	Megújuló energiaforrások használatának növelése
E13	Anyag- és energiahatékonyság növelése
E14	Kémiai kockázatok mérséklése
E15	Egészség-megőrzés és az élelmiszer-biztonság növelése
E16	A lakosság környezettudatosságának növelése, fenntartható fogyasztási szokások elterjesztése
E17	A táji kulturális örökség védelme optimális hasznosítása
E18	Települési környezetminőség javítása, környezeti infrastruktúra fejlesztése

2. A PROGRAM ÉS A TERV ÁTTEKINTŐ BEMUTATÁSA

2.1. A Terv és a Program céljai és tartalmának vázlatos ismertetése

Mint arra a Bevezetésben utaltunk, megközelítésünkben az SKV tárgya az EMVA forrású vidékfejlesztési politika, azaz az SKV-t a Tervre és a Programra integráltan, azonos szemlélettel, és egységes módszertannal, közös társadalmi egyeztetéssel készítettük el. Ezért az alábbiakban mind az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv, mind az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program tartalmát és céljait áttekintjük.

2.1.1. Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv

A Tanács 1698/2005/EK rendelete alapján kidolgozott Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv a magyar vidékfejlesztési program stratégiai kereteit tartalmazza. A Terv a Tanács 2006/144/EK határozata a vidékfejlesztésre vonatkozó közösségi stratégiai iránymutatásokról előírásaival összhangban készült. A Terv kiindulópontja, hogy **Magyarországnak 2007-2013 között mintegy 5 Milliárd euró fejlesztési forrást van lehetősége az agrárium, a vidéki környezet és a vidéki térségek fejlesztésére fordítani.** A Terv a lisszaboni célkitűzésekkel és a göteborgi Európai Tanács eredményeként megfogalmazott elvekkel összhangban kívánja megteremteni a mezőgazdaság fejlesztéséhez, a vidék környezeti értékeinek megőrzéséhez, gazdaságának megerősödéséhez és a vidéki társadalom kohéziójához szükséges fejlesztési kereteket.

A Terv célja, hogy - az elmúlt időszak nemzeti forrásból finanszírozott, valamint uniós társfinanszírozással megvalósuló agrár-vidékfejlesztési programjainak tapasztalatain alapulva - továbbá összhangban az Új Magyarország Fejlesztési Tervvel - **kijelölje az agrár-vidékfejlesztés irányait, célkitűzéseit,** és meghatározza a célok elérésének módját, eszközeit. A Terv kidolgozása 2005 októberében kezdődött, azóta széles körű szakmai és társadalmi egyeztetésre került. A környezeti jelentés kidolgozásának időpontjában a Terv végső egyeztetés alatt áll a Bizottsággal. A Terv a következőket tartalmazza:

A stratégia jövőbeni forgatókönyve

Helyzetelemzés: a mezőgazdaság, az erdőgazdálkodás, az élelmiszer-feldolgozás és a vidéki régiók helyzetének bemutatása

A környezet állapota

Vidéki területek társadalmi – gazdasági helyzete

A korábbi program-időszakok tapasztalatai

A 2007 és 2013 közötti időszak agrár-vidékfejlesztésének stratégiai prioritások és a kapcsolódó főbb beavatkozási akciók

Az egyes fejlesztési irányok közötti egyensúly

Horizontális politikák érvényesülése

Koherencia a lisszaboni stratégiával, a kapcsolódó nemzeti akcióprogrammal és a göteborgi célokkal

Stratégia az EMVA tengelyek mentén:

I.tengely: a mezőgazdaság, az élelmiszer-feldolgozás és erdőgazdálkodás versenyképességének javítása

II.tengely: a környezet és a vidék állapotának javítása

III. tengely: az életminőség javítása a vidéki területeken és a diverzifikáció ösztönzése

IV. tengely: LEADER

az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv tengelyei és azok indikatív forrásmegosztása

az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv belső és külső összefüggései és összhangja a többi közösségi támogatási eszközzel

a nemzeti vidékfejlesztési hálózat létrehozása.

2.1.2. Új Magyarország Vidékfejlesztési Program

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Programot a Bizottság véleményének, továbbá az 1698/2005/EK rendelet 6. cikk 3. bekezdése szerinti partnerségi vélemények figyelembevételével kell kidolgozni, mely partnerségi egyeztetés a környezeti jelentés készítésének idején folyamatban van. A Program célja, hogy olyan beavatkozásokat, intézkedéseket határozzon meg, melyek alkalmasak a finanszírozási források a Tervnek megfelelő megosztására és a támogatási mechanizmusok (pályázatok) életbe léptetésére. A Program főbb tartalmi elemei a következők:

Általános helyzetelemzés (társadalmi-gazdasági háttér, mezőgazdaság regionális sajátosságai)

Tematikus helyzetelemzés az egyes intézkedések mentén (környezetgazdálkodás és területhasználat, vidéki gazdaság és életminőség, LEADER)

Az erősségek és gyengeségek kezelésére kiválasztott stratégia

Prioritások kijelölése

A tengelyek közötti indikatív forrásmegosztás

A korábbi programozási időszak hatása (SAPARD, AVOP, NVT)

Termelői csoportok létrehozásának és működtetésének támogatása

Kedvezőtlen adottságú területek támogatása

A prioritások indokolása

Az intézkedések részletes leírása

Finanszírozási terv

A felelős hatáskörrel rendelkező hatóságok és szervek kijelölése

A monitoring- és értékelési rendszerek leírása

A program nyilvánosságát biztosító rendelkezések

A partnerekkel folytatott konzultációk eredménye

A férfiak és nők közötti egyenlőség, és a megkülönböztetés tilalma

Technikai segítségnyújtás műveletek

2.2. Kapcsolódás más stratégiai dokumentumokhoz

2.2.1. Kapcsolódás fejlesztéspolitikai dokumentumokhoz

Országos Fejlesztéspolitikai Konceptió

Az Országos Fejlesztéspolitikai Konceptió²⁵ (OFK) meghatározza a teljes hazai közfejlesztés közép és hosszú távú irányait és kereteit. Az OFK agrár- és vidékfejlesztési, illetve a fejlesztések környezetintegráltságával kapcsolatos „üzeneteket” tartalmaz. A vidékfejlesztés a jövőképben és a területpolitikai célban, az agrárfejlesztés a prioritásokban is szerepel. Az OFK jövőképének és céljainak vidékfejlesztési tartalma az Országos Területfejlesztési Konceptióra épül. Az OFK agrárfejlesztési megállapításai egyaránt szólnak:

tájgondozó, környezetbarát, ökológiai jellegű és extenzív tevékenységekről, melyek megőrzik a tájképet, és

intenzív, versenyképes, informatikai és logisztika infrastruktúrával és kutatás-fejlesztési kapacitással kiszolgált modern árutermelő mezőgazdaságról.

A fejlesztéspolitika a maga általános szintjén nem kívánta megoldani e kettős törekvésben rejlő elvi ellentmondást, de az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv és Program nem kerülheti meg ennek az ellentmondásnak a - legalább részleges - feloldását.

1. javaslat	A Program végrehajtása során, ahol lehetséges, biztosítani kell a kistérségi szinten meghatározott támogatási feltételek, kritériumok alkalmazását, figyelembe véve Magyarország egyes területeinek környezetérzékenységi és mezőgazdasági alkalmasságát ²⁶

Országos Területfejlesztési Konceptió

Az Országos Területfejlesztési Konceptió²⁷ (OTK) az ország területfejlesztésének és minden közfejlesztés területi vonatkozásainak közép és hosszú távú irányait és kereteit rögzíti. Az OTK is tartalmaz vidékfejlesztési stratégiai környezeti vizsgálat szempontjából releváns elemeket. **Az OTK-ban a vidékfejlesztés, mint a területpolitika egyik pillére, a tervdokumentum minden részében jelen van,** az agrárpolitika területpolitikai feladatai pedig külön fejezet kerülnek meghatározásra. Az OTK területpolitikai fejlesztési elvei között a fenntarthatóság nem csak globális, de regionális értelmezést is kap. Ez az értelmezés a helyi közösségek működésére irányuló fejlesztések esetében, így a vidékfejlesztés esetében is, különösen fontos. A vidékfejlesztésben szintén hangsúlyos másik OTK elv a tájszemlélet elve, mely megköveteli a táji rendszerekhez alkalmazkodó fejlesztéseket.

2. javaslat	<i>A Tervben a horizontális fenntarthatósági koncepció kiegészítését javasoljuk:</i> „A horizontális politikák érvényesítésekor alapvető feltétel a helyi fenntarthatóság és a tájszemlélet elveinek figyelembevétele, mint ahogy azt az Országos Területfejlesztési Konceptió meghatározza”

²⁵ 96/2005. (XII.25.) OGY határozat

²⁶ A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programban bemutatott háttérelvezések és térképek alapján

²⁷ 97/2005.(XII.25.) OGY határozat

Az OTK a kistérséget teszi meg a vidékfejlesztés tércategóriájának, és kijelöli a vidékies térségeket. Környezeti és fenntarthatósági szempontból ez azért lényeges, mert így a vidékfejlesztés táji összefüggésbe kerül (az ún. kistáji dimenzióval). **Az OTK szerint az agrárpolitikának a vidéki eltartó képességet, tájfenntartást, környezetvédelmet, ökológiai gazdálkodást szolgáló, továbbá helyi táji adottságokhoz igazodó erdő- és mezőgazdaságot kell kialakítania** és így meg kell teremtenie a legalább regionális szinten decentralizált agrárfejlesztést is. Ezzel szemben a Program hangsúlyos eleme a versenyképes árutermelő mezőgazdaság, mely ágazatként értelmezi a vidékfejlesztést, régió-specifikus eszközöket nem vezet be, tervezési módszere nem regionális. A hiányzó összhang legalább részbeli megteremtésére a következőket javasoljuk:

3. javaslat	(1) Biztosítani kell a Program és a vidékfejlesztésben szintén szerepet vállaló regionális operatív programok közötti összhangot (2) A Tervben elvként kell rögzíteni a helyi adottságokhoz való igazodás igényét.

Az OTK tematikus vidékies térségtípusokra meghatározott sajátos beavatkozásai közül **több fenntarthatósági és környezetvédelmi vonatkozású. Ezek közül a legtöbb az 1698/2005/EK rendeletből támogatható, de a Programban a beavatkozás vagy annak területi fókusza nem jelenik meg.** Az Országos Területfejlesztési Konceptióval való összhang kialakítása érdekében a következőket javasoljuk a megfelelő intézkedésekbe beépíteni:

4. javaslat	<i>A Program végrehajtása során:</i> (1) Valamennyi beruházási és fejlesztési intézkedés esetében törekedni kell a „tiszta ipar” követelményeinek érvényesítésére (2) Elő kell segíteni az ökoturizmus fejlesztését a táji értékekben gazdag, az aprófalvas és a tanyás térségekben (3) Ösztönözni kell a mező-, erdő-, vadgazdálkodási és rekreációs tevékenységeket egyaránt felölelő integrált tájgazdálkodás elterjesztését a táji értékekben gazdag vidékies térségekben. (4) Ösztönözni kell a helyi termékek előállításának, és az ökológiai gazdálkodásnak az elterjesztését) az aprófalvas térségekben. (5) Ösztönözni kell a helyi fenntarthatósági stratégiák kidolgozását (LA-21), illetve stratégiai környezeti vizsgálatok elvégzését a táji értékekben gazdag vidékies térségekben. (6) Kísérleti projekteket kell indítani az ún. szociális erdő bevezetésére, továbbá az örökségvédelemre és kulturális erőforrásaikra alapozott fejlesztésekre a főleg hátrányos helyzetű társadalmi csoportok által lakott térségekben. (7) Kísérleti projekteket kell indítani a környezeti szennyező források felmérésére és felszámolására a tanyás és aprófalvas térségekben. (8) A mezőgazdasági alapú megújuló energiahordozókkal kapcsolatos fejlesztések támogatását komplex, fenntarthatósági szemléletű életciklus elemzésekkel kell alátámasztani.

2.2.2. Kapcsolódás az Új Magyarország Fejlesztési Tervhez és az Operatív Programokhoz

Az Új Magyarország Fejlesztési Terv (ÚMFT) a Strukturális Alapok és a Kohéziós Alap forrásai felhasználásának terve. Az ÚMFT céljai és prioritásai is tartalmazznak vidékfejlesztési szempontokat,

továbbá felvállalja, hogy a Strukturális Alapok is szerepet játszanak a vidékfejlesztésben. Ugyanakkor ÚMFT agrárgazdasági fejlesztéseket nem tartalmaz. Az ÚMFT stratégiai tervdokumentum, melyhez operatív programok (OP-k) kapcsolódnak. Vidékfejlesztési szempontból a legfontosabb OP-k a következők:

Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP). Vidékfejlesztési tartalom: képzési és foglalkoztatási programok a leghátrányosabb helyzetű kistérségekre összpontosítva.

Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program (TIOP). Vidékfejlesztési tartalom: közszolgáltatási infrastruktúrafejlesztés a leghátrányosabb helyzetű térségekben.

Regionális Operatív Programok (ROP-k). Vidékfejlesztési tartalom: regionális szinten integrált közszolgáltatási és közlekedési infrastruktúrafejlesztés, kisléptékű gazdasági infrastruktúra és vállalkozásfejlesztés.

Környezet és Energia Operatív Program (KEOP). Vidékfejlesztési tartalom: integrált vízgyűjtő fejlesztés (vízgazdálkodás), megújuló energia, természetvédelem.

Gazdaságfejlesztési Operatív Program (GOP). Vidékfejlesztési tartalom: KKV és logisztikai fejlesztések.

Elektronikus Közigazgatás Operatív Program (EKOP) Vidékfejlesztési tartalom: kistérségi szintű közigazgatási szolgáltatások korszerűsítése.

A stratégiai környezeti vizsgálat lényeges szempontjai közül kiemelhető az **ÚMFT területi kohézió horizontális célja**. E cél kiegyensúlyozott város-vidék kapcsolatrendszer igényel, a kapcsolódó területfejlesztési prioritáseleme pedig az olyan városi jellegű funkciók fejlesztését írja elő, melyek képesek kiszolgálni a vidéket is. A horizontális cél magában foglal ún. térhasználati elveket is, melyek többsége fenntarthatósági megfontolásokon alapul. Kiemelhetők a vidékies és városias karakterek elkülönítésének megőrzését, az értékek elérhetőségének, hozzáférhetőségének biztosítását szolgáló, a fenntartható közlekedést és a barnamezős fejlesztéseket preferáló elvek. Az ÚMFT elve szerint a vidékfejlesztés tekintetében az ÚMFT és operatív programjai, illetve az ÚMVST és az ÚMVP kiegészíti egymást. Az **összhang biztosításának legfontosabb tényezője, hogy kialakuljon az ÚMFT operatív programjai és ÚMVP végrehajtásának koordinációja, együttdöntési folyamata**. Olyan végrehajtási rendszert kell kidolgozni, mely lehetővé teszi, hogy a régiókba irányuló vidékfejlesztési (EMVA) és Strukturális Alapok (SA) forrásainak felhasználása egymást erősítse, kiegészítse, és semmiképpen ne rontsa egymás hatékonyságát. **Az Operatív Programokkal való összhang megvalósítása érdekében a következőket javasoljuk:**

5. javaslat	(1) Az ÚMVP monitoring- és döntéselőkészítő bizottságaiban - legalább konzultatív szereppel - részt kell venniük a régiók szakértőinek. (2) Az ÚMVP végrehajtásának képviselnie kell magát Regionális Operatív Programok, továbbá a TÁMOP (Társadalmi Megújulás Operatív Program) és TIOP (Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program) Monitoring Bizottságaiban (3) Az ÚMVP eljárásrendi irányelvében biztosítani kell, hogy előnyben részesüljenek ÚMFT (Új Magyarország Fejlesztési Terv) operatív programjaiból (OP-ok) is támogatott fejlesztések.

	(4) A LEADER jellegű akciók közös képviselője szintén legyen jelen a regionális operatív programok Monitoring Bizottságaiban (5) Az ÚMVP monitoring és értékelési rendszere legyen képes az ÚMVP és az ÚMFT OP-jainak egyes kistérségekben (különösen a vidékies kistérségekben, ill. településeken) mért együttes szakmai teljesítményének megállapítására. (6) Az ÚMVP technikai segítségnyújtás keretéből biztosítani kell, hogy a végrehajtás képes legyen az egyes gyengén teljesítő kistérségek vagy térségtípusok teljesítményének javítására (pl. tanácsadás, szakemberellátás, újabb pályázati kritériumok bevezetése).

2.2.3. Kapcsolódás környezetpolitikai dokumentumokhoz

Nemzeti Környezetvédelmi Program

A 2003-2008 közötti időszakra szóló második Nemzeti Környezetvédelmi Program²⁸ (NKP-II) jelöli ki a magyar környezetpolitika célkitűzéseit és prioritásait. Szemben az első NKP-ban megfogalmazott, döntően környezeti elemekre és hatótényezőkre vonatkozó célokkal egy olyan beavatkozási célprogramot vázol fel, amely az Európai Unió 2010-ig szóló, 6. Környezetvédelmi Akcióprogramja²⁹ irányelveinek megvalósításán alapul. Az NKP-II fókuszában azok a környezeti célkitűzések állnak, amelyek komplex módon jelentkeznek a társadalmi-gazdasági-környezeti problémák metszéspontjában, több környezeti elemet érintő beavatkozást igényelnek, a társadalmat és a gazdaságot széles körben érintik, és hatékonyan csak az érintettek széles körének bevonásával számolhatók fel. Az NKP-II nem ágazati program, hanem a társadalom és a gazdaság egészét átható stratégiai dokumentum, amelyben a környezet állapotának javítására, illetve megőrzésére vonatkozó minőségi és mennyiségi célokat az ágazatok együttes cselekvése kell, hogy megvalósítsa. Az NKP-II teljesülését az ágazatok közötti integrációt is biztosító tematikus akcióprogramok végrehajtásán keresztül lehet biztosítani. Az ÚMVP az NKP-II céljai közül elsősorban a következőkhöz járulhat hozzá:

A hazai és nemzetközi jogszabályok által **védett természeti területek értékeinek megőrzése, az optimális természetvédelmi kezelési tevékenység megvalósítása**, az agrár-környezetvédelmi, és erdő-környezetvédelmi intézkedések, továbbá a Natura 2000 hálózat területeinek támogatásai révén a biológiai sokféleség megőrzéséhez, a természeti örökség fenntartásához, az ökológiai rendszerek fennmaradásához.

Az **integrált vízgyűjtő-gazdálkodás hatékonyságának növelésével** – úgy, mint a holtágak és azok hatásterületének hasznosítása, a természetközeli mezőgazdasági területhasználatok támogatása, az árterek és belvízöblözetek rehabilitációjával érintett területeken a gazdálkodók támogatása, jó mezőgazdasági gyakorlat elterjesztése – a vizek jó állapotának eléréséhez és védelméhez.

A **bioüzemanyagok előállításával - a bioetanol esetében a szesz előállítása, biodízel-gyártásnál a nyersolaj előállítása útján a fosszilis energiahordozók felhasználásának csökkentéséhez.**

²⁸ 132/2003. (XII.11.) OGY határozat a 2003-2008. közötti időszakra szóló Nemzeti Környezetvédelmi Programról

²⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 1600/2002/EK határozata a 6. Környezetvédelmi Akcióprogramról („Környezet 2010: A mi jövőnk, a mi választásunk”), 2002. július 22.

A mezőgazdasági technológiák energiatakarékossági beruházásainak támogatásával az energiahatékonyság növeléséhez, az energiafogyasztás csökkentéséhez.

Az állattartó telepek korszerűsítésével az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentéséhez, a **hígtrágya talajba és talajvízbe jutásának megakadályozásával, és azok megfelelő kezelésével** pedig a földtani közeg és a vizek védelméhez.

A **területhasználat, a termékszerkezet és művelési ág változtatás támogatásával**, valamint az aszálykárok elleni intézkedésekkel a talajvédelemhez, erózió továbbá talajszennyezés és porszennyezés csökkentéséhez.

Szennyvíztisztítás korszerűsítésével, továbbá a szennyvíztisztító művekből származó iszapok környezetkímélő mezőgazdasági felhasználásával a vizek védelméhez és a települési környezetminőség javításához.

A területileg differenciált és ágazatok között **integrált vízgazdálkodás, vízkár-elhárítás területén történő beruházások támogatásával** a környezetbiztonság növekedéséhez, vizek jó állapotának fenntartásához és védelméhez.

Az ökoturizmus infrastrukturális feltételeinek és a kapcsolódó szemléletformáló intézkedések támogatásával

Az NKP-II-vel való összhang megteremtése érdekében a Programban a következő szövegváltozat beillesztését javasoljuk:

6. javaslat	<i>A Program tartalmazzon egyértelmű utalást a hazai környezetpolitika alapidokumentumára:</i> „Az ÚMVP a második Nemzeti Környezetvédelmi Program (NKP-II, 2003-2008.) alapján figyelembe veszi a magyar környezetpolitika stratégiai céljait és célkitűzéseit és hozzájárul az NKP-II környezetvédelmi céljainak eléréséhez, különösen az alábbi területeken: – Az integrált vízgyűjtő-gazdálkodás keretében a vizek jó állapotának elérése és védelme, – a védett természeti területek értékeinek megőrzése, a természeti örökség fenntartása és az ökológiai rendszerek fennmaradása – az agrár- és erdő-környezetvédelmi intézkedések, és a Natura 2000 hálózat területeinek támogatásai révén a biológiai sokféleség megőrzése, – az erdősültség növelése, – a megújuló energiaforrások hasznosítási arányának növelése, – az üvegházhatást okozó gázok kibocsátásának csökkentése, – a talaj mennyiségi és minőségi védelme, – az erózió, továbbá a talajszennyezés és porszennyezés csökkentése”.

Országos hulladékgazdálkodási Terv

Az Országos Hulladékgazdálkodási Terv³⁰ (OHT) a hulladékgazdálkodás teljes egészét felölelő komplex cselekvési terv. Az OHT-ban megfogalmazott feladatok és programok meghatározása az NKP-II kidolgozásával összhangban történt, és az OHT a Hulladékgazdálkodási Tematikus Akcióprogram megvalósítási tervének szerepét is betölti. Az OHT – a Mezőgazdasági és

³⁰ 110/2002. (XII. 12.) OGY határozat. az Országos Hulladékgazdálkodási Tervről

élelmiszeripari biomassza program keretében – kimondja, hogy gyakorlatilag teljes egészében meg kell szüntetni a biológiai úton lebontható növényi és állati hulladék lerakását. El kell érni a biológiai úton lebomló élelmiszeripari növényi és állati hulladék közel teljes körű hasznosítását. Meg kell oldani a mezőgazdasági eredetű biológiai úton lebomló szerves anyag tartalmú hulladékok hasznosítását a hasznosítható alkotók biológiai körforgásba történő visszavezetése érdekében. Ezt a talajba történő bedolgozás, másodlagos feldolgozás és komposztálás fejlesztésével kívánják elősegíteni. A mező- és erdőgazdálkodásban képződő növényi maradványok, valamint az állattartásból származó trágyák biológiai körforgásba történő visszavezetését az agrár-környezetvédelmi intézkedések keretében a környezetkímélő gazdálkodási módok támogatásával az ÚMVP is ösztönzi. A növényi és állati eredetű hulladékok kezelésére új hulladékkezelő kapacitások (komposztáló, biogáz-előállító és -hasznosító létesítmények) létrehozását irányozzák elő. Az ÚMVP azonban nem foglalkozik az energetikai hasznosításon kívüli biomassza hasznosítási lehetőségekről (egyéb termék-előállítás, talajerő utánpótlás, komposztálás elterjesztése), a KEOP pedig csak a települési önkormányzatok hatáskörébe utalt ún. telepi és házi komposztálás elterjesztését támogatja, és nem nyújt megoldást a mezőgazdasági termelésből származó szerves hulladékok kezelésére.

Az ÚMVP a talajjavításban szán szerepet a termelésből visszamaradt anyagoknak, ezáltal az élelmiszeripari termelés maradványainak hasznosításának növeléséhez is hozzájárul.

Az OHT szerint fel kell számolni az összes működő és lezárt dögtutát, állati hulladéklerakót. Regionális (szelektív) gyűjtő és kezelő rendszert kell kiépíteni az állati eredetű hulladék hasznosítására. Ezt a célt az első NFT Környezetvédelmi és Infrastruktúra-fejlesztési Operatív Programjából is támogatták, a jövőben ez majd a KEOP támogatási körbe tartozik.

Az ÚMVP agrár-környezetvédelmi intézkedések által egyes területeken közvetlenül is hozzájárul a mezőgazdasági kemikáliák ésszerű felhasználásához, ezzel közvetve ezek hulladékainak (a műtrágyák csomagolóanyagai, veszélyes és nem-veszélyes növényvédőszer csomagolóanyagai,) mennyiségi csökkenéséhez, illetve a szerves trágyák, és a növényi melléktermékek mezőgazdasági hasznosításához. Ezen kívül – az OHT-ban is előírányozottaknak megfelelően – meg kell oldani a felhalmozott növényvédőszer maradványok és göngyölegeik ártalommentes megsemmisítését.

Fontos OHT célkitűzés a települési szennyvíziszapok hasznosítási arányának növelése (40%-ról minimálisan 55%-ra) pl. mezőgazdasági hasznosítás útján, mivel a folyamatosan növekvő csatornázási és szennyvíztisztítási kapacitások kiépítésével a települési szennyvíziszapok mennyisége is növekszik. **A települési szennyvíziszapok kezelését azonban nem az ÚMVP, hanem a KEOP finanszírozza majd,** és a KEOP-on keresztül kell biztosítani a keletkező szennyvíziszapok mezőgazdasági hasznosítását (megfelelő előkezelését, vizsgálatát és kijuttatását).

A folyékony hulladékok összes mennyisége a növekvő csatornázási és szennyvíztisztítási kapacitásoknak köszönhetően egyre csökken. Ennek ellenére fontos azon OHT célkitűzés figyelembe vétele, amely az ilyen települési és mezőgazdaságból származó folyékony hulladékok mezőgazdasági hasznosítását is szorgalmazza.

Az OHT-val való összhang megteremtése érdekében a Programban a következő intézkedések figyelembevételét javasoljuk:

7.	(1) A nagy létszámú állattartó telepek esetében kiemelten ösztönözni kell a mezőgazdasági

javaslat	<i>eredetű szennyvíziszapok, istállótrágyák kezelését.</i> (2) <i>Lehetőség szerint támogatni kell a mezőgazdasági eredetű szerves hulladékok kezelését (pl. egyéb termék-előállítás, talajjóró utánpótlás, komposztálás elterjesztése)</i>

2.2.4. Kapcsolódás a Nemzeti Agrárkörnyezetvédelmi Programhoz³¹

A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program³² (NAKP) az Európai Unióhoz való csatlakozás felkészülési időszakában, a földművelésügy és a környezetvédelem együttműködésével, a Közös Agrárpolitika szabályainak megfelelően készült el. A 2002-ben elindult és 2003-ban is folytatódott program sokrétű igényt kívánt kielégíteni. A szakmapolitika az agrárágazat struktúraváltását, a mezőgazdasági eredetű környezetterhelés csökkenését és a biodiverzitás megőrzését tűzte ki céljául, míg a gazdálkodók megélhetésük javulását, illetve a környezet- és természetvédelmi korlátozások kompenzációját várták a programtól. A hivatásos természetvédelmi szervezetek és nem kormányzati szervezetek pedig joggal tekinthették ezt az agrártámogatási rendszert a természetvédelmi kezelés megvalósítási eszközének. Mindezen igények figyelembe vételével az első évek eredményei a program sikerességét igazolták, amely elsősorban a gazdálkodók közötti népszerűségben volt mérhető. **A 2004. évi csatlakozásunk időpontjától a Nemzeti Vidékfejlesztési Stratégiai Terv agrár-környezetgazdálkodási intézkedései között** megjelent a természet- és környezetkímélő földhasználat továbbvitele és ezen földhasználatok területi kiterjesztése növekedett. Az előcsatlakozási időszakot is beszámítva (az eddig eltelt négy évet tekintve) hangsúlyozni kell, hogy az agrár-környezetgazdálkodás elvű földhasználat kiterjesztése elősegíti a magyar érdekek érvényesítését, az uniós többletforrásokhoz való hozzájutást, a mezőgazdasági termelők megélhetési lehetőségét, valamint új piacok megszerzését, amely elsősorban az agrárium és a környezet- és természetvédelem közös céljait, továbbá ezen túlmenően a vidékfejlesztést és a foglalkoztatás-politikát is szolgálja. Megítélésünk szerint - bár az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program egyik fontos prioritása az agrár-környezetgazdálkodás - de ennek súlya (finanszírozási aránya) nem tűnik elegendőnek az agrár-környezetgazdálkodás szükséges mértékének eléréséhez. A 2002 óta elért eredmények megőrzése és az ökológiai adottságokhoz jobban igazodó, agrár-környezetgazdálkodási elvű mezőgazdálkodás területi bővítése érdekében változtatni szükséges a tengelyek közötti forráselosztáson a II. tengely javára. Emellett fontosnak tartjuk, hogy a Program támogassa a Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztéséhez kapcsolódó tájgazdálkodási intézkedéseket is. **A NAKP-mal történő összhang megteremtése érdekében** a Programban a következő intézkedések figyelembevételét javasoljuk.

8. javaslat	(1) <i>Az agrár-környezetgazdálkodási intézkedésen belül kapjon kiemelt szerepet a konkrét természetvédelmi célkitűzéssel rendelkező, és a természetkímélő gazdálkodási módok fenntartásához kellően magas bevételt biztosító Érzékeny Természeti Területek Célprogram.</i> (2) <i>Az agrár-környezetgazdálkodási intézkedésen belül – az 5 éves kötelezettségvállalás lejártával - célszerű csökkenteni a mérsékeltbb környezeti eredményekkel járó környezetvédelmi programok arányát a szántóföldi alapprogram elhagyásával, és az</i>

³¹ Megjegyezzük, hogy a Nemzeti Erdőprogramhoz való kapcsolódást is, különösen a szemléletformálás és a környezeti nevelés vonatkozásaiban

³² 2253/1999. (X.7.) Korm. határozat

integrált gazdálkodás területi arányának és támogatási intenzitásának relatív csökkentésével.

2.3. A Program és a Terv összefüggései egyes kiemelt jelentőségű környezetvédelmi jogszabályok végrehajtásával

2.3.1. Egységes környezethasználati engedélyezési eljárás

Az Európai Tanács integrált szennyezés-megelőzésről és csökkentésről szóló irányelve³³ (IPPC Irányelv) és az annak megfelelő hazai jogszabály³⁴ egyértelműen rögzíti, hogy a jogszabály hatálya alá tartozó egyes mezőgazdasági tevékenységeknek is meg kell felelniük az elérhető legjobb technika (BAT) elvárásainak, **legkésőbb 2007. október 31-ig.**

5. táblázat. A BAT előírásokat betartani köteles mezőgazdasági létesítmények

Állattartó telep típusa	Becsült száma
létesítmények intenzív baromfitenyésztésre (legalább 40 000 férőhely baromfi számára)	249 db létesítmény
létesítmények intenzív sertés tenyésztésre - legalább 2000 férőhely (30 kg-on felüli) sertések számára - legalább 750 férőhely kocák számára	215 db létesítmény 50 db létesítmény

Forrás: Országos Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Főigazgatóság
www.ippc.hu honlapja (2005 évi adat)

Megjegyezzük, hogy az IPPC irányelv jelenleg tartó felülvizsgálati folyamatának egyik eredményeként elképzelhető, hogy a jövőben a szarvasmarhatartás is bekerülhet az IPPC hatálya alá, azaz BAT színvonalú működés lesz megkövetelhető ebben az alágazatban is.

Az illetékes környezetvédelmi felügyelőségek 2006 júniusáig a felsorolt három alágazatban összesen kb. 300 egységes környezethasználati engedélyt adtak ki. Ez az érték azóta biztosan jelentősen nőtt, de így is kb. 100-150 engedélyeztetés még hátravan. Az igazi nehézség ezen állattartó telepeknél azonban nem a környezetvédelmi engedélyeztetés folyamata (bár számos üzemeltető számára már a környezeti tanácsadói szolgáltatás igénybevétele, környezeti mérések elvégeztetése is költségterhet jelent), hanem **esetükben a BAT-színvonal eléréséhez szükséges műszaki fejlesztési költségek az igazán jelentősek.** Az uniós irányelv és a hazai kormányrendelet értelmében minden üzemelő létesítménynek az egységes környezethasználati engedély előírásai szerint (azaz a BAT követelményeknek megfelelően) kell működni legkésőbb 2007. október 31-ig. **Hangsúlyozzuk, hogy eddig a határidőig nem csak az engedélyt kell megszerezni, hanem a BAT-színvonalat is el kell érni!** Mindezek gyakorlati megvalósulására az EU kiemelt figyelmet fordít, komoly ellenőrzésekre lehet számítani! A következő BAT követelmények - a teljesség igénye nélkül - jelentős ráfordítást jelentenek az állattartó telepek üzemeltetői számára:

³³ 96/61/EK Irányelv: Integrated Pollution Prevention and Control

³⁴ 314/2005. (XII. 25.) Korm. rendelet a környezeti hatásvizsgálati és az egységes környezethasználati engedélyezési eljárásról

hígrágya, trágyalé, csurgalékvíz kizárólag szivárgásmentes, szigetelt tartályban, medencében tárolható (a korábbi gyakorlattól eltérően még részben sem lehet elszikkasztani a hígrágyát)

a tároló helynek legalább 4 havi hígrágya, trágyalé, csurgalékvíz befogadására elegendő méretűnek kell lennie

mind az istállótrágya, mind a hígrágya tárolására szolgáló műtárgyakat el kell látni szivárgás érzékelő rendszerrel és megfelelő monitoring-rendszerrel

A Terv a helyzetelemzési részében („Környezetgazdálkodás és területhasználat” fejezet, „nitrát direktíva” alfejezetében) felveti az évi több millió köbméteres nagyságrendben összegyűjtött hígrágya problémáját, de a dokumentum BAT-ról egyáltalán nem tesz említést. A „4.2.3. *Agrár-környezetvédelmi kifizetések*” intézkedés fejezetén belül a kölcsönös megfeleltetés („Cross-compliance”) előírások felsorolása tartalmaz ugyan egy utalást az IPPC irányelvre, de ez sajnos csak az irányelv keretében szükséges adatszolgáltatásokra vonatkozik.

Ezen kívül egy helyen található még az IPPC-re vonatkozó utalás: „A közösségi jogszabályokon alapuló előírások betartása” intézkedés fejezetén belül, ahol a kedvezményezettek meghatározása körén belül kerül megemlítésre, hogy az intézkedés „Tekintettel a környezetvédelmi előírásokra, egyes támogatási jogcímek csak a nitrátérzékeny területen állattartást végzők vagy IPPC telepek számára nyitottak”. A BAT követelményeknek történő megfelelés figyelembevétele érdekében a Programban a következő intézkedést javasoljuk.

9. javaslat	<i>Az állattartó telepek esetében támogatni kell - a BAT teljesítés céljából - a megfelelő méretű, szigetelt trágyatároló medencék, és kapcsolódó monitoring rendszerek kialakítását.</i>

2.3.2. 2006/32/EK irányelv az energia-végfelhasználás hatékonyságáról és az energetikai szolgáltatásokról

Egy viszonylag új EU szabályozás - az Energiahatékonysági Irányelv³⁵ - 2008-2016 között az energia végfelhasználás évente átlagos 1%-os csökkentését írja elő az EU országokban. Habár maga a direktíva nem teszi kötelezővé az energia-végfelhasználás csökkentését, de leszögezi, hogy: „a tagállamok átfogó nemzeti energia-megtakarítási célelőirányzatot fogadnak el, amely szerint ezen irányelv alkalmazásának kilencedik évére 9 %-os megtakarítás elérésére törekednek, és amelyet az energetikai szolgáltatások és egyéb energiahatékonyságot javító intézkedések útján kell elérni”. Az Irányelv előírja, hogy **a tagállamoknak legkésőbb 2007. június 30-ig energiahatékonysági cselekvési tervet kell készíteniük, és számszerű energiahatékonysági vállalást kell tenniük.**

A KEOP-ban foglaltak arra utalnak, hogy Magyarországon évi 1%-os energiatakarékosságot kell célul kitűzni, azaz a hazai energiahordozó-felhasználást évente 10-11 PJ-al kell mérsékelni. *Várható, hogy a mezőgazdaságnak* - mint jelentős energiaszolgáltató ágazatnak - ágazati energiatakarékossági vállalást kell tennie. **Az Energiahatékonysági Irányelv teljesítése érdekében** a Programban a következő „javító” intézkedést (intézkedést meghatározó feltételt) javasoljuk:

10.	<i>A támogatásoknál (különösen a gépbeszerzés, öntözés, infrastrukturális fejlesztések</i>

³⁵ 2006/32/EK irányelv az energia-végfelhasználás hatékonyságáról és az energetikai szolgáltatásokról

2.3.3. NATURA 2000 irányelvek

Az Európai Unió által létrehozott Natura 2000 egy olyan összefüggő európai ökológiai hálózat, amely a közösségi jelentőségű természetes élőhelytípusok, vadon élő állat- és növényfajok védelmén keresztül biztosítja a biológiai sokféleség megóvását és járul hozzá kedvező természetvédelmi helyzetük fenntartásához, illetve helyreállításához. A Natura 2000 hálózat³⁶ az Európai Unió két természetvédelmi irányelve alapján kijelölendő területeket - az 1979-ben megalkotott madárvédelmi irányelv (79/409/EGK) végrehajtásaként kijelölendő különleges madárvédelmi területeket és az 1992-ben elfogadott élőhelyvédelmi irányelv (43/92/EGK) alapján kijelölendő különleges természetmegőrzési területeket - foglalja magába. (Megjegyezzük, hogy a Natura 2000 területek földhasználati előírásai a környezeti értékelés kidolgozásának időpontjában nyilvános közigazgatási egyeztetésen van, a Natura 2000 területek helyrajzi számos jegyzéke pedig közvetlenül kihirdetés előtt áll.)

A madárvédelmi irányelv általános célja a tagállamok területén, természetes módon előforduló összes madárfaj védelme. Különleges madárvédelmi területnek azok a régiók számítanak, amelyek a tagállam területén rendszeresen előforduló és átvonuló fajok nagy állományainak adnak otthont, valamint a vízimadarak szempontjából nemzetközi jelentőségű vizes élőhelyeket foglalnak magukban.

Az élőhelyvédelmi irányelv fő célkitűzése a biológiai sokféleség megóvása, a fajok és élőhelytípusok hosszú távú fennmaradásának biztosítása, természetes elterjedésük szinten tartásával vagy növelésével. Az irányelv írja elő az európai ökológiai hálózat, a Natura 2000 létrehozását, melynek a madárvédelmi irányelv rendelkezései alapján kijelölt területek is részei. Azok az élőhelytípusok és fajok, melyek fennmaradását csak azonnali intézkedéssel lehet biztosítani, kiemelt jelentőségűek és az unióban elsőbbséget, prioritást élveznek. Az élőhelyvédelmi irányelv egyértelműen kifejezi, hogy a NATURA 2000 területek kijelölésével nem a gazdasági fejlődés leállítását, nem zárt rezervátumok létrehozása a cél, ahol minden tevékenység tiltott. A gazdálkodás bizonyos formái a területen továbbra is folytathatók, ha az összeegyeztethető a védelemmel. **A védelmet kizárólag azon fajok és élőhelytípusok szempontjából kell biztosítani, amelyek alapján a területet kijelölték.**

A NATURA 2000 hálózat egyértelműen támogatja a Tervet és a Programot, azzal, hogy hozzájárul a vidék fenntartható fejlődéséhez a vidéki munkaerő foglalkoztatásának növelése, alternatív jövedelemszerzési lehetőségek megteremtése, a vidék turisztikai vonzerejének fokozása, biotermékek kereskedelme és az agrár-környezetvédelmi intézkedések által. A hálózat kialakításának legnagyobb előnye, hogy Magyarország természeti értékei, egy az eddiginél magasabb szintű, európai uniós jogi védelmet kapnak, ami nagymértékben támogatja a hazai természetvédelmi törekvéseket és munkákat, elősegítve páratlanul gazdag természeti értékeink védelmét. Megjegyezendő ugyanakkor, hogy a

³⁶ a) 275/2004 (X.8.) Korm. rendelet az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről

b) KvVM közlemény az európai jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekkel érintett földrészeket jegyzékéről szóló (Megjelent: MK 80.szám II.kötet, 2005.június 16)

Natura 2000 hálózat egy kiegészítő eszköz a hazai természetvédelem számára. A hálózat területei nem helyettesítik, hanem kiegészítik a hazai védett természeti területek rendszerét.

Az európai országok köréből hazánk kiemelkedik, mivel a természeti értékek jelentős hányada konkrétan kötődik az erdő-, és mezőgazdasági művelés alatt álló területekhez, az emberi befolyásolás alatt kialakult ökoszisztémákhoz. Ezeken a területeken végzett tevékenységek jelentős hatással vannak a megőrzésüket célzó törekvések eredményességére. **A természetvédelem és a mezőgazdaság egymásrautaltsága Magyarországon tehát fokozottan is igaz,** tekintettel a mezőgazdasági művelés alatt álló területek magas arányára és a természeti értékek, illetve a gazdálkodási módok közti összefüggésre. Magyarországon az európai uniós irányelveknek megfelelően **467** különleges természet-megőrzési területet (1,4 millió ha), és **55** különleges madárvédelmi területet (1,38 millió ha) jelöltek ki. A természet-megőrzési és a madárvédelmi területek közötti átfedés következtében ez összesen **1,96 millió hektárt**, azaz az ország területének **21%-át** jelenti (EU átlag: 20%).

Bár a Bizottság a Natura 2000 területeken betartandó előírásokból származó elmaradó haszon és többlet költség kompenzációjának forrásául az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapot (EMVA) jelölte meg, az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program csak 2009-től és csekély finanszírozással tervezi a Natura 2000 támogatási rendszer bevezetését. **A NATURA 2000 Irányelveknek való megfelelés érdekében a Programban a következő figyelembevételét javasoljuk:**

11. javaslat	<i>A NATURA 2000 intézkedést 2007-től el kell indítani. A tengelyek közötti új forrásfelosztás után a jelenleginél nagyobb forrást azokra az intézkedésekre célszerű biztosítani, amelyek környezeti szempontból kedvezőbb eredménnyel járnak.</i>

2.3.4. Víz keretirányelv

Víz keretirányelv³⁷ (VKI) a vízgazdálkodás egészére, a vízzel kapcsolatos minden célkitűzésre és emberi tevékenységre vonatkozik, továbbá az EU környezetpolitikájának egyik alap dokumentuma. A Víz keretirányelv **fő célkitűzése az integrált, fenntartható vízgazdálkodási politika kidolgozása és végrehajtása.** A VKI legfőbb előírásai közé tartozik:

- a felszíni vizek jó (kémiai és ökológiai) és a felszín alatti vizek jó (mennyiségi és kémiai) állapotba helyezésének és a jó állapot megőrzésének elérése 2015-re;
- a hasznosítható vízkészletek hosszú távú védelmére alapozott fenntartható vízhasználat elérése;
- a vízgyűjtő gazdálkodási tervezés bevezetése és integrált vízgyűjtő gazdálkodási intézkedési programok végrehajtása a társadalmi részvétel magas szintjének biztosítása mellett;
- a társadalom és a gazdaság vízzel kapcsolatos igényeinek feltérképezése és hosszú távú előrejelzése;
- az ezekre vonatkozó megvalósítási intézkedési tervek kidolgozása, melyek figyelembe veszik a költséghatékonyság, a fenntarthatóság szempontjait;
- a környezeti célkitűzések, kritériumok meghatározása és ezek teljesülésének monitoringja és értékelése.

³⁷ 2000/60/EK rendelet, 221/2004. (VII. 21.) Korm. rendelet a vízgyűjtő-gazdálkodás egyes szabályairól

A mezőgazdasági termelés és mezőgazdasági vízhasználatok nagymértékben befolyásolják a Víz Keretirányelvben és más kapcsolódó vízgazdálkodási jogszabályokban³⁸ lefektetett környezeti célok teljesülését, valamint a vizek jó állapotának elérését, illetve megtartását.

A Programban több helyen történik utalás a VKI-re, a 4.2.10. Erdő-környezetvédelmi kifizetések intézkedés indoklása keretében az irányelv céljaihoz való hozzájárulást nevesítik a tervezők, illetve a 4.2.2. Natura 2000 kifizetések és a 2000/60/EK irányelvhez kapcsolódó kifizetések intézkedés leírásában a Kapcsolódások a Programon belül részfejezetben említik a VKI-t, amely intézkedésen belül a VKI hazai megvalósulásához is hozzájáruló további programelemek találhatók. A VKI célkitűzéseire nem csupán a KEOP-ban és részben a ROP-okban, hanem a VKI értelmében minden érintett mezőgazdasági területen támogatott integrált vízgyűjtő gazdálkodást szolgáló intézkedések járulhatnak hozzá. A VKI által a vizek jó állapotának elérésére kitűzött **2015-ös határidő egybeesik az ÚMVP lezárásának határidejével, ezért is fontos a VKI-ben megfogalmazott előírások hangsúlyos figyelembevételé.**

Meg kell említeni, hogy a **1855/2006/EK irányelv a felszín alatti vizek szennyezés és állapotromlása elleni védelméről 2006. év végén lépett, hatályba mely** jogszabály a 80/68/EGK irányelvet hivatott felváltani. Az irányelv a VKI-re hivatkozva rögzíti a felszín alatti víztest jó kémiai állapotának értékelését, a tagállamok feladatait a felszín alatti vizek szennyeződésének és állapotromlásának megelőzésében, a szennyezések felszámolásában, a monitoring és értékelés kérdéseiben, és a kritériumok meghatározásában. Az irányelv védi a felszín alatti vizektől függő ökoszisztémákat (tehát azokat, amelyek a felszín alatti vizekkel kapcsolatban vannak, valamint azokat, amelyek kémiai és ökológiai állapota a felszín alatti vizek kémiai és mennyiségi állapotától függ).

Az irányelv is felhívja a figyelmet arra a tényre, hogy a felszín alatti vizek védelme egyes területeken változásokat kíván meg a mezőgazdasági és erdészeti gyakorlatban, melyek a bevételek csökkenéséhez vezethetnek. Mind a Víz keretirányelv végrehajtásának első értékelése, mind a Nitrát Irányelvhez készített EU jelentés dokumentálja, hogy a 2000-2003 időszakban a meghozott intézkedések, **beleértve a helyes mezőgazdasági gyakorlat (GAP) betartására irányuló rendelkezést is, nem vezettek a felszín alatti vizek terhelésének lényeges csökkenéséhez a mezőgazdasági területeken.** Mindez valószínűsíti, hogy az Európai Bizottság fokozott figyelmet fog fordítani a VKI és a felszín alatti vizek szennyezés és állapotromlása elleni védelméről szóló EU irányelv tagállami szintű végrehajtásának ellenőrzésére.

A Terv prioritásai maradéktalanul illeszkednek a VKI célkitűzéseire, a Program tervezett intézkedései valószínűsítik, hogy a mezőgazdasági vízgazdálkodás jelentősen hozzájárul majd a VKI magyarországi végrehajtásához. Ennek érdekében a Programban a következők figyelembevételét javasoljuk:

12. javaslat	<i>(1) A vízgazdálkodással összefüggő intézkedések esetében a Pályázónak be kell mutatnia, hogy a beruházás, fejlesztés mi módon járul hozzá a VKI (Víz keretirányelv) célkitűzéseire.</i>

³⁸ (a) 27/2006. (II. 7.) Korm. rendelet a vizek mezőgazdasági eredetű nitrátszennyezéssel szembeni védelméről

(b) 21/2006. (I. 31.) Korm. rendelet a nagyvízi medrek, a parti sávok, a vízjárta, valamint a fakadó vizek által veszélyeztetett területek használatáról és hasznosításáról, valamint a nyári gátak által védett területek értékének csökkenésével kapcsolatos eljárásról

(2) Támogatást kell biztosítani a vidékfejlesztési szaktanácsadók számára, hogy javítsák tájékozottságukat a VKI terén.

3. A PROGRAM ÉS A TERV KÖRNYEZETI HATÁSAINAK FELTÁRÁSA

3.1. Fenntarthatósági megfelelés: az ÚMVST fenntarthatósági értékelése

Mint azt az 1.5.2. fejezetben ismertettük, fenntarthatósági szempontból megvizsgáltuk az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv prioritásait és céljait. Megjegyezzük, hogy a Terv helyzetértékelése a fenntarthatóság környezeti szempontjait megfelelően veszi figyelembe, ugyanakkor a fenntarthatóság társadalmi és gazdasági pilléreire kevesebb figyelmet fordít. A Terv külön fejezetet szán a horizontális politikák érvényesülésének bemutatására; ahol a fenntartható fejlődés szabta követelmények megfelelően kerülnek ismertetésre.

3.1.1. A Terv prioritásainak fenntarthatósági vizsgálata

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv - agrár- és vidékfejlesztés fejlesztési irányai keretében a **következő prioritásokat** rögzíti:

I. A mezőgazdaság és erdészeti szektor versenyképességének javítása, a strukturális feszültségek enyhítése, a termelési szerkezetváltás elősegítése;

- I/1a. *Megújuló energiaforrások - energiaültetvények*: termelés és felhasználás, az erre alapozott termelői rendszerek elterjedése (fás és lágyszárú energiaültetvények)
- I/1b. *Megújuló energiaforrások - mezőgazdasági melléktermékek*: termelés és felhasználás, az erre alapozott termelői rendszerek elterjedése (mezőgazdasági melléktermékek előállításához szükséges alapanyagok termelése és a biomassa felhasználása)
- I/2. *Technológiai fejlesztés*: a szerkezetátalakításhoz igazodó mezőgazdasági gépbeszerzés, az agrár-logisztikához kapcsolódó fejlesztések és infrastrukturális beruházások, valamint a mezőgazdasági telephelyek közösségi előírásoknak megfelelő korszerűsítése
- I/3. *Állattenyésztés*: Az állattartó telepek átalakítása az állategészségügy biztonsági kérdéseinek figyelembe vételével
- I/4. *Élelmiszer-feldolgozás*: élelmiszeripari integrációk, és a technológiai színvonal folyamatos fejlesztése, élelmiszerbiztonság, ökológiai és a földrajzi védjegy, integrált termék-megjelölés
- I/5. *Kertészet*: Fejlesztési potenciál a nem élelmiszer célú kertészetben, a kertészeti ágazat fejlesztését össze kell kötni a geotermikus energia hasznosításával is
- I/6. *Birtokrendezés*: birtok-összevonási célú termőföldvásárlás és a termőföld elővásárlási és elő-haszonbérleti jogi szabályozása, birtokrendezést szolgáló földmérési munkák, a megosztási-, telekegyesítési-, változási stb. vázrajzok készítésének támogatása, a fiatal mezőgazdasági termelők számára lehetőség lesz földterület vásárlásra
- I/7. *Vízgazdálkodás, belvízvédelem*: területi és az üzemi vízgazdálkodási létesítmények kialakítása, és korszerűsítése, a helyi vízkár valamint az aszálykár elhárításának támogatása

II. A versenyképes agrárgazdaság humán feltételeinek megteremtése, különös tekintettel az innovációs készség és a piacorientált szemlélet elterjedésére

- II/1. *Korstruktúra javítása*: a gazdaság-átadási földhöz jutás a fiatal agrárvállalkozóknak nyújtott támogatások által

- II/2. *Innováció és piaci orientáció*: a termékpályás szerveződések mentén: az innováció, és a stratégia valamennyi tengely részét képezi (horizontális cél). Működési és fejlesztési forrásokkal támogatni kell a mezőgazdasági termékpályák piaci és termelői igényeknek megfelelő újraszervezését bevonva a részfoglalkozású és félig önellátásra termelők potenciálját is. Az agrártermékekhez kötődő marketing tevékenységet a fogyasztók tudatosságának növelésével kell támogatni
- II/3. *Tudásalapú vidéki társadalom*: friss információk eljuttatása a vidéki közösségek és gazdálkodók számára, képzés, és a tanácsadói szolgáltatások, információs és kommunikációs technológiák felhasználásának támogatása

III. A fenntartható termelés és földhasználat garanciáinak erősítése

- III/1. *Erdőgazdálkodás*: a versenyképes termelésre kevésbé alkalmas mezőgazdasági területek erdősítése és az erdők környezeti állapotának fenntartása, a hagyományos erdészeti tevékenység támogatása. Fás-száru energia ültetvény telepítés támogatása.
- III/2. *Környezetkímélő gazdálkodási módszerek*: ökológiai gazdálkodás elterjesztése, az agrár-környezetgazdálkodás keretében vállalt önkéntes, valamint a Natura 2000 hálózat keretében kötelező és önként vállalt előírások teljesítésének támogatása, a Víz keretirányelv szerinti vízgyűjtő-gazdálkodási tervek intézkedési programjai szerint megvalósított környezetkímélő mezőgazdasági gyakorlat támogatása
- III/3. *Kedvezőtlen adottságú területeken folytatott gazdálkodás*: jövedelemkiegészítő támogatás
- III/4. *Állattartási előírások*

IV. A vidéki foglalkoztatási feszültségek csökkentése, a vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése, illetve a vidéki életminőség javítása, a szolgáltatásokhoz való hozzáférés javítása a vidéki települések lakosai számára

- IV/1. *Vidéki vállalkozásfejlesztés*: A diverzifikáció ösztönzése, új munkahelyek létrehozása, falusi turizmus fejlesztése, a régióra jellemző termékek előállítását, feldolgozását végző vállalkozások támogatása
- IV/2. *Falumegújítás*: falvak megújítása, a kulturális és rekreációs lehetőségek bővítése
- V/3. *Integrált kistelepülési szolgáltató terek*: a kistelepülések életminőségét javító alapvető kommunikációs, hivatali és egyéb szolgáltatások támogatása

V. Helyi közösségek fejlesztése. A több vidéki településre kiterjedő (kistérségi) belső erőforrások mozgósítása, mely a IV. tengely megvalósítását szolgálja

A prioritások fenntarthatósági értékelő mátrixát a 2. mellékletben mutatjuk be. Megjegyzéseink a következők:

Az értékelés nem a prioritások általános megítélésére szolgál, hanem - az SKV javaslattevő jellegének eleget téve - azokra a fenntarthatósági szempontokra (értékrend elemekre) hívja fel a figyelmet, ahol a prioritások megfogalmazásában a fenntarthatóság szempontjait határozottabban kellene megjeleníteni. Az értékelések az SKV kidolgozásakor rendelkezésre álló ismeretek és információk alapján készültek.

Az I/1. prioritást az SKV munkacsoport választotta ketté a) és b) prioritásra; ezért, hogy a fenntarthatósági értékelés kellően differenciált lehessen. Az energiaültetvény prioritás viszonylag negatív fenntarthatósági megítélése azon a „pesszimista” feltételezésen alapul, hogy ezek az intézkedések nem veszik figyelembe a várható külső hatásokat.

Hangsúlyozzuk, hogy, különösen a „negatív következtetések” alátámasztása alaposabb, tudományos igényességű vizsgálatokat tenne szükségessé. **Megállapításaink a prioritások összehasonlítását szolgálják és elsősorban arra a tényre szándékozzák ráirányítani a figyelmet, hogy egyes prioritások fenntarthatósági megfelelőségét területi fókuszálással, vagy feltételekkel célszerű biztosítani.**

A LEADER típusú prioritások környezeti fenntarthatóságait illetően fontosnak tartjuk a környezettudatos nevelés fokozott megjelenítését minden médiában, továbbá a különböző korosztályok számára a természethez kötődés nézetének kialakítását.

3.1.2. A Terv céljainak fenntarthatósági vizsgálata

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv - „stratégiai célkitűzések az EMVA tengelyek mentén” címmel - a következő specifikus célokat rögzíti:

I. tengely: A mezőgazdaság és erdészeti ágazat versenyképességének javítása

- I.1. Az ismeretszerzés támogatása és az emberi erőforrás szakképzettségének és korstruktúrájának javítása
- I.2a. A földhasználat váltás ösztönzése az ökológiai szempontból is fenntartható termelési struktúra elérése érdekében
- I.2b. A növénytermesztés és az állattenyésztés közötti ágazati egyensúly kialakítása
- I.3. A fizikai erőforrások korszerűsítése és fejlesztése, az innováció elősegítése
- I.4. A mezőgazdasági termelés és termékek minőségének javítása

II. tengely: A környezet és a vidék állapotának javítása

- II.1. Mezőgazdasági földterületek fenntartható hasznosítása, környezetkímélő gazdálkodási módszerek elterjesztése
- II.2. A mezőgazdasági tevékenység fenntartása a kedvezőtlen adottságú területeken
- II.3. Erdészeti földterületek fenntartható használata, valamint az erdősültség növelése
- II.4. Állattólleti kifizetések biztosítása

III. tengely: Az életminőség javítása a vidéki területeken és a diverzifikáció ösztönzése

- III.1. A vidéki foglalkoztatási feszültségek csökkentése, a jövedelemszerzési lehetőségek bővítése
- III.2. A vidéki életminőség javítása a kulturális és természeti értékek fenntartható, komplex hasznosítása révén, falumegújítás
- III.3. A vidéki lakosság számára nyújtott alapszolgáltatások fejlesztése

IV. tengely: LEADER típusú helyi fejlesztések

A célok fenntarthatósági értékelő mátrixát a 3. melléklet tartalmazza. Megjegyzéseink megegyeznek a 3.1.1. fejezetben közölt megjegyzésekkel, továbbá:

javasoljuk figyelembe venni, hogy a „*növénytermesztés és az állattenyésztés közötti ágazati egyensúly kialakítása*” célkitűzés negatív megítélése abból az elméleti (pesszimista) feltételezésből indult ki, hogy az állatlétszám túllépi a természeti rendszerek és ökoszisztémák eltartó képességét. **Az állatlétszám mérsékelt bővítése nyilvánvalóan környezeti előnyöket is hozhat, azonban az eltartó képesség szempontjából optimális, és fajtánként változó állatlétszám meghatározása további tudományos vizsgálatokat igényel.** E vizsgálatok híján konzervatív becsléssel éltünk.

3.2. Környezetpolitikai megfelelés: az ÚMVP környezeti teljesítménye

3.2.1. „A mezőgazdaság környezeti helyzete” fejezet értékelése

A helyzetelemzést az ÚMVFT tervezetének 2. fejezete tartalmazza. Ez egy viszonylag terjedelmes rész, általában elég alapos, de egyes kérdéseket tekintve nem teljes körű, illetve struktúráját tekintve kissé nehezen követhető. Az említett fejezet az általános földrajzi, társadalmi, gazdasági háttér bemutatásával kezdődik (2.1.1), és az agrárgazdaság regionális sajátosságainak (2.1.2) bemutatásával folytatódik. Tartalmazza a helyzetelemzést az egyes tengelyek mentén (2.1.3), majd a környezetgazdálkodás és területhasználat leírását (2.1.4) és ezen belül is egy helyzetelemzést az egyes tengelyekre.

Általános jellegű észrevétel, hogy **a helyzetelemzés rész túlnyomórészt csak a gyengeségeket vagy erősségeket hangsúlyozza; lehetőségek (pl. termelési hagyományok) és fenyegetettségek (pl. aszály) helyenként felbukkannak ugyan, de általában feltáratlanok vagy elhanyagoltak maradnak.** Ugyancsak általános jellegű észrevétel, hogy a helyzetelemzés jobb értelmezését és jobb használhatóságát (azaz például ennek alapján történő célok kitűzése, majd intézkedések meghatározása) segítené, ha a nemzetközi gyakorlatban elterjedt DPSIR-sémát, logikai keretrendszert használná. Ez az OECD illetve EEA által fejlesztett modell, amely „Driving forces, Pressures, States, Impacts, Responses” szavakból álló rövidítés, azaz egy olyan logikai keret, amely a gazdaság-társadalom-környezet interakcióit az „ok (hajtóerő) → hatótényező → állapot → (környezeti) hatás → válasz (megoldás)” láncolaton keresztül vizsgálja, tárja fel.

A fenyegetettségek közül nem, vagy csak közvetetten esik szó a klímaváltozásban rejlő kihívásokról, amely már jelenleg is a gyakoribb szélsőséges időjárási helyzeteken keresztül jelenik meg. Pedig ez a mezőgazdasági termelést befolyásoló egyik jelentős tényező lesz a közeljövőben.

A fejezet helyesen emeli ki, hogy *„Magyarországon a mezőgazdasági szakképzés intézményi háttere kiépített, ennek ellenére az egyéni gazdálkodók szakképzettsége alacsony... főként az Európai Unió szerepével kapcsolatos ismeretek (piaci lehetőségek, támogatási rendszer, a termékek minőségi előírásai, az állattartás szabályai, környezetvédelem), valamint a gazdaságvezetéssel összefüggő ismeretek és szakértelem hiányoznak... az iskolarendszeren kívüli felnőttképzés és a szaktanácsadási rendszer kiforratlan.”* Ugyanakkor arra is helyesen kitér, hogy *„...a termelés és gazdálkodás történelmi hagyományai még mindig jelen vannak, különösen a kistelephelyeken.”* Ezt célszerű lenne különös értéként és intézkedésként kezelni.

A helyzetelemzésben csak érintőlegesen esik szó olyan fontos tényezőkről, mint például a vegyszerezés és műtrágya-felhasználás alakulásáról és ezek jövőben várható tendenciáiról. Emellett érdemes lenne megvizsgálni, hogy „kínálati” oldalon hogyan várható a vegyszerek tulajdonságainak alakulása, például a toxicitás és környezetben való lebomló képesség tekintetében.

A 2.1.3 fejezet végén nagyon pozitív, hogy az anyag megemlíti, hogy *„(...)a termelők szervezettségi szintje meglehetősen gyenge s ez máig az élelmiszergazdaság egyik legnagyobb gondja (...). Érdekérvényesítő képességük különösen gyenge az érzékeny termékpályákon (sertés, baromfi).”*

Ez kulcskérdés, az érdekérvényesítő erő gyengeségének okai további részletezést is megérdemelnének, illetve be lehetne mutatni, a magyar gazdálkodóknak nyújtható megerősítés módját is.

A 2.1.4 fejezetben viszont a rendkívül rövid „*A levegő minősége*” című alfejezet gyakorlatilag csak a véderdősávokról szól. **A levegőminőség alakulásában a mezőgazdaság szerepe jelentős, elsősorban a porszennyezés és a bűzszenyezés kialakulásában,** de például a 94/2003. (VII. 2.) kormányrendelet ózonréteget károsító anyagokról előírása alapján a metil-bromidra előírt fokozatos felhasználási tilalom teljesülését is érdemes figyelembe venni (ezt az anyagot szinte kizárólag a mezőgazdaság használja).

A „*megújuló energia, biomassza termelés*” című alfejezet némi következetlenséget mutat a helyzetértékelés egyéb részeihez képest, mivel nemcsak helyzetértékelést, hanem intézkedéseket is tartalmaz; pl.: „(...) rövid vágásérésű lág- és fás szárú energiaültetvények létesítése, további erdőtelepítések szükségesei”. Ugyanakkor a téma újdonsága, fontossága és vitatottsága miatt ez a témakör sokkal bővebb kifejtést is megérdemelne. **Nem esik szó például kutatási irányokról, az ország éghajlatának és egyéb természeti adottságainak megfelelő fajokról; nincs adat a jelenleg képződő biomassza hulladékok (pl. erdészeti hulladék) mennyiségéről, stb.** A „megelőlegezett” intézkedésekkel szemben óvatosságra, megfontoltságra int, hogy már számos tanulmány vet fel veszélyeket az energiaültetvények természetvédelmi és energiamérleg-kérdéseivel kapcsolatosan. Itt egyaránt szükség lenne pro és kontra érvek bemutatására.

Az átlagos birtokméret kérdésénél a helyzetértékelés főként csak az alacsony átlagos birtokméret veszélyeit ecseteli (pl. piacra jutási nehézségek), míg arra nem tér ki, hogy a jelenleg már meglévő, nagyméretű, túlzott birtok-koncentrációk legalább ilyen mértékű társadalmi veszélyt okoznak.

Pozitív, hogy a helyzetértékelés a romák helyzetére külön is kitér. Ez a rész lehetne akár még hangsúlyosabb, főként azért, mert a cigányság nagyobb része a vidéki térségekben él, helyzetük kiváltképp összetett. Ugyanakkor a helyzetértékelésben nem esik szó a közeli jövőben várható további EU bővítés potenciális hatásairól (Románia, Bulgária; jelentős agrár-potenciállal és számos társadalmi problémával).

Hasznos lenne annak bemutatása a helyzetelemzésben, hogy az eddigi agrár-és vidékfejlesztési források (SAPARD, AVOP, NVT, NFT-1) felhasználása milyen eredményeket hozott, és ezekhez képest milyen irányú elmozdulásra lehetne törekedni az ÚMVP esetében.

3.2.2. Az ÚMVP tengelyeinek és intézkedéseinek környezeti értékelése

A Program 4. fejezete tartalmazza a tengelyekre vonatkozó információkat és az egyes tengelyekhez javasolt intézkedéseket. Ezek az intézkedések már a program konkrétabb eszközeinek tekinthetők, ezért ezeket (illetve beavatkozásait) egy környezeti teljesítményértékelési rendszerben (ld. 1.5.2. fejezet) vizsgáljuk. A környezeti értékelés szempontjából az ÚMVP intézkedéseinek többféle típusát különböztethetjük meg:

1. Az első ilyen típus azon intézkedéseket jelenti, amelyek változatlan formában kerültek értékelésre.
2. A második típusba olyan intézkedések tartoztak, amelyeket a környezeti szempontú értékelhetőség céljából alintézkedésekre kellett bontani, mert a Programban megadott, „összevont” módon nem (vagy nem egyértelműen) lettek volna értékelhetők. Például az „1.2.1 Mezőgazdasági üzemek

korszerűsítése” intézkedés(ek) (csoportja) több alintézkedést is tartalmazott – úgy, mint állattenyésztés, kertészet (gyümölcs, szőlő, dísznövény, zöldség, gyógynövény) támogatása, GAZDANet Program – amelyek együttes értékelése nem is végezhető el, mert környezeti szempontú megítélésük alintézkedésenként egészen különböző lehet, ezért ilyen esetekben alintézkedésekre szétbontva történt az értékelés. (Itt van értelme megemlíteni, hogy az (1) típusnál említett, „változatlan formában” történő elemzés tehát csak annyit jelent, hogy azok az intézkedések nem kerültek sem felosztásra, sem összevonásra.)

3. Az intézkedések harmadik csoportjába olyan tételek kerültek, amelyek elemzését nem végeztük el, mert például nagyon tágra értelmezhető tulajdonságuk és/vagy bizonytalan tartalmuk miatt erre nincs lehetőség; ilyen volt például: a „LEADER program” vagy a „4.3.6 Készségek elsajátítása, ösztönzés és végrehajtás” intézkedés. Az ilyen típusú intézkedésekről nem mondható meg előre, hogy valójában mi is valósul meg a kereteik között, így az elemzés sem végezhető el. Az értékelés eredményei a Program tengelyei illetve intézkedései szerint az alábbiak.

A környezeti teljesítmény értékelő mátrixot a 4. mellékletben csatoltuk, melyben feltüntettük az előirányzott támogatásokat is. Megjegyezzük, hogy a tengelyek közötti forráselosztás alapvetően befolyásolja a környezeti teljesítményt. Az I. tengely a források közel felét (47 %) a versenyképesség fokozására koncentrálja és ez főleg műszaki-technikai korszerűsítést, intenzívebb termelést, mennyiségi növekedést, és ezen keresztül a jelenlegi földhasználati struktúra támogatását jelenti. **A Program végrehajtásának körütekintő, a környezeti szempontokat figyelembe vevő szervezése szükséges ahhoz, hogy a forrás-felosztás ne vezessen az elavult termelési szerkezet rögzítéséhez és a kapcsolódó környezeti terhelések növekedéséhez.** Az alábbiakban szöveges kiegészítést fűzünk a környezeti teljesítmény értékeléshez.

I. tengely: a mezőgazdasági és erdőgazdálkodási ágazat versenyképességének javítása

111. Szakképzés, tájékoztatási tevékenységek és ismeretterjesztés

Ez az intézkedés minden értékelési kategóriában pozitív (egy esetben 0, azaz semleges) megítélést kapott. Sőt, a kategóriák majdnem felénél a legmagasabb (+2) értékelést kapta. Így nem is meglepő, hogy **az I tengely intézkedései között környezeti szempontból az egyik legjobban szerepelő, de „jóságát” tekintve az összes intézkedés közül is az egyik legjobb.** Persze ez múlik a képzés tárgyán is, amely tovább erősítheti, esetleg gyengítheti hatását.

112. A fiatal mezőgazdasági termelők elindítása

Ez az intézkedés példa arra, hogy a „klasszikusan” környezeti elemek szerinti hatása nem értékelhető (azaz „?” jelet kapott az értékelő mátrixban), hiszen pl. a korstruktúra javítása önmagában nagyon nehezen hozható kapcsolatba ezekkel. Ugyanakkor **a többi, szélesebb spektrumot átfogó szempontra szinte kivétel nélkül enyhe pozitív megítélést (+1) kapott.**

113. A mezőgazdasági termelők gazdaságátadási támogatása

Ez az intézkedés célját, eszközét tekintve nagyon hasonlatos az 112-hez, ezért megítélése is azonos lett.

121.1 Növénytermesztés és kertészet (mezőgazdasági üzemek korszerűsítésén belül)

Mivel ez műszaki infrastruktúra-fejlesztés, ezért energia- és anyagintenzív tevékenységeket jelent, ezért környezeti elemek és természetvédelmi szempontok szerinti megítélése kissé negatív volt, a többi szempontnál inkább kissé pozitív, míg - a modernizáló hatás miatt – az energiahatékonyságnál érhetően maximálisan pozitív (+2). Összességében ez az alintézkedés semleges (azaz 0 körüli)

értékeléssel jellemezhető. **Az intézkedés környezeti teljesítménye megfelelő feltételekkel számottevően javítható.**

121.2 Állattenyésztés (mezőgazdasági üzemek korszerűsítésén belül)

Az üzemek korszerűsítése miatt (pl. megfelelő trágyatárolás és kezelés) főként a vizek és talaj minősége tekintetében maximálisan pozitív megítélést kapott, de a többi kategóriában sem fordult elő negatív értékelés, csak néhány semleges (azaz 0 érték). Összességében jól szereplő intézkedés.

121.3 Gépbeszerzés (mezőgazdasági üzemek korszerűsítésén belül)

A levegőbe történő kibocsátásoknál illetve a védett természeti területeknél ez az intézkedés enyhe negatív megítélést kapott, a többi környezeti elemre gyakorolt hatása semleges („0”), és négy szempont szerint (pl. anyag- és energiahatékonyság szempontjából) kismértékben pozitív (+1). Mindezek alapján ez az intézkedés végül összességében semleges, kismértékben pozitív (+0,1) végeredménnyel zárt. (A megítélés változhat, ha az intézkedés meglévő, elavult gépet vált ki, vagy az új gépeket állít üzembe.) **Az intézkedés környezeti teljesítménye megfelelő feltételekkel számottevően javítható.**

121.4 GAZDANet Program (mezőgazdasági üzemek korszerűsítésén belül)

Ez egy olyan típusú intézkedés, amely az értékelési kategóriák felére nem releváns (NR) minősítést kapott, hiszen nem igazán lehet összekötni, például, az élelmiszerbiztonság (mint értékelési kategória) alakulásával. A maradék kategóriákban viszont feltételezhető egy gyenge pozitív hatás, így összességében jól szereplő alintézkedésnek számít.

121.5 Ültetvénytelepítés (mezőgazdasági üzemek korszerűsítésén belül)

Ennél az intézkedésnél három helyen is „nem releváns” (NR) megítélés fordult elő: településminőség, erdők, környezettudatosság. Ezen kívül a környezeti elemek illetve a természetvédelmi területek esetében enyhén negatív (-1), viszont a táji értékek védelme és hasznosítása erős pozitív (+2) megítélést kapott, a maradék pontokon semleges volt. **Az intézkedés környezeti teljesítménye megfelelő feltételekkel számottevően javítható.**

122. Az erdők gazdasági értékének növelése

Ez az intézkedés (a 18-ból) öt helyen is nem releváns megítélést kapott, viszont mivel - túlnyomó részben - gépek üzembeállítását segítené, ezért negatív (-1 vagy akár -2) pontszámot kapott. Négy szempontból semleges, míg az energiahatékonyság szempontjából kismértékben pozitív (+1).

123. A mezőgazdasági és erdőgazdálkodási termékek értéknövelése

A négy szempontból nem releváns és hét szempontból semleges megítélés mellett, a többi értékelési kategóriában inkább pozitív eredmény miatt ez az intézkedés összességében előnyös megítélést kapott.

124. Új termékek fejlesztése:

A tevékenység szellemi jellege miatt ez az intézkedés az értékelési kategóriák harmadában (hat esetben, főként környezeti elemeknél) eleve nem releváns megítélését kapott. Viszont az összes többi kategóriában enyhe pozitív (+1) értékelés adódott, így végezetül **az intézkedés egy meglehetősen kedvező környezeti teljesítménnyel jellemezhető.**

125.1 Az öntözés üzemi és kommunális létesítményeinek fejlesztése

Ez az alintézkedés hét esetben kapott nem releváns (pl. kémiai kockázat), hat esetben semleges (pl. megújuló energiaforrások) megítélést. **Az alintézkedés esetleges hátrányai a víz- és energiatakarékos öntözéssel számottevően javítható.** Az erősen pozitív szélsőséges éghajlati helyzetekre megítélt (+2) miatt, összességében semlegeshez közel álló, de pozitív végső megítélést kapott.

125.2 Melioráció: létesítmények fejlesztése

Ez az alintézkedés szintén sok esetben, az összes értékelési szempont harmadánál (pl. környezettudatosság, megújuló energiaforrások, energiahatékonyság) nem releváns megítélést kapott. A szintén sok semlegesnek tekinthető hatás mellett a talajra és élelmiszer-biztonságra kapott kismértékű pozitív megítélés alapján **az alintézkedés környezeti szempontból kedvezőnek tekinthető.**

125.3 Vízrendezés közösségi beruházásai

Ez az alintézkedés hat nem releváns minősítést is kapott, de emellett két értékelési kategóriában „nem megítélhető” („?”), mint például: ökológiai gazdálkodás lehetősége, fenntartható térségi gazdálkodás lehetősége. (Emlékeztetünk, hogy a „nem megítélhető” azt jelenti, hogy az intézkedés valamilyen hatást valószínűleg gyakorol az adott értékelési szempontra, de mivel az intézkedés túlzottan is általános, illetve többféle módon is kivitelezhető, ezért az értékelés nem vállalkozhatott a hatás megítélésére.) A négy mérsékelt pozitív megítélés valószínűsíti, hogy az **alintézkedés környezeti szempontból kedvezőnek tekinthető.**

125.4-5 Erdőgazdálkodási és mezőgazdasági fizikai infrastruktúra javítása

Ez az alintézkedés öt esetben is nem releváns minősítést kapott. Ezen kívül az egyes kategóriákban csak közbülső (-1,0,+1) pontszámokat kapott. Kismértékű negatív hatás lett azonosítva a levegőbe történő kibocsátásoknál, talajvédeleminél, és védett természeti területek típusainál. Három semleges (0) megítélés született a vizek minőségénél és fenntartható térségi gazdálkodás lehetőségének vonatkozásaiban. A többi kategóriában kismértékű pozitív (+1) megítélés kapott az intézkedés. Ezek alapján ennek az intézkedésnek a megítélése összességében kismértékben negatív.

125.6 Energiaellátás és szétosztás

Négy értékelési kategória esetében fordult elő nem releváns megítélés. Kismértékű negatív értéket négy szempontra kapott ez az intézkedés, de a számos (hat) semleges érték mellett, maximális (+2) értékelés is előfordul; ez természetesen a „megújuló energiaforrások” kategóriában. Pozitív még a globális légszennyező hatások szerinti megítélés, a szélsőséges éghajlati helyzetekkel szembeni védekezés és a települési környezetminőség. Ezek eredőjeként az intézkedés megítélése semleges (kismértékben pozitív).

125.7. Megfelelő birtokrendezés

Ez az az intézkedés, mely az egyik legtöbb nem releváns minősítést kapta, konkrétan az értékelési tényezők közül nyolcban (az összesen 18-ból), tehát majdnem a kategóriák felében. Ugyanakkor az összes többi kategóriában kismértékű pozitív (+1) megítélést kapott, így összességében is egészen kedvező.

131. A közösségi jogszabályokon alapuló előírások betartása

Mivel ez az intézkedés célzottan környezetvédelmi, közegészségügyi, növény-egészségügyi, állatjóléti előírások teljesülését hivatott szolgálni, így nem is csoda, hogy – két nem releváns (pl. erdők természetvédelme) megítélés mellett – csak pozitív értékelést kapott; ebből számos esetben maximálisan pozitív (+2) megítélést. **Mindennek végeredményeként az egyik legjobb környezeti teljesítménnyel jellemezhető intézkedés lett.**

132. Az élelmiszer-minőségi célprogramokban részt vevő gazdák támogatása

Jellege miatt ez az intézkedés öt értékelési szempontonál is nem releváns minősítést kapott, főként a környezeti elemek és a megújuló energiaforrások, anyag- és energiahatékonyság esetében. Ezeken túl viszont a maradék kategóriák felében kismértékű pozitív (+1), másik felében pedig jelentősen pozitív (+2) megítélés tapasztalható (pl. ökológiai gazdálkodás, fenntartható térségi gazdálkodás lehetősége).

Így a végső eredmény is az előzőhöz hasonlóan pozitív, azonban a számos nem releváns megítélés miatt ennek az intézkedésnek a környezeti relevanciája kisebb.

133. Termelői csoportok támogatása tájékoztatási és promóciós tevékenységek terén:

Jellege miatt ez az intézkedés hét értékelési szempontnál is nem releváns minősítést kapott, főként a környezeti elemek és a megújuló energiaforrások, anyag- és energiahatékonyság esetében. A maradék összes értékelési kategóriánál megítélése kismértékű pozitív (+1), így végül összességében kedvező, de a számos nem releváns megítélés miatt ennek az intézkedésnek a környezeti relevanciája kisebb.

141. Félig önellátó gazdaságok támogatása

Jellege miatt ez az intézkedés az értékelési szempontok felénél (kilencnél) is nem releváns minősítést kapott. Az egészség-megőrzés és élelmiszerbiztonság kategóriában semleges, az összes többi kategóriában kismértékű pozitív megítélést (+1). Mindezek alapján viszonylag jó, de a sok nem releváns megítélés miatt ennek az intézkedésnek a környezeti relevanciája kisebb.

142. Termelői csoportok létrehozásának támogatása:

Ez az intézkedés is nem releváns minősítést kapott hét értékelési szempontnál, főként a vizek és talaj minőségénél, védett területekre gyakorolt hatáznál. Egyetlen semleges értékelés mellett a maradék többi kategória pozitív megítélést kapott. A fenntartható regionális gazdálkodás esetében megítélése maximális (+2). **Az intézkedés végső megítélése így számottevően pozitív.**

114. Szaktanácsadói szolgáltatások igénybevétele

A környezeti elemek tekintetében (levegő, vizek, talaj) itt is nem releváns a minősítés. Az összes többi kategóriában viszont pozitív; ebből a fenntartható térségi gazdálkodás esetében (+2). **Így végül az intézkedés összesített megítélése kifejezetten előnyös.**

115. Üzemeltetési, erdőgazdálkodási tanácsadói szolgáltatás létrehozása:

Ez az intézkedés célját, módszerét tekintve nagyon hasonlatos az 114-hez, **ezért megítélése is azonos lett: kifejezetten előnyös.**

II tengely: a környezet és a vidék fejlesztése

212. Kifizetések kedvezőtlen adottságú területen dolgozó gazdálkodók részére (KAT)

Ez az intézkedés csak a levegőbe történő kibocsátások terén kapott egyedül kismértékű negatív (-1) megítélést. A többi kategóriában a megítélése túlnyomó részben kismértékben pozitív (+1), míg három szempontból nem releváns (anyag- és energiahatékonyság, megújuló energiaforrások, és települési környezetminőség). **Mindezek alapján végső minősítése közepes mértékben kedvező.**

213. Natura 2000 kifizetések

Ez az intézkedés négy szempontból nem releváns megítélést kapott (pl. energiahatékonyság, települési környezetminőség), de mivel ezek a területek eleve természetmegőrzési céllal kerültek kijelölésre, így nem is csoda, hogy minden maradék értékelési kategóriában pozitív megítélés kapott. Ezen belül is hat esetben a maximális (+2) pontszámot kapta: védett területekre gyakorolt hatás, Natura 2000, ökológiai gazdálkodás lehetőségei, fenntartható térségi gazdálkodás lehetőségei, környezettudatosság, és táji kulturális örökség védelme terén. **Mindezek alapján igen pozitív megítélésű intézkedés.**

214. Agrár-környezetgazdálkodási kifizetések

Ez az intézkedés hasonló az 213-hoz (Natura kifizetések), de itt egyetlen kategóriában sem szerepel nem releváns megítélés, hanem mindenütt pozitív értékelés adódott. Ezen belül is kilenc (!) kategóriában a maximális (+2) pontszámot kapta, így végül **az egyik legkedvezőbb intézkedés lett.**

214.a Génmegőrzés

Ez az intézkedés hasonlatos a 214-hez, ezért minősítése is azonos lett. (Nincs nem releváns minősítés, csak pozitív értékek.).

214.b NVT agrár-környezetgazdálkodási determináció

Ez az intézkedés hasonlatos a 214.a-hoz, ezért minősítése is azonos lett.

214.c NVT Erdődetermináció

Ez az intézkedés hasonlatos a 214.a-hoz, ezért minősítése is azonos lett.

215. Állatjóléti kifizetések

Négy értékelési szempont (köztük levegőminőség, talajminőség) nem releváns minősítést kapott. Két kategória semleges (0) volt, de a maradék pozitív megítélést kapott. Ezen belül az ökológiai gazdálkodás, élelmiszerminőség és környezettudatosság a maximális (+2) értéket kapta. **Ezek alapján az intézkedés végső megítélése számottevően pozitív.**

216. Nem termelő beruházásoknak nyújtott támogatás

Jellegéből fakadóan ez az intézkedés hét kategóriában is nem releváns megítélést kapott (pl. környezeti elemek minősége, energiahatékonyság). Ezeken kívül viszont az egyes kategóriák csak pozitív értékelést kaptak, dominánsan (+1)-et. A táji kulturális örökség védelme értékelési kategória kapott (+2) megítélést. **Összességében az intézkedés megítélése kedvező.**

221.1 A mezőgazdasági földterület első erdősítés

Ez az intézkedés úgy került értelmezésre, hogy nincs benne energiaültetvény. Ennek megfelelően a legtöbb kategóriában (két semleges minősítést kivéve) pozitív a megítélése, de ezen belül is nyolc esetben maximális (+2) pontszámot kapott. **Ezek alapján az intézkedés végső megítélése erősen pozitív.**

221.2 Energiaültetvény telepítése

Itt az értékelés úgy értelmezendő, hogy nem meglévő erdő helyén létesül energiaültetvény (mert ebben az esetben rosszabb minősítéseket kellett volna meghatározni). Öt esetben fordul elő nem releváns megítélés, a szélsőséges éghajlati helyzetek kategóriájában pedig „nem megítélhető” („?”) a minősítés. A megújuló energiaforrások tekintetében ugyan (+2), tehát maximálisan kedvező minősítést kapott, azonban a védett természeti területek kategóriájára viszont a legrosszabbat (-2). Az intézkedés környezeti teljesítménye megfelelő feltételekkel számottevően javítható.

222. Agrár-erdészeti rendszerek első létrehozása mezőgazdasági földterületeken

Ez az intézkedés úgy került értelmezésre, hogy nincs benne energiaültetvény (mert ebben az esetben rosszabb minősítéseket kellett volna meghatározni). Egyetlen értékelési kategóriánál, a globális légköri szennyezőknél kapott nem releváns minősítést, az összes többi kategóriában pozitívat, nagyobb részben (+1)-et. Az erdő természetvédelme, fenntartható térségi gazdálkodás, táji kulturális örökség védelme kategóriái azonban maximális (+2) minősítést kaptak. **Összességében ez az intézkedés kifejezetten kedvező minősítést kapott.**

223. Nem mezőgazdasági földterület első erdősítése

Ez az intézkedés a globális légszennyező anyagok mennyisége tekintetében kapott maximális (+2) megítélést. Ezen kívül túlnyomó részben (két nem releváns és egy semleges kategória kivételével) mindenütt kismértékben pozitív megítélést kapott; így **végül kedvező intézkedésnek tekinthető.**

224. Natura 2000 kifizetések: erdő

Ez az intézkedés hasonló a 213. Natura 2000 kifizetésekhez, de csak erdőterületekre korlátozódik. Három nem releváns értékelés mellett az intézkedés megítélése minden egyéb tekintetben pozitív; ezen belül is hat kategóriában maximális (+2), például: erdők természetvédelme, Natura 2000

területek, ökológiai gazdálkodás, táji kulturális örökség védelme, környezettudatosság. **Mindezek miatt ezen intézkedés végső megítélése kifejezetten pozitív.**

225. Erdő-környezetvédelmi kifizetések

Mivel kifejezetten természet- és környezetvédelmi célzatú tevékenységet elősegítő intézkedésről van szó, ezért kivétel nélkül minden értékelési kategóriában pozitív értékelést kapott. Az értékelési kategóriák nagyobb részében (11) a leginkább kedvező (+2) értékelést kapta. **Így az egyik legjobb környezeti teljesítményű intézkedésnek tekinthető.**

226.a Erdő rehabilitáció - erdőgazdálkodási potenciál (Az erdőgazdálkodási potenciál helyreállítása és megelőző intézkedéseken belül)

Ez az intézkedés egy esetben, az ökológiai gazdálkodás feltételeinél kapott csak nem releváns megítélést, az anyag- és energiahatékonyság szempontjából pedig a megítélése kismértékű negatív (-1) volt. A többi szempont szerint túlnyomó részt pozitív a megítélés, sőt, nyolc kategória esetében a leginkább kedvező (+2) értékelést kapta, pl. globális légszennyező anyagok, felszíni vizek minősége, talajminőség, fenntartható térségi gazdálkodás, stb. **Ezek eredményeként ez az intézkedés kifejezetten előnyös megítélést kapott.**

226.b Erdőket érintő természeti katasztrófák megelőzése (Az erdőgazdálkodási potenciál helyreállítása és megelőző intézkedéseken belül)

Ez az intézkedés jellege miatt eleve kilenc értékelési kategóriában nem releváns megítélést kapott. **Végső megítélése semleges lett.**

227. Nem termelő erdő-környezetvédelmi beruházások támogatása

Ez az intézkedés három nem releváns megítélés mellett kizárólag csak pozitív pontszámokat kapott, ezen belül is hat értékelési kategória esetében a legjobbat (+2). **Mindezek alapján erősen pozitív megítélésű intézkedésnek tekinthető.**

III tengely: életminőség javítása

311. Nem mezőgazdasági tevékenységgé történő diverzifikálás

A környezeti elemek szempontjából ez az intézkedés túlnyomó részben nem releváns megítélést kapott, és ugyanezt a kémiai kockázatok mérséklése terén. Az élelmiszerbiztonság és egészségmegőrzés kategóriájában („?”) nem értékelhető a hatás, viszont a többi esetben enyhe pozitív a megítélés, viszont a táji kulturális örökség védelme fenntartható hasznosítása kategóriában a maximális (+2) pontszámot kapta. **Így összességében erősen pozitív megítélésű intézkedésnek tekinthető.**

312.a. Mikrovállalkozások: technológiai fejlesztések (mikrovállalkozások fejlesztésén belül)

Ennél az intézkedésnél a kismértékben negatív vagy pozitív, valamint a semleges megítélések változtatják egymást. Ettől eltérő érték csak az élelmiszerbiztonság kategóriájában van, ahol (+2) a megítélés. Ezek eredményeként **ez az intézkedés tulajdonképpen semlegesnek tekinthető.**

312.b Mikrovállalkozások: marketing, minőségbiztosítás, innováció, klaszter (mikrovállalkozások fejlesztésén belül)

Jellege miatt ez az intézkedés a környezeti elemek szempontjából nem releváns megítélést, viszont az összes többi kategóriában kismértékben pozitívat (+1), míg egyben, a fenntartható térségi gazdálkodás tekintetében a maximális (+2) pontszámot kapott. **Ezek alapján számottevően pozitív hatású intézkedésnek tekinthető.**

313. A turisztikai tevékenységek ösztönzése

Az értékelése úgy tekintette, hogy nem foglaltatik bele a vadászturizmus (amely egyébként némileg rontaná az intézkedés megítélését.) Néhány kategóriában kismértékű negatív hatás valószínűsíthető,

mint például levegőbe történő kibocsátások, talaj és földtani értékek védelme; de ezen túl négy semleges megítélés, a maradék kategóriákban pedig kismértékű pozitív megítélés volt. Az egészségmegőrzés kategóriában természetesen maximális (+2) pozitív hatás valószínűsíthető, hiszen az intézkedésnek nem kis részben ez éppen célja. **Összességében közepes mértékben pozitív hatású intézkedésnek tekinthető.**

321. A gazdaság és vidéki lakosság számára nyújtott alapszolgáltatások

Ez az intézkedés az értékelési kategóriák felében nem releváns megítélést kapott. A fennmaradó összes többi kategóriában pedig kismértékű pozitív volt az értékelés, mint például anyag- és energiahatékonyság, települési környezetminőség, környezettudatosság. Ezek eredményeként az intézkedés erősen pozitív (+1,0) jellegű, de **a sok nem releváns megítélés miatt környezeti súlya mégsem lehet túl jelentős.**

323.1 A vidéki örökség megőrzése és korszerűsítése

Ennél az intézkedésnél is nagyon sok a nem releváns megítélés az egyes értékelési kategóriákban (szám szerint tíz), viszont a többi szempont szerint pozitív megítélésű intézkedés, ezen belül is négy esetben (települési környezetminőség, táji kulturális örökség, védett területek oltalma, stb.) maximálisan pozitív (+2) értékeléssel. **A végső megítélés így kifejezetten előnyös, de a sok nem releváns megítélés miatt környezeti súlya mégsem lehet túl jelentős.**

323.2 NATURA 2000 tervkészítés

Hét értékelési kategóriában itt is előfordul nem releváns megítélés, de a többi szempont tekintetében csak pozitív pontszámok vannak, ezeken belül is hét esetben (+2). Az intézkedés **kifejezetten előnyös.**

34. Készségek elsajátítása, ösztönzés és végrehajtás

Jellege miatt ez az intézkedés a környezeti elemek szempontjából nem releváns megítélésű. A többi szempontból viszont kismértékben pozitív (+1) pontszámot kapott, a fenntartható térségi gazdálkodás lehetőségei tekintetében pedig maximálisat (+2). Mindezek alapján ez az **intézkedés határozottan előnyösnek tekinthető.**

3.2.3. A kiemelkedő fontosságú és a bizonytalan hatású intézkedések azonosítása

Az alábbi intézkedések **kiemelkedő jelentőségűek** a vidékfejlesztés, a mezőgazdaság és vízgazdálkodás fenntarthatósági törekvéseinek integrációja szempontjából:

125.1. Öntözés üzemi létesítmények fejlesztése

125.3 Vízrendezés közösségi beruházásai

Szem előtt tartva a téma jelentőségét, a következőt javasoljuk:

13. javaslat	<i>Átfogó tudományos vizsgálatok kezdődjenek az öntözés, a meliorációs és a vízrendezés közösségi beruházások "helyfüggő" környezeti vonatkozásairól.</i>

Az alábbi intézkedések esetében kismértékben negatív, bizonytalan környezeti hatások mutatkoztak:

226.b Erdőket érintő természeti katasztrófák megelőzése - erdőgazdálkodási potenciál

312.a Mikroállalkozások: technológiai fejlesztések

A bizonytalanság csökkentése érdekében az alábbiakat javasoljuk:

14. javaslat	<i>Készüljön tanulmány a mikrovállalkozások környezetkímélő technológiai fejlesztéseinek lehetőségeiről.</i>

Egyes intézkedések - legalábbis a Programban ismertetett általános szinten - környezeti szempontból hátrányosnak mutatkoztak; ezek:

125.4-5 Erdőgazdálkodási és mezőgazdasági fizikai infrastruktúra javítása

221.2 Energiaültetvény telepítése

121.5 Ültetvénytelepítés - mezőgazdasági üzemek korszerűsítése

122. Az erdők gazdasági értékének növelése

A kedvezőtlen hatások elkerülésére az alábbiakat javasoljuk:

15. javaslat	(1) <i>Készüljön környezeti szempontú (életciklus szemléletű, energiamérlegen alapuló) prioritási lista az energiaültetvények növényfajtáiról. A pályázatok elbírálásánál a magasabb prioritású növények élvezzenek előnyt.</i> (2) <i>Készüljön „pozitív lista” azokról a mezőgazdasági területekről, amelyek alkalmasak lehetnek energiaültetvény telepítésére és ez a lista értékelési szempontként kerüljön alkalmazásra.</i> (3) <i>A támogatások során előnyben kell részesíteni a kisléptékű, helyi biomassza-hasznosítást (szerves hulladékot feldolgozó komposzt + biogáz előállító berendezések, falufűtőművek)</i>

16. javaslat	<i>A gépbeszerzések és a fizikai infrastruktúra fejlesztése során előnyben kell részesíteni az anyag- és energiatakarékos berendezéseket és eljárásokat. Ösztönözni kell a mezőgazdasági üzemek és a gazdálkodók energiaigényeinek csökkentését, az energiahatékonyság növelését és a nap-, szél- és a geotermikus energiahasznosító kisberendezések elterjesztését.</i>

3.3. Az ÚMVP célok környezeti szempontú összefüggései

A Programban ellentmondás mutatkozik az intenzív nagyüzemi gazdálkodás kibontakozásának irányába ható intézkedések és a helyi adottságokhoz való alkalmazkodásban jelentkező művelési formák (ökológiai gazdálkodás) támogatása között. Az ebből adódó esetleges ellentmondások nem kerülnek átfogó elméleti (pl. a célokban) vagy gyakorlati feloldásra (pl. támogatási feltételekben vagy területi fókuszban).

Ellentmondás fedezhető fel az idegenhonos fajok kezelése kapcsán. Az ÚMVP ökológiai gazdálkodást támogató intézkedéseiben megjelenik az idegenhonos fajok kiszorításának támogatása, míg az erdőgazdálkodási és mezőgazdasági intézkedések nem tartalmaznak szankciókat vagy feltételeket az idegenhonos fajok alkalmazásának támogathatóságára vonatkozóan.

A hagyományos művelési formák támogatása terén szintén kisebb ellentmondások fedezhetők fel az ÚMVP-ben. Egyrésről a hagyományos, helyi-jellegű termékek előállítása támogatott. Ugyanakkor a modernizáció helyett a Program nem támogatja kellőképpen a hagyományok és a szaktudás ismeretét és nagy élömlunka-igényt, speciális (nem csúcstechnológiai) termelőeszközöket igénylő termelő rendszereket.

A Program egyrészt hangsúlyozza a birtokkoncentráció szükségességét, másrészt támogatja a birtoktestek közötti feltárási utak létesítését, illetve az osztatlan közös tulajdonú földek birtokrendezési feladatait. Ebből világosan látszik, hogy szükség lenne egy birtokrendezési stratégiára.

Magyarországon kialakultak a fenntartható regionális vízgazdálkodás, öntözés, vízrendezés, belvízvédelem és talajvédelem új, a fenntarthatóság elveinek megfelelő módszerek. A Program mezőgazdasági vízgazdálkodási intézkedéseinek teljes körűen illeszkednie kell a Kárpát-medence integrált vízgazdálkodási rendszeréhez. A modern mezőgazdaság egyik fő feladata az lenne (a vízgazdálkodással, környezetvédelemmel és területfejlesztéssel együtt), hogy Magyarország medence jellegéből és éghajlatából adódó vízrendszeréhez igazodó agrártermelési struktúraváltást foganatosítsa.

3.4. Az ÚMVP végrehajtása során valószínűsíthető környezeti hatások

3.4.1. Levegőt érő hatások

A Program a jelenlegi formájában **a levegő minőségére és az üvegházhatású gázok kibocsátásának mértékére összességében semleges hatást gyakorol**, de vannak feltételezhetően pozitív és negatív hatásokat kiváltó intézkedések egyaránt. A Program levegőkörnyezetet érő hatásai közül részben pozitív lehet a mezőgazdaságban keletkező és feldolgozandó megújuló erőforrások (biomassza, mezőgazdasági hulladék) energetikai hasznosítása, a bioetanol és kisebb mértékben a biodízel előállítása, így közvetve az alternatív üzemanyagok felhasználásának növelése.

A levegőre kedvező illetve stabilizáló hatásai lehetnek a természetszerű erdőtelepítésnek a szén-dioxid megkötés, illetve helyi és kisüzemi léptékben a fosszilis energiahordozók kiváltása révén, mivel ezek csökkenthetik az üvegházhatású gázok légköri kibocsátását, ezáltal a globális felmelegedés kockázatát. Az állattartó telepek korszerűsítése és a mezőgazdasági hulladékokból keletkező biogáz-hasznosítás csökkentheti az üvegházhatású metán gáz kibocsátását. Az elérhető legjobb technikának, azaz BAT-nak történő megfelelést szolgáló intézkedések támogatása, megvalósítása minden bizonnyal pozitív hatást gyakorol a levegőminőségre, helyi szinten főként a bűzkibocsátás terén, de más „hagyományos” levegőszennyezők tekintetében is; ráadásul a BAT, lényegéből fakadóan erősíthetné a megelőző jellegű környezetvédelmi intézkedések elterjedését, ezek jelentősebb térnyerését a gazdálkodói szemléletben, ami szintén fontos szempont lenne.

Ugyanakkor **a nagyarányú gépesítés, a termelési folyamatban felhasznált többlet üzemanyagok miatt, valamint az új állattartó telepek, a kertészeti és üvegházak fosszilis tüzelőanyaggal való fűtése miatt az üvegházhatású gázok kibocsátása nőhet**, és még a helyi légszennyezettség is növekedhet. A nem megfelelő talajművelési technológiák és a túlzott gépesített talajművelés során felszabaduló por levegőbe juttatásával a lokális és regionális levegőminőség a szálló por komponens miatt romolhat. A motorizált személy és áruszállítási forgalmat generáló és növelő intézkedések következtében a helyi és regionális levegőminőség romolhat.

3.4.2. A felszíni vizeket érő hatások

A felszíni vizek szennyeződésének mértéke erősen függ a területhasználatról, a mezőgazdasági géppark minőségétől, a művelési módoktól, a vetésszerkezettől, a felszíni vízrendszerek

természetességétől, a növényborítottságtól, a felhasznált növényvédő, tápanyagpótló és talajjavító anyagok minőségétől és mennyiségétől, továbbá ezek időbeli kijuttatásától.

Az árvizek és belvizek által okozott károkat csökkenthetik a földhasználat váltás, az erdősítés, a vizes élőhelyek kialakítása, halastavak létesítése, az okszerű és integrált belvízgazdálkodás kiépítése és ezzel összehangoltan az ártéri tájgazdálkodás támogatása, figyelembe véve azok jövedelemképző hatását.

A felszíni vizek szennyezését csökkentheti az állattartó telepek korszerűsítése, a géppark és az üzemanyag tároló létesítmények átalakítása, a hígtrágyák, mezőgazdasági hulladékok megfelelő kezelése, a környezetvédelmi infrastruktúra kiépítése, a pangóvizek kialakulásának megakadályozása, a felszíni vízelvezető, vízkormányzó és vízviisszatartó rendszerek kül- és belterületi összehangolt kiépítése és karbantartása.

Az indokolatlan mértékű birtokkoncentráció, a mezsgyehatárok, erdősávok és vízrendszerek részleges felszámolása és eltüntetése a felszíni lefolyás növelését és az élővizekbe történő tápanyagbemosódás mértékének növekedését okozhatják, ezáltal eutrofizációhoz vezethetnek.

A VKI követelményeivel összhangban, a felszíni vizekre gyakorolt kedvezőtlen hatások elkerülésére az alábbiakat javasoljuk:

17. javaslat	(1) <i>Az öntözésfejlesztési beruházások támogatásánál előnyben kell részesíteni a víztöbbletes időszakokban megtartott vízkészletekből történő vízfelhasználást, valamint a víztakarékos, modern technológiájú eljárások alkalmazását, különösen a nagy gazdasági hasznot hozó kertészeti, valamint a gyümölcsös kultúrák esetében.</i> (2) <i>Kiemelten támogatni kell azokat a beavatkozásokat, amelyek a megfelelően megválasztott agrotechnológiai műveletekkel biztosítják a vizek jó ökológiai állapotának elérését.</i> (3) <i>Az árvízvédelmi, mezőgazdasági és területfejlesztési feladatok helyi összhangját komplex térségi tájgazdálkodási rendszerek támogatásával kell biztosítani.</i>

3.4.3. A felszín alatti vizeket érő hatások

A felszín alatti vizek szennyeződése szoros összefüggésben van a felszíni területhasználattal. A szántóföldek nagyobb terhelést jelentenek a környezetre, mint a folytonos borítást biztosító növénytakaróval rendelkező földterületekkel. A birtokkoncentráció eröltetése az ökológiai védőzónák diffúz szennyezéseket csökkentő és szabályozó szerepének felszámolásával, valamint a szántóföldi művelés magas arányának fenntartásával növelheti a felszín alatti vizek tápanyagterhelését, ronthatja a talaj vízmegtartó képességet. Az ezeken a területeken gyakrabban bekövetkező kiszáradás miatt erősebb a bemosódás veszélye, amihez hozzájárul a gyökérzóna kisebb mélysége miatt a tápanyag visszanyerési képesség alacsonyabb foka is. A felszín alatti vizek minőségének megőrzése érdekében regionálisan, az optimalizált tábla nagyság meghatározása által korlátozni kell a talajok tápanyag terhelését.

A nitrátérzékeny területekre vonatkozó szabályozás betartásával, és betartatásával biztosítható a felszín alatti vizek további nitrát-koncentráció növekedésének megállítása, a felszín alatti víztestek minőségének megőrzése és a meglévő nitrát-szennyezettség csökkentése. **E kérdéskört megfelelően kezeli a Program.** Az integrált ártéri és belvízgazdálkodás és az ennek megfelelő átgondolt

földhasználat hozzájárul a felszín alatti vizek jó mennyiségi és minőségi paramétereinek tartós biztosításához. A felszín alatti vizek szennyeződésének kockázatát és a szennyeződés mértékét **csökkenthetik a Program által támogatott következő intézkedések:**

földhasználat váltás,
helyes agrotechnika megválasztása,
erdősítés (nagyobb területű és mezővédő erdősávok)
vizes élőhelyek kialakítása, halastavak létesítése,
az okszerű és integrált belvízgazdálkodás kiépítése és ezzel összehangoltan az ártéri tájgazdálkodás támogatása,
NATURA 2000 támogatások,
ökológiai gazdálkodás (különösen a műtrágya-hatóanyagok és perzisztens, szintetikus növényvédőszer alkalmazási tilalma miatt)
az állattartó telepek korszerűsítése, az extenzív állattartás elterjesztése, a trágyatárolás korszerűsítése és hasznosítása,
a géppark és az üzemanyag tároló létesítmények korszerűsítése,
a hígtrágyák, mezőgazdasági hulladékok megfelelő kezelése,
a környezetvédelmi infrastruktúra kiépítése,
a pangóvizek kialakulásának megakadályozása,
a felszíni vízelvezető, vízkormányzó, vízvizsartartó rendszerek kül- és belterületi összehangolt kiépítése és karbantartása.

A szennyeződés kockázata nő a birtokkoncentráció, az ökológiai védőzónák felszámolása, felszíni vízrendszerek, árkok, medrek elhanyagolása és felszámolása, az intenzív mezőgazdaságban a növekvő terméshozamok eléréséért alkalmazott agrokemikáliák kijuttatása, a felhalmozott selejt növényvédőszer és műtrágyák valamint ezek csomagolóanyagai.

A VKI követelményeivel összhangban a felszín alatti vizekre gyakorolt kedvezőtlen hatások elkerülésére az alábbiakat javasoljuk:

18. javaslat	<i>A mezőgazdasági tájak mozaikosságának átgondolt visszaállításával (pl. mezsgyék, fasorok, erdősávok, part menti természetes élőhely zónák és kisebb tavak létesítése) kell elérni, hogy a szántóföldi művelésből eredő és a felszín alatti vizeket terhelő tápanyagterhelés jelentős mértékben csökkenjen.</i>

3.4.4. A talajt és földtani közeget érő hatások

A talajokra, mint feltételesen megújuló erőforrásra gyakorolt hatások nagyon sokfélék lehetnek és adott területen belül is ellentétes hatások léphetnek fel a mező- és erdőgazdálkodás eltérő beavatkozásai miatt. Ugyanígy, a talajtípustól függően egy-egy intézkedés hatásai régióként ellenkező hatásúak is lehetnek.

A túlzott mértékű gépesítés talajdegradációhoz, talajtömörödéshez, erózióhoz, légszennyezéshez vezethet, a gépek által kibocsátott káros anyagok lehetséges bemosódásának kockázata is növekedhet.

A vegyszeres növényvédelem és a termésnövelő anyagok talajra gyakorolt hatásai ártalmasak lehetnek a nem megfelelő művelési mód és agrotechnológia esetén. A növényvédőszeres visszamaradt anyagmaradékai és csomagolási hulladékai is jelentős szennyezési kockázatot hordoznak magukban. A különböző eredetű és kémiai összetételű mezőgazdasági és termelési hulladékok, a szennyvizek és szennyvíziszapok elsősorban nehézfém- és detergens tartalmukkal szennyezik a talajt. A program támogatja a szerves trágyák (beleértve a hígtrágyát is) ellenőrizetlen környezetbe jutásának megakadályozását, azonban ezek ártalommentes kezelését, tárolását is biztosítani kell. **A települési szennyvizek és szennyvíziszapok hasznosítását a KEOP finanszírozza (nem pedig a vidékfejlesztési program),** a KEOP-on keresztül kell biztosítani a keletkező szennyvíziszapok mezőgazdasági hasznosítását (megfelelő előkezelését, vizsgálatát és kijuttatását).

A túl nagy táblaméret, okszerűtlen területhasználat, művelési ág, vetésszerkezet, és a nem megfelelő agrotechnika alkalmazása növelheti az erózió kockázatát. A Program víz- és talajgazdálkodási intézkedései közül a meliorációs beavatkozások esetében **a talaj mélylazítása javíthatja a talaj tápanyag és vízháztartását, és csökkentheti a belvízkockázatot,** az energia és víztakarékos öntözési módok a talajok kiszáradását, erodálódását csökkenthetik. A talajjavító anyagok kijuttatása segítheti a talajok tápanyagháztartásának és vízháztartásának javítását, a termékenység növelését. A biológiailag lebomló mezőgazdasági és települési hulladékok talajerő utánpótlásban betöltött szerepének növelését a komposztáló telepek létesítésével, valamint a komposzt mezőgazdasági területre történő kijuttatásával és talajba dolgozásával lehet biztosítani. Az ÚMVP a termelésből visszamaradt anyagokkal is foglalkozik, ezáltal az élelmiszeripari termelés maradékanyagait hasznosításának növeléséhez is hozzájárul.

A Program az erdők arányának növelésével, erdőtelepítéssel csökkentheti a víz- és szél-erózió mértékét az egyes régiókban, hozzájárulva ezáltal a talaj mennyiségi védelméhez, valamint egyaránt javíthatja a talaj tápanyag és vízháztartását.

A jó mezőgazdasági gyakorlat bevezetésének támogatása, a nitrát szennyezés elleni lépések finanszírozása a talajokra is kedvező hatással lehet.

Az állattartó telepek korszerűsítése, az extenzív állattartás elterjesztése, a trágyatárolás korszerűsítése, a géppark és az üzemanyag tároló létesítmények korszerűsítése, a hígtrágyák, mezőgazdasági hulladékok megfelelő kezelése, a környezetvédelmi infrastruktúra kiépítése mind kedvező hatással lehet a talajra.

Az átgondolt, integrált és regionálisan differenciált belvízgazdálkodási intézkedések csökkenthetik a víz okozta talajeróziót, a kilúgozódást, a szikesedést, a kijuttatott tápanyagok és kemikáliák vizekbe történő bemosódását, a talajok fizikai, kémiai és biológiai minőségromlását, valamint a talajok aszályérzékenységét. A belvízgazdálkodási intézkedések ezáltal hozzájárulnak a talajok termékenységének növekedéséhez.

A talajt erő kedvezőtlen hatások elkerülésére az alábbiakat javasoljuk:

19. javaslat	<i>(1) A környezetkímélő talajhasználat érdekében szükség van a szakszerű talajművelésre, művelési ág változtatásra, szervesanyag-gazdálkodásra, talajjavító anyagok kijuttatására, az agroökológiai adottságoknak megfelelő és környezetkímélő növényvédőszer és műtrágya használatra, állati és növényi eredetű trágyákra, valamint a megfelelő vetésszerkezet kialakítására. A talajtömörödés és</i>

	<i>szerkezetromlás megelőzése, valamint a talaj vízháztartási tulajdonságainak javítása érdekében ösztönözni kell a megfelelő mélyművelési és talajlazítási agrotechnikai eljárások alkalmazását.</i> <i>(2) Csak a kialakult birtokszerkezetet figyelembe vevő, a környezetvédelmi előírásoknak megfelelő víz- és energiatakarékos öntözőtelepek és rendszerek létesítése és értéknövelő felújítása támogatandó.</i>

3.4.5. A biológiai sokféleséget érő hatások

A biológiai sokféleséget (nemcsak a Program miatt, és nemcsak Magyarországon) alapvetően két konkrét veszély fenyegeti. Első helyen a kellően át nem gondolt földhasználat és területfejlesztés áll. Másodsorban ki kell emelni az **éghajlatváltozásnak** a biológiai sokféleségre gyakorolt, egyre erősödő hatását.

Magyarország természetes növény- és állatvilága, amely a sokoldalú átalakítások ellenére a többi európai országhoz képest még mindig meglehetősen jó állapotban maradt fenn, nemzeti értékeink meghatározó részét képezi. **A hazai természeti területek jellemzője, hogy - főleg az ember tájálalakító tevékenysége következtében - kis kiterjedésűek és mozaikos elhelyezkedésűek. Fennmaradásuk ezért többnyire folyamatos és gyakran speciális beavatkozást igényel.** Megőrzésükben fontos befolyásoló tényező, hogy milyen emberi tevékenység terjedt el a védett területeken és azok közvetlen közelében, azaz milyen területhasználat jellemzi a természetközeli területek környékét. A Programnak figyelembe kell vennie, hogy a vadon élő növényeket és állatokat csak élőhelyük és életközösségeik fenntartásával együtt lehet megőrizni, ugyanakkor a védett természeti területeken lévő élőhelyek kiterjedése sok esetben kevés a fajok hosszú távon életképes állományinak megőrzésére. Ezért a védett területeken kívül is gondoskodni kell az élőhelyek megtartásáról. Lényeges, hogy a Programnak **ösztönöznie kell a természetes élővilág szempontjából elsődleges fontosságú táj arculatának megőrzését, azaz a biológiai sokféleség védelmét táj szinten kell megvalósítani.**

A biológiai sokféleséget érő hatások elkerülésére (a Natura 2000 megfelelésnél említett javaslatok mellett) az alábbiakat javasoljuk:

20. javaslat	<i>(1) A kedvezőtlen adottságú térségek kijelölését úgy kell megváltoztatni, hogy az uniós szándéknak megfelelően elsősorban a magas természeti értékű területekre és az ott folytatott tájmegőrző gazdálkodás fenntartására koncentráljon.</i> <i>(2) Mihamarabb meg kell kezdeni a NATURA 2000 hálózatra vonatkozó monitoring tevékenységet annak érdekében, hogy rendelkezésre álljon a szükséges információ egyes, eddig kevésbé kutatott élőhelyek és fajok megőrzéséhez, majd ezek alapján a fenntartási tervek elkészítéséhez.</i>

3.4.6. Az éghajlatváltozás következményeivel, környezeti katasztrófa-kockázattal kapcsolatos hatások

A Programban felvázolt intézkedések a megfelelő regionális sajátosságok figyelembevételével, az integrált vízgyűjtő-gazdálkodás keretében kiépített vízrendszerek, valamint az

erdőgazdálkodás korszerűsítése révén csökkenthetik az éghajlatváltozás okozta és egyéb tényezők által kiváltott környezeti kockázatokat és az esetleges károk mértékét.

A klímaváltozás miatt a **szélsőséges eloszlású és növekvő mennyiségű csapadékok előfordulási valószínűsége nőhet**, az időbeli és térbeli csapadékeloszlás változatosabb lehet, ennek hatására az ár- és belvizek előfordulási gyakorisága is növekedhet. **Ugyanakkor nőhet az aszályos időszakok hossza és az érintett terület nagysága is.** Az elmúlt évtizedekben a nagyüzemi mezőgazdaság átalakulásával a nagy területeken átalakult birtokszerkezetekhez, és a megváltozott földhasználati gyakorlathoz nem igazodott a múltban elsősorban a mezőgazdasági termelés biztonságát szolgáló nagytáblás művelési módokat kiszolgáló, a belvizek levezetését szolgáló vízügyi infrastruktúra. A rendszerek egy része amortizálódott, illetve felszámolásra került. Emellett a külterületi és a belterületi belvízrendszerek között nincs meg a megfelelő összhang.

Az éghajlatváltozás okozta vízkárok mérséklése elsősorban a talaj vízraktározó kapacitásának növelésével (mélylazítás), földhasználatban az okszerű birtokrendezéssel és művelési ág változtatással, a vízviasszatartás, tározás elemeinek összehangolt kiépítésével, és a rendszerek karbantartásával (mederkotrás, tereprendezés) biztosítható. A birtokrendezésben az osztatlan közös földtulajdonok megszüntetése során meg kell akadályozni a meglévő csatornák szétdarabolását. Ha ezek a tevékenységek a Program intézkedései közül hangsúlyos támogatásban részesülnek és a szinergikus hatások elérése érdekében kapcsolódásuk biztosítva lesz más forrásokból támogatott vízrendezési projektekhez, akkor a Program jelentős mértékben csökkentheti a legsúlyosabb vízügyi kockázatokat.

Az aszálykárok csökkentése területén a Program elemei közül a vízviasszatartás, belvíztározás, a vízkészletekkel való takarékos gazdálkodás, a talaj víztározási kapacitásának növelése, az öntözés területileg differenciált fejlesztése, vízrendezési létesítmények rekonstrukciója, azaz **az összehangolt, integrált belvízgazdálkodás és regionális vízgazdálkodás segíthet.** Az aszály által leginkább veszélyeztetett területeken, a vízpótlás biztosítása mellett, a környezetkímélő öntözés, az aszálytűrő kultúrák elterjesztése, vagy földhasználat-váltás javasolt. **Ezeket az intézkedéseket a Program tartalmazza, de az integrált megközelítést erősíteni kell.**

Az erdőgazdálkodásban a természeti katasztrófák sorában az időjárási szélsőségek okozta károk és az erdőtüzek mellett főleg a biotikus tényezők, ezen belül pedig a rovarok okoznak károkat. A program támogatást nyújt a károk helyreállítására és megelőzésére egyaránt, és a támogatható tevékenységek között szerepel a természetesség fokozása, ami pozitívan hat a biodiverzitásra is. Erdőtelepítéssel jelentősen mérsékelhetők a talajerózió miatti károk, és a vízkárok egyaránt.

3.4.7. Természetvédelmi oltalom alatt álló és a Natura-2000 területeket érintő hatások

Hazánk összterületének 9,40%-a, 874 440 ha áll természetvédelmi oltalom alatt. Természeti örökségünk - az ország földrajzi fekvésének, életföldrajzi helyzetének és földtörténeti múltjának köszönhetően - ma még viszonylag gazdag értékekben. Területünkön három éghajlati körzet (atlantikus-alpesi, kontinentális és szubmediterrán) elemei keverednek. Mindezek következtében kis területen sokféle, változatos élőhelytípus alakulhatott ki, amelyek közül az ún. maradvány vagy jégkorszaki élőhelyek természeti örökségünk pótolhatatlan értékei, a hazai föld-, és élettörténet szentélyei és élő múzeumai. Ezek a változatos, fajokban gazdag élőhelyek éppen mozaikos

elhelyezkedésük, sokrétűségük miatt igen sérülékenyek. Széttöredezésük, elszegényedésük veszélye nagy, ezért fennmaradásuk csak fokozott védelemmel érhető el.

Magyarország jellegzetes természetföldrajzi adottságai és földhasználati hagyományai miatt a természetvédelmi célokat elsősorban az ökológiai adottságokhoz igazított mező- és erdőgazdálkodással lehet elérni. Ennek alapvető oka az a magyar sajátosság, hogy a védett természeti területek majdnem teljes egésze művelt terület, ahol a földhasználatnak a védelemmel megfelelően harmonizált módját fenn is kell tartani ahhoz, hogy a természeti értékeket megőrizzük.

Az ország 83 %-át érinti a fent említett agrárágazat, ezek közül a mezőgazdaság és a természetvédelem összehangolása az ún. agrár-környezetgazdálkodással teremthető meg. **Az agrár-környezetgazdálkodás lényege, hogy a környezet- és természetvédelmi szempontokat beépíti a természeti erőforrás-használatba, jelen esetben a termőföld használatába.** Az ÚMVP kevésbé veszi figyelembe a fenti adottságokat és sajátosságokat, főleg az intenzív mezőgazdasági területekre koncentrál, holott pontosan a védett és védelmet igénylő területek (Natura 2000, érzékeny természeti területek, kedvezőtlen adottságú területek) az agrár-környezetgazdálkodás célterületei. Ezek együttes nagysága az ország összterületének 30 százalékát jelentik. Természetvédelmi oltalom alatt álló területeket érintő kedvezőtlen hatások elkerülésére (a Natura 2000 megfelelésnél említett javaslatok mellett) az alábbiakat javasoljuk:

21. javaslat	<i>A tengelyek közötti szinergikus hatások kialakítása érdekében azok a pályázók, akik részt vesznek az agrár-környezetgazdálkodási, az erdő-környezetvédelmi programban, lehetőség szerint élvezzenek előnyt a többi intézkedésre való pályázatok elbírálásakor.</i>

3.4.8. Az erdőket érő hatások

Összességében az ÚMVP az erdőkre döntően pozitív vagy semleges hatással bír. Az erdők természetességét, egészségi állapotát, mennyiségét és térszerkezetét érintően azonban néhány intézkedés hosszú távon környezeti kockázatokat hordozhat, és általában az intézkedések környezeti teljesítménye is nagymértékben javítható.

Az **erdők természetességére (erdőállományok fizikai szerkezetére és biológiai sokféleségére)** gyakorolt hatások esetében a legtöbb dilemmát az ÚMVP már említett kettőssége hordozza (ld. OFK-val való kapcsolat). Mely egyszerre kíván gazdasági érdekeket szolgáló versenyképes és természetbarát beavatkozásokkal élni az erdészetben is. Az előbbi törekvés a magán erdőgazdálkodók jelenlegi gyenge gépi felszereltségének javításához vezet, mely az erdőállományoknak a könnyebb gépi művelhetősége irányába történő átalakulását jelentheti. A hagyományos természet közeli, munkaintenzív, de a minőségi termelés miatt ennek ellenére is versenyképes művelési módok háttérbe szorulhatnak, a kapcsolódó tudás elvész. A biológiai alapokat megőrző beruházások pedig idegenhonos fajok tömeges kibocsátói lehetnek.

Az erdőtelepítések még nagyobb mértékben befolyásolják az erdők természetességét. Az őshonos fajok preferálása hiányzik és az **erdők egészségi állapotát** az idegenhonos fajokkal való telepítés és a monokultúrás faültetvények veszélyeztethetik. Ezek új kórokozók behurcolását, illetve a kórokozók elszaporodásának kockázatát hordozzák. Az ÚMVP bár szolgálja az **erdőállományok mennyiségi növelését** de, a **térszerkezetükre** nincs direkt jótékony hatással.

Az erdők biológiai értékének növelésekor a következőket kell figyelembe venni:

22. javaslat	(1) A biológiai alap előállításában előnyt kell hogy élvezzenek az őshonos fajok. Az őshonos fajok preferálását be kell építeni a támogatási feltételek közé. (2) A telepítések és fásítások támogatásában preferálni kell az erdőtömbhöz csatlakozó, még inkább az erdőállományokat összekapcsoló vagy a nagytérsegi ökohálózati elemet alkotó akciókat.

3.4.9. Az emberi egészséget és életminőséget érő hatások

A Program intézkedései nagyrészt pozitívan befolyásolják a lakosság egészségi állapotát, és ezáltal részben az életminőséget is, ez utóbbit azonban az egészségen kívül számos más tényező is befolyásolja.

A Program az ökológiailag ellenőrzött gazdálkodás támogatásával, az extenzív gazdálkodáshoz való hozzájárulásával és a termékminősítés, címkézés bevezetésének támogatásával hozzájárul az előállított élelmiszerek, termékek minőségének javításához, az esetlegesen az élelmiszerekben felhalmozódó vegyi anyagok minimalizálásához, ezzel növelve az élelmiszerbiztonságot és minőséget. Az állatjóléti kifizetések is csökkentik az állattartás során fellépő, az emberekre is veszélyt jelentő egészségügyi kockázatokat.

Az életminőség növeléséhez a mezőgazdasági és környezetvédelmi és települési infrastruktúra fejlesztésével, a vidéki települések épített, természeti és kulturális örökségének integrált védelmével, a vidéki közösségek lakosságmegtartó és jövedelemnövelő programjainak támogatásával, az agrárgazdaság jövedelmezőségének biztosításával és a vidéki foglalkoztatási helyzet javításával járul hozzá.

Egyes intézkedéseknek azonban lehetnek negatív hatásai és társadalmi vesztesei. Így a túlzott gépesítés, a nagyüzemi gazdaságok előnyben részesítése az élőlátás igény csökkentésén keresztül negatív hatást gyakorolhat a vidéki foglalkoztatásra. Ugyanígy az ún. szociális erdő (és táj) használat fenntartható rendszereinek működését nehezíthetik a tervezett energiaültetvények, a természeti erőforrásokhoz való hozzáférés meggátolása, a hagyományos természetközeli, munkaintenzív erdészeti termelési módok háttérbe szorítása, és közvetve a foglalkoztatás, a jövedelemszerzés, a megélhetés lehetőségeinek csökkentése által.

A vidéki térségek kedvezőtlen foglalkoztatási helyzetén javíthat a helyi és regionális táji-természeti és kulturális örökségi vonzerők turisztikai hasznosítása.

A környezeti hatások tovagyűrűzve a területi struktúrák más részén válhatnak ki új jelenségeket. E jelenségek konfliktusokat okozhatnak a gazdasági vagy társadalmi és a környezeti struktúrák között az egyes régiókban, régiótípusokban. Az ÚMVP jelentős célzott közvetlen és közvetett hatással bír a vidékies térségek társadalmi, gazdasági életére. E közvetett hatások közül a kifejezetten környezeti hatások által generáltak, és konfliktushelyzetet teremtők viszonylag csekély mértékben, de jelen vannak.

Konfliktusjelenségeket okozhat az ÚMVP által támogatott évelő, rövid vágásfordulójú ültetvényes monokultúrák elterjesztésének szándéka. Ezek művelése megfelelő gépesítéssel jelentősen kevesebb munkaerőt igényel, és azt is erősen szezonális jelleggel. Hasonló hatással jár a felnövekvő erdősisítés is. Amennyiben ez a területhasználat-változás jelentős arányban érint egy régiót vagy települést, a munkaerő szükséglet csökkenése miatt nehézségeket eredményez a falusi

népességmegtartó képességben. Ez fokozhatja az elvándorlást és a régiók elöregedését. Ezek a társadalmi folyamatok pedig másodlagosan szintén kedvezőtlen környezeti hatásokat eredményezhetnek. Ha ugyanis az ingatlanpiaci viszonyok és a vidékies adottságok felértékelődése sem jelentkezik megfelelő mértékben, és így nem tud időben elindulni egy vidéki funkcióváltás (rekreációs potenciál, lakóhely), akkor az elhanyagolt porták száma nő, a településkép leromlik. Ezt erősítheti, ha az alacsony jövedelmű vagy jövedelem nélküli népesség számára vonzóvá váló településen a népesség izolált szegregációs alakulnak ki.

Az ÚMVP által megfogalmazott, **egyes erdei termékek feldolgozásának ösztönzése a hazai szabályozási keretek között, a termékek kereskedelmi gyűjtéséhez vezethet.** Ez kizsákmányolhatja az erdő e tekintetben nyújtott javait. Ez a környezeti hatás természetesen konfliktust szülhet az erdőtulajdonosok, erdőgazdálkodók és a gyűjtést végzők (az intézkedés kedvezményezettjei) között, mivel ezeknek a termékeknek az eredete nehezen igazolható. Hasonló konfliktus fordulhat elő, amennyiben a megélhetési lehetőség híján lévő, de demográfiai problémákkal nem küzdő települések lakosai az erdő és táj javainak kizsákmányolására kényszerülhetnek. Megfelelő intézkedések (azaz a tulajdonosokkal, gazdálkodókkal partnerségben végezhető erdő és tájhasznosítási módok kialakítása) nélkül ez a környezeti hatás szintén konfliktusokat szülhet a falvak lakosságán belül (amellett, hogy a jövedelemszerzés ilyen módja is hamar megszakad és még mélyebb válságba taszítja a rászorulókat). E folyamatokat a mező- de különösen az erdőgazdálkodás modernizációja erősítheti, mert a tulajdonosok vagy gazdálkodók a támogatásokkal növekvő értékű ingó és ingatlan vagyonukat még inkább óvják a mező és erdőgazdasági javakat rászorultságból felhasználó népességtől. A gazdálkodási vagy tulajdoni joggal nagyrészt nem rendelkező rászoruló pedig alig részesedhetnek a fejlesztési forrásokból. A vidék szegregációja mélyülhet.

3.4.10. A környezettudatosság várható alakulása

Az ÚMVP összességében kedvezően hat a lakosság környezettudatosságára. Negatív hatások elsősorban a lakosság helyi környezetével, a táji értékekkel való kapcsolat és a tájismeret romlása terén fedezhetők fel. Ezek hiányában nem lehetséges meg tapasztalni az emberi tevékenység közvetlen káros következményeit vagy védelemre érdemes értékeit.

A tájjal való kapcsolat romlását okozza a **nagyüzemi, modern művelés** elterjedése. A nagyüzemi művelés mind az erdőgazdaságban, mind a mezőgazdaságban a nagytáblák vagy a nagy területi kiterjedésű és intenzív művelési munkák miatt rontja a táji értékekhez való hozzáférést. A táj idegenhonos fajokkal történő és ültetvényszerű (tájkép és tájkarakter romboló) hasznosítása szintén nem a táji értékek, a környezettudatosság elmélyítése irányában hat, azonban lehetőség nyílik állami telepítésű mezővédő erdősávok létesítésére, amely természetszerűbbé teszi a környezetet.

A vidékies térségek turizmusának fellendülése csak akkor hathat a környezettudatosság irányába, ha természeti és kulturális táji értékekre épül, egyúttal védi azokat, sőt segíti kibontakozásukat. Az elmúlt évtizedek vidéki örökségrombolásával szemben életben tartja, illetve feléleszti a hagyományos művelési formákat, néprajzi örökséget. Egyéb esetben, ha nem a helyi erőforrásokra épül, akkor nem csak, hogy alacsonyabb környezeti teljesítményt mutat, hanem kifejezetten károsan is hathat az értékekre. A tájba nem illeszkedő, vagy nem helyi infrastruktúrák és adottságok kihangsúlyozása rombolja a táji karaktert, a táj egyediségét.

Külön érdemes említést tenni a **vadászturizmusról**, mely közvetlenül is gátolja a közkincsekhez és táji értékekhez (mindenekelőtt az erdőterületekhez) való hozzáférést mind a helyi lakosok, mind a területet nem vadászati céllal felkereső látogatók számára vagy nyíltan (lekerítések), vagy passzívan, a tevékenységekből adódóan (pl. vadászok és természetjárók konfliktusai). Mindamellett korlátozhatja a helyi lakosság vadászati lehetőségét, erdei termékgyűjtését, azaz az erdő javaihoz való hozzáférést, és az azzal való gazdálkodásukat, mely a táj-ember kapcsolat romlását okozza. (Ez további konfliktusokat is jelent ld. a környezeti konfliktusoknál).

A környezettudatosság javítására az alábbiakat javasoljuk:

23. javaslat	(1) <i>Helyi módszertani útmutatót kell kidolgozni a vadászturizmus támogathatóságát illetően. A hozzáférést erősen korlátozó létesítmények (intenzív vadászat, vadaskert, egyéb lekerítés) kialakítását eredményező, ill. ilyen meglévő létesítmények használatára épülő vadászturisztikai tevékenységet nem szabad támogatni.</i> (2) <i>Helyi módszertani útmutatót kell kidolgozni a falusi vendéglátás támogathatóságát illetően.</i>

3.4.11. Az ökológiai gazdálkodás és fenntartható regionális gazdálkodás, komplex környezetgazdálkodási rendszerek kialakítására gyakorolt hatások

Az ökológiai- és a fenntartható regionális gazdálkodási, komplex környezetgazdálkodási rendszerek kialakítása keretében a nem természetes eredetű anyagok (talajerő utánpótlás és növényvédelem terén) nélkül is működőképes, a helyi természeti feltételekhez igazodó és azokban rejlő erőforrásokat sokszínűen és fenntartható módon hasznosító agrártermelés kialakítása történhet meg. **Összességében az ÚMVP a tényezőkre döntően jelentős pozitív hatással bír, mert a tervezett támogatások egy része közvetlenül a rendszerek kialakítására irányul, és ilyen irányú közvetett hatások is kimutathatók az intézkedések többségében.** Negatív hatásokat elsősorban a rendszerek helyi természeti feltételei szenvedhetnek el a nem hozzájuk igazodó, hanem azokat megváltoztató gazdálkodás miatt, valamint a helyi feltételek hasznosítása, melyben szerephez juthatnak a nem helyi eredetű erőforrások.

3.4.12. A területhasználatra, térszerkezetre gyakorolt hatások azonosítása

A területhasználatnak és a térszerkezetnek elsősorban a táji sokszínűség és a tájökológiai stabilitás, azaz a táji ökörendszerek működésének szempontjából van kiemelkedő jelentősége. A táji ökörendszerek stabilitását fokozza, ha a területhasználat diverzitása fennáll, ha a természet közeli területhasználat feltételeinek stabilitása (kiterjedésükben) biztosított, valamint ha a tájökológiai térszerkezet lehetővé teszi a tájon belüli anyag- és energiaáramlást. **Összességében az ÚMVP döntően kedvezően hat a területhasználatra és semleges a térszerkezetre.** Néhány intézkedés esetleges negatív területhasználati hatásai kiküszöbölhetők, illetve kedvező térszerkezeti hatások alakíthatók ki.

Magyarországon a területhasználat napjainkban egyre halványodó, de még mindig létező feladata a mezőgazdasági területek monotonásával szembeni mozaikosság kialakítása (a nagyüzemi táblákat megbontó, a kisebb méretű táblák között elhelyezkedő szegélyek, facsoportok). Másfél

évtizede jelentkező máig fontos feladat a felhagyott mezőgazdasági vagy egyéb hasznosítású, elvadult vagy gyomfertőzött, ill. ezek kiindulópontjául szolgáló területhasználat javítása extenzív műveléssel vagy erdősülésük felgyorsításával. A hazai erdőkben a nagyüzemi művelés egykorú és egyfajú állományai helyett elegyesen vagy mozaikosan kevert és faborítás mentes területhasználati foltokkal (tisztások, vizes élőhelyek) tarkított állományok jelenléte a szerencsés. További feladat az idegen, invazív fajok területhasználatának visszaszorítása. A területhasználati diverzitás elérése céljából nagyon hatékony a vizes élőhelyek, víztestek megőrzése (esetleg körültekintő kialakítása) és az emberi tevékenység által károsított, felszámolt helyszíneik rehabilitálása. Lényeges, hogy az erdőtelepítés kapcsolódjon a települések zöldfelületi rendszeréhez. A mezőgazdasági területek erdősítésén kívül javasoljuk a létesítmények körüli véderdők, a lakosság egészségi állapotát kedvezően befolyásoló jóléti erdők, rekreációs zöldfelületek létesítésének támogatását. A természetszerű élőhelyek, művelt területek, települések zöld övezeteinek hálózatszerű kialakítását kell elősegíteni az ÚMFT-ÚMVP intézkedéseinek összehangolásával.

Az ÚMVP számos intézkedése jótékony hatást gyakorol a területhasználatra. Ugyanakkor a termelői csoportok, a birtokkoncentráció és az ültetvénytelepítés kezdeményezéseinek támogatása a nagytáblás monokultúrák kialakulásához vezethet, és a természet közeli területhasználati formák visszaszorulását eredményezheti. **Kíváncos, hogy a területhasználat-váltás illeszkedjen a helyi településrendezési, sőt a megyei területrendezési tervekbe.**

A tájökológiai stabilitást nagymértékben szolgálja, ha a beavatkozások figyelemmel vannak a **térszerkezetre**. Ez a törekvés Magyarországon ez idáig alig jelentkezett (kivétel az ökológiai hálózatok kijelölése). A természet közeli területhasználati foltok összekapcsolása aktívan gyakorol jótékony hatást térszerkezetre. A természet közeli helyszínek (pl. vizes élőhelyek, erdősítés és fásítás) kialakítása során ezért tekintettel kell lenni az ökológiai folyosókhoz való illeszkedésre, az erdőtömbök összekapcsolására, valamint az ökológiai gátak áthidalására és felszámolására. A kedvező térszerkezetet passzívan szolgálja, ha az ökológiai folyosókban és szomszédságukban nem lehet mesterséges területhasználati formákat bevezetni és gátakat képezni. A lakókörnyezetre kedvezően hat, ha település körül természet közeli területhasználati övezet terül el (különösen ha ez erdő).

Az ÚMVP közvetlenül nem hat a táji térszerkezeti stabilitás ellen, de kifejezett jótékony hatásai sem fedezhetők fel. Ez irányú környezeti teljesítménye nagymértékben növelhető lehetne, ha a térszerkezetre gyakorolt jótékony hatásokkal járó beavatkozási formák előnyben részesülnének, továbbá ha az esetleges káros hatásokkal járó beavatkozásokat kizárnák a támogatásokból. Ez utóbbi a feltárási utak, a gazdasági infrastruktúra beruházásai (energiaellátás, üzemek, épületek) és a vízrendezés esetében releváns. A fejlesztések nem megfelelő helykiválasztása ökológiai folyosókat veszélyeztethet, gátakat képezhet. Az intézkedésekben meg kellene jeleníteni a térszerkezetre célirányosan pozitívan ható beavatkozások támogathatóságát is

A területhasználatra, térszerkezetre gyakorolt negatív hatások mérséklésére az alábbiakat javasoljuk:

24. javaslat	<i>Ösztönözni kell a területhasználat mozaikosságának kialakítását és fenntartását. A természet közeli területhasználati formák (erdők, gyepek, nádas, víztest) művelési ág váltása, vagy rájuk történő ültetvénytelepítés gondos, a helyi viszonyoknak megfelelő mérlegelése szükséges.</i>

3.4.13. A tájgazdálkodásra, a táji eltartó képességre gyakorolt hatások

A jelenleg kidolgozás alatt álló Európai Táj Egyezmény várhatóan hatályba lép az ÚMVP végrehajtási időszakában. Az Egyezmény legfontosabb alapelve a társadalmi igények, gazdasági tevékenységek és a környezet kiegyensúlyozott kapcsolatán alapuló fenntartható fejlődés elérése. A táj kezelése gazdasági erőforrásként működik, új munkahelyeket teremthet, így hozzájárul az emberek életminőségének javításához a leromlott és kiváló állapotú területeken egyaránt. **A Program tehát az EU táj-politikájának egyik lényeges végrehajtási eszköze lehet.**

A tájgazdálkodás kialakítása lehetővé teszi a hagyományos, a táj egyedi karakterét adó vagy azt erősítő gazdálkodási formák kialakítását. A tájgazdálkodás a természeti és kulturális táji értékeket erőforrásként, fenntartható módon hasznosítja. Ebből adódóan alkalmazkodnia kell a helyi természeti feltételekhez, és azokat nem alakíthatja át, továbbá védi azok erőforrásait képező értékeket, örökségeket, valamint kibontakozásukat szolgálja. A tájgazdálkodás az élővilágra és a helyi társadalomra vonatkoztatott megtartását szolgálja. **Az ÚMVP összességében a nevezett táji kategóriákra kedvező hatással bír.** Negatív hatásokat elsősorban a tájgazdálkodás egyes erőforrásai szenvedhetnek el, valamint a táji eltartó képesség optimumának elérését is veszélyeztethetik az egyes intézkedések.

1. A tájgazdálkodás erőforrásai közül a tájképi értékeket veszélyeztethetik a nem megfelelően elhelyezett, helyi táji karaktert nem hordozó infrastrukturális fejlesztések (pl. utak, épületek). Félő, hogy a jelentős fejlesztési források hozzájárulnak a hazai tájképi értékek, a táji karakter hat évtizede tartó gyors degradációjához. Szintén negatív tájképi hatással járhatnak az ültetvények. Nem körülmények megvalósításuk esetén ebbe a körbe tartoznak a katasztrófa megelőzési intézkedések is, melyek az általában amúgy is idegenhonos erdőállományok még inkább mesterséges megjelenését eredményezhetik (pl. tűzpázták).

A hagyományos termelési módokat veszélyeztethetik a korszerűsítést szolgáló intézkedések. A korszerűsítés keretében nincs lehetőség a nem technológiai modernizációt képviselő vagy csak kismértékű gépi inkább emberi vagy állati erőre és szaktudásra támaszkodó művelési formák meghonosítására, melyek egyébként a legtöbb esetben szükségesek ahhoz, hogy az ÚMVP által egyébként támogatott hagyományos helyi termékeket állítsanak elő.

A tájgazdálkodásnak legfontosabb erőforrását képezi maga a táji ökoszisztéma a tájökológiai folyamatokkal, a tájháztartással a tájon belüli anyag- és energiaáramlással és azok ciklusaival. **Az ÚMVP a táji ökoszisztémák működésére vonatkozóan elsősorban a monokultúras ültetvények elterjesztésében és a táji vízháztartási viszonyok megváltoztatásában hordoz kockázatokat.**

2. Az ÚMVP által támogatott birtokkoncentráció, termelői együttműködés, és az ezt támogató – a nagyüzemi termelés kialakulásának modernizációjának irányában ható – erdő és mezőgazdasági modernizáció nyilvánvalóan kevesebb élőmunkát igényel a termelésben. Az alacsonyan képzett munkaerő foglalkoztatása általában nem lehet hosszú távú cél, azonban bizonyos régiókban megoldást jelenthet a súlyos szociális problémák enyhítésére (pl. romák által nagy arányban lakott térségek).

Az erdei melléktermékek túlhasználata a táj eltartási képességének romlását okozhatja. Az erdei melléktermékek nem fenntartható módú gyűjtése igen rövid időn belül azok eltűnéséhez vezethet, egyúttal a tevékenység védett fajokat is veszélyeztethet.

A biomassa túlhasználata hosszútávon szintén a táj élővilág eltartó-képességének leromlását idézi elő. **Az energetikai célú biomassa célirányos termelése megfelelő hatástanulmányok hiányában kimerítheti a talaj tápanyagkészleteit.** A biomassa felhasználása az alapanyagok eredetvizsgálatának és a regionális biomassa gazdálkodási keretek (helyi tervek) hiányában könnyen egyes térségek talajainak vagy erdei szerves anyag utánpótlásának kizsákmányolásához vezethet.

Az energetikai célú biomassa célirányos termelése az idegenhonos fajok megjelenésével és monokultúrák elterjedésével is jár, csakúgy, mint a nem őshonos fajokkal történő erdősítés. **A tájra gyakorolt negatív hatások mérséklésére** az alábbiakat javasoljuk:

25. javaslat	(1) <i>A táji értékekben gazdag területeken előnybe kell részesíteni a tájképvédelmi szempontokat tartalmazó fejlesztéseket.</i> (2) <i>Az ültetvények támogatásában termelői körzetenként vagy kistérségeként célszerű meghatározni a támogatott területek kiterjedésének küszöbértékét.</i>

3.4.14. A természeti erőforrások megújulására, térbeli hasznosítására gyakorolt hatások

A természeti erőforrások közül a Program intézkedései a talajok megújulását egyértelműen támogatják. A mélylazítás, a korszerű agrotechnikai műveletek, az erózióvédelemre nyújtott támogatások, valamint a rosszabb termőképességű, vagy gyakorta vízjárta táblák esetében a területhasználat és művelési ág változtatásának támogatása és ezekhez az akciókhoz szükséges talajtani szakvélemények kötelező előírása a megújítást szolgálják. **Ugyanakkor a Programban nem jelennek meg kellő hangsúllyal a térségi különbségekből eredő eltérő beavatkozási lehetőségek,** elsősorban a talajok vízháztartását erősen befolyásoló éghajlati, vízrajzi, domborzati adottságok összevetése a különböző – hazai és uniós rendeletekben meglévő – korlátozásokkal. A veszélyeztetettség alapján elsőbbségi sorrendet kellene felállítani az egyes régiók között.

A vízkészletek megújulását valószínűsíthetően biztosítja a Program. Ugyanakkor kevés szó esik a vizek megtartásával kapcsolatban, azok mennyiségi védelméről, az ár- és belvízgazdálkodás lehetőségeiről, bár ezek a feladatok nem tartoznak a mezőgazdaság és a vidékfejlesztés témakörébe. A víztakarékos öntözési módok, az extenzív művelési módok, egyes területek vizes élőhelyé történő alakítása azonban segíthetik az élővizek megújulását és az integrált vízgazdálkodás megvalósítását.

A megújuló biológiai erőforrások közül az energiafű termelés esetében a monokultúrák és szuperintenzív gazdálkodás következtében fellépő károk (biodiverzitás csökkenés, biotikus kártevők kártételei, termőtalaj minőségi romlása) valamint a termelés, feldolgozás, szállítás és energianyerés költségei nincsenek arányban a várható energianyeréssel. Nincs meghatározva, hogy milyen szállítási távolságra érdemes az energiafűvet hasznosításra a feldolgozó üzemekbe vinni. A negatív hatások részben igazak az energiaültetvényekre is, a talaj kihasználását kivéve. Az erdők megfelelő megoldási alternatívát jelenthetnek a területhasználat váltásra olyan helyekre telepítve, ahol javítják a talajok vízháztartását, tápanyagforgalmát. A probléma itt is az esetleges negatív energiamérleg és a

monokultúras társulás sérülékenysége. A környezet terhelését a szállítás és a munkagépek üzemanyag felhasználása fokozza.

Bioetanol előállítására alkalmas növénykultúrák esetében jó megoldásnak tűnik a nagyüzemi mezőgazdaságban amúgy is termelt növények (pl. kukorica) feldolgozása, hiszen ebből a növényből pl. terményfelesleg van. A biodízel előállításra alkalmas olajos magvú növénykultúrák esetében a feldolgozó üzemek és a termőhelyek közötti nagy távolságok indokolatlanok. Meg kell vizsgálni a fenntartható regionális rendszerek kialakítása érdekében a termőhelyhez közeli feldolgozó üzemek létesítésének lehetőségeit.

A természet közeli ökorendszerek, mint megújuló erőforrások fenntartása a modern mezőgazdaság egyik alappillére kell hogy legyen, hiszen ezek a rendszerek kevés anyag és energia befektetéssel megélhetést biztosítanak a helyi lakosságnak, takarékosan bánnak az erőforrásokkal, magas biodiverzitásuk révén kevésbé sérülékenyek a károsítókkal szemben, az extenzív termelési kultúrák magas minőségű és biztonságosan fogyasztható termékeket garantálnak, a környezet szennyeződésének kockázata csekély.

A természeti erőforrásokra gyakorolt negatív hatások mérséklésére az alábbiakat javasoljuk:

26. javaslat	<i>(1) A pályázati kiírásokban lehetőség szerint figyelembe kell venni a környezeti, természeti veszélyeztetettség kritériumok szerinti területi differenciálást.</i> <i>(2) A biomassza energetikai hasznosítása esetében fenntarthatósági szemléletű életciklus elemzés kell, hogy megalapozza az optimális üzemméretet. Alapvetően a helyi rendszerek létesítése javasolt, ahol a megtermelt hőenergia helyben hasznosul, nincsenek nagy szállítási távolságok és felesleges környezetszennyezés, továbbá a helyi lakosság életminősége javul a beruházások következtében</i>

3.4.15. A települési környezetminőségre gyakorolt hatások

A településeken az épített környezet minőségére pozitívan hathat a falvakban, vidéki térségekben tervezett intézkedések közül a táji-természeti és kulturális örökségi vonzerőkre alapozott turisztikai hasznosítási módok előnyben részesítése, az integrált kistépülési közösségi és szolgáltató terek kialakítása, a helyi védettséggel rendelkező épületek külső és belső felújítása és korszerűsítése, bemutathatóvá tétele, helyi védettség alatt álló településszerkezeti egységek felújítása. A települések természeti és történelmi értékeinek és tájképi elemeinek megőrzését is szolgálják intézkedés.

A Program nem támogatja a vidéki települések belterületi környezetvédelmi infrastruktúrájának kiépítését, ami a falvak amúgy is rossz infrastrukturális helyzetében további környezetleromlást okozhat, elsősorban a hátrányos helyzetű térségekben. A falvak belterületi környezetminőséget javító infrastruktúrájának kiépítése jelenleg nem megoldott. Rendezésre vár a külterületi vízrendszerek összehangolása a belterületi csapadékvíz-elevezetéssel, belvízvédelmi hálózattal. Az elmúlt években a falvakat érintő környezeti vészhelyzetek megmutatták, hogy a kárelhárítás költségei sokszorosan meghaladják a megelőzését. Az összehangolás az integrált vízgyűjtő-gazdálkodás alapvető pillére.

3.5. Az ÚMVP intézkedések átfogó hatása

3.5.1. A végrehajtás kumulatív hatása

A tervezett Program – intézkedései révén – több területen is pozitív hatással lesz a környezetre és ezek közül – optimális esetben – lesznek egymás hatását erősítő, szinergikus hatások, ugyanakkor prognosztizálhatók negatívak is. A Program jelenlegi formájában a **levegő minőségére és az üvegházhatású gázok kibocsátásának mértékére** összességében semleges hatást gyakorol, de vannak pozitív (erdőtelepítés, megújuló energiaforrás termelés, biogáz-hasznosítás) és negatív (gépesítésből, motorizált közlekedésből, fosszilis tüzelőanyaggal való fűtésből eredő légszennyező anyag kibocsátás) hatásokat kiváltó intézkedések egyaránt.

A **felszíni és felszín alatti vizekre** pozitív hatással lehet a földhasználat váltás, a talaj mélylazítása, az erdősítés, a vizes élőhelyek kialakítása, halastavak létesítése, az okszerű és integrált bel- és ártéri vízgazdálkodás kiépítése, állattartó telepek korszerűsítése, a géppark és az üzemanyag tároló létesítmények korszerűsítése, a hígtrágyák, mezőgazdasági hulladékok megfelelő kezelése, a környezetvédelmi infrastruktúra kiépítése. Negatív hatással lehet a vizekre az indokolatlan mértékű nagytáblás birtokkoncentráció, a mezsgyehatárok, erdősávok és vízrendszerek részleges felszámolása, az agrokemikáliák indokolatlan mennyiségű kijuttatása.

A **talajokra** negatív hatást gyakorolhat a túlzott mértékű géphasználatból eredő talajdegradáció, talajtömörödés, erózió növelése révén, valamint az agrokemikáliák indokolatlan mennyiségű kijuttatása. Pozitív hatással lehet a talajokra a talaj mélylazítása, a talaj tápanyag- és vízháztartásának javítása, az energia- és víztakarékos öntözési módok, az erdőtelepítés, a legjobb mezőgazdasági gyakorlat bevezetésének támogatása, állattartó telepek korszerűsítése, az extenzív állattartás elterjesztése, a trágyatárolás korszerűsítése, a géppark és az üzemanyag tároló létesítmények korszerűsítése, a hígtrágyák, mezőgazdasági hulladékok megfelelő kezelése és hasznosítása, a környezetvédelmi infrastruktúra kiépítése és az integrált és területileg differenciált vízgazdálkodási intézkedések.

A megfelelő területi specifikumok figyelembevétele mellett, az integrált vízgyűjtő-gazdálkodás keretében kiépített hálózat, valamint az erdőgazdálkodás korszerűsítése csökkenthetik az éghajlatváltozás okozta és egyéb tényezők által kiváltott környezeti kockázatokat és az esetleges károk volumenét. Az aszálykárok csökkentését szolgálják a vízvisszatartás, belvíztározás, a vízkészletekkel való takarékos gazdálkodás, a talaj víztározási kapacitásának növelése, az öntözés területileg differenciált fejlesztése, bizonyos vízrendezési létesítmények rekonstrukciója.

Összességében az ÚMVP az **erdőkre** döntően pozitív vagy semleges hatással bír. Az erdők természetességét, egészségi állapotát, mennyiségét és térszerkezetét érintően azonban néhány intézkedés hosszú távon környezeti kockázatokat hordozhat, és általában az intézkedések környezeti teljesítménye is nagymértékben javítható. Az erdőket fenyegető környezeti károkat a helyreállításra és megelőzésre szánt forások és természeti állapot fokozása enyhíthetik. Az ÚMVP ugyanakkor veszélyeztetheti az erdők egészségi állapotát az idegenhonos fajokkal történő telepítéssel és a monokultúras faültetvényekkel, így a hagyományos természet közeli erdők is háttérbe szorulhatnak.

Az ÚMVP a **vidékiek térségek társadalmi, gazdasági életére** jelentős célzott közvetlen és közvetett hatással bír. E közvetett hatások közül a kifejezetten környezeti hatások által generáltak, és konfliktushelyzetet teremtők viszonylag csekély mértékben, de jelen vannak. Konfliktusjelenségeket okozhat az évelő, rövid vágásfordulójú ültetvényes monokultúrák elterjesztésének szándéka, a

hagyományos munkaintenzív erdőtermelési módok háttérbe szorítása, a csak mezőgazdasági területekre korlátozódó vízrendezés különösen a belterületi területeken még tovább növelheti a belvizek kockázatát. Mindez konfliktusokat szülhet a gazdálkodók és a lakosok között, elértékteleníti egy adott településrész ingatlanjait, csökkentheti az ott élők mobilitását. Konfliktust okozhat az erdei termékek feldolgozásának ösztönzése a hazai szabályozási keretek között, mert ez a termékek üzletszerű gyűjtéséhez és az erdőtulajdonosok és a gyűjtést végzők közti ellentétekhez vezethet. A vadászturizmusban az indokoltnál magasabb vadpopulációk okozta vadkár konfliktusokat szülhet az erdőtulajdonosok, erdőgazdálkodók, gazdálkodók és a vadgazdálkodók között.

Az ÚMVP összességében kedvezően hat a **lakosság környezettudatosságára**. Negatív hatások elsősorban a lakosság helyi környezetével, a táji értékekkel – az elszegényedés miatti - kapcsolat és a tájismeret romlása terén fedezhetők fel. A vidékies térségek turizmusának fellendülése csak akkor hathat a környezettudatosság irányába, ha természeti és kulturális táji értékekre épül, egyúttal védi azokat, sőt segíti kibontakozásukat.

A Program intézkedései nagyrészt pozitívan befolyásolják a **lakosság egészségi állapotát**, és ezáltal részben az életminőséget is, az élelmiszerbiztonság, a környezetbiztonság, a kiszolgáló infrastruktúrák és a közösségi programok támogatása révén. Negatív hatással a munkaintenzív erdészeti és mezőgazdasági termelési módok háttérbe szorítása, és közvetve a foglalkoztatás, a jövedelemszerzés, a megélhetés lehetőségeinek csökkentése lehet.

Az ÚMVP az ökológiai gazdálkodás és a fenntartható regionális gazdálkodási, és **komplex környezetgazdálkodási rendszerek kialakítására** döntően jelentős pozitív hatással bír, mert a tervezett támogatások egy része közvetlenül e rendszerek kialakítására irányul, és ilyen irányú közvetett hatások is kimutathatók az intézkedések többségében. Negatív hatásokat elsősorban a rendszerek helyi természeti feltételei szenvedhetnek el a nem hozzájuk igazodó, hanem azokat megváltoztató gazdálkodás miatt, valamint a helyi feltételek hasznosítása, melyben szerephez juthatnak a nem helyi eredetű erőforrások.

Az ÚMVP döntően kedvezően hat a **térhasználatra** az extenzív és az ökológiai gazdálkodásra történő átállás támogatásával, ugyanakkor a termelői csoportok támogatása, a vízrendezés, a birtokrendezés és az ültetvénytelepítési kezdeményezései nagytáblás monokultúrákat részesítik előnyben, ami a természet közeli területhasználati formák visszaszorulását eredményezheti. A Program semlegesén hat a térszerkezetre, mert közvetlenül nem hat a táji térszerkezeti stabilitás ellen, de kifejezett jótékony hatásai sem fedezhetők fel. A térszerkezetre aktívan jótékony hatást gyakorol a természet közeli területhasználati foltok összekapcsolása, de negatív következményeket hordozhatnak magukban a gazdasági infrastruktúra beruházásai (energiaellátás, üzemek, épületek). A fejlesztések nem megfelelő helykiválasztása ökológiai folyosókat veszélyeztethet, gátakat képezhet.

Az ÚMVP összességében a **tájgazdálkodás** elterjesztésének támogatásával a tájakra kedvező hatással bír az élővilágra és a helyi társadalomra vonatkoztatott eltartó képesség megtartásával, az erőforrásokat képező természeti és kulturális táji értékek, és örökségek védelmével és hasznosításával. Negatív hatásokat elsősorban a tájgazdálkodás egyes erőforrásai szenvedhetnek el, mint a tájkép és a táji ökorendszer, valamint a hagyományos termelési módok (ültetvények, idegen fajok, épületek, öntözési és vízrendezési létesítmények hatásaival). Negatív hatások érhetik a táji eltartó képesség optimumának elérését a nagytáblás birtokkoncentráció, a nagyüzemi termelés fejlesztés és

modernizációja révén, mert a helyi társadalmak foglalkoztatása csökkenhet, a kiszolgáltatottság nőhet, és az élővilág ökológiai életfeltételei csökkenhetnek. A biomassza energetikai túlhasználata hosszútávon szintén a táj élővilág eltartó-képességének leromlását idézi elő tápanyag-kimerülés előidézésével, az idegenhonos fajok megjelenésével és a monokultúrák elterjedésével. Az erdei melléktermékek túlhasználata azok eltűnéséhez is vezethet.

Az ÚMVP valószínűsíthetően pozitív hatással lesz **a mezőgazdasághoz kapcsolódó iparágak** (pl. élelmiszeripar, bioüzemanyagok előállítása) környezeti teljesítményére, azonban az üzemméret (kapacitás) és a földrajzi elhelyezkedés jelentősen befolyásolhatja ezt a hatást. Lényeges, hogy a Program végrehajtása során a kapcsolódó iparágakra gyakorolt hatások is figyelembevételre kerüljenek.

Az ÚMVP környezeti hatásai ³⁹

ÚMVP intézkedései		Hatás
111.	Szakképzés, tájékoztatási tevékenységek és ismeretterjesztés	jelentősen pozitív
112.	A fiatal mezőgazdasági termelők elindítása	pozitív
113.	A mezőgazdasági termelők gazdaságátadási támogatása	pozitív
114.	Szaktanácsadói szolgáltatások igénybevétele	jelentősen pozitív
115.	Üzemeltetési, erdőgazdálkodási tanácsadói szolgáltatás létrehozása	jelentősen pozitív
121.1.	Növénytermesztés és kertészet (mezőgazdasági üzemek korszerűsítése)	semleges
121.2.	Állattenyésztés (mezőgazdasági üzemek korszerűsítése)	jelentősen pozitív
121.3.	Gépbeszerzés	semleges
121.4.	GAZDANet Program (mezőgazdasági üzemek korszerűsítése)	jelentősen pozitív
121.5.	Ültetvénytelepítés (mezőgazdasági üzemek korszerűsítése)	negatív
122.	Az erdők gazdasági értékének növelése	jelentősen negatív
123.	A mezőgazdasági és erdőgazdálkodási termékek értéknövelése	semleges
124.	Új termékek fejlesztése	pozitív
125.1.	Az öntözés üzemi és kommunális létesítményeinek fejlesztése	semleges
125.2.	Melioráció: létesítmények fejlesztése	semleges
125.3.	Vízrendezés közösségi beruházásai	semleges
125.4-5.	Erdőgazdálkodási és mezőgazdasági fizikai infrastruktúra javítása (mezőgazdasági és erdőgazdálkodási infrastruktúra javítása)	negatív
125.6.	Energiaellátás és szétosztás	semleges
125.7.	Megfelelő birtokrendezés	pozitív
131.	A közösségi jogszabályokon alapuló előírások betartása	jelentősen pozitív
132.	Az élelmiszer-minőségi célprogramokban részt vevő gazdák támogatása.	jelentősen pozitív
133.	Termelői csoportok támogatása tájékoztatási és promóciós tevékenységek	pozitív
141.	Félig önálló gazdaságok támogatása	pozitív
142.	Termelői csoportok létrehozásának támogatása	pozitív
212.	Kifizetések kedvezőtlen adottságú területen (KAT) dolgozó gazdálkodók részére	pozitív
213.	Natura 2000 kifizetések	jelentősen pozitív
214.	AKG Agrár-környezetgazdálkodási kifizetések	jelentősen pozitív

³⁹ Készült a 4. mellékletben bemutatott részletes értékelés alapján

214.a.	Génmegőrzés	jelentősen pozitív
214.b.	NVT agrár-környezetgazdálkodási determináció	jelentősen pozitív
214.c.	NVT Erdődetermináció	jelentősen pozitív
215.	Állatjóléti kifizetések	jelentősen pozitív
216.	Nem termelő beruházásoknak nyújtott támogatás	jelentősen pozitív
221.1.	A mezőgazdasági területek erdőtelepítés	jelentősen pozitív
221.2.	Energiacélú ültetvény telepítése	negatív
222.	Agrár-erdészeti rendszerek első létrehozása mezőgazdasági földterületeken	jelentősen pozitív
223.	Nem mezőgazdasági földterület első erdősítése	pozitív
224.	Natura 2000 kifizetések: erdő	jelentősen pozitív
225.	Erdő-környezetvédelmi kifizetések	jelentősen pozitív
226.a.	Erdő rehabilitáció - erdészeti potenciál	jelentősen pozitív
226b.	Erdőket érintő természeti katasztrófák megelőzése	negatív
227.	Nem termelő erdő-környezetvédelmi beruházások támogatása	jelentősen pozitív
311.	Nem mezőgazdasági tevékenységgé történő diverzifikálás	pozitív
312.a	Mikrovállalkozások - technológiai fejlesztések (mikrovállalkozások fejlesztésén belül)	negatív
312.b	Mikrovállalkozások: marketing, minőségbiztosítás, innováció, klaszter	jelentősen pozitív
313.	A turisztikai tevékenységek ösztönzése	semleges
321.	A gazdaság és vidéki lakosság számára nyújtott alapszolgáltatások	pozitív
323.1	A vidéki örökség megőrzése és korszerűsítése	jelentősen pozitív
323.2	NATURA-2000 tervkészítés	jelentősen pozitív
34.	Készségek elsajátítása, ösztönzés és végrehajtás	jelentősen pozitív

3.5.2. Valószínűsíthető környezeti konfliktusok a terv végrehajtásának elmaradása esetén

Az ÚMVP egyik hangsúlyos eleme az **erdősítések** támogatása. A program elmaradása esetén és a hazai költségvetési helyzet kilátásainak ismeretében a hazai források várható hiánya miatt az elmúlt évtizedek örvendetes erdősültség növekedési folyamatai hosszú évekre leállhatnak. Annál is inkább

igaz mindez, mert az uniós forrásokból finanszírozott erdősítések – az eddigi tapasztalatok szerint – képesek lesznek átvenni a korábban kizárólag hazai forrásokból nyújtott erdősítési támogatások szerepét.

Az **ökológiai gazdálkodás meghonosításának és elterjesztésének ügye** az erdősítésekhez hasonló. Az ÚMVP elmaradása esetén, hazai források hiányában nem lehetne támogatni a kibontakozó kedvező folyamatokat. Az agrár-környezetvédelmi intézkedések meghonosítása és a kifizetések folyósítása, azaz az Agrár-környezetvédelmi Program végrehajtása is veszélybe kerülne a program hiányában.

A **külterületi vízrendezés** támogatható tevékenységeinek finanszírozása nélkül nem teljesíthetők Magyarország vállalásai a Víz keretirányelv kapcsán, nem biztosítható a felszín alatti és felszíni vizek jó állapotának megőrzése, a vizek mennyiségi, minőségi védelme, érdemben nem csökkenthetők az éghajlatváltozás következtében előálló szélsőséges időjárási események okozta környezeti károk. Fontos azonban, hogy a fenntartható ár és belvíz-gazdálkodási rendszerek integrált módon, a regionális sajátosságok figyelembevételével, a vízmegtartás, vízviSSzatartás és -elosztás területi létesítményeinek összehangolt rendszereiként kerüljenek kiépítésre.

A **biomassza** környezeti kritériumoknak megfelelő hasznosítása, és a megújuló energiaforrások energiatermelésben meglévő arányának növelése nemzeti érdek. A biomassza hasznosítás azonban költség-hatékonysági, fenntarthatósági, környezetvédelmi szempontok alapján nem egységesen pozitívan járul hozzá a Program környezeti megfelelőségéhez. Fontos ezért a támogatási konstrukciónál az energiamérleg vizsgálatok elvégzése, az ökológiai szempontok mérlegelése, és elsősorban a regionális energiarendszerek kialakításának támogatása.

4. JAVASLATOK AZ ÚMVP NEGATÍV KÖRNYEZETI HATÁSAINAK KEZELÉSÉRE

4.1. A Terv és a Program fenntarthatóbbá tételét szolgáló javaslatok

A jelen fejezetben összefoglaljuk és rendszerezzük a környezeti értékelés megelőző fejezeteiben vázolt javaslatokat. Ebben a részben tehát új javaslatot nem teszünk. (A javaslat előtti zárójeles szám a javaslat sorszáma.)

4.1.1. A Tervhez fűzött javaslatok

1. A Program végrehajtása során, ahol lehetséges, biztosítani kell a kistérségi szinten meghatározott támogatási feltételek, kritériumok alkalmazását, figyelembe véve Magyarország egyes területeinek környezetérzékenységi és mezőgazdasági alkalmasságát.
2. A Tervben a horizontális fenntarthatósági koncepció kiegészítését javasoljuk: „A horizontális politikák érvényesítésekor alapvető feltétel a helyi fenntarthatóság és a tájszemlélet elveinek figyelembevétele, mint ahogy azt az Országos Területfejlesztési Koncepció meghatározza”.
- 3(1) Biztosítani kell a Program és a vidékfejlesztésben szintén szerepet vállaló regionális operatív programok közötti összhangot.
- 3(2) A Tervben elvként kell rögzíteni a helyi adottságokhoz való igazodás igényét.

4.1.2 A Programhoz fűzött javaslatok

I. tengely intézkedéseihez

- 4(4) Ösztönözni kell a helyi termékek előállításának, és az ökológiai gazdálkodásnak az elterjesztését az aprófalvas térségekben.
- 7(1) A nagy létszámú állattartó telepek esetében kiemelten ösztönözni kell a mezőgazdasági eredetű szennyvíziszapok, istállótrágyák kezelését.
- 7(2) Lehetőség szerint támogatni kell a mezőgazdasági eredetű szerves hulladékok kezelését (pl. egyéb termék-előállítás, talajerő utánpótlás, komposztálás elterjesztése).
- 9 Az állattartó telepek esetében támogatni kell - a BAT teljesítése céljából - a megfelelő méretű, szigetelt trágyatároló medencék, és kapcsolódó monitoring rendszerek kialakítását.
- 10 A támogatásoknál (különösen a gépbeszerzés, öntözés, infrastrukturális fejlesztések esetében) előtérbe kell helyezni az energiatakarékos megoldások elterjesztését.
- 12(1) A vízgazdálkodással összefüggő intézkedések esetében a Pályázónak be kell mutatnia, hogy az intézkedés mi módon járul hozzá a VKI (Víz keretirányelv) célkitűzéseéhez.
- 12(2) Támogatást kell biztosítani a vidékfejlesztési szaktanácsadók számára, hogy javítsák tájékozottságukat a VKI terén.
- 13 Átfogó tudományos vizsgálatok kezdődjenek az öntözés, a meliorációs és a vízrendezés közösség beruházások”helyfüggő” környezeti vonatkozásairól. .
- 16 A gépbeszerzések és a fizikai infrastruktúra fejlesztése során előnyben kell részesíteni az anyag- és energiatakarékos berendezéseket és eljárásokat. Ösztönözni kell a mezőgazdasági üzemek és a gazdálkodók energiaigényeinek csökkentését, az energiahatékonyság növelését és a nap-, szél- és a geotermikus energia hasznosító kisberendezések elterjesztését.
- 17(1) Az öntözésfejlesztési beruházások támogatásánál előnyben kell részesíteni a víztöbbletes időszakokban megtartott vízkészletekből történő vízfelhasználást, valamint a víztakarékos, modern technológiájú eljárások alkalmazását, különösen a nagy gazdasági hasznot hozó kertészeti, valamint a gyümölcsös kultúrák esetében.
- 17(2) Kiemelten támogatni kell azokat a beavatkozásokat, amelyek a megfelelően megválasztott agrotechnológiai műveletekkel biztosítják a vizek jó ökológiai állapotának elérését.
- 17(3) Az árvízvédelmi, mezőgazdasági és területfejlesztési feladatok helyi összhangját komplex térségi tájgazdálkodási rendszerek támogatásával kell biztosítani.
- 19(1) A környezetkímélő talajhasználat érdekében szükség van a szakszerű talajművelésre, művelési ág változtatásra, szervesanyag-gazdálkodásra, talajjavító anyagok kijuttatására, az agroökológiai adottságoknak megfelelő és környezetkímélő növényvédőszer és műtrágya használatra, állati és növényi eredetű trágyákra, valamint a megfelelő vetésszerkezet kialakítására. A talajtömörödés és szerkezetromlás megelőzése, valamint a talaj vízháztartási tulajdonságainak javítása érdekében ösztönözni kell a megfelelő mélyművelési és talajlazítási agrotechnikai eljárások alkalmazását.
- 19(2) Csak a kialakult birtokszerkezetet figyelembe vevő, a környezetvédelmi előírásoknak megfelelő víz- és energiatakarékos öntözőtelepek és rendszerek létesítése és értéknövelő felújítása támogatandó.

II. tengely intézkedéseihez

- 4(5) Ösztönözni kell a helyi fenntarthatósági stratégiák kidolgozását, illetve stratégiai környezeti vizsgálatok elvégzését a táji értékekben gazdag vidékies térségekben.
- 8(1) Az agrár-környezetgazdálkodási intézkedésen belül kapjon kiemelt szerepet a konkrét természetvédelmi célkitűzéssel rendelkező, és a természetkímélő gazdálkodási módok fenntartásához kellően magas bevételt biztosító Érzékeny Természeti Területek Célprogram.
- 8(2) Az agrár-környezetgazdálkodási intézkedésen belül – az 5 éves kötelezettségvállalás lejártával - célszerű csökkenteni a mérsékeltbb környezeti eredményekkel járó környezetvédelmi

programok arányát a szántóföldi alapprogram elhagyásával, és az integrált gazdálkodás területi arányának és támogatási intenzitásának relatív csökkentésével.

- 11 A NATURA 2000 intézkedést 2007-től el kell indítani. A tengelyek közötti új forrásfelosztás után a jelenleginél nagyobb forrást azokra az intézkedésekre célszerű biztosítani, amelyek környezeti szempontból kedvezőbb eredménnyel járnak.
- 15(1) Készüljön környezeti szempontú (életciklus szemléletű, energiamérlegen alapuló) prioritási lista az energiaültetvények növényfajtáiról. A pályázatok elbírálásánál a magasabb prioritású növények élvezzenek előnyt.
- 15(2) Készüljön „pozitív lista” azokról a mezőgazdasági területekről, amelyek alkalmasak lehetnek energiaültetvény telepítésére és ez a lista értékelési szempontként kerüljön alkalmazásra.
- 15(3) A támogatások során előnyben kell részesíteni a kisléptékű, helyi biomaszahasznosítást (szerves hulladékot feldolgozó komposzt + biogáz előállító berendezések, falufűtőművek)
- 18 A mezőgazdasági tájak mozaikosságának átgondolt visszaállításával (Pl. mezsgyék, fasorok, erdősávok, part menti természetes élőhely zónák és kisebb tavak létesítése) kell elérni, hogy a szántóföldi művelésből eredő és a felszín alatti vizeket terhelő tápanyagterhelés jelentős mértékben csökkenjen.
- 20(1) A kedvezőtlen adottságú térségek kijelölését úgy kell megváltoztatni, hogy az uniós szándéknak megfelelően elsősorban a magas természeti értékű területekre és az ott folytatott tájmegőrző gazdálkodás fenntartására koncentráljon.
- 20(2) Mihamarabb meg kell kezdeni a NATURA 2000 hálózatra vonatkozó monitoring tevékenységet annak érdekében, hogy rendelkezésre álljon a szükséges információ egyes, eddig kevésbé kutatott élőhelyek és fajok megőrzéséhez, majd ezek alapján a fenntartási tervek elkészítéséhez.
- 21 A tengelyek közötti szinergikus hatások kialakítása érdekében azok a pályázók, akik részt vesznek az agrár-környezetgazdálkodási, az erdő-környezetvédelmi programban, lehetőség szerint élvezzenek előnyt a többi intézkedésre való pályázatok elbírálásakor.
- 22(1) A biológiai alap előállításában előnyt kell hogy élvezzenek az őshonos fajok. Az őshonos fajok preferálását be kell építeni a támogatási feltételek közé.
- 22(2) A telepítések és fásítások támogatásában preferálni kell az erdőtömbhöz csatlakozó, még inkább az erdőállományokat összekapcsoló vagy a nagytérsgéi ökohálózati elemet alkotó akciókat.
- 24 Ösztönözni kell a területhasználat mozaikosságának kialakítását és fenntartását. A természet közeli területhasználati formák (erdők, gyepek, nádas, víztest) művelési ág váltása, vagy rájuk történő ültetvénytelepítés gondos, a helyi viszonyoknak megfelelő mérlegelése szükséges.
- 25(2) az ültetvények támogatásában termelői körzetenként vagy kistájanként célszerű meghatározni a támogatott területek kiterjedésének küszöbértékét.
- 26(2) A biomasz energetikai hasznosítása esetében fenntarthatósági szemléletű életciklus elemzés kell, hogy megalapozza az optimális üzemméretet. Alapvetően a helyi rendszerek létesítése javasolt, ahol a megtermelt hőenergia helyben hasznosul, nincsenek nagy szállítási távolságok és felesleges környezetszennyezés, továbbá a helyi lakosság életminősége javul a beruházások következtében.

III. Tengely intézkedéseihez

- 4(2) Elő kell segíteni az ökoturizmus fejlesztését a táji értékekben gazdag, az aprófalvas és a tanyás térségekben
- 4(7) Kísérleti projekteket kell indítani a környezeti szennyező források felmérésére és felszámolására a tanyás és aprófalvas térségekben.
- 6 A Program tartalmazzon egyértelmű utalást a hazai környezetpolitika alapidokumentumára: „Az ÚMVP a második Nemzeti Környezetvédelmi Program (NKP-II, 2003-2008.) alapján figyelembe veszi a magyar környezetpolitika stratégiai céljait és célkitűzéseit és hozzájárul az NKP-II környezetvédelmi céljainak eléréséhez, különösen az alábbi területeken:

- Az integrált vízgyűjtő-gazdálkodás keretében a vizek jó állapotának elérése és védelme,
 - a védett természeti területek értékeinek megőrzése, a természeti örökség fenntartása és az ökológiai rendszerek fennmaradása
 - az agrár- és erdő-környezetvédelmi intézkedések, és a Natura 2000 hálózat területeinek - támogatásai révén a biológiai sokféleség megőrzése,
 - az erdőszültség növelése,
 - a megújuló energiaforrások hasznosítási arányának növelése
 - az üvegházhatást okozó gázok kibocsátásának csökkentése,
 - a talaj mennyiségi és minőségi védelme,
 - az erózió továbbá a talajszennyezés és porszennyezés csökkentése
- 14 Készüljön tanulmány a mikrovállalkozások környezetkímélő technológiai fejlesztéseinek lehetőségeiről.
- 23(1)) Helyi módszertani útmutatót kell kidolgozni a vadászturizmus támogathatóságát illetően. A hozzáférést erősen korlátozó létesítmények (intenzív vadászat, vadaskert, egyéb lekerítés) kialakítását eredményező, ill. ilyen meglévő létesítmények használatára épülő vadászturisztikai tevékenységet nem szabad támogatni.
- 23(2) Helyi módszertani útmutatót kell kidolgozni a falusi vendéglátás támogathatóságát illetően.

A végrehajtást segítő javaslatok (pl. intézményrendszer, technikai segítségnyújt.)

- 5(1) Az ÚMVP monitoring- és döntéshozó bizottságaiban - legalább konzultatív szereppel - részt kell venniük a régiók szakértőinek.
- 5(2) Az ÚMVP végrehajtásának képviseltetnie kell magát a Regionális Operatív Programok, továbbá a TÁMOP (Társadalmi Megújulás Operatív Program) és TIOP (Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program) Monitoring Bizottságaiban.
- 5(3) Az ÚMVP eljárásrendi irányelvében biztosítani kell, hogy előnyben részesüljenek ÚMFT (Új Magyarország Fejlesztési Terv) operatív programjaiból (OP-k) is támogatott fejlesztések.
- 5(4) A LEADER jellegű akciók közös képviselője szintén legyen jelen a regionális operatív programok Monitoring Bizottságaiban
- 5(5) Az ÚMVP monitoring és értékelési rendszere legyen képes az ÚMVP és az ÚMFT OP-jainak egyes kistérségeiben (különösen a vidékies kistérségeiben, ill. településeken) mért együttes szakmai teljesítményének megállapítására.
- 5(6) Az ÚMVP technikai segítségnyújtás keretéből biztosítani kell, hogy a végrehajtás képes legyen az egyes gyengén teljesítő kistérségek vagy térségtípusok teljesítményének javítására (pl. tanácsadás, szakemberellátás, újabb pályázati kritériumok bevezetése).

Átfogó, több intézkedéshez is figyelembe vehető javaslatok

- 4(1) Valamennyi beruházási és fejlesztési intézkedés esetében törekedni kell a „tisztá ipar” követelményeinek érvényesítésére
- 4(3) Ösztönözni kell a mező- erdő- vadgazdálkodási és rekreációs tevékenységeket egyaránt felölelő integrált tájgazdálkodás elterjesztését a táji értékekben gazdag vidékies térségekben.
- 4(6) Kísérleti projekteket kell indítani az ún. szociális erdő bevezetésére, továbbá az örökségvédelemre és kulturális erőforrásaikra alapozott fejlesztésekre a főleg hátrányos helyzetű társadalmi csoportok által lakott térségekben.
- 4(8) A mezőgazdasági alapú megújuló energiahordozókkal kapcsolatos fejlesztések támogatását komplex, fenntarthatósági szemléletű életciklus elemzésekhez kell alátámasztani.
- 25(1) A táji értékekben gazdag területeken előnybe kell részesíteni a tájképvédelmi szempontokat tartalmazó fejlesztéseket.
- 26(1) A pályázati kiírásokban lehetőség szerint figyelembe kell venni a környezeti, természeti veszélyeztetettség kritériumok szerinti területi differenciálást

27 Az SKV környezeti értékelésén alapulva készüljön a Programra külön Fenntarthatósági Útmutató.

4.2. A fellépő hatások mérséklését célzó „kompenzáló” intézkedések

E fejezetben összegezzük azokat a javaslatokat, amelyek az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program intézkedései által esetleg fellépő negatív környezeti hatások ellensúlyozására dolgoztunk ki. Megjegyezzük, hogy e lista csak a legszükségesebb kompenzációkat tartalmazza; a javaslatainkat teljes körűen a 4.1. fejezetben ismertettük. Kompenzációs intézkedésekre csak az I. tengely intézkedései esetében van szükség.

Tengelyek, intézkedések	Kompenzációs javaslat	Megjegyzés
I. tengely: A mezőgazdasági és erdőgazdálkodási ágazat versenyképességének javítása		
111. Szakképzés, tájékoztatási tevékenységek és ismeretterjesztés	Mezőgazdasági és vidékfejlesztési K+F feltételek biztosítása	A tengely negatív környezeti hatásainak vizsgálatára
112. A fiatal mezőgazdasági termelők pályakezdése		
113. A mezőgazdasági termelők gazdaságátadási támogatása		
121.1 Növénytermesztés és kertészet (mezőgazdasági üzemek korszerűsítése)	A kis-és közepes méretű gazdaságok prioritásával	Szántóföldi kertészet: nitrát-direktíva szerinti műtrágyahasználat;
121.2 Állattenyésztés (mezőgazdasági üzemek korszerűsítése)	A kis-és közepes méretű gazdaságok prioritásával	A táj ökológiai adottsága szerinti állatfaj és állatsűrűség (Állategység/ha); intenzív tartástechnológia esetén a támogatás feltételei az állatjóléti és környezetvédelmi előírások
121.3 Gépbeszerzés	Családi gazdaságok prioritásával	
121.4 GAZDANet Program (mezőgazdasági üzemek korszerűsítése)	Alacsony energiaigényű technológiai fejlesztések támogatása	
121.5 Ültetvénytelepítés (mezőgazdasági üzemek korszerűsítése)	Az ökológiai adottságoknak megfelelő tájtermesztés támogatása	
122. Az erdők gazdasági értékének növelése		
123. A mezőgazdasági és erdőgazdálkodási termékek értéknövelése		
124. Új termékek fejlesztése		
125.1-3 Az öntözés, melioráció, vízrendezés (mezőgazdaság és erdőgazdálkodási infrastruktúra javítása)	Vízvisszatartó létesítmények preferálása; VTT tájgazdálkodási program indítása	
125.4-5 Erdőgazdálkodási és mezőgazdasági fizikai infrastruktúra javítása (mezőgazdaság és erdőszet infrastruktúra javítása)	Természetszerű erdőgazdálkodáshoz illeszkedő műszaki-technikai, és infrastrukturális fejlesztések támogatása	

Tengelyek, intézkedések	Kompenzáciási javaslat	Megjegyzés
125.6 Energiaellátás és szétosztás	Energiatakarékos megoldások preferálása	

5. TOVÁBBI JAVASOLT INTÉZKEDÉSEK

5.1. Más stratégiai dokumentumokba illeszthető intézkedések

5.1.1. Környezet és Energia Operatív Program

Az EMVA felhasználási lehetőségei – elsősorban a támogatott tevékenységek, illetve kedvezményezett kör tekintetében – korlátozottak, így nagy szerepe van az ÚMVP és a KEOP céljai és intézkedései összehangolásának (energetika, vízrendezés, környezeti infrastruktúra témakörök). Az EMVA támogatásban nem részesülő, de az állami kezelésű védett területek természeti értékeinek megőrzéséhez elengedhetetlen kezeléséhez és használatához kapcsolódó infrastrukturális beruházások a KEOP keretében valósulhatnak meg.

A KEOP megújuló energia használatát (biomassza túlmutatóan) fókuszálni érdemes a vidékies térségekre és településekre. Itt érhető el ugyanis a legeredményesebben, hogy a fejlesztések valóban egy-egy közösség sajátjai legyenek, a helyi természeti adottságokhoz igazodjanak. Ehhez az is szükséges, hogy a támogatásintenzitási arányok a lehető legmagasabbak legyenek (különösen a tanyás térségekben).

5.1.2 Regionális Operatív Programok

A ROP-okban település-rehabilitáció keretében finanszírozott belterületi vízrendezés műveletekkel összhangba kell hozni az ÚMVP-ben a Víz keretirányelvnek megfelelő külterületi vízrendezés keretében tervezett alintézkedések végrehajtását.

Az eljárásrendekben a KEOP és ROP végrehajtási előírásaiban előnyben kell részesíteni azokat a fejlesztéseket (projektek, ROP-ok esetében integrált projektek), melyekhez kimutatottan kapcsolódnak ÚMVP-ből finanszírozott projektek. A központi projekteket (különösen pl. megújuló energetikai beruházás, nemzeti parki turisztika, ökoturizmus, vonzerőfejlesztés, közösségi közlekedésszervezés vagy térségi közszolgáltatás fejlesztés, belterületi vízrendezés településfejlesztési akción belül) pedig kötelező érvénnyel úgy kell kialakítani, hogy azokhoz a bennfoglaló vagy szomszédos vidékies térségek kisebb projektjei társuljanak.

5.2. ÚMVP-hez kapcsolódó dokumentumokba illeszthető intézkedések

Lényegesnek tartjuk, hogy a javaslatokban megjelenített szempontok következetesen megjelenjenek a pályázati kiírásokban, bírálati segédletekben és eljárási szabályokban.

27. javaslat	Az SKV környezeti értékelésén alapulva készüljön a Programra külön Fenntarthatósági Útmutató.

6. AZ ÚMVP INDIKÁTORAINAK ÉRTÉKELÉSE

6.1. A Terv indikátorai

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv szintjén az egyes tengelyekhez rendelt indikátorok az alábbiak:

I. tengely (a prioritáshoz rendelt indikátorok)

A mezőgazdaság jövedelmezősége

A megőrzött és létrehozott munkahelyek száma

A mezőgazdasági szektor bruttó hozzáadott értéke

II. tengely (a prioritáshoz rendelt indikátorok):

A környezetvédelmi és a tájgazdálkodási szempontokat előtérbe helyező, az agro-ökológiai adottságokhoz igazodó mező- és erdőgazdálkodással érintett termőterület növekedése

A víz- és szélerózió által veszélyeztetett termőterület csökkenése

III. tengely (a prioritáshoz rendelt indikátorok):

Mezőgazdaságon kívüli gazdasági tevékenységet folytató gazdálkodók aránya

A nem mezőgazdasági szektor foglalkoztatásának növekedése

Az önfoglalkoztatás javulása

IV. tengely: LEADER: (a prioritáshoz rendelt indikátorok):

a Helyi Akciócsoportok által lefedett terület és népesség

Megállapítható, hogy a II. tengely környezeti jellegű indikátorai sem teszik lehetővé, hogy a Terv fenntarthatósági vonatkozásairól részletesebb képet kapjunk.

6.2. A Program indikátorai

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Programban az egyes intézkedések mindegyikénél táblázatos formában szerepelnek az adott intézkedéshez kapcsolódó (EU-s közös) indikátorok, amelyek alapján az intézkedés számszerűsített céljai kitűzésre kerülnek. Az indikátorok külön-külön kerülnek megfogalmazásra az alábbi típusok szerint:

Output indikátor (pénzügyi vagy fizikai egységben mér; többnyire pl. a támogatott pályázatok, gazdálkodók, közösségek száma)

Eredmény indikátor (az intézkedések direkt és azonnali hatásait igyekszik mérni; pl. azon gazdaságok száma, amelyek új terméket vagy technológiát vezetnek be; megfelelnek új követelményeknek, teremtett munkahelyek)

Hatás indikátor (az azonnali hatásokon túlmutató eredményeket igyekszik mérni; pl. valamilyen hozzáadott – gazdasági - értéket vizsgál)

Ez a hármas indikátor-rendszer következetesen megjelenik az összes intézkedésben, ami megfelel a Tanács 1698/2005 számú rendelete 81. cikkelyének, bár több esetben a táblázatok még hiányosak.

Ezek között környezeti vagy környezetvédelmi szempontút csak elvétve találni. Konkrét példát említve, azon kevés esetek közül, ahol környezeti indikátor megjelenik: a „közösségi jogszabályokon alapuló előírások betartása” című intézkedésnél a hármas indikátor struktúra a következőképpen néz ki:

8. táblázat: Minta indikátor típusokra az ÚMVP-ből

Indikátor típusa	Indikátor	Cél
Output	Támogatott gazdaságok száma; környezetvédelem; Állatjólét, egészségügy; Kertészet	5.000
Eredmény	Azon gazdaságok száma, amelyek megfelelnek az új előírásoknak	
Hatás	Nettó hozzáadott érték PPS-ben kifejezve; Munkaegységre vetített bruttó hozzáadott érték-változás	

Forrás: ÚMVP

A táblázatból látható, hogy az output-, sőt (ki nem mondottan) az eredmény-indikátor is tartalmaz környezetvédelmi szempontot, bár ezek nem igazán egyértelműek és nincs hozzájuk célérték rendelve.

6.3. Javasolt környezeti mutatók a Programhoz

6.3.1. A környezeti mutatók szükségessége és kialakításuk lehetőségei

A vonatkozó EU-s szabályozás lehetővé teszi, hogy a kötelezően használandó közös indikátorokon („common indicators”) túl további indikátorokat („additional indicators”) is használjanak a tagállamok. **Javasoljuk, hogy egyes intézkedéseknél az indikátorok környezeti mutatókkal egészüljenek ki.** A környezeti mutatóknak három fő céljuk van:

Információt nyújtani a környezeti problémákról, annak érdekében, hogy a döntéshozók felmérhessék az adott probléma súlyosságát.

Támogatni a megfelelő politika kialakítását, a környezetterhelés elsődleges okozóinak feltárásával.

Vizsgálni a politika által adott válaszok hatását.

A környezeti teljesítményértékelő mátrix segítséget nyújthat az indikátorok megalkotásához is, amennyiben ez szükséges. Alapvetően két kérdés merülhet fel ezzel kapcsolatosan:

Mely intézkedéseknél célszerű a környezeti/természeti indikátorokat alkalmazni?

Konkrétan mire irányuljon, mit „indikáljon” ez az indikátor.

A környezeti teljesítményértékelő mátrix adhatja meg az iránymutatást mindkét kérdésre. **Egyrészt azon intézkedéseknél lehet célszerű „zöld” indikátor alkalmazása, amelyek erőteljesebben negatív vagy pozitív összmegítélést kaptak, de nyilván az előbbi a leginkább fontos. Így például indokolt lenne indikátor alkalmazni az alábbi intézkedéseknél:**

125.4-5 Erdőgazdálkodási és mezőgazdasági fizikai infrastruktúra javítása

221.2 Energiaültetvény telepítése

121.5 Ültetvénytelepítés - mezőgazdasági üzemek korszerűsítése

122. Az erdők gazdasági értékének növelése

A második kérdés, vagyis hogy konkrétan milyen indikátort lenne célszerű alkalmazni, is levezethető a környezeti teljesítményértékelő mátrix megfelelő sorából. Nyilván azon környezeti értékelési szempontokra vagy szempontokra célszerű az indikátort megalkotni, amelyre erőteljes negatív (-2 pontos) értékelést kaptak. Ezeken kívül érdemes lehet még egyes esetekben a („?”) jelölt, azaz a hatás nem megítélhető minősítést kapott szempontokra is indikátort alkotni, mert ilyen esetekben az intézkedés és a környezeti szempont közötti összefüggés valószínűsíthető, de mértéke és jellege nem volt megítélhető az SKV szakaszában.

Megjegyezzük, hogy a Programban az intézkedések megvalósítása során az adatgyűjtési és feldolgozási, elemzési láncolatról nem esik szó, így nem tudni, hogy a megfogalmazott nagyszámú indikátort ki, hogyan fogja mérni, nyomon követni és a nyilvánosság hogyan tájékozódhat ezek értékének (azaz elvileg az intézkedés sikerességének) alakulásáról.

6.3.2. Konkrét javasolt környezeti mutatók

Az alábbiakban javaslatot teszünk a Program végrehajtásának környezeti szempontjainak nyomon követését szolgáló környezeti mutatókra.

Térségi fenntarthatóság:

A támogatás (különösen mikrovállalkozások támogatása, turizmusfejlesztés, falumegújítás, szolgáltató központok, mezőgazdasági ültetvénytelepítés, erdőtelepítés, vízrendezés, infrastrukturális beruházások) helyi kedvezményezetteinek és a kistérségen kívülről bevont alvállalkozóinak aránya

A biomassza energetikai feldolgozását szolgáló támogatott létesítményben hasznosított alapanyag mennyiségén belül az adott kistérségen belüli, ill. kívülről származó anyagok aránya

Az idegenforgalmi fejlesztések hatására potenciálisan megjelenő üdülő népesség aránya a település helyi állandó lakosságához viszonyítva.

Az új telepítésű mezőgazdasági és erdészeti ültetvények aránya, települési/kistérségi/kistáji szinten (ha/ha).

erdők, energiaültetvények:

Az idegen és őshonos erdőtelepítések aránya (ha/ha)

A megújuló energiaforrásból termelt energiával ellátott gazdaságok száma

A telepített erdőterületből az energiaerdők aránya

Támogatásból létesülő energiafű (ha)

Támogatásból létesülő energierdő, de ezen belül külön-külön minden altípusa, pl. akác, nyár, stb (ha/típus)

Támogatásból létesülő bioetanol vagy dízel előállító üzemek, ezen belül külön-külön minden altípusa, pl. repce, kukorica, napraforgó, stb (ha/típus)

A támogatott ültetvénytípusok táblaméretének megoszlása, növényfajtánként.

fenntartható vízgazdálkodás

A belvízzel borított területek nagysága (hektár)

A belvízi veszélyeztetettség alakulása (belvízi védekezési napok száma)

Az ökológiai vízigény biztosítására kiépített új víztározókapacitások (millió m³)

A területhasználat váltással létrejött új, vizes élőhelyek nagysága (hektár)

A víztakarékos öntözőrendszerek használatával megtakarított vízmennyiség (m³)

A mélylazítással érintett földterület nagysága (hektár).

Gépbeszerzések

Megvásárolt új gépek száma (db)

Új gépek által kiváltott régi gépek száma (= a kifejezetten új gépbeszerzés miatt a forgalomból kivonásra kerülő régi gépek száma).

Megjegyezzük, hogy indikátor javaslataink nem tekinthetők teljes körűnek és a kidolgozandó Fenntarthatósági Útmutató keretében kell az indikátorokra tengely-specifikus javaslatot tenni.

A Program környezeti teljesítményének nyomon követése és értékelése

Lényeges, hogy a Program végrehajtása során a releváns környezeti hatásokat (akár az egyes intézkedések szintjén, akár az egyes régiók vagy érintett alágazatok vonatkozásában) azonosítani kell. Az ehhez szükséges információk biztosítására a következőket javasoljuk:

A Program elfogadását követően Környezeti Nyomonkövetési (Monitoring), Értékelési és Jelentési Tervet (Environmental Monitoring, Evaluation and Reporting Plan, EMERP) kell kidolgozni. Az EMERP kiindulópontként a fent bemutatott indikátor készletet alkalmazhatja, és módszertanát összhangba kell hozni az ÚMFT Operatív Programjaira vonatkozó hasonló környezeti nyomon követési eljárásokkal.

Az EMERP-nek be kell épülnie a Program középtávú értékelésébe. Az EMERP jelentéseit és információit hozzáférhetővé kell tenni a civil partnerek számára (szakmai és gazda szervezetek, környezet- és természetvédő szervezetek, tudományos- és agráregyesületek, kamarák stb.)

Az EMERP-nek rendszeresen információt kell szolgáltatnia a környezetvédelmi hatóságok számára. A beruházások és fejlesztések környezetvédelmi engedélyeztetési folyamatában az EMERP információi alapként vagy referenciaként szolgálhatnak.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A stratégiai környezeti vizsgálat kidolgozói ezúton szeretnék köszönetüket kifejezni mindazoknak, akik véleményükkel hozzájárultak a környezeti értékelés megállapításainak és javaslatainak véglegesítéséhez.

A szakmai koordinátor külön köszönettel tartozik a mezőgazdasági vízgazdálkodás témakörében Dobos Györgynek, Dr. Ijjas Istvánnak és Dr. Várallyai Györgynek segítő közreműködésükért, valamint Dr. Gyulai Ivánnak és Dr. Tombácz Endrének, korábbi munkájukért, melyek megalapozták a fenntarthatósági értékrend kialakítását.

KÖZÉRTHTETŐ ÖSSZEFOGLALÓ

A stratégiai környezeti vizsgálat előzményei, tárgya és célja

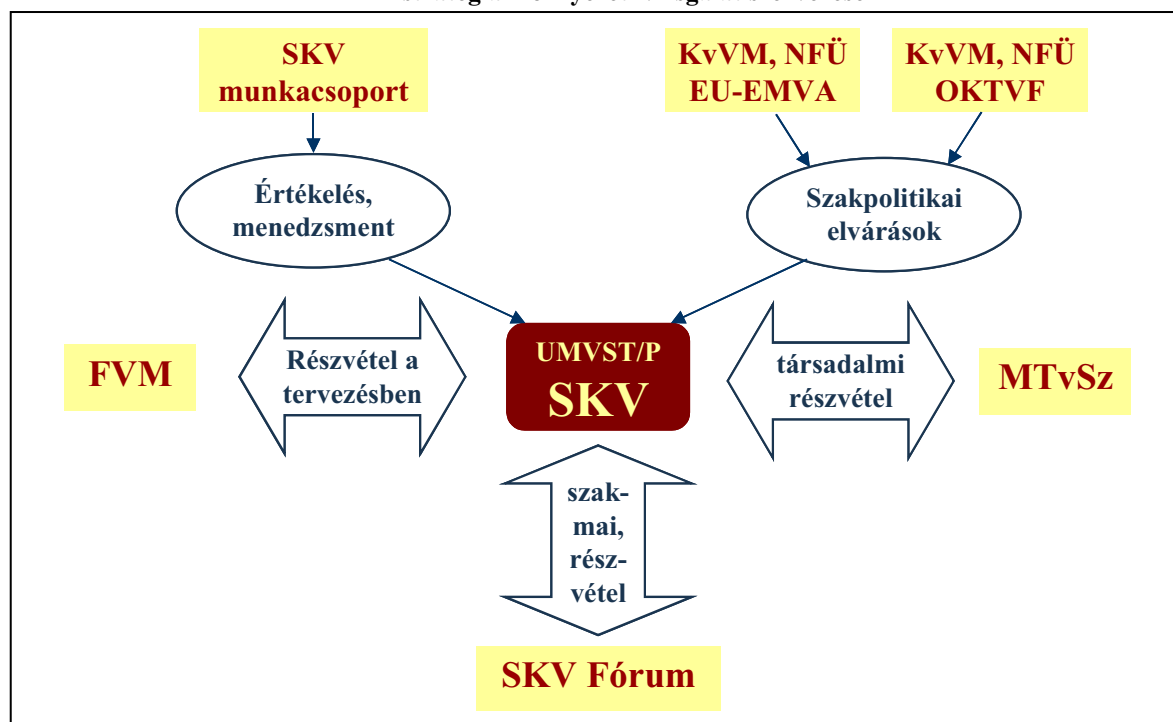
A Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium (FVM) - mint az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv és az arra épülő Új Magyarország Vidékfejlesztési Program felelős kidolgozója - 2006. október 13-án az Országos Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Főigazgatóság (OKTVF) felé hivatalosan kezdeményezte a 2/2005. (I.11.) Korm. rendelet szerinti környezeti értékelés elkészítését és a stratégiai környezeti vizsgálat (SKV) lefolytatását.

Megközelítésünkben az SKV tárgya az EU forrású vidékfejlesztési politika, azaz az **SKV-t a Tervre és a Programra integráltan, azonos szemlélettel, és egységes módszertannal, közös társadalmi egyeztetéssel készítettük el.** Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Tervhez és Programhoz készült SKV végső célja egy olyan környezeti jelentés összeállítása, amely végrehajtható javaslatokat tesz a vidékfejlesztési intézkedések környezeti teljesítményének javítására és a fenntartható fejlődés mezőgazdasági és vidékfejlesztési érvényesítésére.

Az SKV kidolgozásának és egyeztetésének szervezése

Az FVM - a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztériummal egyetértésben - az SKV kidolgozását és a folyamat lefolytatását független, az SKV és a vidékfejlesztés témakörében járatos szakértőkre bízta (**SKV munkacsoport**), a munkacsoport tevékenységét az Env-in-Cent Környezetvédelmi Tanácsadó Iroda koordinálta. Az SKV kidolgozásának megbízója (fővállalkozója) az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv és Program ex-ante értékelését is végző PricewaterhouseCoopers Könyvvizsgáló és Gazdasági Tanácsadó Kft. A társadalmi egyeztetési folyamatot a Magyar Természetvédők Szövetsége (MTvSz) szervezte.

A stratégiai környezeti vizsgálat szervezése

A kidolgozás során tett javaslatok hatása az ÚMVP-re

A rövid időre szabott SKV folyamatban az FVM szerepe fontossá vált a környezeti értékelés eredményes kidolgozásához szükséges információk biztosítása terén. A Terv fenntarthatóságát és a Program környezeti teljesítményét javító javaslatokat az FVM-el folyamatosan egyeztettük, és azok

megfelelően beépültek az érintett dokumentumokba. **Az FVM mind vezetői, mind szakértői szinten nyílt és konstruktív hozzáállással segítette az SKV munkacsoport tevékenységét** és a - a jogszabályi kötelezettségeken messze túlnyúló - pozitív hivatali magatartás számottevően hozzájárult ahhoz, hogy a környezeti jelentés elkészült.

Az érintettek bevonása a környezeti jelentés kidolgozásába és véleményezésébe

Mivel az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv és Program az országos hatású és jelentőségű tervnek számít, az érintett nyilvánosság fogalmába tartoznak általában a környezet- és természetvédő szakmai, érdekképviselői és társadalmi szervezetek, a környezeti, agrár- és vidékfejlesztési ügyekkel foglalkozó más szervezetek és intézmények és a széles nyilvánosság is. Az SKV munka dokumentumai az **MTvSz honlapján** (www.mtvsz.hu/skv) érhetők el. Az SKV készítésének megindulásáról az FVM sajtóközleményt adott ki, az MTvSz pedig közvetlen megkeresésekkel és levelezőlistákon keresztül értesítette erről a potenciális érintetteket.

A szakmai szervezetek bevonására egy 20 fős szakértői panelt (**SKV Fórumot**) hoztunk létre, amely kétszer találkozott a vizsgálati folyamat során. A Fórum tagjai a környezeti hatóságok, az FVM tervezői, az egyetemi és tudományos élet képviselői és az érintett társadalmi szervezetek képviselői voltak. A stratégiai környezeti értékelési dokumentumot **partnerségi konferencián** egyeztettük, a meghívottak kb. 100 szervezet és intézmény volt.

Az SKV Munkacsoport az **Országos Környezetvédelmi Tanács (OKT)** november 2-i ülésén mutatta be a tematikát és az értékelés előzetes eredményeit. Az OKT elfogadta a tematikát és megjegyzéseket tett a vízgazdálkodás és talajerő-gazdálkodás témakörökben. Az OKT tagok megjegyzései, illetve személyes konzultációk nagymértékben segítették a környezeti vizsgálat szakmaiságát az előbb említett témákban. Az OKT 2006. december 11-én hivatalos álláspontot alakított ki az SKV egyeztetési munkaanyagáról, melyet - a vízgazdálkodást érintő részek kivételével - jóváhagyólag tudomásul vett. A mezőgazdasági vízgazdálkodást érintő OKT megállapítások alapján az SKV Munkacsoport december 15-én a mezőgazdasági vízgazdálkodás szakértőivel kibővített konzultációt tartott, ahol teljes körűen újraértékelésre kerültek az érintett munkarészek, mind az SKV, mind a Program vonatkozásában.

A megkeresett hatóságok közül az Országos Környezetvédelmi Tanács, az Országos Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Főigazgatóság, az Oktatási és Kulturális Minisztérium és az FVM Természeti Erőforrások Főosztálya küldött írásos véleményt, összesen 48 konkrét javaslatot az SKV környezeti jelentés egyeztetési változatához. Az SKV munkacsoport a 48 javaslatból 46-ot elfogadott és beépített a dokumentumba. A dokumentumhoz 8 társadalmi szervezet 68 írásos javaslatot küldött, ezen kívül a fórumokon és a honlapon 13 szervezet fűzött összesen 42 megjegyzést. Az SKV munkacsoport a javaslatok döntő többségét elfogadta – a 68 írásos javaslatból 57-et teljesen vagy részben elfogadott, és a szóbeli megjegyzések is figyelembe lettek véve.

Javasoltuk, hogy az SKV társadalmi egyeztetésének időszakában **az MTA illetékes Tudományos Bizottságai** vitassák meg, és lehetőség szerint alakítsanak ki álláspontot az egyes kulcskérdésekben (pl. az éghajlatváltozás figyelembevételének szempontjai, az energiaültetvények életciklus szemléletű, fenntarthatósági előny-hátrány elemzése, mezőgazdasági vízgazdálkodás szempontjai). A Magyar Tudományos Akadémia illetékes tudományos bizottságai 2007. január 18-i együttes ülésükön – 63 fő jelenlétében - megvitatták a környezeti jelentés mezőgazdasági vízgazdálkodást érintő munkarészeit. Az MTA vonatkozó álláspontja teljes körűen figyelembevételre került az SKV végső változatában.

Az alkalmazott módszertan bemutatása és az eredmények áttekintése

Az elemzési-értékelési módszertan arra - a hazai SKV gyakorlatban már korábban kidolgozott és alkalmazott - megközelítésre épít, hogy **a vidékfejlesztési politika stratégiai szintjét (céljait és prioritásait) egy fenntarthatósági értékrendhez viszonyítjuk, miközben a program konkrétabb eszközeit és beavatkozásait egy környezeti teljesítményértékelési rendszerben vizsgáljuk.** Ennek keretében:

Meghatároztuk és szakértői körben megvitattuk a hazai viszonyokra adaptált mezőgazdasággal és vidékfejlesztéssel kapcsolatos (32 kritériumból álló) **fenntarthatósági értékrendet**. A fenntarthatósági értékrend természetesen nem tekinthető abszolút fenntarthatósági kinyilatkoztatásnak, és ennek alapján nem lehet „ítéletet” alkotni a Terv és a Program fenntarthatósága fölött. Arra tekintjük alkalmasnak csupán, hogy mintegy relatív etalonhoz, ehhez „mérjük” a prioritásokat és célokat. A Terv prioritásainak és céljainak a fenntarthatósági értékrendnek való megfelelését külön-külön egy-egy standard input/output hatásmátrixban vizsgáltuk.

A Program konkrétabb eszközeit és beavatkozásait egy **környezeti teljesítményértékelési** rendszerben vizsgáltuk, azért, hogy képet nyerhessünk arról, hogy az intézkedések hogyan felelnek meg egy - a Nemzeti Környezetvédelmi Programon, és más környezetvédelmi stratégiai dokumentumokon alapuló – környezetpolitikai szempontoknak. (A célrendszer figyelembe veszi a megelőzés, újrahasznosítás (újrahasználat), ártalmatlanítás környezetpolitikai prioritásait.) A Program intézkedéseit - kollektív szakértői értékelést használva - összevetettük a környezeti szempontokkal és a környezeti teljesítményt szintén egy hatásmátrixban mutattuk be.

Megjegyezzük, hogy a módszertannak nem célja, hogy a prioritásokat és a célokat egy „fenntartható - nem fenntartható” dimenzióban helyezze el, hanem, hogy egy **analitikus döntéshozó eszköz**, amely konkrét útmutatást kíván nyújtani, arra vonatkozóan, hogy mely prioritásokat/célokat, milyen vonatkozásban javasoljuk módosítani. A környezeti jelentésben részletesen bemutatjuk és elemezzük fenntarthatósági értékelést és a környezeti teljesítményértékelést, melyek alapján a következő megállapításokra jutottunk:

A **Terv hozzájárulhat a fenntarthatóság felé történő hazai átmenethez**, amennyiben a végrehajtás során integrálódnak az SKV által javasolt szempontok

A **Program környezeti teljesítménye elfogadható, sőt számottevően javítható**, ha az SKV által felvetett javító és kompenzáló intézkedések beépítésre kerülnek. Egyes intézkedések - legalábbis a Programban ismertetett általános szinten - környezeti szempontból hátrányosnak mutatkoztak; ezek: a mezőgazdasági fizikai infrastruktúra javítása, az energiaültetvény telepítése, a mezőgazdasági üzemek korszerűsítése és az erdők gazdasági értékének növelése témakörébe tartoznak. Ezek környezeti teljesítményének javítására négy pontból álló javaslatcsomagot tettünk.

A Program végrehajtásának körülmekintő, **a környezeti szempontokat figyelembe vevő szervezése** szükséges ahhoz, hogy a forrás-elosztás ne vezessen az elavult termelési szerkezet rögzítésére és a kapcsolódó környezeti terhelések növekedésére.

Kapcsolódás más stratégiai dokumentumokhoz

Vizsgáltuk az **Országos Fejlesztési Konceptióhoz és az Országos Területfejlesztési Konceptióhoz** való kapcsolódást. Az OTK szerint az agrárpolitikának a vidéki eltartó képességet, tájfenntartást, környezetvédelmet, ökológiai gazdálkodást szolgáló, továbbá helyi táji adottságokhoz igazodó erdő- és mezőgazdaságot kell kialakítania és így meg kell teremtenie a legalább regionális szinten decentralizált agrárfejlesztést is. Ezzel szemben a Program hangsúlyos eleme a versenyképes árutermelő mezőgazdaság, mely ágazatként értelmezi a vidékfejlesztést, térség-specifikus eszközöket nem vezet be, tervezési módszere nem regionális. A környezeti jelentés a hiányzó összhang megteremtése érdekében összesen 12 javaslatot tett (ld. alább).

Elemeztük az **Új Magyarország Fejlesztési Terv (ÚMFT)** és operatív programjaihoz való viszonyt. Az összhang biztosításának legfontosabb tényezője, hogy kialakuljon az ÚMFT operatív programjai és ÚMVP végrehajtásának koordinációja, együtdöntési folyamata. Az Operatív Programokkal való összhang megvalósítása érdekében 6 pontból álló javaslat-csomagot tettünk.

Ezen túlmenően áttekintettük a **Nemzeti Környezetvédelmi Programmal (NKP-II) és az Országos Hulladékgazdálkodási Tervvel (OHT)** kapcsolatos összefüggéseket. Az NKP-II-val való összhang megteremtése érdekében a Programban konkrét szövegváltozat beillesztését javasoltuk. Az OHT esetében javaslatainkban a mezőgazdasági eredetű szennyvíziszapok, istállótrágyák kezelésére és a mezőgazdasági termelésből származó szerves hulladékok kezelésre (pl. egyéb termék-előállítás, talajerő utánpótlás, komposztálás elterjesztése) hívtuk fel a figyelmet.

Összefüggések egyes kiemelt jelentőségű jogszabályok végrehajtásával

Elemeztük az Európai Tanács integrált szennyezés-megelőzésről és csökkentésről szóló irányelve (**IPPC Irányelv**) és az **elérhető legjobb technika (BAT)** elvárásainak való megfelelést. Valószínű, hogy a BAT követelmények elérése jelentős ráfordítást igényelni az állattartó telepek üzemeltetőitől, ezért javaslatot tettünk a BAT megfelelés célirányos támogatására.

Vizsgáltuk az **energia-végfelhasználás hatékonyságának javításáról szóló irányelvet**, mely 2008-2016 között az energia végfelhasználás évente átlagos 1%-os csökkentését írja elő az EU országaiban. Ennek érdekében javasoltuk, hogy a támogatásoknál (különösen a gépbeszerzés, öntözés, infrastrukturális fejlesztések esetében) előtérbe kell helyezni az energiatakarékos megoldások elterjesztését.

Részletesen áttekintettük a **NATURA 2000 Irányelvek** végrehajtásának vidékfejlesztési összefüggéseit. A természetvédelem és a mezőgazdaság egymásrautaltsága Magyarország esetében fokozottan jelentkezik: a természet-megőrzési és a madárvédelmi területek az ország területének 21%-át érintik. A NATURA 2000 hálózat egyértelműen támogatja a Tervet és a Programot, azáltal, hogy hozzájárul a vidék fenntartható fejlődéséhez, ennek érdekében javasoltuk, hogy a NATURA 2000 intézkedést 2007-től el kell indítani.

Szintén részletesen bemutattuk a **Víz keretirányelv (VKI)** végrehajtásával kapcsolatos szempontokat. A VKI fő célkitűzése az integrált, fenntartható vízgazdálkodási politika kidolgozása és végrehajtása. A VKI által a vizek jó állapotának elérésére kitűzött 2015-ös határidő egybeesik az ÚMVP lezárásának határidejével, ezért is fontos a VKI-ben megfogalmazott előírások hangsúlyos figyelembevétel. A Terv prioritásai maradéktalanul illeszkednek a VKI célkitűzéseivel, a Program tervezett intézkedései valószínűsítik, hogy a mezőgazdasági vízgazdálkodás jelentősen hozzájárul majd a VKI magyarországi végrehajtásához. Ennek érdekében két konkrét javaslatot tettünk.

A Program végrehajtása során valószínűsíthető környezeti hatások

A Program a **levegő minőségére és az üvegházhatású gázok kibocsátásának** volumenére összességében semleges hatást gyakorol, de vannak feltételezhetően pozitív és negatív hatásokat kiváltó intézkedések egyaránt. A levegőre kedvező, illetve stabilizáló hatásai lehetnek a természetszerű erdőtelepítésnek a szén-dioxid megkötés, illetve helyi és kisüzemi léptékben a fosszilis energiahordozók kiváltása révén. Ugyanakkor a nagyarányú gépesítés, a termelési folyamatban felhasznált többlet üzemanyagok miatt, valamint az új állattartó telepek, a kertészeti és üvegházak fosszilis tüzelőanyaggal való fűtése miatt az üvegházhatású gázok kibocsátása nőhet, és még a helyi légszennyezettség is növekedhet.

Az árvizek és belvizek által okozott károkat csökkenthetik a földhasználat váltás, az erdősítés, a vizes élőhelyek kialakítása, halastavak létesítése, az okszerű és integrált belvízgazdálkodás kiépítése és ezzel összehangoltan az ártéri tájgazdálkodás támogatása. A **felszíni vizek** szennyezését csökkentheti az állattartó telepek korszerűsítése, a géppark és az üzemanyag tároló létesítmények átalakítása, a hígtrágyák, mezőgazdasági hulladékok megfelelő kezelése. A **felszín alatti vizek** szennyeződésének kockázatát és a szennyeződés mértékét csökkenthetik a Program által támogatott egyes intézkedések. A VKI követelményeivel összhangban a felszíni és felszín alatti vizekre gyakorolt kedvezőtlen hatások elkerülésére 4 javaslatot tettünk.

A Program víz- és talajgazdálkodási intézkedései közül a meliorizációs beavatkozások esetében a talaj mélylazítása javíthatja a **talaj** tápanyag és vízháztartását, és csökkentheti a belvízkockázatot, az energia és víztakarékos öntözési módok a talajok kiszáradását, erodálódását csökkenthetik. Az állattartó telepek korszerűsítése, az extenzív állattartás elterjesztése, a trágyatárolás korszerűsítése, a géppark és az üzemanyag tároló létesítmények korszerűsítése, a hígtrágyák, mezőgazdasági hulladékok megfelelő kezelése, a környezetvédelmi infrastruktúra kiépítése mind kedvező hatással lehet a talajra. A talajt érő kedvezőtlen hatások elkerülésére két javaslatot tettünk.

A **biológiai sokféleséget** (nemcsak a Program miatt, és nemcsak Magyarországon) alapvetően két konkrét veszély fenyegeti. Első helyen a kellően át nem gondolt földhasználat és területfejlesztés áll. Másodsorban ki kell emelni az éghajlatváltozásnak a biológiai sokféleségre gyakorolt, egyre erősödő hatását. A Programnak ösztönöznie kell a természetes élővilág szempontjából elsődleges fontosságú

táj arculatának megőrzését, azaz a biológiai sokféleség védelmét táj szinten kell megvalósítani. A biológiai sokféleséget érő hatások elkerülésére három javaslatot tettünk.

A **klimaváltozás** miatt a szélsőséges eloszlású és növekvő mennyiségű csapadékok előfordulási valószínűsége nőhet, az időbeli és térbeli csapadékeloszlás változatosabb lehet, ennek hatására az ár- és belvizek előfordulási gyakorisága is növekedhet. Ugyanakkor nőhet az aszályos időszakok hossza és az érintett terület nagysága is. Az aszálykárok csökkentése területén a Program elemei közül a vízviasszatartás, belvíztározás, a vízkészletekkel való takarékos gazdálkodás, a talaj víztározási kapacitásának növelése, az öntözés területileg differenciált fejlesztése, vízrendezési létesítmények rekonstrukciója segíthet.

Magyarország jellegzetes természetföldrajzi adottságai és földhasználati hagyományai miatt a természetvédelmi célokat elsősorban az ökológiai adottságokhoz igazított mező- és erdőgazdálkodással lehet elérni. Ennek alapvető oka az a magyar sajátosság, hogy a **védett természeti területek** majdnem teljes egésze művelt terület, ahol a földhasználatnak a védelemmel megfelelően harmonizált módját fenn is kell tartani ahhoz, hogy a természeti értékeket megőrizzük. Ennek érdekében javasoltuk, hogy azok a pályázók, akik részt vesznek az agrár-környezetgazdálkodási, az erdő-környezetvédelmi programban, lehetőség szerint élvezzenek előnyt a többi intézkedésre való pályázatok elbírálásakor.

Összességében az ÚMVP az **erdőkre** döntően pozitív vagy semleges hatással bír. Az erdők természetességét, egészségi állapotát, mennyiségét és térszerkezetét érintően azonban néhány intézkedés hosszú távon környezeti kockázatokat hordozhat, ezek kompenzálására két javaslatot tettünk.

A Program intézkedései nagyrészt pozitívan befolyásolják a **lakosság egészségi állapotát**, és ezáltal részben az életminőséget is, ez utóbbit azonban az egészségen kívül számos más tényező is befolyásolja. A Program az ökológiailag ellenőrzött gazdálkodás támogatásával, az extenzív gazdálkodáshoz való hozzájárulásával és a termékminősítés, címkézés bevezetésének támogatásával hozzájárul az előállított élelmiszerek, termékek minőségének javításához, az esetlegesen az élelmiszerekben felhalmozódó vegyi anyagok minimalizálásához, ezzel növelve az élelmiszerbiztonságot és minőséget. Az állattartási kifizetések is csökkentik az állattartás során fellépő, az emberekre is veszélyt jelentő egészségügyi kockázatokat.

A Program összességében kedvezően hat a **lakosság környezettudatosságára**. Negatív hatások elsősorban a lakosság helyi környezetével, a táji értékekkel való kapcsolat és a tájismeret romlása terén fedezhetők fel. Ezek hiányában nem lehetséges megtapasztalni az emberi tevékenység közvetlen káros következményeit vagy védelemre érdemes értékeit. A környezettudatosság javítására két javaslatot fogalmaztunk meg.

Összességében az ÚMVP döntően kedvezően hat a **térhasználatra és semleges a térszerkezetre**. Néhány intézkedés esetleges negatív területhasználati hatásai kiküszöbölhetők, illetve kedvező térszerkezeti hatások alakíthatók ki. Ugyanakkor a birtokkoncentráció és az ültetvénytelepítési kezdeményezések nagytáblás monokultúrák kialakulásához vezethetnek, és természet közeli területhasználati formák visszaszorulását eredményezhetik. Kíváncsú, hogy a területhasználat-váltás illeszkedjen a helyi településrendezési, sőt a megyei területrendezési tervekbe.

Az ÚMVP összességében a **tájgazdálkodásra** kedvező hatással bír. Ugyanakkor a biomassza túlhasználata hosszútávon szintén a táj élővilág eltartó-képességének leromlását idézheti elő. A tájra gyakorolt negatív hatások mérséklésére két javaslattal élünk.

A **természeti erőforrások** közül a Program intézkedései a talajok megújulását egyértelműen támogatják. A vízkészletek megújulását valószínűsíthetően biztosítja a Program. Ugyanakkor kevés szó esik a vizek megtartásával kapcsolatban, azok mennyiségi védelméről, az ár- és belvízgazdálkodás lehetőségeiről, bár ezek a feladatok nem tartoznak a mezőgazdaság és a vidékfejlesztés témakörébe. A természeti erőforrásokra gyakorolt negatív hatások mérséklésére két javaslatot tettünk.

A vidéki települések **belterületi környezetvédelmi infrastruktúrájának** kiépítését nem támogatja a Program, ami a falvak amúgy is rossz infrastrukturális helyzetében további környezetleromlást okozhat, elsősorban a hátrányos helyzetű térségekben.

Valószínűsíthető környezeti konfliktusok a terv végrehajtásának elmaradása esetén

Az ÚMVP egyik hangsúlyos eleme az **erdősítések** támogatása. A program elmaradása esetén a hazai források várható hiánya miatt az elmúlt évtizedek örvendetes erdőszültség növekedési folyamatai leállhatnak. Az **ökológiai gazdálkodás meghonosításának** és elterjesztésének ügye az erdőszültségekhez hasonló. Az ÚMVP elmaradása esetén, hazai források hiányában nem lehetne támogatni a kibontakozó kedvező folyamatokat. Az agrár-környezetvédelmi intézkedések meghonosítása és a kifizetések folyósítása is veszélybe kerülne a program hiányában.

A **külterületi vízrendezés** támogatható tevékenységeinek finanszírozása nélkül nem teljesíthetők Magyarország vállalásai a Víz keretirányelv kapcsán, nem biztosítható a felszín alatti és felszíni vizek jó állapotának megőrzése, a vizek mennyiségi, minőségi védelme, érdemben nem csökkenthetők az éghajlatváltozás következtében előálló szélsőséges időjárási események okozta környezeti károk.

A **biomassza** környezeti kritériumoknak megfelelő hasznosítása, és a megújuló energiaforrások energiatermelésben meglévő arányának növelése nemzeti érdek. A biomassza hasznosítás azonban költség-hatékonysági, fenntarthatósági, környezetvédelmi szempontok alapján nem egységesen pozitívan járul hozzá a Program környezeti megfelelőségéhez. Fontos ezért a támogatási konstrukciónál az energiamérleg vizsgálatok elvégzése, az ökológiai szempontok mérlegelése, és elsősorban a regionális energiarendszerek kialakításának támogatása.

A Tervhez fűzött javaslatok

1. A Program végrehajtása során, ahol lehetséges, biztosítani kell a kistérségi szinten meghatározott támogatási feltételek, kritériumok alkalmazását, figyelembe véve Magyarország egyes területeinek környezetérzékenységi és mezőgazdasági alkalmasságát.
2. A Tervben a horizontális fenntarthatósági koncepció kiegészítését javasoljuk: „A horizontális politikák érvényesítéskor alapvető feltétel a helyi fenntarthatóság és a tájszemlélet elveinek figyelembevétele, mint ahogy azt az Országos Területfejlesztési Koncepció meghatározza”.
- 3(1) Biztosítani kell a Program és a vidékfejlesztésben szintén szerepet vállaló regionális operatív programok közötti összhangot.
- 3(2) A Tervben elvként kell rögzíteni a helyi adottságokhoz való igazodás igényét.

A Programhoz fűzött javaslatok

I. tengely intézkedéseire

1. Ösztönözni kell a helyi termékek előállításának, és az ökológiai gazdálkodásnak az elterjesztését az aprófalvas térségekben.
2. A nagy létszámú állattartó telepek esetében kiemelten ösztönözni kell a mezőgazdasági eredetű szennyvíziszapok, istállótrágyák kezelését.
3. Lehetőség szerint támogatni kell a mezőgazdasági eredetű szerves hulladékok kezelését (pl. egyéb termék-előállítás, talajerő utánpótlás, komposztálás elterjesztése).
4. Az állattartó telepek esetében támogatni kell - a BAT teljesítése céljából - a megfelelő méretű, szigetelt trágyatároló medencék, és kapcsolódó monitoring rendszerek kialakítását.
5. A támogatásoknál (különösen a gépbeszerzés, öntözés, infrastrukturális fejlesztések esetében) előtérbe kell helyezni az energiatakarékos megoldások elterjesztését.
6. A vízgazdálkodással összefüggő intézkedések esetében a Pályázónak be kell mutatnia, hogy az intézkedés mi módon járul hozzá a VKI (Víz keretirányelv) célkitűzéseire.
7. Támogatást kell biztosítani a vidékfejlesztési szaktanácsadók számára, hogy javítsák tájékozottságukat a VKI terén.
8. Átfogó tudományos vizsgálatok kezdődjenek az öntözés, a meliorációs és a vízrendezés közösség beruházások”helyfüggő” környezeti vonatkozásairól. .

9. A gépbeszerzések és a fizikai infrastruktúra fejlesztése során előnyben kell részesíteni az anyag- és energiatakarékos berendezéseket és eljárásokat. Ösztönözni kell a mezőgazdasági üzemek és a gazdálkodók energiaigényeinek csökkentését, az energiahatékonyság növelését és a nap-, szél- és a geotermikus energia hasznosító kisberendezések elterjesztését.
10. Az öntözésfejlesztési beruházások támogatásánál előnyben kell részesíteni a víztöbbletes időszakokban megtartott vízkészletekből történő vízfelhasználást, valamint a víztakarékos, modern technológiájú eljárások alkalmazását, különösen a nagy gazdasági hasznot hozó kertészeti, valamint a gyümölcsös kultúrák esetében.
11. Kiemelten támogatni kell azokat a beavatkozásokat, amelyek a megfelelően megválasztott agrotechnológiai műveletekkel biztosítják a vizek jó ökológiai állapotának elérését.
12. Az árvízvédelmi, mezőgazdasági és területfejlesztési feladatok helyi összhangját komplex térségi tájgazdálkodási rendszerek támogatásával kell biztosítani.
13. A környezetkímélő talajhasználat érdekében szükség van a szakszerű talajművelésre, művelési ág változtatásra, szervesanyag-gazdálkodásra, talajjavító anyagok kijuttatására, az agroökológiai adottságoknak megfelelő és környezetkímélő növényvédőszer és műtrágya használatra, állati és növényi eredetű trágyákra, valamint a megfelelő vetésszerkezet kialakítására. A talajtömörödés és szerkezetromlás megelőzése, valamint a talaj vízháztartási tulajdonságainak javítása érdekében ösztönözni kell a megfelelő mélyművelési és talajlazítási agrotechnikai eljárások alkalmazását.
14. Csak a kialakult birtokszerkezetet figyelembe vevő, a környezetvédelmi előírásoknak megfelelő víz- és energiatakarékos öntözőtelepek és rendszerek létesítése és értéknövelő felújítása támogatandó.

II. tengely intézkedéseihez

1. Ösztönözni kell a helyi fenntarthatósági stratégiák kidolgozását, illetve stratégiai környezeti vizsgálatok elvégzését a táji értékekben gazdag vidékies térségekben.
2. Az agrár-környezetgazdálkodási intézkedésen belül kapjon kiemelt szerepet a konkrét természetvédelmi célkitűzéssel rendelkező, és a természetkímélő gazdálkodási módok fenntartásához kellően magas bevételt biztosító Érzékeny Természeti Területek Célprogram.
3. Az agrár-környezetgazdálkodási intézkedésen belül – az 5 éves kötelezettségvállalás lejártával - célszerű csökkenteni a mérsékeltbb környezeti eredményekkel járó környezetvédelmi programok arányát a szántóföldi alapprogram elhagyásával, és az integrált gazdálkodás területi arányának és támogatási intenzitásának relatív csökkentésével.
4. A NATURA 2000 intézkedést 2007-től el kell indítani. A tengelyek közötti új forrásfelosztás után a jelenleginél nagyobb forrást azokra az intézkedésekre célszerű biztosítani, amelyek környezeti szempontból kedvezőbb eredménnyel járnak.
5. Készüljön környezeti szempontú (életciklus szemléletű, energiamérlegen alapuló) prioritási lista az energiaültetvények növényfajtáiról. A pályázatok elbírálásánál a magasabb prioritású növények élvezzenek előnyt.
6. Készüljön „pozitív lista” azokról a mezőgazdasági területekről, amelyek alkalmasak lehetnek energiaültetvény telepítésére és ez a lista értékelési szempontként kerüljön alkalmazásra.
7. A támogatások során előnyben kell részesíteni a kisléptékű, helyi biomassza-hasznosítást (szerves hulladékot feldolgozó komposzt + biogáz előállító berendezések, falufűtőművek)
8. A mezőgazdasági tájak mozaikosságának átgondolt visszaállításával (Pl. mezsgyék, fasorok, erdősávok, part menti természetes élőhely zónák és kisebb tavak létesítése) kell elérni, hogy a szántóföldi művelésből eredő és a felszín alatti vizeket terhelő tápanyagterhelés jelentős mértékben csökkenjen.
9. A kedvezőtlen adottságú térségek kijelölését úgy kell megváltoztatni, hogy az uniós szándéknak megfelelően elsősorban a magas természeti értékű területekre és az ott folytatott tájmegőrző gazdálkodás fenntartására koncentráljon.

10. Mihamarabb meg kell kezdeni a NATURA 2000 hálózatra vonatkozó monitoring tevékenységet annak érdekében, hogy rendelkezésre álljon a szükséges információ egyes, eddig kevésbé kutatott élőhelyek és fajok megőrzéséhez, majd ezek alapján a fenntartási tervek elkészítéséhez.
11. A tengelyek közötti szinergikus hatások kialakítása érdekében azok a pályázók, akik részt vesznek az agrár-környezetgazdálkodási, az erdő-környezetvédelmi programban, lehetőség szerint élvezzenek előnyt a többi intézkedésre való pályázatok elbírálásakor.
12. A biológiai alap előállításában előnyt kell hogy élvezzenek az őshonos fajok. Az őshonos fajok preferálását be kell építeni a támogatási feltételek közé.
13. A telepítések és fásítások támogatásában preferálni kell az erdőtömbhöz csatlakozó, még inkább az erdőállományokat összekapcsoló vagy a nagytérsegi ökohálózati elemet alkotó akciókat.
14. Ösztönözni kell a területhasználat mozaikosságának kialakítását és fenntartását. A természet közeli területhasználati formák (erdők, gyepek, nádas, víztest) művelési ág váltása, vagy rájuk történő ültetvénytelepítés gondos, a helyi viszonyoknak megfelelő mérlegelése szükséges.
15. Az ültetvények támogatásában termelői körzetenként vagy kistájanként célszerű meghatározni a támogatott területek kiterjedésének küszöbértékét.
16. A biomassza energetikai hasznosítása esetében fenntarthatósági szemléletű életciklus elemzés kell, hogy megalapozza az optimális üzemméretet. Alapvetően a helyi rendszerek létesítése javasolt, ahol a megtermelt hőenergia helyben hasznosul, nincsenek nagy szállítási távolságok és felesleges környezetszennyezés, továbbá a helyi lakosság életminősége javul a beruházások következtében.

III. Tengely intézkedéseihez

1. Elő kell segíteni az ökoturizmus fejlesztését a táji értékekben gazdag, az aprófalvas és a tanyás térségekben
2. Kísérleti projekteket kell indítani a környezeti szennyező források felmérésére és felszámolására a tanyás és aprófalvas térségekben.
3. A Program tartalmazzon egyértelmű utalást a hazai környezetpolitika alapidokumentumára:
4. „Az ÚMVP a második Nemzeti Környezetvédelmi Program (NKP-II, 2003-2008.) alapján figyelembe veszi a magyar környezetpolitika stratégiai céljait és célkitűzéseit és hozzájárul az NKP-II környezetvédelmi céljainak eléréséhez, különösen az alábbi területeken:
 - a) Az integrált vízgyűjtő-gazdálkodás keretében a vizek jó állapotának elérése és védelme,
 - b) a védett természeti területek értékeinek megőrzése, a természeti örökség fenntartása és az ökológiai rendszerek fennmaradása
 - c) az agrár- és erdő-környezetvédelmi intézkedések, és a Natura 2000 hálózat területeinek - támogatásai révén a biológiai sokféleség megőrzése,
 - d) az erdősültség növelése,
 - e) a megújuló energiaforrások hasznosítási arányának növelése
 - f) az üvegházhatást okozó gázok kibocsátásának csökkentése,
 - g) a talaj mennyiségi és minőségi védelme,
 - h) az erózió továbbá a talajszennyezés és porszennyezés csökkentése
5. Készüljön tanulmány a mikrovállalkozások környezetbarát technológiai fejlesztéseinek lehetőségeiről.
6. Helyi módszertani útmutatót kell kidolgozni a vadászturizmus támogathatóságát illetően. A hozzáférést erősen korlátozó létesítmények (intenzív vadászat, vadaskert, egyéb lekerítés) kialakítását eredményező, ill. ilyen meglévő létesítmények használatára épülő vadászturisztikai tevékenységet nem szabad támogatni.
7. Helyi módszertani útmutatót kell kidolgozni a falusi vendéglátás támogathatóságát illetően.

A végrehajtást segítő javaslatok (pl. intézményrendszer, technikai segítségnyújt.)

1. Az ÚMVP monitoring- és döntéselőkészítő bizottságaiban - legalább konzultatív szereppel - részt kell venniük a régiók szakértőinek.
2. Az ÚMVP végrehajtásának képviseltetnie kell magát a Regionális Operatív Programok, továbbá a TÁMOP (Társadalmi Megújulás Operatív Program) és TIOP (Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program) Monitoring Bizottságaiban.
3. Az ÚMVP eljárásrendi irányelvében biztosítani kell, hogy előnyben részesüljenek ÚMFT (Új Magyarország Fejlesztési Terv) operatív programjaiból (OP-k) is támogatott fejlesztések.
4. A LEADER jellegű akciók közös képviselője szintén legyen jelen a regionális operatív programok Monitoring Bizottságaiban
5. Az ÚMVP monitoring és értékelési rendszere legyen képes az ÚMVP és az ÚMFT OP-jainak egyes kistérségekben (különösen a vidékies kistérségekben, ill. településeken) mért együttes szakmai teljesítményének megállapítására.
6. Az ÚMVP technikai segítségnyújtás keretéből biztosítani kell, hogy a végrehajtás képes legyen az egyes gyengén teljesítő kistérségek vagy térségtípusok teljesítményének javítására (pl. tanácsadás, szakemberellátás, újabb pályázati kritériumok bevezetése).

Átfogó, több intézkedéshez is figyelembe vehető javaslatok

1. Valamennyi beruházási és fejlesztési intézkedés esetében törekedni kell a „tisza ipar” követelményeinek érvényesítésére
2. Ösztönözni kell a mező- erdő- vadgazdálkodási és rekreációs tevékenységeket egyaránt felölelő integrált tájgazdálkodás elterjesztését a táji értékekben gazdag vidékies térségekben.
3. Kísérleti projekteket kell indítani az ún. szociális erdő bevezetésére, továbbá az örökségvédelemre és kulturális erőforrásaikra alapozott fejlesztésekre a főleg hátrányos helyzetű társadalmi csoportok által lakott térségekben.
4. A mezőgazdasági alapú megújuló energiahordozókkal kapcsolatos fejlesztések támogatását komplex, fenntarthatósági szemléletű életciklus elemzésekhez kell alátámasztani.
5. A táji értékekben gazdag területeken előnybe kell részesíteni a tájképvédelmi szempontokat tartalmazó fejlesztéseket.
6. A pályázati kiírásokban lehetőség szerint figyelembe kell venni a környezeti, természeti veszélyeztetettség kritériumok szerinti területi differenciálást
7. Az SKV környezeti értékelésén alapulva készüljön a Programra külön Fenntarthatósági Útmutató.

Javasolt környezeti mutatók a Programhoz

Térségi fenntarthatóság:

A támogatás (különösen mikrovállalkozások támogatása, turizmusfejlesztés, falumegújítás, szolgáltató központok, mezőgazdasági ültetvénytelepítés, erdőtelepítés, vízrendezés, infrastrukturális beruházások) helyi kedvezményezetteinek és a kistérségen kívülről bevont alvállalkozóinak aránya.

A biomassza energetikai feldolgozását szolgáló támogatott létesítményben hasznosított alapanyag mennyiségén belül az adott kistérségen belüli, ill. kívülről származó anyagok aránya

Az idegenforgalmi fejlesztések hatására potenciálisan megjelenő üdülő népesség aránya a település helyi állandó lakosságához viszonyítva

Az új telepítésű mezőgazdasági és erdészeti ültetvények aránya, települési/kistérségi/kistáji szinten (ha/ha)

erdők, energiaültetvények:

Az idegen és őshonos erdőtelepítések aránya (ha/ha)

A megújuló energiaforrásból termelt energiával ellátott gazdaságok száma

A telepített erdőterületből az energiaerdők aránya

Támogatásból létesülő energiafű (ha)

Támogatásból létesülő energierdő, de ezen belül külön-külön minden altípusa, pl. akác, nyár, stb (ha/típus)

Támogatásból létesülő bioetanol vagy dízel előállító üzemek, ezen belül külön-külön minden altípusa, pl. repce, kukorica, napraforgó, stb (ha/típus)

A támogatott ültetvénytípusok táblaméretének megoszlása, növényfajtánként.

fenntartható vízgazdálkodás

A belvízzel borított területek nagysága (hektár)

A belvízi veszélyeztetettség alakulása (belvízi védekezési napok száma)

Az ökológiai vízigény biztosítására kiépített új víztározó-kapacitások (millió m³)

A területhasználat váltással létrejött új, vizes élőhelyek nagysága (hektár)

A víztakarékos öntözőrendszerek használatával megtakarított vízmennyiség (m³)

A mélylazítással érintett földterület nagysága (hektár)

Gépbeszerzések

megvásárolt új gépek száma (db)

új gépek által kiváltott régi gépek száma (= a kifejezetten új gépbeszerzés miatt a forgalomból kivonásra kerülő régi gépek száma).

Megjegyezzük, hogy indikátor javaslataink nem tekinthetők teljes körűnek és a kidolgozandó Fenntarthatósági Útmutató keretében kell az indikátorokra tengely-specifikus javaslatot tenni.

MELLÉKLETEK

Megjegyezzük, hogy a 2. és 3. mellékletekben bemutatott mátrixokban szereplő értékek:

1. Az SKV, a Terv és a Program kidolgozásakor rendelkezésre álló ismeretek és információk alapján készült szakértői becslések 2006. november 15-i változatára vonatkoznak. A Terv és a Program végső kidolgozása során – javaslatunk figyelembevételével – az értékelések érdemben és kedvezően módosultak
2. Nem a prioritások, célok és a környezeti teljesítmény általános megítélésére szolgálnak, hanem – az SKV javaslattevő jellegének megfelelően – a negatív értékekkel azokra a szempontokra hívja fel a figyelmet, ahol a fenntarthatóság és a környezetvédelem szempontjait határozottabban kell megjeleníteni.

1. melléklet: Fenntarthatósági értékrend

A vidékfejlesztési politika céljainak, prioritásainak és eszközeinek hozzá kell járulniuk az alábbiak megvalósításához:

1. Holisztikus, átfogó és általános értékek

H1 HELYI ÉS REGIONÁLIS FENNTARTHATÓSÁG

Járuljon hozzá a **helyi fenntarthatósághoz**, azáltal, hogy nemzeti kincsként kezeli az ország egyedülálló mezőgazdasági és természeti adottságait, továbbá segítse a térség termék-, nyersanyag- és energia-behozatalának kiváltását.

H2 GLOBÁLIS FENNTARTHATÓSÁG

Járuljon hozzá a **globális fenntarthatósághoz**, különösen az éghajlatváltozás megelőzése, a biológiai sokféleség megőrzése, valamint a vízkészletek és a talaj megóvása terén.

H3 ÖKOSZOCIÁLIS VIDÉKFEJLESZTÉS

Segítse elő a földhasználat strukturális problémáinak megoldását és a **környezetkímélő, természetvédő mezőgazdasági szerkezetváltást**.

H4 A VIDÉK VONZEREJE

Segítse elő a vidéki életmód javítását, **erősítse a vidék vonzó és megtartó erejét**, segítse elő a vidéki Magyarország jobb megismerését.

H5 ÉRTÉKŐRZŐ, DIVERZIFIKÁLT GAZDÁLKODÁS

Segítse elő a **vidéki életmód, kultúra és hagyományok sokféleségének megőrzését**, biztosítsa a kulturális örökség részét képező építészeti, régészeti, néprajzi, településszerkezeti és tájképi értékek fennmaradását, óvja meg a vidék biológiai sokféleségét és a vidéki környezet viszonylag jó állapotát.

H6 GONDOSSÁG ÉS ÖNZETLENSÉG

Biztosítsa a „jó gazda gondossága” elv érvényesülését, de nem sértheti más közösségek (pl. az érintett régióval szomszédos régiók) értékeit és érdekeit, és **nem vezethet a területi különbségek növekedéséhez**.

H7 ETIKUS MAGATARTÁS

Elő kell segítenie az egészséges termékek előállítását, az állatjóléti tevékenységet és az **etikus termelés és kereskedés** kereteinek kialakulását.

H8 TUDATOS ÉLELMISZER-FOGYASZTÁS

Segítse elő az élelmiszertermékekkel kapcsolatos fogyasztói magatartás fejlődését és a **fenntartható fogyasztási szokások** terjedését.

2. Környezeti és természeti szempontok és kritériumok

K1 TERMÉSZETVÉDŐ VIDÉKFEJLESZTÉS

Egyértelműen támogatnia kell a természeti értékek, a **biológiai sokféleség**, a genetikai állomány és a természetes térszerkezet megőrzését.

K2 ÖKOLÓGIAI ALAPÚ VIDÉKFEJLESZTÉS

A gazdálkodási tevékenységek, valamint a föld- és tájhasználat során az erőforrás-igényeket és környezethasználatot illetően figyelembe kell venni a **környezet korlátozott eltartó képességét** és a helyi természeti adottságokat.

K3 A SZENNYEZÉS MEGELŐZÉSE ÉS MINIMALIZÁLÁSA

Törekszik a **szennyező anyagok és hulladékok kibocsátásának megelőzésére**, illetve ahol ez nem lehetséges, a kibocsátások minimalizálására (a helyi környezetet csak annak eltartó képességéig terheli).

K4 A TOVÁBBI HATÁSOK MINIMALIZÁLÁSA

Mérsékelnie kell a mezőgazdaság okozta kedvezőtlen környezeti hatásokat; **nem erősítheti** különösen **az elsivatagosodás, az éghajlatváltozás, a szélsőséges vízjárás, a talajpusztulás kedvezőtlen környezeti hatásait**, továbbá nem vezethet a különböző környezeti rendszerek közötti szennyezés-átterhelésekhez.

K5 DEMATERIALIZÁCIÓ

Minimalizálni kell a felhasznált **ipari nyersanyagok** (pl. műtrágya, növényvédő szer, agrotechnika) mennyiségét, valamint a szállítási és raktározási igényeket.

K6 ÚJRAHASZNOSÍTÁS

Az intézkedéseknek elő kell segíteniük a szennyvíz, a hígtrágyák, a hulladékok és a **mezőgazdasági melléktermékek újrahasznosítását**.

K7 A KIMERÜLŐ KÉSZLETEK TAKARÉKOS FELHASZNÁLÁSA

A **nem megújuló** természeti erőforrások és alapvető elemek igénybevételét minimálisra kell szorítani.

K8 A MEGÚJULÓ ERŐFORRÁSOK ÉRTÉKVÉDŐ MÓDON TÖRTÉNŐ KEZELÉSE

A **feltételesen megújuló** természeti erőforrások és környezeti elemek készleteit, állapotát és önszabályozó képességét fenn kell tartani, és azokat csak megújuló képességük mértékének és ütemének figyelembevételével lehet igénybe venni.

K9 ÁGAZATI INTEGRÁCIÓ

Az ágazati integráció segítse elő a **fenntartható közlekedéspolitika, fenntartható energiapolitika és az ökológiai szemléletű tájgazdálkodás** érvényesülését.

3. Gazdasági szempontok és kritériumok

G1 PROSPERÁLÓ VIDÉKI GAZDASÁG

Segítse elő a magas hozzáadott értéket előállító gazdálkodást, a mezőgazdasági ágazat tökehiányának mérséklését, a **gazdálkodás stabilitását** és kiszámíthatóságát.

G2 INTEGRÁLT TERMÉKPOLITIKA

Segítse elő az integrált termékpolitika érvényesülését azáltal, hogy a fogyasztói szokások a **magas anyag- és energiaigényű termékek és szolgáltatások felől az anyag- és energiatakarékos, tudás- és kultúra-alapú termelés és fogyasztás** irányába változzanak.

G3 DECENTRALIZÁLT VIDÉKFEJLESZTÉS

Nem vezethet az agrárvállalkozások indokolatlan koncentrációjához, és elő kell segítenie a **vállalkozások sokszínűségét** és versenysemlegességét.

G4 „TERMELJ HELYBEN, FOGYASSZ HELYBEN”

Segítse elő a **helyi piacra jutást**, a közösségi önellátást, és támogassa a helyi élelmiszer-termelést és kereskedelmet.

G5 „DOLGOZZ HELYBEN”

Segítse elő a **helyben foglalkoztatást, a helyi kis- és középvállalkozások fejlődését**, a családi, kisközösségi gazdálkodási formák terjedését, és támogassa a falusi életmód, a hagyományokon alapuló életformák térnyerését.

G6 MINŐSÉGI TERMÉKEK, INNOVÁCIÓ

Segítse elő a mezőgazdaságban az innovációt, az **innovatív gazdálkodási technikák terjedését és a minőségi agrártermelést**.

G7 A VIDÉKI TERMÉKEK KÍNÁLATÁNAK BŐVÜLÉSE

Segítse elő a **sajátos értékesítési technikákat igénylő, különleges** termékek (pl. hungarikumok) előállítását.

G8 REGIONÁLIS TERMELÉSI EGYÜTTMŰKÖDÉSEK

Erősítse a **régiókon és településen belüli termékfeldolgozási láncok kialakulását**, a termelők közötti piacszerkezési kapcsolatok javítását.

4. Társadalmi szempontok és kritériumok

T1 HELYI ÖKOSZOCIÁLIS ÉRDEKEK ÉS TÁRSADALMI FELELŐSSÉGVÁLLALÁS

Biztosítsa, hogy az erőforrásokat felelős módon használják fel, s az a **helyi közösségek érdekeit** szolgálja.

T2 TÁRSADALMI IGAZSÁGOSSÁG

Járuljon hozzá a vidéken élők megélhetésének javításához, a **szegénység leküzdéséhez** és a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok felzárkóztatásához.

T3 TUDÁSALAPÚ VIDÉKFEJLESZTÉS

Segítse elő a **mezőgazdaságban dolgozók képzését, az információkhoz és tudáshoz való hozzáférést**, továbbá segítse a gazdálkodást támogató helyi szellemi kapacitások, szolgáltatások megvalósulását.

T4 TÁRSADALMI KOHÉZIÓ

Tegye lehetővé, hogy a vidéki közösségek **megalkothassák saját jövőképüket**, identitásukat, továbbá segítse elő, hogy elkerülhető legyen a társadalmi problémák az egyes régiók és települések közti exportja (pl. a városi környezetből vidékre költözők szegregációja).

T5 SZOLIDARITÁS, TERÜLETI KOHÉZIÓ

Segítse elő az élelmiszertermelők és -fogyasztók **egymásrautaltságának felismerését**, valamint a gazdálkodók közösségei és a helyi társadalom kapcsolatának javítását.

T6 NEMZEDÉKEK KÖZTI IGAZSÁGOSSÁG ÉS TÁRSADALMI EGYENLŐSÉG

Az erőforrások értékvédő, **takarékos, hosszú távú szempontokat** szem előtt tartó gazdálkodását kell megvalósítani, oly módon, hogy az biztosítsa a nők, gyermekek, idősek és fogyatékkal élők esélyegyenlőségét.

T7 TÁRSADALMI RÉSZVÉTEL

Segítse a gazdátársadalom és az érintett helyi közösségek, **szakmai és nem kormányzati szervezetek részvételét a vidékfejlesztési döntésekben**, támogassa a vidéki civil társadalom önszerveződését és fejlődését.

2. melléklet: Az ÚMVST prioritásainak értékelő táblázata fenntarthatósági szempontból

	Holisztikus, átfogó és általános értékek								Környezeti és természeti szempontok, kritériumok									Gazdasági szempontok, kritériumok					
	H1	H2	H3	H4	H5	H6	H7	H8	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	G1	G2	G3	G4	G5	G6
	helyi és térségi fenntarthatóság	globális fenntarthatóság	ökoszisztémás fenntarthatóság	vonzó vidéki világ	értékkörző, diverzifikált gazdálk	gondosság és önzetlenség	etikusság működés	tudatos élelmiszer fogyasztás	természettudományok	vidékfejlesztés	ökologikus vidékfejlesztés	szenny, megelőzés, minimal	anyag- és társadalmi hatások minimalizálása	dematerializáció	újrahasznosítás	takarékoskodik a kimerülő	értékvédelem a gazdálkodás a	ágazati integráció	prosperáló vidéki gazdaság	integrált termékpótlás	decentralizált vidékfejlesztés	"termelői helyben, fogyasztói helyben"	"dolgozó helyben"
I. Agrárvettségképesség javítása (A mezőgazdaság, az élelmiszer-feldolgozás)	0,7	0,3	0,9	1,1	0,7	1,0	1,3	1,3	-0,6	0,3	0,3	0,7	-0,3	1,0	0,7	1,0	1,0	1,6	0,4	0,1	0,7	1,3	1,4
I/1a. Megújuló energiaforrások - ENERGIAÜLTETVÉNY/termelése és	-1	0	-1	0	-1	NR	NR	NR	-2	-1	-1	1	0	NR	1	NR	1	0	-1	-2	1	0	1
I/1b. Megújuló energiaforrások - MEZŐGAZD. MELLÉKTERMÉK/mez	2	2	1	1	1	2	NR	NR	0	1	0	1	1	2	2	2	1	1	0	1	1	1	1
I/2. Technológiai fejlesztés (a szerkezetátalakításhoz igazodó mezőgazdasági gép	0	-1	2	1	NR	1	NR	0	-1	-1	1	NR	-1	1	NR	1	1	2	1	0	1	1	1
I/3. Állattenyésztés (Az állattartó telepek átalakításához igazodó mezőgazdasági gép	1	1	1	1	0	1	1	1	0	NR	2	0	0	1	NR	NR	1	2	0	0	-1	1	2
I/4. Élelmiszer-feldolgozás (élelmiszeripari integrációk, és a technológiai színvonal	2	0	1	2	2	1	2	2	NR	2	0	NR	0	NR	-1	0	2	2	2	2	1	2	2
I/5. Kertészet (Fejlesztési potenciál a nem élelmiszer célú kertészetben is, a kertészet	0	0	1	2	1	1	1	2	-2	0	-1	-1	-2	0	1	1	0	2	1	1	1	2	2
I/6. Birtokrendezés (birtokösszevonási célú termőföldvásárlás szabályozása, birtokrende	NR	NR	1	1	1	1	NR	NR	0	NR	1	1	1	1	1	1	NR	2	0	-1	1	2	1
I/7. Vízgazdálkodás, belvízvédelem (területi és az üzemi vízgazdálkodás létesít	1	0	NR	1	NR	0	NR	NR	1	1	NR	2	-1	NR	0	NR	NR	2	NR	0	NR	1	NR
II. HR feltételek (A versenyképes agrárgazdaság humán feltételeinek megteremtése,	1,5	1,0	1,3	1,3	1,7	1,0	1,7	1,5	1,0	1,0	1,5	1,0	1,5	1,5	1,5	1,5	1,3	1,7	1,3	1,3	0,7	1,7	1,7
II/1. Korstruktúra javítása (a gazdaság-átadási támogatás a fiatal agrár vállalkozók	NR	NR	0	1	2	2	2	NR	NR	NR	NR	NR	NR	NR	NR	NR	1	2	1	1	2	2	1
II/2. Innováció és piaci orientáció (Az innováció, a Stratégia valamennyi tengelye	1	0	2	2	2	0	1	1	NR	1	1	NR	1	1	1	1	1	2	1	2	0	2	2
II/3. Tudásalapú vidéki társadalom (friss információk eljuttatása a vidéki közöss	2	2	2	1	1	1	2	2	1	1	2	1	2	2	2	2	2	1	2	1	0	1	2
III. Fenntartható termelés, földhaszn	1,8	1,5	1,0	1,8	1,5	1,5	1,3	1,3	1,5	2,0	1,0	1,5	0,0	1,0	1,3	1,7	1,3	0,8	0,5	0,8	0,8	1,5	1,3
III/1. Erdészet (a versenyképes termelésre kevésbé alkalmas mezőgazdasági területek	2	2	0	2	2	2	1	1	2	2	0	2	-1	2	2	2	2	1	NR	0	1	2	0
III/2. Környezetkímélő gazdálkodás (ökológiai gazdálkodás elterjesztését, az ag	2	2	2	2	2	1	1	2	2	2	1	2	1	1	2	2	1	0	1	2	2	2	2
III/3. KAT gazdálkodás (Kedvezőtlen Adottságú Területeken jövedelemkiegészítő tá	2	1	1	2	2	2	2	NR	2	2	1	2	0	0	0	1	NR	0	NR	1	1	1	NR
III/4. Állatjóléti előírások	1	1	1	1	0	1	1	1	0	NR	2	0	0	1	NR	NR	1	2	0	0	-1	1	2
IV: vidéki életminőség javítása (A vidéki foglalkoztatási feszültségek csökkentése	2,0	1,0	1,7	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	NR	1,5	0,5	NR	0,3	1,0	0,7	1,0	2,0	1,3	2,0	1,7	1,7	1,7	1,5
IV/1. Vidéki vállalkozásfejlesztés (A diverzifikáció ösztönzése, új munkahelyek lé	2	1	2	2	2	2	2	2	?	2	0	NR	1	1	0	1	2	2	2	2	2	2	2
IV/2. Falumegújítás (falvak megújítása, a kulturális és rekreációs lehetőségek bővítés	2	1	1	2	2	2	2	NR	NR	1	1	NR	-1	1	1	1	2	1	NR	1	2	2	NR
IV/3. Integrált szolgáltató terek (alapvető kommunikációs, hivatali és egyéb, a kis	2	1	2	2	2	2	2	NR	NR	NR	NR	NR	1	NR	1	1	2	1	NR	2	1	1	1
V. Helyi közösségek fejlesztése (A több vidéki településre kiterjedő (kistérségek	2	2	2	2	2	2	2	2	NR	NR	NR	NR	NR	NR	NR	NR	NR	2	2	2	2	2	2
ÖSSZESEN:	1,59	1,16	1,37	1,64	1,57	1,5	1,65	1,62	0,64	1,21	0,82	1,06	0,4	1,13	1,04	1,29	1,42	1,48	1,25	1,18	1,16	1,62	1,59

3. melléklet: Az ÚMVST céljainak értékelő táblázata fenntarthatósági szempontból

SPECIFIKUS CÉLOK MEGNEVEZÉSE	Holisztikus, átfogó és általános értékek								Környezeti és természeti szempontok, kritériumok									Gazdasági szempontok, kritériumok					
	H1 helyi és térségi fenntarthatóság	H2 globális fenntarthatóság	H3 ökoszociális vidékfejlesztés	H4 vonzó vidéki világ	H5 értéktörző, diverzifikált gazdálk gondosság és önzetlenség	H6 etikuss működés	H7 tudatos életmódszer	H8 fogvasztás	K1 természetmegőrző vidékfejlesztés	K2 ökologikus vidékfejlesztés	K3 szenny, megelőzés, minimál	K4 tovagyrűző hatások minimálizálása	K5 dematerializáció	K6 újrahasznosítás	K7 takarékoság a kimerülő	K8 értékvédő gazdálkodás a	K9 ágazati integráció	G1 prosperaló vidéki gazdaság	G2 integrált termékpoltika	G3 decentralizált vidékfejlesztés	G4 "terméj helyben", fogyassz helyben"	G5 "dolgozz helyben"	G6 minőségi termékek, agrár innováció
I. tengely: A mezőgazdaság és erdészeti ágazat versenyképességének javítása	1,0	0,6	0,8	0,8	0,8	0,6	1,3	1,0	0,4	0,6	0,2	0,4	0,0	0,8	0,0	0,4	1,2	1,4	0,6	0,6	0,6	1,4	1,4
I.1. Az ismeretszerzés támogatása és az emberi erőforrás szakképzettségének és korstruktúrájának javítása	2	2	2	1	1	0	NR	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1	1	1	2
I.2a. A földhasználat váltás ösztönzése a ökológiai szempontból is fenntartható termelési struktúra elérése érdekében	2	2	2	1	2	1	1	1	2	2	1	1	1	1	2	2	2	1	1	2	2	2	1
I.2b. A növénytermesztés és az állattenyésztés közötti ágazati egyensúly kialakítása "börbe kötni" a megtermelt növényeinket	-1	-1	-1	0	-1	0	NR	-1	-2	-1	-2	-1	-2	1	-2	-1	1	1	1	-1	-1	1	0
I.3. A fizikai erőforrások korszerűsítése és fejlesztése, az innováció elősegítése	0	-1	0	1	0	0	1	NR	-1	0	1	1	1	1	-1	0	1	2	0	0	0	1	2
I.4. A mezőgazdasági termelés és termékek minőségének javítása	2	1	1	1	2	2	2	2	2	1	0	0	-1	0	0	0	1	1	-1	1	1	2	2
II. tengely: A környezet és a vidék állapotának javítása	1,8	1,5	1,3	1,8	1,5	1,8	1,3	1,7	1,7	1,3	1,3	2,0	0,8	0,8	1,0	1,3	1,3	0,5	1,0	1,3	1,0	1,5	1,5
II.1. Mezőgazdasági földterületek fenntartható hasznosítása, környezetkímélő gazdálkodási módszerek elterjesztése	2	2	2	2	2	2	1	2	2	2	1	2	1	2	2	2	2	1	2	2	2	2	1
II.2. Kedvezőtlen adottságú területeken a mezőgazdasági tevékenység fenntartása	2	1	1	2	2	2	2	NR	2	2	1	2	0	0	0	1	NR	0	NR	1	1	1	NR
II.3. Erdészeti földterületek fenntartható használata, valamint az erdőszűlség növelése	2	2	1	2	1	1	0	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	0	0	1	1	2	NR
II.4. Állatjóléti kifizetések biztosítása	1	1	1	1	1	2	2	2	NR	0	2	NR	1	0	1	1	1	1	1	1	0	1	2
III. tengely: Az életminőség javítása és a diverzifikáció ösztönzése	1,7	1,0	2,0	2,0	1,7	1,7	1,3	NR	2,0	1,0	1,0	1,0	1,0	NR	0,3	1,0	1,7	1,0	1,5	1,7	1,3	1,7	1,0
III.1. A vidéki foglalkoztatási feszültségek csökkentése, a jövedelemszerzési lehetőségek bővítése	1	1	2	2	1	1	1	NR	NR	0	1	NR	NR	NR	-1	0	2	1	1	1	1	2	1
III.2. A vidéki életminőség javítása a kulturális és természeti értékek fenntartható, komplex hasznosítása révén, falumegújítás	2	1	2	2	2	2	1	NR	2	2	1	1	1	NR	1	2	1	1	2	2	2	2	1
III.3. A vidéki lakosság számára nyújtott alapszolgáltatások fejlesztése	2	1	2	2	2	2	2	NR	NR	NR	NR	NR	1	NR	1	1	2	1	NR	2	1	1	1
IV. tengely: LEADER	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	NR	1,0	1,0	1,0	1,0	0,0	0,0	1,0	1,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,0
ÖSSZESEN:	1,6	1,28	1,51	1,64	1,49	1,5	1,48	1,33	1,27	0,96	0,86	1,1	0,44	0,52	0,58	0,91	1,55	1,23	1,28	1,38	1,23	1,64	1,23

4. melléklet: Az ÚMVP intézkedéseinek értékelő táblázata környezeti szempontból (folytatás az előző oldalról)

ÚMVP INTÉZKEDÉSEK	Millió €	Környezetvédelmi szempont-rendszer																	
		A légszennyezés csökkentése	A globális légszennyező Felszíni vizek védelme, integrált Felszín alatti vizek védelme	Talaj és földtani értékek védelme	Szélsőséges éghajlati helyzetek	Védett országos és helyi jelentőségű	Natura 2000 és érzékeny természeti	Erdők természetvédelme	Az ökológiai típusú gazdálkodás	Fenntartható térségi gazdálkodási,	Megújuló energiatörzsek	Anyag és energiahatékonyság	Kémiai kockázatok mérséklése	Egészség-megőrzés és az élelmiszer-	A lakosság környezettudatosság	A táji kulturális örökség védelme	Települési környezetminőség		
I. tengely: A mezőgazdasági és erdészeti ágazat versenyképességének javítása	2384,0	-0,3	-0,1	0,4	0,4	0,3	1,1	0,4	0,4	0,6	0,9	1,0	1,0	0,6	1,0	1,1	0,9	0,6	0,7
111. szakképzés, tájékoztatási tevékenységek, innováció	82,4	1	1	2	2	2	1	1	1	1	2	2	2	1	1	2	1	1	0
112. A fiatal mezőgazdasági termelők elindítása	33,0	?	?	?	?	?	NR	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
113. A mezőgazdasági termelők gazdaságátadási támogatása	25,7	?	?	?	?	?	NR	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
121.1. Növénytermesztés és kertészet (mezőgazdasági üzemek	477,9	-2	-2	-1	-1	-1	1	-1	-1	NR	1	1	1	2	1	1	NR	0	1
121.2. Állattenyésztés (mezőgazdasági üzemek korszerűsítése)	675,1	1	0	2	2	2	2	0	1	NR	1	1	1	2	2	1	1	0	1
121.3 Gépbeszerzés	367,6	-1	-1	0	0	0	1	-1	-1	0	0	1	1	1	NR	1	0	0	NR
121.4 GAZDANET (mezőgazdasági üzemek korszerűsítése)	25,7	NR	NR	1	1	1	NR	1	1	1	1	1	NR	NR	NR	NR	2	NR	NR
121.5. Ültetvénytelepítés (mezőgazdasági üzemek korszerűsítése)	0,0	-1	-1	-1	-1	-1	1	-1	-1	NR	-1	-1	0	0	-1	0	NR	2	NR
122. Az erdők gazdasági értékének növelése	7,3	-2	-2	0	0	-2	NR	-1	-1	-2	NR	NR	0	1	NR	NR	-1	-1	0
123. A mezőgazdasági és erdészeti termékek értéknövelése	198,5	-1	0	0	0	0	NR	NR	NR	1	1	1	2	0	NR	1	1	0	0
124. Új termékek fejlesztése	40,4	NR	NR	NR	NR	NR	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	NR	1
125.1. Öntözés üzemi létesítmények fejlesztése	55,1	-1	0	-1	0	0	2	NR	NR	NR	NR	0	0	0	NR	1	NR	NR	1
125.2 Melioráció: létesítmények fejlesztése	51,4	0	0	0	0	1	0	NR	0	0	0	?	NR	NR	NR	1	NR	0	NR
125.3 Vízrendezés közösségi beruházásai	55,1	0	0	1	1	0	1	NR	NR	NR	?	?	NR	-1	NR	1	NR	0	0
125.4-5. Erdészeti, mezőgazd. fizikai infra javítása (mezőgazdaság	0,0	-1	-1	0	0	-1	NR	-1	-1	-1	1	0	NR	-1	NR	NR	NR	1	1
125.6. Energiaellátás és szétosztás	29,4	-1	1	0	0	0	1	-1	-1	NR	0	0	2	-1	NR	NR	0	NR	1
125.7. Birtokrendezés (mezőgazdaság és erdészet infrastruktúra	25,7	1	1	NR	NR	1	1	1	1	1	1	1	NR	1	NR	NR	NR	NR	NR
131.A közösségi előírásokon alapuló előírások betartása	48,0	1	1	2	2	2	1	2	2	NR	1	1	1	1	2	2	1	NR	1
132. Az élelmiszer-minőségi rendszerekben részt vevő gazdák	20,2	NR	NR	NR	NR	1	1	1	1	1	2	2	NR	NR	1	2	2	2	1
133. Termelői csoportok támogatása tájékoztatási és promóciós	36,7	NR	NR	NR	NR	NR	1	1	1	1	1	1	NR	NR	1	1	1	1	1
141.Félig önálló gazdaságok támogatása	18,3	NR	NR	NR	NR	NR	1	1	1	1	1	1	NR	NR	NR	0	NR	1	1
142.Termelői csoportok létrehozásának támogatása	73,5	1	1	NR	NR	NR	1	NR	NR	NR	1	2	1	1	1	1	1	NR	0
114 Szaktanácsadói szolgáltatások igénybevétele	36,3	NR	NR	NR	NR	NR	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1
115 Üzemeltetési, erdészeti tanácsadási szolgáltatás létrehozása	0,7	NR	NR	NR	NR	NR	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1

ÚMVP INTÉZKEDÉSEK	Millió €	Környezetvédelmi szempont-rendszer																	
		E1 A légszennyezés csökkentése	E2 A globális légszennyező	E3 Felszíni vizek védelme, integrált	E4 Felszín alatti vizek védelme	E5 Talaj és földtani értékek védelme	E6 Szélsőséges éghajlati helyzetek	E7 Védett országos és helyi jelentőségű	E8 Natura 2000 és érzékeny természeti	E9 Erdők természetvédelme	E10 Az ökológiai típusú gazdálkodás	E11 Fenntartható térségi gazdálkodási	E12 Megújuló energiaforrások	E13 Anyag és energiahatékonyság	E14 Kémiai kockázatok mérséklése	E15 Egészség-megőrzés és az élelmiszer-	E16 A lakosság környezetudatosság	E17 A táji kulturális örökség védelme	E18 Települési környezetminőség
II. tengely: A környezet és a vidék fejlesztése	1521,0	0,6	1,1	1,3	1,1	1,2	1,0	1,1	1,2	1,4	1,7	1,4	1,1	0,4	1,0	1,6	1,5	1,4	1,0
212. hátrányos helyzetű területeken nyújtott kifizetések (KAT)	22,0	-1	-1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	NR	NR	1	1	1	1	NR
213. Natura 2000 kifizetések	33,0	NR	NR	1	1	1	1	2	2	2	2	1	1	NR	1	1	2	2	NR
214. AKG Agrár-környezetvédelmi kifizetések	588,2	1	1	2	2	2	1	2	2	2	2	2	1	1	1	2	2	2	1
214.a. AKG génmegőrzés	11,0	1	1	2	2	2	1	2	2	2	2	2	1	1	1	2	2	2	1
214b. NVT AKG determináció	391,1	1	1	2	2	2	1	2	2	2	2	2	1	1	1	2	2	2	1
214c. NVT Erdődetermináció	88,2	1	1	2	2	2	1	2	2	2	2	2	1	1	1	2	2	2	1
215. Állatjóléti kifizetések	46,6	NR	NR	1	1	NR	NR	1	0	0	2	1	1	1	1	2	2	1	1
216. Nem termelő beruházásoknak nyújtott támogatás	10,4	NR	NR	NR	NR	NR	1	1	1	1	1	1	1	NR	NR	1	1	2	1
221.1. Mezőgazdasági területek erdőtelepítés (a mezőgazdasági	135,9	1	2	2	1	2	1	0	0	2	NR	2	1	-1	1	2	2	2	1
221.2. Energetikai célú ültetvény telepítése	16,2	-1	1	1	0	-1	?	-2	NR	-1	NR	-1	2	-1	NR	NR	-1	-1	NR
222. Agrár-erdészeti rendszerek első létrehozása mezőgazdasági	0,7	1	NR	1	1	1	1	1	1	2	1	2	1	1	1	1	1	2	1
223. Nem mezőgazdasági földterület első erdősítése	1,7	1	2	1	1	1	1	1	1	1	NR	1	1	0	1	1	1	1	NR
224. Natura 2000 kifizetések: erdő	40,3	NR	NR	1	1	1	1	2	2	2	2	1	1	NR	1	1	2	2	NR
225. Erdő-környezetvédelmi kifizetések	83,5	1	1	2	2	2	1	2	2	2	2	2	1	1	1	2	2	2	1
226a. Erdő rehabilitáció (erdészeti potenciál)	8,0	1	2	2	1	2	1	0	0	2	NR	2	1	-1	1	2	2	2	1
226b. Erdőt érintő természeti katasztrófák megelőzése (erdészeti	2,0	NR	NR	-1	-1	-1	2	0	0	0	NR	NR	NR	NR	NR	NR	1	-1	NR
227.Nem termelő erdő-környezetvédelmi beruházások támogatása	42,2	1	2	1	1	1	1	2	2	2	NR	1	0	NR	NR	1	2	2	1
III. tengely: Életminőség javítása	583,2	-0,3	-0,3	0,0	0,5	-0,3	1,0	0,6	0,6	0,8	0,8	1,2	0,8	0,3	0,0	1,5	0,7	1,2	1,2
311. nem mezőgazdasági tevékenységgé történő diverzifikálás	33,0	NR	NR	NR	NR	1	1	1	1	1	1	1	0	1	NR	?	1	2	NR
312.a MIKROVÁLLALKOZÁSOK: technológiai fejlesztések	200,0	-1	-1	0	0	-1	1	-1	-1	0	0	1	1	0	-1	2	-1	0	1
312.b MIKROVÁLLALKOZÁSOK: marketing, minőségbizt.,	15,0	NR	NR	NR	NR	NR	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1
313. A turisztikai tevékenységek ösztönzése	82,7	-1	-1	0	1	-1	NR	0	1	1	1	1	1	-1	0	2	0	1	1
321. A vidéki gazdaság és lakosság számára nyújtott	99,2	1	1	NR	NR	NR	NR	NR	NR	NR	1	1	NR	1	NR	1	1	1	1
323.1 A vidéki örökség megőrzése és korszerűsítése	90,0	NR	NR	NR	NR	NR	NR	2	1	NR	1	1	NR	0	NR	NR	2	2	2
323.2 NATURA-2000 tervek készítés	1,8	NR	NR	NR	NR	1	1	2	2	2	1	2	0	NR	NR	2	2	2	NR
34. Készségek elsajátítása, ösztönzés és végrehajtás	61,5	NR	NR	NR	NR	NR	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1
ÖSSZESEN:	4488	-0	0,21	0,56	0,69	0,4	1,02	0,68	0,73	0,9	1,14	1,19	0,94	0,44	0,67	1,37	1,01	1,08	0,98

**Környezeti jelentés
az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv és Program Stratégiai Környezeti
Értékeléséhez**

2007. január

5. melléklet: Közösségi szabványok

Közösségi szabványok, amelyekre támogatás adható

I. Közösségi szabványok a „Mezőgazdasági üzemek korszerűsítése” intézkedéshez

Tartalom (Betartandó szabvány)	EU jogszabály	Nemzeti jogszabály	Az az időpont, amikortól a szabvány a gazdálkodóra nézve kötelező	A követelmények és a vonatkozó intézkedések kapcsolata	Rövid indoklás a szabvány fő előírásainak összefoglalásával
KÖRNYEZET					
A vizek nitrátszennyezéssel szembeni védelme	91/676/EGK tanácsi irányelv	27/2006 (II.7.) Korm. rend. a vizek mezőgazdasági eredetű nitrátszennyezéssel szembeni védelméről	2011. december 31.	A mezőgazdasági üzemek korszerűsítése	Nitrátérzékeny területek meghatározása, vizek nitráttartalmának csökkentésére szolgáló intézkedések

I. Községi szabványok a „Fiatal gazdák induló támogatása” intézkedéshez

Tartalom (Betartandó szabvány)	EU jogszabály	Nemzeti jogszabály	Az az időpont, amiktől a szabvány a gazdálkodóra nézve kötelező	A követelmények és a vonatkozó intézkedések kapcsolata	Rövid indoklás a szabvány fő előírásainak összefoglalásával
KÖRNYEZET					
A vizek nitrátszennyezés szembeni védelme	91/676/EGK tanácsi irányelv	27/2006 (II.7.) Korm. rend. a vizek mezőgazdasági eredetű nitrátszennyezéssel szembeni védelméről	2011. december 31.	Fiatal gazdák induló támogatása	Nitrátérzékeny területek meghatározása, vizek nitráttartalmának csökkentésére szolgáló intézkedések
A vizek bizonyos veszélyes anyagok okozta szennyezéssel szembeni védelme	76/464/EGK tanácsi irányelv (1976. május 4.)	203/2001(X.26.) Korm. rend. a felszíni vizek minősége védelmének egyes szabályairól	2003. január 1.	Fiatal gazdák induló támogatása	A vizek védelmére és a szennyező kötelességeire vonatkozó általános szabályok
A felszín alatti vizek bizonyos veszélyes anyagok által okozott szennyezéssel szembeni védelme	80/68/EGK tanácsi irányelv	33/2000 (III.17.) Korm. rend. a felszín alatti vizek minőségét érintő tevékenységekkel összefüggő egyes feladatokról 203/2001. (X.26.) Korm. rend. a felszíni vizek minősége védelmének egyes szabályairól	2003. január 1. 1996. január 1.	Fiatal gazdák induló támogatása	A vizek védelmére és a szennyező kötelességeire vonatkozó általános szabályok
A közösségi fellépés kerete a vízügyi politika területén	2000/60/EK európai parlamenti és tanácsi Irányelv (2000. október 23.)	1995. évi LVII. törvény a vízgazdálkodásról			

A légkör védelmével kapcsolatos követelmények	1980/68/EGK 1984/360/EGK 1991/692/EGK 1996/61/EK 1996/62/EK 1997/101/EK	21/2001 (II.14.) Korm. rend. a levegő védelmével kapcsolatos egyes szabályokról 36/2006 (II.20.) Korm. rend. a 21/2001. (II. 14.) Korm. rendelet módosításáról.	2001. július 1. 30.10.07	Fiatalközvetítők induló támogatása	A légkör védelmére, a levegő szennyezésének visszaszorítására vonatkozó általános szabályok
A vizek nitrátszennyezéssel szembeni védelme	91/67/EGK tanácsi irányelv	1995. évi LIII. törvény a környezet védelmének általános szabályairól 49/2001 (IV.3) Korm. rend. a vizek mezőgazdasági eredetű nitrátszennyezéssel szembeni védelméről	2004. július 16. 2001. május 3.	Fiatalközvetítők induló támogatása	A vizek védelmére és a szennyező kötelességeire vonatkozó általános szabályok
Élőhelyek és vadon élő madarak					
A természetes élőhelyek, valamint a vadon élő állatok és növények védelme	92/43/EGK tanácsi irányelv	1996. évi LIII. törvény a természet védelméről 1996. évi LV. törvény a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a	1997. január 1. 1997. március 1. 1997. március 1.	Fiatalközvetítők induló támogatása	A természet védelmére vonatkozó általános szabályok

A vadon élő madarak védelme	79/409/EGK tanácsi irányelv	<i>vadászatról</i>			A természet védelmére vonatkozó általános szabályok
		30/1997. (IV.30) FM rend. a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról a 1996. évi LV. törvény végrehajtásáról 139/1999. (IX.3.) Korm. rend. a védett állatfajok védelmére, tartására, bemutatására és hasznosítására vonatkozó részletes szabályokról	1999. szeptember 11.		
		67/1998. (IV.3.) Korm. rend. a védett és fokozottan védett életközösségekre vonatkozó korlátozásokról és tilalmakról	1998. április 11.		
		73/1997. (X. 28.) FM-KTM együttes rendelet a nem halászható (horgászható) halfajokról és víziállatokról, valamint az egyes halfajok szerinti halászati tilalmi időkről	1997. október 28.		
		13/2001. (V. 9.) KÖM rendelet a védett és a fokozottan védett növény- és állatfajokról, a fokozottan védett barlangok köréről, valamint az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény- és állatfajok	2001. május 17.		

Tartalom (Betartandó szabvány)	EU jogszabály	Nemzeti jogszabály	Az az időpont, amikortól a szabvány a gazdálkodóra nézve kötelező	A követelmények és a vonatkozó intézkedések kapcsolata	Rövid indoklás a szabvány fő előírásainak összefoglalásával
Integrált szennyezés-megelőzés és védelem	96/61/EK tanácsi irányelv (1996. szeptember 24.)	193/2001 (X. 9.) Korm. rend. az egységes környezethasználati engedélyezési eljárás részletes szabályairól	2001. október 30.	Fiatal gazdák induló támogatása	Az egységes engedélyezési eljárás szabályai
Környezeti Hatásvizsgálat	1985. június 27-i 85/337/EGK tanácsi irányelv az egyes állami és magánprojektek környezetre gyakorolt hatásainak vizsgálatáról	20/2001 (II.14.) Korm. rend. a környezeti hatásvizsgálatról	2001. április 14.	Fiatal gazdák induló támogatása	A hatásvizsgálatra vonatkozó szabályok
Tojástermékek					
A tojástermékek előállítását és forgalomba hozatalát érintő higiéniai és egészségügyi problémák	89/437/EGK tanácsi irányelv		2004. május 1.	Fiatal gazdák induló támogatása	A tojástermelés körülményei, a piaci szereplők feladatai, az importált tojásra vonatkozó követelmények
Egyes tojásfajták forgalomba hozatalára vonatkozó részletes közegészségügyi feltételek	94/371/EK tanácsi irányelv		2003. augusztus 15.	Fiatal gazdák induló támogatása	A tojásforgalmazás szabályai, higiéniai ellenőrzés rendje

Tartalom (Betartandó szabvány)	EU jogszabály	Nemzeti jogszabály	Az az időpont, amikortól a szabvány a gazdálkodóra nézve kötelező	A követelmények és a vonatkozó intézkedések kapcsolata	Rövid indoklás a szabvány fő előírásainak összefoglalásával
Az emberi fogyasztásra szánt tojástermékek behozatalára vonatkozó részletes közegészségügyi követelmények	97/38/EK bizottsági határozat		2004. május 1. 2003. augusztus 15.	Fiatal gazdák induló támogatása	A tojásforgalmazás szabályai, higiéniai ellenőrzés rendje
Vadhús termékek					
A nyúlhús és tenyésztett vadhús termelését és értékesítését érintő közegészségügyi és állategészségügyi problémák	91/495/EGK tanácsi irányelv		2004. május 1. 2003. augusztus 15.	Fiatal gazdák induló támogatása	A tojásforgalmazás szabályai, higiéniai ellenőrzés rendje
Vadon élő állatok leölésével és vadon élő állatok húsának értékesítésével kapcsolatos közegészségügyi és állategészségügyi problémák	92/45/EGK tanácsi irányelv				
ÁLLATJÓLÉT					
Gazdasági állatok védelme Állattenyésztéssel foglalkozó	A 98/58/EK tanácsi irányelv mellékletének 8. fejezete 2000/50/EK	32/1999. (III.31.) FVM rendelet, 8 cikk (4) bekezdés	Általános: 8. cikk (4) bekezdés 2002. június 1.	Fiatal gazdák induló támogatása	Az istállók padlójának könnyen tisztíthatónak kell lennie, a felület nem lehet csúszós

gazdaságok vizsgálatára vonatkozó minimális követelmények	bizottsági határozat		Borjú: 11. pont 2004. május 14.		A 2 hétnél fiatalabb borjaknak megfelelő almot kell biztosítani.
A padlózattal kapcsolatos rendelkezések való megfelelés	2006/778/EK Bizottsági határozat		Sertés: 1.14, 5.1 pont 2002. június 1.		
			1.2.3 pont 2013. január 1.		
			Tojótyúk: 6.7 pont 2007. január 1.		
			2.5, 2.6 pont 2002. június 1.		
Megfelelés a mikroklimára vonatkozó rendelkezések	A 98/58/EK tanácsi irányelv mellékletének 10. fejezete	32/1999. (III.31.) FVM rendelet 6. cikke	Általános: 6. cikk 2002. június 1.	Fiatal gazdák induló támogatása	Biztosítani kell, hogy a világítás, hőmérséklet, relatív páratartalom, a levegő portartalma és egyéb környezeti feltételek (gázkoncentráció vagy zajszint) értékei a tartási helyen nem érik el az állatra ártalmas szintet.
			Borjú: 4. pont 2002. június 1.		
			Sertés: 1.5, 1.12 2002. június 1.		
			Tojótyúk: 7. pont 2012. január 1.		
			14, 20. pont 2002. június 1.		
Megfelelés az állatok tartási helyének biztonságára vonatkozó rendelkezések	A 98/58/EK tanácsi irányelv mellékletének 12. fejezete	1998. évi XXVIII. törvény 5. cikk, (1) bekezdése 32/1999. (III.31.) FVM rendelet, 8 cikk (5) bekezdés	Általános: 5. cikk (3) bekezdés, 2002. június 1.	Fiatal gazdák induló támogatása	Az állatokat olyan körülmények között kell tartani, hogy ne tudjanak megszökni Meg kell felelni a tűzveszély megelőzésével
			Borjú: 3, 8, 10. pont:		

		1998. évi XXVIII. törvény 5. cikk (3) bekezdése, 32/1999. (III.31.) FVM rendelet 5 cikk (3) bekezdése	2002. június 1. Sertés: 1.11, 3.7 pont 2002. június 1. Tojótyúk: 8.2 pont 2007. január 1. 9.1, 15., 22. pont 01.06.02		kapcsolatos előírásoknak Szabad tartás esetén az állatok számára olyan területet vagy létesítményt kell biztosítani, ahol azok a szélsőséges időjárási körülményekkel, ragadozókkal és az egészségre ártalmas egyéb hatásokkal szemben védelmet találnak.
Megfelelés a helyre vonatkozó követelményekkel kapcsolatos előírásoknak	A 98/58/EK tanácsi irányelv mellékletének 15. fejezete A borjak védelmének minimális követelményeiről szóló 91/629/EGK tanácsi irányelv, annak módosítása, a 97/2/EK tanácsi irányelv és a 97/182/EK bizottsági határozat, A sertések védelmének minimális követelményeiről szóló 91/630/EGK tanácsi irányelv, annak módosítása, a 2001/88/EK tanácsi irányelv és a 2001/93/EK bizottsági határozat, A ketrecben	32/1999. (III.31.) FVM rendelet, 4 cikk (3) bekezdés 20/2002 (III.14.) FVM rendelet, 1. melléklet (20) fejezet 20/2002 (III.14.) FVM rendelet, 1. melléklet (22) fejezet 20/2002 (III.14.) FVM rendelet, 2. melléklet, (1.2.1.), (2.1.2.), (4.2.) fejezetek 20/2002 (III.14.) FVM rendelet, 3.	Általános: 4. cikk (3) bekezdés 2002. június 1. Borjú: 20., 22. pont 2007. január 1. Sertés: 1.2.1 pont 2004. május 1. 2.1, 2.1.1, 3.6 pont 2002. június 1. 1.2.2, 1.2.10 pont 2013. január 1. 2.1.2 pont 2003. január 1. 2.1.2 pont 2005. január 1. 2. melléklet, 4.2 pont 2004. május 14.	Fiatalkorú gazdák induló támogatása	Az egyes állatoknak biztosított férőhely mérete feleljen meg az állat fájának, fajtájának, korának és ivarának, továbbá az állatoknak megfelelő hozzáférést kell biztosítani a pihenő-, etető-, itató- és trágyázóterhez Csoportosan tartott borjak és egyéni állásokban tartott borjak férőhely követelményei Csoportosan tartott utónevelt malacok és hízósertések férőhely követelményei. Minden tyúk részére legalább 250cm ² almozott területet kell biztosítani; az alomnak ki kell terjednie a terület legalább 1/3-ára. Természetes pároztatásra

	tartott tojótyúkok védelmének minimális követelményei ről szóló 88/166/EGK tanácsi irányelv A tojótyúkok védelmének minimális követelményei ről szóló 1999/74/EK tanácsi irányelv	melléklet, (6.3.) (6.6.) (9.2.) (10.1.a) fejezetek	Tojótyúk: 6.8 pont 2007. január 1. (minden gazdaságban) 7. pont 2012. január 1. 9.2, 10.1. a) pont 2002. június 1.	használt ólban a kanoknak szabad kijárással kell rendelkezniük legalább 10 m² területre Zárt ellető ólban tartott vemhes kocák férőhely követelményei: legalább 0,3 m szabad területet kell biztosítani a koca mögött az ellető ólban Alternatív rendszerben tartott tojótyúkok esetében, egy fészekaljra legfeljebb 7 tyúk, illetve csoportos fészekaljak esetén 1 négyzetméter fészekaljra legfeljebb 120 tyúk juthat. Korszerű ketreces tartás esetén a tojótyúkok részére tyúkonként legalább 750 négyzetcentiméter ketrecterületet kell biztosítani, legalább 600 négyzetcentiméter hasznosítható területtel.

Megfelelés a tartási és takarmányozás technológiával kapcsolatos előírásoknak	98/58/EK tanácsi irányelv, 3. cikke és a melléklet 14., 16., 17. és 18. fejezete	32/1999. (III.31.) FVM rendelet 3. cikkének (c) szakasza 32/1999. (III.31.) FVM rendelet, 4 cikk (2) bekezdés 32/1999. (III.31.) FVM rendelet, 4 cikk (1) bekezdés	Általános: 4. cikk (1), (2) bek. 2002. június 1. Borjú: 12., 13., 14., 15. pont 2002. június 1. Sertés: 1.2.7, 1.2.8, 1.15, 1.16, 1.17, 6.2, 6.3. pont 2002. június 1. Tojótyúk: 6.1, 6.2, 8.1. c) pont 2007. január 1. 9.7, 9.8, 16, 17, 10.2, 10.3. pont 2002. június 1.	Fiatal gazdák induló támogatása	Az állatot annak fajára, fajtájára, korára, fejlettségére, alkalmazkodóképességére, háziasítottságának fokára, fiziológiai állapotára és etológiai szükségleteire figyelemmel kell takarmányozni, itatni és gondozni Az állatnak néhány kivétellel kizárólag olyan takarmány adható, amely a tudomány jelenlegi állása szerint annak jólétét nem befolyásolja kedvezőtlenül. Az etető- és itatóberendezést úgy kell kialakítani, összeállítani, elhelyezni, üzemeltetni és karbantartani, hogy az megfeleljen a részletes előírásoknak
Az üzemi technológiával összefüggő technológiai fejlesztések	A 98/58/EK tanácsi irányelv mellékletének 13. fejezete A 98/58/EK tanácsi irányelv mellékletének 13. fejezete	32/1999. (III.31.) FVM rendelet, 7 cikk (1) bekezdés 32/1999. (III.31.) FVM rendelet, 7 cikk (2) bekezdés	Általános: 7. cikk (2-3) bek., 8. cikk (1-3), (5) bek. 2002. június 1. 1. melléklet (11) bek.: 2004. május 14. 1. cikk (4) bek.: 2005. január 1. Borjú: 5,9,18,24 pont 2002. június 1. 7. cikk (4) bek.	Fiatal gazdák induló támogatása	Az állatok körül kizárólag biztonságos elektromos berendezések használhatók Az áramütés elleni védelemről gondoskodni kell. Az állattartás során használt műszaki berendezéseket naponta legalább egyszer ellenőrizni kell; minden észlelt hibát azonnal el kell hárítani és haladéktalanul meg kell tenni az állat jólétének és egészségének megóvásához

	A 98/58/EK tanácsi irányelv mellékletének 8. és 9. fejezete A 98/58/EK tanácsi irányelv mellékletének 13. fejezete A 98/58/EK tanácsi irányelv mellékletének 13. fejezete	32/1999. (III.31.) FVM rendelet, 8 cikk (3) bekezdés 20/2002. (III.14.) FVM rendelet, 7 cikk (3) bekezdés Módosítva a 72/2004 (IV. 29.) FVM rendelettel	2005. január 1. Sertés: 1.2.4, 1.2.9, 1.5, 1.7, 1.8, 1.9, 1.10, 3.4, 3.5 pont 2002. június 1. 1.2.5, 1.2.6, 1.2.10 pont 2013. január 1. 1.3. pont 2006. január 1. 1.6. pont 2004. május 14. Tojógyúk: 2. pont 2003. január 1. 6.3, 6.4, 6.5, 6.6, 8.1. pont 2007. január 1. 9.3, 9.4, 9.9, 10.1 b-d), 10.4, 10.5 11, 12, 13, 18, 19, 21, 23. pont 2002. június 1.		szükséges valamennyi óvintézkedést. Az állat zárt elhelyezésekor ki kell küszöbölni az éles széleket és kiemelkedéseket az építményen; a felhasznált anyagok nem zavarhatják az állatot és nem okozhatnak sérülést. Az állattal érintkező felületnek megfelelően tisztíthatónak és fertőtleníthetőnek kell lennie, továbbá az nem készülhet az állat egészségére káros anyagból. Mesterséges szellőzéssel ellátott istállóban olyan kisegítő, kiegészítő megoldásról is gondoskodni kell, amely a mesterséges szellőztetési rendszer meghibásodása esetén is biztosítja az állat egészségének megőrzését és a komfortérzetét megvalósító elégséges légcserét. A mesterséges szellőztető rendszerrel ellátott állattartó épületeket fel kell szerelni a meghibásodásra figyelmeztető riasztó rendszerrel.
	Az I/a1-5 és II/a1-f3 pontokban említett irányelvek	Az I/1-5 és II/a1-f3 pontokban említett nemzeti jogszabály		Fiatal gazdák induló támogatása	Komplex felújítás annak érdekében, hogy megfeleljenek az I/1-5 és II/a1-f3 alintézkedésekben felsorolt

					valamennyi alapfeltételnek és technológiának

6. melléklet: „A mezőgazdaság és az erdészet fejlesztéséhez és korszerűsítéséhez kapcsolódó infrastruktúra” intézkedés keretében a fő vízelvezető rendszernek megfelelően fejlesztésre kijelölt, a regionális vízgazdálkodásba bevont területek

Kijelölt területek	Megyék
1. Berettyó-Sebes körös közti tájegység, Alsó-Nyírvíz tájegység	Hajdú Bihar megye
2. Algyői belvízrendszer	Bács-Kiskun és Csongrád megye
3. Kraszna balparti belvízrendszer	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye
4. Királyéri öblözet	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye
5. Réhelyi, Szeghalmi, Gyomai belvízrendszer	Békés megye -Hajdú Bihar megye
6. Túr-belvíz főcsatorna és Tapolnok-Kömörő térsége	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye
7. Doba-milléri öblözetek	Jász-Nagykun-Szolnok megye
8. Hármas-Körös jobb parti tájegység	Jász-Nagykun-Szolnok megye
9. Kígyós Főgyűjtő csatorna öblözte	Bács-Kiskun megye
10. Felsőszabolcsi belvízrendszer	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye
11. Tisza-Maroszugi, Sámsoni belvízrendszer	Csongrád megye -Békés megye
12. Hortobágy-Berettyó jobb parti belvízrendszer	Jász-Nagykun-Szolnok megye
13. Dél-Pest megyei tájegység	Pest megye
14. Dél-Dunavölgyi tájegység	Bács-Kiskun megye
15. Dél-Borsodi tájegység	Borsod-Abaúj-Zemplén megye
16. Mezőberényi és Dögös-Kákafoki belvízrendszerek	Békés megye
17. Sárréti tájegység és Kösely öblözet	Hajdú-Bihar megye -Békés megye
18. Alsó Szigetköz	Győr-Moson-Sopron megye
19. Kelet Baranyai Tájegység	Baranya megye
20. Nyíri belvízrendszer	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye
21. Cece-Ősi belvízrendszer	Fejér megye
22. Rinya térség	Somogy megye
23. Gyála, Maros bal parti belvízrendszer, Percsori öblözet	Csongrád megye
24. Tisza-Kunság térsége	Bács-Kiskun megye
25. Taktaköz	Borsod-Abaúj-Zemplén megye
26. Bodrogköz	Borsod-Abaúj-Zemplén megye
27. Dél-Heves síkvidék öblözet	Heves megye
28. Beregi belvízrendszer	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye
29. Kurcza térség (Szentés)	Csongrád megye
30. Vidre-éri belvízrendszer (Csongrád)	Csongrád megye
31. Dél-Tolnai öblözet	Tolna megye

7. melléklet: A II. tengelyre vonatkozó kieső bevétel- és költségkalkuláció módszertana

A II. tengellyel összefüggő intézkedéshez tartozó támogatási összegek kiszámítására az Európai Bizottság által felállított elveket alkalmaztuk, nevezetesen, hogy kizárólag az előírások betartásából származó kieső jövedelmet, illetve többletköltségeket térítik meg.

A) Natura 2000 kifizetések mezőgazdasági területen – 213. intézkedés

A kompenzáció mértéke a tagállami jogszabályokban rögzített előírások betartásából származó többletköltségek, valamint elmaradó hasznok alapján kerül meghatározásra. A kompenzáció mértékét az agrár-környezetgazdálkodási intézkedések esetében használt módszertanhoz hasonló módszertan alapján állapítottuk meg.

Először meghatároztuk a földhasználati előírásokat és azok agronómiai hatásait, majd a jövedelemkiesést/növekedést, illetve költségcsökkenést/növekedést előidéző tényezők hatását számoltuk ki az agronómiai hatások alapján, s végül az előbb említett tényezők hatásait összegezve állapítottuk meg a jövedelemkiesés mértékét. A kompenzáció javasolt mértékének kiszámolása során az utolsó lépés a közelebbi ezres értékre történő kerekítés.

A Natura 2000 gyepterületek támogatása mértékének meghatározásakor 3 földhasználati előírás költségvonzatát vettük figyelembe.

NATURA 2000 előírások	viszonyítási alap (HMKÁ/általános gyakorlat)	kifizetés kalkuláció
túllegeletetés elkerülése	túllegeletetés elkerülése	nincs kifizetés
termésnövelés tilos	növényvédőszer/műtrágyák használata	a hiányzó takarmányt helyettesítő vásárolt takarmány többletköltsége
tápanyagutánpótlás csak elhullajtott trágyából	növényvédőszer/műtrágyák használata	nincs kifizetés (előzőben benne van)
a terület 5 %-át kaszátlanul kell hagyni	nincs	jövedelem kiesés a le nem kaszált terület miatt
madárbarát kaszási módok	nincs	a speciális kaszálás többletköltsége
kaszálék lehordása a gyepterületről	nem releváns	nincs kifizetés

A támogatások kiszámításának menete és a szakértők bevonása megegyezik az „Agrár-környezetgazdálkodási kifizetések” alatt leírtakkal (ld. alább).

Általános szempontok

A számítás lépései: először meghatároztuk a földhasználati előírásokat és azok agronómiai hatásait, majd a jövedelemkiesést/növekedést, illetve költségcsökkenést/növekedést előidéző tényezők hatását számoltuk ki az agronómiai hatások alapján; végül az előbb említett tényezők hatásait összegezve állapítottuk meg a jövedelemkiesés mértékét. A kompenzáció javasolt mértékének kiszámolása során az utolsó lépés a közelebbi ezres értékre történő kerekítés és a javasolt összeg meghatározása. A következő táblázat áttekintés, mely tartalmaz néhány gyakran előforduló gazdálkodási előírást, a hozzájuk kapcsolódó kötelező alapkövetelményeket (baseline), valamint a kettő közti különbségből adódó jövedelemkiesés mértékét, amely alapján a kompenzáció mértéke meghatározásra került.

A szakértők bevonása tervezésbe/támogatások kiszámításába

A támogatások összegét az 1974/2006/EK tanácsi rendelet 53. cikkének megfelelően független szakértőkből álló csoport számította ki: TAR Ferenc főtervező, az Agrár-környezetgazdálkodási Társaság független szakértője, SZUDA Zoltán tervező, a Biokultúra Egyesület független szakértője, FÜLÖP Gyula tervező a Birdlife Magyarország szakértője, SZABÓ Zoltán koordinátor, Csongrád Megyei Agrár Információs, Szolgáltató és Oktatásszervező Kht.

Adatgyűjtés

A támogatások összegét az 1974/2006/EK tanácsi rendelet 53. cikkének megfelelően független szakértők számították ki. A számítások alapjául az Agrárgazdasági Kutatóintézet által üzemeltetett kísérleti rendszer működésének 2003, 2004 és 2005-ös évre vonatkozó gazdasági adatok, a működési költségek tekintetében pedig a Magyar Mezőgazdasági Gépgyártók Szövetsége által rendelkezésre bocsátott 2006. évi tényadatok szolgáltak.

A fenti alapadatokon kívül az alábbi intézmények további információkat és konkrét adatokat bocsátottak rendelkezésre: Szent István Egyetem, Debreceni Egyetem, Magyar Biokultúra Egyesület, Magyar Zöldség-Gyümölcs Terméktanács, Magyar Növényvédő Mérnöki és Növényorvosi Kamara, a Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal (MGSZH) Központ Növényegészségügyi és Talaj/Agrárkörnyezetvédelmi Igazgatósága, a Magyar Juhtenyésztők Szervezetei, a Nemzeti Park Igazgatóságok, a Magyar Agrárkamara, a Magyar Állattenyésztők Szervezete, a Birdlife Magyarország és különböző agrár-környezetgazdálkodással foglalkozó gazdálkodók.

A célprogramok és számítások nyilvános egyeztetése

Az alábbi partnerek véleményezték és igazolták a számításokat: Állattenyésztési és Takarmányozási Kutatóintézet, Magyar Állattenyésztők Szervezete, WWF Magyarország, BirdLife Magyarország, Magyar Természetvédők Szövetsége, a Közép- és Kelet-Európai Munkacsoport a Biodiverzitás Megőrzéséért, a Bizottság az Őshonos Magyar Fajták Megőrzéséért, a Szőlészeti és Borászati Kutató Intézet, a Gyümölcs- és Dísznövénytermesztési Kutató Intézet, a Fiatal Gazdák magyarországi Szövetsége.

B.1.) szántóföldi célprogramok

AKG előírások	bevezetett célprogramok										viszonyítási alap (HMKÁ/általános gyakorlat)	kifizetés kalkuláció
	integ rált	öko- gazdál- kodás	statu- sman- age- ment	MTE T tűzok	MTE T daru	MTE T madár	MTE T kék- vércse	víz- erózió	szél- erózió			
az ökögazdálkodásra vonatkozó előírások (2092/1991 rendelet)											műtrágya és növényvédőszer használat	jövedelem kiesés a termés és árkülönbségekből adódóan
átfogó talajvizsgálat a célprogram első és ötödik évében											egyszerűsített talajvizsgálat 5 évente	az egyszerűsített és az átfogó talajvizsgálat árkülönbözete
tápanyag-gazdálkodási terv elkészítése és alkalmazása											nincs tápanyag-gazdálkodási terv	a tápanyag-gazdálkodási terv költsége részben
földhasználati terv/ültetési-vetési terv készítése és alkalmazása											nincs földhasználati terv/ültetési-vetési terv	földhasználati/vetési terv költsége
a parcellaméret nem haladhatja meg a 2 ha-t											az átlagos parcellaméret 50 ha fölött van	a kis parcellaméretből adódó magasabb gépészeti költség
maximum N kijuttatás 90 kg/ha/év											nemzeti átlagos N kijuttatás 78 kg/ha/év	nincs kifizetés
5 évente középmező talajlazítás											nem alkalmaznak középmező talajlazítást	talajlazítás költsége, szántás költsége viszont elmarad
vetésváltás szabályainak betartása											a vetésváltás szabályainak betartása (HMKÁ)/ agronómiailag megfelelő vetésváltás nem jellemző	nincs kifizetés
Vetésszerkezet - horizontális célprogramok (max 60% kukorica, búza, napraforgó, min. 10% pillangós növény)											65% kukorica, búza, napraforgó, 4% pillangós	az átlagos nemzeti vetésszerkezethez képest a bruttó eltérés
Vetésszerkezet - horizontális célprogramok (max 50% kukorica, búza, napraforgó, min. 10% pillangós növény)											65% kukorica, búza, napraforgó, 4% pillangós	az átlagos nemzeti vetésszerkezethez képest a bruttó eltérés
tűzoknak kedvező vetésszerkezet											65% kukorica, búza, napraforgó, 4% pillangós	az átlagos nemzeti vetésszerkezethez képest a bruttó eltérés
darunak/vadlúdnak kedvező vetésszerkezet											65% kukorica, búza, napraforgó, 4% pillangós	az átlagos nemzeti vetésszerkezethez képest a bruttó eltérés
Vetésszerkezet - madárélőhely											65% kukorica, búza, napraforgó, 4% pillangós	az átlagos nemzeti vetésszerkezethez képest a bruttó eltérés
Vetésszerkezet - kékvércse											65% kukorica, búza, napraforgó, 4% pillangós	az átlagos nemzeti vetésszerkezethez képest a bruttó eltérés

AKG előírások	bevezetett célprogramok										viszonyítási alap (HMKÁ/általános gyakorlat)	kifizetés kalkuláció
	integ rált	OKO- gazdál- kodás	stea- manage- ment	MTE T tűzok	MTE T daru	MTE T madár	MTE T kék- vércse	víz- erózió	szél- erózió			
Vetésszerkezet - vízerózió										65% kukorica, búza, napraforgó, 4% pillangós	az átlagos nemzeti vetésszerkezethez képest a bruttó eltérés	
Vetésszerkezet - szél-erózió										65% kukorica, búza, napraforgó, 4% pillangós	az átlagos nemzeti vetésszerkezethez képest a bruttó eltérés	
5 évente egyszer zöldtrágya										nem alkalmaznak zöldtrágyát	zöldtrágyázás költsége	
környezetbarát növényvédelem										engedélyezett növényvédőszer használat	környezetbarát növényvédőszeres többletköltsége	
rovarirtó használata tilos										általában alkalmazzák	jövedelem kiesés a termésveszteség miatt	
iszap, szennyvíz, szennyvíziszap kijuttatás tilos										ritkán van kijuttatás	nincs kifizetés	
növényvédelmi előrejelző rendszer alkalmazása										növényvédelmi előrejelző rendszert nem alkalmaznak	az előrejelzéshez kapcsolódó többlet munkaerő költség	
melioráció és öntözés tilos										nem jellemző	nincs kifizetés	
rágcsálóirtó és talajfertőtlenítő használata tilos										jellemzően használják	a kártevők okozta károk miatti jövedelem kiesés	
évelő pillangósok esetén a terület 5%-át meg kell hagyni (nem szabad lekaszálni)										nincs	a be nem takarított növények miatti jövedelem kiesés	
madárbarát kaszálás										nincs	a speciális betakarításból adódó gépészeti többletköltség	
vadriasztó lánc használata kaszáláskor										nincs	a vadriasztó lánc használatából adódó gépészeti többletköltség	
lucerna betakarítás két részletben (50% korai - 50% kései)										nincs	jövedelem kiesés a kései betakarításból adódó minőségromlás miatt	
a kaszálás tervezett helyét és időpontját jelenten										nincs	nincs kifizetés	
gépekkel csak nappal lehet dolgozni										ritkán fordul elő (kampánymunkák - betakarítás)	nincs kifizetés	
gabona betakarítás kezdete csak július 1 után										általában június végén kezdik meg a betakarítást	nincs kifizetés	
talált madárfészket be kell jelenten										nincs	nincs kifizetés	
6 m növényvédőszermentes sávot										nincs	jövedelem kiesés a termésveszteség miatt	

AKG előírások	bevezetett célprogramok										viszonyítási alap (HMKÁ/általános gyakorlat)	kifizetés kalkuláció
	integ rált	OKO- gazdál- kodás	stea- dmanage- ment	MTE T tűzok	MTE T daru	MTE T madár	MTE T kék- vércse	víz- erózió	szél- erózió			
kell hagyni												
sorközművelés május 1 után tilos					✖						nincs	jövedelem kiesés a termésveszteség miatt
hó eltakarítás a repceföldek 10%-ról					✖						nincs	jövedelem kiesés a termésveszteség miatt
gabona betakarítás után a zöld ugar meghagyása						✖	✖	✖			nincs	az ugar ápolásának többletköltsége
zöld ugar szárzúzása								✖			nincs	nincs kifizetés
kukorica betakarítás előtt a terület 10%-át mulcsozni kell, Februárig megtartani						✖					nincs	jövedelem kiesés a termésveszteség miatt
gyomirtószer használata csak egyszer engedélyezett a gazdálkodási év során							✖				nincs	jövedelem kiesés a termésveszteség miatt
téli/tavaszi talajtakarás									✖		nincs	fedő növény művelésével kapcsolatos többletköltség
szintvonalaknak megfelelő talajművelést kell alkalmazni									✖		nincs	géphasználat többletköltsége
őszi vetésű növények után zöldtrágya										✖	nincs	zöldtrágyázás többletköltsége
a talajművelés iránya legyen merőleges a meghatározó széljárás irányára										✖	nincs	géphasználat többletköltsége
5 évente csak egyszer engedélyezett a szántás (szántás nélküli talajművelés)										✖	nincs	talajművelés többletköltsége

B.2.) legelő célprogramok

AKG előírások	ezen célprogramokban alkalmazva						viszonyítási alap (HMKÁ/általános gyakorlat)	kifizetés kalkuláció
	extenzív	öko	MTÉT tűzok	MTÉT élőhely	környezetvédelmi célú földhasználatváltás	természetvédelmi célú földhasználatváltás		
az ökogazdálkodásra vonatkozó előírások (2092/1991 rendelet)	x						növényvédőszer/műtrágyák használata	biotakarmány többletköltsége
legeltetési gyepgazdálkodás	x	x	x	x	x	x	gyep minimális ápolása (legalább évi 1 kaszálás)	nincs kifizetés
kétszeri kaszálásos gyepgazdálkodás	x	x	x	x	x	x	gyep minimális ápolása (legalább évi 1 kaszálás)	a plussz kaszálás költsége
állatsűrűség 0,2-1 ÁE/ha között	x	x	x	x			gyep minimális ápolása (legalább évi 1 kaszálás)	nincs kifizetés
állatsűrűség 0,2-0,5 ÁE/ha között					x	x	gyep minimális ápolása (legalább évi 1 kaszálás)	nincs kifizetés
pásztoroló legeltetés	x	x	x	x	x	x	jellemzően karámos vagy szabad legeltetés	pásztoroló legeltetés többletköltsége
a sűrű vetés/műtrágyázás/öntözés általi terméshozás tilos	x	x	x	x	x	x	növényvédőszer/műtrágyák használata	jövedelem kiesés terméshozás miatt
az állatsűrűség növelése 0,3 ÁE/ha-ra a harmadik év végére	x	x	x	x			gyep minimális ápolása (legalább évi 1 kaszálás)	nincs kifizetés
az állatsűrűség növelése 0,2 ÁE/ha-ra a harmadik év végére					x	x	gyep minimális ápolása (legalább évi 1 kaszálás)	nincs kifizetés
őszi tisztító kaszálás és bálalehordás	x	x			x		nincs	tisztító kaszálás költsége
bálalehordás október végéig	x	x			x		nem releváns	nincs kifizetés
boronálás, gyeplazítás tilos			x	x		x	nem releváns	nincs kifizetés
10% kaszátlan területet kell hagyni			x	x		x	nem hagynak	jövedelem kiesés a le nem kaszált terület miatt

madárbarát kaszálási módszerek	x	x	x		nem releváns	a speciális kaszálás többletköltsége	
vadriasztó lánc használata kaszáláskor	x	x	x		nem használják	a speciális kaszálás többletköltsége	
bálalehordás egy hónapon belül	x	x	x		nem hordják le	nincs kifizetés	
felszíni vizek elvezetése tilos	x	x	x	x	a felesleges vizet levezetik	a hiányzó takarmányt helyettesítő vásárolt takarmány többletköltsége	
tűzokos élőhelyeken a legeltetés május 31 után kezdődhet (a célprogramban szereplő gyepterület maximum 50%-án)	x				előbb kezdik	a hiányzó takarmányt helyettesítő vásárolt takarmány többletköltsége	
csak a Nemzeti Park Igazgatóságok engedélyével szabad villanypásztort felállítani	x	x		x	a Nemzeti Park Igazgatóságok engedélye nélkül is szabad villanypásztort felállítani	nincs kifizetés	
gépekkel csak nappal szabad dolgozni	x	x		x	nem releváns	nincs kifizetés	
első kaszálás június 30 után	x	x		x	első kaszálás április második felében	a hiányzó takarmányt helyettesítő vásárolt takarmány többletköltsége	
a kaszálás tervezett idejének és helyének bejelentése	x	x		x	nincs	nincs kifizetés	
talált madárfészkek bejelentése	x	x		x	nincs	nincs kifizetés	
első kaszálás a terület 50%-án június 15 után, második kaszálás a terület másik felén július 30 után	x				nincs	a hiányzó takarmányt helyettesítő vásárolt takarmány többletköltsége	
első kaszálás június 15 után		x		x	első kaszálás április második felében	a hiányzó takarmányt helyettesítő vásárolt takarmány többletköltsége	
vegyszeres növényvédelem tilos	x	x	x	x	x	vegyszeres növényvédelem jellemző	gyomszabályozás többletköltsége
az első évben csak egy kaszálás engedélyezett				x	x	jellemző	nincs kifizetés
a második évtől legeltetés/kaszálás				x	x	jellemző	nincs kifizetés
kaszálás csak május 1 után				x	x	első kaszálás április második felében	a hiányzó takarmányt helyettesítő vásárolt takarmány többletköltsége
sűrű vetés gyeptelepítéskor csak 5 évente egyszer				x	x	rendszeres sűrű vetés ritkán fordul elő	nincs kifizetés

B.3.) monokultúra célprogramok

AKG előírások	célprogramok			viszonyítási alap (HMKÁ/általános gyakorlat)	kifizetés kalkuláció
	integrált	ökogazdálkodás	hagyományos gyümölcsös		
az ökológiai előírások (2002/1991 rendelet)		x		műtrágya és növényvédőszer használat	jövedelem kiesés a termés- és árkülönbségek miatt
átfogó talajvizsgálat a célprogram első és ötödik évében	x	x	x	talajvizsgálat nem kötelező	az átfogó talajvizsgálat költsége
levél tápanyag vizsgálata a tápanyag-utánpótláshoz	x	x		nincs	a levélelemzés költsége
tápanyag-gazdálkodási terv	x	x	x	nincs	tápanyag-gazdálkodási terv költsége részben
iszap, szennyvíz, szennyvíziszap kijuttatás tilos	x	x	x	nincs	nincs kifizetés
környezetbarát növényvédelem	x	x		engedélyezett növényvédőszer használat	környezetbarát növényvédőszer többletköltsége
szex feromon csapdák használata	x	x		nincs	a feromon csapdák és a munkaerő költsége
növényvédelmi előrejelző rendszer alkalmazása	x	x	x	nincs	a rendszerhez kapcsolódó többlet munkaerő költsége
madárodú, műfészkek	x	x	x	nincs	a madárodúk és műfészkek költsége
rovaroknak búvóhely létesítése		x		nincs	a rovarbúvóhelyek létesítésének költsége
nutrient management only by FYM or compost			x	ásványi műtrágya használata jellemző	jövedelem kiesés a terméskülönbségek miatt
fák közötti gyeptakaró fenntartása és ápolása			x	nincs	a gyeptakaró ápolási költsége
csak ökológiai növényvédelem			x	engedélyezett növényvédőszer használat	jövedelem kiesés a termésveszteség miatt
csak ritkító metszés			x	intenzív metszés alkalmazása jellemző	nincs kifizetés

Indoklás – almával és szőlővel kapcsolatos támogatások

Az integrált alma- és szőlőtermesztés esetében az agrár-környezetvédelmi kifizetések magasabbak, mint a csonthéjas és bogyós gyümölcsök integrált termesztése esetében. Az alma- és szőlőkultúrák termesztési körülményei viszonylag intenzívebbek, mint a csonthéjas vagy bogyós gyümölcsöké. Egyrészt a növényvédelmi kezelések átlagos gyakorisága kétszerese az alma és szőlő esetében (lásd táblázat), másrészt a környezetbarát növényvédő szerek is drágábbak a hagyományos termékeknél, továbbá gyakorlati alkalmazásukhoz speciális szaktudás szükséges. A szelektív rovarirtó szerek továbbá kizárólag bizonyos fajta kártevők ellen nyújtanak védelmet. Amennyiben környezetbarát növény védőszereket alkalmaznak, új kártevő felbukkanásakor más szerrel kell elvégezni a kezelést. A termelési rendszer (pl. metszés, illetve betakarítás) szintén költségesebb az alma és a szőlő esetében. Alma és szőlőkultúrákban viszonylag drága a növényvédelmi kezelések megfelelő idejének meghatározására használt növényvédelmi előrejelző rendszerek alkalmazása.

Táblázat: Növényvédelmi technológia gyümölcs-csoportok szerint

Növényvédelmi technológia	mennyiségi egység	alma	csonthéjasok	bogyósok	szőlő
Összes kezelések átlagos száma	kezelés	17	9	7	12
Átlagos összes növényvédő szer költség	EUR/ha	1189	668	622	952

B.4.) vizes területekre vonatkozó célprogramok

AKG előírások	célprogramok				viszonyítási alap (baseline) (HMKÁ/általános gyakorlat)	kifizetés kalkuláció
	nádgazdálkodás	vizes élőhelyek fenntartása	vizes élőhelyek létrehozása			
nádgazdálkodás	x				a nádat nem aratják, nincs nádgazdálkodás	nincs kifizetés
nádatás december 15 és február 28 között megengedett	x				ezen időtartományon kívüli időpontokban van nádatás	nincs kifizetés
15 cm-es tarlót kell hagyni	x				nem hagynak tarlót	jövedelem kiesés a termésveszteség miatt
a terület 20%-án nincs nádatás	x				nem alkalmazzák	jövedelem kiesés a termésveszteség miatt
felszíni vizek elvezetése tilos		x			vízvezetés jellemző	jövedelem kiesés a termésveszteség miatt
termésnövelés műtrágyával és növényvédőszerrel tilos		x			termésnövelés más műtrágyákkal	jövedelem kiesés a termésveszteség miatt
a terület hasznosítása legeltetéssel vagy kaszálással		x			jellemző	nincs kifizetés
az állatsűrűség növelése 0,2 ÁE/ha-ra a harmadik év végére		x	x		minimális gyepápolás	nincs kifizetés
betakarítás csak madárbarát módszerekkel		x			a szokásos betakarítási módszerek	a speciális kaszálás többletköltsége
vizes élőhely létrehozása			x		szántóföldi gazdálkodás/gyepgazdálkodás	jövedelem kiesés földhasználati korlátozás miatt
vízviszataratást kell alkalmazni, drénezés tilos			x		vízvezetés jellemző	jövedelem kiesés a termésveszteség miatt
termésnövelés műtrágyával és növényvédőszerrel tilos			x		termésnövelés ásványi műtrágyával	jövedelem kiesés a termésveszteség miatt
a növényzetet évente 2-szer kell lekaszálni			x		a növényzetet évente 1-szer kaszálják	a betakarítás többletköltsége
a kaszáláskor 15 cm-es tarlót kell hagyni		x	x		nem hagynak tarlót	jövedelem kiesés a termésveszteség miatt
állatsűrűség 0,5 ÁE/ha alatt		x	x		minimális gyepápolás (legalább évi egyszeri kaszálás)	nincs kifizetés

C) Őshonos és veszélyeztetett gazdasági állatok genetikai állományának megőrzése a tenyésztés segítségével – 214B intézkedés

C.1.) Általános szempontok:

A felmerülő költségek egy része fajspecifikus, a többi általános jellegű. A hosszabb gazdálkodási időből adódó többlet takarmánymennyiség az utóbbi költségek jelentős részét képezi. A jövedelemkiesés szintén az intenzív és őshonos állatfajták eladási árai és teljesítménye közötti különbségekből ered (hús, tej, tojáshozam). A tenyésztési program (adatgyűjtés, feldolgozás és értékelés, állatok nyilvántartása, törzskönyvezés, típus-osztályozás, tenyészérték becslés, különböző kiválasztási módszerek használata, vonal vagy család megőrzés, magasabb hím-nőstény arány, több tenyésztési csoport stb.) betartása jelentős mennyiségű többletmunkát és ezáltal többlet költségeket is eredményez, amelyeket a támogatási összeg meghatározásánál figyelembe kell venni.

Az őshonos fajták tenyésztése során jelentkező főbb költségtényezők kifejtése

Többlet takarmánycsúszás: az őshonos állatok több takarmányt fogyasztanak (tömegtakarmányt és abrakot egyaránt), mivel az intenzív fajtákéhoz viszonyítva hosszabb és lassabb a növekedésük. A többlet takarmányozási idő 5-20%-kal hosszabb időt (nap) jelent az intenzív fajtákhoz képest. A 2. táblázat mutatja fajtára lebontva a hosszabb idő okozta költségeket.

Állománykezelési többletköltségek: bár az őshonos állatokat általában extenzív körülmények közt tartják, az állomány kezelésének (a tenyésztési program végrehajtása érdekében) pontosabbnak kell lennie, ami más állattenyésztési rendszerekhez képest többletköltségeket okoz. A többletköltségek a munkaerő többletköltségéből, (képzettebb munkaerő, egy állatra több munkaóra jut) és a magasabb hím-nőstény ivararány szükségletből adódnak (2-20-szor több hím tenyészállatra van szükség, mint az intenzív fajtáknál, mivel kisebb a szaporodási kapacitásuk, illetve a vonal vagy család fenntartása érdekében több tenyészcsoporthoz van szükség).

Eladási árakban jelentkező különbség: az őshonos fajták eladási ára (a szőke mangalica kivételével) 10-50%-kal alacsonyabb, mint az intenzív, piacképes fajtáké. A legnagyobb eltérések a lófajták esetében tapasztalhatóak (az őshonos lófajták ára összehasonlítva a versenylovak árával).

Az adatgyűjtés költsége: a pontos és hiánytalan adatgyűjtés (pedigré, teljesítmény, állatorvosi, állategészségügyi adatok) extenzív tartás esetén meglehetősen nehéz, pl.:

DNS teszthez vérminta gyűjtése, állatorvosi műtétek, típus-osztályozás, testmérétek, mázsálás stb. A tenyésztési program követelményeinek teljesítéséhez mindezekre szükség van (a gazda vagy a tenyésztő szervezet végzi el).

Adatfeldolgozás költsége: az összegyűjtött adatokat a tenyésztő szervezet dolgozza fel; a szolgáltatásért a tenyésztők fizetnek.

Genetikai érték alapján történő kiválasztás: valamely fajta a tenyésztő szervezet által kidolgozott tenyésztési programjának megvalósítása érdekében kell elvégezni ezt a feladatot. Ide tartozik a teljesítményértékelés, a szaporulatvizsgálat, valamint a tenyészértékbecslés. Minden őshonos fajtának saját speciális értékelési rendszere van, egyedi mutatókkal. Ezekhez a vizsgálatokhoz bonyolult, drága szoftverekre és képzett szakemberekre van szükség.

- Sertés: a mangalica malacok száma éves szinten nem éri az intenzív fajták átlagos szaporulatának a felét. Ez jelentős jövedelemkiesést jelent az értékesítésnél. Továbbá a malacok leválasztása később következik be, és a sertések a vágásérettséget 6 helyett csak 11-12 hónap alatt érik el.
- Juh és kecske: az őshonos fajták értékesítése kereslet hiányában komoly kihívást jelent. Az eladási ár alig éri el a modern fajtákért fizetett ár felét, míg a tartás 30%-al több időt vesz igénybe (a bárány később éri el az eladási súlyt). Az ikerellések gyakorisága fele a korszerű fajtákénak.
- Baromfi: adott létszámú állományhoz tízszer annyi induló szülőállományra és 2-3-szor hosszabb időre van szükség, mint az intenzív hibridek esetében. Ez azt is jelenti, hogy a takarmányozás költsége 7-8-szor magasabb, mint az intenzív hibrideknél. Sőt, az 1974/2006/EK rendelet V. mellékletében meghatározott, tojótyúkra és más szárnyasokra vonatkozó állategység „szorzók” nem alkalmazhatóak egyes őshonos baromfifajták esetében, mivel túl általánosak, és nem veszik figyelembe az adott fajták jellemzőit. A magyar fajták 5 pedigre-állománya jelentősen eltér egymástól testsúly, tojáshozam és más szaporodási és tartási képességek tekintetében.

C.2.) Példa – Szürkemarkarha kifizetések Magyarországon

A magyar szürkemarkarha napi testsúlygyarapodása és vágási kitermelése alacsonyabb a korszerű szarvasmarhafajtákénál, így azonos költség mellett alacsonyabb súlyon és alacsonyabb áron értékesíthető. Leválasztott borjú:

korszerű húsmarha	300 kg	500 Ft/kg	= 150.000 Ft
magyar szürkemarkarha	250 kg	350 Ft/kg	= 87.500 Ft
Veszteség			62.500 Ft

Mivel a Magyar Szürkemarkarha extenzív tartása alacsonyabb költségekkel jár, csak 40.000 Ft, azaz **160 euró jövedelemkiesés/tehén** szerepel a számításban.

Fajtafenntartó állomány:

Mindössze 40.000 Ft, azaz 160 euró jövedelemkiesés/tehen szerepel a számításban.

Nukleusz állomány:

(Költségek 100 tehenre vetítve):

- A tenyészállatok megfelelő állapotát a tenyésztési szabályoknak megfelelően egész éven át fenn kell tartani.
- A mindennapi munkák szintjén jelentkező többletfeladatok szakszerű ellátásához képzett munkaerőre van szükség *(4.300 euró/év/100 tehen*)*.
- A szorosabb ivararány fenntartása érdekében a bikák számát 50 tehenenként évente 1-el növelni kell *(1200 euró)*.
- Az állandó jelölés (tetoválás, krotália) és az adatgyűjtés kötelező.
- A tenyésztési naplóban vezetett adatokat rendszeresen jelenteni kell a tenyésztő szervezet felé.
- A leszármazási teszt elvégzése mindkét ivar esetében kötelező *(4000 euró laborköltség)*.
- A leválasztott és 30 hónapos borjak testsúlyának mérése mindkét ivar esetében szükséges *(150 euró)*. *Bérlet vagy amortizációs költség.*
- A tenyésztő szervezet számítógépes koordinációs rendszerének használata vagy saját törzskönyvezési rendszer *(150 euró) operátor*.
- Nem nyereséges vonalak és családok fenntartása *(1000 euró)*, az öreg családtagok (túl öreg tehenek) további tartásának költségei.
- Az állomány méretének fenntartása fiatal tehenekkel és bikákkal.
- A legjobb bikaborjakat tenyésztési célra kell nevelni saját csordájukon belül vagy a fiatal bikák telepén *(600 euró) 2 bikaborjú/év*)*.
- A felesleges állatok eladásakor figyelembe kell venni a tenyésztő szervezet előírásait. *(1000 euró) / év 2 kiválasztott bikaborjú tartási költsége a fajta fenntartása érdekében, 2,5 évig.*

Összefoglalva:

12 400 euró/ 100 tehén nukleusz állomány esetén.

Egy tehenre vetítve: 124 euró, azaz 31.000 Ft.

Összköltség:

284 euró/tehen (= 160 euró jövedelemkiesés + 124 euró többletköltség).

mindössze 160 euró/tehen veszteség miatti kompenzáció fenntartó állomány esetén.

D) Erdészeti intézkedések

D.1.) Mezőgazdasági területek első erdősítése – 221. intézkedés

Adatgyűjtés:

A költségek kiszámítása az erdészeti hatóság területi szervei által végzett országos adatgyűjtésen alapul, számos kedvezményezett csoport megkérdezésével, az állománytípusok, természeti adottságok, valamint a regionális és ökológiai különbségek figyelembevételével. Az adatok feldolgozása során az átlagköltségek kiszámításához a korábbiakban erdősítésre került terület nagyságát is figyelembe vették. Az adatgyűjtés eredményeinek és saját kutatásának alapján a költségszámítást az Erdészeti Tudományos Intézet végezte.

Az erdősítés költségei magukban foglalják az anyagköltséget, az erdősítés tényleges költségeit, valamint valamennyi kapcsolódó és szükséges költséget (pl.: tervezési költségek, növényvédelem költségei).

Telepítési támogatás kiszámításának módszere:

A fent ismertetett módszertan alkalmazásával jutottunk a 6 célállomány első kivitelére és karbantartására vonatkozó költségek országos értékeinek meghatározásához. A következő lépés a hozzájárulás intenzitásának meghatározása volt. A hazai erdészeti potenciálra alapozott és a hosszú távú erdőhasználatot előtérbe helyező erdészeti stratégiai irányok alapján a megfelelő célállomány-szerkezet kialakítása érdekében a célállományokat az alábbiaknak megfelelően két prioritási kategóriába soroltuk, s ennek megfelelően a hozzájárulás mértéke is eltérő.

Célállomány:	Tölgy és bükk	Egyéb lombos keményfa	Egyéb lombos puhafa	Fehér akác	Nyár	Fenyő
Prioritás	Magas	Magas	Magas	Közepes	Közepes	Közepes
átlagos talajon	70%	70%	70%	70%	70%	50%

A támogatások között további differenciálást eredményez, hogy a telepíteni kívánt területek esetében megkülönböztetünk tíz fok feletti lejtésű, és tíz fok alatti lejtésű területeket. Az adatok azt mutatják, hogy a tíz fok feletti lejtésű területeken a költségek átlagosan 10%-al magasabbak, mint a tíz fok alatti lejtésű területeken, mivel a nagyobb lejtésű területeken gépek csak korlátozottan használhatók.

A kiegészítő támogatások esetén a költségek aránya az Erdészeti Tudományos Intézet szakvéleménye alapján került meghatározásra a tényleges költségek 50%-aként.

A fenntartási költségek kiszámításának módszere:

A fenntartási költségek esetén 5 év tevékenységének teljes költségarányát vizsgáltuk, és az így kapott értéket egyenlően osztottuk el a rendelkezésre álló 5 éves időszak alatt.

Bevételkedés miatti támogatások kiszámításának módszere:

A bevételkedés miatti támogatások számítási rendszerének megalkotása során az elsődleges szempont az volt, hogy igazodjunk a gazdák által az erdősítést megelőzően kapott átlagos támogatásokhoz, és hogy figyelembe vegyünk a termelés felfüggesztése miatt kieső hasznot. Alapvetően elkülönítettük a gyep területeket és az egyéb, intenzívebb művelés alá tartozó mezőgazdasági területeket. A bevételkedés miatti támogatás mértéke semmi esetre sem haladhatja meg a 242 euró/ha értéket. Így szeretnénk elkerülni a túlfinanszírozás lehetőségét.

Az 1689/2006/EK rendelet értelmében szántóföld esetén a bevételkedés miatti támogatás nem mezőgazdasági termelők (természetes személyek) részére adható maximális összege a 242 euró/ha számított bevételkedéssel szemben 150 euró/ha/év.

A gyepterületeken számolt jövedelemkiesés 92 euró/ha; nem mezőgazdasági termelők esetében ezt az értéket 150/242 arányban csökkentettük, ennek eredménye 57 euró/ha. Így a mezőgazdasági termelők, és a nem mezőgazdasági termelők egyenlő esélyekkel rendelkeznek az erdősítendő terület művelési ágától függetlenül.

D.2.) Agrár-erdészeti rendszerek első létrehozása mezőgazdasági földterületeken - 222. intézkedés

A telepítési költségek megállapításának módja:

Az egyes agrár-erdészeti rendszerek normatív támogatási egységárainak kiszámítása során a különböző forrásokból (szakmai szövetségek, egyetemek, ERTI stb.) összegyűjtött adatokból képzett bekerülési egységárakat a *h*) pontban feltüntetett, a 1698/2005/EK tanácsi rendelet mellékletében meghatározott támogatási arányokkal csökkentettük. A költségek kiszámítása az erdészeti hatóság területi szervei által végzett országos adatgyűjtésen alapul, számos kedvezményezett csoport megkérdezésével, az állománytípusok, természeti adottságok, valamint a regionális és ökológiai különbségek figyelembevételével. Az adatok feldolgozása során az átlagköltségek kiszámításához a korábbiakban erdősítésre került terület nagyságát is figyelembe vették. Az átlagköltségeket az agrár-erdőgazdasági rendszerben lévő növények száma csökkenésének megfelelően csökkentették. A számításokat az Erdészeti Tudományos Intézet által megbízott független szakértő végezte.

A kifizetési kulcsok egységesek és hektár-alapúak, a kifizetés tehát nem számla alapján történik.

A számításokhoz használt adatforrások

- Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal Erdészeti Igazgatóságai
- Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium
- Erdészeti Tudományos Intézet
- Szakértői becslés
- Egyéb adatforrások (APEH, KSH, Szent István Egyetem stb.)

A szakértői becslések esetén a számok a Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal Erdészeti Igazgatóságaival való egyeztetést követően kerültek elfogadásra. Az adatfeldolgozást, a háttérszámításokat és a támogatási arányok meghatározását független tanácsadó szervezet végezte, folyamatosan egyeztetve a Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal Erdészeti Igazgatósággal és erdészeti szakemberekkel.

D.3.) Nem mezőgazdasági földterület első erdősítése – 223. intézkedés

A támogatási összegek számításának módja:

Adatgyűjtés:

A költségek kiszámítása az erdészeti hatóság területi szervei által végzett országos adatgyűjtésen alapul, számos kedvezményezett csoport megkérdezésével, az állománytípusok, természeti adottságok, valamint a regionális és ökológiai különbségek figyelembevételével. Az adatok feldolgozása során az átlagköltségek kiszámításához a korábbiakban erdősítésre került terület nagyságát is figyelembe vették. Az adatgyűjtés eredményeinek és saját kutatásának alapján a költségszámítást az Erdészeti Tudományos Intézet végezte.

Az erdősítés költségei magukban foglalják az anyagköltséget, az erdősítés tényleges költségeit, valamint valamennyi kapcsolódó és szükséges költséget (pl.: tervezési költségek, növényvédelem költségei).

Telepítési támogatás kiszámításának módszere:

A fent ismertetett módszertan alkalmazásával jutottunk a 6 célállomány első kivételére és ápolására vonatkozó költségek országos értékeinek meghatározásához. A következő lépés a hozzájárulás intenzitásának meghatározása volt. A hazai erdészeti potenciálra alapozott és a hosszú távú erdőhasználatot előtérbe helyező erdészeti stratégiai irányok alapján a megfelelő célállomány-szerkezet kialakítása érdekében a célállományokat az alábbiaknak megfelelően két prioritási kategóriába soroltuk, s ennek megfelelően a hozzájárulás mértéke is eltérő.

Célállomány:	Tölgy és bükk	Egyéb lombos keményfák	Egyéb lombos puhafák	Fehér akác	Nyár	Fenyő
Prioritás	Magas	Magas	Magas	Közepes	Közepes	Közepes
átlagos talajon	70%	70%	70%	70%	70%	50%

A támogatások között további differenciálást eredményez, hogy a telepíteni kívánt területek esetében megkülönböztetünk tíz fok feletti lejtésű, és tíz fok alatti lejtésű területeket. Az adatok azt mutatják, hogy a tíz fok feletti lejtésű területeken a költségek átlagosan 10%-al magasabbak, mint a tíz fok alatti lejtésű területeken, mivel a nagyobb lejtésű területeken gépek csak korlátozottan használhatók.

A kiegészítő támogatások esetén a költségek aránya az Erdészeti Tudományos Intézet szakvéleménye alapján került meghatározásra a tényleges költségek 50%-aként.

A fenntartási költségek kiszámításának módszere:

A fenntartási költségek esetén 5 év tevékenységének teljes költségarányát vizsgáltuk, és az így kapott értéket egyenlően osztottuk el a rendelkezésre álló 5 éves időszak alatt.

A telepítési költségek támogatásának aránya:

Az első kivétel támogatásának aránya a támogatható költségek maximum 80%-a a hegyvidéki, nem hegyvidéki kedvezőtlen adottságú és Natura 2000 területeken. Az összes egyéb területen a támogatható költségek maximum 70%-a.

A támogatás aránya 50-70 % között van, és függ a tervezett típustól és géppel művelhető és géppel nem művelhető területek arányától is.

D.4.) Erdő-környezetvédelmi kifizetések – 225. intézkedés

A magyar erdőleltár az Országos Erdőállomány Adattár hivatalos adatain alapul, amelyek az egyes erdők adottságaira is kiterjednek; ennek alapján tudják a hatóságok meghatározni a környezetvédelmi célú fejlesztési irányokat és ellenőrizni azok megvalósítását.

A költségszámítások alapja: az Országos Erdőállomány Adattár adatai, az Erdészeti Tudományos Intézet és a Nyugat-Magyarországi Egyetem illetve az erdészeti hatóság különféle szervei által készített tanulmányok és a kedvezményezettek csoportjaival végzett felmérések. Az adatfeldolgozás során az erdőtelepítési költségekkel történő összehasonlítást is elvégeztük.

Az egyes programok esetében figyelembe vehető költségtételek a következők: kieső bevétel, bérjellegű költségek (kézi- és gépesített kezelés, vegyszeres védekezés, ültetés), az ültetés anyagszükséglete.

Részletesen ld. a 16. mellékletben.

D.5.) Az erdészeti potenciál helyreállítása és megelőző intézkedések bevezetése - 226. intézkedés

A telepítési költségek megállapításának módja:

Az intézkedés normatív támogatásának kiszámításához különböző forrásokból (szakmai szövetségek, egyetemek, ERTI, erdészeti hatóság stb.) származó adatokat vettünk figyelembe. A kifizetési kulcsok egységesek és hektár-alapúak, a kifizetés tehát nem számla alapján történik.

A számításokhoz használt adatforrások

- Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal Erdészeti Igazgatóságai
- Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium
- Erdészeti Tudományos Intézet
- Szakértői becslés

A szakértői becslések esetén a számok a Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal Erdészeti Igazgatóságaival való egyeztetést követően kerültek elfogadásra. Az adatfeldolgozást, a háttérszámításokat és a támogatási arányok meghatározását független tanácsadó szervezet végezte, folyamatosan egyeztetve a Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal Erdészeti Igazgatósággal és erdészeti szakemberekkel.

D.6.) Az erdészeti potenciál helyreállítása és megelőző intézkedések bevezetése - 226. intézkedés

Adatgyűjtés:

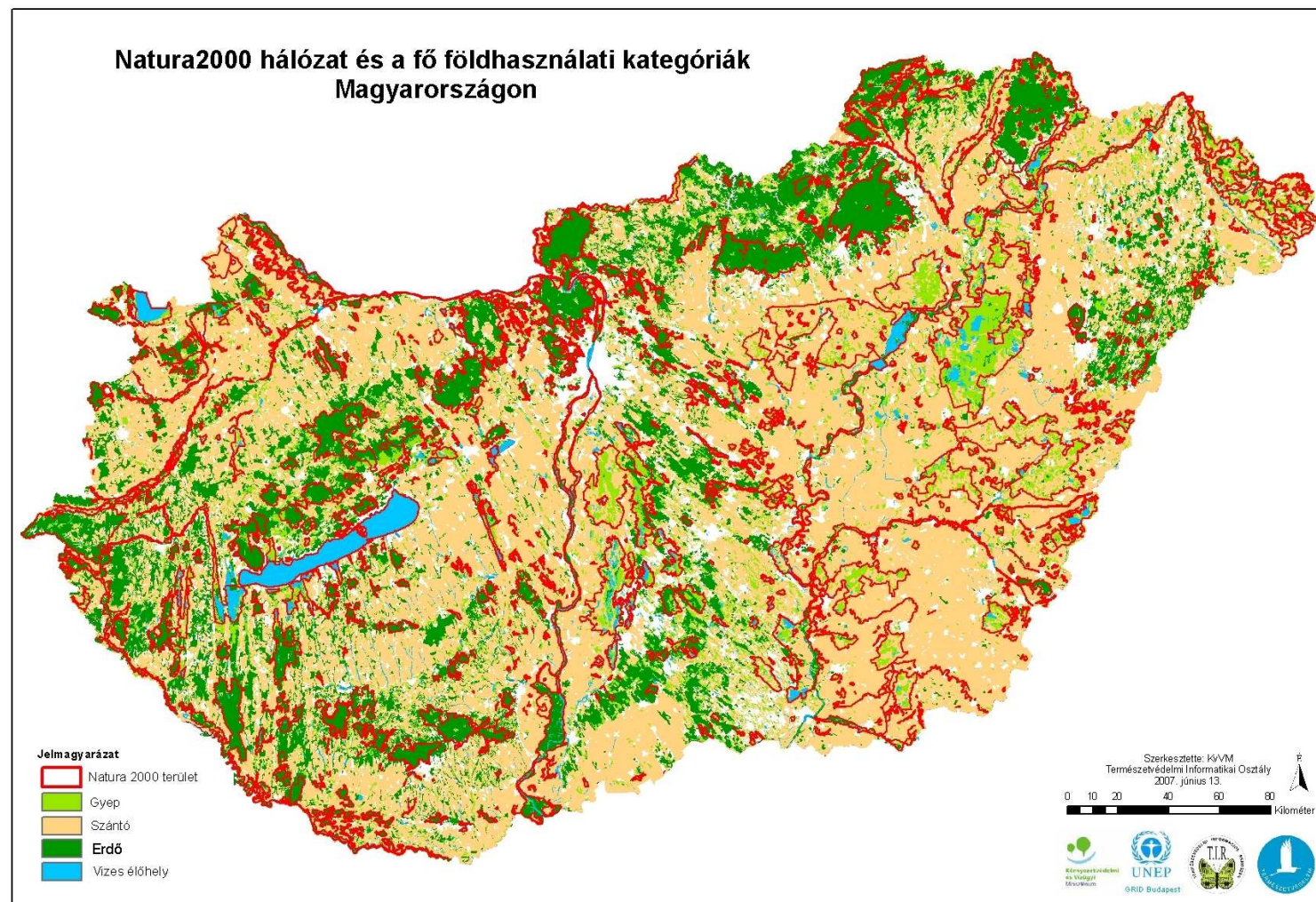
A költségek kiszámítása az erdészeti hatóság területi szervei által végzett országos adatgyűjtésen alapul, számos kedvezményezett csoport megkérdezésével, az állománytípusok, természeti adottságok, valamint a regionális és ökológiai különbségek figyelembevételével. Az adatok feldolgozása során az átlagköltségek kiszámításához a korábbiakban erdősítésre került terület nagyságát is figyelembe vették. Az adatgyűjtés eredményeinek és saját kutatásának alapján a költségszámítást az Erdészeti Tudományos Intézet végezte. Az erdősítés költségei magukban foglalják az anyagköltséget, az erdősítés tényleges költségeit, valamint valamennyi kapcsolódó és szükséges költséget (pl.: tervezési költségek, növényvédelem költségei).

A számításokhoz használt adatforrások

- Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal Erdészeti Igazgatóságai
- Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium
- Erdészeti Tudományos Intézet
- Erdőtervezési és Regionális Fejlesztési Iroda
- Szakértői becslés

A szakértői becslések esetén a számok a Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal Erdészeti Igazgatóságaival való egyeztetést követően kerültek elfogadásra. Az adatfeldolgozást, a háttérszámításokat és a támogatási arányok meghatározását független tanácsadó szervezet végezte, folyamatosan egyeztetve a Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal Erdészeti Igazgatósággal és erdészeti szakemberekkel.

8. melléklet: A Natura 2000 hálózat és a fő földhasználati kategóriák Magyarországon

9. melléklet: Agrár-környezetgazdálkodási célprogramok

A célprogramokkal kapcsolatos általános követelmények

- a vállalt célprogram irányítási előírásainak megvalósítása, a jogosultsági feltételeknek való megfelelés a teljes támogatási időszak alatt (5 évig, illetve környezetvédelmi célú földhasználat-változtatás esetén 10 évig),
- az 1782/2003/EK rendelet 4. és 5. cikkében, valamint III. mellékletében szereplő, a kölcsönös megfeleltetésre vonatkozó iránymutatások, továbbá a rendelet IV. mellékletében foglalt, a „megfelelő **mezőgazdasági és környezeti feltételek**” fenntartására vonatkozó előírások betartása a gazdaság területén.
- a tápanyag-gazdálkodásra, valamint a növényvédő szerek használatra vonatkozó minimális követelmények betartása a gazdaság egész területén.
- gazdálkodási napló vezetése az egész gazdaságra,
- a program 5 éve alatt az FVM által szervezett 2 agrár-környezetgazdálkodási képzésen való részvétel.

A. SZÁNTÓFÖLDI CÉLPROGRAMOK

A.1. Integrált szántóföldi növénytermesztés célprogram

A célprogram célkitűzései:

- a növényvédő szerek szakszerűtlen használatából és a helytelen tápanyag-gazdálkodásból eredő kedvezőtlen környezeti hatások csökkentése;
- a talaj állapotának védelme és javítása;
- a talaj kívánatos tápanyag-egyensúlyának helyreállítása;
- az élelmiszerbiztonság javítása;
- hozzájárulás a biológiai sokféleség fenntartásához.

Jogosultsági feltételek:

- a legkisebb támogatható parcellaméret 0,3 ha;
- a legkisebb támogatható terület: szántóföldi növények esetén 1 ha, zöldségnövények esetén 0,5 ha;
- az egybefüggő monokultúras földterület nagysága legfeljebb 75 ha;
- támogatható haszonnövények: valamennyi szántóföldi növény és zöldségféle, valamint az ültetvényes formában termesztett zöldségek a rizs kivételével.

A célprogramban szereplő előírások	Alapérték	Környezeti hatás	A támogatás számításának eleme
➤ a célprogram megkezdését megelőzően, valamint a célprogram ötödik évében vett talajminták alapján átfogó talajvizsgálatot kell elvégezteni valamely akkreditált talajlaboratóriumban;	Egyszerűsített talajvizsgálat ötévente	A talajromlás mértékének csökkentése	+
➤ a talajvizsgálat eredményei alapján évente tápanyag-gazdálkodási tervet kell készíteni/készíttetni és végrehajtani;	Nem készül tápanyag-gazdálkodási terv	Tápanyaghiány felszámolása, talajromlás elkerülése	+
➤ évente földhasználati tervet kell készíteni/készíttetni és végrehajtani;	Nem készül földhasználati terv	Optimális földhasználat/intenzitás elérésének elősegítése	+
➤ a célprogram 5 éve alatt egyszer közepes mélységű (40-60 cm) talajlazítás alkalmazása;	Elmarad a talajlazítás	Talajtömörödöttség csökkentése	+
➤ a vetésforgó szabályainak betartása ⁴⁰	Vetésforgó alapvető szabályainak betartása (HMKÁ)	A talaj fizikai/kémiai állapotának javítása	-

⁴⁰ Ld. a Melléklet végén

➤ a program 5 éve alatt a vetésszerkezeten belül az őszi búza, szemes kukorica és napraforgó együttes részaránya legfeljebb 60 % lehet, a hüvelyes növények részaránya legalább 10 % kell hogy legyen;	A búza, kukorica és napraforgó részaránya 65%, a hüvelyes növényeké 4%	A környezeti terhelés csökkentése a termelés intenzitásának csökkentésével	+
➤ a program 5 éve alatt legalább egyszer zöldtrágya növény termesztése és zöldtrágyázás megvalósítása; másodvetésben is történhet;	Elmarad a zöldtrágyázás	A talaj fizikai/kémiai állapotának javítása	+
➤ kizárólag környezetkímélő növényvédő szerek alkalmazhatók;	Nem engedélyezett növényvédő szerek alkalmazása	Környezeti terhelés csökkentése	+
➤ a növényvédelmi tevékenységeket dokumentált kártevő-előrejelzési/növényvédelmi megfigyelés alapján kell végezni.	Nem készül növényvédelmi előrejelzés	Környezeti terhelés csökkentése	+

A.2. Tanyás gazdálkodás célprogram

A célprogram célkitűzései:

- a hagyományos, alacsony ráfordítással rendelkező gazdálkodási rendszerek megőrzése;
- a hagyományos kultúrtörténeti tájkép megőrzése;
- a növényvédő szerek használatából és a műtrágyázásból eredő környezeti terhelés csökkentése.

Jogosultsági feltételek:

- a legkisebb támogatható parcellaméret 0,3 ha;
- a legkisebb támogatható terület: szántóföldi növények esetén 1 ha, zöldségnövények esetén 0,5 ha;
- a támogatható terület mérete legfeljebb 50 ha;
- a gazdaság Hasznosított Mezőgazdasági Területének (HMT) legalább 30%-át be kell vinni a célprogramba;
- az egybefüggő monokultúras terület nagysága szántóföldi növények esetén legfeljebb 2 ha, zöldségfélék esetén 0,5 ha lehet;
- támogatható haszonnövények: valamennyi szántóföldi növény és zöldségféle, valamint az ültetvényes formában termesztett zöldségek **a rizs kivételével**;
- a kérelem alapját képező területhez tartozó lakott terület tanyaként vagy mezőgazdasági termelés céljából létesített lakó-és gazdasági épületként van nyilvántartva.

A célprogramban szereplő előírások	Alapérték	Környezeti hatás	A támogatás számításának eleme
➤ a célprogram megkezdését megelőzően, valamint a célprogram ötödik évében vett talajminták alapján átfogó talajvizsgálatot kell elvégeztetni valamely akkreditált talajlaboratóriumban;	Egyszerűsített talajvizsgálat ötévente	A talajromlás mértékének csökkentése	+

➤ a talajvizsgálat eredményei alapján évente tápanyag-gazdálkodási tervet kell készíteni/készíttetni és végrehajtani;	Nem készül tápanyag-gazdálkodási terv	Tápanyaghiány felszámolása, talajromlás elkerülése	+
➤ évente földhasználati tervet kell készíteni/készíttetni és végrehajtani;	Nem készül földhasználati terv	Optimális földhasználat/intenzitás elérésének elősegítése	+
➤ mozaikos, kisparcellás növénytermesztés folytatása;	Nagy kiterjedésű (átlag 50 ha) szántóterületek	Optimális földhasználat/intenzitás elérésének elősegítése	+
➤ a célprogram 5 éve alatt egyszer közepes mélységű (40-60 cm) talajlazítás alkalmazása;	Elmarad a talajlazítás	Talajtömörödöttség csökkentése	+
➤ a vetésforgó szabályainak betartása;	Vetésforgó alapvető szabályainak betartása (HMKÁ)	A talaj fizikai/kémiai állapotának javítása	-
➤ a program 5 éve alatt a vetésszerkezeten belül az őszi búza, szemes kukorica és napraforgó együttes részaránya legfeljebb 50% lehet, a hüvelyes növények részaránya legalább 10 % kell hogy legyen;	A búza, kukorica és napraforgó részaránya 65%, a hüvelyes növényeké 4%	A környezeti terhelés csökkentése a termelés intenzitásának csökkentésével	+
➤ a program 5 éve alatt legalább egyszer zöldtrágya növény termesztése és zöldtrágyázás megvalósítása; másodvetésben is történhet;	Elmarad a zöldtrágyázás	A talaj fizikai/kémiai állapotának javítása	+
➤ kizárólag környezetkímélő növényvédő szerek alkalmazhatók;	Nem engedélyezett növényvédő szerek alkalmazása	Környezeti terhelés csökkentése	+
➤ a növényvédelmi tevékenységeket dokumentált kártevő-előrejelzési/növényvédelmi megfigyelés alapján kell végezni.	Nem készül növényvédelmi előrejelzés	Környezeti terhelés csökkentése	+

A.3. Ökológiai szántóföldi növénytermesztés célprogram

A célprogram célkitűzései:

- hozzájárulás a biológiai sokféleség fenntartásához, illetve növeléséhez;
- a növényvédő szerek szakszerűtlen használatából és a helytelen tápanyag-gazdálkodásból eredő kedvezőtlen környezeti hatások csökkentése;
- a talaj állapotának védelme és javítása;
- a talaj kívánatos tápanyag-egyensúlyának helyreállítása;
- az élelmiszerbiztonság elősegítése.

Jogosultsági feltételek:

- a legkisebb támogatható parcellaméret 0,3 ha;
- a legkisebb támogatható terület: szántóföldi növények esetén 1 ha, zöldségnövények esetén 0,5 ha;
- az egybefüggő monokultúras terület nagysága legfeljebb 75 ha;
- támogatható haszonnövények: valamennyi szántóföldi növény és zöldségféle, valamint az ültetvényes formában termesztett zöldségek a rizs kivételével.
- a célprogramba bevenni kívánt valamennyi szántóterületet valamely Magyarországon elismert ellenőrző és tanúsító szervezet tartja nyilván és ellenőrzi.

A célprogramban szereplő előírások	Alapérték	Környezeti hatás	A támogatás számításának eleme
➤ a 2092/91/EGK tanácsi rendelet és módosításainak teljes körű betartása;	Engedélyezett növényvédő szerek és műtrágyák használata	Környezeti terhelés csökkentése	+
➤ a célprogram megkezdését megelőzően, valamint a célprogram ötödik évében vett talajminták alapján átfogó talajvizsgálatot kell elvégeztetni valamely	Egyszerűsített talajvizsgálat ötévente	A talajromlás mértékének csökkentése	+

akkreditált talajlaboratóriumban;			
➤ a talajvizsgálat eredményei alapján évente tápanyag-gazdálkodási tervet kell készíteni/készíttetni és végrehajtani;	Nem készül tápanyag-gazdálkodási terv	Tápanyaghiány felszámolása, talajromlás elkerülése	+
➤ évente földhasználati tervet kell készíteni/készíttetni és végrehajtani;	Nem készül földhasználati terv	Optimális földhasználat/intenzitás elérésének elősegítése	+
➤ a célprogram 5 éve alatt egyszer közepes mélységű (40-60 cm) talajlazítás alkalmazása;	Elmarad a talajlazítás	Talajtömörödöttség csökkentése	+
➤ a vetésforgó szabályainak betartása;	Vetésforgó alapvető szabályainak betartása (HMKÁ)	A talaj fizikai/kémiai állapotának javítása	-
➤ a program 5 éve alatt a vetésszerkezeten belül az őszi búza, szemes kukorica és napraforgó együttes részaránya legfeljebb 60 % lehet, a hüvelyes növények részaránya legalább 10 % kell hogy legyen;	A búza, kukorica és napraforgó részaránya 65%, a hüvelyes növényeké 4%	A környezeti terhelés csökkentése a termelés intenzitásának csökkentésével	+
➤ a növényvédelmi tevékenységeket dokumentált kártevő-előrejelzési/ növényvédelmi megfigyelés alapján kell végezni.	Nem készül növényvédelmi előrejelzés	Környezeti terhelés csökkentése	+

A.4. Szántóföldi természetvédelmi övezetekhez tartozó zonális célprogramok

Az alábbi célprogramok kizárólag egyes meghatározott Magas Természeti Értékű Területeken (MTÉT) található szántóföldekre vonatkoznak; ezeken a területeken belül a kijelölt övezetekben magasabb prioritással pályázhatók.

Jogosultsági feltételek:

- a legkisebb támogatható parcellaméret 0,3 ha;
- a legkisebb támogatható terület: szántóföldi növények esetén 1 ha, zöldségnövények esetén 0,5 ha, ha azok a kijelölt MTÉT területen helyezkednek el;
- az egybefüggő monokultúras terület nagysága legfeljebb 75 ha;
- támogatható haszonnövények: valamennyi szántóföldi növény és zöldségféle, valamint az ültetvényes formában termesztett zöldségek a rizs kivételével.

A.4.1. Szántóföldi növénytermesztés a tűzok élőhelyeire vonatkozó fejlesztési előírásokkal célprogram

A célprogram célkitűzései:

- a regionális, ökológiai szempontú, fenntartható mezőgazdasági földhasználat, a természetvédelmi, illetve környezetvédelmi szempontok érvényesülésének elősegítése;
- olyan gazdálkodási módok elterjesztése, amelyek segítik megőrizni az érintett tájegységek természeti értékeit;
- a tűzok, ugartyúk, szalakóta, parlagi sas, kerecsensólyom, hamvas rétihéja és egyéb, szántóföldi élőhelyhez kötődő védett madárfajok élőhelyeinek megfelelő kezelése;
- a mezőgazdasági biológiai sokféleség fenntartása, növelése.

A célprogramban szereplő előírások	Alapérték	Környezeti hatás	A támogatás számításának eleme
<i>Általános előírások</i>			
➤ a célprogram megkezdését megelőzően, valamint a célprogram ötödik évében vett talajminták alapján átfogó talajvizsgálatot kell elvégeztetni valamely akkreditált talajlaboratóriumban;	Egyszerűsített talajvizsgálat ötévente	A talajromlás mértékének csökkentése	+
➤ a talajvizsgálat eredményei alapján évente tápanyag-gazdálkodási tervet kell készíteni/készíttetni és végrehajtani;	Nem készül tápanyag-gazdálkodási terv	Tápanyaghiány felszámolása, talajromlás elkerülése	+
➤ évente földhasználati tervet kell készíteni/készíttetni és végrehajtani;	Nem készül földhasználati terv	Optimális földhasználat/intenzitás elérésének elősegítése	+
➤ hígtrágya, szennyvíz, szennyvíziszap és szennyvíziszapot tartalmazó komposzt felhasználása tilos;	A felsorolt anyagok alkalomszerű használata	Környezeti terhelés csökkentése	-
➤ melioráció és öntözés nem végezhető;	Hozamfokozók esetenkénti használata	Környezeti terhelés csökkentése	-
➤ rágcsálóirtó szerek és talajfertőtlenítő szerek alkalmazása tilos;	Rágcsálóirtó szerek és talajfertőtlenítő szerek rendszeres használata	Környezeti terhelés csökkentése	+
➤ március 1. és július 31. között a gépi munkavégzés csak napkeltétől napnyugtáig megengedett;	Gépekkel történő éjszakai munkavégzés nagyon ritkán fordul elő (kampány munkák)	Madarak/fészkek sérülésének/megsemmisülésének elkerülése	+

➤ fokozottan védett madárfaj fészkeinek megtalálása esetén a betakarítást azonnal abba kell hagyni, és haladéktalanul értesíteni kell az illetékes állami természetvédelmi szerv kijelölt munkatársát ;	Védett madarak és fészkeik nem sérülhetnek	Madarak/fészkek sérülésének/megsemmisülésének elkerülése	+
➤			
➤ a talált fészkek körül 50m x 50m-es védő övezetet kell kialakítani.	Védett madarak és fészkeik nem sérülhetnek	Madarak/fészkek sérülésének/megsemmisülésének elkerülése	-
<i>További előírások évelő pillangós növények termesztése esetén:</i>			
➤ a célprogram 5 éve alatt a teljes területen évelő pillangós takarmánynövényeket vagy azok keverékét (pl. lucerna-fűfélék) kell termesztetni	A búza, kukorica és napraforgó részaránya 65%, a hüvelyes növényeké 4%	A környezeti terhelés csökkentése a termelés intenzitásának csökkentésével	+
➤ ásványi és szerves tápanyag-utánpótlás tilos, csak ültetéskor és felülvetéskor megengedett legfeljebb 90 kg/ha nitrogén-hatóanyag mennyiség kijuttatása;	Általában (átlagosan) 85 kg/ha összmenyiségű nitrogén használata	A környezeti terhelés csökkentése a termelés intenzitásának csökkentésével	+
➤ kizárólag környezetkímélő növényvédő szerek alkalmazása engedélyezett;	Nem engedélyezett növényvédő szerek alkalmazása	Környezeti terhelés csökkentése	+
➤ rovarölő szerek nem alkalmazhatók;	Engedélyezett rovarölő szerek alkalmazása	Környezeti terhelés csökkentése	+
➤ a lucerna felülvetése 5 év alatt egy alkalommal végezhető augusztus-	Felülvetés rendszeres alkalmazása	Nem releváns	-

szeptember hónapban;			
➤ évelő takarmánynövények (pillangósok: lucerna, lóhere stb.) betakarításakor:			
○ minden kaszáláskor a tábla szélén legalább 5%, de legfeljebb 10% területet érintetlenül kell hagyni;	Az összes termés betakarítása	A biodiverzitás / a madárállomány növekedésének elősegítése	+
○ madárbarát kaszálási módszert kell alkalmazni;	Szokásos betakarítási módszerek alkalmazása	A biodiverzitás / a madárállomány növekedésének elősegítése	+
○ kaszálásnál vadriasztó lánc használata kötelező;	Vadriasztó láncot általában nem alkalmaznak	Madarak/fészkek sérülésének/megsemmisülésének elkerülése	+
○ takarmánynövények esetén a teljes terület legfeljebb 50%-án az első kaszálást június 30-át követően lehet elvégezni; a terület másik 50%-án az első növedéket április 25-ét, a második növedéket pedig június 30-át követően lehet kaszálni;	A termény betakarítása az optimális beérés elérésekor egyszerre történik	Madarak/fészkek sérülésének/megsemmisülésének elkerülése	+
○ a kaszálás megkezdése előtt legalább 5 nappal az erre a célra megadott fax számon vagy e-mail címen be kell jelenteni az illetékes állami természetvédelmi szervnél a kaszálás pontos helyét és tervezett kezdési időpontját;	A kaszálás időpontját és helyét nem jelentik be	Madarak/fészkek sérülésének/megsemmisülésének elkerülése	-

○ fokozottan védett, földön fészkelő madárfaj fészkeinek megtalálása esetén a kaszálást azonnal abba kell hagyni, és haladéktalanul értesíteni kell az illetékes állami természetvédelmi szerv kijelölt munkatársát ;	Védett madarak és fészkeik nem sérülhetnek	Madarak/fészkek sérülésének/megsemmisülésének elkerülése	+
○ a talált fészkek körül 50m x 50m-es védő övezetet kell kialakítani.	Védett madarak és fészkeik nem sérülhetnek	Madarak/fészkek sérülésének/megsemmisülésének elkerülése	-
<i>További előírások vegyes szántóföldi növénytermesztés esetén:</i>			
➤ a vetésforgó szabályainak betartása;	Vetésforgó alapvető szabályainak betartása (HMKÁ)	A környezeti terhelés csökkentése a termelés intenzitásának csökkentésével	-
➤ kizárólag környezetkímélő növényvédő szerek alkalmazása lehetséges;	Engedélyezett növényvédő szerek alkalmazhatók	Környezeti terhelés csökkentése	+
➤ tápanyag-utánpótláskor az ásványi és szerves nitrogén hatóanyag mennyisége nem haladhatja meg a 90 kg/ha/év mértéket;	Általában (átlagosan) 85 kg/ha összmennyiségű nitrogén használata	A környezeti terhelés csökkentése a termelés intenzitásának csökkentésével	-
➤ a célprogram 5 éve alatt legalább egyszer másodvetésben zöldtrágya növény termesztése és zöldtrágyázás megvalósítása;	Elmarad a zöldtrágyázás	Környezeti terhelés csökkentése	+
➤ következő vetésszerkezet betartása: legalább 20% kalászos gabona, legalább 20% évelő pillangós takarmánynövény, legalább 20% zöld ugar, legalább 10% őszi repce, legfeljebb 20% egyéb	A búza, kukorica és napraforgó részaránya 65%, a hüvelyes növényeké 4%	A környezeti terhelés csökkentése a termelés intenzitásának csökkentésével	+

kultúra;			
➤ kalászos gabonák betakarítása július 1. előtt nem megengedett;	A gabona betakarításának kezdete általában június 15.	A biodiverzitás növelése a madarak táplálékának biztosításával	+
➤ a tábla széleinek legalább 50%-án évente váltakozó helyen (szegélyek és forgók váltakozva) legalább 6 méter széles növényvédőszer-mentes táblaszegélyt kell hagyni (kivéve repce rovarirtását), ahol szükség esetén mechanikai gyomirtást lehet végezni;	Növényvédőszer-mentes szegélyek nem kerülnek kialakításra	Környezeti terhelés csökkentése	+
➤ sorközművelés április 30-tól június 30-ig tilos;	Sorközművelésre általában májusban és júniusban kerül sor	Madarak/fészkek sérülésének/megsemmisülésének elkerülése	+
➤ repce esetén a teljes repceterület legalább 5%-án, de legfeljebb 10%-án a madarak téli táplálékának biztosítása céljából a hóeltakarítás kötelező.	A repcén a hótakaró nem kerül eltakarításra	A biodiverzitás növelése a madarak táplálékának biztosításával	+

A.4.2. Szántóföldi növénytermesztés vadlúd- és daruvédelmi előírásokkal célprogram

A célprogram célkitűzései:

- a vonulásuk során az ország egyes jellemző területeit érintő, jelentős lúd-, réce- és daruállományok számára megfelelő őszi-téli táplálkozó helyek biztosítása;
- az általános madárvédelmi szántóföldi előírások mellett a speciális vetésszerkezet és a betakarítás korlátozása segíti a táplálékbázis megteremtését, illetve hozzájárul a kisméretű madárfajok életfeltételeinek javításához is;
- a mezőgazdasági biológiai sokféleség fenntartása, növelése.

A célprogramban szereplő előírások	Alapérték	Környezeti hatás	A támogatás számításának eleme
➤ a célprogram megkezdését megelőzően, valamint a célprogram ötödik évében vett talajminták alapján átfogó talajvizsgálatot kell elvégeztetni valamely akkreditált talajlaboratóriumban;	Egyszerűsített talajvizsgálat ötévente	A talajromlás mértékének csökkentése	+
➤ a talajvizsgálat eredményei alapján évente tápanyag-gazdálkodási tervet kell készíteni/készíttetni és végrehajtani;	Nem készül tápanyag-gazdálkodási terv	Tápanyaghiány felszámolása, talajromlás elkerülése	+
➤ évente földhasználati tervet kell készíteni/készíttetni és végrehajtani;	Nem készül földhasználati terv	Optimális földhasználat/intenzitás elérésének elősegítése	+
➤ tápanyag-utánpótlás során a műtrágyával kijuttatott nitrogén-hatóanyag mennyisége nem haladhatja meg a 90 kg/ha/év mértéket;	Általában (átlagosan) 85 kg/ha összmennyiségű nitrogén használata	Környezeti terhelés csökkentése	-

➤ hígtrágya, szennyvíz, szennyvíziszap és szennyvíziszapot tartalmazó komposzt felhasználása tilos;	A felsorolt anyagok alkalmoszerű használata	Környezeti terhelés csökkentése	-
➤ a célprogram 5 éve alatt legalább egyszer másodvetésben zöldtrágya növény termesztése és zöldtrágyázás megvalósítása;	Elmarad a zöldtrágyázás	A talaj fizikai/kémiai állapotának javítása	+
➤ melioráció és öntözés nem végezhető;	Hozamfokozók esetenkénti használata	A környezeti terhelés csökkentése a termelés intenzitásának csökkentésével	-
➤ kizárólag környezetkímélő növényvédő szerek alkalmazhatók;	Engedélyezett növényvédő szerek alkalmazhatók	Környezeti terhelés csökkentése	+
➤ rágcsálóirtó szerek és talajfertőtlenítő szerek alkalmazása tilos;	Rágcsálóirtó szerek és talajfertőtlenítő szerek rendszeres használata	Környezeti terhelés csökkentése	+
➤ a vetésforgó szabályainak betartása;	Vetésforgó alapvető szabályainak betartása (HMKÁ)	A környezeti terhelés csökkentése a termelés intenzitásának csökkentésével	-
➤ a következő vetésszerkezet betartása kötelező: legalább 30% kalászos gabona, legalább 20% évelő pillangós takarmánynövény, legalább 20% zöld ugar, legalább 20% őszi repce, legfeljebb 20% egyéb kultúra;	A búza, kukorica és napraforgó részaránya 65%, a hüvelyes növényeké 4%	A környezeti terhelés csökkentése a termelés intenzitásának csökkentésével	+
➤ évelő takarmánynövények (pillangósok: lucerna, lóhere stb.) betakarításakor:			
• minden kaszáláskor a tábla szélén legalább 5 %, de legfeljebb 10 %	Az összes termés betakarítása	A biodiverzitás / a madárállomány növekedésének elősegítése	+

területet érintetlenül kell hagyni;			
• madárbarát kaszási módszert kell alkalmazni;	Szokásos betakarítási módszerek alkalmazása	A biodiverzitás / a madárállomány növekedésének elősegítése	+
• kaszálásnál vadriasztó lánc használata kötelező;	Vadriasztó láncot általában nem alkalmaznak	Madarak/fészkek sérülésének/megsemmisülésének elkerülése	+
➤ kalászos gabonafélék betakarítását követően zöldtarló alkalmazása kötelező;	Nem alkalmaznak zöldtarlót	A biodiverzitás / a madárállomány növekedésének elősegítése	-
➤ a szemes kukorica teljes területének legalább 10%-án (amely egy tömbben vagy több részletben is elhelyezkedhet) betakarítás előtt az érett állapotban lévő, lábon álló kukoricát szárzúzóval le kell zúzni, a területet műveletlenül kell hagyni legalább február 28-ig.	Az összes termés betakarítása Az őszi szántás általános	A biodiverzitás / a madárállomány növekedésének elősegítése	+

A.4.3. Szántóföldi növénytermesztés a madarak és apróvadak élőhelyeinek fejlesztésére vonatkozó előírásokkal célprogram

A célprogram célkitűzései:

- a vadon élő madarakra és apróvadakra nézve káros hatások csökkentése az alábbi követelményekkel: növényvédő szerek korlátozott alkalmazása, növényvédőszer-mentes parcellaszegélyek kialakítása, megfelelő betakarítási és növénytermesztési technológiák, kevesebb műtrágya felhasználása;
- a fontos célok közé tartozik a fogoly és a fűj megfelelő életfeltételeinek biztosítása is;
- a mezőgazdasági biológiai sokféleség fenntartása, növelése.

A célprogramban szereplő előírások	Alapérték	Környezeti hatás	A támogatás számításának eleme
➤ a célprogram megkezdését megelőzően, valamint a célprogram ötödik évében vett talajminták alapján átfogó talajvizsgálatot kell elvégeztetni valamely akkreditált talajlaboratóriumban;	Egyszerűsített talajvizsgálat ötévente	A talajromlás mértékének csökkentése	+
➤ a talajvizsgálat eredményei alapján évente tápanyag-gazdálkodási tervet kell készíteni/készíttetni és végrehajtani;	Nem készül tápanyag-gazdálkodási terv	Tápanyaghiány felszámolása, talajromlás elkerülése	+
➤ évente földhasználati tervet kell készíteni/készíttetni és végrehajtani;	Nem készül földhasználati terv	Optimális földhasználat/intenzitás elérésének elősegítése	+
➤ tápanyag-utánpótlás során a műtrágyával kijuttatott nitrogén-hatóanyag mennyisége nem haladhatja meg a 90 kg/ha/év mértéket;	Általában (átlagosan) 85 kg/ha összmennyiségű nitrogén használata	Környezeti terhelés csökkentése	-

➤ hígtrágya, szennyvíz, szennyvíziszap és szennyvíziszapot tartalmazó komposzt felhasználása tilos;	A felsorolt anyagok alkalomszerű használata	Környezeti terhelés csökkentése	-
➤ a célprogram 5 éve alatt legalább egyszer másodvetésben zöldtrágya növény termesztése és zöldtrágyázás megvalósítása;	Elmarad a zöldtrágyázás	A talaj fizikai/kémiai állapotának javítása	+
➤ rágcsálóirtó szerek és talajfertőtlenítő szerek alkalmazása tilos;	Rágcsálóirtó szerek és talajfertőtlenítő szerek rendszeres használata	Környezeti terhelés csökkentése	+
➤ melioráció és öntözés nem végezhető;	Hozamfokozók esetenkénti használata	A környezeti terhelés csökkentése a termelés intenzitásának csökkentésével	-
➤ a vetésforgó szabályainak betartása;	Vetésforgó alapvető szabályainak betartása (HMKÁ)	Környezeti terhelés csökkentése	-
➤ kizárólag környezetkímélő növényvédő szerek alkalmazhatók;	Engedélyezett növényvédő szerek alkalmazhatók	A környezeti terhelés csökkentése a termelés intenzitásának csökkentésével	+
➤ évelő takarmánynövények (pillangósok: lucerna, lóhere stb.) betakarításakor:			
○ minden kaszáláskor a tábla szélén legalább 5%, de legfeljebb 10% területet érintetlenül kell hagyni;	Az összes termés betakarítása	A biodiverzitás / a madárállomány növekedésének elősegítése	+
○ madárbarát kaszálási módszert kell alkalmazni;	Szokásos betakarítási módszerek alkalmazása	Madarak/fészkek sérülésének/megsemmisülésének elkerülése	+
○ kaszálásnál vadriasztó lánc használata kötelező;	Vadriasztó láncot általában nem alkalmaznak	A biodiverzitás / a madárállomány növekedésének	+

		elősegítése	
➤ a táblán naptári évente csak egyszer szabad gyomirtó szert használni;	Gyomirtó szer alkalmazására évente 2-3 alkalommal kerül sor	A biodiverzitás / a madárállomány növekedésének elősegítése	+
➤ a tábla széleinek legalább 50%-án évente váltakozó helyen (szegélyek és forgók váltakozva) legalább 6 méter széles növényvédőszer-mentes táblaszegélyt kell hagyni (kivéve repce rovarirtását), ahol szükség esetén mechanikai gyomirtást lehet végezni;	Növényvédőszer-mentes szegélyek nem kerülnek kialakításra	A biodiverzitás / a madárállomány növekedésének elősegítése	+
➤ a következő vetésszerkezet betartása kötelező: legalább 30% kalászos gabona, legalább 20% évelő szálas pillangós takarmánynövény, legalább 10% zöld ugar, legfeljebb 25% egyéb kultúra;	A búza, kukorica és napraforgó részaránya 65%, a hüvelyes növényeké 4%	A környezeti terhelés csökkentése a termelés intenzitásának csökkentésével	+
➤ kalászos gabonafélék betakarítását követően zöldtarló alkalmazása kötelező;	Nem alkalmaznak zöldtarlót	A biodiverzitás / a madárállomány növekedésének elősegítése	-
➤ a program 5 éve alatt egyszer végezhető közepes mélységű vagy mélylazítás;	Elmarad a talajlazítás	A talaj alacsony input állapotának fenntartása	-

A.4.4. Szántóföldi növénytermesztés a kék vércse élőhelyének fejlesztésére vonatkozó előírásokkal célprogram

A célprogram célkitűzései:

- a regionális, ökológiai szempontú, fenntartható mezőgazdasági földhasználat, a természetvédelmi, illetve környezetvédelmi szempontok érvényesülésének elősegítése;
- olyan gazdálkodási módok elterjesztése, amelyek segítik megőrizni az érintett tájegységek természeti értékeit;
- a kék vércse, a parlagi sas, a kerecsensólyom és egyéb, szántóföldi élőhelyhez kötődő védett madárfajok élőhelyeinek megfelelő kezelése;
- a mezőgazdasági biológiai sokféleség fenntartása, növelése.

A célprogramban szereplő előírások	Alapérték	Környezeti hatás	A támogatás számításának eleme
➤ a célprogram megkezdését megelőzően, valamint a célprogram ötödik évében vett talajminták alapján átfogó talajvizsgálatot kell elvégezteni valamely akkreditált talajlaboratóriumban;	Egyszerűsített talajvizsgálat ötévente	A talajromlás mértékének csökkentése	+
➤ a vizsgálati eredmények alapján évente tápanyag-gazdálkodási tervet kell készíteni/készíttetni és végrehajtani;	Nem készül tápanyag-gazdálkodási terv	Tápanyaghiány felszámolása, talajromlás elkerülése	+
➤ évente földhasználati tervet kell készíteni/készíttetni és végrehajtani;	Nem készül földhasználati terv	Optimális földhasználat/intenzitás elérésének elősegítése	+
➤ hígtrágya, szennyvíz, szennyvíziszap és szennyvíziszapot tartalmazó komposzt felhasználása tilos;	A felsorolt anyagok alkalomszerű használata	Környezeti terhelés csökkentése	-
➤ melioráció és öntözés nem végezhető;	Hozamfokozók esetenkénti használata	Környezeti terhelés csökkentése	-

➤ rágcsálóirtó szerek és talajfertőtlenítő szerek alkalmazása tilos;	Rágcsálóirtó szerek és talajfertőtlenítő szerek rendszeres használata	Környezeti terhelés csökkentése	+
➤ március 1. és július 31. között a gépi munkavégzés csak napkeltétől napnyugtáig megengedett;	Gépekkel történő éjszakai munkavégzés nagyon ritkán fordul elő (kampány munkák)	Madarak/fészkek sérülésének/megsemmisülésének elkerülése	-
➤ fokozottan védett madárfaj fészkeinek megtalálása esetén a betakarítást azonnal abba kell hagyni, és haladéktalanul értesíteni kell az illetékes állami természetvédelmi szerv kijelölt munkatársát ;	Védett madarak és fészkeik nem sérülhetnek	Madarak/fészkek sérülésének/megsemmisülésének elkerülése	-
<i>További előírások élő pillangós növények termesztése esetén:</i>			
➤ a célprogram 5 éve alatt a teljes területen élő pillangós takarmánynövényeket vagy azok keverékét (pl. lucerna-fűfélék) kell termesztetni	A búza, kukorica és napraforgó részaránya 65%, a hüvelyes növényeké 4%	A környezeti terhelés csökkentése a termelés intenzitásának csökkentésével	+
➤ ásványi és szerves tápanyag-utánpótlás tilos, csak ültetéskor és felülvetéskor megengedett legfeljebb 90 kg/ha nitrogén-hatóanyag mennyiség kijuttatása;	Általában (átlagosan) 85 kg/ha összmenyiségű nitrogén használata	A környezeti terhelés csökkentése a termelés intenzitásának csökkentésével	-
➤ kizárólag környezetkímélő növényvédő szerek alkalmazhatók	Nem engedélyezett növényvédő szerek alkalmazása	Környezeti terhelés csökkentése	+
➤ rovarölő szerek nem alkalmazhatók	Engedélyezett rovarölő szerek alkalmazása	Környezeti terhelés csökkentése	+
➤ a lucerna felülvetése 5 év alatt egy alkalommal végezhető augusztus-szeptember hónapban;	Felülvetés rendszeres alkalmazása	Nem releváns	-

➤ évelő takarmánynövények (pillangósok: lucerna, lóhere stb.) betakarításakor:			
○ minden kaszáláskor a tábla szélén legalább 5%, de legfeljebb 10% területet érintetlenül kell hagyni;	Az összes termés betakarítása	A biodiverzitás / a madárállomány növekedésének elősegítése	+
○ madárbarát kaszálási módszert kell alkalmazni;	Szokásos betakarítási módszerek alkalmazása	A biodiverzitás / a madárállomány növekedésének elősegítése	+
○ kaszálásnál vadriasztó lánc használata kötelező;	Vadriasztó láncot általában nem alkalmaznak	Madarak/fészkek sérülésének/megsemmisülésének elkerülése	+
○ a programba bevitt területeken a szárazúást, kaszálást táblánként eltérő napokon kell elvégezni;	A termés betakarítása az optimális beérés elérésekor egyszerre történik	Madarak/fészkek sérülésének/megsemmisülésének elkerülése	+
○ a terület kaszálását a) első növedék esetén május 20-ig, b) második növedék esetén június 30-ig be kell fejezni	A termés betakarítása az optimális beérés elérésekor egyszerre történik	Madarak/fészkek sérülésének/megsemmisülésének elkerülése	+
<i>További előírások vegyes szántóföldi növénytermesztés esetén:</i>			
➤ a vetésforgó szabályainak betartása;	Vetésforgó alapvető szabályainak betartása (HMKÁ)	A környezeti terhelés csökkentése a termelés intenzitásának csökkentésével	-
➤ kizárólag környezetkímélő növényvédő szerek alkalmazhatók;	Engedélyezett növényvédő szerek alkalmazhatók	Környezeti terhelés csökkentése	+
➤ tápanyag-utánpótlás során a műtrágyával kijuttatott nitrogén hatóanyag mennyisége nem haladhatja meg a 90 kg/ha/év mértéket;	Általában (átlagosan) 85 kg/ha összmennyiségű nitrogén használata	A környezeti terhelés csökkentése a termelés intenzitásának csökkentésével	-

➤ a célprogram 5 éve alatt legalább egyszer másodvetésben zöldtrágya növény termesztése és zöldtrágyázás megvalósítása;	Elmarad a zöldtrágyázás	Környezeti terhelés csökkentése	+
➤ következő vetésszerkezet betartása kötelező: ○ legfeljebb 30% kalászos gabona; ○ legalább 20% évelő pillangós takarmánynövény ○ legalább 20% zöld ugar; ○ legfeljebb 20% egyéb kultúra;	A búza, kukorica és napraforgó részaránya 65%, a hüvelyes növényeké 4%	A környezeti terhelés csökkentése a termelés intenzitásának csökkentésével	+
➤ a tábla széleinek legalább 50 %-án évente váltakozó helyen (szegélyek és forgók váltakozva) legalább 6 méter széles növényvédőszer-mentes táblaszegélyt kell hagyni (kivéve repce rovarirtását), ahol szükség esetén mechanikai gyomirtást lehet végezni;	Növényvédőszer-mentes szegélyek nem kerülnek kialakításra	A biodiverzitás növelése a madarak táplálékának biztosításával	+
➤ zöldugar szárzúzása, kaszálása esetén:	Nem alkalmaznak zöldtarlót		
○ a célprogramba bevitt területeken a szárzúzást, kaszálást táblánként eltérő napokon kell elvégezni;		Madarak/fészkek sérülésének/megsemmisülésének elkerülése	+
○ minden szárzúzásánál, kaszálásnál a táblát két egyenlő részre kell osztani, az első 50% szárzúzásának, kaszálásának befejezése után a másik 50% szárzúzását, kaszálását csak 10 nappal később lehet elkezdeni;		A biodiverzitás növelése a madarak táplálékának biztosításával	+

○ madárbarát kaszási, szárzúzási módszert kell alkalmazni;		Madarak/fészkek sérülésének/megsemmisülésének elkerülése	+
○ szárzúzásnál, kaszálásnál vadriasztó lánc használata kötelező;		Madarak/fészkek sérülésének/megsemmisülésének elkerülése	+

A. 5. Erózióvédelmi célprogramok

A.5.1. Vízerózió elleni célprogram

A célprogram célkitűzései:

- a vízerózió csökkentése;
- a talajminőség megőrzése;
- a vízszennyezés csökkentése.

Jogosultsági feltételek:

- a célprogram az 5-12% lejtésszögű, a MePAR-ban nyilvántartott szántóterületen vehető igénybe;
- a legkisebb támogatható parcellaméret 0,3 ha;
- a legkisebb támogatható terület: 1 ha;
- az egybefüggő monokultúras földterület nagysága legfeljebb 75 ha;
- támogatható haszonnövények: minden szántóföldi növény a zöldség és a rizs kivételével.

A célprogramban szereplő előírások	Alapérték	Környezeti hatás	A támogatás számításának eleme
➤ a célprogram megkezdését megelőzően, valamint a célprogram ötödik évében vett talajminták alapján átfogó talajvizsgálatot kell elvégeztetni valamely akkreditált talajlaboratóriumban;	Egyszerűsített talajvizsgálat ötévente	A talajromlás mértékének csökkentése	+
➤ a talajvizsgálat eredményei alapján évente tápanyag-gazdálkodási tervet kell készíteni/készíttetni és végrehajtani;	Nem készül tápanyag-gazdálkodási terv	Tápanyaghiány felszámolása, talajromlás elkerülése	+

➤ évente földhasználati tervet kell készíteni/készíttetni és végrehajtani;	Nem készül földhasználati terv	Optimális földhasználat/intenzitás elérésének elősegítése	+
➤ a célprogram 5 éve alatt egyszer közepes mélységű (40-60 cm) talajlazítás alkalmazása;	Elmarad a talajlazítás	Talajtömörödöttség csökkentése	+
➤ a vetésforgó szabályainak betartása;	Vetésforgó alapvető szabályainak betartása (HMKÁ)	A környezeti terhelés csökkentése a termelés intenzitásának csökkentésével	-
➤ a célprogram 5 éve alatt a vetésszerkezeten belül a szemes kukorica, hibridkukorica, csemegekukorica, burgonya, csicsóka, dohány, cukorrépa, takarmányrépa és a napraforgó együttes részaránya legfeljebb 20% lehet;	A búza, kukorica és napraforgó részaránya 65%, a hüvelyes növényeké 4%	A talaj fizikai/kémiai állapotának javítása, erózió elleni védelem	+
➤ tavaszi vetésű növények esetén téli/tavaszi talajtakarás biztosítása takarónövényekkel, melyeket tavasszal a talaj művelhetővé válását követően kell aláforgatni, legfeljebb a vetést megelőzően két héttel;	Minimális talajtakarás kötelező a 12%-nál nagyobb lejtési szögű földeken	A talaj fizikai/kémiai állapotának javítása, erózió elleni védelem	+
➤ lejtő irányára merőleges művelés alkalmazása.	A lejtő irányára merőleges művelés alkalmazása a 12%-nál nagyobb lejtési szögű földeken	A talaj fizikai/kémiai állapotának javítása, erózió elleni védelem	+

A. 5.2. szélerózió elleni célprogram

A célprogram célkitűzései:

- a vízerózió csökkentése;
- a talajminőség megőrzése;
- a levegő és vízszennyezés csökkentése.

Jogosultsági feltételek:

- a célprogram a szélerózió által érintett homokos és löszös talajú, a MePAR-ban nyilvántartott szántóterületeken vehető igénybe;
- a legkisebb támogatható parcellaméret 0,3 ha;
- a legkisebb támogatható terület: 1 ha;
- az egybefüggő monokultúras földterület nagysága legfeljebb 75 ha;
- támogatható haszonnövények: minden szántóföldi növény a zöldség és a rizs kivételével.

A célprogramban szereplő előírások	Alapérték	Környezeti hatás	A támogatás számításának eleme
➤ a célprogram megkezdését megelőzően, valamint a célprogram ötödik évében vett talajminták alapján átfogó talajvizsgálatot kell elvégeztetni valamely akkreditált talajlaboratóriumban;	Egyszerűsített talajvizsgálat ötévente	A talajromlás mértékének csökkentése	+
➤ a talajvizsgálat eredményei alapján évente tápanyag-gazdálkodási tervet kell készíteni/készíttetni és végrehajtani;	Nem készül tápanyag-gazdálkodási terv	Tápanyaghiány felszámolása, talajromlás elkerülése	+

➤ évente földhasználati tervet kell készíteni/készíttetni és végrehajtani;	Nem készül földhasználati terv	Optimális földhasználat/intenzitás elérésének elősegítése	+
➤ a célprogram 5 éve alatt egyszer közepes mélységű (40-60 cm) lazítás alkalmazása;	Elmarad a talajlazítás	Talajtömörödöttség csökkentése	+
➤ a vetésforgó szabályainak betartása;	Vetésforgó alapvető szabályainak betartása (HMKÁ)	A környezeti terhelés csökkentése a termelés intenzitásának csökkentésével	-
➤ a célprogram 5 éve alatt a vetésszerkezeten belül őszi vetésű vagy évelő növények aránya legalább 60% és tavaszi vetésű növények aránya legfeljebb 40 % lehet, az alábbi növények összesített részaránya el kell hogy érje a 20%-ot: köles, pohánka, cirkok, szudáni fű, mohar, rostkender, baltacim, bükkönyök, somkóró, homoki bab, lucerna, facélia, somkóró, tarka koronafürt;	A búza, kukorica és napraforgó részaránya 65%, a hüvelyes növényeké 4%	A talaj fizikai/kémiai állapotának javítása, erózió elleni védelem	+
➤ őszi vetésű növények betakarítását követően zöldtrágya növény termesztése, melyeket tavasszal a talaj művelhetővé válását követően kell a talajba keverni, legfeljebb a vetést megelőzően két héttel;	Elmarad a zöldtrágyázás	A talaj fizikai/kémiai állapotának javítása, erózió elleni védelem	+
➤ az uralkodó szélirányra merőleges művelés alkalmazása;	Az uralkodó széliránnyal többnyire párhuzamos művelés	A talaj fizikai/kémiai állapotának javítása, erózió elleni védelem	+
➤ a célprogram 5 éve alatt csak egyszer lehet forgatásos talajművelést alkalmazni	Elsődleges talajművelési módszer a szántás	A talaj fizikai/kémiai állapotának javítása, erózió elleni védelem	+

B. GYEPTERÜLETEKRE VONATKOZÓ AGRÁR-KÖRNYEZETGAZDÁLKODÁSI INTÉZKEDÉSEK

B.1. Extenzív gyepgazdálkodás célprogram

A célprogram célkitűzései:

- hozzájárulás a biológiai sokféleség fenntartásához, illetve növeléséhez;
- a gyepterületekhez kötődő növényfajok és ökoszisztémák, illetve állatfajok megfelelő életfeltételeinek megőrzése, fenntartása,
- az extenzív gyepgazdálkodás által biztosított kedvező környezeti állapot fenntartása.

Jogosultsági feltételek:

- a legkisebb támogatható terület 1 ha;
- a legkisebb támogatható parcellaméret 0,3 ha;
- a célprogramba bevitt gyepterületre vonatkozóan legalább 0,2 állategység/ha legeltetett állatállomány megléte;
- legeltethető állatfajok: szarvasmarha, juh, kecske, bivaly, ló és szamár;
- az állatállomány a gazdálkodó (tulajdonos) nevén kell, hogy legyen;
- az állatállománynak szerepelnie kell a megfelelő nyilvántartásokban és dokumentumokban (ENAR, TIR, lóútlevél).

A célprogramban szereplő előírások	Alapérték	Környezeti hatás	A támogatás számításának eleme
<i>Legeltetés esetén (a gazdálkodási év során kizárólag legeltetés történik):</i>			
➤ a legeltetett területen 0,2 - 1 ÁE/ha legeltetési sűrűség alkalmazása;	A gyep minimális fenntartása (kaszálás évente egyszer)	Gyepes élőhely megfelelő állapotban történő fenntartása	-

➤ felülvetés, vegyszeres gyomirtás, műtrágyázás, öntözés tilos;	170 kg N, vegyszeres gyomirtás, felülvetés alkalmazására sor kerülhet	Extenzív élőhelyi feltételek fenntartása	+
➤ a célprogram 3. év végére el kell érni a 0,3 ÁE/ha legeltethető állatállományt;	A gyepek minimális fenntartása	Gyepes élőhely megfelelő állapotban történő fenntartása	-
➤ pásztoroló/szakaszoló legeltetés alkalmazása;	Szabad legeltetés alkalmazása	Élőhely károsodásának elkerülése	+
➤ kaszálás engedélyezett téli takarmányozás céljából;	Tisztító kaszálást nem alkalmaznak		-
➤ őszi tisztító kaszálás elvégzése kötelező, mely után a kaszálékot legkésőbb október 31-ig a területről le kell hordani;	A gyepek minimális fenntartása	Élőhely megújulásának elősegítése	+
➤ a kaszálás idejét be kell jelenteni az illetékes hatóságnak.	A gyepek kaszálására évente egyszer kerül sor		-
<i>Kaszálás esetén (a gazdálkodási év során kizárólag kaszálás történik):</i>			
➤ a gyepet legalább kétszeri gépi kaszálással kell hasznosítani;	A gyepek minimális fenntartása	A vegetáció fokozatos növekedése biztosított (flóra-fejlesztés)	+
➤ felülvetés, vegyszeres gyomirtás, műtrágyázás, szerves trágyázás és öntözés tilos;	170 kg N, vegyszeres gyomirtás, felülvetés alkalmazására sor kerülhet	Extenzív élőhelyi feltételek fenntartása	+
➤ a kaszálást követően a szénát legkésőbb október 31-ig a területről le kell hordani;	A bálák a tél folyamán a kaszált területen maradhatnak	Élőhely regeneráció biztosítása	-
➤ a kaszálás idejét be kell jelenteni az illetékes hatóságnak.			-

B.2. Ökológiai gyepgazdálkodás célprogram

A célprogram célkitűzései:

- hozzájárulás a biológiai sokféleség fenntartásához, illetve növeléséhez;
- a gyepterületekhez kötődő növényfajok és társulások, illetve állatfajok életfeltételeinek megőrzése, fenntartása;
- az extenzív gyepgazdálkodás által biztosított kedvező környezeti állapot fenntartása.

Jogosultsági feltételek:

- a legkisebb támogatható terület 1 ha;
- a legkisebb támogatható parcellaméret 0,3 ha;
- a célprogramba bevitt gyepterületre vonatkozóan legalább 0,2 állategység/ha legeltetett állatállomány megléte;
- legeltethető állatfajok: szarvasmarha, juh, kecske, bivaly, ló és szamár;
- az állatállomány a gazdálkodó (tulajdonos) nevéen kell, hogy legyen;
- az állatállománynak szerepelnie kell a megfelelő nyilvántartásokban és dokumentumokban (ENAR, TIR, lóútlevél).
- a célprogramba bevinni kívánt gyepterületeket és állatállományt valamely Magyarországon elismert ellenőrző és tanúsító szervezet tartja nyilván.

A célprogramban szereplő előírások	Alapérték	Környezeti hatás	A támogatás számításának eleme
➤ a 2092/91/EGK tanácsi rendelet és módosításainak teljes körű betartása	170 kg N, vegyszeres gyomirtás alkalmazására sor kerülhet	Környezeti terhelés csökkentése	+
<i>Legeltetés esetén (a gazdálkodási év során kizárólag legeltetés történik):</i>			
➤ a legeltetett területen 0,2 - 1 ÁE/ha legeltetési sűrűség alkalmazása;	A gyepterület minimális fenntartása (kaszálás évente egyszer)	Gyepes élőhely megfelelő állapotban történő fenntartása	-

➤ felülvetés, öntözés nem engedélyezett	felülvetés alkalmazható	Extenzív élőhelyi feltételek fenntartása	+
➤ pásztoroló/szakaszoló legeltetés alkalmazása;	Szabad legeltetés alkalmazása	Élőhely károsodásának elkerülése	+
➤ kaszálás engedélyezett téli takarmányozás céljából;			-
➤ őszi tisztító kaszálás elvégzése kötelező, mely után a kaszálékot legkésőbb október 31-ig a területről le kell hordani;	Tisztító kaszálást nem alkalmaznak	Élőhely megújulásának elősegítése	+
➤ a kaszálás idejét be kell jelenteni az illetékes hatóságnak.			-
<i>Kaszálás esetén (a gazdálkodási év során kizárólag kaszálás történik):</i>			
➤ a gyepet legalább kétszeri gépi kaszálással kell hasznosítani;	A gyep kaszálására évente egyszer kerül sor	A vegetáció fokozatos növekedése biztosított (flóra-fejlesztés)	+
➤ felülvetés, öntözés nem engedélyezett	felülvetés alkalmazható	Extenzív élőhelyi feltételek fenntartása	+
➤ a kaszálást követően a szénát legkésőbb október 31-ig a területről le kell hordani;	A bálák a tél folyamán a kaszált területen maradhatnak	Élőhely regeneráció biztosítása	-
➤ a kaszálás idejét be kell jelenteni az illetékes hatóságnak.			-

B. 3. Gyepterületi természetvédelmi zonális célprogramok

Ezek a célprogramok kizárólag Magas Természeti Értékű Területeken (MTÉT) található gyepterületekre vonatkoznak; ezeken a területeken belül a kijelölt övezetekben magasabb prioritással pályázhatók.

Jogosultsági feltételek

- a célprogram (a MePAR-ban nyilvántartott) meghatározott MTÉT területekre vonatkozik;
- a legkisebb támogatható terület 1 ha;
- a legkisebb támogatható parcellaméret 0,3 ha;
- a célprogramba bevitt teljes gyepterületre vonatkozóan legalább 0,2 állategység/ha legeltetett állatállomány megléte;
- legeltethető állatfajok: szarvasmarha, juh, kecske, bivaly, ló és szamár;
- az állatállomány a gazdálkodó (tulajdonos) nevén kell, hogy legyen;
- az állatállománynak szerepelnie kell a megfelelő nyilvántartásokban és dokumentumokban (ENAR, TIR, lóútlevel).

B.3.1. Gyepgazdálkodás a tűzok élőhelyeire vonatkozó fejlesztési előírásokkal célprogram

A célprogram célkitűzései:

- környezetbarát gazdálkodási módszerek alkalmazása, amelyek alkalmasak a magas természeti értékű területeken található természetes élőhelyek és értékek megőrzésére;
- az alábbi állatfajok állományainak védelme, valamint megfelelő élőhelyek fenntartása és kialakítása a számukra: tűzok, ugartyúk, szalakóta, parlasi sas, kerecsensólyom, kék vércse, hamvas rétihéja, rákosi vipera;
- a mezőgazdasági biológiai sokféleség fenntartása, növelése.

A célprogramban szereplő előírások	Alapérték	Környezeti hatás	A támogatás számításának eleme
<i>Legeltetés esetén:</i>			
➤ legeltethető állatsűrűség száraz és vizes legelőkön 0,2 - 1 állategység/ha, homokos legelőkön és vizes réteken 0,2 - 0,5 állategység/ha;	A gyepterület minimális fenntartása (kaszálás évente egyszer)	Gyepes élőhely megfelelő állapotban történő fenntartása	-
➤ a célprogram harmadik évének végére el kell érni a 0,3 ÁE/ha állatállományt/legeltetési sűrűséget;	A gyepterület minimális fenntartása (kaszálás évente egyszer)	Gyepes élőhely megfelelő állapotban történő fenntartása	-
➤ pásztoroló/szakaszoló legeltetés alkalmazása;	Szabad legeltetés alkalmazása	Élőhely károsodásának elkerülése	+
➤ felületvetés, vegyszeres gyomirtás, műtrágyázás, öntözés tilos;	170 kg N, vegyszeres gyomirtás, felületvetés alkalmazására sor kerülhet	Extenzív élőhelyi feltételek fenntartása	+
➤ fogasolás, gyepszellőztetés tilos;	A hozam növelése érdekében általában fogasolást alkalmaznak	Extenzív élőhelyi feltételek fenntartása	-
➤ kaszálás engedélyezett téli takarmányozás céljából;			-
➤ felszíni vízállások, belvizek, tókák elvezetése tilos;	A felszíni vizek elvezetésére a kaszálás elvégzése érdekében kerül sor	Extenzív élőhelyi feltételek fenntartása	+
➤ villanypásztor csak az illetékes állami természetvédelmi szerv előzetesen kiadott írásos véleménye alapján alkalmazható;	Villanypásztor engedély nélküli létesítése	Tájkép megőrzése	-
➤ a célprogramba bevitt teljes gyepterület legfeljebb 50%-án az illetékes	A legeltetés általában április 20. után kezdődik	Madarak védelme a költési időszak alatt	+

természetvédelmi szerv tűzok költőhelyet jelöl ki, ahol csak május 31. után folytatható legeltetés;			
➤ a kaszálás idejét be kell jelenteni az illetékes hatóságnak.			-
<i>Kaszálás esetén:</i>			
➤ a gyepet legalább kétszeri gépi kaszálással kell hasznosítani;	A gyep kaszálására évente egyszer kerül sor	A vegetáció fokozatos növekedése biztosított (flóra-fejlesztés)	+
➤ fogasolás, gyepszellőztetés tilos;	A gyep minimális fenntartása	Extenzív élőhelyi feltételek fenntartása	+
➤ felülvetés, vegyszeres gyomirtás, műtrágyázás, öntözés tilos;	170 kg N, vegyszeres gyomirtás, felülvetés alkalmazására sor kerülhet	Gyepes élőhely megfelelő állapotban történő fenntartása	+
➤ kaszálást követően a szénát 1 hónapon belül le kell hordani a gyepterületről;	A bálák a tél folyamán a kaszált területen maradhatnak	Élőhely regeneráció biztosítása	-
➤ minden kaszáláskor táblánként legalább 10, de legfeljebb 15% kaszálatlan területet kell hagyni, minden kaszálásnál más területen;	Az összes termés betakarítása	Élőhely regeneráció biztosítása	+
➤ madárbarát kaszálási módszert kell alkalmazni;	Szokásos betakarítási módszerek alkalmazása	Búvóhelyek biztosítása a madarak számára, populáció növekedése	+
➤ kaszálásnál vadriasztó lánc használata szükséges;	Vadriasztó láncot általában nem használnak	Madarak védelme a költési időszak alatt	+
➤ felszíni vízállások, belvizek, tókák elvezetése tilos;		Extenzív élőhelyi feltételek fenntartása	+
➤ szénabetakarításkor a munkavégzés csak napkeltétől napnyugtáig megengedett;	Éjszakai betakarítás alkalmatlanul előfordul, engedélyezett	Madarak védelme a költési időszak alatt	-

➤ az első kaszálás június 30. után kezdhető meg;	Az első kaszálásra általában május elején kerül sor	Búvóhelyek biztosítása a madarak számára, populáció növekedése	+
➤ a kaszálás megkezdése előtt legalább 5 nappal a megadott fax számon vagy e-mail címen be kell jelenteni az illetékes állami természetvédelmi szervnek a kaszálás pontos helyét és tervezett kezdési időpontját;	Védett madarak és fészkeik nem sérülhetnek	Madarak védelme a költési időszak alatt	-
➤ fokozottan védett, földön fészkelő madárfaj fészkeinek megtalálása esetén a kaszálást azonnal abba kell hagyni, és haladéktalanul értesíteni kell az illetékes állami természetvédelmi szerv kijelölt munkatársát ;		Madarak védelme a költési időszak alatt	-
➤ a talált fészkek körül 50m x 50m-es védő övezetet kell kialakítani.		Madarak védelme a költési időszak alatt	-

B.3.2. Gyepgazdálkodás az élőhelyek fejlesztésére vonatkozó előírásokkal célprogram

A célprogram célkitűzései:

- vizes rétek fokozottan védett, földön fészkelő madárfajainak (haris, hamvas rétihéja, réti fülesbagoly) fészkelő- és táplálkozó helyeinek fenntartása e rétek megőrzésével és kíméletes hasznosításával;
- egyéb védett fajok, például rákosi vipera, különböző kosbor fajok, kockás lilium, szibériai nőszirm, kígyógyökerű keserűfű, vérfű-hangyaboglárka, nyári tűzike, réti iszalag, kornistárnics élőhelyeinek megőrzése;
- védő zónák kialakítása e területek sérülékeny természeti övezetei körül;
- a mezőgazdasági biológiai sokféleség fenntartása, növelése.

A célprogramban szereplő előírások	Alapérték	Környezeti hatás	A támogatás számításának eleme
<i>Legeltetés esetén:</i>			
➤ legeltethető állatsűrűség száraz és vizes legelőkön 0,2 - 1 állategység/ha, homokos legelőkön és vizes réteken 0,2 - 0,5 állategység/ha;	A gyeper minimális fenntartása (kaszálás évente egyszer)	Gyepes élőhely megfelelő állapotban történő fenntartása	-
➤ a célprogram harmadik évének végére el kell érni a 0,3 ÁE/ha állatállományt/legeltetési sűrűséget;	A gyeper minimális fenntartása (kaszálás évente egyszer)	Gyepes élőhely megfelelő állapotban történő fenntartása	-
➤ pásztoroló/szakaszoló legeltetés alkalmazása;	Szabad legeltetés alkalmazása	Élőhely károsodásának elkerülése	+
➤ felületvetés, vegyszeres gyomirtás, műtrágyázás, öntözés tilos;	170 kg N, vegyszeres gyomirtás, felületvetés alkalmazására sor kerülhet	Extenzív élőhelyi feltételek fenntartása	+

➤ fogasolás, gyepszellőztetés tilos;	A hozam növelése érdekében általában fogasolást alkalmaznak	Extenzív élőhelyi feltételek fenntartása	-
➤ kaszálás engedélyezett téli takarmányozás céljából;			-
➤ felszíni vízállások, belvizek, tókák elvezetése tilos;	A felszíni vizek elvezetésére a kaszálás elvégzése érdekében kerül sor	Extenzív élőhelyi feltételek fenntartása	+
➤ villanypásztor csak az illetékes állami természetvédelmi szerv előzetesen kiadott írásos véleménye alapján alkalmazható;	Villanypásztor engedély nélküli létesítése	Tájkép megőrzése	-
➤ a kaszálás idejét be kell jelenteni az illetékes hatóságnak.			-
<i>Kaszálás esetén:</i>			
➤ a gyepet legalább kétszeri gépi kaszálással kell hasznosítani;	A gyep kaszálására évente egyszer kerül sor	A vegetáció fokozatos növekedése biztosított (flóra-fejlesztés)	+
➤ felülvetés, vegyszeres gyomirtás, műtrágyázás, öntözés tilos;	170 kg N, vegyszeres gyomirtás, felülvetés alkalmazására sor kerülhet	Extenzív élőhelyi feltételek fenntartása	+
➤ fogasolás, gyepszellőztetés tilos;	A hozam növelése érdekében általában fogasolást alkalmaznak	Extenzív élőhelyi feltételek fenntartása	-
➤ a kaszálást követően a szénát legkésőbb október 31-ig a területről le kell hordani;	A gyep minimális fenntartása A bálák a tél folyamán a kaszált területen maradhatnak	Élőhely regeneráció biztosítása	-
➤ minden kaszáláskor táblánként legalább 10, de legfeljebb 15% kaszálatlan területet kell hagyni, minden kaszálásnál más területen;	Az összes termés betakarítása	Élőhely regeneráció biztosítása	+

➤ madárbarát kaszási módszert kell alkalmazni;	Szokásos betakarítási módszerek alkalmazása	Búvóhelyek biztosítása a madarak számára, populáció növekedése	+
➤ kaszálnál vadriasztó lánc használata szükséges;	Vadriasztó láncot általában nem használnak	Madarak védelme a költési időszak alatt	+
➤			
➤ felszíni vízállások, belvizek, tókák elvezetése tilos;	A felszíni vizek elvezetésére a kaszálás elvégzése érdekében kerül sor	Extenzív élőhelyi feltételek fenntartása	+
➤ az első kaszálás a célprogramba bevitt teljes gyepterület kijelölt legfeljebb 50%-án június 15. után, a másik 50%-án július 31. után kezdhető el	Az első kaszálásra általában május elején, a másodikra júniusban/júliusban kerül sor	Madarak védelme a költési időszak alatt	+
➤ a kaszálás idejét be kell jelenteni az illetékes hatóságnak.			-

B.4. Szántóföldi gazdálkodás gyepgazdálkodássá alakításának célprogramjai

B.4.1. Környezetvédelmi célú földhasználat-váltás célprogram

A célprogram célkitűzései:

- a mezőgazdasági eredetű vízszennyezés kockázatának megszüntetése;
- az erózió kockázatának csökkentése;
- érzékeny vízbázis fokozott védelme;
- a mezőgazdasági eredetű környezeti terhelés kockázatának csökkentése az alábbi területeken: a belvízzel rendszeresen elöntött területeken és árterületeken;
- az ártéri tájgazdálkodás megteremtése és a tájhasználat-váltás megvalósítása a VTT által érintett célterületeken;
- a biológiai sokféleség fokozása érdekében új füves élőhelyek létrehozása;
- a növényvédő szerek használatából és a műtrágyázásból eredő környezeti terhelés csökkentése;

Jogosultsági feltételek:

- a célprogram a következő (a MePAR-ban meghatározott) területekre vonatkozik: sérülékeny vízbázisok védőterülete, 12%-nál nagyobb lejtésű szántóterületek, árvíz vagy belvíz által érintett szántóterületek, a Vásárhelyi Terv célterületei, kedvezőtlen adottságú szántóterületek;
- a legkisebb támogatható parcellaméret 0,3 ha;
- a legkisebb támogatható terület 1 ha;
- a célprogramba bevitt területre vonatkozóan a célprogram 2. évétől legalább 0,1 állategység/ha állatsűrűség;
- legeltethető állatfajok: szarvasmarha, juh, kecske, bivaly, ló és szamár;
- az állatállomány a gazdálkodó (tulajdonos) nevének kell, hogy legyen;
- az állatállománynak szerepelnie kell a megfelelő nyilvántartásokban és dokumentumokban (ENAR, TIR, lóútlevél).
- a célprogram időtartama 10 év.

A célprogramban szereplő előírások	Alapérték	Környezeti hatás	A támogatás számításának eleme
<i>A célprogram első évében:</i>			
➤ Földhasználat váltás	Szántóföldi gazdálkodás	Környezeti terhelés csökkentése	+
➤ a gyepterületen vegyszeres gyomirtás évente egy alkalommal engedélyezett;	Szükség esetén vegyszeres gyomirtást alkalmaznak	Gyepes élőhelyek kialakulásának elősegítése	+
➤ kizárólag kaszálás megengedett egy alkalommal.	Az új gyepterületeket kizárólag kaszálják, évente egy alkalommal	A vegetáció fokozatos növekedése biztosított (flóra-fejlesztés)	-
<i>A célprogram 2. évétől:</i>			
➤ a gyepterület ápolása: évente kétszeri kaszálással, legeltetéssel vagy vegyes műveléssel (kaszálás/legeltetés)	A gyepterület minimális fenntartása (kaszálás évente egyszer)	Élőhely károsodásának elkerülése	+
➤ kaszálás csak május 1-ét követően engedélyezett	Az első kaszálásra általában május elején kerül sor	Élőhely károsodásának elkerülése	+
➤ pásztoroló/szakaszoló legeltetés alkalmazása;		Gyepes élőhely megfelelő állapotban történő fenntartása	+
➤ műtrágya, szerves trágya és növényvédő szerek nem alkalmazhatók;	Műtrágyázás engedélyezett	Extenzív élőhelyi feltételek fenntartása	+
➤ legeltetés esetén legeltetési terv alapján legfeljebb 0,5 ÁE/ha legeltetési sűrűség engedélyezett;	A gyepterület minimális fenntartása (kaszálás évente egyszer)	Extenzív élőhelyi feltételek fenntartása	-
➤ a célprogram 3. évének végére el kell érni a 0,2 ÁE/ha állattalományt/legeltetési sűrűséget;	A gyepterület minimális fenntartása (kaszálás évente egyszer)		-

➤ a legelőt a célprogram 10 éves időtartama alatt csak egyszer lehet felülvetni;	Szükség esetén felülvetés alkalmazható		-
➤ a kaszálás idejét be kell jelenteni az illetékes hatóságnak.			-

B.4.2. Természetvédelmi célú földhasználat-váltás célprogram

A célprogram célkitűzései:

- a magas biodiverzitású MTÉT gyepterületek (Natura 2000 és ÉTT területek) kiterjedésének növelése;
- a természetkímélő gyephasznosítási technológia lehetővé teszi a környező természetes és természetközeli gyepterületek karakterfajainak betelepülését az átalakítandó szántóra, és ezzel viszonylag rövid időn belül a természeteshez hasonló gyeptársulás jöhet létre;
- a mezőgazdasági biológiai sokféleség fenntartása, növelése.

Jogosultsági feltételek:

- támogatható területek: szántóterületek a kijelölt (MePAR-ban meghatározott) MTÉT-ekben;
- a legkisebb támogatható parcellaméret 0,3 ha;
- a legkisebb támogatható terület 1 ha;
- legeltethető állatfajok: szarvasmarha, juh, bivaly;
- a célprogramba bevitt területre vonatkozóan a célprogram 2. évétől legalább 0,1 állategység/ha állatsűrűség;
- az állatállomány a gazdálkodó (tulajdonos) nevének kell, hogy legyen;
- az állatállománynak szerepelnie kell a megfelelő nyilvántartásokban és dokumentumokban (ENAR, TIR, lóútlevél).
- a célprogram időtartama 5 év.

A célprogramban szereplő előírások	Alapérték	Környezeti hatás	A támogatás számításának eleme
<i>A célprogram első évében:</i>			
➤ Földhasználat váltás	Szántóföldi gazdálkodás	Környezeti terhelés csökkentése	+
➤ a gyepterületen vegyszeres gyomirtás évente egy alkalommal engedélyezett;	Szükség esetén vegyszeres gyomirtást alkalmaznak	Környezeti terhelés csökkentése	+

➤ kizárólag kaszálás megengedett egy alkalommal.	Az új gyepterületeket kizárólag kaszálják, évente egy alkalommal	Gyepes élőhelyek kialakulásának elősegítése	-
➤ kaszálás csak június 15-e után lehetséges;	Az első kaszálásra általában május elején kerül sor	Madarak védelme a költési időszak alatt	+
➤ a kaszálás idejét be kell jelenteni az illetékes hatóságnak.			-
<i>A célprogram 2. évétől:</i>			
➤ A terület elhelyezkedésétől függően a B.3.1 vagy B.3.2. célprogramok előírásainak végrehajtása, azzal a kivétellel, hogy ebben az esetben a célprogram 3. évének végére kell a 0,2 ÁE/ha állatállományt/legeltetési sűrűséget elérni.	Lásd a B.3.1. vagy B.3.2. pontokat	Lásd a B.3.1. vagy B.3.2. pontokat	

C. MONOKULTÚRÁKRA VONATKOZÓ AGRÁR-KÖRNYEZETGAZDÁLKODÁSI INTÉZKEDÉSEK

C.1. Integrált gyümölcs és szőlőtermesztés célprogram

A célprogram célkitűzései:

- a mezőgazdasági termelés során felhasznált vegyszerek okozta kedvezőtlen környezeti hatások csökkentése;
- a talaj állapotának védelme és javítása;
- élelmiszerbiztonság elősegítése;
- hozzájárulás a biológiai sokféleség fenntartásához, illetve növeléséhez.

Jogosultsági feltételek:

- a legkisebb támogatható parcellaméret 0,3 ha;
- a legkisebb támogatható ültetvényméret 0,5 ha;
- a kérelem benyújtásakor létező, még nem termő és termőre fordult ültetvényre igényelhető;
- támogatható haszonnövények: minden gyümölcs faj és szőlő;
- kizárólag homogén ültetvények támogathatók.

A célprogramban szereplő előírások	Alapérték	Környezeti hatás	A támogatás számításának eleme
➤ a célprogram megkezdését megelőzően, valamint a célprogram ötödik évében vett talajminták alapján átfogó talajvizsgálatot kell elvégeztetni valamely akkreditált talajlaboratóriumban;	Egyszerűsített talajvizsgálat ötévente	A talajromlás mértékének csökkentése	+
➤ levélanalízis elvégzése évente;	Nem alkalmaznak levélvizsgálatot	Tápanyaghiány felszámolása, talajromlás elkerülése	+
➤ a talaj és levélvizsgálati eredmények alapján évente tápanyag-gazdálkodási tervet kell készíteni/készíttetni és végrehajtani;	Nem készül tápanyag-gazdálkodási terv	Környezeti terhelés csökkentése	+
➤ szennyvíziszapot és szennyvíziszapot tartalmazó komposztot az ültetvényen tilos felhasználni;	A felsorolt anyagokat néha használják	Környezeti terhelés csökkentése	-
➤ csak környezetkímélő növényvédő szerek alkalmazhatók;	Nem engedélyezett növényvédő szerek alkalmazása	A talaj fizikai/kémiai állapotának javítása	+
➤ feromoncsapdák alkalmazása 2 db/4 ha sűrűségben a rovarkártevők egyedszámának és a várható kártétel megállapítása érdekében;	Nem használnak feromoncsapdát	Környezeti terhelés csökkentése	+
➤ a növényvédelmi beavatkozásokat dokumentált előrejelzés vagy növényvédelmi megfigyelés alapján kell végezni;	Nem készül növényvédelmi előrejelzés	Környezeti terhelés csökkentése	+

➤ az ültetvényen 6 db/ha madárodút kell elhelyezni;	Madárodúk nem kerülnek kihelyezésre	Biodiverzitás növelése/Környezeti terhelés csökkentése	+
➤ a fa/tőkehiány nem haladhatja meg az 5 %-ot	Fa/tőkehiány megengedett	Nem releváns	-

C. 2. Ökológiai gyümölcs és szőlőtermesztés célprogram

A célprogram célkitűzései:

- hozzájárulás a biológiai sokféleség fenntartásához, illetve növeléséhez;
- a természetes önszabályozó folyamatok erősítése;
- kultúrtörténeti és genetikai szempontból értékes, veszélyeztetett fajták megőrzése;
- a növényvédő szerek szakszerűtlen használatából és a helytelen tápanyag-gazdálkodásból eredő kedvezőtlen környezeti hatások csökkentése;
- a talaj állapotának védelme és javítása;
- élelmiszerbiztonság elősegítése;

Jogosultsági feltételek:

- a legkisebb támogatható parcellaméret 0,3 ha;
- a legkisebb támogatható ültetvényméret 0,5 ha;
- támogatható haszonnövények: minden gyümölcs és szőlőfajta;
- a kérelem benyújtásakor létező, még nem termő és termőre fordult ültetvényre igényelhető;
- a célprogramba bevinni kívánt ültetvény szerepel valamely Magyarországon elismert ökológiai ellenőrző és tanúsító szervezet nyilvántartásában.

A célprogramban szereplő előírások	Alapérték	Környezeti hatás	A támogatás számításának eleme
➤ a 2092/91/EGK tanácsi rendelet és módosításainak teljes körű betartása;	Engedélyezett növényvédő szerek és műtrágyák használata	Környezeti terhelés csökkentése	+
➤ a célprogram megkezdését megelőzően, valamint a célprogram ötödik évében vett talajminták alapján átfogó talajvizsgálatot kell elvégeztetni valamely akkreditált talajlaboratóriumban;	Egyszerűsített talajvizsgálat ötévente	A talajromlás mértékének csökkentése	+
➤ levélvizsgálat elvégzése évente;	Nem alkalmaznak levélvizsgálatot	Tápanyaghiány felszámolása, talajromlás elkerülése	+
➤ a talaj és levélvizsgálati eredmények alapján évente tápanyag-gazdálkodási tervet kell készíteni/készíttetni és végrehajtani;	Nem készül tápanyag-gazdálkodási terv	Környezeti terhelés csökkentése	+
➤ feromoncsapdák alkalmazása 2 db/4 ha sűrűségben a rovarkártevők egyedszámának és a várható kártétel megállapítása érdekében;	Nem használnak feromoncsapdát	Környezeti terhelés csökkentése	+
➤ a növényvédelmi beavatkozásokat dokumentált előrejelzés vagy növényvédelmi megfigyelés alapján kell végezni;	Nem készül növényvédelmi előrejelzés	Környezeti terhelés csökkentése	+
➤ az ültetvényen 6 db/ha sűrűségben madárodú kihelyezése;	Madárodúk nem kerülnek kihelyezésre	Környezeti terhelés csökkentése	+

➤ az ültetvényen legalább 1m ² felület/ha sűrűségben a ragadozó rovarok számára megfelelő búvóhelyet, szaporodó helyet kell létesíteni, évente karbantartani és öt éven át fenntartani;	Ragadozó rovarok számára búvóhelyek nem kerülnek kialakításra	Biodiverzitás növelése/Környezeti terhelés csökkentése	+
➤ a fa/tőkehiány nem haladhatja meg az 10%-ot	Fa/tőkehiány megengedett	Nem releváns	-

C. 3. Hagyományos gyümölcsstermesztés célprogram

A célprogram célkitűzései:

- A hagyományos, tájképi szempontból is fontos gazdálkodási formák fenntartása;
- az alacsony növényvédő szer használatból származó környezeti előnyök fenntartása;
- hozzájárulás a biológiai sokféleség fenntartásához, illetve növeléséhez.

Jogosultsági feltételek:

- a legkisebb támogatható parcellaméret 0,3 ha;
- a legkisebb támogatható ültetvényméret 0,5 ha;
- a támogatási kérelem benyújtásakor létező, még nem termő és termőre fordult ültetvényekre igényelhető;
- a célprogramba bevont területen legalább 30 fa/ha és legfeljebb 80 fa/ha gyümölcsfasűrűség szükséges;

- támogatásra jogosult gyümölcsfajok: alma, körte, birs, naspolya, szilva, cseresznye, meggy, kajszi, őszibarack, dió, mogyoró és mandula homogén vagy vegyes állományban.

A célprogramban szereplő előírások	Alapérték	Környezeti hatás	A támogatás számításának eleme
➤ a célprogram megkezdését megelőzően, valamint a célprogram ötödik évében vett talajminták alapján átfogó talajvizsgálatot kell elvégeztetni valamely akkreditált talajlaboratóriumban;	Egyszerűsített talajvizsgálat ötévente	A talajromlás mértékének csökkentése	+
➤ a talajvizsgálat eredményei alapján évente tápanyag-gazdálkodási tervet kell készíteni/készíttetni és végrehajtani;	Nem készül tápanyag-gazdálkodási terv	Tápanyaghiány felszámolása, talajromlás elkerülése	+
➤ a fák tápanyagpótlása során kizárólag szerves trágya és komposzt használható; ➤	Engedélyezett műtrágyák használhatók	Környezeti terhelés csökkentése	+
➤ szennyvíziszapot és szennyvíziszapot tartalmazó komposztot az ültetvényen tilos felhasználni;	A felsorolt anyagokat monokultúrák esetén nem alkalmazzák	Környezeti terhelés csökkentése	-
➤ az ültetvény talaját gyeppel borítja, évente legalább egyszer a gyeppel kaszálással és/vagy legeltetéssel hasznosítható, amelyre június 15-ét követően kerülhet sor, a szénát le kell hordani;	A sorközöket nem füvesítik, nem művelik	Környezeti terhelés csökkentése	+
➤ az ültetvényen legalább 3 db/ha sűrűségben madárodút kell elhelyezni és gondozni;	Madárodúk nem kerülnek kihelyezésre	Biodiverzitás növelése/Környezeti terhelés csökkentése	+

➤ növényvédelmi beavatkozásokra csak az ökológiai gazdálkodás esetében megengedett növényvédő szerek használhatók;	Nem készül növényvédelmi előrejelzés Engedélyezett növényvédő szerek használhatók	Környezeti terhelés csökkentése	+
➤ gyümölcsfák esetében a koronaalakító metszést követően csak ritkító metszés végezhető (kivéve őszibarack)	Termésfokozó metszés engedélyezett	Alacsony intenzitású termelés fenntartása/Környezeti terhelés csökkentése	

D. EGYÉB FÖLDHASZNÁLATHOZ KAPCSOLÓDÓ AGRÁR-KÖRNYEZETGAZDÁLKODÁSI INTÉZKEDÉSEK

D.1. Nádgazdálkodás célprogram

A célprogram célkitűzései:

- vizes élőhelyek megőrzése és fejlesztése;
- élőhely (táplálkozó és fészkelő hely) biztosítása rovarok és kételtűek; vidra és madarak számára;
- a környezeti terhelés csökkentése.

Jogosultsági feltételek

- kedvezményezettek: azok a mezőgazdasági termelők, akiknek a nádgazdálkodásból származó bevétele nem éri el a teljes mezőgazdasági árbevétel 50%-át.
- a legkisebb nádassal fedett támogatható parcella mérete 1 ha;
- a legkisebb nádassal fedett támogatható terület 1 ha;

A célprogramban szereplő előírások	Alapérték	Környezeti hatás	A támogatás számításának eleme
➤ a területen nádgazdálkodást kell végezni;	Nádas minimális fenntartása	Élőhely fenntartása	-
➤ a nád aratása és egyéb kapcsolódó tevékenységek végzése (szállítás, kihúzás stb.) kizárólag december 15. és február 15. között engedélyezett;	A nád aratása és szállítása december 1. és március 31. között megengedett	Élőhely károsodásának elkerülése	-
➤ az aratás során legalább 15 cm magas tarlót kell hagyni;	Az aratás során nem hagynak tarlót	Élőhelyek/fészkelő helyek megőrzése	+
➤ a nádas legalább 60%-át, legfeljebb 80%-át lehet évente learatni, 20%-ot kétfévente változó helyen kell aratatlanul hagyni.	Az összes termés betakarítása	Élőhelyek/fészkelő helyek fenntartása	+

D. 2. Természetes vizes élőhelyek, mocsarak, lápok fenntartása célprogram

A célprogram célkitűzései:

- vizes élőhelyek megőrzése és fejlesztése;
- élőhelyek (táplálkozó- és fészkelő helyek) biztosítása rovarok, kételtűek és madarak számára;
- a környezeti terhelés csökkentése.

Jogosultsági feltételek:

- a legkisebb támogatható terület 1 ha;
- a legkisebb támogatható parcellaméret 0,3 ha;
- kizárólag a MePAR-ban meghatározott vizes területeken igényelhető;
- a célprogramba bevitt területre vonatkozóan legalább 0,1 állategység/ha állatállomány megléte;
- legeltethető állatfajok: szarvasmarha, juh, bivaly;
- az állatállomány a gazdálkodó (tulajdonos) nevén kell, hogy legyen;
- az állatállománynak szerepelnie kell a megfelelő nyilvántartásokban és dokumentumokban (ENAR, TIR, lóútlevél).

A célprogramban szereplő előírások	Alapérték	Környezeti hatás	A támogatás számításának eleme
➤ a területen a lecsapolás és a vízelvezetés nem megengedett;	A területeket a művelésbe vonás érdekében lecsapolják	Vizes élőhelyek fenntartása	+
➤ trágyázás, növényvédő szerek használata nem engedélyezett;	Műtrágya és növényvédő szerek nem kerülnek alkalmazásra	Extenzív földhasználat/élőhely fenntartása	+

➤ a célprogramba bevitt területet kaszálással vagy legeltetéssel kell hasznosítani, legfeljebb 0,5 ÁE/ha legeltetési sűrűség mellett;	HMT minimális fenntartása	Élőhely megfelelő állapotban való fenntartása	-
➤ a célprogram 3. évének végére el kell érni a 0,2 ÁE/ha állatállományt/legeltetési sűrűséget;	HMT minimális fenntartása	Élőhely megfelelő állapotban való fenntartása	-
➤ kaszálni csak kellően száraz talajviszonyok mellett, természetbarát kaszálási módszerekkel lehet;	Gépi munkákat kellően száraz talajviszonyok mellett végzik, szokásos kaszálási módszerekkel	Madarak/fészkek sérülésének elkerülése	+
➤ kaszáláskor legalább 15 cm-es tarlót kell meghagyni;	nem hagynak tarlót	Madár élőhelyek/költő helyek fenntartása	+

D. 3. Vizes élőhelyek létrehozása és kezelése célprogram

A célprogram célkitűzései:

- a szántóföldi és gyepgazdálkodásra alkalmatlan területek művelésből történő kivonása;
- vizes élőhelyek területének növelése, fejlesztése;
- a környezeti terhelés csökkentése.
- ártéri tájgazdálkodás kialakítása a VTT által érintett célterületeken.

Jogosultsági feltételek:

- a támogatható területek: rendszeresen vagy folyamatosan elárasztott, illetve áradással fenyegetett területeken fekvő szántó- és gyepterület, különösen a Vásárhelyi Terv által célterületként megjelölt, a MePAR-ban meghatározott szántó- és gyepterületek;
- a legkisebb támogatható terület 0,3 ha;
- a legkisebb támogatható parcellaméret 0,3 ha;
- a célprogramba bevitt területre vonatkozóan a célprogram 2. évétől legalább 0,1 állategység/ha állatsűrűség;
- legeltethető állatfajok: szarvasmarha, juh, bivaly;
- az állatállomány a gazdálkodó (tulajdonos) nevén kell, hogy legyen;
- az állatállománynak szerepelnie kell a megfelelő nyilvántartásokban és dokumentumokban (ENAR, TIR, lóútlevél).

A célprogramban szereplő előírások	Alapérték	Környezeti hatás	A támogatás számításának eleme
➤ a talajt borító nedvességet a lehető leghosszabb ideig fenn kell tartani;	A vizes területeket a művelésbe vonás érdekében lecsapolják	Vizes élőhelyek fenntartása	+

➤ lecsapolás nem végezhető, kivéve a tájgazdálkodási céllal végzett vízgazdálkodást a VTT területeken;	A vizes területeket a művelésbe vonás érdekében lecsapolják	Vizes élőhelyek fenntartása	+
➤ műtrágyák és rovarölő szerek nem alkalmazhatók;	Műtrágya és növényvédő szerek nem kerülnek alkalmazásra	Extenzív földhasználat/élőhely fenntartása	+
➤ a célprogramba bevitt területet kaszálással vagy legeltetéssel kell hasznosítani, legfeljebb 0,5 ÁE/ha legeltetési sűrűség mellett;	HMT minimális fenntartása	Élőhely megfelelő állapotban való fenntartása	-
➤ a célprogram 3. évének végére el kell érni a 0,2 ÁE/ha legeltethető állatállományt;	HMT minimális fenntartása	Élőhely megfelelő állapotban való fenntartása	-
➤ kaszálni csak kellően száraz talajviszonyok mellett, természetbarát kaszálási módszerekkel lehet;	Gépi munkákat kellően száraz talajviszonyok mellett végzik, szokásos kaszálási módszerekkel	Madarak/fészkek sérülésének elkerülése	+
➤ kaszáláskor legalább 15 cm-es tarlót kell meghagyni;	nem hagynak tarlót	Madár élőhelyek/költő helyek fenntartása	+

A vetésforgó szabályai:

- cukorrépa, cékla, takarmányrépa, burgonya, lóbab, szója és csillagfűrt négyévenként csak egyszer vethető;
- napraforgó ötévenként csak egyszer vethető;
- száraz borsó hétévenként csak egyszer vethető;
- két hüvelyes növény termesztése között legalább két évnek kell eltelnie;
- lucerna után hüvelyes növény nem termesztendő;
- az alábbi növények nem követhetik egymást: szója, olajrepce, napraforgó;

10. melléklet: Övezeti lehatárolások az agrár-környezetgazdálkodási kifizetésekben:

Az agrár-környezetgazdálkodási kifizetéseken belül a védett területeken, illetve talaj- és vízvédelmi (Víz Keretirányelv) célra kijelölt területeken gazdálkodók számára a horizontális szabályokon túl további különleges szabályokat is be lehet vezetni. Az ezeken a területeken bevezethető szabályokat zonális előírásoknak nevezzük. Kizárólag a fizikailag lehatárolt, a MePAR-ban nyilvántartott, illetve az illetékes szervezetek tanúsításával rendelkező földterületen gazdálkodó termelők.

A zonális célprogramok meghatározásának kritériumai:

Természetvédelmi zonális célprogramok:

Kizárólag meghatározott Magas Természeti Értékű Területek szántó és gyepterületeire igényelhetők, ezeken belül a kijelölt övezetekben magasabb prioritással pályázhatóak. A Magas Természeti Értékű területek rendszerét a Natura 2000 területek, valamint az Érzékeny Természeti Területekhez tartozó földterületek alapján határozzák meg, ahol valamely meghatározott mezőgazdasági hasznosítás elősegíti a fajok és élőhelyek magas szintű sokféleségét, az európai természetvédelmi szempontok alapján fontosnak ítélt fajok jelenlétét, illetve mindkét fenti szempontot. Külön térképen mutatjuk be a természetvédelmi szempontból fontos területeket, amelyek a Magas Természeti Értékű Területek lehatárolásának alapjául szolgálnak.

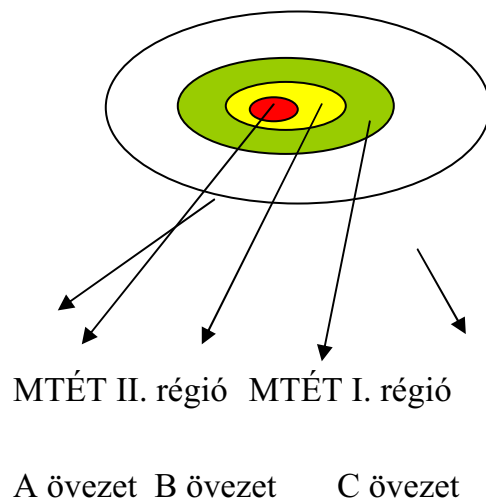
Az övezeti lehatárolás általános módszertana:

Az országban több különálló és elszigetelt helyen kerülhet sor MTÉT I. és II. régiók lehatárolására, ahol azt a természetvédelmi irányítási célok és szakmai elvek ténylegesen indokolják. A régiókat és övezeteket kizárólag szakmai elvek, elsősorban környezetvédelmi prioritások, természetvédelmi irányítási célok és az ezeket legjobban befolyásoló gazdálkodási adottságok alapján alakítják ki.

A régiók és övezetek eltérő természetvédelmi célokat fogalmazznak meg, és nem jelentenek időbeli sorrendiséget! Az MTÉT horizontális és zonális célprogramjainak rendszerén belül kijelölt régiók és övezetek alapján pontosabban és célzottabban határozhatók meg a megfelelő területek.

Régiók és övezetek:

A régiók nagyobb kiterjedésűek, s ezeken belül helyezkednek el a kisebb övezetek. Az MTÉT régiókat I. és II. területekre célszerű felosztani. Az I. régió belül elsősorban zonális természetvédelmi célprogramokat kell kialakítani, míg a II. régióban a jelentősebb természetvédelmi eredményekkel járó horizontális célprogramok is megfelelőek. Az I. régió belül további 1-3 övezetre (A-B-C) van szükség, ami a különböző természetvédelmi célok speciális és hatékony megvalósítását szolgálja.

Bizonyos zonális környezetvédelmi célprogramokat kizárólag meghatározott MTÉT területeken lehet igénybe venni (MTÉT I. régió). Az MTÉT I. régió meghatározott övezetein belül bizonyos zonális célprogramok (az azokba belépni szándékozó termelők) előnyben részesülnek a pontozásnál (célprogramokhoz tartozó prioritási övezetek: A-B-C).

Talajvédelmi zonális célprogramok (Erózióvédelmi célprogramok):

A vízerózió elleni lehatárolás alapja: 5-12 % közötti lejtésszögű, szántóként hasznosított területek. A szélerózió elleni védelem lehatárolásának alapja: szélerózióknak kitett, homokos vagy löszös talajú, szántóként hasznosított területek.

Vízvédelmi célú célprogramok:

A vízvédelmi célú területpihentetési célprogram igénybevételére a sérülékeny vízbázisok védőterületén, vagy a 12%-nál nagyobb lejtésszögű, szántóként hasznosított területen jogosult a kérelmező.

11. melléklet: Kultúrtörténeti vagy genetikai értéket képviselő ritka zöldségfajták

Faj megnevezése	Fajta	Nemzetközi hivatkozás	Termőterület (ha)	Elterjedés
Paradicsom (<i>Lycopersicon esculentum</i> L.)	Ökörszív	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
	Fóti	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
	Tápláni	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
	Lugas	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	házikert
Zöldpaprika (<i>Capsicum annum</i> L.)	Bogyesz	FAO WIEWS, ECP/GR	<5 ha	Tápióvölgye, Jászság
	Bocskor	FAO WIEWS, ECP/GR	<5 ha	Békés és Hajdú megye
	Bugaci	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	Duna-Tisza köze
	Kalinkói	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
	Gogos paradicsom-paprika	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	Békés és Csongrád megye
	Szentesi	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	Békés és Csongrád megye
Fűszerpaprika (<i>Capsicum annum</i> var. <i>longum</i>)	Boldogi	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	Mátraalja
	Kalocsai	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	Kalocsa környéke
	Dokomlási	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
Vöröshagyma (<i>Allium cepa</i> L.)	Alsógödi	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
	Jászsági	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
Vöröshagyma (<i>Allium cepa</i> var. <i>aggregatum</i> G. Don)	Csokros	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	Tiszántúl
Fokhagyma (<i>Allium sativum</i> L.)	Kadarkúti	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	Somogy megye
	Makói	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	Makó környéke
	Cigándi	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	Tiszántúl
	Sárospataki	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	Tokaj-Hegyalja

Póréhagyma (<i>Allium porrum</i> L.)	Nagykátai	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	Tápióvölgye
Metélőhagyma (<i>Allium schoenoprasum</i> L.)	Napkori	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	Tiszántúl
	Taktaharkányi	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	Tiszántúl
Téli sarjadékhagyma (<i>Allium fistulosum</i> L.)	Nagykátai	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	Tápióvölgye
Saláta (<i>Lactuca sativa</i> L.)	Villányi	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	Dél-Baranya
	Csehimindszenti	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
	Fiadi	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
	Isztiméri	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
	Hernádcécei	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
	Biri	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
Fejeskáposzta (<i>Brassica oleracea</i> convar. capitata var. capitata f. alba)	Vecsési	FAO WIEWS, ECP/GR	<50 ha	Pest környéke
	Hajdúsági	FAO WIEWS, ECP/GR	<15 ha	Debrecen környéke
Kelkáposzta (<i>Brassica oleracea</i> convar. capitata var. sabauda)	Mohácsi őszi	FAO WIEWS, ECP/GR	<5 ha	Mohács
Spenót (<i>Spinacea oleracea</i> L.)	Békési	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	Tiszántúl
Újzélendi spenót (<i>Tetragonia tetragonoides</i> (Pall.) O. Kuntze	Sajószentpéteri	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
Sóska (<i>Rumex acetosa</i> L.)	Pallagi	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
Petrezselyem (<i>Petroselinum crispum</i> . (Mill.) Nym.	Napkori	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
	Gyomaendrődi	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
Paszternák (<i>Pastinaca sativa</i> L.)	Semjéni	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
Zeller (<i>Apium graveolens</i> L.)	Monostorapáti	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
Retek (<i>Raphanus sativus</i> L.)	Nagykállói	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	géntartalék

12. melléklet: Kultúrtörténeti vagy genetikai értéket képviselő ritka szántóföldi növényfajták

Faj megnevezése	Fajta	Nemzetközi hivatkozás	Termőterület (ha)	Elterjedés
Búza (<i>Triticum aestivum</i> L. subsp. <i>aestivum</i> var. <i>erythrospermum</i>)	Tisza vidéki	FAO WIEWS (World Information and Early Warning System)	<1 ha	géntartalék
	Mezőségi	FAO Treaty (International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture)	<1 ha	géntartalék
	Bánkúti 1201	ECP/GR (European CoOperational Programme for Genetic Resources Networks)	5-10 ha	Alföld
Alakor (<i>Triticum monoccocum</i> L.)		ECCDB (ECP/GR European Central Crop Data Basis)	<1 ha	géntartalék
Tönke (<i>Triticum dicoccon</i> Schrank)		FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
Árpa (<i>Hordeum vulgare</i> L.)	Gádorosi fekete	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
Kukorica (<i>Zea mays</i> L.)	Mindszent pusztai fehér	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
	Bánkúti lófogú sárga	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
	Mezőhegyesi sárga lófogú	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
	Putyi	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
	Piros kukoricák	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	5-10 ha	Őrség, Tiszántúl
	Iregi 12 hetes	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
	Száznapos	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
	Sárga magyar	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	5-10 ha	Tiszántúl
Napraforgó (<i>Helianthus annuus</i> L.)	Nagykállói	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
	Bajai fehér	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
Köles (<i>Panicum miliaceum</i> L.)	Fertődi piros	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
	Mesterháza i	FAO WIEWS, ECP/GR	<5 ha	Alföld

Veteménybab (Phaseolus vulgaris L.)	Futó fürjbabok	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<50 ha	másodvetésként az ország egész területén
	Bokor fürjbabok	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<5 ha	házikertekben az ország egész területén
	Pacsibab	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<10 ha	másodvetésként az Alföldön
	Menyecske babok	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<20 ha	Alföld
	Büdöskő- babok	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<5 ha	szórványosan
	Fecskehasú babok	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<5 ha	szórványosan
	Gyöngy- babok	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<5 ha	szórványosan
	Cukorbabok	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<5 ha	szórványosan
	Gesztenye- babok	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<5 ha	szórványosan
	Gyíkbabok	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<5 ha	szórványosan
	Békahátú- babok	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<5 ha	szórványosan
	Libamáj- babok	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<5 ha	szórványosan
	Békési rizsbabok	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<5 ha	szórványosan
	Tolnai borsóbabok	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<5 ha	szórványosan
Tűzbab (Phaseolus coccineus L.)	Fehér salátabab	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<10 ha	konyhakertekben az ország egész területén
	Tarka salátabab	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<5 ha	konyhakertekben az ország egész területén
Csicseriborsó (Cicer arietinum L.)	Békéscsabai	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<10 ha	Duna-Tisza köze
Homoki bab (Vigna unguiculata (L.) Walp.)	Bajai	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
	Mohácsi	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
Lóbab (Vicia faba L.)	Tataházi	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<50 ha	országszerte
Földimogyoró (Arachis hypogaea L.)	Kisteleki, Tápiószelei	FAO WIEWS, ECP/GR	<5 ha	Dél-Alföld
Burgonya (Solanum tuberosum L.)	Porvai	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<1 ha	géntartalék

	Aranyalma	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<1 ha	konyhakertekben az ország egész területén
	Somogyi	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<1 ha	konyhakertekben az ország egész területén
Csicsóka (<i>Helianthus tuberosus</i> L.)	Farmosi	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
	Nagykállói	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
Nyúlszapuka (<i>Anthyllis vulneraria</i> L.)	Helyi típusok	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
Fehérvirágú somkóró (<i>Melilotus alba</i> Medik.)	Helyi típusok	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<5 ha	Duna-Tisza köze
Svéd here (<i>Trifolium hybridum</i> L.)	Helyi típusok	FAO WIEWS, FAO Treaty, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
Mezei csibehúr (<i>Spergula arvensis</i> L.)	Helyi típusok	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
Takarmánymályva (<i>Malva verticillata</i> L.)	Helyi típusok	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	géntartalék
Takarmány és sütőtök (<i>Cucurbita maxima</i> Duch.ex Lam)	Helyi típusok	FAO WIEWS, ECP/GR	<50 ha	Alföld
Takarmánydinnye (<i>Citrullus lanatus</i> Pang.)	Újszilvási	FAO WIEWS, ECP/GR	<1 ha	géntartalék

13. melléklet: Védett őshonos és veszélyeztetett mezőgazdasági állatfajták állománylétszámai

Védett őshonos állománylétszámok (törzskönyvezett nőtények létszáma)

Faj / Fajta		
Szarvasmarha és bivaly		
Magyar szürke	5932	6862
Magyar bivaly	369	404
Szamár		
Magyar parlagi szamár	49	
Sertés		
Szőke mangalica	4581	6549
Fecskehasú mangalica	798	895
Vörös mangalica	1054	1576
Juh		
Hortobágyi racka (fehér)	2792	2991
Hortobágyi racka (fekete)	1678	1740
Gyimesi racka	1304	1542
Cigája	2078	2182
Cikta	236	196
Kecske		
Magyar kecske		
Tyúk		
Sárga magyar	1569	1525
Kendermagos magyar	1331	750
Fehér magyar	299	262
Fogolyszínű magyar	322	161
Fehér erdélyi kopasznnyakú	273	222
Fekete erdélyi kopasznnyakú	189	110
Kendermagos erdélyi kopasznnyakú	597	430
Gyöngytyúk		
Magyar parlagi gyöngytyúk	227	215

Lúd		
Fodrostollú magyar lúd	518	237
Magyar lúd	-	246
Pulyka		
Bronzpulyka	340	286
Rézpulyka	167	148
Házinyúl		
Magyar óriás		

Védett őshonos állománylétszámok
(törzskönyvezett nőtények létszáma)

Szarvasmarha		
Magyar tarka	6241	5779
Ló		
Gidrán	200	200
Hucul	114	130
Kisbéri félvér	866	874
Lipicai	549	844
Furioso-north star	452	479
Nóniusz	632	614
Shagya-arab	562	566
Ponty		
Nyurga ponty		
Tőponty		

14. melléklet: A génmegőrzésben érintett növényfajták jegyzéke a 39. cikk (5) bekezdése értelmében

A FAO élelmezési és mezőgazdasági célú növényi géntartalékokról szóló nemzetközi egyezménye és az azzal kapcsolatos közösségi szabályozás értelmében a génmegőrző ültetvények (nyílt beporzású populációk, hagyományos, régi fajták, szabadföldi fajták, kultúrnövények vadon élő rokon fajainak populációi, illetve vonalai) abban az esetben jogosultak pénzügyi támogatásra, ha azokat nem regisztrálták a nemzeti, illetve uniós fajtajegyzékekbe, és nem forgalmazzák őket a vetőmag-kereskedelemben. Ez az intézkedés segít elkerülni a „piactorzító” tevékenységet, egyúttal támogatja a veszélyeztetett géntartalékok megőrzését és hasznosítását. A fajtafenntartó nemesítésre használt regisztrált változatok és azok szaporító anyaga kereskedelmileg hozzáférhető, ezért ezek ex situ géntartalékként való megőrzésére nincs szükség. Csak példaképpen: az őszi búzának Magyarországon mintegy 110 változatát regisztrálták. Ezzel szemben több száz szabadföldi fajtája (Tisza vidéki, Mezőségi, Somogyi stb.), korábbi, már nem termesztett változata (Bánkúti 1201, 1205, 5, 114; Székács búzák, Fleischmann búzafajták, Kompolti, Karcagi változatok), valamint régebben használt nemesítő vonala létezik, melyek gazdag forrásai olyan fontos, rejtett mezőgazdasági tulajdonságoknak, mint a sütőipari érték, a környezeti hatásokkal szembeni tolerancia, kártevőkkel és betegségekkel szembeni ellenállás stb. A növényeknek ezek a genetikai erőforrásai hamarosan örökre eltűnnének, amennyiben az oltócsíra alapanyaguk életképessége tovább csökkenne.

Magyarország különösen gazdag a különböző kultúrnövény-változatokat illetően (pl. a nyílt beporzású kukorica változatok közé tartozó *Zea mays* és lófogú kukorica fajták, a bab több ezer szabadföldi és helyi típusa, zöld- és piros paprikák, cseresznye és meggy fajták, különféle őszi- és kajszi barack típusok, félvad helyi szilvaültetvények és a szőlőskertekben található hagyományos szőlőfajták). Az élelmezési és mezőgazdasági növényi géntartalékok (PGRFA) globális helyzetéről szóló FAO jelentés (1996) közel 80.000 egyedülálló tételt sorol fel a magyar géntartalék gyűjteményekben, az Európai Kutatási Katalógus (EURISCO) génbanki információs rendszerében pedig már 42000 különleges tétel szerepel magyar gyűjteményekből. Ezek a számok jól tükrözik a magyar Génbank Tanács irányításával folyó munka nagyságrendjét, ami az egyedi, másutt nem található és megőrzendő tételek azonosítására irányul. A veszélyeztetett helyi fajták felkutatása és gyűjtése a távoli területeken szintén fontos része a genetikai erőforrások megőrzésének. Ennek a tevékenységnek ki kell terjednie a Magyarországon termesztett, de tudományos nemesítési programban eddig részt még nem vevő összes növényfaj fajtáira.

Termesztett fajok	A növény magyar neve
<i>Achillea filipendulina</i>	Páfránylevelű cickafark
<i>Achillea millefolium</i>	Közönséges cickafark
<i>Agropyron cristatum</i>	Taréjos búzafű
<i>Agropyron elongatum</i>	Magas tarackbúza
<i>Agropyron intermedium</i>	Deres tarackbúza
<i>Agrostis alba</i>	Tarackos tippán
<i>Agrostis alba subsp.gigantea</i>	Óriás tippán
<i>Agrostis capillaris</i>	Cérnatippán
<i>Alcea rosea (Althaea rosea)</i>	Kerti mályva
<i>Allium ascalonicum</i>	Mogyoróhagyma
<i>Allium cepa var.aggregatum</i>	Csokroshagyma
<i>Allium cepa var.cepa</i>	Vöröshagyma
<i>Allium fistulosum</i>	Téli hagyma
<i>Allium galanthum</i>	Dízhagyma
<i>Allium porrum</i>	Poréhagyma
<i>Allium sativum</i>	Fokhagyma
<i>Allium schoenoprasum</i>	Metéltőhagyma
<i>Allium tuberosum</i>	Tatár hagyma
<i>Alopecurus pratensis</i>	Réti ecsetpázsit
<i>Amaranthus caudatus</i>	Bókoló amaránt
<i>Amaranthus cruentus</i>	Bíbor amaránt
<i>Amaranthus hypochondriacus</i>	Piros amaránt
<i>Amygdalus communis (Prunus dulcis var.sativa)</i>	Édesmandula
<i>Anethum graveolens</i>	Kapor
<i>Anthoxanthum odoratum</i>	Illatos borjúpázsit
<i>Anthyllis vulneraria subsp.vulneraria</i>	Nyúlzapuka

<i>Apium graveolens var.graveolens</i>	Erősszagú zeller
<i>Apium graveolens var.rapaceum</i>	Kerti zeller
<i>Apium graveolens var.secalinum</i>	Metéltőzeller
<i>Arachis hypogaea</i>	Amerikaimogyoró
<i>Arrhenatherum elatius</i>	Franciaperje
<i>Asparagus officinalis</i>	Spárga
<i>Atriplex hortensis</i>	Kerti laboda
<i>Avena byzantina</i>	Bizánci zab
<i>Avena sativa</i>	Abrakzab
<i>Avena strigosa</i>	Érdes zab
<i>Basella alba</i>	Fehér spenót
<i>Benincasa hispida</i>	Viasztök
<i>Beta vulgaris var.cicla</i>	Mangold
<i>Beta vulgaris var.conditiva</i>	Cékla
<i>Beta vulgaris var.crassa</i>	Takarmányrépa
<i>Beta vulgaris var.altissima</i>	Cukorrépa
<i>Borago officinalis</i>	Kerti borágó
<i>Brassica juncea</i>	Szareptai mustár
<i>Brassica napus subsp.napus</i>	Olajrepce
<i>Brassica napus var.napobrassica</i>	Karórépa
<i>Brassica nigra</i>	Fekete mustár
<i>Brassica oleracea convar.acephala var.gogylodes</i>	Karalábé
<i>Brassica oleracea convar.acephala var.sabellica</i>	Szárnyas káposzta
<i>Brassica oleracea convar.acephala var.viridis (acephala)</i>	Marhakáposzta
<i>Brassica oleracea convar.botrytis var.botrytis</i>	Karfiol

<i>Brassica oleracea</i> convar. <i>botrytis</i> var. <i>italica</i>	Brokkoli
<i>Brassica oleracea</i> convar. <i>capitata</i> var. <i>capitata</i> f. <i>alba</i>	Fejes káposzta
<i>Brassica oleracea</i> convar. <i>capitata</i> var. <i>capitata</i> f. <i>rubra</i>	Vörös káposzta
<i>Brassica oleracea</i> convar. <i>capitata</i> var. <i>sabauda</i>	Kelkáposzta
<i>Brassica oleracea</i> convar. <i>fruticosa</i> var. <i>gemmifera</i>	Bimbóskel
<i>Brassica rapa</i> subsp. <i>rapa</i> (<i>campestris</i> var. <i>rapifera</i>)	Tarlórépa
<i>Brassica rapa</i> subsp. <i>chinensis</i>	Kínai káposzta
<i>Brassica rapa</i> subsp. <i>pekinensis</i>	Pekingi káposzta
<i>Bromus erectus</i>	Sudár rozsok
<i>Bromus inermis</i>	Árva rozsok
<i>Cajanus cajan</i>	Kajánbab
<i>Calendula officinalis</i>	Körömvirág
<i>Callistephus chinensis</i>	Kerti őszirózsa
<i>Camelina sativa</i>	Magvas gomborka
<i>Cannabis sativa</i>	Kender
<i>Capsicum annuum</i> var. <i>cerasiforme</i>	Cseresznyepaprika
<i>Capsicum annuum</i> var. <i>grossum</i>	Étkezési paprika
<i>Capsicum annuum</i> var. <i>longum</i>	Fűszerpaprika
<i>Capsicum annuum</i> var. <i>lycopersiciforme</i>	Paradicsompaprika
<i>Capsicum baccatum</i>	Bogyós paprika
<i>Capsicum frutescens</i>	Cserjés (chili) paprika
<i>Carthamus tinctorius</i>	Sáfrányos széklice
<i>Carum carvi</i>	Fűszerkömény

<i>Chamomilla recutita</i>	Orvosi székfű
<i>Cheiranthus cheiri</i>	Sárgaviola
<i>Clarkia elegans</i>	Pompás klárka
<i>Cicer arietinum</i>	Csicseriborsó
<i>Cichorium endivia</i>	Endívia
<i>Cichorium intybus</i> var. <i>foliosum</i>	Cikóriakatáng
<i>Citrullus lanatus</i> subsp. <i>lanatus</i>	Takarmány görögdinnye
<i>Citrullus lanatus</i> subsp. <i>vulgaris</i>	Görögdinnye
<i>Citrullus colocynthis</i>	Sártök
<i>Cnicus benedictus</i>	Benedekfű
<i>Coix lacryma-jobi</i> var. <i>ma-yuen</i>	Jób könnye
<i>Coriandrum sativum</i>	Koriander
<i>Coronilla varia</i>	Tarka koronafürt
<i>Cosmos bipinnatus</i>	Sallangos pillangóvirág
<i>Cosmos sulphureus</i>	Sárga pillangóvirág
<i>Crambe abyssinica</i>	Abesszin tátorján
<i>Crotalaria juncea</i>	Krotalária (Bengálkender)
<i>Cucumis anguria</i>	Anguria uborka
<i>Cucumis melo</i>	Sárgadinnye
<i>Cucumis sativus</i>	Uborka
<i>Cucurbita ficifolia</i>	Laskatök
<i>Cucurbita maxima</i>	Sütőtök
<i>Cucurbita moschata</i>	Pézsmatök
<i>Cucurbita pepo</i> subsp. <i>pepo</i> convar <i>microcarpina</i>	Dísz tök
<i>Cucurbita pepo</i> convar. <i>giromotiina</i>	Cukkíni (Csíkos tök)
<i>Cucurbita pepo</i> convar. <i>patissonina</i>	Csillagtök (Patiszon)
<i>Cucurbita pepo</i> convar. <i>pepo</i>	Úritök (Étkezési spárgatök)
<i>Cydonia oblonga</i>	Birs

<i>Cynara cardunculus</i>	Kárdi
<i>Cynoglossum officinale</i>	Orvosi ebnyelvű
<i>Cynoglossum amabile</i>	Kerti ebnyelvű
<i>Cynosurus cristatus</i>	Taréjos cincor
<i>Cyperus esculentus</i>	Mandulafű
<i>Cyperus involucratus</i> (alternifolius subsp.flabelliformis)	Galléros palka
<i>Dactylis glomerata</i>	Csomós ebír
<i>Dalea gattingeri</i> (Petalostemon)	Bíborrojt
<i>Datura innoxia</i>	Indián maszlag
<i>Datura metel</i>	Egyiptomi maszlag
<i>Datura meteloides</i>	Maszlag
<i>Datura stramonium</i>	Csattanó maszlag
<i>Daucus carota</i> subsp.sativus	Sárgarépa
<i>Deschampsia cespitosa</i>	Sédbúza
<i>Desmodium canadense</i>	Kanadai hüvelycsomó
<i>Dianthus barbatus</i>	Török szegfű (Szakállas)
<i>Dianthus deltoides</i>	Fenyérszegfű (Mezei)
<i>Dianthus plumarius</i>	Tollas szegfű (Német)
<i>Digitalis ferruginea</i>	Rozsdás gyűszűvirág
<i>Digitalis purpurea</i>	Piros gyűszűvirág
<i>Digitaria sanguinalis</i>	Pirók ujjasmuhar
<i>Dorycnium pentaphyllum</i>	Cserjésedő dárdahere
<i>Dracocephalum moldavica</i>	Kerti sárkányfű
<i>Echinacea purpurea</i>	Lángvörös kasvirág
<i>Echinochloa colonum</i> (Panicum colonum)	Sáma-köles
<i>Echinochloa crus-galli</i> var.frumentacea	Japánköles
<i>Echinops ruthenicus</i> subsp.ritro	Kék szamárlenyer

<i>Eleusine coracana</i>	Ujjasköles
<i>Eleusine indica</i>	Aszályfű
<i>Eragrostis tef</i> (Poa abyssinica)	Abesszin tótippan (Tef)
<i>Eruca sativa</i>	Borsmustár
<i>Eupatorium cannabinum</i>	Kenderpakóca (Sédkender)
<i>Euphorbia lathyris</i>	Kerti sárfű (Hasindító kutyatej)
<i>Fagopyrum esculentum</i>	Pohánka (Hajdina)
<i>Fagopyrum tataricum</i>	Tatárka
<i>Festuca arundinacea</i>	Nádképű csenkesz
<i>Festuca heterophylla</i>	Felemáslevelű csenkesz
<i>Festuca ovina</i>	Juhcsenkesz
<i>Festuca pratensis</i>	Réti csenkesz
<i>Festuca rubra</i>	Vörös csenkesz
<i>Festuca sulcata</i> (rupicola)	Barázdált csenkesz (Pusztai)
<i>Foeniculum vulgare</i>	Édeskömény
<i>Fragaria ananassa</i>	Szamóca
<i>Galega officinalis</i>	Kecskeruta
<i>Gazania rigens</i> (splendens)	Pompás záporvirág
<i>Gentiana lutea</i>	Sárga tárnics
<i>Glycine max</i>	Szója
<i>Glycyrrhiza glabra</i>	Édesgyökér
<i>Gomphrena globosa</i>	Kerti golyófüzény (Bíborka)
<i>Gossypium hirsutum</i>	Hegyvidéki gyapot
<i>Guizotia abyssinica</i>	Négermag
<i>Gypsophila elegans</i>	Kerti fátyolvirág
<i>Helianthus annuus</i>	Termesztett napraforgó
<i>Helianthus tuberosus</i>	Csicsóka
<i>Helichrysum bracteatum</i>	Kerti szalmavirág

Hibiscus cannabinus	Rostmályva (Kenáf)
Hibiscus esculentus	Gombó (Bámia, Okra)
Holcus lanatus	Gyapjas selyemperje
Hordeum jubatum	Díszárpa
Hordeum vulgare var. distichon	Kétsoros árpa (Tavaszi)
Hordeum vulgare var. hexastichon	Hatsoros árpa (Őszi)
Hypericum perforatum	Közönséges orbáncfű
Hyssopus officinalis	Izsóp
Iberis amara	Kerti tatárvirág
Iberis umbellata	Ernyős tatárvirág
Ibicella lutea	Sárga ördögyszarv
Impatiens balsamina	Keri fájvirág (Nenyúljhozzám)
Inula helenium	Örménygyökér
Ipomoea batatas	Édesburgonya (Batáta)
Ipomoea bona-nox	Hajnalka
Ipomoea purpurea	Bíboros hajnalka
Juglans regia	Közönséges dió
Lablab purpureus (Dolichos lablab)	Sisakbab
Lactuca sativa var. angustana (asparagina)	Spárgasaláta
Lactuca sativa var. capitata	Fejes saláta
Lactuca sativa var. crispa	Metélősaláta (Tépő)
Lactuca sativa var. longifolia	Kötözősaláta
Lagenaria siceraria	Lopótök
Lallemantia iberica	Feketeszezám
Lathyrus sativus	Szegletes lednek
Lathyrus cicera	Csicserilednek
Lathyrus odoratus	Szagos lednek
Lavandula angustifolia	Keskenyleveű levendula

Lavandula latifolia	Széleslevelű levendula
Lens culinaris	Termesztett lencse
Leonurus cardiaca	Szúrós gyögyajak
Lepidum sativum	Kerti zsázsa
Levisticum officinale	Lestyán
Limonium sinuatum	Kerti sóvirág
Linum usitatissimum var. mediterraneum	Olajlen
Linum usitatissimum var. usitatissimum	Rostlen
Lolium perenne	Angolperje
Lolium multiflorum	Olaszperje
Lotus corniculatus	Szarvaskerep
Luffa acutangula	Szivacstök
Lupinus albus	Fehér csillagfűrt
Lupinus angustifolius	Keskenylevelű csillagfűrt
Lupinus luteus	Sárga csillagfűrt
Lupinus polyphyllus	Erdei csillagfűrt
Lycopersicon esculentum convar. esculentum var. esculentum	Termesztett paradicsom
Lycopersicon esculentum convar. parvibaccatum var. cerasiforme	Cseresznyeparadicsom
Lycopersicon esculentum convar. parvibaccatum var. pyriforme	Körteparadicsom
Lycopersicon pimpinellifolium	Ribiszke paradicsom
Malus domestica	Alma
Malva verticillata	Takarmány mályva
Medicago sativa	Termesztett lucerna

Medicago x varia	Homoki lucerna
Melilotus alba	Fehér somkóró
Melissa officinalis	Citromfű
Mentha x piperita	Borsmenta
Mespilus germanica	Naspolya
Mirabilis jalapa	Csodatölcsér
Momordica balsamina	Balzsamalma
Momordica charantia	Balzsamuborka (Momordika)
Morus nigra	Fekete eperfa
Morus alba	Fehér eperfa
Nasturtium officinale	Vízitorma
Nicotiana alata (affinis)	Díszdohány
Nicotiana rustica	Kapadohány
Nicotiana tabacum	Közönséges dohány
Nigella damascena	Kerti katicavirág
Nigella sativa	Szörös katicavirág
Ocimum basilicum	Kerti bazsalikom
Ocimum gratissimum	Gerezd bazsalikom
Onobrychis viciifolia	Baltacim
Origanum majorana	Majoránna
Ornithopus sativus	Szerradella (Vetési csibeláb)
Oryza sativa	Termesztett rizs
Panicum miliaceum	Termesztett köles
Papaver bracteatum	Murvásmák
Papaver orientale	Díszmák
Papaver somniferum	Termesztett mák
Pastinaca sativa	Pasztinák
Petroselinum crispum	Petrezselyem

Petunia x hybrida	Nagyvirágú petúnia
Phacelia tanacetifolia	Mézontófü
Phalaris canariensis	Fénymag
Phaseolus acutifolius var.latifolius	Tepari bab
Phaseolus coccineus subsp.coccineus	Tűzbab
Phaseolus lunatus var.lunatus	Limabab
Phaseolus vulgaris var.nanus	Bokorbab
Phaseolus vulgaris var.vulgaris (zebra var.purpurascens)	Karósbab
Phleum pratense	Mezei komócsin
Physalis ixocarpa (philadelphica)	Mexikói földicseresznye
Physalis peruviana	Ehető földicseresznye
Physalis pruinosa	Édes földicseresznye
Phytolacca americana	Amerikai alkörmös
Pimpinella anisum	Ánizs
Pisum sativum convar.axiphium	Cukorborsó
Pisum sativum convar.medullare	Velőborsó
Pisum sativum convar.speciosum	Takarmányborsó
Pyrus domestica	Körte
Poa pratensis	Réti perje
Portulaca grandiflora	Porcsinrózsa (Kossuth-csillag)
Portulaca oleracea var.sativa	Termesztett porcsin
Proboscidea louisianica	Zergeszarv
Prunus amygdalus	Mandula
Prunus avium	Cseresznye
Prunus cerasus	Meggy
Prunus domestica	Szilva
Prunus armeniaca	Kajszi
Prunus persica	Őszibarack

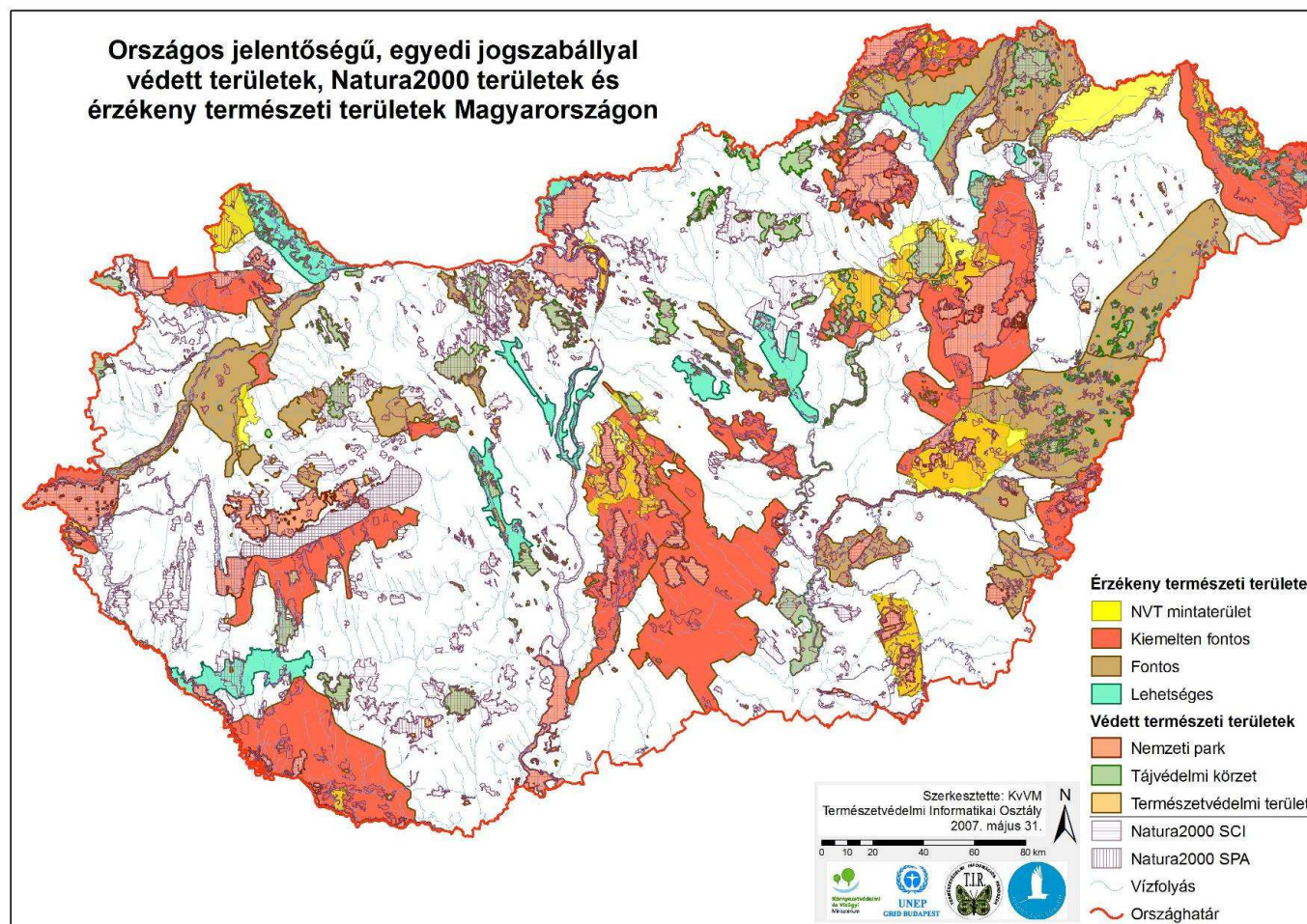
Raphanus sativus var.oliferus	Olajretek
Raphanus sativus var.niger	Fekete retek
Raphanus sativus var.sativus	Hónapos retek
Rheum rhaponticum	Közönséges rebarbara
Ribes nigrum	Feketeribiszke
Ribes rubrum	Kerti ribiszke
Ribes uva-crispa	Köszméte (Egres)
Ricinus communis	Ricinus
Rubus idaeus	Málna
Rubia tinctorum	Festő buzér
Rudbeckia hirta	Borzas kúpvirág
Rumex acetosa var.hortensis (rugosus)	Kerti sóska
Ruta graveolens	Kerti ruta
Salvia farinacea	Hamvas zsálya
Salvia officinalis	Orvosi zsálya (Kerti)
Salvia sclarea	Muskotályzsálya
Sambucus nigra	Fekete bodza
Satureja hortensis	Csombor (Borsikafű)
Scorzonera hispanica	Feketegyökér (Spanyol pozdor)
Scrophularia nodosa	Göcsös görvélyfű
Secale cereale	Termesztett rozs
Sesamum indicum	Szezám
Setaria italica var.maxima	Óriás muhar (Csumiz)
Setaria italica var.moharia	Olasz muhar
Silybum marianum	Máriatövis
Silphium perfoliatum	Csészekóró (Szilfium)
Sinapis alba	Fehér mustár
Solanum melongena	Tojásgyümölcs (Padlizsán)

Solanum tuberosum	Burgonya
Sorghum bicolor subsp.bicolor	Szemes cirok
Sorghum bicolor subsp.caffrorum	Kaffer cirok
Sorghum bicolor subsp.durra	Durra köles
Sorghum bicolor subsp.saccharatum	Cukorcirok
Sorghum dochna var.technicum	Seprűcirok
Sorghum sudanense	Szudánifű
Spinacea oleracea	Spenót
Tagetes patula	Bársonyvirág (büdöske)
Tetragonia tetragonoides	Új-zélandi spenót
Thymus vulgaris	Kerti kakukkfű
Tithonia rotundifolia (speciosa)	Pompás napranéző (Titónia)
Trichosanthes anguina	Kígyóborka
Trifolium alexandrinum	Alexandriai here
Trifolium hybridum	Korcs here (Svéd here)
Trifolium incarnatum	Bíbor here
Trifolium pratense	Vöröshere
Trifolium repens	Féherhere
Trifolium resupinatum	Perzsahere
Trigonella caerulea	Kékhere
Trigonella foenum-graecum	Görögszéna
Triticum aestivum	Közönséges búza
Triticum compactum	Tömör búza (törpe)
Triticum dicoccon	Tönke
Triticum durum	Kemény szemű búza (Dúrum)
Triticum monococcum	Alakor
Triticum polonicum	Lengyel búza
Triticum sinkajae	Csupasz szemű alakor

<i>Triticum spelta</i>	Tönköly
<i>Triticum turgidum</i>	Angol búza (Hasas)
x <i>Triticosecale</i>	Tritikálé
<i>Tropaeolum majus</i>	Nagy sarkantyúka
<i>Valeriana officinalis</i>	Orvosi Macskagyökér
<i>Valerianella locusta</i>	Galambbegy saláta (Madársaláta)
<i>Vicia ervilia</i>	Cicorlencse
<i>Vicia faba</i>	Lóbab
<i>Vicia pannonica</i>	Pannon bükköny
<i>Vicia narbonensis</i>	Római bükköny
<i>Vicia sativa</i>	Takarmánybükköny
<i>Vicia villosa</i>	Szöszös bükköny
<i>Vigna angularis</i>	Adzukibab
<i>Vigna mungo</i>	Mungóbab

<i>Vigna unguiculata</i> subsp.cylindrica	Homoki bab
<i>Vigna unguiculata</i> subsp.sesquipedalis	Ölesbab
<i>Vitis vinifera</i>	Szőlő
<i>Zea mays</i> convar.dentiformis	Lófogú kukorica
<i>Zea mays</i> convar.mays	Kemény szemű kukorica
<i>Zea mays</i> convar.mays var. japonica	Díszkukorica
<i>Zea mays</i> convar.mays var.tunicata	Pelyvás kukorica
<i>Zea mays</i> convar.microsperma	Pattogató kukorica
<i>Zea mays</i> convar.saccharata	Csemegekukorica
<i>Zinnia angustifolia</i> (linearis)	Keskenylevelű rézvirág
<i>Zinnia elegans</i>	Pompás rézvirág
<i>Zinnia haageana</i>	Sáfrányos rézvirág
<i>Zinnia peruviana</i>	Perui rézvirág
<i>Zizania aquatica</i>	Indiánrizs

15. melléklet: Természetvédelmi körzetek, Natura 2000 területek és érzékeny természeti területek Magyarországon

16. melléklet: Erdészeti környezetvédelmi kifizetések

Általános programelőírások	Az erdőgazdálkodási gyakorlat alapkövetelményei a körzeti erdőterveknek megfelelően	Célprogramok	Környezeti hatás	Költségekalkuláció
Vegyszerek használata kizárólag a Calamagrostis epiegeios és az agresszíven terjedő idegen eredetű fa- és cserjefajok visszaszorítására, valamint cserebogár és gyapjaslepke fertőzés esetén engedélyezett (korlátozott technológiával, vegyszerekkel, illetve hatóanyagokkal). A vegyszerhasználatról az ellenőrző hatóságot a tervezett védekezés megkezdése előtt 15 nappal értesíteni kell (a továbbiakban: korlátozott vegyszerhasználat).	Általános korlátozás kizárólag védett területeken van: bioregulátorok, rovarirtó szerek és a talajra hatással lévő egyéb vegyszerek használatához a természetvédelmi hatóság engedélye szükséges;	általános programelőírások	Agresszíven terjedő fajok visszaszorítása, a biológiai sokféleség és az élőhelyek védelme.	nincsenek számított költségek
Erdőfelújítás és állománykiegészítés esetén engedélyezett a támogatásra jogosult területet magába foglaló körzetekből származó vetőmag alkalmazása. A 110/2003. FVM rendeletben meghatározott körzetek	Mesterséges felújítás esetén a fajokat és a szaporítóanyag minőségét a körzeti erdőtervben és külön jogszabályban határozzák meg.	általános programelőírások	A körzet genetikai erőforrásainak védelme.	nincsenek számított költségek
Az állománykiegészítést és felújítást a helynek megfelelő természetes erdőtársulásra jellemző fajösszetétel kialakítása érdekében kell elvégezni.	Az erdészeti tervekben az állománykiegészítésre és pótlásra nincs külön rendelkezés.	általános programelőírások	A helynek megfelelő őshonos állományok létrehozása.	nincsenek számított költségek

A program ideje alatt a területen található nem szerves hulladék – az illegálisan lerakott építési és kommunális hulladék kivételével – eltávolítása kötelező, amelyet 5 munkanappal a tervezett intézkedés megkezdése előtt az ellenőrző hatóság felé jelenteni kell. Az illegálisan lerakott építési és kommunális hulladékot a környezetvédelmi hatóságnál kell bejelenteni.	Csak általános előírás létezik: Tilos erdőterületen hulladékot, illetve szemetet elhelyezni.	általános programelőírások	Hulladékmentes erdőállományok létrehozása.	nincsenek számított költségek
A programba vont területet terepen jól látható, eltávolíthatatlan jelzésekkel kell ellátni.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	általános programelőírások	Nincs hatása a környezetre.	nincsenek számított költségek
A program előírásaival kapcsolatos munkákat a munkanaplóban naponta dokumentálni kell; a munkanaplót csatolni kell a kifizetési kérelemhez.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	általános programelőírások	Nincs hatása a környezetre.	nincsenek számított költségek
A program ideje alatt az agresszíven terjedő idegen eredetű fa- és cserjefaj(ok) minden 1 évesnél idősebb, életképes egyedének eltávolítása (gépekkel/szerszámokkal és korlátozott vegyszerhasználat).	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	Az agresszíven terjedő idegen eredetű fa és cserjefajok visszaszorítása.	Agresszíven terjedő fajok visszaszorítása, a biológiai sokféleség és az élőhelyek védelme.	a terjeszkedő fajok eltávolításának költsége (komplex eltávolítás)
A fakitermelés során a támogatási rendelkezésben meghatározott mértékű záródást fenn kell tartani.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	Az agresszíven terjedő idegen eredetű fa és cserjefajok visszaszorítása.	Talajvédelem és az agresszíven terjedő fajok visszaszorítása.	nincsenek számított költségek
A támogatási rendelkezésnek megfelelően a természetes állapotról a program első és utolsó évében leírást kell készíteni.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	számláló erdőgazdálkodás	Nincs hatása a környezetre.	nincsenek számított költségek

A konkrét gazdálkodási tervben foglaltaknak megfelelően a kivágandó fákat a Pro Silva Hungaria Egyesület által vezetett névjegyzékben szereplő szakértőnek kell kijelölnie.	Az erdészeti hatóság az erdőgazdálkodás és felújítás szakszerű elvégzésének biztosítása érdekében ellenőrizheti a vágásra kijelölt faállományt. Nem megfelelő kijelölés esetén a hatóságnak meg kell tiltania a munkálatokat. Külön rendelkezés: a kijelölést szakértőnek kell elvégeznie.	szálaló erdőgazdálkodás	Értékes erdőállományok védelme.	többletköltség – szakértői díj
A szálalás során kialakított lék területe nem haladhatja meg a 700 m ² -t.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	szálaló erdőgazdálkodás	Pozitív hatás a változatos élőhelyre, kis, nyitott területek.	nincsenek számított költségek
Az erdőterületen a program ideje alatt legfeljebb 4 alkalommal lehet fakitermelést végezni.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	szálaló erdőgazdálkodás	A talaj és aljnövényzet védelme.	nincsenek számított költségek
Az erdőterületen a legutolsó fakitermelési műveletből származó irtásokat kivéve nem lehetnek üres területek.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	szálaló erdőgazdálkodás	Nincs hatása a környezetre.	nincsenek számított költségek
A fahasználatot megelőzően olyan M=1:10 000 méretarányú térképet kell benyújtani, amelyen a tervezett vágások területét azok nagyságától függően pontszerűen, vagy térképi alakzattal kell feltüntetni.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	szálaló erdőgazdálkodás	Nincs hatása a környezetre.	nincsenek számított költségek
A fakitermelések során biztosítani kell, hogy a területen legalább 5 m ³ /ha álló vagy fekvő holtfa legyen.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	szálaló erdőgazdálkodás	Pozitív hatás a változatos élőhelyre.	jövedelemkiesés - 5 m ³ holtfa értéke

Az új növekedés szabad fejlődését folyamatos kézi gondozással kell elősegíteni.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben. A gondozás nem kötelező, hanem támogatandó tevékenységként szerepel a jogszabályokban.	számláló erdőgazdálkodás	A természetes faállomány fejlődésének biztosítása.	többletköltség – évente egyszeri kézi munkaerő költsége
A program végére a termőhelynek megfelelő erdőtársulásra jellemző elegyességet el kell érni az újulati szintben.	Az erdő felújítását az erdészeti hatóság határozatban befejezetté nyilvánítja, ha a körzeti erdőtervben meghatározott fajok egyedei megfelelő számban, arányban és minőségben jelen vannak.	számláló erdőgazdálkodás	A természetes faállomány fejlődésének biztosítása.	nincsenek számított költségek
Az agresszíven terjedő fajok csemetéit kézi ápolással vagy korlátozott vegyszerhasználattal el kell távolítani.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	számláló erdőgazdálkodás	Agresszíven terjedő fajok visszaszorítása, a biológiai sokféleség és az élőhelyek védelme.	többletköltség – évente egyszeri kézi munkaerő költsége
A programba bevont területen a kérelmezőnek a rendelkezésre álló eszközökkel (egyedi csemetevédelem, vadriasztás, vadkárelhárító vadászat) a vad károsítása elleni védelmet úgy kell biztosítani, hogy az ne haladja meg a támogatási rendeletben meghatározott mértéket.	Az erdőterületen, illetve az erdőterülettel közvetlenül határos vadászterületen az erdei életközösség tagjainak fennmaradását, az erdő talajának épségét, az erdősítés állapotát, az erdő faállományának termőhelye szerint várható mennyiségi és minőségi fejlődését veszélyeztető, valamint az erdő természetes felújítását akadályozó létszámú és fajösszetételű vadállomány nem tartható fenn.	számláló erdőgazdálkodás	A természetes faállomány fejlődésének biztosítása.	többletköltség – erdővédelmi költségek – minimális költséggel kalkuláltunk

A szerkezet-átalakítással járó utolsó fakitermelést úgy kell elvégezni, hogy a felújítási célállománynak megfelelő természetes újulat kevesebb, mint 20 %-a sérülhet meg a fahasználat során.	A rendelkezés csak mint nem helyszíni ellenőrzés szerepel a körzeti erdőtervben: Az erdőről és az erdő védelméről szóló 1996. évi LIV. törvény, 61. § (4). Az erdészeti hatóság a fa kitermelését korlátozhatja vagy megtilthatja, amennyiben az erdőgazdálkodó az erdőfelújítás pénzügyi, valamint szakmai kötelezettségének és feltételeinek e törvényben, illetve külön jogszabályban megszabott módon, illetve határidőre nem tett eleget. A törvény végrehajtó rendeletének 83. cikke értelmében a kitermelést abban az esetben lehet korlátozni vagy megtiltani, ha az erdőgazdálkodó engedély nélküli vagy az engedélytől eltérően végzi a fakitermelést;	Nem őshonos erdőállományok szerkezet-átalakítása és kézi erővel történő gondozás.	A talaj és aljnövényzet védelme.	
Sérülés esetén a sérült újulat törevágását, szükség esetén pótlását el kell végezni.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	Nem őshonos erdőállományok szerkezet-átalakítása és kézi erővel történő gondozás.	A természetes faállomány fejlődésének biztosítása.	nincsenek számított költségek

A támogatási rendeletben meghatározott feltételek szerint folyamatosan biztosítani kell az erdőfelújítás csemetéinek szabad fejlődését kézi ápolással, illetve korlátozott vegyszerhasználattal.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben. A gondozás nem kötelező, hanem támogatandó tevékenységként szerepel a jogszabályokban.	Nem őshonos erdőállományok szerkezet-átalakítása és kézi erővel történő gondozás.	A természetes faállomány fejlődésének biztosítása.	nincsenek számított költségek
A fakitermelés és anyagmozgatás során 20 cm-nél mélyebb közelítési, illetve vonszolási nyom egyáltalán nem, valamint egyéb talajsérülés a terület 10 %-ánál nagyobb részén nem keletkezhet.	Csak általános tiltás létezik: Az erdőgazdálkodó köteles gondoskodni az erdőfelújítás, az erdőnevelés, a fakitermelés, a faanyag mozgatása, valamint a feltáró úthálózat kiépítése során az erdő talajának erózió és tömörödés elleni védelméről.	Nem őshonos erdőállományok szerkezet-átalakítása és kézi erővel történő gondozás.	Talajvédelem.	nincsenek számított költségek
Az idegen eredetű fafajokat a program végére ápolással és korlátozott vegyszerhasználattal vissza kell szorítani.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	Nem őshonos erdőállományok szerkezet-átalakítása és kézi erővel történő gondozás.	Agresszíven terjedő fajok visszaszorítása, a biológiai sokféleség és az élőhelyek védelme.	többletköltség - két kaszálás és vegyszeres védekezés.
Véghasználati fakitermelést csak a program első évében, és az erdőrésztlet területének legalább 25%-án, de legfeljebb 50%-án lehet végezni.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	A tarvágásos felújítás gyakorlatának visszaszorítása	A talaj és aljnövényzet védelme.	jövedelemkiesés – a jövedelem 25%-a

Az összefüggő véghasználati terület nagysága legfeljebb 0,5 ha lehet.	A tarvágáshoz az erdészeti hatóság akkor járulhat hozzá, ha síkvidéki és dombvidéki erdőterületeken tíz hektárnál nagyobb, hegyvidéki erdőterületen öt hektárnál nagyobb, hullámtéri erdőterületen a töltés és a folyó között egybefüggő felújítatlan vágásterület nem keletkezik, de hegyvidéki erdőterületen - kivételesen indokolt esetben - öt hektárnál nagyobb területen történő tarvágás is engedélyezhető.	A tarvágásos felújítás gyakorlatának visszaszorítása	Pozitív hatás a változatos élőhelyre, kis, nyitott területek.	nincsenek számított költségek
A program 2. évétől kezdődően fakitermelés csak egészségügyi termelésként végezhető.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	A tarvágásos felújítás gyakorlatának visszaszorítása	A talaj és aljnövényzet védelme.	nincsenek számított költségek
A program ideje alatt biztosítani kell, hogy a területen hektáronként 5 m ³ álló, vagy fekvő holtfa legyen.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	A tarvágásos felújítás gyakorlatának visszaszorítása	Pozitív hatás a változatos élőhelyre.	jövedelemkiesés – 5 m ³ holtfa értéke
A fahasználattal érintett területen lékenként legalább 2 db életképes, lábon álló magászóró fát kell meghagyni az adott termőhelynek megfelelő természetes erdőtársulásra jellemző főfafajokból.	Kizárólag tarvágás esetén, de nincs általános kötelezettség a fák visszahagyására (hagyásfák) a faállomány tíz százaléka mértékéig.	A tarvágásos felújítás gyakorlatának visszaszorítása	Az erdő genetikai erőforrásainak védelme.	jövedelemkiesés - 1 m ³ fa értéke.
Fakitermelés csak szeptember 1. – április 30. között végezhető.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	A tarvágásos felújítás gyakorlatának visszaszorítása	Az erdőállomány és a talaj védelme.	nincsenek számított költségek

Csemeteteültetés vagy magvetés esetén géppel csak pásztás talajelőkészítés végezhető	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	A tarvágásos felújítás gyakorlatának visszaszorítása	Talajvédelem.	nincsenek számított költségek
A program végére a felújítási szintben biztosítani kell az adott termőhelynek megfelelő természetes erdőtársulásra jellemző fafaj-összetételt.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben. A 41. § (5) értelmében: Az erdő felújítását - a védett természeti területet érintő részre vonatkozóan a természetvédelmi hatóság előzetes szakhatósági hozzájárulásával - az erdészeti hatóság határozatban befejezetté nyilvánítja, ha a körzeti erdőtervben meghatározott fafajok egyedei megfelelő számban, arányban és minőségben jelen vannak és a faállomány további pótlást nem igényel.	A tarvágásos felújítás gyakorlatának visszaszorítása	A természetes faállomány fejlődésének biztosítása.	nincsenek számított költségek
Az idegenhonos fafajokat a program végére kézi ápolással és korlátozott vegyszerhasználattal teljes mértékben vissza kell szorítani.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	A tarvágásos felújítás gyakorlatának visszaszorítása	Agresszíven terjedő fajok visszaszorítása, a biológiai sokféleség és az élőhelyek védelme.	nincsenek számított költségek
A program időszaka alatt biztosítani kell, hogy a területen legalább 10 m ³ álló vagy fekvő holtfa legyen.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	Mikroélőhelyek kialakítása, fenntartása.	Pozitív hatás a változatos élőhelyre.	jövedelemkiesés – 10 m ³ holtfa értéke
Az álló fákat a terepen jól láthatóan meg kell jelölni és azokról teljes fatömegfelvételt kell készíteni, melyet jegyzőkönyvben kell rögzíteni.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	Mikroélőhelyek kialakítása, fenntartása.	Nincs hatása a környezetre.	többletköltség – a fák megjelölése

Az első évben véghasználat elvégzése kötelező.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	A véghasználat során facsoportok visszahagyása.	Nincs hatása a környezetre.	nincsenek számított költségek
A véghasználat során a termőhelynek megfelelő fafajokból álló csoportokat kell kijelölni és meghagyni a támogatásra jogosult terület minimum 5%-án.	Kizárólag tarvágás esetén, de nincs általános kötelezettség a fák visszahagyására (hagyásfák) a faállomány tíz százalékának mértékéig.	A véghasználat során facsoportok visszahagyása.	Az erdő genetikai erőforrásainak védelme, talajvédelem.	jövedelemkiesés - 11 m ³ fa értéke.
Egy facsoport területe legalább 300 m ² , legfeljebb 2500 m ² lehet.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	A véghasználat során facsoportok visszahagyása.	Pozitív hatás a változatos élőhelyre.	nincsenek számított költségek
A facsoport záródása legalább 60% legyen.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	A véghasználat során facsoportok visszahagyása.	Az erdőállomány és a talaj védelme.	nincsenek számított költségek
A facsoportokat a terepen jól láthatóan meg kell jelölni és azokról teljes fatömegfelvételt kell készíteni, melyet jegyzőkönyvben kell rögzíteni.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	A véghasználat során facsoportok visszahagyása.	Nincs hatása a környezetre.	nincsenek számított költségek
A kijelölt facsoport területén fakitermelés és közelítés nem történhet, a facsoport a szomszédos területeken végrehajtott fakitermelések során nem károsodhat.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	A véghasználat során facsoportok visszahagyása.	Az erdő genetikai erőforrásainak védelme, talajvédelem.	nincsenek számított költségek
A program első évében a cserjék fajösszetételéről leírást kell készíteni.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	Az erdőfelújítás sikerességét biztosító cserjeszabályozás.	Nincs hatása a környezetre.	nincsenek számított költségek
A program ideje alatt a cserjeborítást 20% alá kell csökkenteni.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	Az erdőfelújítás sikerességét biztosító cserjeszabályozás.	A természetes faállomány fejlődésének biztosítása.	többletköltség – komplex aljnövényzet elleni védelem (vegyszeres és gépi védelem).

Az adott termőhelynek megfelelő természetes erdőtársulásra jellemző és a területen meglévő cserjefajokat a maximum 20%-os borítottságon belül egyenletes elterjedésben kell visszahagyni.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	Az erdőfelújítás sikerességét biztosító cserjeszabályozás.	A természetes faállomány fejlődésének biztosítása.	nincsenek számított költségek
Tilos a védett cserjefajok kivágása.	Tilos a védett növényfajok egyedeinek veszélyeztetése, élőhelyeik veszélyeztetése, károsítása.	Az erdőfelújítás sikerességét biztosító cserjeszabályozás.	A természetes faállomány fejlődésének biztosítása.	nincsenek számított költségek
A program ideje alatt az idős állomány és az újulat együttes záródása nem csökkenhet 80 % alá.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	Az erdőfelújítás sikerességét biztosító cserjeszabályozás.	Talajvédelem.	nincsenek számított költségek
Az erdőkben csak egészségügyi termelést lehet végezni.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	Véghasználat elhalasztása a talaj és az élőhelyek védelme érdekében.	A természetes faállomány fejlődésének biztosítása.	a használat korlátozása következtében egy éves bevétel kiesik
Meredek területen a fát a kivágást követően rétegekbe rakva kell tárolni.	Csak általános tiltás létezik: Az erdőgazdálkodó köteles gondoskodni az erdőfelújítás, az erdőnevelés, a fakitermelés, a faanyag mozgatása, valamint a feltáró úthálózat kiépítése során az erdő talajának erózió és tömörödés elleni védelméről.	Véghasználat elhalasztása a talaj és az élőhelyek védelme érdekében.	Talajvédelem.	nincsenek számított költségek
A területen a természetes újulat megtelepedését a támogatási rendeletben meghatározott módszerrel biztosítani kell (magfogó pászta, részleges talajelőkészítés, padkázás, stb.).	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	Véghasználat elhalasztása a talaj és az élőhelyek védelme érdekében.	Az erdő genetikai erőforrásainak védelme, talajvédelem.	nincsenek számított költségek

A parkerdei berendezések 30 méteres környezetében havonta gondoskodni kell a balesetveszélyes fák, illetve ágak eltávolításáról, valamint az eltávolított egyedek pótlásáról méretes ültetési anyaggal.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	Közjóléti rendeltetésű erdők fenntartása.	Nincs hatása a környezetre.	többletköltség – bér
A turistautakat akadálymentesen (pl. kidőlt fáktól és mély keréknyomtól mentesen) kell tartani, és legalább 1 m területet meg kell tisztítani az aljnövényzettől.	Pihenési és sport céllal a saját felelősségére bárki beléphet az erdőterületre, függetlenül annak funkciójától.	Közjóléti rendeltetésű erdők fenntartása.	Nincs hatása a környezetre.	többletköltség – bér
A szemégyűjtőket hetente legalább egyszer üríteni kell.	Csak általános előírás létezik: Tilos erdőterületen hulladékot, illetve szemetet elhelyezni.	Közjóléti rendeltetésű erdők fenntartása.	Hulladékmentes erdőállományok létrehozása.	többletköltség – bér (minimális költség a szemétszállítás díja nélkül).
A szemégyűjtőkön kívül elhelyezett szemetet kéthetente össze kell gyűjteni és el kell szállítani.	Csak általános előírás létezik: Tilos erdőterületen hulladékot, illetve szemetet elhelyezni.	Közjóléti rendeltetésű erdők fenntartása.	Hulladékmentes erdőállományok létrehozása.	többletköltség – bér (minimális költség a szemétszállítás díja nélkül).
A terület korlátozás nélküli, térítésmentes látogathatóságát folyamatosan biztosítani kell.	Amennyiben az erdőterületet pihenési, szórakozási céllal látogatják, az erdőgazdálkodó ezért díjat nem kérhet, azonban jogosult ténylegesen felmerült költségének és kárának megtérítésére.	Közjóléti rendeltetésű erdők fenntartása.	Nincs hatása a környezetre.	többletköltség – bér (minimális költség a szemétszállítás díja nélkül).
Hektáronként legfeljebb 20 db fa-, vagy cserje hagyható meg az adott termőhelyen őshonos fajokból.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	Erdei tisztások fenntartása.	Az erdő genetikai erőforrásainak védelme, talajvédelem.	nincsenek számított költségek
A többlet fák és cserjék eltávolítását a program első évében november 1. – március 30. között el kell végezni.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	Erdei tisztások fenntartása.	Az erdő genetikai erőforrásainak védelme, talajvédelem.	többletköltség – két kaszálás költsége.

A program első évében kétszeri szárazúást kell végrehajtani, amelyet természetvédelmi terület esetén az illetékes természetvédelmi kezelővel egyeztetett időpontban kell elvégezni.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	Erdei tisztások fenntartása.	Élőhelyek diverzifikálása.	Két szárazúás költsége.
A második évtől kezdődően évente legalább egyszer egy őszi tisztító kaszálást, sarjleverést kell elvégezni.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	Erdei tisztások fenntartása.	Élőhelyek diverzifikálása.	nincsenek számított költségek
A kaszálást követő harminc napon belül el kell távolítani a szénát a területről.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	Erdei tisztások fenntartása.	Gyepek védelme.	nincsenek számított költségek
A program második évétől kezdődően a kaszáláson kívül egyéb beavatkozás nem végezhető. Közlekedés esetén nem keletkezhet 20 cm-nél mélyebb keréknyom.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	Erdei tisztások fenntartása.	Gyepek védelme.	többletköltség - tarvágás
Tilos az erdőben téli vadetető, szóó helyek és vadlesek kialakítása.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	Erdei tisztások fenntartása.	Gyepek védelme.	nincsenek számított költségek
Környezetkímélő anyagok és módszerek alkalmazása.	Erre nézve nincsen külön rendelkezés az erdészeti tervben.	Környezetkímélő anyagok és módszerek alkalmazása.	Talajvédelem.	többletköltség a szokásos szállítási gyakorlathoz képest

**17. melléklet: 5000 főnél kevesebb lakosú és 100 fő/km²-nél
alacsonyabb népsűrűségű települések (kivéve a Budapest
agglomerációjához tartozó települések)**

Abádszalók	Alcsútdoboz	Andocs	Babócsa
Abaliget	Aldebrő	Andornaktálya	Bábolna
Abasár	Algyő	Andrásfa	Bábonymegyer
Abaújalpár	Alibánfa	Annavölgy	Babosdöbréte
Abaújkér	Almamellék	Apácatorna	Babót
Abaújlak	Almásfüzitő	Apagy	Bácsalmás
Abaújszántó	Almásháza	Apaj	Bácsbokod
Abaújszolnok	Almáskamarás	Aparhant	Bácsborsód
Abaújvár	Almásskeresztúr	Apátfalva	Bácsszentgyörgy
Abda	Álmosd	Apátistvánfalva	Bácsszőlős
Abod	Alsóberecki	Apátvarasd	Badacsonytomaj
Ábrahámhegy	Alsóbogát	Apc	Badacsonytördemic
Ács	Alsódobsza	Áporka	Bag
Acsa	Alsógagy	Apostag	Bagamér
Acsád	Alsómocsolád	Aranyosapáti	Baglad
Acsalag	Alsónána	Aranyosgadány	Bagod
Ácsteszer	Alsónemesapáti	Arka	Bágyogszovát
Adács	Alsónyék	Arló	Baj
Ádánd	Alsóörs	Arnót	Bajánsenye
Adásztevel	Alsópáhok	Ároktő	Bajna
Adony	Alsópetény	Árpádhalom	Bajót
Adorjánháza	Alsórajk	Árpás	Bak
Adorjás	Alsóregmec	Ártánd	Bakháza
Ág	Alsószenterzsébet	Ásotthalom	Bakóca
Ágasegyháza	Alsószentiván	Ásványráró	Bakonszeg
Ágfalva	Alsószentmárton	Aszaló	Bakonya
Aggtelek	Alsószölnök	Ászár	Bakonybánk
Agyagosszergény	Alsószuha	Aszófő	Bakonybél
Ajak	Alsótelekes	Áta	Bakonycsernye
Aka	Alsótold	Átány	Bakonygyirót
Akasztó	Alsóújlak	Atkár	Bakonyjákó
Alacska	Alsóvadász	Attala	Bakonykoppány
Alap	Ambrózfalva	Babarc	Bakonykúti
Alattyán	Anarcs	Babarcszőlős	Bakonynána

Bakonyoszlop	Balatonszőlős	Bátorliget	Berettyóújfalu
Bakonypéterd	Balatonudvari	Battonya	Berkenye
Bakonypölöske	Balatonújlak	Bátya	Berkesd
Bakonyság	Balatonvilágos	Batyk	Berkesz
Bakonysárkány	Balinka	Bázakerettye	Bernecebaráti
Bakonyszentiván	Balkány	Bazsi	Berzék
Bakonyszentkirály	Ballószög	Béb	Berzence
Bakonyszentlászló	Balmazújváros	Becsehely	Besence
Bakonyszombathely	Balogunyom	Becske	Besenyőd
Bakonyszücs	Balotaszállás	Becskeháza	Besenyőtelek
Bakonytamási	Balsa	Becsvölgye	Besenyszög
Baks	Bálványos	Bedegkér	Besnyő
Baksa	Bana	Bedő	Beszterec
Baktakék	Bánd	Bejcgertyános	Bezedek
Baktalórántháza	Bánfa	Békás	Bezenye
Baktüttös	Bánhorváti	Bekecs	Bezeréd
Balajt	Bánk	Békéssámson	Bezi
Balástya	Bánokszentgyörgy	Békésszentandrás	Bicsérd
Balaton	Bánréve	Bekölce	Bihardancsháza
Balatonakali	Bár	Bélapátfalva	Biharkeresztes
Balatonberény	Barabás	Bélavár	Biharnagybajom
Balatoncsicsó	Baracs	Belecska	Bihartorda
Balatonederics	Baracska	Beled	Biharugra
Balatonendréd	Báránd	Beleg	Bikács
Balatonfenyves	Baranyahídvég	Beleзна	Bikal
Balatonfőkajár	Baranyajenő	Bélmegyer	Biri
Balatonföldvár	Baranyaszentgyörgy	Beloianisz	Birján
Balatonfűzfő	Barbacs	Belsősárd	Bisse
Balatongyörök	Barcs	Belvárdgyula	Boba
Balatonhenye	Bárdudvarnok	Benk	Bocfölde
Balatonkenese	Barlahida	Bénye	Boconád
Balatonkeresztúr	Bárna	Bér	Bócsa
Balatonmagyaród	Barnag	Bérbaltavár	Bocska
Balatonmáriafürdő	Bársonyos	Bercel	Bocskaikert
Balatonőszöd	Basal	Beregdaróc	Boda
Balatonrendes	Baskó	Beregsurány	Bodajk
Balatonszabadi	Báta	Berekböszörmény	Bodmér
Balatonszárszó	Bátaapáti	Berekfürdő	Bodolyabér
Balatonszemes	Baté	Beremend	Bodonhely
Balatonszentgyörgy	Bátmonostor	Berente	Bodony
Balatonszepezd	Bátor	Beret	Bodorfa

Bodrog	Borszörcsök	Bükkzsérc	Császló
Bodroghalom	Borzavár	Bürüs	Csátalja
Bodrogkeresztúr	Bosta	Büssü	Csatár
Bodrogkisfalud	Botpalád	Büttös	Csataszög
Bodrogolaszi	Botykapeterd	Cák	Csatka
Bódvalenke	Bozzai	Cakóháza	Csávoly
Bódvarákó	Bozsok	Cece	Csebény
Bódvaszilas	Bózsva	Cégénydányád	Csécse
Bogács	Bő	Ceglédbercel	Csegöld
Bogád	Bócs	Cered	Csehbánya
Bogádmindszent	Böde	Chernelházadamonya	Csehi
Bogdása	Bödeháza	Cibakháza	Csehimindszent
Bogyiszló	Bögöt	Cigánd	Csém
Bogyoszló	Bögöte	Cikó	Csemő
Bojt	Böhönye	Cirák	Csempeszkopács
Bókaháza	Bököny	Cún	Csegele
Bokod	Bölcske	Csabacsúd	Csengersima
Bokor	Bőny	Csabaszabadi	Csengerújfalú
Boldog	Börcs	Csabdi	Csengőd
Boldogasszonyfa	Börzönce	Csabrendek	Csénye
Boldogkőújfalu	Bósárkány	Csáfordjánosfa	Csenyété
Boldogkőváralfa	Bószénfa	Csaholc	Csép
Boldva	Bucsa	Csajág	Csépa
Bolhás	Bucusu	Csákány	Csepreg
Bolhó	Búcsúszentlászló	Csákánydoroszló	Csér
Bóly	Bucsuta	Csákberény	Cserdi
Boncodföldre	Bugac	Csákvár	Cserénfa
Bonyhádvarasd	Bugacpusztaháza	Csanádalberti	Cserépfalu
Bonnya	Bugyi	Csanádapáca	Cserépváralfa
Bordány	Buj	Csanádpalota	Cserháthaláp
Borgáta	Buják	Csánig	Cserhátsurány
Borjád	Buzsák	Csány	Cserhátszentiván
Borota	Bük	Csányosró	Cserkeszlő
Borsfa	Bükkábrány	Csanytelek	Cserkút
Borsodbóta	Bükkaranyos	Csapi	Csernely
Borsodgeszt	Bükkmogyorósd	Csapod	Cserszeztomaj
Borsodivánka	Bükkösd	Csárdaszállás	Csertalajos
Borsodnádásd	Bükkszék	Csarnóta	Csertő
Borsodszentgyörgy	Bükkszenterzsébet	Csaroda	Csesznek
Borsodszirák	Bükkszentkereszt	Császár	Csesztreg
Borsosberény	Bükkszentmárton	Császártöltés	Csesztve

Csetény	Dad	Dóc	Dunaegyháza
Csévharaszt	Dág	Domaháza	Dunafalva
Csibrák	Dáka	Domaszék	Dunaföldvár
Csikéria	Dalmand	Dombegyház	Dunakiliti
Csikóstóttós	Damak	Dombiratos	Dunapataj
Csikvánd	Dámóc	Dombrád	Dunaremete
Csincse	Dánszentmiklós	Domony	Dunaszeg
Csipkerek	Dány	Domoszló	Dunaszekcső
Csitár	Daraboshegy	Dormánd	Dunaszentbenedek
Csobád	Darány	Dorogháza	Dunaszentgyörgy
Csobaj	Darnó	Dozmat	Dunaszentmiklós
Csókakő	Darnózseli	Döbörhegy	Dunaszentpál
Csokonyavisonta	Daruszentmiklós	Döbröce	Dunasziget
Csokvaomány	Darvas	Döbrököz	Dunatétlen
Csolnok	Dávod	Döbrönte	Dunavecse
Csolyospálos	Debercsény	Döge	Dusnok
Csoma	Debréte	Dömös	Dúzs
Csombárd	Decs	Dömsöd	Ebergőc
Csonkahegyhát	Dédestapolcsány	Dör	Ebes
Csonkamindszent	Dég	Dörgicse	Écs
Csopak	Dejtár	Döröske	Ecséd
Csór	Demecser	Dötk	Ecseg
Csorvás	Demjén	Dövény	Ecsegfalva
Csót	Dencsháza	Drágszél	Ecseny
Csöde	Dénesfa	Drávacsehi	Edde
Csögle	Derecske	Drávacsepely	Edve
Csökmő	Derekegyház	Drávafok	Egerág
Csököly	Deszk	Drávagárdony	Egeralja
Csömend	Detek	Drávaiványi	Egeraracsa
Csömödér	Detk	Drávakeresztúr	Egerbakta
Csönge	Dévaványa	Dráwapalkonya	Egerbocs
Csörnyeföld	Devecser	Dráwapiski	Egercsehi
Csörög	Dinnyeberki	Drávaszabolcs	Egerfarmos
Csörötnék	Diósberény	Drávaszerdahely	Egerlövő
Csősz	Diósjenő	Drávasztára	Egerszalók
Csővár	Dióskál	Drávatamási	Egerszólát
Csurgó	Diósviszló	Drégelypalánk	Égerszög
Csurgónagymarton	Doba	Dubicsány	Egervár
Dabas	Doboz	Dudar	Egervölgy
Dabronc	Dobri	Duka	Egyed
Dabrony	Dobronhegy	Dunaalmás	Egyek

Egyházasdengeleg	Etyek	Felsőszentiván	Füzérkomlós
Egyházasfalu	Fábiánháza	Felsőszentmárton	Füzérradvány
Egyházasgerge	Fábiánsebestyén	Felsőszőlők	Füzesgyarmat
Egyházasharaszti	Fácánkert	Felsőtárkány	Füzvölgy
Egyházashetye	Fadd	Felsőtelekes	Gáborján
Egyházashollós	Fáj	Felsőtold	Gáborjánháza
Egyházaskesző	Fajsz	Felsővadász	Gacsály
Egyházaskozár	Fancsal	Fényeslitke	Gadács
Egyházasrádóc	Farád	Fenyőfő	Gadány
Elek	Farkasgyepű	Ferencszállás	Gadna
Ellend	Farkaslyuk	Fertőboz	Gádoros
Előszállás	Farmos	Fertőd	Gagyapáti
Encsencs	Fazekasboda	Fertőendréd	Gagybátor
Endrefalva	Fedémes	Fertőhomok	Gagyvendégi
Endrőc	Fehértó	Fertőrákos	Galambok
Enese	Fehérvárcsurgó	Fertőszentmiklós	Galgaguta
Enying	Feked	Fertőszéplak	Galgagyörk
Eperjes	Feketeerdő	Fiad	Galgahévíz
Eperjeske	Felcsút	Filkeháza	Galgamácsa
Eplény	Feldebrő	Fityeház	Gálosfa
Epöl	Felgyő	Foktő	Galvács
Erdőbénye	Felpéc	Folyás	Gamás
Erdőhorváti	Felsőberecki	Fonó	Ganna
Erdőkövesd	Felsőcsatár	Fony	Gánt
Erdőkürt	Felsődobsza	Forráskút	Gara
Erdősmárok	Felsőegerszeg	Forró	Garáb
Erdősmecske	Felsőgagy	Földeák	Garabonc
Erdőtárcsa	Felsőjánosfa	Földes	Garadna
Erdőtelek	Felsőkelecsény	Főnyed	Garbolc
Erk	Felsőlajos	Fulókércs	Garé
Érpatak	Felsőmarác	Furta	Gasztony
Érsekcsanád	Felsőmocsolád	Füle	Gátér
Érsekhalma	Felsőnána	Fülesd	Gávavencsellő
Érsekvadkert	Felsőnyárad	Fülöp	Géberjén
Értény	Felsőnyék	Fülöpháza	Gecse
Erzsébet	Felsőörs	Fülöpkab	Géderlak
Esztár	Felsőpáhok	Fülöpszállás	Gégény
Eszteregnye	Felsőpetény	Fülpösdaróc	Gelej
Esztergályhorváti	Felsőrajk	Fürged	Gelénés
Ete	Felsőregmec	Füzér	Gellénháza
Etes	Felsőszenterzsébet	Füzérkajata	Gelse

Gelsesziget	Gyarmat	Hahót	Hegykö
Gemzse	Gyékenyes	Hajdúbagos	Hegymagas
Gencsapáti	Gyenesdiás	Hajdúböszörmény	Hegymeg
Gérce	Gyepükaján	Hajdúdorog	Hegyszentmárton
Gerde	Gyermely	Hajdúnánás	Héhalom
Gerendás	Gyód	Hajdúszoboszló	Hejce
Gerényes	Gyomaendrőd	Hajdúszovát	Hejőbába
Geresdlak	Gyóró	Hajmás	Hejőkeresztúr
Gerjen	Gyömöre	Hajmáskér	Hejőkürt
Gersekarát	Gyöngyfa	Hajós	Hejőpapi
Geszt	Gyöngyösfalu	Halastó	Hejőszalonta
Gesztely	Gyöngyöshalász	Halászi	Helesfa
Geszteréd	Gyöngyösmellék	Halimba	Helvécia
Gétye	Gyöngyösoroszi	Halmaj	Hencida
Gic	Gyöngyöspata	Halmajugra	Hencse
Gige	Gyöngyössolymos	Halogy	Hercegkút
Gilvánfa	Gyöngyöstarján	Hangács	Hercegszántó
Girincs	Gyönk	Hangony	Heréd
Gógánfa	Győrasszonyfa	Hantos	Héreg
Golop	Györe	Harasztifalu	Herencsény
Gomba	Györgytarló	Harc	Herend
Gombosszeg	Györköny	Harka	Heresznye
Gór	Györladamér	Harkakötöny	Hermánszeg
Gordisa	Győröcske	Harkány	Hernád
Gosztola	Győrság	Háromfa	Hernádbúd
Gödre	Győrsövényház	Háromhuta	Hernádcéce
Gölle	Győrszemere	Harsány	Hernádkak
Gömörszőlős	Györtelek	Hárskút	Hernádkércs
Gönc	Győrújfalú	Harta	Hernádnémeti
Göncruszka	Győrvár	Hásság	Hernádpetri
Gönyű	Győrzámoly	Hédervár	Hernádszentandrás
Görbeháza	Gyugy	Hedrehely	Hernádszurdok
Görcsöny	Gyulaháza	Hegyesd	Hernádvécse
Görcsönydoboka	Gyulaj	Hegyesalom	Hernyék
Görgeteg	Gyulakeszi	Hegyfalu	Hét
Gösfa	Gyúró	Hegyháthodász	Hetefejércse
Grábóc	Gyügye	Hegyhátmaróc	Hetes
Gulács	Gyüre	Hegyhátsál	Hetvehely
Gutorfölde	Gyűrűs	Hegyhátszentjakab	Hetyefő
Gyalóka	Hács	Hegyhátszentmárton	Hevesaranyos
Gyanógeregye	Hagyárosbörönd	Hegyhátszentpéter	Hevesvezekény

Hévíz	Husztót	Izsák	Kadarkút
Hévízgyörk	Ibafa	Izsófalva	Kajárpéc
Hidas	Iborfia	Jágónak	Kajászó
Hidasnémeti	Igal	Ják	Kajdacs
Hidegkút	Igar	Jakabszállás	Kakasd
Hidegség	Igrici	Jákfa	Kákics
Hidvégárdó	Iharos	Jákfalva	Kakucs
Himesháza	Iharosberény	Jákó	Kál
Himod	Ikervár	Jánd	Kalaznó
Hirics	Iklad	Jánkmajtis	Káld
Hobol	Iklanberény	Jánoshalma	Kálló
Hodász	Iklódbördőce	Jánosháza	Kallósd
Hódmezővásárhely	Ikrény	Jánoshida	Kállósemjén
Hollád	Iliny	Jánossomorja	Kálmáncsa
Hollóháza	Ilk	Járdánháza	Kálmánháza
Hollókő	Illocska	Jármi	Kálócfa
Homokbödöge	Imola	Jásd	Káloz
Homokkomárom	Imrehegy	Jászágó	Kám
Homokmégy	Ináncs	Jászsószentgyörgy	Kamond
Homokszentgyörgy	Inárcs	Jászboldogháza	Kamut
Homorúd	Inke	Jászdózsa	Kánó
Homrogd	Ipacsfa	Jászfelsőszentgyörgy	Kántorjánosi
Hont	Ipolydamásd	Jászfényszaru	Kány
Horpács	Ipolytarnóc	Jászivány	Kánya
Hort	Ipolytölgyes	Jászjákóhalma	Kányavár
Hortobágy	Ipolyvece	Jászkarajenő	Kapolcs
Horváthertelend	Iregszemcse	Jáskisér	Kápolna
Horvátlövő	Irota	Jászladány	Kápolnásnyék
Horvátzsidány	Ispánk	Jászszentandrás	Kapoly
Hosszúhetény	Istenmezeje	Jászszentlászló	Kaposfő
Hosszúpályi	Istvándi	Jásztelek	Kaposgyarmat
Hosszúpereszteg	Iszkaszentgyörgy	Jéke	Kaposhomok
Hosszúvíz	Iszkáz	Jenő	Kaposkeresztúr
Hosszúvölgy	Isztimér	Jobaháza	Kaposmérő
Hosztót	Ivád	Jobbágyi	Kapospula
Hottó	Iván	Jósvafő	Kaposújlak
Högyész	Ivánbattyán	Juta	Kaposszekcső
Hövej	Ivanc	Kaba	Kaposszerdahely
Hugyag	Ivánca	Kacorlak	Káptalanfa
Hunya	Ivándárda	Kács	Káptalantóti
Hunyadfalva	Izmény	Kacsóta	Kára

Karácsond	Kelemér	Keszöhidegkút	Kisdombegyház
Karád	Kéleshalom	Kesztölc	Kisdorog
Karakó	Kelevíz	Keszü	Kisecset
Karakószörcsők	Kemence	Kétbodony	Kisfalud
Karancsalja	Kemendollár	Kétegyháza	Kisfüzes
Karancsberény	Kemeneshőgyész	Kéthely	Kisgörbő
Karancskeszi	Kemeneskápolna	Kétpó	Kisgyalán
Karancslapujtó	Kemenesmagasi	Kétsoprony	Kisgyőr
Karancsság	Kemenesmihályfa	Kétújfalu	Kishajmás
Kárász	Kemenespálfa	Kétvölgy	Kisharsány
Karcag	Kemenessömjén	Kéty	Kishartyán
Karcsa	Kemenesszentmárton	Kevermes	Kisherend
Kardos	Kemenesszentpéter	Kilimán	Kishódos
Kardoskút	Keménfa	Kimle	Kishuta
Karmacs	Kémes	Kincsesbánya	Kisigmánd
Károlyháza	Kemestaródfa	Királd	Kisjakabfalva
Karos	Kemse	Királyegyháza	Kiskassa
Kásád	Kenderes	Királyhegyes	Kiskinizs
Kaskantyú	Kenéz	Királyszentistván	Kiskorpád
Kastélyosdombó	Kenézlő	Kisapáti	Kisköre
Kaszaper	Kengyel	Kisapostag	Kiskunlacháza
Kaszó	Kenyeri	Kisar	Kiskunmajsa
Katádfa	Kercaszomor	Kisasszond	Kiskutas
Katafa	Kercseliget	Kisasszonyfa	Kisláng
Kátoly	Kerecsend	Kisbabot	Kisléta
Katymár	Kerecseny	Kisbágyon	Kislippó
Káva	Kerekegyháza	Kisbajcs	Kislőd
Kávás	Kereki	Kisbajom	Kismányok
Kazár	Kerékteleki	Kisbárapáti	Kismarja
Kázsmárk	Keresztéte	Kisbárkány	Kismaros
Kazsok	Kerkabarabás	Kisberény	Kisnamény
Kecel	Kerkafalva	Kisberzsény	Kisnána
Kecskéd	Kerkakutas	Kisbeszterce	Kisnémedi
Kehidakustány	Kerkáskápolna	Kisbodak	Kisnyárad
Kék	Kerkaszentkirály	Kisbucsa	Kispalád
Kékcse	Kerkateskánd	Kisbudmér	Kispáli
Kéked	Kérsemjén	Kiscsés	Kispirit
Kékesd	Kerta	Kiscsehi	Kisrákos
Kékkút	Kertészsziget	Kiscsősz	Kisrécse
Kelebia	Keszeg	Kisdér	Kisrosvág
Keléd	Kesznyéten	Kisdobsza	Kissikátor

Kissomlyó	Kópháza	Kővágóörs	Lakócsa
Kistamási	Koppányszántó	Kővágószőlős	Lánycsók
Kistapolca	Korlát	Kővágótöttös	Lápaő
Kistokaj	Koronc	Köveg	Lapáncsa
Kistolmács	Kórós	Köveskál	Laskod
Kistormás	Kosd	Krasznokvajda	Lasztonya
Kistótfalu	Kóspallag	Kulcs	Látrány
Kisújszállás	Kótaj	Kunadacs	Lázi
Kisunyor	Kovácsbida	Kunágota	Leányvár
Kisvarsány	Kovácsszénája	Kunbaja	Lébény
Kisvásárhely	Kovácsvágás	Kunbaracs	Legénd
Kisvaszar	Kozárd	Kuncsorba	Legyesbénye
Kisveje	Kozmadombja	Kunfehértó	Léh
Kiszombor	Köblény	Kunhegyes	Lénárdaróc
Kissidány	Köcsk	Kunmadaras	Lendvadedes
Kisszállás	Kökény	Kunpeszér	Lendvajakabfa
Kisszékely	Kökút	Kunszállás	Lengyel
Kisszekeres	Kölcse	Kunszentmárton	Lengyeltóti
Kisszentmárton	Kölesd	Kunszentmiklós	Lepsény
Kissziget	Kölked	Kunsziget	Lesencefalva
Kisszölös	Kömlő	Kup	Lesenceistvánd
Klárafalva	Kömlöd	Kupa	Lesencetomaj
Kocs	Kömörő	Kurd	Létavértes
Kocsér	Kömpöc	Kurtyán	Letenye
Kocsola	Környe	Kustánszeg	Letskés
Kocsord	Köröm	Kutas	Levél
Kóka	Köröshegy	Kutasó	Levelek
Kokad	Körösladány	Kübekháza	Libickozma
Kolontár	Körösnagybársány	Külsőárd	Lickóvadas
Komádi	Köröstarcsa	Külsővat	Liget
Komjáti	Köröstetétlen	Küngös	Ligettfalva
Komlód	Körösújfalva	Lábod	Lipót
Komlóska	Körösszakál	Lácacséke	Lippó
Komoró	Körösszegapáti	Lad	Liptód
Kompolt	Kőszárhegy	Ladánybena	Lispezentadorján
Kondó	Kőszegdorozló	Ládbesenyő	Liszó
Kondorfa	Kőszegpaty	Lajoskomárom	Litér
Kondoros	Kőszegszerdahely	Lajosmizse	Litka
Kóny	Kötcse	Lak	Litke
Konyár	Kötegyán	Lakhegy	Lócs
	Kötelek	Lakitelek	Lókút

Lónya	Magyarmecske	Maroslele	Mesteri
Lórév	Magyarnádalja	Mártély	Mesterszállás
Lothárd	Magyarnándor	Martonfa	Meszes
Lovas	Magyarpolány	Martonyi	Meszlen
Lovasberény	Magyarsarlós	Mátételke	Mesztegnő
Lovászhetény	Magyarszecsőd	Mátraballa	Mezőberény
Lovászi	Magyarszék	Mátraderecske	Mezőcsát
Lovászipatona	Magyarszentmiklós	Mátramindszent	Mezőcsokonya
Lőkősháza	Magyarszerdahely	Mátranovák	Meződ
Lövő	Magyarszombatfa	Mátraszele	Mezőfalva
Lövőpetri	Magyartelek	Mátramentimre	Mezőgyán
Lucfalva	Majs	Mátraszőlős	Mezőhegyes
Ludányhalászi	Makád	Mátraterenye	Mezőhék
Ludas	Makkoshotyka	Mátraverebély	Mezőkeresztes
Lukácsháza	Maklár	Mátyásdomb	Mezőkomárom
Lulla	Malomsok	Matty	Mezőladány
Lúzsok	Mályi	Mátyus	Mezőlak
Mád	Mályinka	Máza	Mezőnagy Mihály
Madaras	Mánd	Mecseknádasd	Mezőnyárád
Madocsa	Mándok	Mecsekpölöske	Mezőörs
Maglóca	Mánfa	Mecsér	Mezőpeterd
Mágocs	Mány	Medgyesbodzás	Mezősas
Magosliget	Maráza	Medgyesegyháza	Mezőszemere
Magy	Marcalgergelyi	Medina	Mezőszentgyörgy
Magyaralmás	Marcaltő	Megyaszó	Mezőszilas
Magyaratád	Márfa	Megyhíd	Mezőtárkány
Magyarbánhegyes	Máriaalom	Megyer	Mezőtúr
Magyarbóly	Máriakálnok	Meggyeskovácsi	Mezőzombor
Magyarcsanak	Máriakéménd	Méhkerék	Miháld
Magyardombegyház	Márianosztra	Méhtelek	Mihályfa
Magyaregregy	Máriapócs	Mekényes	Mihálygerge
Magyaregres	Markaz	Mélykút	Mihályháza
Magyarföld	Márkháza	Mencshely	Mihályi
Magyargéc	Márkó	Mende	Mike
Magyargencs	Markóc	Méra	Mikebuda
Magyarhertelend	Markotabödöge	Merenye	Mikekarácsonyfa
Magyarhomorog	Maróc	Mérges	Mikepércs
Magyarkeresztúr	Marócsa	Mérk	Miklósi
Magyarkeszi	Márok	Mernye	Mikófalva
Magyarlak	Márokföld	Mersevát	Mikóháza
Magyarlukafa	Márokpapi	Mesterháza	Mikosszéplak

Milejszeg	Nadap	Nagykamarás	Nagyszentjános
Milota	Nádasd	Nagykapornak	Nagyszokoly
Mindszentgodisa	Nádasdladány	Nagykarácsony	Nagytálya
Mindszentkál	Nádudvar	Nagykereki	Nagytevel
Misefa	Nágocs	Nagykeresztúr	Nagytilaj
Miske	Nagyacsád	Nagykinizs	Nagytotfal
Miszla	Nagyalásny	Nagykónyi	Nagytóke
Mocsa	Nagyar	Nagykorpád	Nagyút
Mogyorósbánya	Nagybajcs	Nagykozár	Nagyvarsány
Mogyoróska	Nagybajom	Nagykökényes	Nagyvát
Moha	Nagybakónak	Nagykölked	Nagyvázsony
Mohora	Nagybánhegyes	Nagykörű	Nagyvejke
Molnári	Nagybaracska	Nagykutas	Nagyveleg
Molnaszecsőd	Nagybarca	Nagylak	Nagyvenyim
Molvány	Nagybárkány	Nagylengyel	Nagyvisnyó
Monaj	Nagyberény	Nagylóc	Nak
Monok	Nagyberki	Nagylók	Napkor
Mónosbél	Nagybörzsöny	Nagylózs	Nárai
Monostorapáti	Nagybudmér	Nagymágocs	Narda
Monostorpályi	Nagycenk	Nagymányok	Naszály
Monoszló	Nagycsány	Nagymaros	Négyes
Monyoród	Nagycsécs	Nagymizdó	Nekézseny
Mórág	Nagycsepely	Nagynyárád	Nemesapáti
Mórahalm	Nagycserkesz	Nagyoroszi	Nemesbikk
Móricgát	Nagydém	Nagypáli	Nemesborzova
Mórichida	Nagydobos	Nagypall	Nemesböd
Mosdós	Nagydobsza	Nagypeterd	Nemesbük
Mosonszentmiklós	Nagydorog	Nagypirit	Nemescsó
Mosonszolnok	Nagyér	Nagyrábé	Nemesdéd
Mozgó	Nagyesztergár	Nagyrada	Nemesgörzsöny
Möcsény	Nagyfüged	Nagyrákos	Nemesgulács
Mucsfa	Nagygeresd	Nagyrécse	Nemeshany
Mucsi	Nagygörbő	Nagyréde	Nemeshetés
Múcsny	Nagygyimót	Nagyrév	Nemeske
Muhi	Nagyhajmás	Nagyrozvágy	Nemeskér
Murakeresztúr	Nagyharsány	Nagysáp	Nemeskeresztúr
Murarátka	Nagyhegyes	Nagysimonyi	Nemeskisfalud
Muraszemenye	Nagyhódos	Nagyszakácsi	Nemeskocs
Murga	Nagyhuta	Nagyszékely	Nemeskolta
Murony	Nagyigmánd	Nagyszekeres	Nemesládny
Nábrád	Nagyiván	Nagyszénás	Nemesmedves

Nemesnádudvar	Nyíracsad	Okány	Ökörítőfülpös
Nemesnép	Nyirád	Okorág	Ölbő
Nemespátró	Nyíradony	Okorvölgy	Ömböly
Nemesrádó	Nyírbéltek	Olasz	Őr
Nemesrempehollós	Nyírbogát	Olaszfa	Öregcsertő
Nemessándorháza	Nyírbogdány	Olaszfalu	Öreglak
Nemesvámos	Nyírcsaholy	Olaszliszka	Őrhalom
Nemesvid	Nyírcsászári	Olcsva	Őrimagyarósd
Nemesvita	Nyínderzs	Olcsvaapáti	Őriszentpéter
Nemesszalók	Nyírgelse	Old	Örkény
Nemesszentandrás	Nyírgyulaj	Ólmod	Örményes
Németbánya	Nyíri	Oltárc	Örménykút
Németfalu	Nyíribrony	Onga	Őrtilos
Németkér	Nyírkákó	Ónod	Örvényes
Nemti	Nyírkarász	Ópályi	Ősagárd
Neszmély	Nyírkáta	Ópusztaszer	Ősi
Nézsa	Nyírkércs	Orbányosfa	Öskü
Nick	Nyírlövő	Orci	Öttevény
Nikla	Nyírlugos	Ordacsehi	Öttömös
Nógrád	Nyírmártonfalva	Ordas	Ötvöskónyi
Nógrádkövesd	Nyírmeggyes	Orfalu	Óbánya
Nógrádmarcál	Nyírmihálydi	Orfű	Óbarok
Nógrádmegyer	Nyírparasznya	Orgovány	Óbudavár
Nógrádsáp	Nyírpazony	Ormándlak	Ócsárd
Nógrádsipek	Nyírpilis	Ormosbánya	Ófalu
Nógrádszakál	Nyírtass	Oroszi	Ófehértó
Nóráp	Nyírtét	Oroszló	Óföldreák
Noszlop	Nyírtura	Orosztony	Óhíd
Noszvaj	Nyírvasvári	Ortaháza	Okány
Nova	Nyomár	Osli	Okorág
Novaj	Nyögér	Ostffyasszonyfa	Okorvölgy
Novajidrány	Nyugotszenterzsébet	Ostoros	Olasz
Nőtincs	Nyúl	Oszkó	Olaszfa
Nyalka	Óbánya	Oszlár	Olaszfalu
Nyárád	Óbarok	Osztopán	Olaszliszka
Nyáregyháza	Óbudavár	Ózdfalu	Olcsva
Nyárlőrinc	Ócsárd	Ozmánbük	Olcsvaapáti
Nyársapát	Ófalu	Ozora	Old
Nyésta	Ófehértó	Öcs	Ólmod
Nyim	Óföldreák	Öcsény	Oltárc
Nyírábrány	Óhíd	Öcsöd	Onga

Ónod	Örvényes	Páprád	Péterhida
Ópályi	Ősagárd	Parád	Péteri
Ópusztaszer	Ősi	Parádsasvár	Pétervására
Orbányosfa	Öskü	Parasznya	Pethőhenye
Orci	Öttevény	Paszab	Petneháza
Ordacsehi	Öttömös	Pásztori	Petőfibánya
Ordas	Ötvöskónyi	Pat	Petőfiszállás
Orfalu	Pácin	Patak	Petőháza
Orfű	Pacsa	Patalom	Petőmihályfa
Orgovány	Pácsony	Patapoklosi	Petrikeresztúr
Ormándlak	Padár	Patca	Petrivente
Ormosbánya	Páhi	Pátka	Pettend
Oroszi	Páka	Patosfa	Piliny
Oroszló	Pakod	Pátroha	Piliscsév
Orosztony	Pákozd	Patvarc	Pilismarót
Ortaháza	Palé	Pátyod	Pincehely
Osli	Pálfa	Pázmánd	Pinkamindszent
Ostffyasszonyfa	Pálfiszeg	Pázmándfalu	Pinnye
Ostoros	Pálháza	Pecöl	Piricse
Oszkó	Páli	Pécsbagota	Pirtó
Oszlár	Palkonya	Pécsdevecser	Piskó
Osztopán	Pálmajor	Pécsely	Pitvaros
Ózdfalu	Pálmonostora	Pécsudvard	Pócsa
Ozmánbük	Palotabozsok	Pécsvárad	Pocsaj
Ozora	Palotás	Pellérd	Pócspetri
Öcs	Paloznak	Pély	Pogány
Öcsény	Pamlény	Penc	Pogányszentpéter
Öcsöd	Pamuk	Penészlek	Pókaszepetk
Ökörítőfülpös	Pánd	Pénzesgyőr	Polány
Ölbő	Pankasz	Penyige	Polgár
Ömböly	Pannonhalma	Pér	Polgárdi
Őr	Pányok	Pere	Porcsalma
Öregcsertő	Panyola	Perecse	Pornóapáti
Öreglak	Pap	Pereked	Poroszló
Őrhalom	Pápadereske	Perenye	Porpác
Őrimagyarósd	Pápakovácsi	Peresznye	Porrog
Őriszentpéter	Pápasalamon	Pereszteg	Porrogszentkirály
Örkény	Pápateszér	Perkáta	Porrogszentpál
Örményes	Papkeszi	Perkupa	Pórszombat
Örménykút	Pápoc	Perőcsény	Porva
Őrtilos	Papos	Peterd	Pósfa

Potony	Rábapaty	Répcevis	Sajólád
Potyond	Rábapordány	Resznek	Sajólászlófalva
Pölöske	Rábasebes	Rétalap	Sajómercse
Pölöskefő	Rábaszentandrás	Rétközberencs	Sajónémeti
Pörboly	Rábaszentmihály	Rétság	Sajóörös
Pördefölde	Rábaszentmiklós	Révfülp	Sajópálfala
Pötréte	Rábatamási	Révleányvár	Sajópetri
Prügy	Rábatöttös	Rezi	Sajópüspöki
Pula	Rábcakapi	Ricse	Sajósenye
Pusztapaati	Rácalmás	Rigács	Sajószöged
Pusztaberki	Ráckeresztúr	Rigyác	Sajóvamos
Pusztacsalád	Rád	Rimóc	Sajóvelezd
Pusztacsó	Rádfalva	Rinyabesenyő	Sajtóskál
Pusztadobos	Rádóckölked	Rinyakovácsi	Salföld
Pusztaderics	Radostyán	Rinyaszentkirály	Salköveskút
Pusztafalu	Ragály	Rinyaújlak	Salomvár
Pusztaföldvár	Rajka	Rinyaújnép	Sály
Pusztahencse	Rakaca	Rohod	Sámod
Pusztakovácsi	Rakacaszend	Románd	Sámsonháza
Pusztamagyaród	Rákóczibánya	Romhány	Sand
Pusztamérges	Rákócziújfalu	Romonya	Sántos
Pusztamiske	Ráksi	Rózsafa	Sáp
Pusztamonostor	Ramocsa	Rózsály	Sáránd
Pusztaoatlaka	Ramocsaháza	Rózsaszentmárton	Sárazsádány
Pusztaradvány	Rápolt	Röjtökmuzsaj	Sárbogárd
Pusztaszemes	Raposka	Rönök	Sáregres
Pusztaszentlászló	Rásonysápberencs	Röszke	Sárfimizdó
Pusztaszer	Rátka	Rudabánya	Sárhida
Pusztavacs	Rátót	Rudolftelep	Sárisáp
Pusztavám	Ravazd	Rum	Sarkad
Püski	Recsk	Ruzsa	Sarkadkeresztúr
Püspökhátvan	Réde	Ságújfalu	Sárkeresztes
Püspökladány	Rédics	Ságvár	Sárkeresztúr
Püspökmolnári	Regéc	Sajóbábony	Sárkeszi
Püspökszilágy	Regenye	Sajóecseg	Sármellék
Rábacsanak	Regöly	Sajógalgóc	Sárok
Rábacsécsény	Rém	Sajóhídvég	Sárosd
Rábagyarmat	Répáshuta	Sajóivánka	Sárospatak
Rábahídvég	Répcelak	Sajókápolna	Sárpilis
Rábakecöl	Répceszemere	Sajókaza	Sárrétudvari
Rábapatoná	Répceszentgyörgy	Sajókeresztúr	Sarród

Sárszentágota	Somlóvásárhely	Sósvertike	Szalapa
Sárszentlőrinc	Somlóvecse	Sótony	Szalaszend
Sárszentmihály	Somodor	Sőjtör	Szalatnak
Sarud	Somogyacsa	Söpte	Szálka
Sásd	Somogyapáti	Söréd	Szalkszentmárton
Sáska	Somogyaracs	Sukoró	Szalmatercs
Sáta	Somogyaszaló	Sumony	Szalonna
Sátorhely	Somogybabod	Súr	Szamosangyalos
Sávoly	Somogybükkösd	Surd	Szamosbecs
Sé	Somogycsicsó	Sükösd	Szamoskér
Segesd	Somogydöröcske	Sümegcsehi	Szamossályi
Selyeb	Somogyegres	Sümegprága	Szamostatárfalva
Sellye	Somogyfajsz	Süttő	Szamosújlak
Semjén	Somogygeszti	Szabadbattyán	Szamosszeg
Semjénháza	Somogyhárságy	Szabadegyháza	Szanda
Sénye	Somogyhatvan	Szabadhídvég	Szank
Sényő	Somogyjád	Szabadi	Szántód
Seregélyes	Somogymeggyes	Szabadkígyós	Szany
Serényfalva	Somogysámson	Szabadszállás	Szápár
Sérsekszőlős	Somogysárd	Szabadszentkirály	Szaporca
Sikátor	Somogysimonyi	Szabás	Szár
Siklósbodony	Somogyszentpál	Szabolcs	Szárász
Siklósnagyfalu	Somogyszil	Szabolcsbáka	Szárazd
Sima	Somogyszob	Szabolcsveresmart	Szár föld
Simaság	Somogytúr	Szágy	Szárliget
Simonfa	Somogyudvarhely	Szajk	Szarvasgede
Simontornya	Somogyvamos	Szajla	Szarvaskend
Sióagárd	Somogyvár	Szajol	Szarvaskő
Siójut	Somogyviszló	Szakácsi	Szászberek
Sírok	Somogyzitfa	Szakadát	Szászfa
Sitke	Sonkád	Szakáld	Szászvár
Sobor	Soponya	Szakály	Szatmárcseke
Sokorópátka	Sopronhorpács	Szakes	Szátok
Solt	Sopronkövesd	Szakmár	Szatta
Soltszentimre	Sopronnémeti	Szaknyér	Szatymaz
Soltvadkert	Sorkifalud	Szakoly	Szava
Sóly	Sorkikápolna	Szakony	Szebény
Som	Sormás	Szakonyfalu	Szécsénke
Somberek	Sorokpolány	Szákszend	Szécsényfelfalu
Somlójenő	Sóshartyán	Szalfő	Szécsisziget
Somlószőlős	Sóstófalva	Szalánta	Szederkény

Szedres	Szentlászló	Szorosad	Tápiószentmárton
Szegerdő	Szentliszló	Szóc	Tápiószőlős
Szeghalom	Szentlőrincvárosa	Szőce	Táplánszentkereszt
Szegi	Szentmargitfalva	Szögliget	Tapsony
Szegilong	Szentmártonkáta	Szőke	Tápszentmiklós
Szegvár	Szentpéterfa	Szőkéd	Tar
Székely	Szentpéterfőldé	Szőkedencs	Tarany
Székelyszabar	Szentpéterszeg	Szőlőszárdó	Tarcal
Székkutas	Szentpéterúr	Szőlősgyörök	Tard
Szeleste	Szenyér	Szőrény	Tardona
Szelevény	Szepetnek	Szúcs	Tardos
Szellő	Szerecseny	Szuha	Tarhos
Szemely	Szeremle	Szuhafő	Tarján
Szemenye	Szerep	Szuhakálló	Tarjánpuszta
Szemere	Szergény	Szuhogy	Tárkány
Szendehely	Szigetbecse	Szulimán	Tarnabod
Szendrő	Szigetcsép	Szulok	Tarnalelesz
Szendrőlád	Szigetszentmárton	Szurdokpuszpöki	Tarnaméra
Szenna	Szigetújfalu	Szücsi	Tarnaörs
Szenta	Szigliget	Szügy	Tarnaszentmária
Szentantalfa	Szihalom	Szűr	Tarnaszentmiklós
Szentbalázs	Szijártóháza	Tab	Tarnasádkány
Szentbékakála	Szil	Tabajd	Tárnokrét
Szentborbás	Szilág	Tabdi	Tarpa
Szentdén	Szilaspogony	Táborfalva	Tarrós
Szentdomonkos	Szilsárkány	Tác	Táska
Szente	Szilvág	Tagyon	Tass
Szentegát	Szilvás	Takácsi	Taszár
Szentes	Szilvásvár	Tákos	Tataháza
Szentgál	Szilvásszentmárton	Taktabáj	Tatárszentgyörgy
Szentgáloskér	Szin	Taktaharkány	Tázlár
Szentgyörgyvár	Szinpetri	Taktakenéz	Tékes
Szentgyörgyvölgy	Szirák	Taktaszada	Teklafalu
Szentimrefalu	Szirmabesenyő	Taliándörög	Telekes
Szentistván	Szob	Táll	Telekgerendás
Szentistvánbaksa	Szokolya	Tamási	Teleki
Szentjakabfa	Szólád	Tanakajd	Telkibánya
Szentkatalin	Szomód	Táp	Tengelic
Szentkirály	Szomolya	Tápióbicske	Tengeri
Szentkirályszabadja	Szomor	Tápiógyörgye	Tengőd
Szentkozmadombja	Szorgalmatos	Tápióság	Tenk

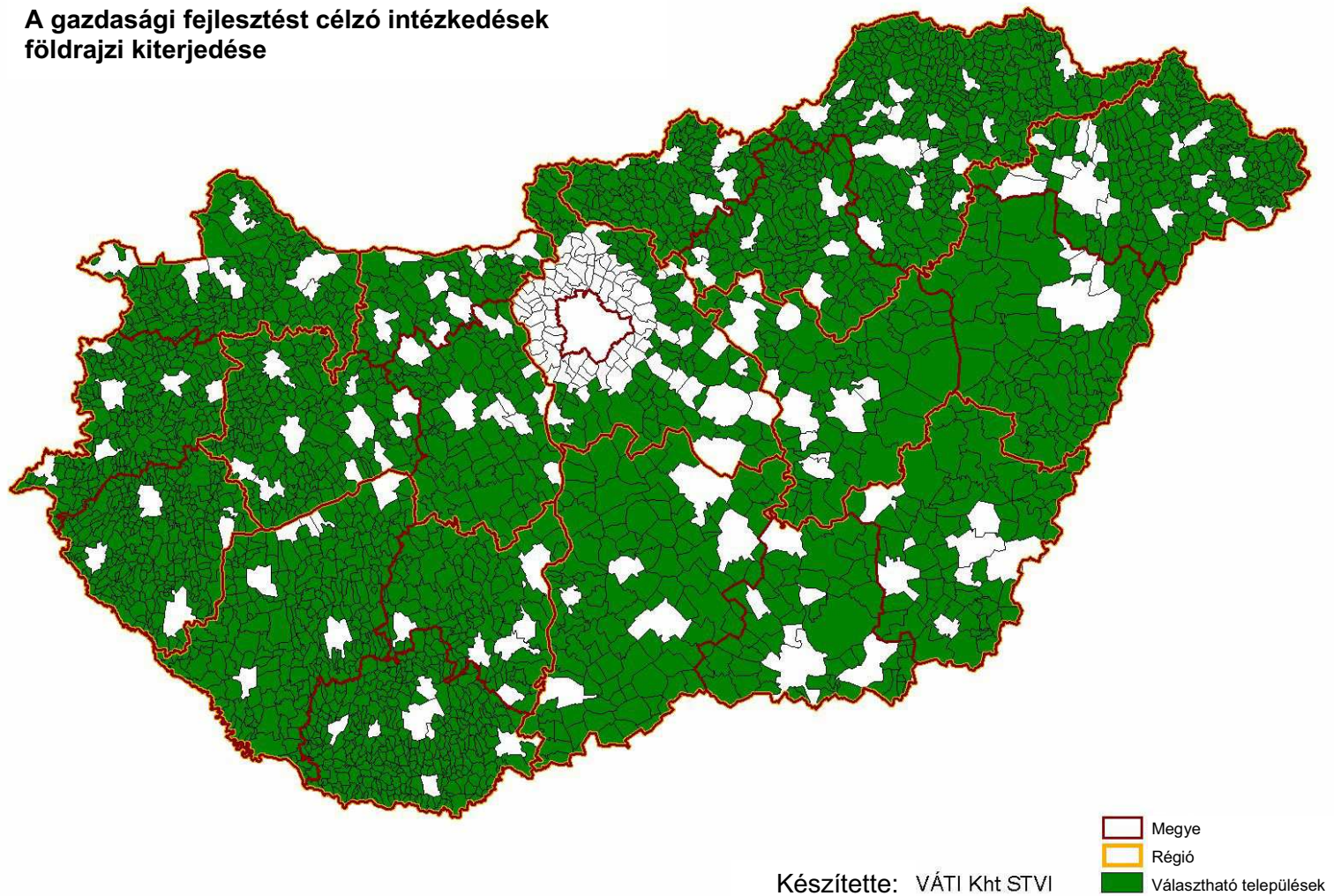
Tényő	Tiszainoka	Tokodaltáró	Túrony
Tépe	Tiszajenő	Tokorcs	Túrricse
Terem	Tiszakanyár	Tolcsva	Tuzsér
Terény	Tiszakarád	Told	Türje
Tereske	Tiszakécske	Tolmács	Tüskevár
Teresztenye	Tiszakerecseny	Tolnanémedi	Tyukod
Terpes	Tiszakeszi	Tomajmonostora	Udvar
Tés	Tiszakóród	Tomor	Udvari
Tésa	Tiszakürt	Tompa	Ugod
Tésenfa	Tiszaladány	Tompaládony	Újbarok
Téseny	Tiszamogyorós	Tordas	Újcsanáros
Teskánd	Tiszanagyfalu	Tormafölde	Újdombrád
Tét	Tiszanána	Tormás	Újfehértó
Tetétlen	Tiszaörs	Tormásliget	Újhartyán
Tevel	Tiszapalkonya	Tornabarakony	Újiráz
Tibolddaróc	Tiszapüspöki	Tornakápolna	Újireg
Tiborszállás	Tiszarád	Tornanádaska	Újkenéz
Tihany	Tiszaroff	Tornaszentandrás	Újkér
Tikos	Tiszasas	Tornaszentjakab	Újlengyel
Tilaj	Tiszasüly	Tornyiszentmiklós	Újléta
Timár	Tiszaszalka	Tornyosnémeti	Újlőrincfalva
Tiszaadony	Tiszaszentimre	Tornyospálca	Újpetre
Tiszaalpár	Tiszaszentmárton	Torony	Újrónafő
Tisزابabolna	Tiszasziget	Torvaj	Újsolt
Tisزابecs	Tiszaszölős	Tószeg	Újszalonta
Tisزابercel	Tiszatardos	Tótkomlós	Újszentiván
Tisزابezdéd	Tiszatarján	Tótszentgyörgy	Újszentmargita
Tisزابő	Tiszatelek	Tótszentmárton	Újszilvás
Tisزابura	Tiszatenyő	Tótszerdahely	Újtelek
Tiszacsécse	Tiszaug	Tótújfalu	Újtikos
Tiszacsege	Tiszavalk	Tótvázsony	Újudvar
Tiszacsermely	Tiszavárkony	Töltéstava	Újvárfalva
Tis zadada	Tiszavid	Tömörd	Ukk
Tis zaderzs	Tisztaberek	Tömörkény	Und
Tis zadob	Tivadar	Törökkoppány	Úny
Tis zadorogma	Tóalmás	Törtel	Uppony
Tis zaeszlár	Tófalu	Töttös	Ura
Tis zafüred	Tófej	Trizs	Uraiújfalu
Tis zagyenda	Tófü	Tunyogmatolcs	Úrhida
Tis zagyulaháza	Tokaj	Túristvándi	Úri
Tis zaigar	Tokod	Túrkeve	Úrkút

Uszka	Várdomb	Velemér	Vitnyéd
Uszód	Várfölde	Velény	Vízvár
Uzsa	Varga	Véménd	Vizslás
Üllés	Várgesztes	Vének	Vizsoly
Vácduka	Várkesző	Vép	Vokány
Vácegres	Várong	Vereb	Vonyarcvashegy
Váchartyán	Városföld	Verőce	Vöckönd
Váckisújfalu	Városlőd	Verpelét	Völcsej
Vácszentlászló	Varsád	Verseg	Vönöck
Vadna	Varsány	Versend	Vöröstó
Vadosfa	Várvölgy	Vértesacsa	Vörs
Vág	Vasad	Vértesboglár	Zabar
Vágáshuta	Vasalja	Vérteskethely	Zádor
Vaja	Vásárosbéc	Vértessomló	Zádorfalva
Vajdácská	Vásárosdombó	Vértestolna	Zagyvarékas
Vajszló	Vásárosfalu	Vértesszőlős	Zagyvaszántó
Vajta	Vásárosmiske	Vése	Záhony
Vál	Vasasszonyfa	Veszkény	Zajk
Valkó	Vasboldogasszony	Veszprémfajsz	Zajta
Valkonya	Vasegerszeg	Veszprémgalsa	Zákány
Vállaj	Vashosszúfalu	Veszprémvarsány	Zákányfalu
Vállus	Vaskeresztes	Vésztő	Zákányszék
Vámosatya	Vaskút	Vezseny	Zala
Vámoscsalád	Vasmegyer	Vid	Zalaapáti
Vámosgyörk	Vaspör	Vigántpetend	Zalabaksa
Vámosmikola	Vassurány	Villány	Zalabér
Vámosoroszi	Vasvár	Villánykövesd	Zalaboldogfa
Vámospércs	Vaszar	Vilmány	Zalacsány
Vámosújfalu	Vászoly	Vilonya	Zalacséb
Vámosszabadi	Vasszécseny	Vilyvitány	Zalaerdőd
Váncsod	Vasszentmihály	Vinár	Zalagyömörő
Vanyarc	Vasszilvagy	Vindornyafo	Zalahaláp
Vanyola	Vát	Vindornyalak	Zalaháshágy
Várad	Vatta	Vindornyaszőlős	Zalaigrice
Váralja	Váznok	Visnye	Zalaistvánd
Varászló	Vécs	Visonta	Zalakaros
Váraszó	Végegyháza	Viss	Zalakomár
Várbalog	Vejti	Visz	Zalaköveskút
Varbó	Vékény	Viszák	Zalalövő
Varbóc	Vekerd	Viszló	Zalameggyes
Várda	Velem	Visznek	Zalamerenye

Zalasárszeg	Zalaszombatfa	Zebegény	Zsana
Zalaszabar	Zaláta	Zemplénagárd	Zsarolyán
Zalaszántó	Zalatárnok	Zengővárkony	Zsebeháza
Zalaszegvár	Zalaújlak	Zichyújfalu	Zsédeny
Zalaszentbalázs	Zalavár	Zics	Zselickisfalud
Zalaszentgrót	Zalavég	Ziliz	Zselickislak
Zalaszentgyörgy	Zalkod	Zimány	Zselicszentpál
Zalaszentiván	Zamárdi	Zók	Zsennye
Zalaszentjakab	Zámoly	Zomba	Zsira
Zalaszentlászló	Zánka	Zubogy	Zsombó
Zalaszentlőrinc	Zaránk	Zsadány	Zsujta
Zalaszentmárton	Závod	Zsáka	Zsurk
Zalaszentmihály	Zebecke	Zsámbok	

18. melléklet: TÉRKÉP: A gazdasági fejlesztést célzó intézkedések földrajzi kiterjedése

A gazdasági fejlesztést célzó intézkedések
földrajzi kiterjedése

**19. melléklet: 5000 főnél kevesebb lakosú és 100 fő/km²-nél
alacsonyabb népsűrűségű települések (kivéve a Budapest
agglomerációjához tartozó, illetve önkormányzati, állami és
kistérségi központtal rendelkező települések)**

Abaliget	Alibánfa	Annavölgy	Babót
Abasár	Almamellék	Apácatorna	Bácsbokod
Abaújalpár	Almásfüzitő	Apagy	Bácsborsód
Abaújkér	Almásháza	Apaj	Bácsszentgyörgy
Abaújlak	Almáskamarás	Aparhant	Bácsszőlős
Abaújszolnok	Almáskeresztúr	Apátfalva	Badacsonytördemic
Abaújvár	Álmosd	Apátistvánfalva	Bag
Abda	Alsóberecki	Apátvarasd	Bagamér
Abod	Alsóbogát	Apc	Baglad
Ábrahámhegy	Alsódobsza	Áporka	Bagod
Ács	Alsógagy	Apostag	Bágyogszovát
Acsa	Alsómocsolád	Aranyosapáti	Baj
Acsád	Alsónána	Aranyosgadány	Bajánsenye
Acsalag	Alsónemesapáti	Arka	Bajna
Ácsteszer	Alsónyék	Arló	Bajót
Adács	Alsóörs	Arnót	Bak
Ádánd	Alsópáhok	Ároktő	Bakháza
Adásztevel	Alsópetény	Árpádhalom	Bakóca
Adorjánháza	Alsórajk	Árpás	Bakonszeg
Adorjás	Alsóregmec	Ártánd	Bakonya
Ág	Alsószerterzsébet	Ásotthalom	Bakonybánk
Ágasegyháza	Alsószentiván	Ásványráró	Bakonybél
Ágfalva	Alsószentmárton	Aszaló	Bakonycsernye
Aggtelek	Alsószőlők	Ászár	Bakonygyirót
Agyagosszergény	Alsószuha	Aszófő	Bakonyjákó
Ajak	Alsótelekes	Áta	Bakonykoppány
Aka	Alsótold	Átány	Bakonykúti
Akasztó	Alsóújlak	Atkár	Bakonynána
Alacska	Alsóvadász	Attala	Bakonyoszlop
Alap	Ambrózfalva	Babarc	Bakonypéterd
Alattyán	Anarcs	Babarcszőlős	Bakonypölöske
Alcsútdoboz	Andocs	Babócsa	Bakonyság
Aldebrő	Andornaktálya	Bábonymegyer	Bakonysárkány
Algyő	Andrásfa	Babosdöbréte	Bakonyszentiván

Bakonyszentkirály	Bálványos	Bejczyertyános	Bezeréd
Bakonyszentlászló	Bana	Békás	Bezi
Bakonyszombathely	Bánd	Bekecs	Bicsérd
Bakonyszücs	Bánfa	Békéssámson	Bihardancsháza
Bakonytamási	Bánhorváti	Békésszentandrás	Biharnagybajom
Baks	Bánk	Bekölce	Bihartorda
Baksa	Bánokszentgyörgy	Bélavár	Biharugra
Baktakék	Bánréve	Belecska	Bikács
Baktüttös	Bár	Beled	Bikal
Balajt	Barabás	Beleg	Biri
Balástya	Baracs	Belezná	Birján
Balaton	Baracska	Bélmegyer	Bisse
Balatonakali	Báránd	Beloianisz	Boba
Balatonberény	Baranyahídvég	Belsőárd	Bocfölde
Balatoncsicsó	Baranyajenő	Belvárdgyula	Boconád
Balatonederics	Baranyaszentgyörgy	Benk	Bócsa
Balatonendréd	Barbacs	Bénye	Bocska
Balatonfenyves	Bárdudvarnok	Bér	Bocskai kert
Balatonfőkajár	Barlahida	Bérbaltavár	Boda
Balatongyörök	Bárna	Bercel	Bodajk
Balatonhenye	Barnag	Beregdaróc	Bodmér
Balatonkenese	Bársonyos	Beregsurány	Bodolyabér
Balatonkeresztúr	Basal	Berekböszörmény	Bodonhely
Balatonmagyaród	Baskó	Berekfürdő	Bodony
Balatonmáriafürdő	Báta	Beremend	Bodorfa
Balatonőszöd	Bátaapáti	Berente	Bodrog
Balatonrendes	Baté	Beret	Bodroghalom
Balatonszabadi	Bátmonostor	Berkenye	Bodrogkeresztúr
Balatonszárszó	Bátor	Berkesd	Bodrogkisfalud
Balatonszemes	Bátorliget	Berkesz	Bodrogolaszi
Balatonszentgyörgy	Bátya	Bernecebaráti	Bódvalenke
Balatonszepezd	Batyk	Berzék	Bódvarákó
Balatonszőlős	Bázakerettye	Berezence	Bódvaszilás
Balatonudvari	Bazsi	Besence	Bogács
Balatonújlak	Béb	Besenyőd	Bogád
Balatonvilágos	Becsehely	Besenyőtelek	Bogádmindszent
Balinka	Becske	Besenyszög	Bogdása
Ballószög	Becskeháza	Besnyő	Bogyiszló
Balogunyom	Becsvölgye	Beszterec	Bogyoszló
Balotaszállás	Bedegkér	Bezedek	Bojt
Balsa	Bedő	Bezenye	Bókaháza

Bokod	Börcs	Csabrendek	Csénye
Bokor	Börzönce	Csáfordjánosfa	Csenyéte
Boldog	Bösárkány	Csaholc	Csép
Boldogasszonyfa	Böszénfa	Csajág	Csépa
Boldogkőújfalu	Bucsa	Csákány	Csér
Boldogkőváraltja	Bucusu	Csákánydoroszló	Cserdi
Boldva	Búcsúszentlászló	Csákberény	Cserénfa
Bolhás	Bucsuta	Csákvár	Cserépfalu
Bolhó	Bugac	Csanádalberti	Cserépváralja
Boncodföldre	Bugacpusztaháza	Csanádapáca	Cserhátaláp
Bonyhádvarasd	Bugyi	Csanádpalota	Cserhátsurány
Bonnya	Buj	Csánig	Cserhátszentiván
Bordány	Buják	Csány	Cserkeszölő
Borgáta	Buzsák	Csányoszló	Cserkút
Borjád	Bük	Csanytelek	Csernely
Borota	Bükkábrány	Csapi	Cserszegtomaj
Borsfa	Bükkaranyos	Csapod	Csertalakos
Borsodbóta	Bükkmogyorósd	Csárdaszállás	Csertő
Borsodgeszt	Bükkösd	Csarnóta	Csesznek
Borsodivánka	Bükkszék	Csaroda	Csesztreg
Borsodszentgyörgy	Bükkszenterzsébet	Császár	Csesztve
Borsodszirák	Bükkszentkereszt	Császártöltés	Csetény
Borsosberény	Bükkszentmárton	Császló	Csévharaszt
Borszörcsök	Bükkzsérc	Csátalja	Csibrák
Borzavár	Bűrös	Csatár	Csikéria
Bosta	Büssü	Csataszög	Csikóstóttós
Botpalád	Büttös	Csatka	Csikvánd
Botykapeterd	Cák	Csávoly	Csincse
Bozzai	Cakóháza	Csebény	Csipkerek
Bozsok	Cece	Csécse	Csitár
Bózsza	Cégénydányád	Csegöld	Csobád
Bő	Ceglédbercel	Csehbánya	Csobaj
Bőcs	Cered	Csehi	Csókakő
Böde	Chernelháza	Csehimindszent	Csokonyavisonta
Bödeháza	Cibakháza	Csém	Csokvaomány
Bögöt	Cikó	Csemő	Csolnok
Bögöte	Cirák	Csempeszkopács	Csolyospálos
Böhönye	Cún	Csegele	Csoma
Bököny	Csabacsúd	Csengersima	Csombárd
Bölcske	Csabaszabadi	Csengerújfalu	Csonkahegyhát
Bőny	Csabdi	Csengőd	Csonkamindszent

Csopak	Dénesfa	Drávaiványi	Egerbocs
Csór	Derekegyház	Drávakeresztúr	Egercsehi
Csót	Deszk	Dráwapalkonya	Egerfarmos
Csöde	Detek	Dráwapiski	Egerlövő
Csögle	Detk	Drávaszabolcs	Egerszalók
Csökmő	Dinnyeberki	Drávaszerdahely	Egerszólát
Csökölly	Diósberény	Drávasztára	Égerszög
Csömend	Diósjenő	Drávatamási	Egervár
Csömödér	Dióskál	Drégelypalánk	Egervölgy
Csönge	Diósviszló	Dubicsány	Egyed
Csörnyeföld	Doba	Dudar	Egyek
Csörög	Doboz	Duka	Egyházasdengeleg
Csörötnék	Dobri	Dunaalmás	Egyházashollós
Csősz	Dobronhegy	Dunaegyháza	Egyházasgerge
Csővár	Dóc	Dunafalva	Egyházasharaszti
Csurgónagymarton	Domaháza	Dunakiliti	Egyházashetye
Dabronc	Domaszék	Dunapataj	Egyházashollós
Dabrony	Dombegyház	Dunaremete	Egyházaskesző
Dad	Dombiratos	Dunaszeg	Egyházaskozár
Dág	Domony	Dunaszekcső	Egyházasrádóc
Dáka	Domoszló	Dunaszentbenedek	Ellend
Dalmand	Dormánd	Dunaszentgyörgy	Előszállás
Damak	Dorogháza	Dunaszentmiklós	Encsencs
Dámóc	Dozmat	Dunaszentpál	Endrefalva
Dánszentmiklós	Döbörhegy	Dunasziget	Endrőc
Dány	Döbröce	Dunatétlen	Enese
Daraboshegy	Döbrököz	Dusnok	Eperjes
Darány	Döbrönte	Dúzs	Eperjeske
Darnó	Döge	Ebergőc	Eplény
Darnózseli	Dömös	Ebes	Epöl
Daruszentmiklós	Dömsöd	Écs	Erdőbénye
Darvas	Dör	Ecséd	Erdőhorváti
Dávod	Dörgicse	Ecseg	Erdőkövesd
Debercsény	Döröske	Ecsegfalva	Erdőkürt
Debréte	Dötk	Ecseny	Erdősmárok
Decs	Dövény	Edde	Erdősmecske
Dédestapolcsány	Drágszél	Edve	Erdőtárca
Dég	Drávacsehi	Egerág	Erdőtelek
Dejtár	Drávacsepely	Egeralja	Erk
Demjén	Drávafok	Egeraracs	Érpatak
Dencsháza	Drávagárdony	Egerbakta	Érsekcsanád

Érsekhalma	Felsőnána	Fülöp	Gecse
Érsekvadkert	Felsőnyárad	Fülöpháza	Géderlak
Értény	Felsőnyék	Fülöpjakab	Gégény
Erzsébet	Felsőörs	Fülöpszállás	Gelej
Esztár	Felsőpáhok	Fülpösdaróc	Gelénes
Eszteregnye	Felsőpetény	Fürged	Gellénháza
Esztergályhorváti	Felsőrajk	Füzér	Gelse
Ete	Felsőregmec	Füzérkajata	Gelsesziget
Etes	Felsőszenterzsébet	Füzérkomlós	Gemzse
Etyek	Felsőszentiván	Füzérradvány	Gencsapáti
Fábiánháza	Felsőszentmárton	Fűzvölgy	Gérce
Fábiánsebestyén	Felsőszölnök	Gáborján	Gerde
Fácánkert	Felsőtárkány	Gáborjánháza	Gerendás
Fadd	Felsőtelekes	Gacsály	Gerényes
Fáj	Felsőtold	Gadács	Geresdlak
Fajsz	Felsővadász	Gadány	Gerjen
Fancsal	Fényeslitke	Gadna	Gersekarát
Farád	Fenyőfő	Gádos	Geszt
Farkasgyepű	Ferencszállás	Gagyapáti	Gesztely
Farkaslyuk	Fertőboz	Gagybátor	Geszteréd
Farmos	Fertőendréd	Gagyvendégi	Gétye
Fazekasboda	Fertőhomok	Galambok	Gic
Fedémes	Fertőrákos	Galgaguta	Gige
Fehértó	Fertőszentmiklós	Galgagyörk	Gilvánfa
Fehérvárcsurgó	Fertőszéplak	Galgahévíz	Girincs
Feked	Fiad	Galgamácsa	Gógánfa
Feketeerdő	Filkeháza	Gálosfa	Golop
Felcsút	Fityeház	Galvács	Gomba
Feldebrő	Foktő	Gamás	Gombosszeg
Felgyő	Folyás	Ganna	Gór
Felpéc	Fonó	Gánt	Gordisa
Felsőberecki	Fony	Gara	Gosztola
Felsőcsatár	Forráskút	Garáb	Gödre
Felsődobsza	Forró	Garabonc	Gölle
Felsőegerszeg	Földeák	Garadna	Gömörszőlős
Felsőgagy	Földes	Garbolc	Göncruszka
Felsőjánosfa	Főnyed	Garé	Gönyű
Felsőkelecsény	Fulókércs	Gasztony	Görbeháza
Felsőlajos	Furta	Gátér	Görcsöny
Felsőmarác	Füle	Gávavencsellő	Görcsöndoboka
Felsőmocsolád	Fülesd	Géberjén	Görgeteg

Gősfá	Gyügye	Hegykö	Hidas
Grábóc	Gyüre	Hegymagas	Hidasnémeti
Gulács	Gyűrűs	Hegymeg	Hidegkút
Gutorfölde	Hács	Hegyszentmárton	Hidegség
Gyalóka	Hagyárosbörönd	Héhalom	Hidvégardó
Gyanógeregye	Hahót	Hejce	Himesháza
Gyarmat	Hajdúbagos	Hejőbába	Himod
Gyékényes	Hajdúszovát	Hejőkeresztúr	Hirics
Gyenesdiás	Hajmás	Hejőkürt	Hobol
Gyepükaján	Hajmáskér	Hejőpapi	Hodász
Gyermely	Hajós	Hejőszalonta	Hollád
Gyód	Halastó	Helesfa	Hollóháza
Gyóró	Halászi	Helvécia	Hollókő
Gyömöre	Halimba	Hencida	Homokbödöge
Gyöngyfa	Halmaj	Hencse	Homokkomárom
Gyöngyösfalu	Halmajugra	Hercegkút	Homokmégy
Gyöngyöshalász	Halogy	Hercegszántó	Homokszentgyörgy
Gyöngyösmellék	Hangács	Heréd	Homorúd
Gyöngyösoroszi	Hangony	Héreg	Homrogd
Gyöngyöspata	Hantos	Herencsény	Hont
Gyöngyössolymos	Harasztifalu	Heresznye	Horpács
Gyöngyöstarján	Harc	Hermánszeg	Hort
Gyönk	Harka	Hernád	Hortobágy
Győrasszonyfa	Harkakötöny	Hernádbúd	Horváthertelend
Györe	Háromfa	Hernádcéce	Horvátlövő
Györgytarló	Háromhuta	Hernádkak	Horvátzsidány
Györköny	Harsány	Hernádkércs	Hosszúhetény
Györladamér	Hárskút	Hernádnémeti	Hosszúpályi
Győröcske	Harta	Hernádpetri	Hosszúpereszteg
Győrság	Hásság	Hernádszentandrás	Hosszúvíz
Győrsövényház	Hédervár	Hernádszurdok	Hosszúvölgy
Győrszemere	Hedrehely	Hernádvécse	Hosztót
Györtelek	Hegyesd	Hernyék	Hottó
Győrújfalu	Hegyeshalom	Hét	Hőgyész
Győrvár	Hegyfalu	Hetefejércse	Hővej
Győrzámoly	Hegyháthodász	Hetes	Hugyag
Gyugy	Hegyhátmaróc	Hetvehely	Hunya
Gyulaháza	Hegyhátsál	Hetyefő	Hunyadfalva
Gyulaj	Hegyhátszentjakab	Hevesaranyos	Husztót
Gyulakeszi	Hegyhátszentmárton	Hevesvezekény	Ibafa
Gyúró	Hegyhátszentpéter	Hévízgyörk	Iborfia

Igal	Jakabszállás	Káld	Kárász
Igar	Jákfa	Kálló	Karcsa
Igrici	Jákfalva	Kallósd	Kardos
Iharos	Jákó	Kállósemjén	Kardoskút
Iharosberény	Jánd	Kálmánca	Karmacs
Ikervár	Jánkmajtis	Kálmánháza	Károlyháza
Iklad	Jánosháza	Kálócfa	Karos
Iklanberény	Jánoshida	Káloz	Kásád
Iklódbördőce	Járdánháza	Kám	Kaskantyú
Ikrény	Jármi	Kamond	Kastélyosdombó
Iliny	Jásd	Kamut	Kaszaper
Ilk	Jászágó	Kánó	Kaszó
Illocska	Jászsós-szentgyörgy	Kántorjánosi	Katádfa
Imola	Jászboldogháza	Kány	Katafa
Imrehegy	Jászdózsa	Kánya	Kátoly
Ináncs	Jászfelső-szentgyörgy	Kányavár	Katymár
Inárcs	Jászivány	Kapolcs	Káva
Inke	Jászjakóhalma	Kápolna	Kávás
Ipacsfa	Jászkarajenő	Kápolnásnyék	Kazár
Ipolydamásd	Jáskisér	Kapoly	Kázsmárk
Ipolytarnóc	Jászladány	Kaposfő	Kazsok
Ipolytölgyes	Jász-szentandrás	Kaposgyarmat	Kecskéd
Ipolyvece	Jász-szentlászló	Kaposhomok	Kehidakustány
Iregszemcse	Jásztelek	Kaposkeresztúr	Kék
Irota	Jéke	Kaposmérő	Kékcse
Ispánk	Jenő	Kapospula	Kéked
Istenmezeje	Jobaháza	Kaposújlak	Kékesd
Istvándi	Jobbágyi	Kaposszekcső	Kékkút
Iszka-szentgyörgy	Jósvafő	Kaposszerdahely	Kelebia
Iszkáz	Juta	Káptalanfa	Keléd
Isztimér	Kacorlak	Káptalantóti	Kelemér
Ivád	Kács	Kára	Kéleshalom
Iván	Kacsóta	Karácsond	Kelevíz
Ivánbattyán	Kajárpéc	Karád	Kemence
Ivác	Kajászó	Karakó	Kemendollár
Ivácsa	Kajdacs	Karakószörcsök	Kemeneshőgyész
Ivándárda	Kakasd	Karancsalja	Kemeneskápolna
Izmény	Kákics	Karancsberény	Kemenesmagasi
Izsófalva	Kakucs	Karancskeszi	Kemenesmihályfa
Jágónak	Kál	Karancslapujtő	Kemenespálfa
Ják	Kalaznó	Karancsság	Kemenessömjén

Kemenesszentmárton	Kimle	Kishuta	Kisszékely
Kemenesszentpéter	Kincsesbánya	Kisigmánd	Kisszekeres
Keménfa	Királd	Kisjakabfalva	Kisszentmárton
Kémes	Királyegyháza	Kiskassa	Kissziget
Kemestaródfa	Királyhegyes	Kiskinizs	Kisszölős
Kemse	Királyszentistván	Kiskorpád	Klárafalva
Kenéz	Kisapáti	Kiskunlacháza	Kocs
Kenézlő	Kisapostag	Kiskutas	Kocsér
Kengyel	Kisar	Kisláng	Kocsola
Kenyeri	Kisasszond	Kisléta	Kocsord
Kercaszomor	Kisasszonyfa	Kislippó	Kóka
Kercseliget	Kisbabot	Kislőd	Kokad
Kerecsend	Kisbágyon	Kismányok	Kolontár
Kerecseny	Kisbajcs	Kismarja	Komjáti
Kereki	Kisbajom	Kismaros	Komlódótfalu
Kerékteleki	Kisbárapáti	Kisnamény	Komlósd
Keresztéte	Kisbárkány	Kisnána	Komlóska
Kerkabarabás	Kisberény	Kisnémedi	Komoró
Kerkafalva	Kisberzseny	Kisnyárad	Kompolt
Kerkakutas	Kisbeszterce	Kispalád	Kondó
Kerkáskápolna	Kisbodak	Kispáli	Kondorfa
Kerkaszentkirály	Kisbucsa	Kispirit	Kondoros
Kerkateskánd	Kisbudmér	Kisrákos	Kóny
Kérsemjén	Kiscséc	Kisrécse	Konyár
Kerta	Kiscsehi	Kisrosvágy	Kópháza
Kertészsziget	Kiscsősz	Kissikátor	Koppányszántó
Keszeg	Kisdér	Kissomlyó	Korlát
Kesznyéten	Kisdobsza	Kistamási	Koroncó
Keszőhidegkút	Kisdombgyház	Kistapolca	Kórós
Kesztölc	Kisdorog	Kistokaj	Kosd
Keszü	Kisecset	Kistolmács	Kóspallag
Kétbodony	Kisfalud	Kistormás	Kótaj
Kétegyháza	Kisfüzes	Kistótfalu	Kovácsbida
Kéthely	Kisgörbő	Kisunyom	Kovácsszénája
Kétpó	Kisgyalán	Kisvarsány	Kovácsvágás
Kétsoprony	Kisgyőr	Kisvásárhely	Kozárd
Kétújfalu	Kishajmás	Kisvaszar	Kozmadombja
Kétvölgy	Kisharsány	Kisvejke	Köblény
Kéty	Kishartyán	Kiszombor	Köcsk
Kevermes	Kisherend	Kiszsidány	Kökény
Kilimán	Kishódos	Kisszállás	Kőkút

Kölcese	Kup	Letkés	Magyaralmás
Kölesd	Kupa	Levél	Magyaratád
Kölked	Kurd	Levelek	Magyarbánhegyes
Kömlő	Kurityán	Libickozma	Magyarbóly
Kömlőd	Kustánszeg	Lickóvadas	Magyarcsanád
Kömörő	Kutas	Liget	Magyardombbegyház
Kömpöc	Kutasó	Ligetfalva	Magyaregregy
Környe	Kübekháza	Lipót	Magyaregres
Köröm	Külsősárd	Lippó	Magyarföld
Köröshegy	Külsővat	Liptód	Magyargéc
Körösładány	Küngös	Lispesztadordján	Magyargencs
Körösnagyharsány	Lábod	Liszó	Magyarhertelend
Köröstarcsa	Lácacséke	Litér	Magyarhomorog
Köröstetétlen	Lad	Litka	Magyarkeresztúr
Körösújfalú	Ladánybene	Litke	Magyarkeszi
Körösszakál	Ládbesenyő	Lócs	Magyarlak
Körösszegapáti	Lajoskomárom	Lókút	Magyarlukafa
Kőszárhegy	Lak	Lónya	Magyarmecske
Kőszegdoroszló	Lakhegy	Lórév	Magyarnádalja
Kőszegpaty	Lakitelek	Lothárd	Magyarnándor
Kőszegszerdahely	Lakócsa	Lovas	Magyarpolány
Kötcese	Lánycsók	Lovasberény	Magyarsarlós
Kötegyán	Lápafő	Lovászhetény	Magyarszezsöd
Kőtelek	Lapáncsa	Lovászi	Magyarszék
Kővágóörs	Laskod	Lovászpátona	Magyarszentmiklós
Kővágószőlős	Lasztonya	Lőkösháza	Magyarszerdahely
Kővágótöttös	Látrány	Lövő	Magyarszombatfa
Köveg	Lázi	Lövőpetri	Magyartelek
Köveskál	Leányvár	Lucfalva	Majs
Krasznokvajda	Lébény	Ludányhalászi	Makád
Kulcs	Legénd	Ludas	Makkoshotyka
Kunadacs	Legyesbénye	Lukásháza	Maklár
Kunágota	Léh	Lulla	Malomsok
Kunbaja	Lénárdaróc	Lúzsok	Mályi
Kunbaracs	Lendvadedes	Mád	Mályinka
Kuncsorba	Lendvajakabfa	Madaras	Mánd
Kunfehértó	Lengyel	Madocsa	Mándok
Kunmadaras	Lepsény	Maglóca	Mánfa
Kunpeszér	Lesencefalu	Mágocs	Mány
Kunszállás	Lesenceistvánd	Magosliget	Maráza
Kunsziget	Lesencetomaj	Magy	Marcalgergyi

Marcaltő	Megyehíd	Mihályfa	Mőcsény
Márfa	Megyer	Mihálygerge	Mucsfa
Máriaalom	Meggyeskovácsi	Mihályháza	Mucsi
Máriakálnok	Méhkerék	Mihályi	Múcsony
Máriakéménd	Méhtelek	Mike	Muhi
Márianosztra	Mekényes	Mikebuda	Murakeresztúr
Markaz	Mélykút	Mikekarácsonyfa	Murarátka
Márkháza	Mencshely	Mikepércs	Muraszemenye
Márkó	Mende	Miklósi	Murga
Markóc	Méra	Mikófalva	Murony
Markotabödöge	Merenye	Mikóháza	Nábrád
Maróc	Mérges	Mikosszéplak	Nadap
Marócsa	Mérk	Milejszeg	Nádasd
Márok	Mernye	Milota	Nádasdladány
Márokföld	Mersevát	Mindszentgodisa	Nágocs
Márokpapi	Mesterháza	Mindszentkál	Nagyacsád
Maroslele	Mesteri	Misefa	Nagyalásny
Mártély	Mesterszállás	Miske	Nagyar
Martonfa	Meszes	Miszla	Nagybajcs
Martonyi	Meszlen	Mocsa	Nagybakónak
Mátételke	Mesztegnő	Mogyorósbánya	Nagybánhegyes
Mátraballa	Mezőcsokonya	Mogyoróska	Nagybaracska
Mátraderecske	Meződ	Moha	Nagybarca
Mátramindszent	Mezőfalva	Mohora	Nagybárcány
Mátranovák	Mezőgyán	Molnári	Nagyberény
Mátraszele	Mezőhék	Molnaszecsőd	Nagyberki
Mátraszentimre	Mezőkeresztes	Molvány	Nagybörzsöny
Mátraszőlős	Mezőkomárom	Monaj	Nagybudmér
Mátraterenye	Mezőladány	Monok	Nagycenk
Mátraverebély	Mezőlak	Mónosbél	Nagycsány
Mátyásdomb	Mezőnagy Mihály	Monostorapáti	Nagycséc
Matty	Mezőnyárád	Monostorpályi	Nagycsepely
Mátyus	Mezőörs	Monoszló	Nagycserkesz
Máza	Mezőpeterd	Monyoród	Nagydém
Mecseknádasd	Mezősas	Mórág	Nagydobos
Mecsekpölöske	Mezőszemere	Móricgát	Nagydobsza
Mecsér	Mezőszentgyörgy	Mórichida	Nagydorog
Medgyesbodzás	Mezőszilas	Mosdós	Nagyér
Medgyesegyháza	Mezőtárkány	Mosonszentmiklós	Nagyesztergár
Medina	Mezőzombor	Mosonszolnok	Nagyfüged
Megyaszó	Miháld	Mozsgó	Nagygeresd

Nagygörbő	Nagyrév	Nemeske	Nyalka
Nagygyimót	Nagyrosvágy	Nemeskér	Nyárad
Nagyhajmás	Nagysáp	Nemeskeresztúr	Nyáregyháza
Nagyharsány	Nagysimonyi	Nemeskisfalud	Nyárlőrinc
Nagyhegyes	Nagyszakácsi	Nemeskocs	Nyársapát
Nagyhódos	Nagyszékely	Nemeskolta	Nyésta
Nagyhuta	Nagyszekeres	Nemesládony	Nyim
Nagyigmánd	Nagyszénás	Nemesmedves	Nyírábrány
Nagyiván	Nagyszentjános	Nemesnádudvar	Nyíracsad
Nagykamarás	Nagyszokoly	Nemesnép	Nyirád
Nagykapornak	Nagytálya	Nemespátró	Nyírbéltek
Nagykarácsony	Nagytevel	Nemesrádó	Nyírbogát
Nagykereki	Nagytilaj	Nemesrempehollós	Nyírbogdány
Nagykeresztúr	Nagytótfalu	Nemessándorháza	Nyírcsaholy
Nagykinizs	Nagytóke	Nemesvámos	Nyírcsászári
Nagykónyi	Nagyút	Nemesvid	Nyínderzs
Nagykorpád	Nagyvarsány	Nemesvita	Nyírgelse
Nagykozár	Nagyváty	Nemesszalók	Nyírgyulaj
Nagykökényes	Nagyvázsony	Nemesszentandrás	Nyíri
Nagykölked	Nagyvejke	Németbánya	Nyíribrony
Nagykörű	Nagyveleg	Németfalu	Nyírkákó
Nagykutas	Nagyvenyim	Németkér	Nyírkársz
Nagylak	Nagyvisnyó	Nemti	Nyírkáta
Nagylengyel	Nak	Neszmély	Nyírkércs
Nagylóc	Napkor	Nézsza	Nyírlövő
Nagylók	Nárai	Nick	Nyírmártonfalva
Nagylózs	Narda	Nikla	Nyírmeggyes
Nagymágocs	Naszály	Nógrád	Nyírmihálydi
Nagymányok	Négyes	Nógrádkövesd	Nyírparasznya
Nagymizdó	Nekézseny	Nógrádmarcál	Nyírpazony
Nagynyárad	Nemesapáti	Nógrádmegyer	Nyírpilis
Nagyoroszi	Nemesbikk	Nógrádsáp	Nyírtass
Nagypáli	Nemesborzova	Nógrádsipek	Nyírtét
Nagypall	Nemesbőd	Nógrádszakál	Nyírtura
Nagypeterd	Nemesbük	Nóráp	Nyírvasvári
Nagypirit	Nemescsó	Noszlop	Nyomár
Nagyrábé	Nemesdéd	Noszvaj	Nyögér
Nagyrada	Nemesgörzsöny	Nova	Nyugotszenterzsébet
Nagyrákos	Nemesgulács	Novaj	Nyúl
Nagyrécse	Nemeshany	Novajdrány	Óbánya
Nagyréde	Nemeshetés	Nőtincs	Óbarok

Óbudavár	Ózdfalu	Paloznak	Penészlek
Ócsárd	Ozmánbük	Pamlény	Pénzesgyőr
Ófalu	Ozora	Pamuk	Penyige
Ófehértó	Öcs	Pánd	Pér
Óföldreák	Öcsény	Pankasz	Pere
Óhíd	Öcsöd	Pányok	Perecse
Okány	Ökörítőfülpös	Panyola	Pereked
Okorág	Ölbő	Pap	Perenye
Okorvölgy	Ömböly	Pápadereske	Peresznye
Olasz	Őr	Pápakovácsi	Peresztég
Olaszfa	Öregcsertő	Pápasalamon	Perkátá
Olaszfalu	Öreglak	Pápateszér	Perkupa
Olaszliszka	Őrhalom	Papkeszi	Perőcsény
Olcsva	Őrimagyarósd	Pápoc	Peterd
Olcsvaapáti	Örményes	Papos	Péterhida
Old	Örménykút	Páprád	Péteri
Ólmod	Őrtilos	Parád	Pethőhenye
Oltárc	Örvényes	Parádsasvár	Petneháza
Onga	Ősagárd	Parasznya	Petőfibánya
Ónod	Ősi	Paszab	Petőfiszállás
Ópályi	Öskü	Pásztori	Petőháza
Ópusztaszer	Öttevény	Pat	Petőmihályfa
Orbányosfa	Öttömös	Patak	Petrikeresztúr
Orci	Ötvöskónyi	Patalom	Petrivente
Ordacsehi	Pácin	Patapoklosi	Pettend
Ordas	Pacsa	Patca	Piliny
Orfalu	Pácsony	Pátka	Piliscsév
Orfű	Padár	Patosfa	Pilismarót
Orgovány	Páhi	Pátroha	Pincehely
Ormándlak	Páka	Patvarc	Pinkamindszent
Ormosbánya	Pakod	Pátyod	Pinnye
Oroszi	Pákozd	Pázmánd	Piricse
Oroszló	Palé	Pázmándfalu	Pirtó
Orosztony	Pálfa	Pecöl	Piskó
Ortaháza	Pálfiszeg	Pécsbagota	Pitvaros
Osli	Páli	Pécsdevecser	Pócsa
Ostffyasszonyfa	Palkonya	Pécsely	Pocsaj
Ostoros	Pálmajor	Pécsudvard	Pócspetri
Oszkó	Pálmonostora	Pellérd	Pogány
Oszlár	Palotabozsok	Pély	Pogányszentpéter
Osztopán	Palotás	Penc	Pókaszeptk

Polány	Püski	Réde	Sajóbábony
Porcsalma	Püspökhátvan	Rédics	Sajóecseg
Pornóapáti	Püspökmolnári	Regéc	Sajógalgóc
Poroszló	Püspökszilágy	Regenye	Sajóhídvég
Porpác	Rábacsanak	Regöly	Sajóivánka
Porrog	Rábacsécsény	Rém	Sajókápolna
Porrogszentkirály	Rábagyarmat	Répáshuta	Sajókaza
Porrogszentpál	Rábahídvég	Répceszemere	Sajókeresztúr
Pórszombat	Rábakecöl	Répceszentgyörgy	Sajólád
Porva	Rábapatoná	Répcervis	Sajólászlófalva
Pósfa	Rábapaty	Resznek	Sajómercese
Potony	Rábapordány	Rétalap	Sajónémeti
Potyond	Rábasebes	Rétközberencs	Sajóörös
Pölöske	Rábaszentandrás	Révfülöp	Sajópálfala
Pölöskefő	Rábaszentmihály	Révleányvár	Sajópetri
Pörboly	Rábaszentmiklós	Rezi	Sajópüspöki
Pördefölde	Rábatamási	Ricse	Sajósenye
Pötréte	Rábatöttös	Rigács	Sajószöged
Prügy	Rábcakapi	Rigyác	Sajóvámos
Pula	Rácalmás	Rimóc	Sajóvelezd
Pusztapáti	Ráckeresztúr	Rinyabesenyő	Sajtoskál
Pusztaberki	Rád	Rinyakovácsi	Salföld
Pusztacsalád	Rádfalva	Rinyaszentkirály	Salköveskút
Pusztacsó	Rádóckölked	Rinyaújlak	Salomvár
Pusztadobos	Radostyán	Rinyaújnép	Sály
Pusztaderics	Ragály	Rohod	Sámod
Pusztafalu	Rajka	Románd	Sámsonháza
Pusztaföldvár	Rakaca	Romhány	Sand
Pusztahencse	Rakacaszend	Romonya	Sántos
Pusztakovácsi	Rákóczibánya	Rózsafa	Sáp
Pusztamagyaród	Rákócziújfalu	Rózsály	Sáránd
Pusztamérges	Ráksi	Rózsaszentmárton	Sárazsadány
Pusztamiske	Ramocsa	Röjtökmuzsaj	Sáregres
Pusztamonostor	Ramocsaháza	Rönök	Sárfimizdó
Pusztaothlaka	Rápolc	Röszke	Sárhida
Pusztaradvány	Raposka	Rudabánya	Sárisáp
Pusztaszemes	Rásonysápberencs	Rudolftelep	Sarkadkeresztúr
Pusztaszentlászló	Rátka	Rum	Sárkeresztes
Pusztaszer	Rátót	Ruzsa	Sárkeresztúr
Pusztavacs	Ravazd	Ságújfalu	Sárkeszi
Pusztavám	Recsk	Ságvár	Sármellék

Sárok	Somlóvásárhely	Sósvertike	Szalaszend
Sárosd	Somlóvecse	Sótony	Szalatnak
Sárpilis	Somodor	Söjtör	Szálka
Sárrétudvari	Somogyacsa	Söpte	Szalkszenzmárton
Sarród	Somogyapáti	Söréd	Szalmatercs
Sárszentágota	Somogyaracs	Sukoró	Szalonna
Sárszentlőrinc	Somogyaszaló	Sumony	Szamosangyalos
Sárszentmihály	Somogybabod	Súr	Szamosbecs
Sarud	Somogybükkösd	Surd	Szamoskér
Sáska	Somogycsicsó	Sükösd	Szamosályi
Sáta	Somogydöröcske	Sümegcsehi	Szamosatárfalva
Sátorhely	Somogyegres	Sümegprága	Szamosújlak
Sávoly	Somogyfajsz	Süttő	Szamoszeg
Sé	Somogygeszti	Szabadbattyán	Szanda
Segesd	Somogyhárságy	Szabadegyháza	Szank
Selyeb	Somogyhatvan	Szabadhídvég	Szántód
Semjén	Somogyjád	Szabadi	Szany
Semjénháza	Somogymeggyes	Szabadkígyós	Szápár
Sénye	Somogysámson	Szabadszentkirály	Szaporca
Sényő	Somogysárd	Szabás	Szár
Seregélyes	Somogysimonyi	Szabolcs	Szárász
Serényfalva	Somogyszentpál	Szabolcsbáka	Szárasd
Sérsekszőlős	Somogyszil	Szabolcsveresmart	Szárfield
Sikátor	Somogyszob	Szágy	Szárliget
Siklósbodony	Somogytúr	Szajk	Szarvasgede
Siklónagyfalu	Somogyudvarhely	Szajla	Szarvaskend
Sima	Somogyvamos	Szajol	Szarvaskő
Simaság	Somogyvár	Szakácsi	Szászberek
Simonfa	Somogyviszló	Szakadát	Szászfa
Sióagárd	Somogyzsitfa	Szakáld	Szászvár
Siójut	Sonkád	Szakály	Szatmárcseke
Sírok	Soponya	Szakcs	Szátok
Sitke	Sopronhorpács	Szakmár	Szatta
Sobor	Sopronkövesd	Szaknyér	Szatymaz
Sokorópátka	Sopronnémeti	Szakoly	Szava
Soltszentimre	Sorkifalud	Szakony	Szebény
Sóly	Sorkikápolna	Szakonyfalu	Szécsénke
Som	Sormás	Szákszend	Szécsényfelfalu
Somberek	Sorokpolány	Szalafő	Szécsisziget
Somlójenő	Sóshartyán	Szalánta	Szederkény
Somlósztőlős	Sóstófalva	Szalapa	Szedres

Szegerdő	Szentmártonkáta	Szőkéd	Tarcal
Szegi	Szentpéterfa	Szőkedencs	Tard
Szegilong	Szentpéterfölde	Szőlősardó	Tardona
Szegvár	Szentpétterszeg	Szőlősgyörök	Tardos
Székely	Szentpéterúr	Szörény	Tarhos
Székelyszabar	Szenyér	Szúcs	Tarján
Székkutas	Szepetnek	Szuha	Tarjánpuszta
Szeleste	Szerecseny	Szuhafő	Tárkány
Szelevény	Szeremle	Szuhakálló	Tarnabod
Szellő	Szerep	Szuhogy	Tarnalelesz
Szemely	Szergény	Szulimán	Tarnaméra
Szemenye	Szigetbecse	Szulok	Tarnaörs
Szemere	Szigetcsép	Szurdokpüspöki	Tarnaszentmária
Szendehely	Szigetszentmárton	Szücsi	Tarnaszentmiklós
Szendrőlád	Szigetújfalu	Szügy	Tarnasadány
Szena	Szigliget	Szűr	Tárnokréti
Szenta	Szihalom	Tabajd	Tarpa
Szentantalfa	Szijártóháza	Tabdi	Tarrós
Szentbalázs	Szil	Táborfalva	Táska
Szentbékáll	Szilágys	Tác	Tass
Szentborbás	Szilaspogony	Tagyon	Taszár
Szentszent	Szilsárhány	Takácsi	Tataháza
Szentszent	Szilvágys	Tákos	Tatárszentgyörgys
Szente	Szilvás	Taktabájs	Tázlár
Szentszent	Szilvásvárads	Taktaharkáns	Tékes
Szentszent	Szilvásszentmártons	Taktakenéz	Teklafalu
Szentszent	Szin	Taktaszada	Telekes
Szentszent	Szinpetri	Taliándörögds	Telekgerendás
Szentszent	Szirák	Tállya	Teleki
Szentszent	Szirmabesenyő	Tanakajds	Telkibánya
Szentszent	Szokolya	Táp	Tengelic
Szentszent	Szóláds	Tápióbicske	Tengeri
Szentszent	Szomóds	Tápiógyörgys	Tengőds
Szentszent	Szomolya	Tápióság	Tenk
Szentszent	Szomor	Tápiósszentmártons	Tényő
Szentszent	Szorgalmatos	Tápiósszólóss	Tépe
Szentszent	Szorosad	Táplánszentkereszt	Terem
Szentszent	Szóc	Tapsonys	Terénys
Szentszent	Szóce	Tápszentmiklóss	Tereske
Szentszent	Szögligets	Tar	Teresztenys
Szentszent	Szőke	Tarany	Terpes

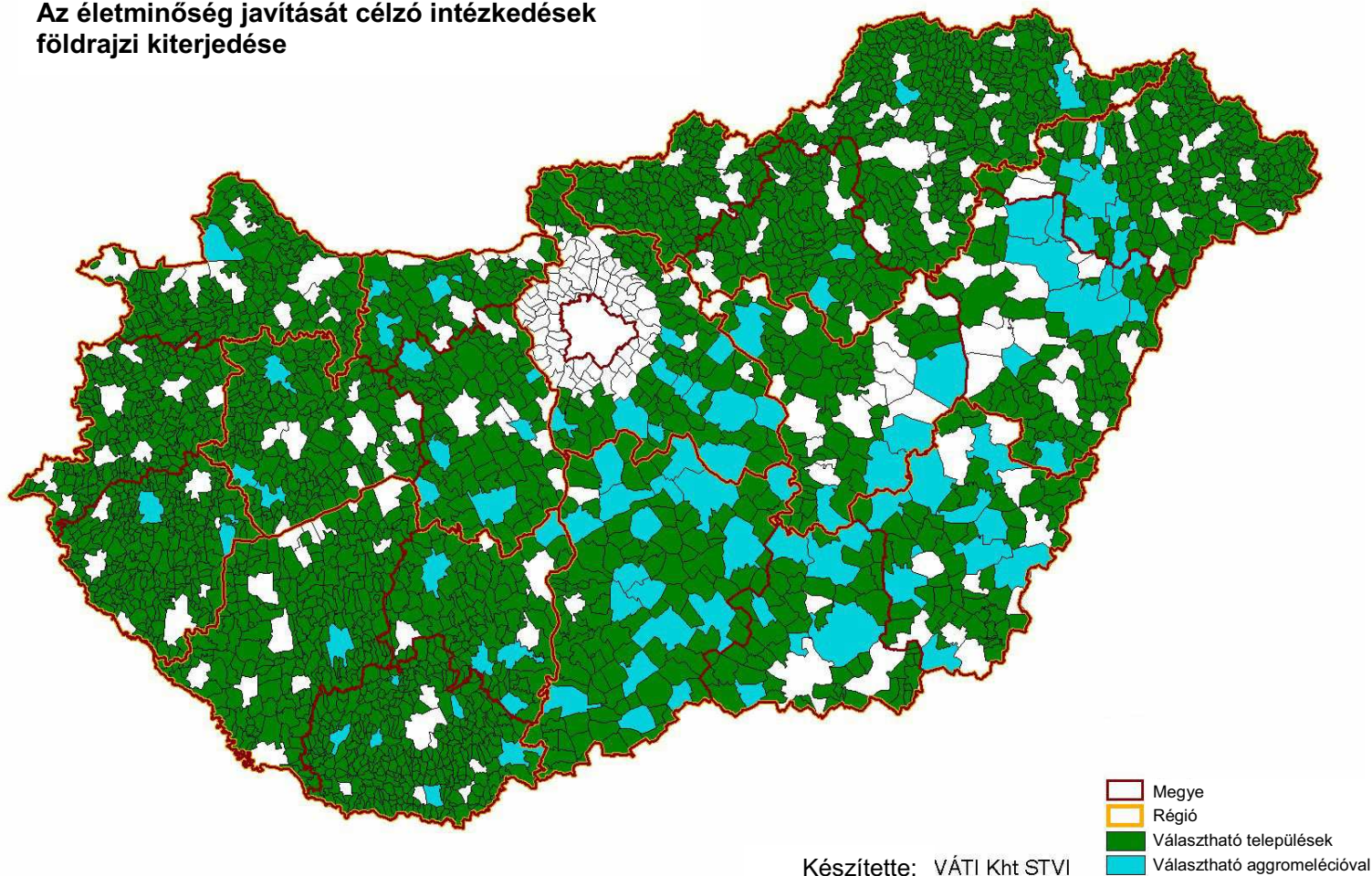
Tés	Tiszanagyfalu	Tormásliget	Újkenéz
Tésa	Tiszanána	Tornabarakony	Újkér
Tésenfa	Tiszaörs	Tornakápolna	Újlengyel
Téseny	Tiszapalkonya	Tornanádaska	Újléta
Teskánd	Tiszapüspöki	Tornaszentandrás	Újlőrincfalva
Tetétlen	Tiszarád	Tornaszentjakab	Újpetre
Tevel	Tiszaroff	Tornyiszentmiklós	Újrónafő
Tibolddaróc	Tiszasas	Tornyosnémeti	Újsolt
Tiborszállás	Tiszasüly	Tornyospálca	Újszalonta
Tihany	Tiszaszalka	Torony	Újszentiván
Tikos	Tiszaszentimre	Torvaj	Újszentmargita
Tilaj	Tiszaszentmárton	Tószeg	Újszilvás
Timár	Tiszasziget	Tótszentgyörgy	Újtelek
Tiszaadony	Tiszaszőlős	Tótszentmárton	Újtikos
Tiszaalpár	Tiszatardos	Tótszerdahely	Újudvar
Tisزابabolna	Tiszatarján	Tótújfalu	Újvárfalva
Tiszabecs	Tiszatelek	Tótvázsony	Ukk
Tiszabercel	Tiszatenyő	Töltéstava	Und
Tiszabezéd	Tiszaug	Tömörd	Úny
Tiszabő	Tiszavalk	Tömörkény	Uppony
Tiszabura	Tiszavárkony	Törökkoppány	Ura
Tiszacséce	Tiszavid	Törtel	Uraiújfalu
Tiszacsermely	Tisztaberek	Töttös	Úrhida
Tiszadada	Tivadar	Trizs	Úri
Tiszaderzs	Tóalmás	Tunyogmatolcs	Úrkút
Tiszadob	Tófalva	Túristvándi	Uszka
Tiszadorogma	Tófej	Túrony	Uszód
Tiszaeszlár	Tófű	Túrriese	Uzsa
Tiszagyenda	Tokod	Tuzsér	Üllés
Tiszagyulaháza	Tokodaltáró	Türje	Vácduka
Tiszaigar	Tokorcs	Tüskevár	Vácegres
Tiszainoka	Tolcsva	Tyukod	Váchartyán
Tiszajenő	Told	Udvar	Váckisújfalu
Tizakanyár	Tolmács	Udvari	Vácszentlászló
Tizakarád	Tolnanémedi	Ugod	Vadna
Tizakerecseny	Tomajmonostora	Újbarok	Vadosfa
Tizakeszi	Tomor	Újcsanáros	Vág
Tizakóród	Tompaládony	Újdombrád	Vágáshuta
Tizakürt	Tordas	Újhartyán	Vaja
Tizaladány	Tormafölde	Újiráz	Vajdácska
Tizamogyorós	Tormás	Újireg	Vajszló

Vajta	Vasasszonyfa	Veszprémfajs	Zákányszék
Vál	Vasboldogasszony	Veszprémgalsa	Zala
Valkó	Vasegerszeg	Veszprémvarsány	Zalaapáti
Valkonya	Vashosszúfalu	Vezseny	Zalabaksa
Vállaj	Vaskeresztes	Vid	Zalabér
Vállus	Vaskút	Vigántpetend	Zalaboldogfa
Vámosatya	Vasmegyer	Villánykövesd	Zalacsány
Vámoscsalád	Vaspör	Vilmány	Zalacséb
Vámosgyörk	Vassurány	Vilonya	Zalaerdőd
Vámosmikola	Vaszar	Vilyvitány	Zalagyömörő
Vámosoroszi	Vászoly	Vinár	Zalahaláp
Vámosújfalú	Vasszécseny	Vindornyafok	Zalaháshágy
Vámosszabadi	Vasszentmihály	Vindornyalak	Zalaigrice
Váncsod	Vasszilvág	Vindornyaszőlős	Zalaistvánd
Vanyarc	Vát	Visnye	Zalakomár
Vanyola	Vatta	Visonta	Zalaköveskút
Várad	Váznok	Viss	Zalameggyes
Váralja	Vécs	Visz	Zalamerenye
Varásló	Végegyháza	Viszák	Zalasárszeg
Váraszó	Veji	Viszló	Zalaszabar
Várbalog	Vékény	Visznek	Zalaszántó
Varbó	Vekerd	Vitnyéd	Zalaszegvár
Varbóc	Velem	Vízvár	Zalaszentbalázs
Várda	Velemér	Vizslás	Zalaszentgyörgy
Várdomb	Velény	Vizsoly	Zalaszentiván
Várfölde	Véménd	Vokány	Zalaszentjakab
Varga	Vének	Vonyarcvashegy	Zalaszentlászló
Várgesztes	Vép	Vöckönd	Zalaszentlőrinc
Várkesző	Vereb	Völcese	Zalaszentmárton
Várong	Verőce	Vönöck	Zalaszentmihály
Városföld	Verpelét	Vöröstó	Zalaszombatfa
Városlőd	Verseg	Vörs	Zaláta
Varsád	Versend	Zabar	Zalatárnok
Varsány	Vértesacsa	Zádor	Zalaújlak
Várvölgy	Vértesboglár	Zádorfalva	Zalavár
Vasad	Vérteskethely	Zagyvarékas	Zalavég
Vasalja	Vértessomló	Zagyvaszántó	Zalkod
Vásárosbéc	Vértestolna	Zajk	Zamárdi
Vásárosdombó	Vértesszőlős	Zajta	Zámoly
Vásárosfalu	Vése	Zákány	Zánka
Vásárosmiske	Veszkény	Zákányfalu	Zaránk

Závod	Ziliz	Zsámbok	Zselicszentpál
Zebecke	Zimány	Zsana	Zsennye
Zebegény	Zók	Zsarolyán	Zsira
Zemplénagárd	Zomba	Zsebeháza	Zsombó
Zengővárkony	Zubogy	Zsédeny	Zsujta
Zichyújfalu	Zsadány	Zselickisfalud	Zsurk
Zics	Zsáka	Zselickislak	

20. melléklet: Az életminőség javítását célzó intézkedések földrajzi kiterjedése

Az életminőség javítását célzó intézkedések
földrajzi kiterjedése

**21. melléklet: Azok a települések, amelyek külterülete
támogatásra jogosult a III. és IV. tengelybe tartozó intézkedések
körében (Az alábbi településeknek a Program keretében kizárólag
a külső területe támogatható)**

Abony	Heves	Mezőberény	Sárospatak
Albertirsa	Hódmezővásárhely	Mezőhegyes	Sásd
Bábolna	Izsák	Mezőtúr	Siklós
Bácsalmás	Jánoshalma	Mohács	Solt
Baja	Jánossomorja	Monor	Soltvadkert
Balkány	Jászberény	Mór	Sülysáp
Bátaszék	Kaba	Mórahalom	Sümege
Békés	Kaposvár	Nagyhalász	Szabadszállás
Békéscsaba	Karcag	Nagykálló	Szarvas
Bonyhád	Kecel	Nagykátán	Szeghalom
Cegléd	Kecskemét	Nagykőrös	Szekszárd
Csongrád	Kerekegyháza	Nyíradony	Szentes
Dabas	Keszthely	Nyíregyháza	Szentlőrinc
Debrecen	Kisbér	Nyírtelek	Szigetvár
Dunaföldvár	Kiskőrös	Orosháza	Tamási
Edelény	Kiskunfélegyháza	Örkény	Tapolca
Enying	Kiskunhalas	Pápa	Tata
Füzesabony	Kiskunmajsa	Pécsvárad	Tiszakécske
Gyomaendrőd	Kistelek	Pilis	Tompa
Gyula	Komádi	Polgárdi	Túrkeve
Hajdúböszörmény	Kunszentmárton	Pusztaszabolcs	Újfehértó
Hajdúdorog	Kunszentmiklós	Ráckeve	Vámospércs
Hajdúnánás	Lajosmizse	Sándorfalva	Zalaegerszeg
Hajdúsámson	Martonvásár	Sárbogárd	

22. melléklet A III. és IV. tengelyre vonatkozó végrehajtási mechanizmus

**ÚJ
MAGYARORSZÁG
VIDÉKFEJLESZTÉSI
PROGRAM**

**A III. és IV. tengelyre vonatkozó végrehajtási
mechanizmus**

RÖVIDÍTÉSEK ÉS MEGHATÁROZÁSOK JEGYZÉKE

MVH:	Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal A közreműködő szervezet a projektek kiválasztásában és a támogatások kifizetésében, a meghatalmazott kifizető ügynökség.
Döntéshozatali bizottság	A helyi akciócsoport döntéshozó bizottsága (LEADER).
VÉB	Végrehajtó és Értékelő Bizottság A HVK (<i>Local Rural Development Community</i> , Helyi vidékfejlesztési közösség) döntéshozó bizottsága, amelynek tanácsadó szerepe van a III. tengelyhez tartozó projektek kiválasztását illetően.
HACS:	Helyi akciócsoport (LEADER).
HVK:	Helyi vidékfejlesztési közösség A köz- és magánszféra kapcsolatán alapuló partnerség (PPP) (az 1698/2005 tanácsi rendelet értelmében), amelyet nem választottak ki LEADER közösségként.
HVI:	Helyi vidékfejlesztési iroda Az Irányító Hatóság által kistérségi szinten kiválasztott projektiroda, amelynek elsődleges feladata a vidéki szereplők tájékoztatása és képzése. A helyi vidékfejlesztési irodák részt vesznek a III. és a IV. tengely keretén belül megvalósítandó intézkedések végrehajtásában.
HVFT:	Helyi vidékfejlesztési terv A helyi vidékfejlesztési közösségek integrált fejlesztési programja. A HVFT a III. tengelybe tartozó intézkedések végrehajtásán alapul a horizontális intézkedések kivételével. A HVFT alapja a helyi közösség által elkészített potenciális LEADER stratégia.
IH:	Irányító Hatóság
ÚMVP:	Új Magyarország Vidékfejlesztési Program.
FVM-VKSZI:	Vidékfejlesztési Képzési és Szaktanácsadási Intézet. A Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztérium alapította az ÚMVP Irányító Hatósága szakértő háttérintézményeként. Az FVM-VKSZI az IH szerves része.
HVK települések:	Az ÚMVP III. tengelye keretén belül megvalósítandó intézkedések (kivéve a „nem mezőgazdasági tevékenységgé történő diverzifikálás” és a „képzés és tájékoztatás”) keretében támogatható települések, amelyek nem tartoznak egyik helyi akciócsoportéhoz sem.
LEADER települések:	Az ÚMVP III. és IV. tengelye keretén belül

	megvalósítandó intézkedések (kivéve „nem mezőgazdasági tevékenységgé történő diverzifikálás” és képzés) keretében támogatható települések, amelyek valamelyik helyi akciócsoporthoz tartoznak.
Statisztikai kistérség:	Szubregionális (NUTS IV) egység Magyarországon. Magyarországon 168 statisztikai kistérség van.
Helyi közösség (PPP):	Üzleti vállalkozások, nem kormányzati szervezetek, helyi önkormányzatok és állami intézmények a köz- és a magánszféra közötti együttműködésen alapuló, állandó területi hatáskörrel rendelkező közösség; jogi személyiséggel nem rendelkezik, célja a területalapú fejlesztési stratégia kidolgozása. A helyi közösség földrajzi és társadalmi-gazdasági értelemben koherens és integrált vidéki térségre terjed ki. Abban az esetben, ha a kialakult helyi közösségek között átfedés van, az IH oldja meg a helyzetet.
Bejegyzett helyi közösségek	Azok a helyi közösségek, amelyek teljesítik a potenciális LEADER akciócsoport létrehozására vonatkozó követelményeket. Ezek a követelmények a következők: A helyi közösség tagságának legalább 35%-át magán szervezetek alkotják; a nem állami képviselőt ajánlott felső határa 60%. A helyi közösség döntéshozó testületében az állami képviselőt felső határa 40%.
Potenciális LEADER helyi akciócsoport:	Az irányító hatóság által előzetesen kiválasztott bejegyzett helyi közösség, amely így lehetőséget kap arra, hogy a területére vonatkozó fejlesztési stratégiát kidolgozza.
Potenciális LEADER stratégia:	A potenciális LEADER helyi akciócsoport által kidolgozott fejlesztési stratégia. Ez a fejlesztési stratégia integrált fejlesztéspolitikai okmány, amelyet a vidéki szereplők, különösen a helyi közösség tagjai bevonásával dolgoznak ki.
LEADER stratégia:	A kiválasztott helyi akciócsoport fejlesztési stratégiája, amelyet a HACs a hozzá tartozó terület vidéki szereplőivel szoros együttműködésben dolgozott ki. A LEADER stratégia kidolgozására vonatkozó pontos módszertant az IH (FVM-VKSZI) határozza meg. Ezt az évente felülvizsgált tervet a 2007–2013 közötti időszakban a helyi akciócsoportok hajtják végre.
Nemzeti Vidékfejlesztési Prioritások:	Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program irányító hatósága által meghatározott vidékfejlesztési szakpolitikai iránymutatások.
A III. tengely keretén	A III. tengely keretén belül megvalósítandó intézkedések,

belül megvalósítandó horizontális intézkedések	amelyek nem szerepelnek a LEADER fejlesztési stratégiákban, illetve a helyi vidékfejlesztési tervekben. Ezeknek az intézkedéseknek a végrehajtása független a helyi programozási folyamattól és a HACS-ok illetve a helyi vidékfejlesztési közösségek általi végrehajtástól. A III. tengely keretén belül megvalósítandó horizontális intézkedések a következők: Nem mezőgazdasági tevékenységgé történő diverzifikálás Integrált szolgáltató központok létrehozása Szolgáltatások településeken kívül eső területeken Natura 2000 gazdálkodási tervek
A III. tengely keretén belül támogatható települések	A III. tengely keretén belül megvalósítandó bármely intézkedés keretében támogatásra jogosult települések. (A nem mezőgazdasági tevékenységgé történő diverzifikálás és a képzés kivételével). A vidéki gazdaság diverzifikálására szolgáló intézkedések: Az ezek által az intézkedések által érintett földrajzi területhez 5000 főnél kisebb települések, illetve négyzetkilométerenként 100 főnél alacsonyabb népsűrűségű területek tartoznak. A budapesti agglomerációs övezetbe tartozó települések az intézkedés keretében nem jogosultak támogatásra. A vidéki térségekben élők életminőségének javítását szolgáló intézkedések: Az intézkedések olyan vidéki térségekre összpontosulnak, ahol a települések létszáma nem haladja meg az 5000 főt, vagy ahol a népsűrűség nem haladja meg a 100 fő/km²-t, valamint a települések peremterületét, ahol a lakosság több mint 2%-a él a peremterületen. A budapesti agglomerációs övezetbe tartozó települések, városok és kistérségi központok az intézkedés keretében nem jogosultak támogatásra.
A LEADER keretében támogatható települések	A III. és IV. tengely keretében megvalósítandó intézkedések körében támogatásra jogosult települések. (A nem mezőgazdasági tevékenységgé történő diverzifikálás és a képzés kivételével). A LEADER program által érintett földrajzi területhez 10000 főnél kisebb települések, illetve négyzetkilométerenként 120 főnél alacsonyabb

	népsűrűségű területek tartoznak. A budapesti agglomerációs övezetbe tartozó települések nem jogosultak támogatásra.
Halmazottan hátrányos helyzetű térségek/kistérségek	Egy kormányrendelet értelmében halmazottan hátrányos helyzetűnek minősülő magyarországi települések, illetve kistérségek.

Az alapvető elképzelés

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (ÚMVP) szerint a III. tengelyhez tartozó intézkedések keretében megítélhető támogatások hozzájárulnak a vidéki gazdaság fejlődéséhez, a vidéki térségekben élők életminőségének javulásához, valamint a vidéki örökség megóvásához. A III. tengely intézkedései emellett támogatják az ösztönző és készségfejlesztő tevékenységeket, a közösségfejlesztést és a vidéki szereplők – köztük a helyi közösségek – számára szervezett képzéseket. A III. tengely intézkedései között szerepel a helyi fejlesztési stratégia kidolgozásában és végrehajtásában részt vevő alkalmazottak képzése, valamint reklámcélú események és vezetői képzések.

A vidéki területek legsürgetőbb fejlesztési szükségleteinek kielégítésére az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program keretében csaknem egymilliárd euró összeget fordítanak a III. és a IV. tengely keretében megvalósítandó célokra.

Az ÚMVP szakpolitikai állásfoglalása egyértelmű: a vidéki gazdaság fejlesztésének előtérbe helyezése a jövedelem-termelés és a foglalkoztatottsági helyzet javítása érdekében a vidéki térségekben. Ezt az állásfoglalást a programban szereplő erőforrások tájékoztató jellegű felosztása is tükrözi.

Az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból 2007 és 2013 között rendelkezésre álló források lehető legeredményesebb felhasználása érdekében az ÚMVP keretében Magyarországon egy új tervezési folyamat és az azzal együtt járó intézményi struktúra kialakítására kerül sor a III. tengelyhez tartozó intézkedések vonatkozásában. E két kezdeményezés egyaránt a következő pillérekben nyugszik: partnerség, területi szemléletű és alulról jövő megközelítések, integrált tervezési módszer, valamint a helyi igényeken alapuló megoldások, a fenntarthatóságra helyezett hangsúly, a döntéshozatali képességek, illetve helyi szintű kompetenciák megerősítése, valamint az ÚMVP forrásain kívüli egyéb források bevonása.

III. TENGELY: Fejlődési irányok

A fenti iránymutatások alapján az ÚMVP „vidékfejlesztési pillérén”, azaz a III. tengelyen belül tervbe vett általános fejlesztési prioritások a következők:

1. A vidéki gazdaság diverzifikálására szolgáló intézkedések
2. A vidéki térségekben élők életminőségének javítását szolgáló intézkedések
3. Képzés és tájékoztatás

A III. tengely keretében tervezett fejlesztés megvalósításához egyfelől az alábbi intézkedések járulnak hozzá (az intézkedéseket **a vidéki gazdaság diverzifikálására** elkülönített, hozzávetőleg 400 millió euróból lehet támogatni):

1. A vidéki gazdaság diverzifikálására szolgáló intézkedések

▪ Nem mezőgazdasági tevékenységgé történő diverzifikálás
▪ Vállalkozásalapítási és fejlesztési támogatás
▪ Idegenforgalmi tevékenységek ösztönzése

A III. tengely keretébe tartozó célkitűzések másfelől olyan intézkedések finanszírozásával valósítható meg, amelyek célja a vidéki közösségek életminőségének javítása, amely célra 2007 és 2013 között összesen mintegy 220 millió euró áll rendelkezésre.

2. A vidéki térségekben élők életminőségének javítását szolgáló intézkedések
▪ Alapszolgáltatások a gazdaság és a vidéki lakosság számára
▪ A falvak megújítása (regeneráció) és fejlesztése
▪ A vidéki örökség megőrzése és fenntartható fejlesztése, beleértve az alábbi két alintézkedést: – A vidéki örökség megőrzése – Natura 2000 fenntartási/fejlesztési tervek készítése

Fontos, hogy a programtervezés időszakában felmérés készüljön azokról az ismeretekről és képességekről, amelyek hiánya vagy téves jellege helyi szinten várhatóan hátráltatni fogja a megfelelő fejlesztési tervek kidolgozását, és ennél fogva negatív hatást gyakorol a források eredményes felhasználására. E negatív hatásokat az alábbi intézkedésekkel lehet ellensúlyozni:

3. Képzés és tájékoztatás (humán erőforrás és kapacitásbővítés)
▪ Képzések szervezése és tájékoztatás nyújtása a III. tengely keretében finanszírozható területeken működő üzleti vállalkozások és vállalkozók számára
▪ Készségek elsajátítása és a helyi fejlesztési stratégiák elkészítésének és végrehajtásának ösztönzése

2007 és 2013 között a fenti intézkedésekre a teljes rendelkezésre álló összeg megközelítőleg 70 millió euró.

A végrehajtási mechanizmust szolgáló struktúrák létrehozásának főbb szakaszai és a mechanizmus fontosabb jellemzői

I. A POTENCIÁLIS LEADER HELYI AKCIÓCSOPORTOK ELŐZETES KIVÁLASZTÁSA	
A struktúrák létrehozása: 2007. június – 2007. október 2007. augusztus – 2008. első félév Előválogatás: 2007. szeptember – 2007. november	1. Kistérségi szinten HVI-ket választottak ki valamennyi olyan kistérségben, ahol vannak az ÚMVP III. tengelyébe tartozó intézkedések keretében támogatható települések (a budapesti kistérségben nincs HVI). 2. A HVI-k ösztönzéssel és képességfejlesztéssel segítik a helyi szereplőket a helyi közösségek megszervezésében és bejegyzésében, ezt követően pedig a potenciális LEADER helyi akciócsoportok megszervezésében. A HVI-k első feladata a helyi közösségek bejegyzése és ösztönzése. 3. A helyi közösségek a bejegyzési eljárás kezdetén bejegyeztetik magukat az illetékes HVI-nél. A helyi közösségeknek jogi személyek lehetnek a tagjai. 4. Ezeket a helyi közösségeket csak abban az esetben jegyzik be, ha megfelelnek a LEADER program feltételeinek (LEADER alapelvek) a civil szervezetek, üzleti vállalkozások és önkormányzatok arányát illetően. Ezek a helyi közösségek a HVI felé nyilatkoznak arról, hogy potenciális LEADER akciócsoportot kívánnak létrehozni. A HVI tájékoztatja az FVM-VKSZI-t a bejegyzett helyi közösségek területi hatásköréről. 5. A bejegyzett helyi közösségek közül az IH a LEADER követelmények alapján előzetesen kiválogatja a (kb. 140-150) potenciális LEADER helyi akciócsoportot. Átfedés esetén a HVI és az IH intézkednek a helyzet megoldását illetően. Az előválogatott potenciális LEADER helyi akciócsoportok jogi személyt alapítanak.

II. HELYI TERVEZÉS	
Helyi tervezés: 2007. október - 2008. május Válogatás: 2008. közepén	6. A III. tengely keretében megvalósítandó horizontális intézkedéseket a potenciális LEADER helyi akciócsoportok előválogatását követően lehet megkezdeni. 7. Az előzetes válogatáson átesett potenciális LEADER helyi akciócsoportok a HVI segítségével fejlesztési tervet (potenciális LEADER stratégia) készítenek a saját területükre. A HVI amely tanácsadással és készségfejlesztéssel segíti a potenciális LEADER helyi akciócsoportok munkáját. A LEADER stratégiák módszereit és szerkezetét az IH határozza meg. A dokumentum elkészítésének egyik irányadó alapelve a területhez tartozó fejlesztési igények integrációja. A LEADER program fejlesztése mindenfajta beruházási és nem beruházási projekt megvalósítására kiterjed. Az IH tájékoztatja a potenciális LEADER helyi akciócsoportokat az egyes potenciális helyi akciócsoportokra lebontott előzetes finanszírozási keretéről, amelyet objektív kritériumok alapján számítanak ki. Ez a költségvetés „pontokká” váltható át, amelyeket a projekt-kiválasztási szakaszban szétoszthatnak a pályázatok között. 8. A potenciális LEADER stratégiát az IH, a HVI és a közösség szoros együttműködésben dolgozzák ki. Az IH a tervezési szakasz végén értékeli és véleményezi a terveket. A vélemények alapján átdolgozott változat kerül végleges értékelésre.

III. HACS-OK ÉS HVK-K ALAPÍTÁSA

9. A potenciális LEADER helyi akciócsoportok közül az IH országos szinten legfeljebb 70 helyi akciócsoportot választ ki.
10. A HACS-ok közé nem beválasztott potenciális LEADER helyi akciócsoportok helyi vidékfejlesztési közösségekké alakulnak. A HACS-ok kiválasztását követően időt adnak a HVK-knak a nem LEADER települések HVFT-jének véglegesítésére a LEADER stratégia alapján. Ez alatt az idő alatt lehet a HVFT-t összehangolni a kiválasztott HACS-ok LEADER stratégiáival. A HVFT-k kidolgozását követően a HVK-k jóváhagyják a HVFT-ket.

IV.IV. IMPLEMENTATIONVÉGREHAJTÁS

11. A projektkiválasztás során a pályázatokat benyújtják a HVI-hez, amely azokat a HVK VÉB-hez továbbítja a HVFT-nek való megfeleléssel kapcsolatos tanácsadásra. A HVI ezt követően az MVH-hoz továbbítja a pályázatokat.
12. (A HACS-ok területén található) LEADER települések esetén a pályázatokat a HVI-hez is be kell nyújtani. A HVI a pályázatokat értékelésre továbbítja a HACS-ok Döntéshozatali Bizottságához. A pályázatokat ezt követően az MVH-hoz továbbítják, hogy az ellenőrizze, hogy megfelelnek-e a nemzeti és közösségi jogszabályoknak és értékelje azokat. A HACS-ok előzetes pontszámot kapnak a tervezés alapjául szolgáló források arányában. A pontszámokat a HACS Döntéshozatali Bizottsága osztja szét a projekt-javaslatok között.
13. HACS-ok esetén csak a projekt-javaslatot (projekt elképzelést) kell benyújtani a HACS Döntéshozatali Bizottságához. A legígéretesebb projekt-javaslatok kiválasztását követően a kiválasztott javaslatokat a projektgazda és a HACS munkacsoportja közösen kidolgozza, és szabványos projekt-javaslattá fejleszti tovább, amely ellenőrzésre továbbítható az MVH-hoz.
14. A LEADER projekteknek három követelménynek kell megfelelniük:
 - összhang a helyi LEADER stratégiával
 - összhang az 1698/2005/EK rendelettel
 - kettős finanszírozás elkerülése (a szokásos ÚMVP intézkedésektől elhatárolt intézkedések; ezért nem érhetők el a nemzeti III. tengelybe tartozó intézkedések a LEADER településeken).

A végrehajtási mechanizmus megvalósításáért felelős hatóságok feladatköreit az alábbi táblázat foglalja össze:

Tevékenységek, intézkedések	Felelős szerv	Eredmény
Kommunikáció	HVI, Irányító hatóság	Tájékozott vidéki szereplők
Helyi közösségek megalakulása	vidéki szereplők a HVI támogatásával	a helyi közösségek az ország teljes területét lefedik
bejegyzett helyi közösségek	helyi közösségek a HVI támogatásával	Közösségek, amelyek eleget tesznek a potenciális LEADER akciócsoportok alakítására vonatkozó követelményeknek
Potenciális LEADER helyi akciócsoportok megalakítása	bejegyzett helyi közösségek a HVI támogatásával; az irányító hatóság előzetesen kiválasztja a potenciális LEADER helyi akciócsoportokat	Kb. 150 potenciális LEADER helyi akciócsoport Magyarország teljes területét lefedve
LEADER stratégiák kidolgozása	Potenciális LEADER helyi akciócsoportok, HVI (tanácsadás)	Kb. 150 potenciális LEADER stratégia
HACS-ok kiválasztása	Irányító Hatóság	Kb. 70 HACS kiválasztása
HVFT-k kidolgozása	HVK a HVI támogatásával,	a kiválasztásra nem került LEADER stratégiákból a HVK-k HVFT-ket dolgoznak ki. A LEADER stratégiák integrált fejlesztési stratégiák segítségével Magyarország összes vidéki térségét lefedik
Helyi általános információs pont a vidéki szereplők számára	HVI	Tájékozott vidéki szereplők

A III. és IV. tengely keretébe tartozó intézkedésekre vonatkozó projekt-javaslatok benyújtása	A HVI minden esetben megkapja a pályázatokat, és azokat az alábbiakhoz továbbítja: - MVH (horizontális intézkedések) - HVK (HVK település) - HACS (HACS település)	Egyablakos eljárás
A projekt-elképzelések projekt-javaslatokká történő továbbfejlesztése (LEADER projektgazdáknak csak az 1698/2005/EK rendelettel összhangban lévő elképzeléseket kell benyújtaniuk)	HACS (a VÉB a projektről szóló döntését követően)	A VÉB által kiválasztott és az MVH-hoz továbbítandó projekt-javaslatok
A projekt-javaslatok értékelése	III. tengelybe tartozó horizontális intézkedések – 100%-ban az MVH bírálja el	
	III. tengelybe tartozó intézkedések a HVK-kban HVK – tanácsadó szerep a projektek kiválasztása során MVH – értékelés és megfelelés-ellenőrzés	

	III. és IV. tengelybe tartozó intézkedések a HACS-okban HACS (100%) az MVH és az IH végzik el a megfelelés ellenőrzését a nemzeti és közösségi jogszabályok alapján.	

Helyi intézményi keretek

A III. tengelybe tartozó intézkedések és a LEADER program megfelelő végrehajtása, valamint jól működő és a LEADER stratégia kidolgozásához szükséges kapacitással rendelkező helyi partnerségek kiépítése érdekében új intézményi struktúrát kell létrehozni. A struktúra főbb elemei az alábbiak:

Helyi vidékfejlesztési iroda (HVI):

A helyi vidékfejlesztési irodákat az Irányító hatóság választja ki. Az irodák különböző szolgáltatásokat nyújtanak a lehetőleg a kistérség támogatható településein tevékenykedő vidéki szereplők (üzleti vállalkozások, civil szervezetek, önkormányzatok) számára. Egy irodát választottak ki minden kistérségben.

A helyi vidékfejlesztési irodák hatásköre a III. tengelybe tartozó és a LEADER intézkedések értelmében támogatásra jogosult települések teljes területe.

A HVI-k jogi személyek, amelyek képesek ösztönözni a vidéki szereplőket, és rendelkeznek a számukra megállapított követelmények és feladatok elvégzéséhez szükséges készségekkel és kapacitással.

A HVI-ket országos nyilvános pályázati eljárás útján választják ki.

A HVI az IH és az FVM Vidékfejlesztési, Képzési és Szaktanácsadási Intézete (FVM-VKSZI) által kiadott iránymutatásokat követve hajtja végre feladatait. 2007 májusától az IH szakmai támogatást, az FVM-VKSZI pedig képzéseket is biztosít a helyi vidékfejlesztési irodák számára. A képzések első szakasza július elejéig tartott. A helyi vidékfejlesztési irodák többek között azzal a feltétellel kezdhették meg működésüket 2007 júniusában, hogy az első tanfolyam végén sikerrel le kellett tenniük a központi vizsgát.

A helyi vidékfejlesztési irodák feladatai az alábbi területeket érintik: helyi közösségek szervezése, kommunikáció és tájékoztatás, ösztönzés, készségfejlesztés, a pályázatok kidolgozásához nyújtott támogatás valamint a pályázatok minőségbiztosítása. Alapvető szerepük van a helyi közösségek létrehozásában.

A HVI-k feladatai a következők:

- A helyi vidékfejlesztési irodák a helyi közösség tagjainak tájékoztatásával és segítségével ösztönzik a helyi közösségek megalakulását saját kistérségükben.
- A helyi vidékfejlesztési irodák a statisztikai kistérségek valamennyi vidéki szereplőjével folyamatosan tartják a kapcsolatot.
- A HVI-k végzik a helyi közösségek tagjainak bejegyzési eljárását.
- A HVI-k szakmai segítséget nyújtanak a potenciális LEADER helyi akciócsoportoknak a potenciális LEADER stratégia kidolgozásában.
- A HVI-k integrált és részletes tájékoztató szolgáltatásokat nyújtanak valamennyi helyi közösségeknek, a potenciális LEADER helyi akciócsoportoknak, a kiválasztott HACS-oknak, a HVK-knak és a hozzájuk tartozó területen működő valamennyi vidéki szereplőnek.
- A HVI-k részt vesznek a helyi vidékfejlesztési tervek (HVFT) kidolgozásában, és a HVK közreműködésével továbbfejlesztik a kiválasztásra nem került LEADER stratégiákat.
- A III. és IV. tengelybe tartozó intézkedésekre irányuló pályázatokat a HVI-khez kell benyújtani.
- A HVI továbbítja a hozzá benyújtott pályázatokat. A LEADER települések pályázatait a HACS Döntéshozatali Bizottságához, a HVK települések pályázatait az értékelésnél tanácsadó szerepet játszó HVK-hoz, ezt követően pedig az MVH-hoz továbbítja. A horizontális intézkedésekhez tartozó pályázatokat az MVH-hoz nyújtják be.
- A HVI-k helyi szinten gyűjtik össze az adatokat és információkat, és rendszeresen tájékoztatják az IH-t.
- A HVI-k részt vesznek a 2008-ra tervezett NVH Nemzeti Vidékfejlesztési Hálózat létrehozásában.
- A HVI-k többféle kommunikációs feladatot látnak el az ÚMVP és a HVFT zökkenőmentes végrehajtásának biztosítása érdekében. Feladataik közé tartozik többek között a helyi ÚMVP hírlevél, az e-hírek és a helyi, országos és nemzetközi kapcsolatok és kiadványok adatbázisának elkészítése.
- Elvégzik az IH által kijelölt egyéb feladatokat is.

Helyi közösségek:

Az 1698/2005/EK tanácsi rendelet 59. cikkével összhangban a helyi közösségek fejlődésének alapja Magyarországon a köz- és a magánszféra partnersége (PPP). Ezeknek a közösségeknek a területi hatásköre a IV. tengelybe tartozó intézkedések keretében támogatásra jogosult településekre terjed ki.

A helyi közösségeknek az alábbi jogi személyek lehetnek a tagjai:

- nem kormányzati szervezetek,
- egyházak és más vallási alapon szervezett jogi személyek,
- üzleti vállalkozások, és
- önkormányzatok

A helyi közösség tagságának legalább 35%-át magán szervezetek alkotják; a nem állami képviselőt ajánlott felső határa 60%. A helyi közösség döntéshozó testületében az állami képviselőt felső határa 40%.

A helyi közösségekhez tartozó terület meghatározására a következő szabályokat kell alkalmazni:

- A helyi önkormányzat képviselő testületének döntésével válhat a település a potenciális LEADER helyi akciócsoport tagjává;
- Az 500 főnél népesebb települések három nem kormányzati szervezet, illetve üzleti vállalkozás döntése alapján válhatnak a potenciális LEADER helyi akciócsoport tagjává.
- Az 500 fő alatti települések két nem kormányzati szervezet, illetve üzleti vállalkozás döntése alapján válhatnak a potenciális LEADER helyi akciócsoport tagjává.

A HVI által bejegyzett és a LEADER program előírásainak (LEADER alapelvek) megfelelő helyi közösségek a bejegyzett helyi közösségek (BHK). Ezek a BHK-k vesznek részt az előválogatási eljárásban, azaz ők kaphatnak lehetőséget a hozzájuk tartozó területre vonatkozó részletes helyi tervek kidolgozására.

Az előválogatást követően a kiválasztott bejegyzett helyi közösségekből lesznek a potenciális LEADER helyi akciócsoportok. Ezek a potenciális LEADER helyi akciócsoportok dolgozzák ki a hozzájuk tartozó területre vonatkozó potenciális LEADER stratégiát.

Azok a potenciális LEADER helyi akciócsoportok, amelyeknek a potenciális LEADER stratégiáját az irányító hatóság kiválasztja, lesznek a LEADER akciócsoportok.

A LEADER akciócsoportként ki nem választott potenciális LEADER csoportok a helyi vidékfejlesztési közösségek.

Helyi tervezés: a potenciális LEADER stratégia

A potenciális LEADER stratégia a potenciális HACS által a saját területére kidolgozott fejlesztési stratégia. Ez a fejlesztési stratégia integrált fejlesztéspolitikai okmány, amelyet a vidéki szereplők, különösen a potenciális HACS tagjai bevonásával dolgoznak ki.

A potenciális LEADER stratégia módszertanát és struktúráját az irányító hatóság dolgozza ki. A dokumentum elkészítésének egyik irányadó alapelve a területhez tartozó fejlesztési igények integrációja. A LEADER program fejlesztéseinek köre mindenfajta beruházási és nem beruházási projekt megvalósítására kiterjed.

A potenciális LEADER stratégián belül fontos szerepet kap a kiinduló elemzés, a stratégiai célkitűzések, az elindítandó intézkedések és a források tervezett elosztása. A potenciális LEADER stratégia kidolgozásához a HVI-k, az FVM-VKSZI és az IH nyújt segítséget.

A IH a kezdeti szakaszban visszajelzést ad a potenciális LEADER stratégiával kapcsolatban. A potenciális LEADER stratégiát az IH-tól kapott megjegyzéseknek megfelelően kell átdolgozni. Az IH az így átdolgozott Stratégiák közül választ 70-et.

A kiválasztott potenciális LEADER stratégiák a LEADER stratégiák.

A LEADER stratégiaként ki nem választott potenciális LEADER stratégiák a helyi vidékfejlesztési programok (vagy stratégiák). A HACS-ok kiválasztását követően a HVK-knak további idő áll rendelkezésükre a HVFT véglegesítéséhez. A HVFT alapja tehát a potenciális LEADER stratégia, amelynek körét a III. tengelybe tartozó intézkedésekre korlátozzák. A HVFT-k kidolgozását követően a HVK-k hagyják jóvá azokat.

**23. melléklet: 10.000 főnél kevesebb lakosú vagy a 120 fő/km²-nél
alacsonyabb népsűrűségű települések (a budapesti
agglomerációhoz tartozó települések kivételével)**

Aba	Alcsútdoboz	Andocs	Babócsa
Abádszalók	Aldebrő	Andornaktálya	Bábolna
Abaliget	Algyő	Andrásfa	Bábonymegyer
Abasár	Alibánfa	Annavölgy	Babosdöbréte
Abaújalpár	Almamellék	Apácatorna	Babót
Abaújkér	Almásfüzitő	Apagy	Bácsalmás
Abaújlak	Almásháza	Apaj	Bácsbokod
Abaújszántó	Almáskamarás	Aparhant	Bácsborsód
Abaújszolnok	Almáskeresztúr	Apátfalva	Bácsszentgyörgy
Abaújvár	Álmosd	Apátistvánfalva	Bácsszőlős
Abda	Alsóberecki	Apátvarasd	Badacsonytomaj
Abod	Alsóbogát	Apc	Badacsonytördemic
Ábrahámhegy	Alsódobsza	Áporka	Bag
Ács	Alsógagy	Apostag	Bagamér
Acsa	Alsómocsolád	Aranyosapáti	Baglad
Acsád	Alsónána	Aranyosgadány	Bagod
Acsalag	Alsónemesapáti	Arka	Bágyogszovát
Ácsteszer	Alsónyék	Arló	Baj
Adács	Alsóörs	Arnót	Bajánsenye
Ádánd	Alsópáhok	Ároktő	Bajna
Adásztevel	Alsópetény	Árpádhalom	Bajót
Adony	Alsórajk	Árpás	Bak
Adorjánháza	Alsóregmec	Ártánd	Bakháza
Adorjás	Alsószenterzsébet	Ásotthalom	Bakóca
Ág	Alsószentiván	Ásványráró	Bakonszeg
Ágasegyháza	Alsószentmárton	Aszaló	Bakonya
Ágfalva	Alsószőlők	Ászár	Bakonybánk
Aggtelek	Alsószuha	Aszód	Bakonybél
Agyagosszergény	Alsótelekes	Aszófő	Bakonycsernye
Ajak	Alsótold	Áta	Bakonygyirót
Aka	Alsóújlak	Átány	Bakonyjákó
Akasztó	Alsóvadász	Atkár	Bakonykoppány
Alacska	Alsózsolca	Attala	Bakonykúti
Alap	Ambrózfalva	Babarc	Bakonynána
Alattyán	Anarcs	Babarcszőlős	Bakonyoszlop

Bakonypéterd	Balatszentgyörgy	Baté	Beremend
Bakonypölöske	Balatszepezd	Bátmonostor	Berente
Bakonyság	Balatszőlős	Bátor	Beret
Bakonysárkány	Balatonudvari	Bátorliget	Berettyóújfalu
Bakonyszentiván	Balatonújlak	Battonya	Berhida
Bakonyszentkirály	Balatonvilágos	Bátya	Berkenye
Bakonyszentlászló	Balinka	Batyk	Berkesd
Bakonyszombathely	Balkány	Bázakerettye	Berkesz
Bakonyszücs	Ballószög	Bazsi	Bernecebaráti
Bakonytamási	Balmazújváros	Béb	Berzék
Baks	Balogunyom	Becsehely	Berzence
Baksa	Balotaszállás	Becske	Besence
Baktakék	Balsa	Becskeháza	Besenyőd
Baktalórántháza	Bálványos	Becsvölgye	Besenyőtelek
Baktüttös	Bana	Bedegkér	Besenyszög
Balajt	Bánd	Bedő	Besnyő
Balástya	Bánfa	Bejczygyertyános	Beszterec
Balaton	Bánhorváti	Békás	Bezedek
Balatonakali	Bánk	Bekecs	Bezenye
Balatonalmádi	Bánokszentgyörgy	Békéssámson	Bezeréd
Balatonberény	Bánréve	Békésszentandrás	Bezi
Balatonboglár	Bár	Bekölce	Bicsérd
Balatoncsicsó	Barabás	Bélapátfalva	Bihardancsháza
Balatonederics	Baracs	Bélavár	Biharkeresztes
Balatonendréd	Baracska	Belecska	Biharnagybajom
Balatonfenyves	Báránd	Beled	Bihartorda
Balatonfőkajár	Baranyahídvég	Beleg	Biharugra
Balatonföldvár	Baranyajenő	Belezná	Bikács
Balatonfüzfő	Baranyaszentgyörgy	Bélmegyer	Bikal
Balatongyörök	Barbacs	Beloianisz	Biri
Balatonhenye	Barcs	Belsősárd	Birján
Balatonkenese	Bárdudvarnok	Belvárdgyula	Bisse
Balatonkeresztúr	Barlahida	Benk	Boba
Balatonlelle	Bárna	Bénye	Bocfölde
Balatonmagyaród	Barnag	Bér	Boconád
Balatonmáriafürdő	Bársonyos	Bérbaltavár	Bócsa
Balatonőszöd	Basal	Bercel	Bocska
Balatonrendes	Baskó	Beregdaróc	Bocskai kert
Balatonszabadi	Báta	Beregsurány	Boda
Balatonszárszó	Bátaapáti	Berekböszörmény	Bodajk
Balatonszemes	Bátaszék	Berekfürdő	Bodmér

Bodolyabér	Borsodnádasd	Bükkszék	Csarnóta
Bodonhely	Borsodszentgyörgy	Bükkszenterzsébet	Csaroda
Bodony	Borsodszirák	Bükkszentkereszt	Császár
Bodorfa	Borsosberény	Bükkszentmárton	Császártöltés
Bodrog	Borszörcsök	Bükkzsérc	Császló
Bodroghalom	Borzavár	Bürüs	Csátalja
Bodrogkeresztúr	Bosta	Büssü	Csatár
Bodrogkisfalud	Botpalád	Büttös	Csataszög
Bodrogolaszi	Botykapeterd	Cák	Csatka
Bódvalenke	Bozzai	Cakóháza	Csávoly
Bódvarákó	Bozsok	Cece	Csebény
Bódvaszilas	Bózsva	Cégénydányád	Csécse
Bogács	Bő	Ceglédbercel	Csegöld
Bogád	Bőcs	Cered	Csehbánya
Bogádmindszent	Böde	Chernelházadamonya	Csehi
Bogdása	Bödeháza	Cibakháza	Csehimindszent
Bogyiszló	Bögöt	Cigánd	Csém
Bogyoszló	Bögöte	Cikó	Csemő
Bojt	Böhönye	Cirák	Csempeszkopács
Bókaháza	Bököny	Cún	Csengele
Bokod	Bölcske	Csabacsúd	Csenger
Bokor	Bőny	Csabaszabadi	Csengersima
Boldog	Börcs	Csabdi	Csengerújfalu
Boldogasszonyfa	Börzönce	Csabrendek	Csengőd
Boldogkőújfalu	Bósárkány	Csáfordjánosfa	Csénye
Boldogkővára	Bószénfa	Csaholc	Csenyété
Boldva	Bucsa	Csajág	Csép
Bolhás	Bucsu	Csákány	Csépa
Bolhó	Búcsúszentlászló	Csákánydoroszló	Csepreg
Bóly	Bucsuta	Csákberény	Csér
Boncodfölde	Bugac	Csákvár	Cserdi
Bonyhádvarasd	Bugacpusztaháza	Csanádalberti	Cserénfa
Bonnya	Bugyi	Csanádapáca	Cserépfalu
Bordány	Buj	Csanádpalota	Cserépváralja
Borgáta	Buják	Csánig	Cserháthaláp
Borjád	Buzsák	Csány	Cserhátsurány
Borota	Bük	Csányoszló	Cserhátszentiván
Borsfa	Bükkábrány	Csanytelek	Cserkeszlő
Borsodbóta	Bükkaranyos	Csapi	Cserkút
Borsodgeszt	Bükkmogyorósd	Csapod	Csernely
Borsodivánka	Bükkösd	Csárdaszállás	Cserszegtomaj

Csertalakos	Csősz	Diósjenő	Drávasztára
Csertő	Csővár	Dióskál	Drávatamási
Csesznek	Csurgó	Diósviszló	Drégelypalánk
Csesztreg	Csurgónagymarton	Doba	Dubicsány
Csesztve	Dabas	Doboz	Dudar
Csetény	Dabronc	Dobri	Duka
Csévharaszt	Dabrony	Dobronhegy	Dunaalmás
Csibrák	Dad	Dóc	Dunaegyháza
Csikéria	Dág	Domaháza	Dunafalva
Csikóstóttós	Dáka	Domaszék	Dunaföldvár
Csikvánd	Dalmand	Dombegyház	Dunakiliti
Csincse	Damak	Dombiratos	Dunapataj
Csipkerek	Dámóc	Dombrád	Dunaremete
Csitár	Dánszentmiklós	Domony	Dunaszeg
Csobád	Dány	Domoszló	Dunaszekcső
Csobaj	Daraboshegy	Dormánd	Dunaszentbenedek
Csókakő	Darány	Dorogháza	Dunaszentgyörgy
Csokonyavisonta	Darnó	Dozmat	Dunaszentmiklós
Csokvaomány	Darnózseli	Döbörhegy	Dunaszentpál
Csolnok	Daruszentmiklós	Döbröce	Dunasziget
Csolyospálos	Darvas	Döbrököz	Dunatétlen
Csoma	Dávod	Döbrönte	Dunavecse
Csombárd	Debercsény	Döge	Dusnok
Csongrád	Debréte	Dömös	Dúzs
Csonkahegyhát	Decs	Dömsöd	Ebergőc
Csonkamindszent	Dédestapolcsány	Dör	Ebes
Csopak	Dég	Dörgicse	Écs
Csór	Dejtár	Döröske	Ecséd
Csorna	Demecser	Dötk	Ecseg
Csorvás	Demjén	Dövény	Ecsegfalva
Csót	Dencsháza	Drágszél	Ecseny
Csöde	Dénesfa	Drávacsehi	Edde
Csögle	Derecske	Drávacsepely	Edve
Csökő	Derekegyház	Drávafok	Egerág
Csököly	Deszk	Drávagárdony	Egeralja
Csömend	Detek	Drávaiványi	Egeraracsa
Csömödér	Detk	Drávakeresztúr	Egerbakta
Csönge	Dévaványa	Dráwapalkonya	Egerbocs
Csörnyeföld	Devecser	Dráwapiski	Egercsehi
Csörög	Dinnyeberki	Drávaszabolcs	Egerfarmos
Csörötnék	Diósberény	Drávaszerdahely	Egerlövő

Egerszalók	Érsekcsanád	Felsőlajos	Földes
Egerszólát	Érsekhalma	Felsőmarác	Főnyed
Égerszög	Érsekvadkert	Felsőmocsolád	Fülökércs
Egervár	Értény	Felsőnána	Furta
Egervölgy	Erzsébet	Felsőnyárád	Füle
Egyed	Esztár	Felsőnyék	Fülesd
Egyek	Eszteregnye	Felsőörs	Fülöp
Egyházasdengeleg	Esztergályhorváti	Felsőpáhok	Fülöpháza
Egyházasfalu	Ete	Felsőpetény	Fülöpjakab
Egyházasgerge	Etes	Felsőrajk	Fülöpszállás
Egyházasharaszti	Etyek	Felsőregmec	Fülpösdaróc
Egyházashetye	Fábiánháza	Felsőszenterzsébet	Fürged
Egyházashollós	Fábiánsebestyén	Felsőszentiván	Füzér
Egyházaskesző	Fácánkert	Felsőszentmárton	Füzérkajata
Egyházaskozár	Fadd	Felsőszölnök	Füzérkomlós
Egyházasrádóc	Fáj	Felsőtárkány	Füzérradvány
Elek	Fajsz	Felsőtelekes	Füzesabony
Ellend	Fancsal	Felsőtold	Füzesgyarmat
Előszállás	Farád	Felsővadász	Fűzvölgy
Emőd	Farkasgyepű	Felsőzsolca	Gáborján
Encs	Farkaslyuk	Fényeslitke	Gáborjánháza
Encsencs	Farmos	Fenyőfő	Gacsály
Endrefalva	Fazekasboda	Ferencszállás	Gadács
Endrőc	Fedémes	Fertőboz	Gadány
Enese	Fegyvernek	Fertőd	Gadna
Enying	Fehérgyarmat	Fertőendréd	Gádoros
Eperjes	Fehértó	Fertőhomok	Gagyapáti
Eperjeske	Fehérvárcsurgó	Fertőrákos	Gagybátor
Eplény	Feked	Fertőszentmiklós	Gagyvendégi
Epöl	Feketeerdő	Fertőszéplak	Galambok
Ercsi	Felcsút	Fiad	Galgaguta
Erdőbénye	Feldebrő	Filkeháza	Galgagyörk
Erdőhorváti	Felgyő	Fityeház	Galgahévíz
Erdőkövesd	Felpéc	Foktő	Galgamácsa
Erdőkürt	Felsőberecki	Folyás	Gálosfa
Erdősmárok	Felsőcsatár	Fonó	Galvács
Erdősmecke	Felsődobsza	Fony	Gamás
Erdőtarcsa	Felsőegerszeg	Fonyód	Ganna
Erdőtelek	Felsőgagy	Forráskút	Gánt
Erk	Felsőjánosfa	Forró	Gara
Érpatak	Felsőkelecsény	Földeák	Garáb

Garabonc	Gödre	Györsövényház	Háromfa
Garadna	Gölle	Gyórszemere	Háromhuta
Garbolc	Gömörszőlős	Györtelek	Harsány
Gárdony	Gönc	Győrújbarát	Hárskút
Garé	Göncruszka	Győrújfalu	Harta
Gasztony	Gönyű	Győrvár	Hásságy
Gátér	Görbeháza	Győrzámoly	Hédervár
Gávavencsellő	Görcsöny	Gyugy	Hedrehely
Géberjén	Görcsönydoboka	Gyulaháza	Hegyesd
Gecse	Görgeteg	Gyulaj	Hegyeshalom
Géderlak	Gósfá	Gyulakeszi	Hegyfalu
Gégény	Grábóc	Gyúró	Hegyháthodász
Gelej	Gulács	Gyügye	Hegyhátmaróc
Gelénes	Gutorfőle	Gyüre	Hegyhátsál
Gellénháza	Gyalóka	Gyűrűs	Hegyhátszentjakab
Gelse	Gyanógeregye	Hács	Hegyhátszentmárton
Gelsesziget	Gyarmat	Hagyárosbörönd	Hegyhátszentpéter
Gemzse	Gyékenyes	Hahót	Hegykő
Gencsapáti	Gyenesdiás	Hajdúbagos	Hegymagas
Gérce	Gyepükaján	Hajdúböszörmény	Hegymeg
Gerde	Gyermely	Hajdúdorog	Hegyszentmárton
Gerendás	Gyód	Hajdúnánás	Héhalom
Gerényes	Gyomaendrőd	Hajdúszoboszló	Hejce
Geresdlak	Gyórá	Hajdúszovát	Hejőbába
Gerjen	Gyömöre	Hajmás	Hejőkeresztúr
Gersekarát	Gyöngyfa	Hajmáskér	Hejőkürt
Geszt	Gyöngyösfalu	Hajós	Hejőpapi
Gesztely	Gyöngyöshalász	Halastó	Hejőszalonta
Geszteréd	Gyöngyösmellék	Halászi	Helesfa
Gétye	Gyöngyösoroszi	Halimba	Helvécia
Gic	Gyöngyöspata	Halmaj	Hencida
Gige	Gyöngyössolymos	Halmajugra	Hencse
Gilvánfa	Gyöngyöstarján	Halogy	Hercegkút
Girincs	Gyönk	Hangács	Hercegszántó
Gógánfa	Győrasszonyfa	Hangony	Heréd
Golop	Györe	Hantos	Héreg
Gomba	Györgytarló	Harasztifalu	Herencsény
Gombosszeg	Györköny	Harc	Herend
Gór	Györladamér	Harka	Heresznye
Gordisa	Győröcske	Harkakötöny	Hermánszeg
Gosztola	Győrság	Harkány	Hernád

Hernádbúd	Horpács	Ipolydamásd	Jászdózsa
Hernádcéce	Hort	Ipolytarnóc	Jászfelsőszentgyörgy
Hernádkak	Hortobágy	Ipolytölgyes	Jászfényszaru
Hernádkércs	Horváthertelend	Ipolyvece	Jászivány
Hernádnémeti	Horvátlövő	Iregszemcse	Jászfákóhalma
Hernádpetri	Horvátzsidány	Irota	Jászkarajenő
Hernádszentandrás	Hosszúhetény	Ispánk	Jászkisér
Hernádszurdok	Hosszúpályi	Istenmezeje	Jászládány
Hernádvécse	Hosszúpereszteg	Istvándi	Jászszentandrás
Hernyék	Hosszúvíz	Iszkaszentgyörgy	Jászszentlászló
Hét	Hosszúvölgy	Iszkáz	Jásztelek
Hetefejércse	Hosztót	Isztimér	Jéke
Hetes	Hottó	Ivád	Jenő
Hetvehely	Högyész	Iván	Jobaháza
Hetyefő	Hövej	Ivánbattyán	Jobbágyi
Heves	Hugyag	Ivánc	Jósvafő
Hevesaranyos	Hunya	Iváncsa	Juta
Hevesvezekény	Hunyadfalva	Ivándárda	Kaba
Hévíz	Husztót	Izmény	Kacorlak
Hévízgyörk	Ibafa	Izsák	Kács
Hidas	Iborfia	Izsófalva	Kacsóta
Hidasnémeti	Ibrány	Jágónak	Kadarkút
Hidegkút	Igal	Ják	Kajárpéc
Hidegség	Igar	Jakabszállás	Kajászó
Hidvégardó	Igrici	Jákfa	Kajdacs
Himesháza	Iharos	Jákfalva	Kakasd
Himod	Iharosberény	Jákó	Kákics
Hirics	Ikervár	Jánd	Kakucs
Hobol	Iklad	Jánkmajtis	Kál
Hodász	Iklanberény	Jánoshalma	Kalaznó
Hódmezővásárhely	Iklódbördöce	Jánosháza	Káld
Hollád	Ikrény	Jánoshida	Kálló
Hollóháza	Iliny	Jánossomorja	Kallósd
Hollókő	Ilk	Járdánháza	Kállósemjén
Homokbödöge	Illocska	Jármi	Kálmáncsa
Homokkomárom	Imola	Jásd	Kálmánháza
Homokmégy	Imrehegy	Jászágó	Kálócfa
Homokszentgyörgy	Ináncs	Jászsalsószenzgyörgy	Káloz
Homorúd	Inárcs	Jászapáti	Kám
Homrogd	Inke	Jászárokszállás	Kamond
Hont	Ipacsfa	Jászboldogháza	Kamut

Kánó	Kaskantyú	Kenderes	Királyhegyes
Kántorjánosi	Kastélyosdombó	Kenéz	Királyszentistván
Kány	Kaszaper	Kenézlő	Kisapáti
Kánya	Kaszó	Kengyel	Kisapostag
Kányavár	Katádfa	Kenyeri	Kisar
Kapolcs	Katafa	Kercaszomor	Kisasszond
Kápolna	Kátoly	Kercseliget	Kisasszonyfa
Kápolnásnyék	Katymár	Kerecsend	Kisbabot
Kapoly	Káva	Kerecseny	Kisbágyon
Kaposfő	Kávás	Kerekegyháza	Kisbajcs
Kaposgyarmat	Kazár	Kereki	Kisbajom
Kaposhomok	Kázsmárk	Kerékteleki	Kisbárapáti
Kaposkeresztúr	Kazsok	Keresztéte	Kisbárkány
Kaposmérő	Kecel	Kerkabarabás	Kisbér
Kapospula	Kecskéd	Kerkafalva	Kisberény
Kaposújlak	Kehidakustány	Kerkakutas	Kisberzsény
Kaposszekcső	Kék	Kerkáskápolna	Kisbeszterce
Kaposszerdahely	Kékcse	Kerkaszentkirály	Kisbodak
Káptalanfa	Kéked	Kerkateskánd	Kisbucsa
Káptalantóti	Kékesd	Kérsemjén	Kisbudmér
Kapuvár	Kékkút	Kerta	Kiscséc
Kára	Kelebia	Kertészsziget	Kiscsehi
Karácsond	Keléd	Keszeg	Kiscsősz
Karád	Kelemér	Keszyéten	Kisdér
Karakó	Kéleshalom	Keszőhidegkút	Kisdobsza
Karakószörcsök	Kelevíz	Kesztölc	Kisdombegyház
Karancsalja	Kemecse	Keszü	Kisdorog
Karancsberény	Kemence	Kétbodony	Kisecset
Karancskeszi	Kemendollár	Kétegyháza	Kisfalud
Karancslapujtő	Kemeneshőgyész	Kéthely	Kisfüzes
Karancsság	Kemeneskápolna	Kétpó	Kisgörbő
Kárász	Kemenesmagasi	Kétsoprony	Kisgyalán
Karcag	Kemenesmihályfa	Kétújfalu	Kisgyőr
Karcsa	Kemenespálfa	Kétvölgy	Kishajmás
Kardos	Kemenessömjén	Kéty	Kisharsány
Kardoskút	Kemenesszentmárton	Kevermes	Kishartyán
Karmacs	Kemenesszentpéter	Kilimán	Kisherend
Károlyháza	Keménfa	Kimle	Kishódos
Karos	Kémes	Kincsesbánya	Kishuta
Kartal	Kemestaródfa	Királd	Kisigmánd
Kásád	Kemse	Királyegyháza	Kisjakabfalva

Kiskassa	Kisszállás	Köcsk	Kunmadaras
Kiskinizs	Kisszékely	Kökény	Kunpeszér
Kiskorpád	Kisszekeres	Kőkút	Kunszállás
Kisköre	Kisszentmárton	Kölcse	Kunszentmárton
Kiskunlacháza	Kissziget	Kölesd	Kunszentmiklós
Kiskunmajsa	Kisszölős	Kölked	Kunsziget
Kiskutas	Klárafalva	Kömlő	Kup
Kisláng	Kocs	Kömlőd	Kupa
Kisléta	Kocsér	Kömörő	Kurd
Kislippó	Kocsola	Kömpöc	Kurityán
Kislőd	Kocsord	Környe	Kustánszeg
Kismányok	Kóka	Köröm	Kutas
Kismarja	Kokad	Kőröshegy	Kutasó
Kismaros	Kolontár	Körösladány	Kübekháza
Kisnamény	Komádi	Körösnagyharsány	Külsősárd
Kisnána	Komjáti	Köröstarcsa	Külsővat
Kisnémedi	Komlódtótfalu	Köröstetétlen	Küngös
Kisnyárad	Komlósd	Körösújfalú	Lábatlan
Kispalád	Komlóska	Körösszakál	Lábod
Kispáli	Komoró	Körösszegapáti	Lácacséke
Kispirit	Kompolt	Kőszárhegy	Lad
Kisrákos	Kondó	Kőszegdoroszló	Ladánybene
Kisrécse	Kondorfa	Kőszegpaty	Ládbesenyő
Kisrosvág	Kondoros	Kőszegszerdahely	Lajoskomárom
Kissikátor	Kóny	Kötcse	Lajosmizse
Kissomlyó	Konyár	Kötegyán	Lak
Kistamási	Kópháza	Kőtelek	Lakhegy
Kistapolca	Koppányszántó	Kővágóörs	Lakitelek
Kistelek	Korlát	Kővágószőlős	Lakócsa
Kistokaj	Koroncó	Kővágótöttös	Lánycsók
Kistolmács	Kórós	Köveg	Lápfő
Kistormás	Kosd	Köveskál	Lapáncsa
Kistótfalu	Kóspallag	Krasznokvajda	Laskod
Kisújszállás	Kótaj	Kulcs	Lasztonya
Kisunyor	Kovácsbida	Kunadacs	Látrány
Kisvarsány	Kovácsszénája	Kunágota	Lázi
Kisvásárhely	Kovácsvágás	Kunbaja	Leányvár
Kisvaszar	Kozárd	Kunbaracs	Lébény
Kisvejke	Kozármisleny	Kuncsorba	Legénd
Kiszombor	Kozmadombja	Kunfehértó	Legyesbénye
Kiszsírány	Köblény	Kunhegyes	Léh

Lénárddaróc	Lucfalva	Majs	Mátramindszent
Lendvadedes	Ludányhalászi	Makád	Mátranovák
Lendvajakabfa	Ludas	Makkoshotyka	Mátraszele
Lengyel	Lukácsháza	Maklár	Mátraszentimre
Lengyeltóti	Lulla	Makó	Mátraszőlős
Lenti	Lúzsok	Malomsok	Mátraterenye
Lepsény	Mád	Mályi	Mátraverebély
Lesencefalu	Madaras	Mályinka	Mátyásdomb
Lesenceistvánd	Madocsa	Mánd	Matty
Lesencetomaj	Maglóca	Mándok	Mátyus
Létavértes	Mágocs	Mánfa	Máza
Letenye	Magosliget	Mány	Mecseknádasd
Letskés	Magy	Maráza	Mecsekpölöske
Levél	Magyaralmás	Marcalgergelyi	Mecsér
Levelek	Magyaratád	Marcali	Medgyesbodzás
Libickozma	Magyarbánhegyes	Marcaltő	Medgyesegyháza
Lickóvadas	Magyarbóly	Márfa	Medina
Liget	Magyarcsanak	Máriaalom	Megyaszó
Ligetfalva	Magyardombegyház	Máriakálnok	Megyhíd
Lipót	Magyaregregy	Máriakéménd	Megyer
Lippó	Magyaregres	Márianosztra	Meggyeskovácsi
Liptód	Magyarföld	Máriapócs	Méhkerék
Lispezsentadorján	Magyargéc	Markaz	Méhtelek
Liszó	Magyargencs	Márkháza	Mekényes
Litér	Magyarhertelend	Márkó	Mélykút
Litka	Magyarhomorog	Markóc	Mencshely
Litke	Magyarkeresztúr	Markotabödöge	Mende
Lócs	Magyarakeszi	Maróc	Méra
Lókút	Magyarlak	Marócsa	Merenye
Lónya	Magyarlukafa	Márok	Mérges
Lórév	Magyarmecske	Márokföld	Mérk
Lothárd	Magyarnádalja	Márokpapi	Mernye
Lovas	Magyarnándor	Maroslele	Mersevát
Lovasberény	Magyarpolány	Mártély	Mesterháza
Lovászhetyén	Magyarsarlós	Martfű	Mesteri
Lovászi	Magyarszeceőd	Martonfa	Mesterszállás
Lovászpátona	Magyarszék	Martonvásár	Meszes
Lőkősháza	Magyarszentmiklós	Martonyi	Meszlen
Lőrinci	Magyarszerdahely	Mátételke	Mesztegyő
Lövő	Magyarszombatfa	Mátraballa	Mezőberény
Lövőpetri	Magyartelek	Mátraderecske	Mezőcsát

Mezőcsokonya	Miske	Nagyacsád	Nagykerek
Meződ	Miszla	Nagyalásony	Nagykeresztúr
Mezőfalva	Mocsa	Nagyar	Nagykinizs
Mezőgyán	Mogyorósbánya	Nagybajcs	Nagykónyi
Mezőhegyes	Mogyoróska	Nagybajom	Nagykorpád
Mezőhék	Moha	Nagybakónak	Nagykozár
Mezőkeresztes	Mohora	Nagybánhegyes	Nagykökényes
Mezőkomárom	Molnári	Nagybaracska	Nagykölked
Mezőkovácsháza	Molnaszecsőd	Nagybarca	Nagykörös
Mezőladány	Molvány	Nagybárkány	Nagykörű
Mezőlak	Monaj	Nagyberény	Nagykutas
Mezőnagy Mihály	Monok	Nagyberki	Nagylak
Mezőnyárad	Mónosbél	Nagybörzsöny	Nagylengyel
Mezőörs	Monostorapáti	Nagybudmér	Nagylóc
Mezőpeterd	Monostorpályi	Nagycenk	Nagylók
Mezősas	Monoszló	Nagycsány	Nagylózs
Mezőszemere	Monyoród	Nagycsécs	Nagymágocs
Mezőszentgyörgy	Mórág	Nagycepe	Nagymányok
Mezőszilas	Mórahalm	Nagycerkesz	Nagymaros
Mezőtárkány	Móricgát	Nagydém	Nagymizdó
Mezőtúr	Mórichida	Nagydobos	Nagynyárad
Mezőzombor	Mosdós	Nagydobsza	Nagyoroszi
Miháld	Mosonszentmiklós	Nagydorog	Nagypáli
Mihályfa	Mosonszolnok	Nagyecsed	Nagypall
Mihálygerge	Mozsgó	Nagyér	Nagypeterd
Mihályháza	Mőcsény	Nagyesztergár	Nagypirit
Mihályi	Mucsfa	Nagyfüged	Nagyrábé
Mike	Mucsi	Nagygeresd	Nagyrada
Mikebuda	Múcsony	Nagygörbő	Nagyrákos
Mikekarácsonyfa	Muhi	Nagygyimót	Nagyrécse
Mikepércs	Murakeresztúr	Nagyhajmás	Nagyréde
Miklósi	Murarátka	Nagyhalász	Nagyrév
Mikófalva	Muraszemenye	Nagyharsány	Nagyrosvány
Mikóháza	Murga	Nagyhegyes	Nagysáp
Mikosszéplak	Murony	Nagyhódos	Nagysimonyi
Milejszeg	Nábrád	Nagyhuta	Nagyszakácsi
Milota	Nadap	Nagyigmánd	Nagyszékely
Mindszent	Nádasd	Nagyiván	Nagyszekeres
Mindszentgodisa	Nádasdladány	Nagykamarás	Nagyszénás
Mindszentkál	Nádudvar	Nagykapornak	Nagyszentjános
Misefa	Nágocs	Nagykarácsony	Nagyszokoly

Nagytálya	Nemespátró	Nyíracsad	Óföldreák
Nagytevel	Nemesrádó	Nyirád	Óhíd
Nagytilaj	Nemesrempehollós	Nyíradony	Okány
Nagytotfalú	Nemessándorháza	Nyírbéltek	Okorág
Nagytőke	Nemesvámos	Nyírbogát	Okorvölgy
Nagyút	Nemesvid	Nyírbogdány	Olasz
Nagyvarsány	Nemesvita	Nyírcsaholy	Olaszfa
Nagyvát	Nemesszalók	Nyírcsászári	Olaszfalu
Nagyvázsony	Nemesszentandrás	Nyínderzs	Olaszliszka
Nagyvejke	Németbánya	Nyírgelse	Olcsva
Nagyveleg	Németfalu	Nyírgyulaj	Olcsvaapáti
Nagyvenyim	Németkér	Nyíri	Old
Nagyvisnyó	Nemti	Nyíribrony	Ólmod
Nak	Neszmély	Nyírkákó	Oltárc
Napkor	Nézsá	Nyírkársz	Onga
Nárai	Nick	Nyírkáta	Ónod
Narda	Nikla	Nyírkécs	Ópályi
Naszály	Nógrád	Nyírlövő	Ópusztaszer
Négyes	Nógrádkövesd	Nyírlugos	Orbányosfa
Nekézseny	Nógrádmarcál	Nyírmada	Orci
Nemesapáti	Nógrádmegyer	Nyírmártonfalva	Ordacsehi
Nemesbikk	Nógrádsáp	Nyírmeggyes	Ordas
Nemesborzova	Nógrádsipek	Nyírmihálydi	Orfalu
Nemesböd	Nógrádszakál	Nyírparasznya	Orfű
Nemesbük	Nóráp	Nyírpazony	Orgovány
Nemescsó	Noszlop	Nyírpilis	Ormándlak
Nemesdéd	Noszvaj	Nyírtass	Ormosbánya
Nemesgörzsöny	Nova	Nyírtelek	Oroszi
Nemesgulács	Novaj	Nyírtét	Oroszló
Nemeshany	Novajdrány	Nyírtura	Orosztony
Nemeshetés	Nőtincs	Nyírvasvári	Ortaháza
Nemeske	Nyalka	Nyomár	Osli
Nemeskér	Nyárád	Nyögér	Ostffyasszonyfa
Nemeskeresztúr	Nyáregyháza	Nyugotszenterzsébet	Ostoros
Nemeskisfalud	Nyárlőrinc	Nyúl	Oszkó
Nemeskocs	Nyársapát	Óbánya	Oszlár
Nemeskolta	Nyékládháza	Óbarok	Osztopán
Nemesládony	Nyergesújfalu	Óbudavár	Ózdfalu
Nemesmedves	Nyésta	Ócsárd	Ozmánbük
Nemesnádudvar	Nyim	Ófalu	Ozora
Nemesnép	Nyírábrány	Ófehértó	Öcs

Őcsény	Pamlény	Pély	Pócspetri
Őcsöd	Pamuk	Penc	Pogány
Ökörítőfűlpös	Pánd	Penészek	Pogányszentpéter
Ölbő	Pankasz	Pénzesgyőr	Pókaszeptek
Ömböly	Pannonhalma	Penyige	Polány
Őr	Pányok	Pér	Polgár
Öregcsertő	Panyola	Pere	Polgárdi
Öreglak	Pap	Perece	Porcsalma
Őrhalom	Pápadereske	Pereked	Pornóapáti
Őrimagyarósd	Pápakovácsi	Perenye	Poroszló
Őriszentpéter	Pápasalamon	Peresznye	Porpác
Örkény	Pápateszér	Peresztég	Porrog
Örményes	Papkeszi	Perkáta	Porrogszentkirály
Örménykút	Pápoc	Perkupa	Porrogszentpál
Őrtilos	Papos	Perőcsény	Pórszombat
Örvényes	Páprád	Peterd	Porva
Ősagárd	Parád	Péterhida	Pósfa
Ősi	Parádsasvár	Péteri	Potony
Öskü	Parasznya	Pétervására	Potyond
Öttevény	Paszab	Pétfürdő	Pölöske
Öttömös	Pásztó	Pethőhenye	Pölöskefő
Ötvöskőnyi	Pásztori	Petneháza	Pörbőly
Pácin	Pat	Petőfibánya	Pördefölde
Pacsa	Patak	Petőfiszállás	Pötréte
Pácsony	Patalom	Petőháza	Prügy
Padár	Patapoklosi	Petőmihályfa	Pula
Páhi	Patca	Petrikeresztúr	Pusztapáti
Páka	Pátka	Petrivente	Pusztaberki
Pakod	Patosfa	Pettend	Pusztacsallád
Pákoz	Pátroha	Piliny	Pusztacsó
Palé	Patvarc	Piliscsév	Pusztadobos
Pálfa	Pátyod	Pilismarót	Pusztaderics
Pálfiszeg	Pázmánd	Pincehely	Pusztafalu
Pálháza	Pázmándfalu	Pinkamindszent	Pusztaföldvár
Páli	Pecöl	Pinnye	Pusztahencse
Palkonya	Pécsbagota	Piricse	Pusztakovácsi
Pálmajor	Pécsdevecser	Pirtó	Pusztamagyaród
Pálmonostora	Pécsely	Piskó	Pusztamérges
Palotabozsok	Pécsudvard	Pitvaros	Pusztamiske
Palotás	Pécsvárad	Pócsa	Pusztamonostor
Paloznak	Pellérd	Pocsaj	Pusztaothlaka

Pusztaradvány	Rákóczifalva	Romhány	Sand
Pusztaszabolcs	Rákócziújfalu	Romonya	Sándorfalva
Pusztaszemes	Ráksi	Rózsafa	Sántos
Pusztaszentlászló	Ramocsa	Rózsály	Sáp
Pusztaszer	Ramocsaháza	Rózsaszentmárton	Sáránd
Pusztavacs	Rápolc	Röjtökmuzsaj	Sárazsadány
Pusztavám	Raposka	Rönök	Sárbogárd
Putnok	Rásonysápberencs	Röszke	Sáregres
Püski	Rátka	Rudabánya	Sárfimizdó
Püspökhátvan	Rátót	Rudolftelep	Sárhida
Püspökladány	Ravaszd	Rum	Sárisáp
Püspökmolnári	Recsk	Ruzsa	Sarkad
Püspökszilágy	Réde	Ságújfalu	Sarkadkeresztúr
Rábacsanak	Rédics	Ságvár	Sárkeresztes
Rábacsécsény	Regéc	Sajóbábony	Sárkeresztúr
Rábagyarmat	Regenye	Sajóecseg	Sárkeszi
Rábahídvég	Regöly	Sajógalgóc	Sármellék
Rábakecöl	Rém	Sajóhídvég	Sárok
Rábapatoná	Répáshuta	Sajóivánka	Sárosd
Rábapáty	Répcelak	Sajókápolna	Sárospatak
Rábapordány	Répceszemere	Sajókaza	Sárpilis
Rábasebes	Répceszentgyörgy	Sajókeresztúr	Sárrétudvari
Rábaszentandrás	Répcevis	Sajólád	Sarród
Rábaszentmihály	Resznek	Sajólászlófalva	Sárszentágota
Rábaszentmiklós	Rétalap	Sajómercse	Sárszentlőrinc
Rábatamási	Rétközberencs	Sajónémeti	Sárszentmihály
Rábatöttös	Rétság	Sajóörös	Sarud
Rábcakapi	Révfülöp	Sajópálfala	Sásd
Rácalmás	Révleányvár	Sajópetri	Sáska
Ráckeresztúr	Rezi	Sajópüspöki	Sáta
Ráckeve	Ricse	Sajósenye	Sátorhely
Rád	Rigács	Sajószöged	Sávoly
Rádfalva	Rigyác	Sajóvamos	Sé
Rádóckölked	Rimóc	Sajóvelezd	Segesd
Radostyán	Rinyabesenyő	Sajtoskál	Selyeb
Ragály	Rinyakovácsi	Salföld	Sellye
Rajka	Rinyaszentkirály	Salköveskút	Semjén
Rakaca	Rinyaújlak	Salomvár	Semjénháza
Rakacaszend	Rinyaújnép	Sály	Sénye
Rakamaz	Rohod	Sámod	Sényő
Rákóczibánya	Románd	Sámsonháza	Seregélyes

Serényfalva	Somogysámson	Szabadi	Szántód
Sérsekszőlős	Somogysárd	Szabadkígyós	Szany
Sikátor	Somogysimonyi	Szabadszállás	Szápár
Siklósbodony	Somogyszentpál	Szabadszentkirály	Szaporca
Siklósnagyfalu	Somogyszil	Szabás	Szár
Sima	Somogyszob	Szabolcs	Szárász
Simaság	Somogytúr	Szabolcsbáka	Szárazd
Simonfa	Somogyudvarhely	Szabolcsveresmart	Szár föld
Simontornya	Somogyvamos	Szágy	Szárliget
Sióagárd	Somogyvár	Szajk	Szarvas
Siójut	Somogyviszló	Szajla	Szarvasgede
Sírok	Somogyzsitfa	Szajol	Szarvaskend
Sitke	Sonkád	Szakácsi	Szarvaskő
Sobor	Soponya	Szakadát	Szászberek
Sokorópátka	Sopronhorpács	Szakáld	Szászfa
Solt	Sopronkövesd	Szakály	Szászvár
Soltszentimre	Sopronnémeti	Szaks	Szatmárcseke
Soltvadkert	Sorkifalud	Szalmár	Szátok
Sóly	Sorkikápolna	Szaknyér	Szatta
Som	Sormás	Szakoly	Szatymaz
Somberek	Sorokpolány	Szakony	Szava
Somlójenő	Sóshartyán	Szakonyfalu	Szebény
Somlósztőlős	Sóstófalva	Szákszend	Szécsénke
Somlónásárhely	Sósvertike	Szala fő	Szécsény
Somlóvecse	Sótony	Szálánta	Szécsényfelfalu
Somodor	Sőjtör	Szalapa	Szécsisziget
Somogyacsa	Söpte	Szalaszend	Szederkény
Somogyapáti	Söréd	Szalatnak	Szedres
Somogyaracs	Sukoró	Szálka	Szegerdő
Somogyaszaló	Sumony	Szalkszentmárton	Szeghalom
Somogybabod	Súr	Szalmatercs	Szegi
Somogybükkösd	Surd	Szalonna	Szegilong
Somogyicsicsó	Sükösd	Szamosangyalos	Szegvár
Somogydöröcske	Sülysáp	Szamosbecs	Székely
Somogyegres	Sümeg	Szamoskér	Székelyszabar
Somogyfajsz	Sümegcsehi	Szamossályi	Székkutas
Somogygeszti	Sümegprága	Szamosatárfalva	Szeleste
Somogyhárságy	Süttő	Szamosújlak	Szelevény
Somogyhatvan	Szabadbattyán	Szamoszeg	Szellő
Somogyjád	Szabadegyháza	Szanda	Szemely
Somogymeggyes	Szabadhídvég	Szank	Szemenye

Szemere	Szeremle	Szuha	Tardona
Szendehely	Szerep	Szuhafő	Tardos
Szendrő	Szergény	Szuhakálló	Tarhos
Szendrőlád	Szigetbecse	Szuhogy	Tarján
Szenna	Szigetcsép	Szulimán	Tarjánpuszta
Szenta	Szigetszentmárton	Szulok	Tárkány
Szentantalfa	Szigetújfalu	Szurdokpüspöki	Tarnabod
Szentbalázs	Szigliget	Szücsi	Tarnalelesz
Szentbékállá	Szihalom	Szügy	Tarnaméra
Szentborbás	Szijártóháza	Szűr	Tarnaörs
Szentdénes	Szikszó	Tab	Tarnaszentmária
Szentdomonkos	Szil	Tabajd	Tarnaszentmiklós
Szente	Szilágys	Tabdi	Tarnazsádány
Szentegát	Szilaspogony	Táborfalva	Tárnokréti
Szentes	Szilsárkány	Tác	Tarpa
Szentgál	Szilvágys	Tagyon	Tarrós
Szentgáloskér	Szilvás	Takácsi	Táska
Szentgotthárd	Szilvásvárads	Tákos	Tass
Szentgyörgyvár	Szilvásszentmárton	Taktabáj	Taszár
Szentgyörgyvölgy	Szin	Taktaharkány	Tát
Szentimrefalva	Szinpetri	Taktakenéz	Tataháza
Szentistván	Szirák	Taktaszada	Tatárszentgyörgys
Szentistvánbaksa	Szirmabesenyő	Taliándörögd	Tázlár
Szentjakabfa	Szob	Tállys	Téglás
Szentkatalin	Szokolya	Tamási	Tékes
Szentkirály	Szólád	Tanakajds	Teklafalu
Szentkirályszabadja	Szomód	Táp	Telekes
Szentkozmadombja	Szomolya	Tápióbicske	Telekgerendás
Szentlászló	Szomor	Tápiógyörgys	Teleki
Szentliszló	Szorgalmatos	Tápióság	Telkibánya
Szentlőrinc	Szorosad	Tápiószecső	Tengelic
Szentlőrinckáta	Szóc	Tápiószele	Tengeri
Szentmargitfalva	Szőce	Tápiószentmárton	Tengőd
Szentmártonkáta	Szögliget	Tápiószőlős	Tenk
Szentpéterfa	Szőke	Táplánszentkereszt	Tényő
Szentpéterfölds	Szőkéd	Tapsony	Tépe
Szentpéterszeg	Szőkedencs	Tápszentmiklós	Terem
Szentpéterúr	Szőlősardó	Tar	Terény
Szenyér	Szőlősgyörök	Tarany	Tereske
Szepetnek	Szörény	Tarcal	Teresztenye
Szerecseny	Szúcs	Tard	Terpes

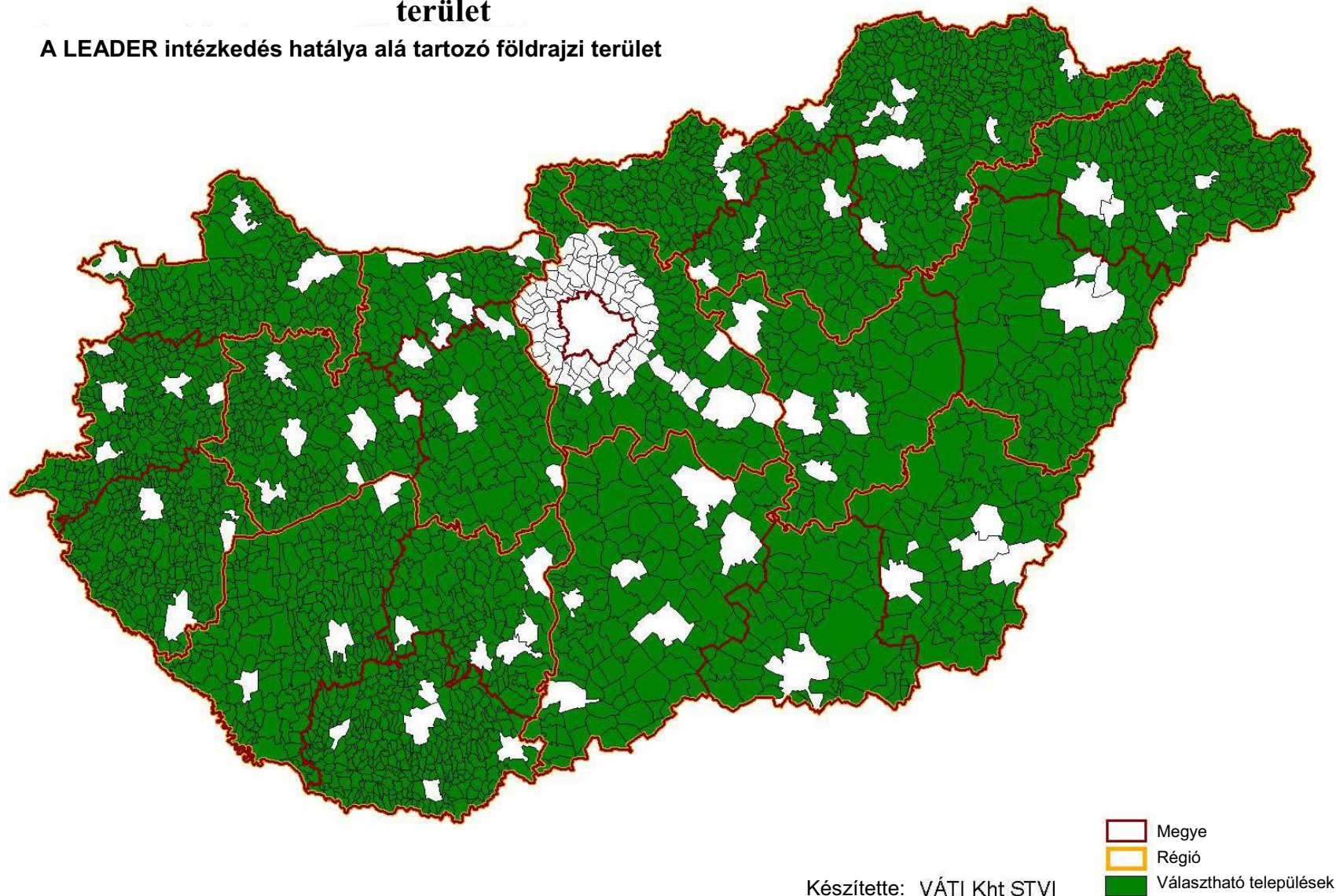
Tés	Tiszakóród	Tolmács	Türje
Tésa	Tiszakürt	Tolnanémedi	Tüskevár
Tésenfa	Tiszaladány	Tomajmonostora	Tyukod
Téseny	Tiszalök	Tomor	Udvar
Teskánd	Tiszalúc	Tompa	Udvari
Tét	Tiszamogyorós	Tompaládony	Ugod
Tetétlen	Tiszanagyfalu	Tordas	Újbarok
Tevel	Tiszanána	Tormafölde	Újcsanáros
Tibolddaróc	Tiszaörs	Tormás	Újdombrád
Tiborszállás	Tiszapalkonya	Tormásliget	Újfehértó
Tihany	Tiszapüspöki	Tornabarakony	Újhartyán
Tikos	Tiszarád	Tornakápolna	Újiráz
Tilaj	Tiszaroff	Tornanádaska	Újireg
Timár	Tiszasas	Tornaszentandrás	Újkenéz
Tiszaadony	Tiszasüly	Tornaszentjakab	Újkér
Tiszaalpár	Tiszaszalka	Tornyiszentmiklós	Újkígyós
Tisزابabolna	Tiszaszentimre	Tornyosnémeti	Újlengyel
Tisزابecs	Tiszaszentmárton	Tornyospálca	Újléta
Tisزابercel	Tiszasziget	Torony	Újlőrincfalva
Tisزابездéd	Tiszaszölös	Torvaj	Újpetre
Tisزابő	Tiszatardos	Tószeg	Újrónafő
Tisزابura	Tiszatarján	Tótkomlós	Újsolt
Tiszacsécse	Tiszatelek	Tótszentgyörgy	Újszalonta
Tiszacsege	Tiszatenyő	Tótszentmárton	Újszász
Tiszacsermely	Tiszaug	Tótszerdahely	Újszentiván
Tis zadada	Tiszavalk	Tótújfalu	Újszentmargita
Tis zaderzs	Tiszavárkony	Tótvázsony	Újszilvás
Tis zadob	Tiszavasvári	Töltéstava	Újtelek
Tis zadorogma	Tiszavid	Tömörd	Újtikos
Tiszaeszlár	Tisztaberek	Tömörkény	Újudvar
Tiszafüred	Tivadar	Törökkoppány	Újvárfalva
Tis zagyenda	Tóalmás	Törtel	Ukk
Tis zagyulaháza	Tófalu	Töttös	Und
Tis zaigar	Tófej	Trizs	Úny
Tis zainoka	Tófű	Tunyogmatolcs	Uppony
Tis zajenő	Tokaj	Tura	Ura
Tis zakanyár	Tokod	Túristvándi	Uraiújfalu
Tis zakarád	Tokodaltáró	Túrkeve	Úrhida
Tis zakécske	Tokorcs	Túrony	Úri
Tis zakerecseny	Tolcsva	Túrricse	Úrkút
Tis zakeszi	Told	Tuzsér	Uszka

Uszód	Várfölde	Velemér	Visznek
Uzsa	Varga	Velence	Vitnyéd
Üllés	Várgesztes	Velény	Vízvár
Vácduka	Várkesző	Véménd	Vizslás
Vácegres	Várong	Vének	Vizsoly
Váchartyán	Városföld	Vép	Vokány
Váckisújfalu	Városlőd	Vereb	Vonyarcvashegy
Vácszentlászló	Varsád	Verőce	Vöckönd
Vadna	Varsány	Verpelét	Völcséj
Vadosfa	Várvölgy	Verseg	Vönöck
Vág	Vasad	Versend	Vöröstó
Vágáshuta	Vasalja	Vértesacsa	Vörs
Vaja	Vásárosbéc	Vértesboglár	Zabar
Vajdácská	Vásárosdombó	Vérteskethely	Zádor
Vajszló	Vásárosfalu	Vértessomló	Zádorfalva
Vajta	Vásármiske	Vértestolna	Zagyvarékas
Vál	Vásárosnamény	Vértesszőlős	Zagyvaszántó
Valkó	Vasasszonyfa	Vése	Záhony
Valkonya	Vasboldogasszony	Veszkény	Zajk
Vállaj	Vasegerszeg	Veszprémfajsz	Zajta
Vállus	Vashosszúfalu	Veszprémgalsa	Zákány
Vámosatya	Vaskeresztes	Veszprémvarsány	Zákányfalu
Vámoscsalád	Vaskút	Vésztő	Zákányszék
Vámosgyörk	Vasmegyer	Vezseny	Zala
Vámosmikola	Vaspör	Vid	Zalaapáti
Vámosoroszi	Vassurány	Vigántpetend	Zalabaksa
Vámospércs	Vasvár	Villány	Zalabér
Vámosújfalu	Vaszar	Villánykövesd	Zalaboldogfa
Vámosszabadi	Vászoly	Vilmány	Zalacsány
Váncsod	Vasszécseny	Vilonya	Zalacséb
Vanyarc	Vasszentmihály	Vilyvitány	Zalaerdőd
Vanyola	Vasszilvág	Vinár	Zalagyömörő
Várad	Vát	Vindornyafok	Zalahaláp
Váralja	Vatta	Vindornyalak	Zalaháshágy
Varászló	Váznok	Vindornyaszőlős	Zalaigrice
Váraszó	Vécs	Visnye	Zalaistvánd
Várbalog	Végegyháza	Visonta	Zalakaros
Varbó	Vejti	Viss	Zalakomár
Varbóc	Vékény	Visz	Zalaköveskút
Várda	Vekerd	Viszák	Zalalövő
Várdomb	Velem	Viszló	Zalameggyes

Zalamerenye	Zalaszombatfa	Zemplénagárd	Zsarolyán
Zalasárszeg	Zaláta	Zengővárkony	Zsebeháza
Zalaszabar	Zalatárnok	Zichyújfalu	Zsédeny
Zalaszántó	Zalaújlak	Zics	Zselickisfalud
Zalaszegvár	Zalavár	Ziliz	Zselickislak
Zalaszentbalázs	Zalavég	Zimány	Zselicszentpál
Zalaszentgrót	Zalkod	Zirc	Zsennye
Zalaszentgyörgy	Zamárdi	Zók	Zsira
Zalaszentiván	Zámoly	Zomba	Zsombó
Zalaszentjakab	Zánka	Zubogy	Zsujta
Zalaszentlászló	Zaránk	Zsadány	Zsurk
Zalaszentlőrinc	Závod	Zsáka	
Zalaszentmárton	Zebecke	Zsámbok	
Zalaszentmihály	Zebegény	Zsana	

24. melléklet: A LEADER intézkedés hatálya alá tartozó földrajzi terület

A LEADER intézkedés hatálya alá tartozó földrajzi terület

25. melléklet: A stratégiai környezeti vizsgálat keretében végzett társadalmi egyeztetés

A társadalmi egyeztetés résztvevői a környezet- és természetvédő szakmai, érdekképviselői és társadalmi szervezetek, valamint környezeti, agrár- és vidékfejlesztési ügyekkel foglalkozó más szervezetek és intézmények.

A konzultáció lehetőségei

Általános véleményezési lehetőség: A honlapon mindenki számára hozzáférhető dokumentumokat az interneten keresztül bárki, bármilyen szakaszban véleményezheti, amely véleményt az értékelésben résztvevő szakértők megkapnak és figyelembe vesznek.

SKV Fórum létrehozása: Az érintett államigazgatási intézmények és a civil szervezetek képviselőiből 20 fős munkacsoport alakult, amelybe meghívást kaptak az NVT és AVOP MB-k környezetvédő civil tagjai is. A Fórum tagjai a környezetvédelmi hatóságok, az FVM tervezői, valamint az egyetemi és tudományos élet és az érintett társadalmi szervezetek képviselői voltak.

Az SKV környezeti értékelés társadalmi vitája – Partnerségi Konferencia és vidéki fórumok: A stratégiai környezeti értékelési dokumentum véleményezése céljából több vidéki fórum és egy partnerségi konferencia megrendezésére került sor. Az egyeztetési dokumentum véleményezésére egy hónap állt rendelkezésre.

Interjúk: Egyes érdekelt felek véleményének részletesebb megismerése érdekében interjúk készültek a stratégiai környezeti értékelési dokumentumról.

Országos Környezetvédelmi Tanács: Az Országos Környezetvédelmi Tanács megvitatta az Új Magyarország Vidékfejlesztési Programot és a környezeti értékelési dokumentumot.

Az érintettek bevonása a környezeti értékelés kidolgozásába és véleményezésébe

Mivel az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv és Program országos hatású és jelentőségű tervnek számít, az érintett nyilvánosság fogalmába tartoznak általában a környezet- és természetvédő szakmai, érdekképviselői és társadalmi szervezetek, a környezeti, agrár- és vidékfejlesztési ügyekkel foglalkozó más szervezetek és intézmények és a széles nyilvánosság is. Az SKV munka dokumentumai **az MTvSz honlapján** (www.mtvshu.hu/skv) érhetők el. Az FVM az SKV-val kapcsolatos munka indulásakor sajtóközleményt adott ki, az MTvSz pedig közvetlen megkeresésekkel és levelezőlistákon keresztül értesítette a potenciális érintetteket.

A stratégiai környezeti értékelési dokumentumot **partnerségi konferencián** egyeztették, amelyre kb. 100 szervezetet és intézményt hívtak meg.

Az SKV Munkacsoport az **Országos Környezetvédelmi Tanács (OKT)** november 2-i ülésén mutatta be a tematikát és az értékelés előzetes eredményeit. Az OKT elfogadta a tematikát és megjegyzéseket tett a vízgazdálkodás és talajerő-gazdálkodás témakörökben. Az OKT tagok megjegyzései, illetve a személyes konzultációk nagymértékben segítették a környezeti vizsgálat szakmaiságát az említett témákban. Az OKT 2006. december 11-én hivatalos álláspontot alakított ki az SKV egyeztetési munkaanyagáról, amelyet – a vízgazdálkodást érintő részek kivételével – jóváhagyólag tudomásul vett. A mezőgazdasági vízgazdálkodást érintő OKT megállapítások alapján december 15-én az SKV Munkacsoport a mezőgazdasági vízgazdálkodás szakértőivel kibővített konzultációt tartott, ahol teljes körűen újraértékelésre kerültek a dokumentum-tervezet érintett részei az SKV és a Program vonatkozásában egyaránt.

Az SKV környezeti értékelés egyeztetési változatához a megkeresett hatóságok közül többek között az Országos Környezetvédelmi Tanács, az Országos Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Főfelügyelőség, az Oktatási és Kulturális Minisztérium és az FVM Természeti Erőforrások Főosztálya küldött véleményt írásban, összesen 48 konkrét javaslatot. Az SKV munkacsoport a 48 javaslatból 46-ot elfogadott és beépített a dokumentumba. A dokumentumhoz írásban 8 társadalmi szervezet összesen 68 javaslatot nyújtott be, a fórumokon és a honlapon ezeken kívül 13 további szervezettől összesen 42 megjegyzés érkezett. A javaslatok döntő többségét az SKV munkacsoport elfogadta – a 68 írásos javaslatból 57-et teljesen vagy részben figyelembe vett, és a szóbeli megjegyzéseket is felhasználta.

Az értékelést végzők javasolták, hogy az SKV társadalmi egyeztetésének időszakában az **MTA illetékes Tudományos Bizottságai** vitassák meg, és lehetőség szerint alakítsanak ki álláspontot az egyes legfontosabb kérdésekben (pl. az éghajlatváltozás figyelembevételének szempontjai, az energetikai ültetvények életciklus szemléletű, fenntarthatósági előny-hátrány elemzése, mezőgazdasági vízgazdálkodás szempontjai). A Magyar Tudományos Akadémia illetékes tudományos bizottságai 2007. január 18-i együttes ülésükön – 63 fő jelenlétében – megvitatták a környezeti értékelés mezőgazdasági vízgazdálkodást érintő munkarészeit. Az MTA vonatkozó álláspontját az SKV végső változatában teljes körűen figyelembe vették.

A Stratégiai Környezeti Vizsgálat során felmerült vélemények és figyelembevételük módja

A dokumentumot érintő véleményeket a csoport feldolgozta, és az SKV honlapon hozzáférhetővé tette. A folyamat lezárását követően minden véleményező megkapja a csoport részletes válaszát a felvetésekre. A dokumentumhoz összesen 116 javaslat és 42 megjegyzés érkezett, amelyeket az SKV munkacsoport többségükben elfogadott és feldolgozott.

A környezeti értékelési dokumentumhoz beérkezett hatósági javaslatok és figyelembevételük módja

Az SKV környezeti értékelés egyeztetési változatához a megkeresett hatóságok közül többek között az Országos Környezetvédelmi Tanács, az Országos Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Főfelügyelőség, az Oktatási és Kulturális Minisztérium és az FVM Természeti Erőforrások Főosztálya küldött véleményt írásban, összesen 48 konkrét javaslatot. Az SKV munkacsoport a 48 javaslatból 46-ot elfogadott és beépített a dokumentumba.

Az Országos Környezetvédelmi Tanács a vízgazdálkodási témával foglalkozott legbehatóbban. Az OKT véleménye pontosította az öntözéssel, belvízvédelemmel, talajvédelemmel, meliorációval kapcsolatos SKV javaslatokat.

Az Országos Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Főfelügyelőség számos konkrét javaslatot tett a hulladék- és szennyvízkezelés, az IPPC és BAT, a növényvédő szerek és tájvédelem témákban.

A környezeti értékelési dokumentumhoz beérkezett társadalmi javaslatok és figyelembevételük módja

A dokumentumhoz írásban 8 társadalmi szervezet összesen 68 javaslatot nyújtott be, a fórumokon és a honlapon ezeken kívül 13 további szervezettől összesen 42 megjegyzés érkezett.

A javaslatok döntő többségét az SKV munkacsoport elfogadta – a 68 írásos javaslatból 57-et teljesen vagy részben figyelembe vett, és a szóbeli megjegyzéseket is felhasználta.

A javaslatokat egyes esetekben azért utasították el, mert a munkacsoport véleménye szerint az adott téma nem az SKV hatáskörébe tartozik. A kimaradt javaslatok másik része a módszertanra vonatkozott. A munkacsoport az SKV folyamat befejező szakaszában a folyamat előrehaladta miatt a módszertant már nem tudta módosítani.

A legtöbb hozzászólás a Szövetség az Élő Tiszáért szervezettől érkezett. Javasataik többek között az agrár-környezetgazdálkodási és környezetbarát támogatások arányának növelésére, a biomassza és más nagyüzemi módszerek ellentmondásosságának hangsúlyozására, a NATURA 2000 és a VKI fontosságának növelésére és a környezetbarát vízgazdálkodási módszerek előtérbe helyezésére irányultak. Néhány vízgazdálkodást érintő javaslat tartalmában ellentétes volt az Országos Környezetvédelmi Tanács véleményével. Ezekben az esetekben az SKV munkacsoport az utóbbi véleményét fogadta el. Az egyes tengelyek közötti forrásmegosztás hatásának vizsgálatát részben fogadta el az SKV munkacsoport: a tendenciák hatásaival foglalkozott ugyan, de a vizsgálat metodikai korlátai miatt nem tett számszerű javaslatot másfajta forráselosztásra.

A Magán Erdőtulajdonosok és Gazdálkodók Országos Szövetsége és a FAGOSZ főként az erdő- és tájgazdálkodással kapcsolatos javaslatokat fogalmazott meg.

A Magyar Biokultúra Szövetség az agrár-környezetgazdálkodás szerepére és az ökológiai gazdálkodás fontosságára hívta fel a figyelmet.

Össességében megállapítható, hogy az FVM az SKV munkacsoport által felvetett javaslatokat messzemenően figyelembe vette, és az SKV teljes folyamata során konstruktív, segítő hozzáállást tanúsított.

26. melléklet: Indikátorok listája

EU hatásindikátorok

	Indikátor	Az indikátor mérése	Mértékegység	Értékelés Célérték
1	Gazdasági növekedés	Nettó hozzáadott érték	millió euró vásárlóerő-paritás	393,5
2	Munkahelyteremtés	Létrehozott munkahelyek nettó száma	ezer fő	4.500/8.600
3	Munkatermelékenység	A teljes munkaidő- egyenértékre vetített bruttó hozzáadott érték változása	Euró/éves munkaegység	4940
4	A biodiverzitás csökkenésének megfordítása	A biodiverzitási trend változása (egyes kiválasztott madárfajok állományindexe; százalékpont)	%	3.2
5	Magas természeti értékű mezőgazdasági és erdészeti területek megóvása	A magas természeti értékű (mezőgazdasági és erdészeti) területek változása	ezer ha	517,0
6	A vízminőség javítása (a felhasznált műtrágya mennyiségének csökkentésével)	A tápanyagegyensúly (N) változása ezer tonnában	ezer tonna	-238.4
7	Hozzájárulás az éghajlatváltozás elleni küzdelemhez	Megújuló energiaforrásokból származó energiatermelés növelése (mezőgazdaság és erdészet)	kt/ kőolaj egyenérték	1600

A célkitűzéshez kapcsolódó bázisindikátorok

Indikátor	Az indikátor mérése	Mértékegység	Bázisév	Alapérték	Forrás/CÉL
Horizontális (programszint)					
1. Gazdasági fejlődés	GDP /fő vásárlóerő-paritáson (EU-25 = 100%, a 2000–2002 közötti három év átlagában)	PPS/fő	2005	62.2	73.6
2. Foglalkoztatottsági arány	A foglalkoztatottak aránya a teljes (15-64 éves) népességhez viszonyítva	%	2005	56.9	61
3. Munkanélküliség	Munkanélküliek aránya (a gazdaságilag aktív népességben belül)	%	2005	7.2	6.8
I. tengely – A mezőgazdasági és erdészeti ágazat versenyképességének a javítása					
4. Oktatás és képzés a mezőgazdaságban	Alap és felsőfokú szakképzettséget szerzett gazdálkodók aránya	%	2005	4.9/7.5	15/22
5. Korcsoport-megoszlás a mezőgazdaságban	A 35 év alatti gazdálkodók száma az 55 év feletti gazdálkodók számához viszonyítva	%	2005	0.15	0.2
	35 év alatti gazdálkodók	%	2005	54,7	65,0
	55 éves vagy idősebb gazdálkodók	%	2005	365,7	330,0
6. Munkatermelékenység a mezőgazdaságban	Éves munkaegységre jutó bruttó hozzáadott érték	euró/éves munkaegység	2005	4170	5970
7. Bruttó állóeszköz-felhalmozás a mezőgazdaságban	Bruttó állóeszköz-felhalmozás a mezőgazdaságban	millió euró	2005	801	1067,8
8. A foglalkoztatottság növekedése az elsődleges szektorban	Az elsődleges szektorban foglalkoztatottak száma	ezer fő	2005	194	179
9. Gazdasági fejlődés az elsődleges szektorban	Bruttó hozzáadott érték az elsődleges szektorban	millió euró	2004	2688.5	3500
10. Munkatermelékenység az élelmiszeriparban	Egy foglalkoztatottra jutó bruttó hozzáadott érték az élelmiszeriparban	ezer euró/foglalkoztatott	2004	13900	20100
11. Bruttó állótüke-felhalmozás az élelmiszeriparban	Bruttó állótüke-felhalmozás az élelmiszeriparban	millió euró	2005	508.2	627,1

12. A foglalkoztatottság növekedése az élelmiszeriparban	Foglalkoztatottság az élelmiszeriparban	ezer foglalkoztatott	2005	140.4	132,4
13. Gazdasági fejlődés az élelmiszeriparban	Bruttó hozzáadott érték az élelmiszeriparban	millió euró	2004	1961.6	2661,0
14. Munkatermelékenység az erdőgazdaságban	Egy foglalkoztatottra jutó bruttó hozzáadott érték az erdőgazdaságban	ezer euró/foglalkoztatott	2004	14900	15870
15. Bruttó állótőke-felhalmozás az erdőgazdaságban	Bruttó állótőke-felhalmozás az erdőgazdaságban	millió euró	2004	116,5	125,8
16. A félig önálló gazdaságok fontossága az új tagállamokban	1 EUME-nél kisebb gazdaságok száma az új tagállamokban	%	2005	79.6	54,1
II. tengely: A környezet és a vidék fejlesztése					
17. Biodiverzitás: Mezőgazdasági területen fészkelő vadon élő madarak	Egyes madárfajok állományának fejlődése/a madárállomány változása	%	2003	108.8	112
18. Biodiverzitás: mezőgazdasági és erdészeti hasznosítású, magas természeti értékű területek	Magas természeti értékű mezőgazdasági területek HMT hányada	millió ha	2005	1,4	2,3
19. Biodiverzitás: fajaj-összetétel	Erdő és egyéb fás területek az előforduló fajajok száma és erdőtípus szerinti bontásban	%	2006	13,0/82,0/5,0	11,0/86/3,0
20. Vízhatalmosság: bruttó tápanyagegyensúly	Hektáronkénti tápanyagtöbblet	kg/ha	2002–2004 átlaga	20,0	17,5
21. Vízhatalmosság: nitrát- és peszticidterhelés	A koncentrációk éves változása	mg/l	2000-2002 átlaga	77.5	73
22. Talaj: veszélyeztetett területek	Talajerózió által veszélyeztetett területek	tonna/ha/év (becsült érték)	2004	0,41	0.35
23. Talaj: ökológiai gazdálkodás	Ökológiai gazdálkodásba bevont mezőgazdasági terület	ezer ha	2005	128	300
24. Éghajlatváltozás: mezőgazdaságból és erdészetből származó megújuló energia előállítása	Mezőgazdaságból és erdészetből származó megújuló energia előállítása	kőolaj-egyenérték	2004	0	800
25. Éghajlatváltozás: megújuló energia-termelésre hasznosított mezőgazdasági terület	Energia- és biomasszanövények termelésére hasznosított mezőgazdasági terület	kőolaj-egyenérték	2003	777,0	1577,0
26. Éghajlatváltozás/levegőtisztaság: mezőgazdaságból származó gázkibocsátás	Mezőgazdaságból származó üvegházhatású gáz- és ammónia-kibocsátás	1000 t CO ₂ 1000 t ammónia	2003	10130,0/66,0	9927,0/64,7

III. tengely: – A vidéki térségekben élők életminősége és a vidéki gazdaság diverzifikációja					
27. Egyéb jövedelemszerző tevékenységet is folytató gazdálkodók	Egyéb jövedelemszerző tevékenységet is folytató gazdálkodók százalékos aránya	%	2005	38,5	47,0
28. A mezőgazdaságon kívüli foglalkoztatottság növekedése	Foglalkoztatás a szekunder és tercier szektorokban (vidéki térségekben)	ezer fő	2005	3707,5	3745
29. A nem mezőgazdasági ágazatok gazdasági fejlődése	Bruttó hozzáadott érték a szekunder, illetve a tercier szektorban (vidéki térségekben)	millió euró	2004	66338,6	72200
30. Önfoglalkoztatás fejlődése	Önfoglalkoztató személyek száma (vidéki térségekben)	ezer fő	2004	552,6	549,0
31. Vidéki térségek idegenforgalmi infrastruktúrája	Összes szálláshelyek száma (függetlenül a turisztikai szálláshely besorolásától)	ezer szálláshely	2005	569,2	582,0
32. Vidéki térségek Internet-ellátottsága	DSL-előfizetéssel rendelkezők a teljes népesség százalékában	%	2004	1,75	8
33. Szolgáltatási ágazat fejlődése	A szolgáltatások bruttó hozzáadott értéke az összes bruttó hozzáadott érték százalékában	%	2004	65,2	72,0
34. Nettó elvándorlás	Nettó elvándorlás éves bruttó aránya	ezer főre vetítve	2005	-0,83	-0,67
35. Élethosszig tartó tanulás a vidéki térségekben	Oktatásban és képzésben részt vevő felnőtt (25-64 éves) népesség aránya	%	2004	4,6	7,5
- IV. tengely: LEADER					
36. Helyi akciócsoportok alakulása	A LEADER Helyi Akciócsoportok által lefedett népesség	ezer fő	2005	1600,0	2350,0

A célkitűzésekhez kapcsolódó további bázisindikátorok:

Indikátorok	Az indikátor mérése	Mértékegység	Bázisév	Alapérték	Célérték
Horizontális indikátorok					
1. Gazdasági fejlődés	Mezőgazdasági termelés részesedése a GDP-ből, 2004 (%)	%	2004	3,1	2,9
2. Foglalkoztatottság a mezőgazdaságban	Mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya a teljes foglalkoztatott népességhez képest, 2005 (%)	%	2005	4,97	4,1
3. Esélyegyenlőség fenntartása	A nők aránya a mezőgazdaságban foglalkoztatott népességhez képest, 2004 (%)	%	2004	22,9	23,2
4. Környezeti fenntarthatóság	Az energetikai célú hasznosítás aránya a megtermelt biomasszából (%)	%	2005	8-10	22,0
5. Területi kohézió fenntartása	Az egy főre jutó GDP (régiók szintjén mért) szélső értékei közötti különbség	%	2003	39,7	43,5
	Elvándorlási különbözet a vidéki térségekben	fő	2005	-4020	-3500
6. Társadalmi kohézió fenntartása	Aktív kereső nélküli háztartások száma a vidéki térségekben	ezer háztartás	2001	655,7	620,0
1. tengely: A mezőgazdasági és erdészeti ágazatok versenyképességének javítása					
<i>Általános célkitűzés: A fenntartható és versenyképes agrár- és élelmiszergazdaság megteremtése</i>					
7. Hozzáadott érték a mezőgazdaságban	Hozzáadott érték a mezőgazdaságban	milliárd Ft	2004	676,6	976,6
8. Jövedelmezőség a mezőgazdaságban	Jövedelmezőség a mezőgazdaságban	milliárd Ft	2004	1,3	1,6
	Jövedelmezőség az élelmiszeriparban	milliárd Ft	2004	2,6	3,6
	Jövedelmezőség az erdészeten	milliárd Ft	2004	2,1	2,9
9. Mezőgazdasági export	Az élelmiszer-feldolgozó ágazat részesedése a teljes exportból	%	2005	6,1	6,6
Konkrét célkitűzés: Az ismeretszerzés támogatása és az emberi erőforrás szakképzettségének és korstruktúrájának javítása					
10. Korcsoport-megoszlás	40 év alatti egyéni gazdálkodók aránya	%	2005	14,4	16,4
	55 év feletti egyéni gazdálkodók aránya	%	2005	51,7	50,7
11. Internet használat	Számítógépet és internetet használó egyéni gazdálkodók aránya	%	2005	28	48
Konkrét célkitűzés: A termelési szerkezetváltás ösztönzése a fenntartható termelési struktúra elérése érdekében					
12. Mezőgazdasági ágazatok kibocsátása	A mezőgazdaság bruttó kibocsátásának megoszlása a főbb ágazatokban (állattenyésztés/növénytermesztés; ebből kertészet)	%	2004	43,2/56,9 /6,1	49,0/51,0 /7,0
13. Energetikai célú gabonatermelés	Energetikai célú gabonatermelés aránya	%	2004	0,3	9,0
14. Állattenyésztés fejlesztése	Állattenyésztést folytató egyéni gazdaságok száma	ezer gazdaság	2005	222,7	201,0
15. Kertészet fejlesztése	Kertészeti termelést folytató egyéni gazdaságok száma	ezer gazdaság	2005	11,1	12,6
16. Termelői	Termelői csoportok száma	csoport	2004	252,0	552

csoportok	Termelői csoportok nettó árbevétele	milliárd Ft	2004	118,0	348,0
	A termelői csoportok piaci értékesítésből származó bevételeinek aránya az összes mezőgazdasági eredetű bevételhez viszonyítva	%	2006	6,0	6,0
	Termelői csoportok által lefedett mezőgazdasági terület	ezer ha	2005	550,0	1315,0
17. A termelési profil bővülése	Élelmiszer-feldolgozást (hús / tej / gyümölcs és zöldség / bortermelés, borpalackozás) folytató egyéni gazdaságok aránya	%	2005	0,8/0,5/1,3/0,6	1,2/0,7/2,0/0,8
Konkrét célkitűzés: A fizikai erőforrások korszerűsítése és fejlesztése, az innováció elősegítése					
18. Mezőgazdasági beruházások értéke	Mezőgazdasági beruházások értéke	milliárd Ft	2005	197,5	240,6
19. Állattartás korszerűsítése	Korszerűsítésre szoruló állattartó telepek száma	Gazdaságok	2005	3850,0	1850,0
20. Mezőgazdasági termékek elsődleges feldolgozásának korszerűsítése	Korszerű technológiával rendelkező feldolgozó üzemek aránya	%	2006	30	35
	A feldolgozás és értékesítés technikai hátterét (minőségkövetés, tárolás, csomagolás, készletnyilvántartás) komplex módon korszerűsítő fejlesztések aránya	%	2006	60	65
21. Öntözés fejlesztése	Öntözött terület	ezer ha	2004	93,0	143,0
22. Mezőgazdaság energiafelhasználási hatékonysága	A mezőgazdaság egységnyi GDP-re jutó energiafelhasználása	terrajoule/milliárd Ft	2004	43,5	41,0
Konkrét célkitűzés: A mezőgazdasági termelés és termékei minőségének javítása					
23. Termelői szervezetek	Alapanyag-termelő és feldolgozó integrációk (szerveződések) száma (növénytermesztés / állattenyésztés / kertészet / erdészet)	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
24. Kiváló minőségű termékek előállítása	Földrajzi árujelzővel ellátott, bejelentett termékek száma	termék	2005	11,0	14,0
	Kiváló minőségű élelmiszerek tanúsítási rendszerébe tartozó termékek száma	termék	2005	350,0	400,0
	Földrajzi árujelzővel ellátott és hagyományos, különleges termékek árbevételének aránya az élelmiszergazdaság árbevételéből	%	2005	0,5	1,0
	Jobb minőségű, magasabb hozzáadott értékű termékek aránya	%	2005	2-3	5,0
II. tengely: A környezet és a vidék fejlesztése					
Általános célkitűzés: A mezőgazdaság és az erdészet környezetbarát fejlesztése a terület agroökológiai adottságaihoz igazodó földhasználat térnyerésével, a természeti-táji erőforrások védelme, állapotuk javítása					
25. Extenzív földhasznosítás	Környezetvédelmi és tájgazdálkodási szempontokat előtérbe helyező, az agroökológiai adottságokhoz igazodó mező- és erdőgazdálkodással érintett terület	millió ha	2005	1,9	3,1
26. Éghajlatváltozás mérséklése	Fás szárú energiaültetvény	ezer ha	2005	0	49,0
Konkrét célkitűzés: Mezőgazdasági földterületek fenntartható hasznosítása, környezetkímélő gazdálkodási módszerek elterjesztése					
27. Extenzív hasznosítású mezőgazdasági területek	Ökológiai gazdálkodásba bevont, ellenőrzött, illetve átállás alatt lévő terület nagysága	ezer ha	2005	128	300
	Agrár-környezetvédelmi programba bevont földterület aránya az összes mezőgazdasági területhez képest	%	2005	25,3	28
28. Érzékeny természeti terület	Egyes vadon élő fajok vagy társulások megőrzését célzó szerződésbe bevont terület nagysága	ezer ha	2005	119,7	220,0

	Szennyező anyagok a vízbázisokba jutásának mérséklését/megelőzését érintő terület	ezer ha	2005	0,8	12,0
29. Kedvezőtlen talajállapot javítása	Mocsaras és vizes élőhelyek megóvása	ezer ha	2005	35,3	40,0
	Ökológiai gazdálkodás támogatott területe	ezer ha	2005	76,0	130,0
	Integrált gazdálkodás	ezer ha	2005	297,2	600,0
	Talajvesztés (víz- és szélerózió) által veszélyeztetett megművelt terület védelme	ezer ha	2005	0	65,0
	A talajba jutott aktív hatóanyagok/vegyszerek csökkentése által érintett terület, (ezer hektár), 2005	ezer ha	2005	1450,6	2350,0
30. Natura 2000 mezőgazdasági terület	NATURA 2000 szántó- és gyepterületek az összes mezőgazdasági területből	%	2005	17,2	17,2
	Támogatott NATURA 2000 szántó- és gyepterület	ezer ha	2005	150,0	480,0
Konkrét célkitűzés: A mezőgazdasági tevékenység fenntartása kedvezőtlen adottságú területeken					
31. Kedvezőtlen adottságú terület	Kedvezőtlen adottságú terület	ezer ha	2005	883,6	883,6
	Támogatott kedvezőtlen adottságú terület aránya az összes mezőgazdasági területhez képest	ezer ha	2005	218,0	350,0
	Kedvezőtlen adottságú területeken gazdálkodók száma	ezer fő	2005	6,6	7,8
32. Művelés felhagyása	Parlagon hagyott szántóterületek aránya	%	2004	4,1	3,5
Konkrét célkitűzés: Erdészeti földterületek fenntartható használata, valamint az erdősültség növelése					
33. Az ország erdősültsége	Erdősültség	%	2006	21,5	22,2
34. Erdőtelepítés	Mezőgazdasági földterületek első erdősítése által érintett terület	ezer ha	2005	17,8	70,0
	Őshonos, lombos erdőt alkotó fajokból történő erdőtelepítés aránya	%	2005	59,0	65,0
35. Erdő-környezetvédelem	Az erdő-környezetvédelmi programba bevont erdők területe	ezer ha	2006	0	160,0
36. Natura 2000 erdők	Natura 2000 erdőterület	ezer ha	2005	773,4	773,4
	– ebből magánerdő	%	2005	26,8	26,8
Konkrét célkitűzés: Állattartási támogatások					
37. Állattartás	Állattartási és higiéniai célú támogatásban részesülő gazdaságok száma	gazdaság	2005	-	
	Magas szintű tartástechnológia kialakításával létrehozott állattartási férőhely		2005	-	
III. tengely: A vidéki térségekben élők életminősége és a diverzifikáció ösztönzése					
Általános célkitűzés: A vidéki lakosság életminőségének, jövedelmi és foglalkoztatottsági helyzetének javítása					
38. Jövedelemszint	1 lakosra jutó átlagos jövedelem a vidéki térségekben	ezer Ft %	2004	385,8 71	425 73
Konkrét célkitűzés: A vidéki foglalkoztatási feszültségek csökkentése, a jövedelemszerzési lehetőségek bővítése					
39. Vállalkozások száma	1-9 főt alkalmazó, vidéki térségekben működő vállalkozások száma, (ezer vállalkozás), 2004	ezer vállalkozás	2004	193,7	215,0
40. Vállalkozássűrűség	A vidéki térségekben ezer főre jutó működő vállalkozások száma (db)	vállalkozás	2004	54,87	58,0
41. Falusi szálláshelyek	Falusi szálláshelyeket üzemeltetők száma	ezer fő	2005	7,3	8,2
	Vendégek száma a falusi magán szálláshelyeken (külföldi/belföldi)	ezer fő	2005	36,2/116,4	48/140
	Falusi magán szálláshelyen eltöltött vendégéjszakák száma (külföldi/belföldi)	ezer vendégéjszaka	2005	171,3/396,6	188/417
Konkrét célkitűzés: A vidéki életminőség javítása a kulturális és természeti értékek fenntartható, komplex hasznosításával					

42. Örökségvédelem	Veszélyeztetett műemlékek aránya a vidéki térségekben	%		40	33
43. A falusi (vidéki) kulturális és természeti örökség bemutatása	Leíró jellegű (a kistérségi menedzserek körében a vidékfejlesztésről készült 2005-ös felmérés alapján ilyen jellegű tevékenységet a települések kb. 16%-ában folytatnak). A leírásban szerepel azoknak a vidéki településeknek a száma, amelyekben van olyan kiállítóhely, ahol bemutatják a vidéki életet, a hagyományokat, a természeti értékeket (falumúzeum, tájházak, különleges táji adottságok stb., védett örökségnek minősülő értékek bemutatása) és ezeknek a kiállítóhelyeknek a száma is.				
44. Helyben előállított termékek értékesítésére szolgáló infrastruktúra (helyi piacok)	Leíró jellegű (A településeknek csak kis hányada rendelkezik a helyi termékek árusítására alkalmas piacokkal. A leírás tartalmazza a megfelelő infrastruktúrával rendelkező és a vidéki térségekben hetente legalább egyszer nyitva tartó helyi piacok számát és helyét.)				
Konkrét célkitűzés: A vidéki lakosság számára nyújtott alapszolgáltatások fejlesztése					
45. Hozzáférés az alapszolgáltatásokhoz	Leíró jellegű: a program keretében támogatható szolgáltatásokkal rendelkező vidéki települések ellátásának javítása (szolgáltatás-típusonkénti bontásban).				

Kontextushoz kapcsolódó alapindikátorok

Indikátor	Az indikátor mérése	Mértékegység	Bázisév	Alapérték	Célérték
Horizontális (programszint)					
1. Vidéki térségek kijelölése	A vidéki térségek NEM az OECD-módszer szerinti meghatározása (meghatározás: ld. 3.1 fejezet)	km ²	2005	81121	81121
	Települések száma	település	2005	2981	2981
	Állandó lakosok száma	ezer fő	2005	4568,45	4568,45
2. Vidéki térségek fontossága	Vidéki térségek területe	%	2005	87,2	87,2
	Vidéki térségek népessége	%	2005	44,88	44,88
	Bruttó hozzáadott érték a vidéki térségekben	%	2005	n.a.	n.a.
	Foglalkoztatottság a vidéki térségekben	%	2005	49,9	51,0
1. tengely: A mezőgazdasági és erdészeti ágazatok versenyképességének javítása					
3. Mezőgazdasági célú földhasználat	Szántóterület	%	2005	84,8	80,0
	Állandó rét/legelő	%	2005	11,0	15,0
	Monokultúra	%	2005	3,0	5,0
4. Birtokszerkezet	Gazdaságok száma	ezer gazdaság	2005	714,8	499,0
	Megművelt mezőgazdasági terület	ezer ha	2005	4.266,6	4180,0
	Átlagos birtokméret	ha	2005	8,6	14,5
	A gazdaságok megoszlása hasznosított mezőgazdasági terület alapján (5 hektár alatti/ 5-50 hektár közötti/50 hektárnál nagyobb gazdaságok)	%	2005	88,9/9,4/1,8	83,0/14,0/3,0
	Átlagos birtokméret és megoszlás (2 EUME-nál kisebb/2-100 EUME közötti/100 EUME feletti gazdaságok)	%	2005	88,3/11,6/0,1	81,1/18,0/1,0
	Munkaerő	ÉME	2005	462740	323000

5. Erdőgazdaságok szerkezete	Fakitermelésre alkalmas erdőterület	ezer ha	2000	1702,0	2028,0
	Tulajdonjog („támogatható” – magán- vagy köz- – tulajdonban lévő, fakitermelésre alkalmas területek aránya)	%	2000	0,5/36,6	0,5/42,0
	Magánkézben lévő erdők és egyéb fás területek átlagos mérete	ha	2005	22,3	25,0
6. Erdők termelékenység	Nettó átlagos éves volumennövekmény a fakitermelésre alkalmas területeken	m ³ /év/ha	2000	5,8	6,0
II. tengely: A környezet és a vidék fejlesztése					
7. Talajfedettség	Mezőgazdasági/ erdészeti/ természetes/ mesterséges területek aránya	%	2000	68,2/20,2/5,9/5,7	62,2/21,9/5,9/6,0
8. KAT	Hasznosított mezőgazdasági földterületek megoszlása (KAT-on kívüli/egyéb KAT/sajátos hátrányokkal érintett KAT)	%	2005	84,9/6,7/8,3	84,9/6,7/8,3
9. Extenzív művelésű földterületek	Extenzív szántóföldi növénytermesztésben hasznosított mezőgazdasági terület	ezer ha	2005	1350,0	1860,0
	Extenzív legeltetéssel hasznosított mezőgazdasági terület	ezer ha	2005	420,0	690,0
10. Natura 2000	NATURA 2000 területek	%	2005	20,6	20,6
	Mezőgazdasági területek aránya a NATURA 2000 területeken belül	%	2005	17,2	17,2
	Erdőterületek aránya a NATURA 2000 területeken belül	%	2005	43,6	43,6
11. Biodiverzitás: védett erdők	A biodiverzitás, a táj és a sajátos környezeti elemek fenntartása céljából védett erdőterületek (EEFMK 4.9; 1.1, 1.2, 1.3 és 2. osztályok)	%	2000-2002	0,2/3,6/0,6/15,7	10,0/6,0/4,0/20,0
12. Erdőterületek bővülése	Erdő és egyéb fás terület átlagos éves növekedése	ezer ha/év	2000-2005	13,8	11
13. Az erdei ökoszisztéma egészsége	Fák/tülevelűek/lombos fák aránya a 2-4 lombpusztulási kategóriákban	%	2004	21,5/24,2/21,0	20,0/24,2/19,0
14. Vízminőség	A Magyarországon nitrátérzékeny területnek minősített területek aránya	%	2005	53,4	53,4
15. Vízhasználat	Öntözött HMT aránya	%	2005	1,8	2,5
16. Erdők védelme főleg a talajvédelem és más ökoszisztéma-funkciók szempontjából	Elsődlegesen talaj- és vízvédelmet szolgáló erdő és egyéb fás terület aránya (EEFMK 5.1; 3.1 osztály)	az összes erdőterület %-a	2000-2002	9,6	11,0
III. tengely: A vidéki térségekben élők életminősége és a diverzifikáció ösztönzése					
17. Népsűrűség	Vidéki népsűrűség	lakosságszám/km ²	2005	56	58
18. Korcsoport-megoszlás	0–14 évesek aránya	%	2005	15,6	16,2
	15–35/54–64 évesek aránya	%	2005	68,7	63
	64 év fölöttiek aránya	%	2005	15,6	20,8
19. Gazdaság szerkezet	Bruttó hozzáadott érték aránya az elsődleges szektorban	%	2004	4,8	4,0

et	Bruttó hozzáadott érték a másodlagos szektorban	%	2004	30,3	29,0
	Bruttó hozzáadott érték a harmadlagos szektorban	%	2004	64,9	67,0
20. Foglalkoztatási szerkezet	Foglalkoztatás az elsődleges szektorban	%	2005	5.0	4.4
	Foglalkoztatás a másodlagos szektorban	%	2005	32.4	31.2
	Foglalkoztatás a harmadlagos szektorban	%	2005	62.6	64.4
21. Tartós munkanélküliség	Tartós munkanélküliség	%	2005	3.2	3
22. Iskolázottság	Közép- és felsőfokú végzettségű személyek (25–64 évesek)	%	2004	76.4	79
23. Internetes infrastruktúra	Elsődleges DSL-lefedettség Magyarországon	%	2004	n.a.	

Kiegészítő, az értelmezést segítő nemzeti indikátorok

Indikátor	Az indikátor mérése	Mértékegység	Bázisév	Alapérték	Célérték
1. tengely: A mezőgazdasági és erdészeti ágazatok versenyképességének javítása					
1. Átlagos birtokméret	Átlagos birtokméret (egyéni gazdaságok/gazdálkodó szervezetek), (ha), 2005	ha	2005	3,5/486,8	3,9/510
2. Eszközellátottság	Gabona-betakarítógépek száma (1000 db), 2005	ezer db	2005	120,5	150,5
	Traktorok vonóerő-kapacitása 1000 ha mezőgazdasági területre, (kW), 2000	ezer db	2005	12,1	14,1
3. Gépsűrűség	Traktorkapacitás ezer ha mezőgazdasági területre	kW	2000	815,0	905,0
4. Traktorsűrűség	100 ha mezőgazdasági területre jutó traktorállomány	db	2005	2.10.21	+0.60.04
5. Kombájn-sűrűség	100 ha mezőgazdasági területre jutó kombájnok száma	db	2005	0,21	0,25
II. tengely: A környezet és a vidék fejlesztése					
6. Természetvédelmi területek aránya	Országos jelentőségű védett területek aránya	%	2004	8.9	8.9
7. Melioráció	Szerves trágyázott terület	ezer ha	2004	460,2	500,0
	Műtrágyázott területen felhasznált műtrágya hatóanyag mennyiség	kg/ha	2005	133,0	128,0
	Mezőgazdasági területre jutó értékesített műtrágya hatóanyag mennyiség	kg/ha	2005	67,0	66,0
8. Növényvédőszer-felhasználás	Alkalmazott növényvédő szerek:				
	– gyomirtó	ezer ha	2005	1562,1	1410,0
	– rovarirtó	ezer ha	2005	733,2	580,0
	– gombaölő	ezer ha	2005	791,1	640,0
	– egyéb növényvédő szer	ezer ha	2005	363,1	210,0

III. tengely: Az életminőség javítása és a gazdasági tevékenység diverzifikációjának ösztönzése a vidéki térségekben					
9. Tartós munkanélküliség	Regisztrált tartós munkanélküliek aránya a regisztrált munkanélkülieken belül a vidéki térségekben	%	2005	50,16	42,5

27. melléklet: A Helyes Mezőgazdasági és Környezeti Állapot szabályai Magyarországon 2008-tól

(A Helyes Mezőgazdasági és Környezeti Állapot szabályairól a Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztérium a Demarty főigazgató úrnak megküldött hivatalos levélben tájékoztatót – a levél aláírója Gögös államtitkár úr (hivatkozási szám: 7588/1/2007. (30/07/2007)), kelt: augusztus 13.)

T émak ör	Kategória	Intézkedés
Talajerózió	Talajerózió elleni agrotechnikai védelem, beleértve a minimális talajborítást is	12%-nál nagyobb lejtésű szántóterületen tilos az alábbi kultúrák termesztése: dohány, cukorrépa, takarmányrépa, burgonya, csicsóka. 12%-nál nagyobb lejtésű szántóterületen abban az alábbi feltételekkel engedélyezett a kukorica, silókukorica és a napraforgó termesztése: a) rétegvonalas művelést alkalmaznak, vagy b) takarónövényt alkalmaznak, vagy c) az elővetemény tarlóját a betakarítást követően október 30-ig megőrzik és karbantartják
	Talajmegtartó teraszos művelés	Erózió ellen kialakított teraszok karbantartása kötelező szőlőültetvények esetében.
Talaj szerves- anyag-tartalma	A vetésforgó szabályai:	Egymás után két évig termesztendő fajtacsere mellett: rozs, búza; Egymás után három évig termesztendő fajtacsere mellett: kukorica; Több éven keresztül termesztendők az alábbi növények: évelő kertészeti kultúrák, évelő takarmánynövények, fűmag, méhlegelő céljából vetett növények, zöldtrágyázás, illetve energetikai hasznosítás céljából vetett évelő növények Minden egyéb növény egy évig termesztendő
	Tarlóművelés	Tarló, nád, növényi maradvány valamint gyepek égetése tilos kivéve, ha azt a növény-egészségügyi hatóság rendeli el.
Talaj- szerkezet	Géphasználat	Vízzel telített talajon mindennemű gépi munkavégzés tilos, kivéve a belvíz, árvíz levezető árkok létesítésekor folytatott gépi munkavégzést.

Környezet megőrzésének minimális szintje	Állománysűrűség és/vagy megfelelő állattartási rendszer	Tilos a gyepterületeket túllegeltetni és gépi munkával súlyos károkat okozni
	Állandó legelők védelme	Az állandó legelőket (5 évnél régebben legelőként, illetve nem vetésforgóban művelt, egynyári takarmánynövénnel hasznosított területeket) meg kell őrizni
	Tájképi jellegzetességek megóvása	(kizárólag Natura 2000 területeken, a Natura 2000 szabályozás alapján)
	Mezőgazdasági földterületek minimális karbantartása	A hasznosított mezőgazdasági területeket (szántó- és gyepterületek, monokultúrák) gyommentesen kell tartani
		A hasznosított mezőgazdasági területeken (szántó- és gyepterületek, monokultúrák) a hasznosítás szempontjából nem kívánatos fás szárú növények megtelepedését és terjedését meg kell akadályozni.

28. melléklet: SWOT-analízis (összehasonlító tényadatokkal)

Megnevezés	Számszerűsített jellemző	Mérték egység	Év	Forrás	Magyaror szág	EU tagországok		
						EU-15	EU-25	
Erősségek:								
– Az ország területének jelentős része kiváló termőhelyi adottságokkal rendelkezik (121)	A mezőgazdasági terület aránya az összterületből	%	2003	KSH, EUROSTAT	63,0	38,8	40,0	
	A szántóterület aránya az összterületből	%	2003	KSH	48,5	22,4	24,4	
	Termőterület aránya az összterületből	%	2005	KSH	83,0			
– Egyedi jellegű, a régióra jellemző termékek előállítására alkalmas termőhelyek (123)								
– Változatos tájképi elemek, gazdasági és ökológiai és természeti adottságok (idegenforgalom)	Védett terület	ezer ha	2005	KSH	836			
	Nemzeti park	ezer ha	2005	KSH	485			
	Tájvédelmi körzet	ezer ha	2005	KSH	324			
	Természetvédelmi terület	ezer ha	2005	KSH	27			

– A szövetkezési tevékenység térnyerése (142)	Termelői csoportok száma	csoport	2006	FVM	208+71		
– Alacsony környezetterhelés (212, 214, 216)	Vízminőség: bruttó tápanyagegyensúly (nitrogén többlet)	kg/ha	2002-2004 átlaga	MTA-TAKI, EUROSTAT	20,0	89	n.a.
	A talaj- és felszíni vizek nitráttartalmának éves változása (1992-1994=100%)	mg/l	2000-2002 átlaga	EUROSTAT	77,5	n.a.	n.a.
	Talajerózió által veszélyeztetett területek	tonna/h a/év	2004	EUROSTAT	0,41	1,94	1,64
	A Magyarországon nitrátérzékeny területnek minősített területek aránya	%	2005	KSH, EUROSTAT	53,4	n.a.	n.a.
	Egy hektár megművelt területre jutó műtrágya-felhasználás (hatóanyagban)	kg	2002	KSH	104	174	154
	Mezőgazdasági hasznosítású magas természeti értékű területek	millió ha	2005	FVM	~1,4	26,54	30,78
– Magas biodiverzitás (212, 213, 214, 221, 222, 223, 224, 225)	Országos jelentőségű védett területek aránya	%	2004	KSH	8,9		
	Erdősültség	%	2005	ÁESZ, EUROSTAT (2000)	19,9	36,4	35,7
	NATURA 2000 erdőterület aránya	%	2005	KSH, EUROSTAT	43,6	11,8	n.a.

	Védett erdőterületek: - beavatkozás nélkül megőrzött - minimális beavatkozással megőrzött - aktív tevékenységgel megőrzött - táj- és természeti érték fenntartása céljából megőrzött	%	2000-2002	ÁEESZ, MCPFE, EUROSTAT (EU14 és EU22-23)	0,2 3,6 0,6 15,7	1,83 1,79 3,75 9,96	1,69 1,66 3,71 10,64
	NATURA 2000 szántó- és gyepterületek az összes mezőgazdasági területből	%	2005	EUROSTAT	17,2	12,1	n.a.
	Mezőgazdasági hasznosítású magas természeti értékű területek	millió ha	2005	FVM	~1,4	26,54	30,78
– Erős vállalkozói képességek a vidéki népesség egyes csoportjaiban – árutermelő gazdaságok arányának növekedése (311, 312, 313)	Árutermelő mezőgazdasági vállalkozások számának változása (2000=100%)	%	2003	KSH	116,6		
	Árutermelő mezőgazdasági vállalkozások területének változása (2000=100%)	%	2005	KSH	128,8		
	Falusi szálláshelyek számának változása (2000=100%)	%	2005	TEIR	133,0		
	Falusi vendégéjszakák számának változása (2000=100%)	%	2005	TEIR	110,0		

– Egészséges természeti- és életkörülmények a vidéki térségekben (313, 321, 323)							
Helyi közösségek együttműködési hajlandósága	LEADER programban részt vevő települések - száma - aránya	települ és %	2006 2006	FVM FVM	960 30,6		

Megnevezés	Számszerűsített jellemző	Mértékegység	Év	Forrás	Magyarorszá g	EU tagországok	
						EU-15	EU-25
Gyengeségek							
– Fejletlen harmadlagos szektor a vidéki térségekben (312, 313, 321)	A szolgáltatási szektor aránya a vidéki térségekben (országos arány = 100%)	%	2004	TEIR	54		
– Hiányos vidéki infrastruktúra (lakossági, vállalkozói és termelői; pl.: szállítási, közlekedései, telepi) (125, 312, 58. cikk)	Vezetékes gázt használó falusi háztartások, 1000 lakosra vetítve	háztartás	2005	KSH	246		
	Közüzemi vízhálózatba bekapcsolt háztartások aránya a községekben	%	2005		89,8		
	Közüzemi szennyvízcsatorna-hálózatba bekapcsolt háztartások aránya a községekben	%	2005		34,7		
– Foglalkoztatási lehetőségek hiánya a vidéki térségekben (311, 312, 313)	Foglalkoztatási arány (15-64 év közötti népesség)	%	2005	EUROSTAT	56,9	65,2	63,8
	Munkanélküliek aránya	%	2005	EUROSTAT	7,2	7,9	8,2
	A vidéki térségek foglalkoztatási arányának elmaradása az országos átlagtól	%	2005	TEIR	-19,0		
	A munkanélküliek aránya településtípus szerinti bontásban	%	2005	KSH	7,1		
- megyei jogú városok	9,9						
- egyéb városok	12,4						
- községek (2-5 000 fő között)	16,0						
	- községek (500-1 000 fő között)						

	Az inaktív népesség aránya az 1000 fő alatti településeken	%	2000	KSH	70,0		
	Naponta ingázó foglalkoztatottak aránya	%	2005	TEIR	61,0		
	Vidéki térségek vállalkozásainak aránya (ország összesen=100%) az ország vállalkozásaiból	%	2005	TEIR	30		
– A mezőgazdasági munkaerő kedvezőtlen korösszetétele (112, 113.)	40 évesnél idősebb mezőgazdasági munkaerő aránya	%	2003	KSH	62,2		
	Egyéni vállalkozók átlagéletkora - férfiak - nők	év	2003	KSH	53 60		
	Az idősebb (54 év feletti) egyéni vállalkozók aránya	%	2005	KSH	52,0		
	Az 50 éven felüli egyéni vállalkozók létszámának növekedése	%	2003 /2000	KSH	110		
– A gazdálkodók szakmai, üzemirányítási, uniós, piaci és marketing ismereteinek hiányossága (111, 114, 132)	Szakirányú képzettség nélküli, gyakorlati tapasztalattal rendelkező gazdaságvezetők aránya;	%	2005	KSH	79,8		
	Mezőgazdasági végzettséggel rendelkezők egyéni gazdálkodók aránya - alapfokú - középfokú - felsőfokú	%	2005	KSH	7,4 5,6 1,8		
	Számítógépet és internetet használó egyéni gazdálkodók aránya	%	2006	FVM	30		
	Átlagos birtokméret (az összes gazdaság átlagában)	ha	2003	EUROSTAT	7,6	20,1	16,1
– A földhasználat és a birtokszerkezet elaprózottsága (112, 113, 125, /1.2.5.7./	Az egyes gazdaságok által használt átlagos földterület	ha	2005	KSH	3,5		

	A gazdaságok birtokszerkezete						
	- 5 ha alatt	%	2003	KSH, ECOSTAT	89,6	56,6	61,9
	- 5-20 ha között				7,2	22,5	23,0
	- 20-50 ha között				1,8	11,0	8,3
	- 50 ha felett				1,4	9,9	6,8
	Az egyéni gazdaságok területének aránya						
	- 5 ha alatt	%	2003	KSH	19,6		
	- 5-10 ha között				10,4		
	- 10-50 ha között				31,6		
	- 50 ha felett				38,2		
– A gyenge minőségű termőterületek az adottságoknak nem megfelelő hasznosítása – alternatív hasznosítás, erdő/ biodiverzitás – (122, 212, 221.1)	Mezőgazdasági hasznosítású magas természeti értékű területek	mill ió ha	2005	FVM	~1,4	26,54	30,7 8
	Mezőgazdasági területek megoszlása						
	- KAT-on kívül				84,9	51,61	44,5 5
	- hegyvidéki KAT	%	2005	FVM, EUROSTAT	0,0	4,77	16,2 6
	- egyéb KAT				6,7	36,45	35,5 9
	- sajátos hátrányokkal érintett KAT				8,3	5,27	3,23
	Elsődlegesen talaj- és vízvédelmet szolgáló erdő és egyéb fás terület aránya (összes erdőterület=100%)	%	2000 -2002	ÁESZ, MCPFE	9,6	5,7 (EU13)	6,8 (EU22)
A mezőgazdaság főfoglalkozásként kevés embernek nyújt megélhetést (141,142, 111)	Mezőgazdasági termeléssel foglalkozó 15 éven felüli népesség aránya	%	2003	KSH	15,9		
	Főállású mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya:	%	2003	KSH	9,0	3,9	5,1
		%	2005	KSH	5,0	3,7	4,9

– Tőkehiány miatt elmaradt beruházások, elavult termelési eszközök (géptámogatás indoklása) (121)	100 ha mezőgazdasági területre jutó traktorállomány	db/100ha	2000 2005	MGI	1,9 2,1	4,9	
	100 ha mezőgazdasági területre jutó kombájnállomány	db/100ha	2000 2005	MGI	0,2 0,2	0,3	
	Mezőgazdasági beruházások aránya az összberuházásból	%	2005	KSH	4,4		
	Gépek, berendezések átlagéletkora	év	2003	KSH	~10-12		
	1 ha mezőgazdasági területre jutó motorteljesítmény	kW	2000 2005	KSH	2,2 2,1	5,2	
	1 traktorra jutó megművelt terület	ha	2003	KSH	48,7	19,6	
– A gazdaságok mérete és termelékenység közötti összhang hiánya, egyes tevékenységek műszaki, technikai, technológiai színvonala alacsony (121)							
– Állat-elhelyezési, állatjóléti előírások betartásának hiányosságai, környezeti terhelés (121, 131, 215) - (2. célkitűzés)	Magas szintű tartástechnológia kialakításával létrehozott férőhely	ÁE	2005				
– Korszerűtlen technológiák az állattenyésztésben	Korszerűsítésre szoruló állattartó telepek száma: nagy sertéstelep	telep	2005	FVM	299		

(121)	nagy baromfitelep				247		
	kis méretű állattartó telep				3300		
– A termékpályákat segítő szolgáltatások, a kereskedelmi, logisztikai rendszerek fejletlensége (123, 124, 125)							

– Az élelmiszeripari alapanyag-előállítás és feldolgozás közötti rossz együttműködés, minőségellenőrzés hiánya (123, 142)							
– Az élelmiszeripari termékfejlesztés és a minőségellenőrző rendszerek nem megfelelőek (124, 132)							
– A falvak fejlődésének erőteljes differenciálódása, a leszakadó térségek falvainak kritikus helyzete, elnéptelenedése (322, 323)	500 fő alatti települések száma	település	2005	KSH	1046		
	500 fő alatti települések száma	%	2005	KSH	33,2		
– Közösségi terek hiánya (321, 323)							

– Szétzilálódott vidéki közösségek (321, 34, LEADER)							

Megnevezés	Számszerűsített jellemző	Mértékegység	Év	Forrás	Magyarország	EU tagországok	
						EU-15	EU-25
Lehetőségek							
– Fokozódó kereslet a kiváló beltartalmi értékű hazai termékek iránt (123, 124, 132)							
– Ökológiai termelés térnyerése (214)	Ökológiai gazdálkodásba bevont, ellenőrzött, illetve átállás alatt lévő terület nagysága	ezer ha	2005	FVM, EUROSTAT (2003)	128	5099,2	5677,8
	Ökológiai gazdálkodás támogatott területe	ezer ha	2005	FVM	76,0		
	Bio-állatként tartott állatállomány mérete	ezer ÁE	2005	FVM	16		

– Fokozódó érdeklődés gasztronómiai, öko-, rekreációs és vadászati turizmus iránt (213, 214, 313)							
– Hagyományos és egyedi jellegű minőségi termékek (123, 124, 132)	Minőségi bortermelés aránya az összes bortermelésből	%	2004	Hegyközségek Nemzeti Tanácsa	58,7		
	Kiváló minőségű élelmiszerek tanúsítási rendszerébe tartozó termékek száma	termék	2005	FVM	350		
– Lehetőség az erdészeti és faipari szektor kihasználtságának növelésére (122, 221, 222, 223, 226, 227)	Erdősültség	%	2005	ÁESZ, EUROSTAT (2000)	19,9	36,4	35,7
	Mezőgazdasági földterületek első erdősítése által érintett terület	ezer ha	2005	KSH	17,8		
	Őshonos, lombos erdőt alkotó fafajokból történő erdőtelepítés aránya	%	2005	KSH	59,0		
– Megújuló energiaforrások iránti növekvő kereslet (123)	Fás szárú energiaültetvény	ezer ha	2005	FVM	~0		
– A versenyképes	Ártermelő mezőgazdasági vállalkozások számának változása (2000=100%)	%	2003	KSH	116,6		

gazdaságok arányának növekedése (141)	Árutermelő mezőgazdasági vállalkozások területének változása (2000=100%)	%	2003	KSH	128,8		
– A vidéki népesség tevékenységeinek bővítése biztonságosabb megélhetést nyújt (311)							
– Extenzív legeltetési állattartás elterjedése (213, 214)	Extenzív legeltetésben hasznosított mezőgazdasági terület	ezer ha	2005	FVM	420,0		
– A vidéki térségek munkaerő-kínálatának lekötése – a tevékenységek diverzifikációja (311, 312, 313)							

– A roma népesség megélhetési lehetőségeinek bővülése (312, 321)							

Megnevezés	Számszerűsített jellemző	Mérté- kegység	Év	Forrás	Magya- rország	EU tagországok	
						EU- 15	EU- 25
Veszélyek							
– Korszerű és megújuló ismeretekkel rendelkező szakemberek hiánya nő vagy nem csökken (111)	Közép- és felsőfokú mezőgazdasági végzettséggel rendelkezők aránya	%	2005	KSH	7,4		12,4
	Tovább- és átképzésben résztevők száma az élelmiszergazdaságban	fő	2006	FVM	16000		
– A vidéki népesség korszerűtlen ismeretei, alacsony alkalmazkodó képessége hosszú távon is korlátozó tényező marad (114, 115, 121)							
– Kiemelkedő adottságú területek csökkenése és minőségromlása							
– A mezőgazdasági termelés költségeinek aránytalan növekedése							

– (a KAP reformja a termeléstöbbleteket finanszírozhatatlanná teszi, növeli a termelők létbizonytalanságát)							
– A nem megfelelő szaporítóanyagok veszélyeztetik a kereslet-kínálat egyensúlyát, a termékek minőségét							
– A korszerű ismeretek hiánya miatt veszélybe kerül a jó termelői adottságok kihasználása	Közép- és felsőfokú mezőgazdasági végzettséggel rendelkezők aránya	%	2005	KSH	7,4		12,4
	Szaktanácsadást igénybe vevő agrárvállalkozások száma	vállalkozás	2006	FVM	1500		
– Vízháztartási problémák – belvíz, öntözőcsatornák	A vízjogilag engedélyezett öntözési terület aránya a mezőgazdasági területből	%	2003	KSH	3,9	11	
– Globális felmelegedés (123, 221.1, 221.2, 222, 223)	Mezőgazdaságból és erdőszetből származó megújuló energia előállítása	ezer t ásványolaj egyenérték	2004	EUROST AT	~0	n.a.	2084,3
	Erdőszetből származó megújuló energiatermelés (fa és fahulladék)	ezer t ásványolaj egyenérték	2003	EUROST AT	777,0	44596	53996
	A mezőgazdaság üvegház hatású gáz kibocsátása	ezer t CO ₂	2003	EUROST AT	10130,0	414427,5	467803,3

– Szociálisan leszakadó aprófalvas térségek (312, 321,34, LEADER)							

ÚJ MAGYARORSZÁG
VIDÉKFEJLESZTÉSI PROGRAM
2007–2013